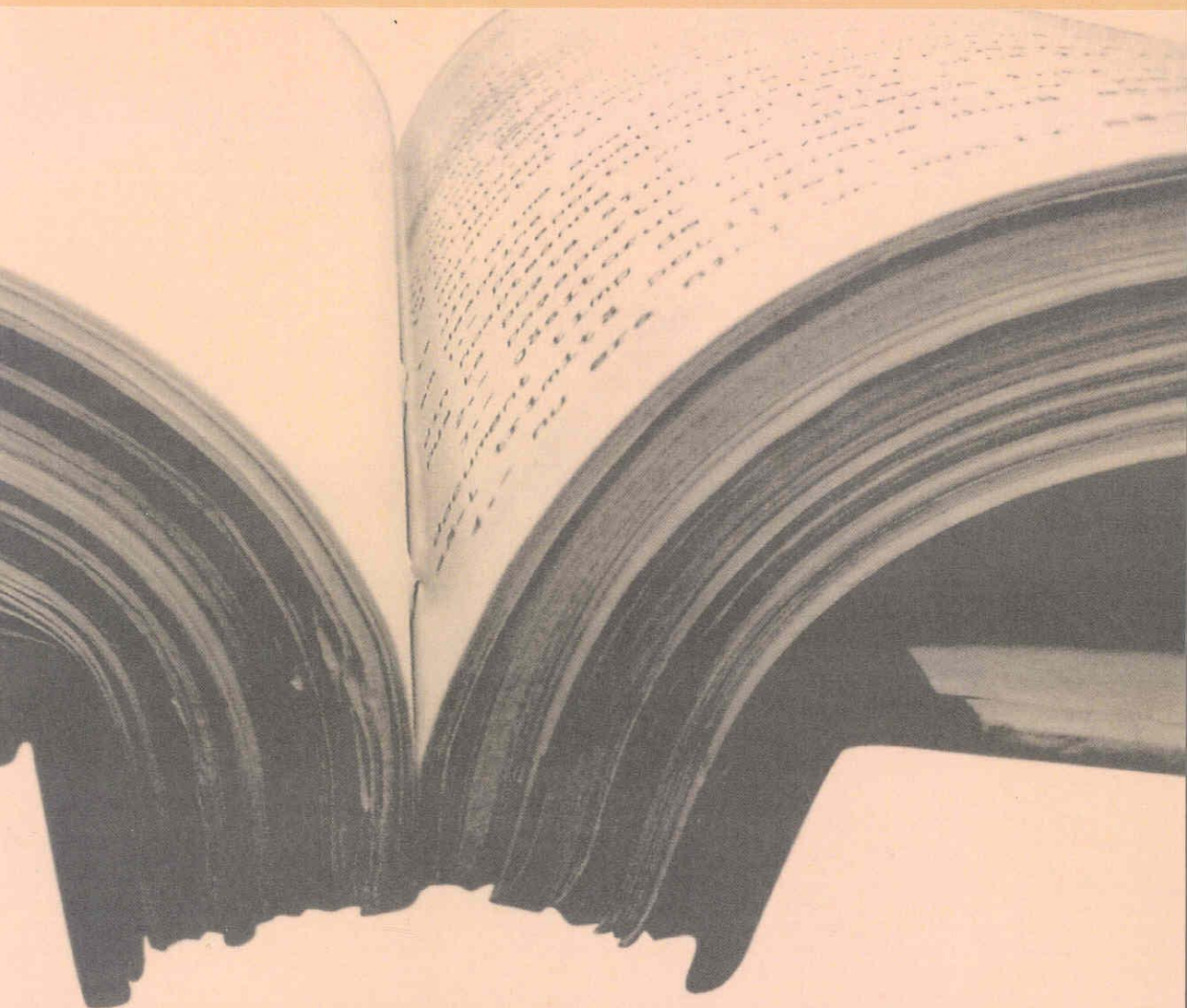

Caietele CNSAS

Anul VI, nr. 1-2(11-12)/2013

Caietele CNSAS

**Revistă semestrială editată de
Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

Anul VI, nr. 1-2 (11-12)/2013

Editura CNSAS
București
2014

**Consiliul Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

București, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul VI, nr. 1-2 (11-12)/2013

ISSN:1844-6590

Consiliu științific:

Dennis Deletant (University College London)

Łukasz Kamiński (Institute of National Remembrance, Warsaw)

Gail Kligman (University of California, Los Angeles)

Dragoș Petrescu (University of Bucharest & CNSAS)

Vladimir Tismăneanu (University of Maryland, College Park)

Virgiliu-Leon Țărău (Babeș-Bolyai University & CNSAS)

Katherine Verdery (The City University of New York)

Pavel Žáček (Institute for the Study of Totalitarian Regimes, Prague)

Colegiul de redacție:

Florian Banu (responsabil de număr)

Liviu Bejenaru

Silviu B. Moldovan

Liviu Țăranu

Coperta: **Cătălin Mândrilă**

Machetare computerizată: **Liviu Țăranu**

Corectură text în limba engleză: **Gabriela Toma**

**Editura Consiliului Național
pentru Studierea Arhivelor Securității**

e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Adrian Nicolae Petcu , <i>Împuternicitul de culte între conformism și asigurarea libertății religioase</i>	7
Nicolae Ioniță , <i>Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate din anii '60 (II)</i>	83
Liviu Pleșa , <i>Informatorii Securității din Institutul de Istorie din Cluj. Tipologii și metode de recrutare (1948-1965)</i>	143
Iuliu Crăcană , <i>Drept și Justiție în România comunistă (III). Un conflict între două instituții represive: Securitatea și Procuratura; Anii '50 - epurările avocaților</i>	185

II. Sub lupa Securității

Oana Ionel , <i>Supravegherea informativă a generalului Nicolae Rădescu 6 martie 1945-15 iunie 1946</i>	205
Denisa Bodeanu , <i>Arestarea, procesul și detenția episcopului Márton Áron în documentele din arhiva CNSAS</i>	227
Raluca Nicoleta Spiridon , <i>Excluderi profesionale în perioada de instaurare a comunismului : destinul criticului literar Șerban Cioculescu (1902-1988)</i>	245
Valentin Vasile , <i>„Sub imperiul ispitei”. Autoturismul, românii și Securitatea în anii '70-'80</i>	259

III. Sistemul totalitar comunist: aspecte ideologice, culturale și sociale

Alina Ilinca, Liviu-Marius Bejenaru , <i>Infernul marilor epurări și problema mărturisirilor din procesele staliniste de la Moscova și din democrațiile populare</i>	281
Mária Palasik , <i>Mothers, wives, daughters and sisters in Hungarian society between 1945 and 1956</i>	309
Andra-Octavia Drăghiciu , <i>Between „totalitarianism” and „terrorism”. An introductory study about the „Arab” students in the Romanian Socialist Republic (1974-1989)</i>	323

Florian Banu , <i>Memorialistică versus document. Studiu de caz: întrevederea confidențială dintre Nicolae Ceaușescu și Jimmy Carter (13 aprilie 1978)</i>	335
---	-----

IV. Recenzii. Note de lectură

Dalila Cabrita Mateus " <i>Memórias do Colonialismo e da Guerra</i> ", Porto, Editura ASA Edições, 2006, 670 p. (Iolanda Vasile).....	367
Liviu Țăranu (ed.), <i>Românii în „Epoca de Aur”. Corespondență din anii '80</i> , Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012, 284 p. (Liviu Pleșa).....	371
Dinu Zamfirescu, <i>Cărțile Securității. Agenți de influență din exilul românesc</i> , Iași, Editura Polirom, 2013, 254 p. (Luminița Banu).....	381
Dumitru Dobre, <i>O istorie în date a exilului și emigrației românești (1949-1989)</i> , cuvânt înainte de Dinu Zamfirescu, București, Editura Militară, 2013, 339 p. (Luminița Banu).....	388
Sorin Turturică, <i>Aviatoarele României. Din înaltul cerului în beciurile Securității</i> , București, Editura Militară, 2013, 208 p. (Raluca Nicoleta Spiridon).....	391
„Arhiva Moldaviei”, Iași, nr. I/2009, 483 p.; nr. II/2010, 465 p.; nr. III/2011, 476 p.; nr. IV/2012, 544 p. (Cristina Preutu).....	394

V. Lista abrevierilor	397
------------------------------------	-----

VI. Lista autorilor	401
----------------------------------	-----

SUMMARY

I. THE COMMUNIST REPRESSIVE SYSTEM: INSTITUTIONS, OFFICERS AND OBJECTIVES

Adrian Nicolae Petcu , <i>The Cults Representative between Conformism and Ensuring Religious Freedom</i>	7
Nicolae Ioniță , <i>Records of the Leaders of the Securitate Regional Divisions in the 1960's</i>	83
Liviu Pleșa , <i>Informers of the Securitate at the Institute of History in Cluj Typologies and Methods of Recruitment between 1948 and 1965</i>	143
Iuliu Crăcană , <i>Law and Justice in Communist Romania (III)</i>	185

II. UNDER SECURITATE'S STRICT SURVEILLANCE

Oana Ionel , <i>The Informative Surveillance of General Nicolae Rădescu (6 March 1945 – 15 June 1946)</i>	205
Denisa Bodeanu , <i>The Arrest, Trial and Detention of Bishop Márton Áron in the Documents of the CNSAS Archives</i>	227
Raluca Nicoleta Spiridon , <i>Exclusions from Professional Activities during the Establishment of Communism: The Destiny of the Literary Critic Serban Cioculescu (1902-1988)</i>	245
Valentin Vasile , <i>"Facing Temptation". Automobiles, the Romanians and the Securitate in the 1970s and the 1980s</i>	259

III. THE TOTALITARIAN SYSTEM FROM ROMANIA: IDEOLOGICAL, CULTURAL AND SOCIAL DOCUMENTS

Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru , <i>The Inferno of Intensive Purges and the Issue of Confessions in Stalin's Show Trials in Moscow and Popular Democracies</i>	281
Mária Palasik , <i>Mothers, wives, daughters and sisters in Hungarian society between 1945 and 1956</i>	309

Andra Octavia Drăghiciu , <i>Between „totalitarianism” and „terrorism”. An introductory study about the „Arab” students in the Romanian Socialist Republic (1974-1989)</i>	323
Florian Banu , <i>From Memoirs to Document. Case Study: The Private Meeting between Nicolae Ceausescu and Jimmy Carter (13 April 1978)</i>	335
IV. REVIEWS. READING NOTES	367
V. ABBREVIATIONS LIST	397
VI. AUTHOR’S LIST	401

I. Aparatul represiv comunist: instituții, cadre, obiective

Adrian Nicolae PETCU

Împuternicitul de culte - între conformism și asigurarea libertății religioase

The Cults Representative between Conformism and Ensuring Religious Freedom

Since 1989 the institution proxy cults pose a threat to most clergy of worship in Romania. Commissioner or inspector territorial cults, as it appears in the document, was the one who, as the representative of the party and state power, have as main objective ban religious phenomenon in public and even limiting the area required by the 1948 religion law. This function was taken from the Soviet model, then consolidated in the Romanian by status they have the local authorities and the multiple tasks that wear out. At first, the establishment of this function at the level of local party and state has proved a difficult exam for the Ministry of Religious Affairs, which had to make appointments from the working class with a good ideological training but lacked his studies. And this shortcoming has to say the word cults work that empowered a place in relations with representatives of the religions. Only after a few years it was empowered to appoint the national and regional levels, leading an activity planned in the smallest detail and always controlled by the leaders of the Central Department. After the administrative reform of 1968 has empowered its scope has been simplified, but the challenges of the cults have multiplied, so the party had to show a greater attention to these officials. Also, Securitatea that monitored their activities from the beginning, was the institution that has turned into a genuine proxy function weapon against cults that wear both cultic knowledge of the phenomenon and the application of operational tactics.

Etichete: inspector/împuternicit de culte,
Ministerul/Departamentul Cultelor, politica de culte,
supraveghere și control

Keywords: inspector / Cults Representative, the Ministry /
Department Cults, Cults policy, supervision and
control

Până în 1989 instituția împuternicitului de culte reprezenta o amenințare pentru majoritatea deservenților de culte din România. Împuternicitul de culte, sau inspectorul teritorial cum apare în documentele de după 1970, era cel care, în calitate de reprezentant al puterii de partid și de stat, avea ca principală atribuțiune interzicerea

fenomenului religios în spațiul public și chiar limitarea în perimetrul prevăzut de legea cultelor din 1948. Această funcțiune fusese preluată după modelul sovietic, apoi consolidată în spațiul românesc prin statutul pe care îl avea pe lângă autoritățile locale și prin atribuțiile multiple de care uza. Deși încă din 1948 la nivelul conducerii de partid și de stat se ceruse ca în teritoriu să fie trimiși astfel de împuterniciți, care să aplice principiul „supravegherii și controlului” asupra activităților cultice, această funcție s-a instituit mai târziu. În studiul de față ne propunem să reconstituim geneza, organizarea și funcționarea instituției împuternicitului de culte în regimul comunist din România.

Conform Decretului nr. 178 din 4 august 1948, Ministerul Cultelor dispunea de instrumente de control prin serviciile de inspecție subordonate celor trei direcții principale: pentru „cultul ortodox”, „celelalte culte” și „învățământ religios” (art. 11-14)¹. Conducerile primelor două direcții au fost numite la 8 septembrie 1948, la cultul ortodox fiind delegat diaconul Titus Țifu, fost slujitor la paraclisul Episcopiei Clujului, și Virgil Frangu la Direcția a II-a „celelalte culte”. Dintre inspectorii acestor direcții, care vor fi implicați în campania anticonfesională inițiată de regim în 1949, nominalizăm pe: inspectorii generali Nicolae Grosu și Alexandru Săvulescu, subinspectorul general Hristea Fârșerotu și inspectorul Ioan Struc, pentru cultul ortodox, apoi inspectorul general Gheorghe Bârsănescu și subinspectorul general Aristide Filip, pentru Direcția a II-a².

Cu toate acestea, chiar textul legii anunța un provizorat, aplicarea ei făcându-se în scopul rezolvării unor probleme de moment ale cultelor cărora li se revizua întreg calapodul legislativ în noua configurație politică. De altfel, în urma reacțiilor negative, chiar recalcitrante, față de aplicarea noii legi a învățământului, prin care religia era scoasă din școli, în ședința Secretariatului CC al PMR din 25 noiembrie 1948, Gheorghiu-Dej propunea „formarea pe linie de partid, la Ministerul Cultelor, a unui organ care să se ocupe zi de zi de manifestările din sânul clerului și să aibă permanent legătură cu Secretariatul; în fiecare județ să fie cineva care să știe ce se întâmplă în biserici și să poată informa partidul”. Pentru această problemă a fost însărcinat Alexandru Moghioroș³, care trebuia să facă „propuneri de oameni pentru colectivul ce urmează să se formeze la Ministerul Cultelor”⁴.

Dar instituția inspectorului de culte în teritoriu era una înființată după modelul sovietic, după cum anunța încă din 1945 o publicație bisericească. Într-un articol de presă publicat după vizita efectuată în URSS cu prilejul înscăunării noului patriarh al Bisericii Ruse în 1945, episcopul Iosif al Argeșului arăta că, în fiecare reședință eparhială din URSS este un reprezentant al statului, la care, „în caz de nevoie, episcopul apelează pentru sprijinul autorității laice, sprijin ce se oferă în cadrul legilor”⁵.

¹ „Monitorul oficial”, partea IA, nr. 178, 4 august 1948, pp. 6396-6397.

² *Ibidem*, partea IB, nr. 208, 8 septembrie 1948, pp. 7414-7415. Titus Țifu, n. 1921, absolvent al Academiei teologice din Cluj, membru al Frontului Plugarilor, apoi PMR (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6910, vol. 1, ff. 368, 401; *Ibidem*, vol. 2, f. 167).

³ Era membru al Secretariatului CC al PMR și al Prezidiului MAN (cf. *Membrii CC al PCR, 1945-1989. Dicționar*, coord. Florica Dobre, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 402).

⁴ *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al CC al PMR*, vol. 1 (1948), București, 2002, p. 386.

⁵ Iosif al Argeșului, *Ce-am văzut în Biserica ortodoxă din Rusia sovietică*, în „Legea românească”, an XXV, 1 martie 1945, Oradea, pp. 31-32.

Așadar, încă din decembrie 1948 au început schimbările. La recomandarea Securității, clericii care încă mai funcționau în minister au fost „comprimați”, în locul lor numindu-se „elemente muncitorești provenite din PCR”, precum Ioan Dobocan la conducerea Direcției Personal⁶. Apoi, structura ministerului s-a schimbat, astfel încât funcționarea sa să permită exercitarea unui control mai riguros asupra cultelor. Modificarea s-a produs prin adoptarea Decretului nr. 37 din 4 februarie 1949, astfel încât activitatea instituției pe resortul de culte urma să se desfășoare prin direcțiile: Evidenței și coordonării și cea a Cadrelor⁷. La nivelul personalului s-au creat mai multe posturi de inspectori generali și subinspectori.

După această modificare, în teritoriu au fost trimiși inspectorii din Ministerul Cultelor care aveau atribuții pentru anumite confesiuni și pe un timp limitat. De pildă, în februarie 1949, inspectorul Hristea Fârșerotu, „însoțit de un funcționar, a mers în fiecare comună din județul Muscel și s-a interesat despre fiecare preot, luând informațiile cuvenite de la organele comunale și de partid locale”. În aceeași notă a Securității se mai arată că misiunea lui Fârșerotu produsese rumoare în rândul preoților: „Clerul manifestă o vădită îngrijorare din cauza acestei noi măsuri”⁸.

Potrivit unei alte note a Securității aflăm că, „în ziua de 23 martie a.c., au plecat de la Ministerul Cultelor un număr de peste 20 de funcționari superiori care au primit misiune de la dl. ministru Stanciu Stoian de a merge în toate regiunile țării și a întocmi o situație detaliată asupra cultului catolic, baptist, adventist, creștin după evanghelie și a tuturor sectelor, în general. Cei trimiși vor lua legătura cu preoții parohi, predicatorii caselor de rugăciuni, cu care vor discuta și în același timp își vor completa anumite chestionare primite de la Minister”⁹.

Iar aceștia nu au fost singurii. La 21 aprilie, „Ministerul Cultelor a trimis în inspecție prin țară mai mulți delegați, pentru a culege date și informații despre toate cultele. Printre cei trimiși sunt următorii: Fârșerotu Hristea, ca delegat pentru Eparhia Olteniei și Banatului, Filimon Clement pentru Eparhia Oradea și Aristide Filip pentru Eparhia Clujului. Cei care au fost mai aproape au venit de Paști [24 aprilie, n.n.] acasă, dar ceilalți nu au venit”. Față de acestea, Securitatea a contactat informativ Ministerul Cultelor, „pentru a se stabili ce date s-au obținut”¹⁰. La puțin timp, tot un funcționar al aceluiași organism, Ioan Gherter, era trimis la noul centru de îndrumări misionare ale clericilor ortodocși de la Arad, pentru a observa „cum se țin cursurile și care este starea de spirit”¹¹.

Dintr-o notă a Direcției Securității Capitalei constatăm cum „inspectorii trimiși de Ministerul Cultelor în provincie în ziua de 22 aprilie a.c. au început să se reîntoarcă din misiunea primită. Ei au avut misiunea de a sta de vorbă cu episcopul, sfaturile populare și organizațiile democratice respective, în vederea numirii protopopilor, consiliile protopopești și parohiale. În acest scop, ei au luat legături cu chiriarhul

⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6910, vol. 1, ff. 351, 353.

⁷ „Monitorul oficial”, partea IA, nr. 30, 5 februarie 1949, pp. 1063-1064.

⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6910, vol. 1, f. 370.

⁹ *Ibidem*, ff. 391, 396.

¹⁰ ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 78/1946, f. 182.

¹¹ *Ibidem*, f. 128.

respectiv și organele democratice și administrative, aducând la București listele cu cei care urmează a fi confirmați în posturile de protopopi și consiliile provizorii protopopești și parohiale”¹².

Măsura trimiterii inspectorilor în teritoriu era luată de Ministerul Cultelor în contextul aplicării legislației privind cultele religioase din România adoptată în 1948, în urma aprobării noului statut de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române (februarie 1949) de către Marea Adunare Națională și a numirii de către guvern, în aprilie 1949, a noilor autorități locale, sub forma Consiliilor Provizorii. Altfel spus, inspectorii de culte trimiși în teritoriu trebuiau să identifice candidații pentru posturile de protopopi și de membri ai comitetelor parohiale ortodoxe acceptați sau chiar propuși de către organele locale de partid și de stat. Așa se explică de ce aceștia, într-o primă etapă, vor avea sediile în orașele în care se aflau centrele eparhiale ortodoxe, conform modelului sovietic.

Activitatea acestor delegați ai Ministerului Cultelor a continuat în vederea aplicării unor legi cu caracter represiv la adresa cultelor. De pildă, conform unei note a Securității Cluj vedem cum funcționarul de la Culte, trimis în teritoriu, aplica decizia de desființare a ordinelor călugărești catolice și integrarea personalului monahal în „câmpul muncii”, cu ajutorul organelor MAI: „În ziua de 10 august 1949, orele 19.15 s-a prezentat la Serviciul Securității Poporului Mureș delegatul Ministerului Cultelor, care a venit pentru aplicarea Deciziei ministeriale nr. 810 din 1 august 1949. Cel în cauză a cerut concursul organelor noastre din acel Serviciu în aplicarea deciziei. Organele noastre l-au îndrumat ca să ia contact cu Miliția, întrucât executarea măsurilor prevăzute în decizia de mai sus nu cad în competența noastră. Delegatul Ministerului Cultelor, în timpul cât a stat în orașul Tg. Mureș, în colaborare cu organele Ministerului respectiv, a completat cererile călugărițelor pentru plecare la domiciliul lor și pentru a rămâne în posturi la clinica unde au fost angajate. Dintre călugărițele din Tg. Mureș, un număr de 26 s-au dezbrăcat de uniforme și s-au angajat la clinică, unde suntem în curs de recrutare a unui informator pentru a urmări activitatea lor, iar restul de 25 toate „s-au dezbrăcat” de uniforma călugărițelor și au plecat la domiciliul lor”¹³.

Primii inspectori județeni ai Ministerului Cultelor au fost numiți în octombrie-noiembrie 1949 în reședințe de județ în care se aflau centrele eparhiale ortodoxe. Aceștia erau fie acceptați, fie dezavuați de către reprezentanții locali ai cultelor. Însă, măsura Ministerului Cultelor a determinat Direcția Generală a Securității Poporului ca, încă din data de 17 octombrie 1949, să trimită ordinul către unitățile județene de luare în „supraveghere informativă strict discretă a activității acestora”, cu caracter „permanent”¹⁴.

În acest sens, la 28 octombrie 1949 Serviciul Culte din DGSP era informat că noul inspector pentru Cluj, Titus Țifu, era preferat de către episcopul Nicolae Colan „în locul unui străin”, pe când preoții reveniți nu vedeau „cu ochi buni, zicând că prin acesta se întărește clica lui Colan”¹⁵. Mai mult de atât, Țifu era vizat de ministrul Stanciu

¹² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6910, vol. 1, f. 407.

¹³ *Ibidem*, vol. 2, f. 14.

¹⁴ *Ibidem*, dosar nr. 74, vol. 4, f. 192.

¹⁵ *Ibidem*, dosar nr. 6910, vol. 2, f. 26.

Stoian pentru numirea pe postul de inspector pe Ardeal. Însă, cei din Securitate îl suspectau că îl informează pe patriarhul Justinian de „toate măsurile de ordin statal pe care Ministerul le ia”¹⁶. Din astfel de motive, Țifu a fost înlocuit din postul de inspector pentru Cluj cu Eugen Giurgiu¹⁷.

În alt caz, Securitatea semnala lipsa de diplomație a inspectorului Suțu de la Buzău, care nu contactase pe reprezentanții Episcopiei Buzăului în vederea strângerii unor referințe despre unii preoți cu atitudini „antidemocratice”, ci l-ar fi trimis pe responsabilul de cadre al județenei PMR Buzău, gest care a provocat îngrijorare și comentarii defavorabile în rândul clericilor buzoieni¹⁸. Pentru comportamentul său și probabil alte abateri, acest funcționar a fost exclus din PMR¹⁹, pentru ca în locul său la 27 martie 1950 să fie semnalat inspectorul Ion Sandu, cu misiunea de „a rămâne definitiv la Episcopia Buzăului, pentru rezolvarea pe teren a anumitor lucrări ordonate de Minister”²⁰.

Aceeași atenție o acorda Securitatea după numirea inspectorilor N. Gavaliugov și M. Costea la Râmnicu Vâlcea, care aveau ca primă misiune „verificarea gestiunii protoierilor și parohiilor din raza eparhiei Vâlcea”²¹. De altfel, pe unii dintre aceștia Securitatea îi suspecta de activitate favorabilă reprezentanților cultelor, cum a fost în cazul lui Marcu Popescu de la Galați. Pentru că susținuse numirile propuse de episcopul Chesarie Păunescu în aparatul eparhial și chiar se manifestase în favoarea unor preoți cu „vederi antidemocratice”, la 14 octombrie 1950, după o avertizare la Securitatea din Galați, acesta era revocat din funcție²². De asemenea, la 2 martie 1950 DGSP ordona unităților de Securitate competente ca, în urma numirii inspectorilor Simionescu Ioan și Ungureanu Traian pentru Arhiepiscopia Bucureștilor, și Ion Bărbulescu pentru Mitropolia Olteniei, să se dispună „măsuri ca activitatea susnumiților să fie îndeaproape supravegheată, cunoscând că cei doi sunt oameni de încredere ai patriarhului Justinian și sub influența acestuia”²³.

În ianuarie 1950, după o verificare în comisii de partid, Ministerul Cultelor a recrutat mai mulți funcționari pe posturile de inspector. Între aceștia au fost numiți Teodor Isaiu, fost șef de cadre, și Constantin Gheorghiu, fost referent, ambii din Administrația Patriarhală²⁴.

Despre primele contacte ale inspectorilor de culte în teritoriu vedem din notele rezumative ale unei ședințe ținută la Ministerul Cultelor. De pildă, Ion Simionescu „arată cum a vizitat gospodăriile agricole colective de la Seaca și Conțești-Teleorman. A

¹⁶ *Ibidem*, ff. 168, 173.

¹⁷ *Ibidem*, f. 178.

¹⁸ *Ibidem*, f. 85.

¹⁹ *Ibidem*, f. 169.

²⁰ *Ibidem*, f. 151.

²¹ *Ibidem*, f. 146. Este vorba de Episcopia Râmnicului și Argeșului, adică județele Vâlcea, Argeș și Olt. Subinspectorul general Mihai Costea și inspectorul Nicolae Gavaliugov erau funcționari în Direcția Contabilității din Ministerul Cultelor de la 8 septembrie 1948 („Monitorul oficial”, partea IB, nr. 208, 8 septembrie 1948, p. 7415).

²² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6910, vol. 2, ff. 248-254, 262-264.

²³ *Ibidem*, ff. 256-257.

²⁴ *Ibidem*, f. 145.

luat contact la fața locului cu președintele Comitetului Provizoriu, arătând misiunea de a face legătura între Minister și organele puterii locale, precum și între acestea și organele diferitelor culte, rugându-l să-i semnaleze orice dificultate ar întâmpina din partea preoților localnici. Preoțimea nu trebuie să fie piedică în extinderea sectorului socialist. [...] Apoi, o seamă de cetățeni din Dâmbovița vând lumânări în târgurile apropiate din Prahova, fără să aibă drept la un asemenea comerț. De asemenea, la primării nu există registre speciale de evidență numerică a credincioșilor și de trecerile de la un cult la altul. A văzut în Moreni-Prahova imprimare care se refereau la legea din 1928”²⁵.

Fragmentul documentar citat relevă aria de atribuțiuni pe care inspectorul de culte și-o aroga în raza lui de activitate, de la cel care stabilea contactele între instituțiile statului și culte și până la banalul aspect al comercializării lumânărilor în târguri, care, e drept, constituia apanajul cultelor. În aceeași ședință, inspectorul Lefter de la Iași arăta că „parohiile nu și-au însămânțat la vreme sesiile destul de întinse pe care le au, ceea ce a dus la luarea de diferite măsuri de către Comitetele provizorii”. Același inspector mai semnală că la Drețca, „miliția a preluat casa parohială”, iar la Dorohoi „difuzoarele instalate la Comitetul provizoriu (în imediata vecinătate a catedralei ortodoxe), tulbură serviciile divine ale cultului”. Dificultăți din partea organelor locale erau semnalate de inspectorul Lefter în cazul ținerii ședinței protopopești din 23 martie 1950, de la Piatra Neamț, atunci când „comitetul Provizoriu a rechiziționat mijloacele de transport” sau că la Vlădeni s-au confiscat „sumele strânse din donațiile credincioșilor, pentru repararea bisericii, sub motivul că ar proveni din vânzarea stufului de pe un teren al statului”, tot acum luându-se act de atitudinea „suspectă” a preotului, „fost legionar”²⁶.

O serie de probleme ridica inspectorul Traian Nistor de la Sibiu, care cerea „lămuriri asupra modului cum urmează să se facă pelerinaje și procesiunile de Paști”, iar Dumitrescu de la Cluj, între măsurile luate, amintea de descoperirea unei statui a Sf. Anton de Padova într-o fridă în biserica franciscană din Odorhei pe care Comitetul provizoriu local o acoperise complet cu „un panou care avea o stea mare roșie”²⁷. Ioan Bărbulescu de la Craiova vorbește despre „atitudinea preoților din localitățile cu gospodăriile agricole colective, preluări de case parohiale, sesii etc. Arată că, în regiunea Olteniei peste 50% dintre preoți sunt considerați chiaburi și tratați ca atare. [...] În Comitetele de luptă pentru pace a fost încadrat un număr destul de redus de preoți. De asemenea, preoții nu sunt solicitați să colaboreze decât foarte rar în cadrul căminelor culturale. În județul Gorj, autoritățile au cerut preoților să văruiască «ochiul lui Dumnezeu» din biserică, sub pretextul că ar fi ochiul lui Maniu”²⁸. Asemenea ingerințe ale organelor locale sunt semnalate de Bărbulescu, atunci când se referă la dificultățile apărute la repararea lăcașurilor de cult și cum întâmpină „opозиția preoților care efectuează catehizarea copiilor”. Alte ingerințe sunt amintite de inspectorul Gheorghe Stoicescu, care spunea că, „la Craiovița, membri de partid din localitate au încercat să

²⁵ *Ibidem*, ff. 293-294.

²⁶ *Ibidem*, f. 294.

²⁷ *Ibidem*, ff. 295, 299.

²⁸ *Ibidem*, f. 299.

dărâme temelia bisericii [aflată] în construcție, sub pretextul că o transformă în cămin cultural”²⁹.

Abuzurile organelor locale se caracterizau mai ales prin încercările de preluare a caselor parohiale și altor clădiri bisericesti, majoritatea inspectorilor semnalând acest aspect. Și abuzurile nu se opreau aici. Teodor Isaiu de la Roman arată că, la Băcani, jud. Tutova, „biserica fiind construită în apropierea unei curți boierești, care a fost încredințată unei GAS, conducerea Gospodăriei a oprit accesul credincioșilor în biserică”³⁰.

Lipsa experienței în „munca de culte” și a unor atribuțiuni bine definite s-au dovedit în multe cazuri ale inspectorilor din teritoriu. De pildă, inspectorul Isaiu Teodor, având delegație pentru a studia fenomenul religios din județul Brașov, s-a prezentat în data de 24 iunie 1950 la DRSP Brașov, unde, conform unei note trimisă la DGSP, „într-o discuție de circa o oră a încercat de a obține unele date și informații asupra situației cultelor din Brașov, natural neobținând nimic. A făcut aluzie la faptul că în Sibiu este mai înțeles, precum și în Târnave, spunând apoi că va încerca să aranjeze cu Ministerul să se facă o colaborare mai apropiată între noi și ei. La plecare spunea că poate fi găsit la Sibiu și dacă avem nevoie de el să ne adresăm Securității Sibiu”. În aceeași notă a DRSP Brașov se mai arăta: „S-au dat instrucțiuni tov. referenți din regiunea noastră de a nu furniza acestor inspectori nici un fel de date sau informațiuni privind cultele. Rugăm a da ordin pentru reglementarea contactului cu inspectorii cultelor care în repetate rânduri vizitează sediile unităților noastre pentru a cere unele date”³¹.

Propunerea a fost îmbrățișată de conducerea Securității, astfel încât toate unitățile regionale au luat la cunoștință de această măsură³².

Totodată, nici Securitatea nu era pe deplin lămurită asupra atribuțiunilor pe care acești inspectori le aveau în conformitate cu legislația și îndrumările date de conducerea de partid și de stat. La 10 ianuarie 1950, DRSP Ploiești înștiința DGSP că patriarhul Justinian ar fi interzis inspectorilor de la culte să verifice gestiunile protoierilor și parohiilor, deoarece acesta ar fi afirmat că fondurile nu sunt date de Minister și „nimeni nu are dreptul să se amestece în bucătăria noastră”³³. În răspunsul din 1 februarie 1950, DGSP arăta că „inspectorii Ministerului Cultelor își exercită în mod curent dreptul de a controla-alături de toate celelalte organe de stat, cum ar fi cele fiscale-gestiunea parohiilor”³⁴. De asemenea, pentru o activitate eficientă în problema fenomenului religios, DGSP difuza la unitățile subordonate legislația privind organizarea și funcționarea cultelor din 1948, dar și statutul Bisericii Ortodoxe Române abia aprobat de MAN³⁵.

²⁹ *Ibidem*, f. 299.

³⁰ *Ibidem*, f. 305. Până în ianuarie 1950, Teodor Isaiu a fost șef de cadre în Administrația Patriarhală (*Ibidem*, f. 145).

³¹ *Ibidem*, f. 180.

³² *Ibidem*, f. 182.

³³ *Ibidem*, f. 188.

³⁴ *Ibidem*, f. 189.

³⁵ *Ibidem*, ff. 277-280.

Constatăm că Securitatea se implica tot mai mult în activitatea acestor inspectori și avea un cuvânt de spus în activitatea lor. La 8 iunie 1950 DGSP trimitea DRSP Iași planul de muncă în original a inspectorului de culte pentru regiunea Iași, „pentru utilizare și raport”³⁶. De asemenea, prezența Securității începea să se facă simțită inclusiv la numirea acestor inspectori. De pildă, într-o adresă din 5 decembrie 1950 DRSP Craiova înștiința DGSP că la Râmnicu Vâlcea inspectorul Lucian Popescu a fost promovat în centrala ministerului și că astfel postul a rămas vacant. În consecință, se propunea numirea lui Petre Crăciunescu, „care deși nu este membru de partid, totuși duce o luptă foarte intensă contra elementelor dușmănoase regimului actual. Ceva mai mult, colaborează și cu organele de Securitate, cărora le dă diferite informații din rândul episcopiei Vâlcea, unde prestează serviciul ca responsabil de Cadre”³⁷. De altfel, unii inspectori se pare că proveneau chiar din cadrele fostei Siguranțe comuniste, după cum era indicat Eugen Giurgiu de la Cluj, caracterizat de un informator al Securității în iulie 1950, „ateu, cam bețiv și cu unele manifestări de neseriozitate, totuși un element dinamic și devotat partidului, nefiind însă membru [de partid]”³⁸.

Stângăcii se regăseau chiar și la funcționarii superiori din Ministerul Cultelor. La 29 noiembrie 1950, căpitanul Palcovici Iosif, de la DRSP Oradea, raporta căpitanului Heintz Stănescu, șeful Serviciului Culte din DGSP că Ioan Dobocan, directorul Direcției Personal din Ministerul Cultelor, îl chemase la telefon pentru a-l întreba „care este părerea partidului și a Securității despre împuternicitul Nemeș Roman, întrucât ar vrea să-l schimbe, iar în cazul acesta, dacă vrem noi să propunem o altă persoană sau să rămână mai departe Nemeș”³⁹. În cele din urmă, Nemeș Roman a fost exclus din structura Ministerului Cultelor și chiar abandonat de Securitate din rețeaua informativă.

Acumularea unui an de experiență a convins Ministerul Cultelor să treacă spre sfârșitul anului 1950 la numirea unor inspectori teritoriali de culte în fiecare județ, cu sprijinul nemijlocit al Securității. Aceștia erau subordonați la rândul lor împuterniciților regionali, după cum urmează: Ioan Bărbulescu, împuternicit regional pentru București, Zestran Ioan la București⁴⁰, Răducan Ioan la Argeș, Malianudis Demostene la Teleorman, Bodeanu Gheorghe la Ialomița, Matei Ilie la Prahova, Condruș Nicolae la Buzău, Olteanu Dumitru la Putna, Bârbălă Ștefan la Galați, Nicolau Teodor la Constanța; Grivei Constantin inspector regional pentru Craiova, Stoicescu Gheorghe la Dolj, Boboșca Florin la Gorj, Onea Gheorghe la Vâlcea; Lefter Gheorghe împuternicit regional pentru Iași, Avasiloaiei Teodor la Iași, Andronic Dumitru la Botoșani, Cernucan Victor la Suceava, Savin Ioan la Bacău, Hatea Anton la Bârlad; Gomboș Petre împuternicit regional pentru Timișoara, Popescu Sever la Timișoara, Novac Nicolae la Severin, Madincea Paul la Arad, Josan Ioan la Hunedoara; Găină Gheorghe,

³⁶ *Ibidem*, f. 244.

³⁷ *Ibidem*, f. 237.

³⁸ *Ibidem*, f. 290.

³⁹ *Ibidem*, ff. 241-241v. Acesta era informatorul „Nero” al Securității din Oradea. Despre acesta a se vedea în Adrian Nicolae Petcu, *Securitatea și Cultele în 1949*, în „Partidul, Securitatea și cultele”, București, Editura Nemira, 2005, pp. 189-192.

⁴⁰ Acesta fusese șef al cadrelor din Ministerul Cultelor (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6910, vol. 2, ff. 161, 168, 236).

împuternicit regional pe Sibiu, Sârbu Ioan la Sibiu, Brezeanu Vasile la Mureș, Nistor Traian la Orașul Stalin, Giurgiu Eugen la Cluj, Pop Gheorghe la Rodna, Laza Petru la Bihor și Țăranu Ioan la Baia Mare⁴¹.

Dacă inițial fuseseră numiți inspectori numai în orașele în care se aflau centre eparhiale ortodoxe, acum observăm că erau numiți pentru toate județele țării și subordonați împuterniciților regionali, care își aveau sediile în centrele mitropolitane ortodoxe.

După numirea primilor inspectori în teritoriu, Ministerul Cultelor a trecut la o altă etapă, anume aceea a întocmirii unor evidențe cât mai complete privind viața religioasă. Astfel, în mai 1950, inspectorii teritoriali au cerut protoiereilor pentru ca în mai puțin de o lună să completeze trei tipuri de chestionare în care erau vizate date privind: 1. preoții și cântăreții cu datele personale, apartenența politică înainte și după 23 august 1944 a tuturor protoierilor (de județ și de plase), cei pensionați, cu studii, dacă au copii, originea socială, situația materială, „alte date biografice de interes”; 2. tabel cu situația parohială privind: numărul credincioșilor, cu starea civilă, apartenența politică, nivelul intelectual, starea bisericii și a casei parohiale; 3. despre așezămintele monahale cu: numărul viețuitorilor cu sau fără statut monahal, nivel intelectual, salariați sau nu, data intrării în monahism, dacă sunt transferați sau nu, vârsta, personalul venit după 1949, dacă există sau nu atelier meșteșugăresc, starea locașului și a anexelor; 4. tabel cu situația neoprotestanților, care trebuia să conțină date privind lăcașul de rugăciune, data întemeierii comunității, date personale, politice și sociale despre deservent, calitatea intelectuală a acestuia și a membrilor comunității, numărul credincioșilor, cu originea socială și vârsta lor, cauzele apariției fenomenului neoprotestant într-o localitate, metode și mijloace ale colportării literaturii specifice, date privind catehizarea și cum este văzută comunitatea de ceilalți din localitate⁴².

Toate aceste chestionare urmau a fi centralizate, astfel încât prin date statistice să se reflecte situația religioasă dintr-o unitate administrativă, la care se adăugau informații privind liste cu preoții care activează în organizațiile politice și culturale, la cursurile de alfabetizare, care colaborează cu autoritățile, intrați în întovăărișirile agricole, „preoți răi din punct de vedere politic”, „preoți răi din punct de vedere bisericesc”, cei opriți de la salarizare de către Ministerul Cultelor, arestați, care fac catehizare copiilor, exemple de „atitudini stângiste” ale reprezentanților statului în raporturile cu deservenții de culte⁴³.

Evident că astfel de evidențe nu s-au putut întocmi imediat, cum de altfel chiar unii protopopi arătau că le este imposibil să răspundă la această cerere a Ministerului Cultelor. De altfel, în cea mai mare parte acesta va rămâne tiparul privind întocmirea evidențelor pe care împuternicitul de culte trebuia să le aibă în permanență în activitatea sa de supraveghere și control din jurisdicția sa. Interesant este faptul că în privința cultelor neoprotestante, cei de la Culte solicitau date tot preoților ortodocși, situație care poate fi explicată prin faptul că această practică a autorităților statului era încă din

⁴¹ *Ibidem*, f. 282.

⁴² *Ibidem*, ff. 266-273

⁴³ *Ibidem*, f. 274

perioada antebelică și deoarece confesiunile neoprotestante încă nu fuseseră recunoscute de regimul comunist⁴⁴.

Dar activitatea acestor inspectori teritoriali nu se rezuma la întocmirea unor evidențe, ci și la atragerea deservenților de culte în activitățile politice inițiate de regim. De pildă, la 22 mai 1950, inspectorul Teodor Isaiu de la Roman a convocat o conferință cu protopopii din județul Bacău, pe care i-a însărcinat „să propună câte doi preoți și doi cântăreți care să îndeplinească următoarele condițiuni: să fie element sărac, iubit de popor, colaborator cu organele administrative, să fie cunoscut că a dat concurs la campania de însămânțări și, totodată, să facă parte dintr-un comitet de luptă pentru pace”. Ședința s-a înregistrat cu un eșec, deoarece, se spune în nota Securității, „protopopii nu au vrut să propună pe nimeni de teamă să nu fie înlocuiți tocmai de aceștia”. Acesta era un prim pas în permanentizarea și obligativitatea organizării conferințelor protopopești cu aprobarea inspectorilor de culte, în scopul antrenării deservenților în acțiunile inițiate de regim.

Treptat, instituirea funcției de inspector teritorial de către Ministerul Cultelor a căpătat o dimensiune represivă tot mai mare, deoarece presupunea exercitarea unui control asupra fenomenului cultic în tandem cu organele locale de partid și de stat. De altfel, suntem de părere că, aceste atitudini ale funcționarilor de culte inițiate în 1949 și continuate în anul următor făceau parte dintr-un amplu plan al partidului de provocare a reprezentanților religioși care să conducă la o limitare tot mai strictă a influenței religioase în societate în contextul începerii campaniei de colectivizare și de numire a noilor autorități locale comuniste⁴⁵. Acest lanț al provocărilor venite dinspre funcționarii de la culte se pare că era inițiat în Ministerul Cultelor de Ioan Dobocan, un zelos activist de partid, care ocupa postul de director de personal. Deși fusese denunțat în toamna lui 1950 de către patriarhul Justinian în câteva audiențe la Gheorghiu-Dej⁴⁶, Dobocan își continua activitatea în aceeași măsură, fapt ce denotă implicarea la nivel înalt în aceste provocări ale autorităților locale de stat și de partid.

Totuși, patriarhul a insistat pentru soluționarea acestei probleme, întăritătorul român considerând că astfel de „acțiuni nejuste sunt potrivnice colaborării dintre Biserică și Stat”. Potrivit unui memoriu din 10 martie 1951 către prim-vicepreședintele Gheorghiu-Dej, patriarhul Justinian Marina arăta cum acest Dobocan „a constituit o clică de teroriști, [...] care terorizează în numele Comitetului Central toate organele Ministerului Cultelor, inclusiv pe dl. ministru, consilierii ministeriali, inspectori etc. - cărora le impune hotărârile lui provocatoare și dușmănoase față de cultele religioase”. Între acești „bandiți”, continua patriarhul Justinian, erau arătați: Aristide Filip, „fost preot în eparhia mea, demisionat și trecut inspector la Culte, fiindcă a devenit ateu. Deși eu am dovedit cu acte toate insultele acestui inspector față de mine, la Iași, la Neamț, la Roman, la R. Vâlcea etc., el nu a fost sancționat”. De asemenea, erau menționați:

⁴⁴ Recunoașterea cultelor neoprotestante se va face prin adoptarea Decretului nr. 1203/14 noiembrie 1950 de către MAN, care prevedea inclusiv federalizarea acestora, evident pentru exercitarea unui control cât mai eficient asupra lor de către Ministerul Cultelor.

⁴⁵ Adrian Nicolae Petcu, *Ministerul cultelor și slujitorii altarului în „anii democrației populare”*, în „Pro memoria”, nr. 3/2004, București, pp. 314-316.

⁴⁶ ANIC, fond CC al PCR, Secția Administrativ-Politic, dosar nr. 60/1951, f. 1.

Teodor Gobjilă, rudă cu Petre Constantinescu-Iași, refuzat de patriarh pentru a-l angaja în Administrația Patriarhală în 1949, pe motiv că era „intrigant, informator fals, terorist”, făcuse politică gogistă și fusese secretar al Facultății de Teologie din Chișinău, destituit pentru fraudă sau Hristea Fârșerotu, „fost legionar”, participant la rebeliune, spion al nemților, trecut în rândul criminalilor de război la Atena și venit clandestin în România, apoi susținut de Liviu Stan și Spiridon Căndea pentru a obține o parohie și un post de inspector la Ministerul Cultelor, făcând parte din „Consiliul Cultelor (politici), care hotărăște totul”⁴⁷. Cât despre acțiunile inspectorilor de culte, Justinian Marina nu ezita să spună în același memoriu: „După arondarea Eparhiilor pe regiuni și raioane-Dobocan și-a trimis inspectorii în toată Patriarhia ca să aleagă pe protopopi. Căutând să știe preoțimea că protopopii vor fi numiți după indicațiunile dânsului – au alcătuit liste cu noii protopopi și prin împuterniciții Ministerului de Culte (inspectorii) s-au împus chiriarhilor acești protopopi - fără să lase pe chiriarhi să ia contact cu organele de stat din regiuni și raioane. Organele de stat au făcut proteste în majoritatea cazurilor. Mie însumi, prin dl. ministru Stanciu Stoian, colectivul (clica) acesta mi-a împus lista. Vorbindu-mi în numele organelor de stat, eu am acceptat 34 de protopopi din 36 - au rămas în discuție doi protopopi, dintre cei care fuseseră propuși de Ministerul Cultelor acum un an, cu foarte mare greutate. [...] Pentru ca acești provocatori să nu piardă asemenea prilejuri de a-și exercita rolul de provocatori-au recurs la un monstruos șantaj: n-au achitat salariile preoților, cântăreților, stareților, călugărilor și călugărițelor subvenția pentru nutriment etc., pe lunile ianuarie și februarie, lăsându-i în mijlocul iernii fără sprijinul lor și familiilor lor - cu scopul de a stârni revolta celor 200 preoți și circa 300 călugări și călugărițe-împotriva patriarhului”⁴⁸.

Acuzațiile patriarhului român aveau un mare sâmbure de adevăr. La 8 februarie 1950 într-o conferință cu inspectorii la Ministerul Cultelor erau date primele îndrumări, în care aceștia aflau cum trebuie să lucreze în teritoriu. Potrivit rezumatului de la conferință inspectorii participanți erau: Filimon Clement și Traian Nistor, de la Sibiu; Eugen Giurgiu de la Cluj; Nemeș Roman și Țăranu Ion de la Oradea; Gomboș Petru și Madincea Paul de la Timișoara și Teodor Isaiu de la Arad. În cuvântul său, ministrul Stanciu Stoian a conturat principiile relației dintre culte și minister: „În trecut, cultele lucrau de capul lor, iar ministerul, la fel, de capul lui. În prezent, cultele sunt libere și lucrează liber cu controlul lor, dar Ministerul Cultelor conlucrează cu aceste culte. Nu se amestecă în bucătăria lor internă, deoarece se conduc și se controlează cum vor, dar ministerul de culte controlează întrucât activitatea acestor culte să nu prejudicieze activitatea vieții muncitorești”⁴⁹.

În privința activității pe care inspectorii trebuiau să o desfășoare și statutului lor din teritoriu, același ministru spunea că, „în trecut, Ministerul Cultelor se folosea pe teren de prefecturi. După organizarea Sfatului Popular, ministerul trebuie să aibă un organ de coordonare pe teren. Inspectorii exteriori vor coordona munca între organele puterii de stat și culte, între culte și minister și între minister și organele puterii de stat locale. Sunt probleme mari cum ar fi colectivizarea, unde preoții pot ajuta sau strica un

⁴⁷ *Idem*, fond Consiliul de Miniștri, dosar nr. 129/1950, ff. 458-459.

⁴⁸ *Ibidem*, ff. 461-462.

⁴⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 6910, vol. 2, f. 118.

plan local, prin bunăvoința sau spiritul lor refractar. Inspectorii se vor ocupa de cele mai arzătoare probleme ale tuturor cultelor din regiunea respectivă. Inspectorii au omnipotența de a se ocupa de toate problemele tuturor cultelor. Repartizarea inspectorilor exteriori s-a făcut după împărțirea administrativă pe Episcopii a cultului ortodox. Aceasta nu înseamnă că inspectorii sunt atașați pe lângă episcopiile ortodoxe respective, ci au datoria de a se ocupa de chestiunile tuturor cultelor din cuprinsul episcopiei respective. Pentru a-și putea face datoria, inspectorii trebuie să citească toate problemele de culte. Care nu cunosc aceste probleme fac cele mai mari greșeli pe teren. Problemele religioase au făcut obiectul cercetărilor serioase ale clasicii marxisti-leniniști. A nu cunoaște problemele, înseamnă a cădea în stângism și apoi părăsirea poziției principale”⁵⁰.

Totodată, inspectorii erau anunțați că, pentru facilitarea activității lor, urmează ca din data de 20 februarie 1950 să fie supuși unei școlarizări pe o perioadă de 10 zile⁵¹.

În aceeași conferință a luat cuvântul și Ioan Dobocan, care a cerut inspectorilor „aplicarea liniei de partid în toate problemele, dar nu șablonat, ci după regiune, după domenii de lucru, de activitate. Linia să fie aceeași, diferind tactica și acțiunea”. Sarcinile de supraveghere și control, în viziunea lui Dobocan, trebuiau să fie permanente asupra tuturor cultelor. Iar această activitate, pe lângă caracterul administrativ, trebuie să fie dominată de o puternică amprentă ideologică, după cum arăta: „Cine conducea comuna în trecut? Primarul (chiaburul, bogătaşul satului, dușmanul clasei muncitoare), apoi preotul satului (aliat al conducerii), apoi șeful postului de jandarmi. Erau baza regimului de exploatare. Preotul să nu se amestece în treburile gospodăriei. Preotul însă poate arăta rostul democrațiilor populare și a diferitelor acțiuni din satul său.

[...] Preocuparea principală să fie de cadre. Să se caute trecutul și prezentul vârfurilor, în special. Să se simtă din activitatea inspectorilor că sunt reprezentanții Ministerului Cultelor, ca aliați ai clasei muncitoare. În activitate să fie cu vigilența trează și crescândă. Să nu se lase atrași și compromiși de dușmanii regimului. Să procedeze fără patimă, fără sentimentalism burghez, fără interese personale. Să fie o legătură strânsă cu organele locale. Se vor cere în centrele respective ale inspectorilor birou și locuință pentru ei de la autoritățile în drept. Să fie cu atenție la problema gospodăriilor agricole. Să se sesizeze preoții care trebuie schimbați pentru atitudine ostilă. Se va examina cauza neprezentării unor preoți la cursurile de îndrumări. Se vor verifica doi protopopi, unul județean și altul după alegere. În tot timpul să nu se uite de citirea zilnică a ziarelor, mai ales «Scânteia» și studiu individual pentru acumulare de cunoștințe în domeniul marxism-leninismului”⁵².

Constatăm că erau inspectorii teritoriali în centrele eparhiale ortodoxe, dar cu atribuțiuni asupra tuturor cultelor. Iar aceștia aveau nevoie de o pregătire atât specifică în „munca de culte”, cât și una ideologică, așa cum sublinia Dobocan în timpul conferinței. Un atu important era originea socială „sănătoasă”. Probabil din acest motiv, clerici, precum Nemeș Roman, chiar dacă ieșiseră din preoție, au fost înlocuiți, mai ales

⁵⁰ *Ibidem*

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*, f. 118v.

după dispoziția Consiliului de Miniștri din 1952, care prevedea înlocuirea „cadrelor vechi” cu oameni noi, bine pregătiți ideologic și fără trecut funcționăresc.

Apoi, după reorganizarea administrativ-teritorială din 1950⁵³, Ministerul Cultelor a numit împuterniciți cu atribuții pe una sau chiar două regiuni, în funcție de personalul de care dispunea, astfel încât în 1952 aceștia erau în număr de 26. Însă, și recrutarea acestora se pare că a fost un demers dificil, deoarece nu existau cadre pregătite ideologic și capabile să cunoască problemele de culte.

În activitatea lor împuterniciții de culte avea în grijă organizarea și desfășurarea conferințelor de orientare cu clericii de protopopiate și unitățile administrative cultice de la nivelul cel mai de jos. Într-un îndrumător al conferințelor de orientare din 1951 se arăta cum astfel de întruniri au ca obiective principale: „promovarea spiritului de colaborare dintre Biserică și Stat; întărirea conștiinței datoriei clerului de a sprijini toate eforturile conducerii de Stat întru realizarea unei vieți mai prospere a poporului; întărirea conștiinței datoriei clerului de a-și iubi și apăra Patria și intensificarea luptei pentru pace”⁵⁴.

Despre activitatea depusă de inspectorii teritoriali de culte în această perioadă aflăm din rezumatul conferinței ținute la minister cu prilejul predării rapoartelor de activitate pe luna noiembrie 1951. Două sarcini principale constau în organizarea și desfășurarea întrunirilor „de orientare” și a „luptei pentru pace”, în urma cărora inspectorii trebuiau să prezinte date statistice referitoare la participarea clerului pe regiuni. De asemenea, problemele legate de stadiul îndeplinirii planului cincinal, prin lămurirea cetățenilor privind înșămânțările, predarea cotelor, muncile de folos obștească, cu exemplificări, deveniseră practic atribuții ale inspectorilor în „munca de culte”. Alte probleme vizate de funcționarii ministeriali teritoriali erau: atragerea clericilor catolici de partea autorităților comuniste, activitățile neautorizate ale cultelor neoprotestante, catehizarea, viața monahală, prozelitismul, manifestările anarhice ale fostelor asociații religioase și solemnitățile liturgice în spațiul public, precum hramuri, sfințiri de biserici, procesiuni sau pelerinaje, în viziunea celor de la culte considerate „exagerate și dăunătoare” clasei muncitoare. Un alt capitol urmărit de împuterniciți era legat de patrimoniul cultelor, care consta în averea funciară, bunurile de ordin cultural, precum bibliotecile care nu trebuiau să conțină literatură religioasă, colportajul sau construcțiile bisericesti care nu întruneau condițiile legale de construcție/reparație⁵⁵.

În toată această arie de activități de acum specifice împuterniciților de culte, în conferința de la București din noiembrie 1951 erau remarcate lipsurile și greutățile. O mare carență în activitatea împuterniciților de culte era identificată prin lipsa planului de muncă care trebuia trimis și în centrala ministerului sau prin redactarea incompletă (neprecizarea localităților sau a zilelor în care trebuiau să lucreze împuterniciții, formularea unor activități fără conținut etc.). De asemenea, se aduceau o serie de

⁵³ Nicoleta Ionescu-Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română 1948-1950: transformări instituționale*, București, Editura All, 2005, p. 177. În septembrie 1950 se înființau 28 de regiuni și 177 raioane, în septembrie 1952 numărul regiunilor a fost redus la 18, iar din 1956 la 16 (*Ibidem*).

⁵⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 67, f. 394.

⁵⁵ *Ibidem*, ff. 404-410.

propuneri, precum ținerea ședințelor cu împuterniciții pe regiuni sau asigurarea mijloacelor de transport pentru activitățile de teren⁵⁶.

În privința sarcinilor împuterniciților pe decembrie 1951 erau prevăzute: o atenție sporită asupra cultelor neoprotestante, a catehizării (manualele utilizate de deservenți) și antrenării protopopilor în vederea combaterii „reacțiunii din rândul clerului”. Nu erau scăpate din vedere nici cooperativele meșteșugărești din mănăstirile ortodoxe care urmau să angajeze lucrători din comunele învecinate, „după ce au căzut de acord cu chiriarii respectivi”⁵⁷.

O altă carență majoră la mulți împuterniciți de culte era legată de vigilența față de activitatea cultelor. În vara lui 1952, atunci când devierea de dreapta de la vârful partidului era consacrată deja, nici împuterniciții nu scăpau de o astfel de acuzație. De pildă, în conferința din 30 iunie 1952, Hatea Anton, împuternicitul regiunii Bârlad, dădea un raport „sumar, fără prea multe date concrete”, dovedind că, „față de dușmanul de clasă are o atitudine împăciuitoare”, calificată de ministrul cultelor drept „deviere de dreapta”. În ce consta devierea? Potrivit rezumatului discuțiilor purtate la conferință, un „preot chiabur” făcuse catehizare cu copii până la 10 seara. În consecință, împuternicitul l-a convocat pe preot la protopop, pe care „l-a sfătuit să nu mai stăruie în această practică”, soluție deloc agreată în conferința de la Ministerul Cultelor⁵⁸. Iar gravitatea acuzației adusă împotriva împuternicitului era mai mare, deoarece informația provenea de la Securitate⁵⁹.

Însă probleme de culte erau și la nivel central. În cadrul aceleiași conferințe cu împuterniciții s-a discutat despre introducerea cântării omofone în Biserica Ortodoxă Română. Evident că, prin această decizie conducerea BOR urmărea mobilizarea credincioșilor la serviciile religioase, adică o intensificare a vieții religioase. Însă, ministrul cultelor considera că, „această măsură este contrară tradiției Bisericii ortodoxe”, urmând „a fi clarificată de conducerea Ministerului Cultelor cu conducerea BOR”⁶⁰.

Tot în iunie 1952, ministrul Pogăceanu arăta „că se intenționează a da împuterniciților «drepturi mai mari», dar și «răspunderi mai mari», că se vor institui împuterniciți pe raioane (împuterniciți raionali). Se preconizează un curs de îndrumare pentru acești noi împuterniciți”⁶¹.

Conform afirmației ministrului cultelor, acești împuterniciți, la care se adăugau acum și cei raionali, deveneau adevărați autocratori în problema de culte în aria lor de atribuții. Prin această măsură autoritățile aveau în vedere exercitarea unui control tot mai riguros asupra manifestărilor religioase, chiar dacă un mitropolit, precum Sebastian al Moldovei, reclama dreptul de a se adresa direct conducerii partidului, așa cum făcea

⁵⁶ *Ibidem*, ff. 410-411.

⁵⁷ *Ibidem*, ff. 412-413. În problema atelierelor meșteșugărești din mănăstirile ortodoxe a se vedea la Adrian Nicolae Petcu, *Atelierele meșteșugărești din mănăstirile ortodoxe în perioada 1949-1960*, în „Caietele CNSAS”, an III, nr. 2 (6)/2010, pp. 229-254.

⁵⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 67, f. 381.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 385.

⁶¹ *Ibidem*, f. 381.

patriarhul Justinian. Față de sesizarea mitropolitului, însuși ministrul cultelor îi sugera să apeleze la împuternicitul de culte care se afla pe lângă Sfatul popular regional de la Iași⁶².

Așadar, la un an după reorganizarea administrativă, în minister s-a conștientizat necesitatea recrutării (termenul utilizat de funcționarii din Ministerul Cultelor) mai multor împuterniciți, care să activeze la nivelul raioanelor. În expunerea de motive la proiectul hotărârii de guvern, ministrul Vasile Pogăceanu arăta că, „pe lângă supravegherea și controlul cultelor din RPR, Ministerul Cultelor îndeplinește și funcțiunea de a îndruma activitatea acestora pe poziția de loialitate față de stat, prin antrenarea clerului tuturor cultelor în acțiuni patriotice, ca: sprijinirea luptei pentru pace, susținerea acțiunilor economice în cadrul Planului de Stat și combaterea activității reacțiunii în sânul cultelor”. Iar aceste sarcini, continua ministrul, „prin cei 26 împuterniciți regionali, nu poate cuprinde suficient munca de supraveghere, control și îndrumare a deservențelor de culte pe teren, mai ales din lipsa unui organ raional pentru problemele de cult. Făcând această constatare și ținând seama și de faptul că atât în administrația de stat, cât și în organizarea celor mai multe culte, unitățile raionale constituie principala verigă de legătură a activității de pe teren cu organele centrale, este necesar ca în cadrul Sfatului Popular raional să se înființeze și organe corespunzătoare pentru problemele de culte. De asemenea, este necesar ca în raioanele orașenești ale Capitalei, cum și în unele orașe ale țării, în care există mai multe unități ale diferitelor culte și greutăți în munca de supraveghere și control să se înființeze în cadrul sfaturilor populare orașenești respective împuterniciți pentru culte”⁶³.

În consecință, ministrul Pogăceanu propunea înființarea a 183 împuterniciți în cadrul Comitetelor Executive raionale, opt împuterniciți în cadrul Comitetelor Executive ale Sfatului Popular ale celor opt raioane ale Capitalei și alți opt împuterniciți, câte unul din fiecare oraș în cadrul Comitetelor Executive ale Sfatului Popular ale orașelor: Arad, Cluj, Craiova, Iași, Oradea, Sibiu, Orașul Stalin și Timișoara”⁶⁴. Aceștia urmau să fie salariați din bugetele sfaturilor populare respective, iar atribuțiile să le fie stabilite prin decizii ministeriale.

Hotărârea Consiliului de Miniștri a intrat în vigoare de la 1 ianuarie 1953, iar la 11 martie noul ministru al Cultelor, Petre Constantinescu-Iași, fixa atribuțiile acestor inspectori în 10 puncte: „Supraveghează și controlează ca în activitatea lor cultele să se manifeste conform prevederilor constituționale și în cadrul prevederilor legii; supraveghează aplicarea justă a legilor și deciziilor guvernului cu privire la culte; asigură realizarea libertății de conștiință proclamată de Constituție, a despărțirii școlii de biserică, neamestecul organelor locale în chestiunile dogmatice și canonice ale cultelor; împuterniciții iau măsuri de înlăturare a nedumeririlor în legătură cu folosirea de către credincioși a libertății religioase, de înlăturare a neînțelegerilor între deservenții de culte pe de o parte și organele locale de stat, pe de altă parte, când asemenea neînțelegeri se întâmplă; cercetează problemele ridicate de culte, pentru a fi prezentate Ministerului, în cazurile când ele cer rezolvarea acestuia (acordarea de clădiri pentru case de rugăciuni,

⁶² *Ibidem*.

⁶³ ASSC, dosar *Împuterniciții de culte, 1953-1987*, f. nepag.

⁶⁴ *Ibidem*.

planificare și eliberare de materiale); studiază cererile privitoare la deschiderea de noi comunități și case de rugăciuni; acordă tot sprijinul pentru introducerea unei bune orânduiri în viața mănăstirilor, în sensul creierii unei vieți de obște, care să facă din viețuitorii mănăstirilor elemente productive; îndrumă activitatea cultelor, prin conducerea acestora, pe o poziție de lealitate față de stat, prin antrenarea clerului în acțiunile de sprijinire a luptei pentru pace, de susținere a activității economice în cadrul planului de combatere a reacțiunii din mijlocul clerului; se preocupă de cunoașterea și limitarea manifestărilor cultelor (hramuri, pelerinaje, sfînțiri etc.) și de lichidarea manifestărilor mistice bolnăvicioase (false teofanii, glosolalie, tremurat), pentru anihilarea influenței nesănătoase a acestora asupra maselor de credincioși a căror activitate pe terenul construirii socialismului nu trebuie stânjenită; iau măsuri de interzicere a curentelor religioase nerecunoscute (martorii lui Iehova, adventiști reformiști, stiliștii, nazarineni), cu concursul organelor locale; se preocupă de cunoașterea manifestărilor și a atitudinii deservenților cultici, sprijină elementele cinstite din cler și combat prin ierarhia bisericească și prin elementele cinstite atitudinile dușmănoase față de regim; împlinesc sarcinile încredințate de Minister în aflarea cunoașterii manifestărilor cultelor și a lămuririi unor sesizări primite de acesta, fie din partea conducerii cultelor, fie din partea unor organe ale puterii de stat, fie orice alte sesizări sau manifestări pe care Ministerul vrea să le controleze”⁶⁵.

Pentru desfășurarea acestei activități, ministrul Constantinescu-Iași solicita Președinției Consiliului de Miniștri întrunirea unor condiții la nivel local, de pildă biroul împuternicitului „să fie la cabinetul secretarului sau președintelui Sfatului popular”, pentru a putea „observa în permanență manifestările și acțiunile din rândurile cultelor, unde în prezent elementele dușmănoase au cel mai favorabil teren de acționare împotriva regimului (reacționarii se pot întâlni aici în voie)”. Conducerile locale erau rugate „să sprijine împuterniciții în mod efectiv pentru cunoașterea și demascarea elementelor dușmănoase din rândurile cultelor” și „în ducerea la îndeplinire a sarcinilor pentru limitarea și lichidarea acțiunilor întreprinse de anumiți deservenți ai cultelor”. De asemenea, împuterniciților trebuia să li se asigure o comunicare facilă cu ministerul și cu celelalte organe locale, cazare și transportul pentru exercitarea atribuțiilor în teritoriu⁶⁶.

Însă, aceste posturi de împuterniciți nu au fost ocupate nici în timp util și nici în întregime, schema de încadrare fiind, se pare, în permanentă schimbare. Deoarece era vizată o angajare masivă de personal, la 13 iunie 1953, ministrul Petre Constantinescu-Iași a hotărât transformarea secției cadre din minister în serviciu, condus de un șef salarizat „din fondul a 3 împuterniciți raionali”⁶⁷.

Imediat după înființarea corpului împuterniciților și efectuarea primelor recrutări s-a procedat la școlarizarea noilor funcționari la București. Pe perioada școlarizării împuterniciții erau cazați la internatul Institutului teologic din București⁶⁸. În iulie 1953, îndrumătorul principal al acestor cursuri era însuși directorul Direcției

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ ANIC, fondul Ministerul Cultelor și Artelor, dosar nr. 3/1953, f. 3. La acest moment Ministerul Cultelor avea în schemă 330 salariați (*Ibidem*).

⁶⁸ *Ibidem*, dosar nr. 2/1954, f. 14.

împuterniciților, Ion N. Bărbulescu. Programă cursurilor era următoarea: 29 iunie, deschiderea cursurilor în prezența ministrului Constantinescu-Iași, urmată de o prelegere ținută de I. N. Bărbulescu, „Rolul împuterniciților” și lecția I-„Statul de democrație populară și cultele religioase din RPR”, conferențiar Dumitru Dogaru, apoi studiu individual (2 ore) și seminar (3 ore); 30 iunie, lecția a II-a-„Legea pentru regimul general al cultelor religioase din RPR”, conferențiar E. Saghin, studiu individual și seminar; 1 iulie, lecția a III-a-„Constituția și rolul Sfaturilor populare în regimul de democrație populară”, conferențiar M. Sulică, studiu individual și seminar; 2 iulie, lecția a IV-a-„Culte ortodoxe”, conferențiar Ernil Ionescu, studiu individual și seminar; 3 iulie, lecția a V-a-„Cultul romano-catolic”, conferențiar Dumitru Dogaru, studiu individual și seminar; lecția a VI-a-„Culte protestante luterane CA și SP”, conferențiar L. Vișan, studiu individual și seminar; 6 iulie, lecția a VII-a-„Cultul reformat și cultul unitarian”, conferențiar L. Vișan, studiu individual și seminar; 7 iulie, lecția a VIII-a-„Culte și lupta pentru pace”, conferențiar I. Onțanu, studiu individual și seminar; 8 iulie, lecția a IX-a-„Culte baptiste și penticostale”, conferențiar T. Gobjilă, studiu individual și seminar; 9 iulie, lecția a X-a-„Advenștii de ziua a 7-a și creștinii după Evanghelie”, conferențiar Teodor Gobjilă, studiu individual și seminar; 10 iulie, lecția a XI-a-„Mișcări religioase anarhice, nerecunoscute”, conferențiar Gheorghe Nenciu, studiu individual și seminar; 11 iulie, lecția a XII-a-„Cultul mahomedan și cultul mozaic”, conferențiar J. Nedeianu, studiu individual și seminar; 13 iulie, lecția a XIII-a-„Partidul Muncitoresc Român, forță conducătoare în RPR”, conferențiar D. Velciu, studiu individual și seminar; 14 iulie, lecția a XIV-a-„Atribuțiunile și sarcinile împuterniciților (I)”, conferențiar I. N. Bărbulescu, studiu individual și seminar; 15 iulie, lecția a XV-a-„Atribuțiunile și sarcinile împuterniciților (II)”, conferențiar I. N. Bărbulescu, studiu individual și seminar; 16 iulie, Recapitularea materiei și 17 iulie seminar general⁶⁹.

Recrutările pentru posturile de împuterniciți au fost făcute de către inspectorii din centrala Ministerului din rândurile activiștilor de partid de la nivel local și al foștilor ofițeri, în special de la Securitate, excluși din cauza erorilor făcute în munca operativă. De pildă, Eremia Gheorghe provenea de la MAI, „trimis la Ministerul Cultelor într-un post de reabilitare întrucât făcuse unele greșeli pentru care a fost exclus din partid și înlăturat din cadrele armatei”. În 1953, șeful Serviciului Cadre arăta că „în loc să i se dea un post mai mic, fostul ministru Pogăceanu l-a recomandat în postul de director al Secretariatului”. La puțin timp s-a constatat „că nu corespunde acestui post”, fiind numit împuternicit al regiunii Ialomița. Dar în acest post nici nu a funcționat, Eremia motivând „că are familie în București”, în urma unor intervenții ale sale fiind numit referent tehnic de specialitate la Direcția Studii. Nici aici nu s-a dovedit util, manifestând „comoditate și lipsă de inițiativă”, lipsuri care se adăugau atitudinilor sale negative datorate mutării din MAI⁷⁰.

Cei mai mulți împuterniciți nu aveau nici măcar studii medii, însă erau buni propagandiști, dovediți prin activitatea ce o depuseseră în agitația politică. Așa se face că, paralel cu „munca de culte”, acești atotputernici în probleme de culte de la un raion

⁶⁹ *Ibidem*, dosar nr. 3/1953, ff. 13-15.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 5.

sau o regiune urmau la seral studiile medii, fără să excludă pregătirea ideologică permanentă.

Pentru calitățile lor organizatorice și intelectuale, unii împuterniciți erau înaintați în funcția de inspector general în centrala Ministerului. În iulie 1953, ministrul Constantinescu-Iași arăta că, deși fusese chemat în Minister, Iosif Kolosvary încă mai îndeplinea funcția de împuternicit pe Regiunea Autonomă Maghiară, deoarece „nu i s-a dat sprijin suficient de către organele locale pentru recomandarea unui împuternicit regional corespunzător”, iar „din această cauză ambele munci merg greu”⁷¹. În martie 1954, acesta era în continuare împuternicit al Regiunii Autonome Maghiare.

Lipsa unei colaborări în teritoriu, a sprijinului pe care organele locale de partid și de stat trebuiau să-l acorde împuterniciților, se pare că a constituit o mare problemă. În acest sens, chiar ministrul Constantinescu-Iași nu ezita să informeze Comitetul Central al PMR, Secția Administrativ-Politică: „Suntem sesizați de organele noastre de teren că, în anumite raioane din țară, unele organe de partid au o atitudine injustă față de împuterniciții de culte. Astfel, împuternicitul Drumea Gheorghe de la raionul Câmpulung, regiunea Pitești, se plânge că primul secretar al raionului de partid are față de el o atitudine injustă, nedându-i nici un fel de sprijin în muncă, privindu-l în mod răutăcios pentru motivul că lucrează cu preoții. Tov. Buriceanu Ion, împuternicitul raionului Caracal, semnalează că raionul de partid nu-i dă nici un fel de sprijin. Tov. Buriceanu a subliniat în mod special că și munca politică din cadrul raionului se duce injust, însuși organizația de bază a Sfatului nemaîntreținându-se în ședință de 3 luni de zile. Tov. Juravlea, împuternicitul raionului Murgeni, reg. Bârlad, se plânge împotriva tov. Ciocoiu Vasile, secretar raional de partid, pentru faptul că acesta îl ia în derâdere, făcându-l în mod public «popă» și recomandându-i ca pentru rezolvarea anumitor probleme să se consulte cu aceștia”⁷².

În alte cazuri, ministrul Constantinescu-Iași înștiința Secția de resort din CC al PMR, că unii împuterniciți erau numiți de organele locale de partid ca „propagandiști la verigile de învățământ”, situație în care nu puteau face față în activitatea încredințată de Minister, mai ales că prin rotație aceștia trebuiau să urmeze cursurile de pregătire de la București⁷³.

O atribuțiune deosebit de importantă a împuterniciților de culte a constatat în „antrenarea” deservenților de culte în campanii agricole, precum cele de însămânțare, recoltare sau predarea cotelor. Prin circulare trimise către conducerile cultelor Ministerul Cultelor cerea ca slujitorii să sprijine prin discurs și propagandă asiduă desfășurarea cât mai grabnică a acestor campanii agricole. Pe de altă parte, împuterniciții supravegheau această activitate și o încurajau în cadrul conferințelor periodice de orientare a clericilor pe protopopiate și prin impulsionearea organelor locale de stat. Împuterniciții aveau obligația de a solicita protopopilor ca la rândul lor să ceară preoților să se implice în această acțiune. Pentru un control riguros asupra aplicării

⁷¹ *Ibidem*, dosar nr. 3/1953, f. 20.

⁷² *Ibidem*, f. 21.

⁷³ *Ibidem*, f. 22.

acestor măsuri, de pildă, în iulie 1953, împuterniciților li se cerea ca de două ori pe săptămână să raporteze la Minister⁷⁴.

Treptat, atribuțiunile împuternicitului de culte s-au statuat, astfel încât activitatea acestora era stabilită pe planuri de muncă trimestriale stabilite de conducerea Direcției Împuterniciților. De pildă, pentru primul trimestru al anului 1954 directorul Bărbulescu trimitea în teritoriu următoarele sarcini defalcate pe patru mari puncte: 1. „antrenarea deservenților de culte în lupta pentru pace, ARLUS și acțiuni de interes obștesc”; 2. „cunoașterea manifestărilor și activității cultelor”; 3. „cunoașterea bazelor economice ale cultelor”; 4. „îndrumări în legătură cu realizarea planului de muncă”. La primul punct se prevedea ca împuterniciții să țină legătura cu comitetele de luptă pentru pace raionale în vederea organizării trimestriale a unei conferințe cu deservenții de culte „în munca de popularizare a realizărilor și în special a libertății religioase din Uniunea Sovietică”. De asemenea, împuterniciții aveau obligația să-i antreneze pe deservenți în „sprijinirea activităților de interes obștesc”, precum: campaniile agricole, predarea cotelor, creșterea șeptelului, plata impozitelor, transportul lemnului, sprijinirea GAS, GAC și a întovășirilor agricole etc.. În acest scop, împuterniciții trebuiau să participe la sesiunile Sfatului Popular regional și raional. De asemenea, prezența lor era necesară la adunările și conferințele cultelor, adică la cele de orientare, interconfesionale, decanale și a cultelor neoprotestante, „încurajând elementele cinstite în combaterea elementelor dușmănoase din cler”. Aveau obligația de: „a supraveghea” alegerile pentru organismele de conducere ale cultelor recunoscute; „a sprijini apariția la timp a publicațiilor bisericești, urmărindu-se ca acestea să oglindească și activitatea socială a deservenților”, și să constate „efectul lor în rândul deservenților și credincioșilor”. La același punct mai era menționată obligația inspectorilor generali, din centrala Ministerului de a efectua controlul la institutele teologice, cei regionali trebuiau să aibă în vedere școlile de cântăreți, seminariile și școlile monahale, iar cei raionali să supravegheze „activitatea organizațiilor de masă în cadrul școlilor cultice și condițiile de cazare și hrană ale elevilor”⁷⁵.

La punctul al doilea, împuterniciții erau prevăzuți cu obligația de: a întocmi evidente cu parohiile (comunitățile) și deservenții pe raioane, cunoașterea permanentă a „elementelor cinstite și dușmănoase din rândurile deservenților”; „în înțelegere cu conducerea cultelor și cu organele locale” trebuiau să ia măsuri „de limitare a participării credincioșilor la hramuri, pelerinaje, procesiuni, sfințiri de biserici” și, totodată, de supraveghere privind desfășurarea lor; a controla modul în care deservenții de culte respectă măsurile legate de catehizare, consolidarea unificării religioase din Transilvania, lichidarea mișcărilor anarhice din rândul cultelor (ex. Oastea Domnului); cunoașterea și supravegherea „manifestărilor cultelor” la marile sărbători (Anul Nou Bobotează, Paști, Crăciun); a cunoaște „influența exercitată de călugării din mănăstiri asupra populației satelor din jurul mănăstirilor”⁷⁶.

La punctul al treilea erau prevăzute sarcinile legate de „cunoașterea bazelor economice ale cultelor”. În acest sens, împuterniciții trebuiau: „să completeze datele

⁷⁴ *Ibidem*, ff. 23-24.

⁷⁵ *Ibidem*, dosar nr. 2/1954, ff. 5-6.

⁷⁶ *Ibidem*, ff. 6-7.

statistice privind patrimoniul cultelor”; să „supravegheze activitatea economică din mănăstiri prin sprijinirea cooperativelor de producție și a vieții de obște”, trebuind să se implice în cunoașterea planurilor de producție și realizarea lor, modul de aprovizionare cu materii prime, beneficii, numărul cooperativelor, salarizare, greutăți etc.; să acorde o atenție sporită asupra „îndeplinirii planurilor agricole ale mănăstirilor”; „să cunoască efectul în rândul credincioșilor a modului cum își procură cultele veniturile și deservenții completările de salarii, supraveghindu-se ca acestea să se facă în cadrul legilor și regulamentelor”⁷⁷.

În vederea realizării „planului de muncă”, împuterniciții aveau datoria „să studieze și să cunoască temeinic legea cultelor și statutele cultelor respective; să studieze cu toată atenția toate ordinele și instrucțiunile Ministerului; să cunoască toate HCM privind munca de culte; să participe în mod regulat la ședințele organizațiilor de bază și sindicale și să dea o deosebită atenție ridicării continue a nivelului lor ideologic, politic și profesional”. De asemenea, „împuterniciții regionali vor controla și ajuta în muncă pe împuterniciții raionali în mod obligatoriu, cel puțin odată pe lună. În regiunile cu până la 10 raioane, unde controlul lunar se execută de către împuterniciții raionali cărora li s-au încredințat grupuri de raioane”⁷⁸.

Pe baza acestor sarcini, împuterniciții regionali și raionali aveau obligația să-și întocmească planuri de muncă lunare.

Alături de aceste sarcini, împuterniciții raionali mai primeau o serie de instrucțiuni tehnice: „legătura cu organele locale și cultice prin împuternicitul regional; punerea în curent cu problemele și sarcinile împuterniciților din regiunea respective; punerea în ordine a biroului unde vor lucra împuterniciții, permanent în cadrul sfatului popular regional; punerea în curent cu toate lucrările și instrucțiunile Ministerului, pentru regiunea respectivă; punerea la punct a corespondenței, pe dosare, culte, împuterniciți, Minister etc; asigurarea securității lucrărilor în dulapuri, birouri, sertare cu încuietori etc; confecționarea firmei și afișarea ei la intrarea în biroul împuterniciților; asigurarea modalității de efectuarea lucrărilor la o mașină de scris, unde să fie asigurat secretul; cunoașterea planurilor de muncă a împuterniciților raionali și urmărirea ducerii la îndeplinire a sarcinilor, în perioadele de timp stabilite; asigurarea legăturii cu împuterniciții și Minister, prin corespondență, în condițiunile stabilite pentru orice instituție”⁷⁹.

Pentru amenajarea spațiilor adecvate de lucru ale împuterniciților, dar și pentru ședere în localitățile respective, Ministerul Cultelor a impus cultelor aplicarea HCM nr. 1509/1953, privind „normarea spațiului locativ folosit pentru birouri sau altă destinație decât locuințe”. Altfel spus, reprezentanții cultelor erau obligați să pună la dispoziția acestor împuterniciți spații, prevedere legală care a fost invocată și atunci când se reclama necesitatea unor mijloace de transport⁸⁰.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 8.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 8.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 9.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 27.

Cu mici excepții datorate unor sarcini cu totul speciale, acestea sunt principalele coordonate ale muncii de supraveghere și control depusă de împuterniciții de culte până la căderea regimului comunist.

Activitatea muncii de culte din teritoriu era analizată trimestrial în centrala Ministerului atât la nivelul conducerii, cât și prin ședințe cu împuterniciții regionali și directorul Direcției Împuterniciților. De pildă, pentru primul trimestru al anului 1954, împuterniciții regionali s-au prezentat la Minister în perioada 9-11 aprilie, unde au discutat rapoartele, inclusiv ale celor de pe raioane, evidențiindu-se realizările, problemele, observațiile critice și dispozițiile în vederea trasării sarcinilor pentru trimestrul II. Pe 13 aprilie, pe fiecare regiune au fost discutate rapoartele împuterniciților raionali, ocazie în care li s-au trasat sarcini pentru trimestrul II⁸¹.

În activitatea lor, împuterniciții aveau datoria de a întocmi sinteze sau să raporteze în note distincte anumite situații ale fenomenului cultic la un termen stabilit de conducerea Direcției Împuterniciților. De asemenea, periodic, împuterniciții primeau vizite de „ajutor” sau „sprijin” din partea inspectorilor generali din minister atât pentru activitatea lor, cât și pentru o participare mai activă la întrunirile organismelor de conducere ale cultelor. De pildă în octombrie 1954, inspectorul general Dimulescu Ion se deplasa în Bacău pentru „sprijinirea împuternicitului regional și ajutor” sau la Iași în vederea stabilirii „legăturii cu centrul eparhial pentru rezolvarea diverselor probleme”⁸². În aceeași perioadă, inspectorul general Lefter Gheorghe mergea la Timișoara pentru „controlul în muncă a împuternicitului raional Mihalic și trasarea sarcinilor împuternicitului regional; participarea la ședința cu pastorii cultului baptist pe regiune”; la București și raionul Stalin pentru „ajutor în munca împuternicitului regional, legătura cu regiunea de partid (propagandiștii)” sau la Mehadia „pentru controlul în munca împuternicitului raional, cunoașterea situației mănăstirii Bogâltin și reglementarea sarcinilor la evanghelici”⁸³. Uneori, acești inspectori generali procedau la recrutări de împuterniciți raionali sau regionali, într-o primă etapă cu o recomandare a organelor locale de partid și o verificare a pregătirii ideologice.

Pentru martie 1954, conform documentelor de arhivă, împuterniciții regionali erau: Pascal Ion la Pitești, Matei Ilie la Ploiești, Stoicescu Gheorghe la Constanța, Bărhală Ștefan la Galați, Olaru Constantin la Bârlad, Andronic Dumitru la Iași, Savin Ion la Bacău, Rogoian Ion la Cluj, Laza Petru la Oradea, Bănescu Atanasie la Baia Mare, Nistor Traian la reg. Stalin, Suluțiu Francisc la Deva, Vâlcea Gheorghe la Craiova, Galan Valeriu la Suceava, Popescu Sever la Timișoara, Câmpeanu Valeriu la Arad, Koloszvary Tiberiu la Regiunea Autonomă Maghiară⁸⁴.

La 19 octombrie 1956, Consiliul de Miniștri a adoptat o hotărâre care privea în mod direct organizarea și funcționarea Corpului împuterniciților din Ministerul Cultelor. Se prevedea ca împuterniciții teritoriali de culte să-și desfășoare activitatea în Direcția Împuterniciților prin coordonarea inspectorilor principali din Ministerul Cultelor și supravegherea Comitetelor executive ale sfaturilor populare regionale și al

⁸¹ *Ibidem*, f. 12.

⁸² *Ibidem*, f. 362.

⁸³ *Ibidem*, f. 363.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 77.

Capitalei. La capitolul atribuțiuni se preciza că împuterniciții „asigură legătura între reprezentanții cultelor și organele locale, pentru rezolvarea problemelor care intră în competența acestora; dau Decizii de recunoaștere, cu consultarea prealabilă a vicepreședintelui Comitetului executiv al sfatului popular regional însărcinat cu probleme de culte, asupra numirilor și a celorlalte mișcări de personal de la parohii, biserici sau comunități și protopopiate și anume: preoți, diaconi, pastori, prezbiteri, hahami, hogi, imami, hatipi, cântăreți, prim curatori, curatori, funcționari laici la protopopiate, gropari, clopotari, paracliseri, vânzători de pangar etc.; se exceptează protopopii, pentru care recunoașterea se dă de Ministerul Cultelor; vizează ștatele de salarii, pentru fiecare conducere de cult sau eparhie și îndeplinesc unele servicii cu caracter financiar, potrivit îndrumărilor date de Ministerul Cultelor; iau cunoștință în prealabil de ședințele statutare și ocazionale ale adunărilor sau comitetelor locale ale cultelor (adunări parohiale, protopopești, eparhiale, ședințe ale forurilor de conducere locală și regională la cultele neoprotestante etc.); în exercitarea de către Ministerul Cultelor a dreptului de supraveghere, iau cunoștință de alegerea forurilor conducătoare locale și intermediare ale cultelor și acordă sprijinul necesar bunei lor desfășurări. Această activitate se referă la: comitete și prezbiterii parohiale sau de biserici la cultele neoprotestante, adunări generale eparhiale, comitete de comunități regionale, filiale sau conferințe. În ceea ce privește alegerile delegaților pentru sinod sau pentru forurile conducătoare centrale ale cultelor, atribuțiile de mai sus revin direcției Ministerului Cultelor; asistă la conferințele de orientare ale cultelor și la cele interconfesionale”⁸⁵. De asemenea, prin acest act normativ era fixată aria de activitate a fiecărui împuternicit și sediile la nivel regional și raional⁸⁶.

Această hotărâre de guvern nu făcea decât să sudeze colaborarea care trebuia să funcționeze între împuternicit și organele locale de partid și de stat în activitatea de supraveghere și control al cultelor.

De altfel, acest aspect al colaborării dintre cei doi factori o găsim frecvent în documentele de arhivă. În acest sens, într-o notă din 1958 se arată despre importanța acestei colaborări atunci când se analiza fenomenul dezvoltării prozelitismului sectar: „Înființarea corpului de împuterniciți ai Ministerului Cultelor a fost determinată, între altele, și de necesitatea supravegherii acestei activități prozelite anarhice și contrare concepției de adevărată libertate religioasă pe care regimul nostru urmărește să o înfăptuiască. De atunci (1950), Ministerul Cultelor a observat îndeaproape acest fenomen. S-a obținut o relativă frânare a creșterii numărului acestor secte, fără însă a se fi putut ajunge la lichidarea definitivă a prozelitismului lor. În cursul anului 1956, în colaborare cu Secția Propagandă și Agitație a Comitetului Central și cu CC al UTM, s-a făcut o analiză mai amplă a tuturor manifestărilor nesănătoase din cadrul tuturor cultelor. Între măsurile care s-au luat atunci pe linia Departamentului Cultelor a fost o colaborare mai strânsă a împuterniciților noștri cu Sfaturile Populare. Președintele sau un vicepreședinte al Comitetului executiv regional colaborează strâns cu împuterniciții

⁸⁵ *Idem*, fond Comitetul pentru Problemele Consiliilor Populare-Oficiul juridic, dosar nr. 3/1956, ff. 8-9.

⁸⁶ *Ibidem*, ff. 9-14.

de culte, avizând împreună la măsurile necesare fi pe linia cultelor, fie pe linia învățământului și culturii sau a tineretului, după caz”⁸⁷.

Cu tot interesul manifestat de stat față de instituția împuternicitului trebuie să spunem că nu toate posturile erau ocupate. Potrivit unui tabel din 25 octombrie 1956 posturile vacante de împuterniciți erau: la București, cu 3 inspectori principali, cu unul pe Capitală și unul regional; inspectori regionali pentru Galați, Constanța, Craiova, Oradea, Baia Mare, Cluj, Hunedoara, Regiunea Autonomă Maghiară, cel din urmă trebuind „să fie maghiar cu cunoștințe de limba română”. Totodată erau posturi vacante de împuterniciți raionali la: Bacău, Miercurea Ciuc (în aceleași condiții precum cel regional) și Topoloveni. Inspectorii erau salariați diferențiat, în funcție de statut, cel de București primind 1400 lei, cei regionali între 1150-1250 lei, iar cei raionali doar 900 lei⁸⁸. Situația s-a simplificat după reforma administrativă din 1968, atunci când a fost numit câte un împuternicit pe fiecare județ.

Ulterior, prin HCM nr. 435 din 21 martie 1957, Ministerul Cultelor se transforma în Departamentul Cultelor, „pe lângă Consiliul de Miniștri, condus de către un secretar general”⁸⁹. Apoi, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 286 din 5 martie 1958 se prevedea organizarea și funcționarea noului organism care, practic, prelua atribuțiunile vechiului Minister al Cultelor. La punctul 7 era prevăzută „Direcția Împuterniciților cu Corpul Împuterniciților”, iar la punctul 9 se arăta: „Corpul Împuterniciților este organizat și funcționează în conformitate cu prevederile HCM nr. 2167 din 19 octombrie 1956”⁹⁰. De asemenea, un amănunt semnificativ în această privință este legat de componența colegiului, de conducere, „organ consultativ” care funcționa în sprijinul secretarului general (pct. 5), numit de președintele Consiliului de Miniștri⁹¹. Din acest organism, în 1960, alături de Dumitru Dogaru, secretar general, Ion Bărbulescu, director general, directorii principalelor direcții, Ion Rodeanu și Mircea Neicov (a Împuterniciților și Studii și Documentare), mai făceau parte trei împuterniciți, adică Rădulescu Păun, pe Capitală, Enea Augustin, pe regiunea Cluj și Tanko Arpad, pe Regiunea Autonomă Maghiară⁹². În această perioadă, Direcția împuterniciților a fost condusă de Ion Rodeanu.

Treptat, acești funcționari ministeriali au ajuns practic în serviciul Securității. Ei lucrau pe lângă sfaturile populare, dar în legătură directă cu organele de represiune, după cum se exprima Ion Rodeanu, directorul Direcției Împuterniciților în 1963 într-o discuție cu informatorul „Ninescu”: „Ion Rodeanu a arătat sursei că în cursul lunii ianuarie va avea loc la Consiliul de Miniștri o ședință la care vor participa secretarii Sfaturilor Populare regionale la care vor fi invitați și împuterniciții regionali de culte, pentru punere la punct a unor probleme legate de politica de culte. A arătat cu după aceea ședință împuterniciții vor fi chemați la Departament pentru un instructaj mai detaliat. Ion Rodeanu a mai subliniat apoi următoarele: «Sunt foarte satisfăcut că, în

⁸⁷ *Idem*, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar nr. 18/1950, f. 9.

⁸⁸ *Ibidem*, dosar nr. 3/1953, f. 2.

⁸⁹ *Ibidem*, dosar nr. 6/1949, f. 6.

⁹⁰ *Ibidem*, ff. 7-8; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 1, ff. 76-79.

⁹¹ *Ibidem*

⁹² ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, dosar nr. 6/1949, f. 24.

sfârșit, se va rezolva o problemă care ne-a produs multe încurcături. Am de acum înțelegere din partea secretarului general și sperăm să lichidăm unele situații imposibile pentru o mai bună muncă de culte. Împuterniciții se transformaseră în funcționari ai securității. Nu fac nimic fără să-i întrebe, țin legătura cu vreun căpitan sau locotenent oarecare și vor să impună politica lor de culte. Noi nici nu mai suntem întrebați. Am aranjat ca împuterniciților să li se traseze sarcina de a avea legătură numai cu secretarii Sfaturilor Populare. Știi cât de subiectiv lucrează împuterniciții și asta fiindcă ascultă ordine, fără să analizeze situația. [...] Trebuie să se pună punct la asemenea metode de lucru»⁹³.

Față de această informare, maiorul Dumitru Bujeniță adăuga în nota biroului: „Propunem să se discute în principiu cu tov. Dogaru asupra sarcinilor ce le au împuterniciții regionali de culte în vederea ajutorului ce trebuie să-l acorde organelor MAI locale”⁹⁴.

Pe fondul politicii de întărire a controlului de partid, Rodeanu era de părere că își poate exercita mai bine atribuțiunile în relațiile pe care le avea cu subordonații. Numai că această tendință administrativă a factorilor decizionali din departament nu putea fi acceptată de către organele de Securitate, mai ales că unii dintre împuterniciți făceau greșeli mari în activitatea lor. De pildă, în 1966 Securitatea semnală deficiențe grave în munca împuternicitului pe Capitală, Păun Rădulescu, semnalat că „a divulgat și unele secrete preconizate de conducerea Departamentului în înțelegere cu organele noastre, privind îndepărtarea unor deservenți de culte reacționari, din funcțiile ce le dețineau și înlocuirea lor cu elemente atașate nouă”⁹⁵.

Cu toate acestea, rolul partidului în activitatea împuterniciților își va face tot mai simțită prezența, fără însă a eluda pe cel al colaborării cu organele Ministerului de Interne. De altfel, colaborarea cu organele de partid de pe lângă sfaturile populare era prevăzută în noua lege de organizare și funcționare a Departamentului Cultelor din 1970. La art. 19, din Decretul nr. 334 din 13 iulie 1970, era prevăzută structura organizatorică a Departamentului, urmată de alineatul: „Pentru îndeplinirea atribuțiilor sale în județe și în municipiul București, Departamentul Cultelor are inspectori și inspectori teritoriali pentru probleme de culte, care fac parte din Direcția pentru supraveghere și control”. Acestuia i se adăugau prevederile de la: art. 25, „Modul de lucru al inspectorilor teritoriali pentru probleme de culte cu organele locale de stat se va stabili de către Departamentul Cultelor, de acord cu organele centrale competente”, și de art. 26: „Comitetele executive ale consiliilor populare județene și al municipiului București vor asigura mijloacele materiale necesare desfășurării activității inspectorilor teritoriali pentru culte”⁹⁶.

După această reorganizare, pentru o scurtă perioadă de timp director al Direcției Supraveghere și Control a continuat să fie Ion Rodeanu, apoi, din 1967, Ion Emil Lungeanu.

⁹³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 12532, f. 36.

⁹⁴ *Ibidem*, f. 36v.

⁹⁵ *Ibidem*, dosar nr. 148, vol. 1, f. 55.

⁹⁶ „Buletinul oficial al RSR”, an VI, partea I, nr. 103, 15 august 1970, pp. 827-828.

Însă, din 1970 autoritățile comuniste din România se confruntau cu o problemă care se acutiza tot mai mult. Este vorba de colportarea literaturii și a obiectelor religioase de proveniență mai ales neoprotestantă, din mediile occidentale și care conducea inevitabil la proliferarea confesiunilor de acest tip. Pentru contracarare Securitatea a inițiat un amplu plan de măsuri, numit „Antidotul”, care a fost aplicat timp de aproape un deceniu. Din această perspectivă, împuterniciții aveau obligația să acorde o atenție mai mare acestui gen de colportaj, dar și să prevină, chiar să stopeze, dezvoltarea comunităților neoprotestante. În acest sens, în februarie 1970 împuterniciții primeau o serie de instrucțiuni din centrala departamentului pe care trebuia să le prelucraze la conducerile sfaturilor populare. Totodată, împuterniciții primeau un pachet de legi de care să uzeze în exercitarea controlului asupra manifestărilor cultice, din care enumerăm: Legea Cultelor din 1948; Decretul nr. 410/1959; HCM nr. 2292/15 decembrie 1969 privind regimul de evidență a populației cu articolele despre găzduirea în alte localități și neînregistrarea în cartea de imobil, cu sancțiunile respective și normele privind desființarea asociației „Oastea Domnului” și colportarea de literatură și obiecte religioase ale BOR⁹⁷. Cu acest pachet legislativ împuternicitul de culte putea sesiza organele competente pentru stoparea unor construcții/reparații de lăcașuri de cult sau a dinamicii comunităților confesionale neoprotestante sau monahale.

Chiar dacă aria de activitate teritorială era mai restrânsă și mai ușor de exercitat după 1968 și provocările împuterniciților erau mai mari. Situația a fost conștientizată la nivelul Departamentului Cultelor, încât s-a trecut la verificarea întregului corp al împuterniciților. De fapt, cei din conducerea departamentului, probabil la cererea partidului, aveau în vedere formarea unui corp al împuterniciților din funcționari tineri cu pregătire universitară și politică superioară. Cu toate acestea, la mijlocul anilor '70 mulți inspectori teritoriali de culte erau moșteniți din perioada anilor 50-60, precum Eugen Duldner, Constantin Frâncu, Țepeș Hoinărescu sau Niță Pascu, deoarece aveau experiență în politica de culte și o pregătire ideologică pe măsură.

La 26 septembrie 1975, inspectorii teritoriali de culte erau: Dumitru Andronic, la Iași, absolvent studii superioare; Ioan Balcău, la Olt, absolvent studii superioare; Ștefan Bogoș, la Harghita, absolvent studii medii; Gheorghe Bulac, la Alba, absolvent studii medii; Gheorghe Călărășu, la Neamț, absolvent studii superioare; Mihai Căprăroiu, la Tulcea, absolvent de studii medii; Gheorghe David, la Bistrița Năsăud, absolvent studii medii; Mihai Dănescu, la Prahova, absolvent studii superioare; Ion Diaconescu, la Dâmbovița, absolvent studii medii; Iulian Diaconescu, la Dolj, absolvent studii superioare; Teodor Dragomir, la Mehedinți, absolvent studii medii; Mircea Dragoș, la Satu Mare, absolvent studii superioare; Eugen Duldner, la Brașov, absolvent studii medii; Constantin Frâncu, la Sibiu, absolvent studii medii; Valerian Galan, la Suceava, absolvent studii medii; Eugen Gănciulescu, la Vâlcea, absolvent studii medii; Țepeș Hoinărescu, la Cluj, absolvent studii superioare; Vasile Hojbotă, la Botoșani, absolvent studii medii; Ion Lepădat, la Teleorman, absolvent studii medii; Cristian Marinescu, la Brăila, absolvent studii medii; Nicolae Melencu, la Bihor, absolvent studii medii; Aurel Mocanu, la Constanța, absolvent studii superioare; Mihai Muscă, la Maramureș, absolvent studii superioare; Costică Nedelcu, la Vrancea, absolvent studii

⁹⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 7816, vol. 2, ff. 235-247.

medii; Niță Pascu, la București, absolvent studii superioare; Petre Oprițoiu, la Gorj, absolvent studii medii; Constantin Pârnești, la Caraș Severin, absolvent de studii superioare; Ion Perianu, la Arad, absolvent studii medii; Ioan Popa, la Vaslui, absolvent studii medii; Alexandru Pruteanu, la Buzău, absolvent studii superioare; Ioan Roman, la Sălaj, absolvent studii medii; Ioan Savin, la Bacău, absolvent studii medii; Ladislau Szekeley, la Covasna, absolvent studii medii; Arpad Tanko, la Mureș, absolvent studii superioare; Cornel Hogman, la Hunedoara, absolvent studii superioare; Mihai Țeperdel, la Timiș, absolvent studii medii; Dumitru Vâlcu, la Galați, absolvent studii superioare, toți aceștia fiind subordonați direct inspectorilor centrali: George Cârstoiu, absolvent studii superioare; Adrian Georgescu, absolvent studii superioare; Alexandru Grigore, absolvent studii superioare și Gelcu Maksutovici, absolvent studii superioare⁹⁸.

Totodată la 8 octombrie 1975, prin aplicarea legii de organizare și funcționare a Departamentului, era aprobată componența Consiliului de conducere al instituției din care făceau parte cei din conducere: Gheorghe Nenciu, vicepreședinte⁹⁹, Ion Lungeanu, directorul Direcției de supraveghere și control, Eugen Munteanu, directorul Direcției Studii, relații, externe, protocol și secretariat, Elisabeta Rudeanu, directorul Direcției Plan, organizarea muncii, financiară, îndrumare contabilă și administrativă, Sorin Iulian, director adjunct al Direcției Studii, Ion Puiu, director adjunct la Direcția Supraveghere, Teodor Dan, consilier juridic, Gelcu Maksutovici, inspector general, Ladislau Vișan, îndrumător principal, Constantin Ștefan, revizor contabil, apoi inspectorii: Niță Pascu, Eugen Duldner, Ion Savin, Nicolae Melencu, Țepeș Horia Hoinărescu, Iulian Diaconescu, Dumitru Vâlcu, Dumitru Andronic, Constantin Frâncu, Valerian Galan, Mihai Țeperdel, dar și trei directori: Vasile Drăguț de la Direcția Patrimoniului Cultural Național din Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Ion Roșianu, adjunct al Direcției pentru cultură și presă din MAE și Constantin Voinescu adjunct al Direcției organizare, control și administrație locală de stat din cadrul Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare¹⁰⁰.

Componența acestui consiliu denotă interesul Departamentului asupra tuturor ramificațiilor fenomenului religios din România, de la activitatea religioasă specifică și până la principalele mecanisme de exercitare a controlului statului prin inspectorii teritoriale ajutați de consiliile locale, inclusiv în domeniul patrimoniului cultural.

De altfel, aceste aspecte se regăsesc în fișa postului de inspector teritorial de culte și care prevedea atribuțiuni numeroase. Cerințele obligatorii pentru ocuparea postului erau: studiile universitare, vechimea de patru ani în câmpul muncii, dar și cele „specifice”, precum „temeinică pregătire politică, ideologică și de cultură generală”, cunoștințe de cultură generală, în special istorie, drept și filosofie, să posede „capacitate organizatorică”, „însușirea de a se orienta” și „o ținută demnă în relațiile cu deservenții

⁹⁸ *Ibidem*, dosar nr. 148, vol. 2, ff. 1-4.

⁹⁹ În acea vreme postul de președinte era vacant, locul fiind ținut de Gheorghe Nenciu, în mediile religioase cunoscut în calitate de „conducător al Departamentului Cultelor”. Totuși, fostul președinte, Dumitru Dogaru, pensionat în 1975, participa la ședințele acestui Consiliu (Adrian Nicolae Petcu, *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)*, în „Caietele CNSAS”, an II, nr. 2(4)/2009, p. 73).

¹⁰⁰ ANIC, fond CC al PCR-Administrativ-Politic, dosar nr. 16/1980, ff. 103-104.

de culte”. Atribuțiile inspectorului de culte erau împărțite pe 15 capitole distincte, din care enumerăm pe cele legate de: pregătirea și organizarea alegerilor pentru forurile conducătoare ale cultelor, avizând hotărârile acestora; supravegherea deciziilor în forurile de judecată ale cultelor; supravegherea serviciilor cultice; supravegherea, informarea și colaborarea cu organizațiile obștești și factorii educaționali asupra efectelor activității cultice asupra tineretului; controlarea activității cursurilor de îndrumări misionare și pregătirea unei bune desfășurări a conferințelor de orientare; supravegherea și controlarea activității din mănăstiri și respectarea Decretului 410/1959; examinarea și raportarea asupra cererilor pentru mutare de personal, reclamații, înființare/desființare a unităților de cult; controlarea activității tipografiilor cultelor; supravegherea și controlarea prozelitismului sectar; supravegherea primirii vizitelor delegațiilor străine în teritoriu și a relațiilor deservenților cultici cu cetățenii străini; conlucrarea cu organele locale în depistarea și confiscarea materialelor de propagandă religioasă; avizarea asupra plecărilor deservenților în străinătate; supravegherea modului în care bunurile de patrimoniu din custodia cultelor sunt conservate și valorificate, inclusiv prin descrierea acestora în materiale scrise și vizuale și pregătirea personalului muzeistic; asigurarea oricărui tip de contact între reprezentanții cultelor și cei ai organelor locale. Pentru desfășurarea acestei activități, inspectorul de culte era obligat să-și întocmească un plan de muncă lunar, cu itinerariul de deplasări, cu ziua de audiențe la birou (luni), trimestrial să raporteze cele efectuate, să aibă o cunoaștere la zi a fenomenului religios din județ, cu date statistice și sinteze pentru fiecare cult, dosare de problemă privind legislația specifică, principiile politicii de culte, situații analitice cu monumentele și obiectele religioase și evidența cu dinamica confesională și problema construirii/reparării lăcașurilor de cult¹⁰¹.

Datorită complexității acestei instituții a împuternicitului, am putea spune că atenția partidului a fost permanentă, mai ales că se dorea o eliminare treptată a fenomenului cultic în România comunistă. Însuși Nicolae Ceaușescu s-a interesat de activitatea Departamentului Cultelor și mai ales de eficiența acestor inspecții teritoriale.

În raportul din 19 mai 1977 înaintat lui Nicolae Ceaușescu de comisia de partid care a analizase structura organizatorică și activitatea Departamentului Cultelor, se preconiza reducerea drastică a corpului inspectorilor teritoriali, aceștia urmând să aibă ca rază de activitate două sau chiar trei județe. La rândul său, Ceaușescu a înaintat raportul la secretariatul CC al PCR, pentru a fi discutat¹⁰². În ședința din 6 iunie 1977 a Secretariatului CC al PCR pe marginea acestui raport s-a purtat următoarea discuție în prezența lui Ion Roșianu, președintele Departamentului cultelor:

„Punctul 8. Raport referitor la unele probleme privind activitatea Departamentului Cultelor.

Ce ziceți tovarăși?

Tov. Cornel Burtică: Este puțin hibrid.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Pentru buna desfășurare a muncii în acest domeniu al cultelor ar trebui ca la județe să avem un activist bun, care să se ocupe de activitatea

¹⁰¹ A se vedea fișa postului *in extenso* în Octavian Roske coord., *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. II (F-O), INST, București, 2012, pp. 288-300.

¹⁰² ANIC, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar nr. 66/1977, ff. 57-61v.

printre popi, pentru că trebuie să ne ocupăm puțin și de popii aceștia. Trebuie totuși, fără s-o spunem, dar comitetele județene de partid să se ocupe de popii aceștia. Formal, problema este în subordinea consiliului popular, dar vorbim acum pentru că organizația de partid județeană, comitetul județean de partid trebuie să se ocupe de problema aceasta, pentru că comitetul județean trebuie să cunoască, să vadă ce fac popii aceștia, cum se comportă. Să mai stea de vorbă cu ei. Trebuie să ne ocupăm ceva mai mult de această problemă, pentru că am lăsat la voia întâmplării problema asta și Departamentul trebuie să aibă puțin așa o preocupare mai serioasă, iar restul problemelor să le mai discutăm, să nu hotărâm acum, să vedem ce rămâne din reducerea personalului tehnico-administrativ, să vedem ce venituri au și cum le folosesc, dacă este nevoie să reducem subvenția, să vedem. Bine, așa să facem”¹⁰³.

Dincolo de repetițiile obositoare și fără esență făcute de Ceaușescu, din stenogramă reiese faptul că se hotăra micșorarea aparatului central al Departamentului și păstrarea corpului de inspectori teritoriali. În schimb, aceștia trebuiau să conlucreze mai mult cu consiliile populare și să supravegheze mai atent activitatea cultică în raza lor de activitate. Practic, se cerea un control mai riguros al partidului asupra fenomenului religios, în același timp punându-se în discuție subvenționarea personalului angajat în rândul cultelor recunoscute¹⁰⁴.

De altfel, cele discutate în ședința Secretariatului aveau să se fie adoptate sub forma unui act normativ de modificare a Decretului nr. 334/1970. Prin Decretul nr. 313 din 31 august 1977, art. 19 era modificat, prin desființarea Direcției de Supraveghere și Control și trecerea corpului de inspectori în subordinea Direcției Relații Culte. De asemenea, art. 25 era enunțat din nou cu același cuprins: „Modul de lucru al inspectorilor de specialitate din teritoriu pentru probleme de culte cu organele locale de stat se va stabili de către Departamentul Cultelor, de acord cu organele centrale competente”, iar la art. 26 se arăta: „Comitetele executive ale consiliilor populare județene și al municipiului București vor asigura mijloacele materiale necesare desfășurării activității inspectorilor de specialitate din teritoriu, pentru culte”¹⁰⁵.

Așadar, la restructurarea Departamentului în 1977, împuterniciții constituiau un compartiment specific, subordonat Direcției Relații Culte, condusă de Eugen Munteanu și adjunctul Sorin Iulian¹⁰⁶. Din 1983, Direcția Culte a fost condusă de Ion Popescu, respectiv adjunctul Ion Negoii, apoi de Leon Toader¹⁰⁷.

Totuși, ideea restructurării corpului de inspectori teritoriali a persistat, încât, în contextul reducerilor de cheltuieli promovate de regimul Ceaușescu, s-a aplicat măsura numirii acestora pe câte două județe. Astfel, în august 1983, posturile de inspectori teritoriali s-au comasat, după cum urmează: Constantin Chiribău la Suceava-Botoșani, Ioan Popa la Vaslui-Bacău, Aurel Mocanu la Constanța-Tulcea, Niță Milea la Brăila-Galați, Eugen Duldner la Brașov-Covasna, Mihai Dănescu la Prahova-Dâmbovița, Petre Bardășu la Vâlcea-Olt, Iura Dumitru la Satu Mare-Sălaj, Gheorghe Hâncu la

¹⁰³ *Ibidem*, f. 24v.

¹⁰⁴ *Ibidem*, ff. 6v, 210.

¹⁰⁵ „Buletinul oficial al RSR”, an XIII, nr. 96, partea I, 31 august 1977, p. 2.

¹⁰⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 1, f. 92.

¹⁰⁷ *Ibidem*, vol. 8, f. 24.

Mehedinți-Gorj, David Gheorghe la Mureș-Alba, Alexandru Pruteanu la Buzău-Ialomița, Gheorghe Buriceanu la Giurgiu-Călărași, Mihai Muscă la Maramureș Bistrița Năsăud și Ion Lepădat la Teleorman-Argeș. Pe lângă aceștia au mai rămas inspectori care deserveau un singur județ: Niță Pascu la București, Țepeș Hoinărescu la Cluj, Gheorghe Călărașu la Iași, Constantin Frâncu la Sibiu, Mihai Țeperdel la Timișoara, Iulian Diaconescu la Dolj, Gheorghe Avrămuți la Arad, Aurel Demian la Bihor, Constantin Chiribău la Neamț, Petrișor Ciorobea la Hunedoara, Ilie Boer la Harghita, Vasile Filoti la Vrancea și Constantin Pârneci la Caraș Severin¹⁰⁸.

În decembrie 1983, Securitatea a făcut o evaluare a activității depusă de inspectorii teritoriali în noua configurație. Pentru fiecare inspector, unitățile județene de Securitate au raportat la București sub formă de fișe personale, în care arătau modul de colaborare a inspectorilor cu organele de Securitate și cele locale de partid, relațiile cu reprezentanții cultelor și acțiunile de limitare a fenomenului religios. În unele cazuri era demonstrată ineficiența măsurii desființării unor posturi de inspectori județeni, din cauza volumului foarte mare de activitate dintr-o zonă cu fenomen cultic intens, precum Suceava-Neamț. Apoi, în multe cazuri, Securitatea propunea înlocuirea unor inspectori, deoarece fie nu colaborau cu organele competente, fie erau prea cunoscuți pe plan local pentru „abateri de la normele eticii și moralei socialiste”, adică acte de corupție. Evident că o soluție pentru eliminarea acestor funcționari era comasarea a cât mai multe județe.

Însă, nu întotdeauna organele de Securitate s-au făcut auzite la nivel central, deoarece mulți inspectori corupți aveau un sprijin fie la conducerea locală de partid, fie în centrul Departamentului¹⁰⁹. De altfel, deseori în documentele Securității se găsesc afirmații de genul: „corupția a cuprins o arie mare în cadrul Departamentului cultelor, încurajată de factorii de conducere”¹¹⁰.

În februarie 1984 s-a procedat la reconfigurarea atribuțiilor zonale ale inspectorilor teritoriali. Această măsură s-a aplicat prin Decretul nr. 61 din 23 februarie 1984, în care o direcție era desființată și personalul mult redus (cu 42 din 98 de posturi). Totodată, art. 26 din vechiul decret era enunțat cu același cuprins: „Comitetele executive ale consiliilor populare județene vor asigura mijloacele necesare desfășurării activității inspectorilor de specialitate din teritoriu, pentru culte”¹¹¹.

Doi ani mai târziu, inspectorii teritoriali de culte erau: Țepeș Hoinărescu pentru Cluj și Bistrița Năsăud; Mihai Muscă pentru Maramureș și Satu Mare; Aurel Teodor Demian pentru Bihor și Sălaj; Gheorghe Avrămuți pentru Arad și Hunedoara; Constantin Chiribău pentru Neamț și Suceava; Gheorghe Călărașu pentru Iași și Botoșani; Vasile Filoti pentru Vrancea și Bacău, Aurel Mocanu pentru Constanța și Tulcea; Alexandru Pruteanu pentru Buzău și Brăila; Mihai Dănescu pentru Prahova și Dâmbovița; Petre Bardașu pentru Vâlcea și Argeș; Iulian Diaconescu pentru Dolj și Olt;

¹⁰⁸ *Ibidem*, ff. 31-32, 44.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 32.

¹¹⁰ *Ibidem*, vol. 11, f. 221v.

¹¹¹ ANIC, fond CC al PCR-Administrativ Politic, dosar nr. 15/1984, ff. 60v, 65, 67v; „Buletinul oficial al RSR”, an XX, nr. 15, partea I, 23 februarie 1984, p. 3.

Gheorghe Hâncu pentru Mehedinți și Gorj; Constantin Frâncu pentru Sibiu și Alba¹¹²; David Gheorghe pentru Mureș și Harghita¹¹³; Mihai Țeperdel pentru Timiș și Caraș-Severin; Eugen Duldner pentru Brașov și Covasna; Ion Popa pentru Vaslui și Galați; Ion Lepădat pentru Teleorman și Giurgiu; Gheorghe Buriceanu pentru Ialomița și Călărași¹¹⁴.

Atât din cauza acestor comasări, deci de extindere a ariei de responsabilități, cât mai ales dintr-o nerespectare a atribuțiilor pe care le aveau, mulți inspectori erau indicați de către conducerea Departamentului cu o activitate foarte slabă. Marile probleme ale Departamentului erau marcate de prozelitismul cultelor catolic și neoprotestante susținute de „emisarii străini” care veneau în România, atât prin ajutoare financiare, cât și materiale. Mai mult, aceste manifestări nu erau nici referate la timp către conducerea Departamentului și nici controlate de către inspectorii teritoriali. În alte situații erau discrepante între „munca meritorie desfășurată de mulți inspectori teritoriali și reflectarea acesteia în calitatea și numărul informărilor trimise la departament”. Aceste informări erau „superficiale, incomplete și trimise cu mare întârziere”, astfel încât nu se mai putea lua măsuri în timp util. Pe de altă parte, erau „probleme în activitatea cultelor, uneori cu implicații grave, despre care conducerea departamentului afla din alte surse”¹¹⁵.

Deși se semnalau deficiențe pentru care se găseau soluții prin reiterarea aceluiași sarcini pe care inspectorii de culte le aveau prin atribuțiile fixate la angajare, totuși acestea nu au fost eliminate. Iar aceste probleme au persistat până la căderea regimului comunist, când și instituția de temut pentru deservinții de culte din România, cea a inspectorului teritorial de culte, a fost desființată.

Concluzii

În cele de mai sus am încercat reconstruirea evoluției instituției inspectorului teritorial/împuternicitului de culte de la înființare, mai întâi în forma incipientă de până la 1953, iar după aceea cum s-a consolidat, permanentizat, atât în relațiile cu reprezentanții cultelor și prin colaborarea cu organele locale de partid și de stat, cât și prin activitățile de limitare a fenomenului cultic. Evident că la înființarea acestei instituții principala problemă a fost legată de recrutarea personalului, care mai trebuia și pregătit și să întrunească condițiile ideologice adecvate. Iar în această sarcină dată Ministerului Cultelor de către partid un cuvânt important de spus a revenit Securității. De altfel, această instituție represivă, care avea activități prin compartimentul specific, cel dedicat cultelor, avea să transforme instituția împuternicitului de culte într-una aidoma ei, de represiune la adresa cultelor și chiar să și-o subordoneze. Deși existau norme juridice explicite în privința libertății religioase și des invocate în activitatea Ministerului/Departamentului Cultelor, am văzut că, prin atribuțiile și măsurilor lor,

¹¹² În 1984 Frâncu era numai pentru Sibiu (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 8, f. 27).

¹¹³ La 23 februarie 1984 Ilie Boer era pe Harghita, iar David Gheorghe pe Mureș și Alba (*Ibidem*, f. 26).

¹¹⁴ *Ibidem*, f. 8, ff. 24-27.

¹¹⁵ ASSC, dosar *Împuterniciți de culte*, 1953-1987, f. nepag.

împuterniciții colaborau cu Securitatea, practic limitând tot mai mult aria de manifestare a cultelor pe principii ideologice și tactice care să determine eliminarea acestora din societatea comunistă. Am putea spune că împuterniciții, prin natura statutului pe care îl aveau, trebuiau să colaboreze cu Securitatea și partidul și, deci, activitatea lor poate fi caracterizată drept una de poliție politică.

În altă ordine de idei, unii împuterniciți de culte fie aveau un sprijin foarte bun în ofițerii de legătură din Securitate, fie în reprezentanți ai organelor locale de partid și din centrala ministerului. Această poziție le permitea împuterniciților ca în schimbul mitei primite de la reprezentanți ai cultelor să facă concesii în activitatea lor. Iar fenomenul corupției a atins cote alarmante mai ales în anii '80 pe fondul încercării cultelor de a supraviețui sub apăsarea politicii ceaușiste.

Însă, actele de corupție erau semnalate mai ales de Securitate, care se vedea nevoită să atragă atenția factorilor decizionali față de concesii care se fac în politica de culte. Cu toate acestea, situația împuternicitului se tranșa în funcție de influența de care dispunea, spre sfârșitul anilor '80, în majoritatea cazurilor aceștia reușind să se impună. Însă, actele de corupție dezavantajau unele culte și trezeau resentimentele deservenților de culte care se vedeau lezați în libertatea de manifestare. Această situație a durat până în decembrie 1989, atunci când instituția împuternicitului de culte practic a dispărut, cultele nemaivădând nici o frână în libertatea de manifestare.

Portrete ale unor împuterniciți

Pentru o abordare cât mai cuprinzătoare a problemei statutului și funcționării împuternicitului de culte în studiul de față am conturat portretele a câtorva împuterniciți, plecând cu documentarea de la dosarele personale pe care le-am consultat în arhiva Secretariatului de Stat pentru Culte. Am exemplificat și cazurile unor înalți funcționari, precum Ion Lungeanu, care au avut responsabilități în coordonarea activității împuterniciților de culte. Dosarele la care am avut acces au fost întocmite în anii 70, când se pare că a avut loc o reevaluare a acestor funcționari, pe de o parte pentru faptul că în 1970 legea Departamentului Cultelor se modificase, odată cu adoptarea unei alte legi privind angajările în „unitățile socialiste”, iar pe de altă parte deoarece s-au operat o serie de angajări din rândul unor absolvenți de studii superioare și cu o pregătire ideologică caracterizată de un suflu nou, mult pronunțat politic. Fiecare dosar personal de împuternicit avea câteva piese obligatorii: fișă personală cu fotografie, date personale, studii, călătorii în străinătate, funcții și activitate, inclusiv politică, liste cu rude și persoane cunoscute, apoi textul jurământului, autobiografie, referate de verificare și mai ales aprecieri anuale. În unele cazuri am găsit chiar lucrări de la examenul de angajare pe postul de împuternicit, unele chiar interesante, deoarece reflectă concepția candidatului față de problema religiei în regimul comunist.

Potrivit documentelor pe care le-am consultat, anual împuterniciții de culte erau evaluați după un tipar și de către superiori din centrala Departamentului. Am constatat că în anii 60 aceste aprecieri erau semnate de directorul Direcției de supraveghere și control, Ion Rodeanu, și contrasemnate de secretarul BOB, Ion Lungeanu (1967)¹¹⁶, sau Teodor Gobjilă. Mai apoi, spre sfârșitul anilor 60, numai

¹¹⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 2, f. 66.

directorul Ion Rodeanu semna aceste aprecieri, pentru ca, după 1970 evaluările să fie vizate de o comisie formată de un inspector central de culte, un reprezentant de la Serviciul personal și directorul Direcției Supraveghere și Control. În 1978, Ion Popescu este cel care semnează fișele de cadre ale împuterniciților¹¹⁷.

Orice apreciere anuală trebuia să întrunească anumite elemente, precum: relațiile împuternicitului cu reprezentanții locali ai cultelor, cu organele de partid și de stat; reflectarea cât mai succintă a metodelor de lucru, particularităților de redactare a notelor și sintezelor referitoare la problemele de culte; contribuții la rezolvarea unor probleme semnalate din centrală sau chiar de către împuternicit, rezultatele și impactul acestora de la nivelul membrilor cultelor și până la cel al reprezentanților statului; modalități de limitare a fenomenului religios manifestat prin pelerinaje, activitate monahală, catehizare etc.; soluții la scoaterea tineretului de sub influența religioasă și educarea lui în conformitate cu aspirațiile regimului. Mai precizăm că la întocmirea acestor biografii succinte am apelat inclusiv la documente din arhiva CNSAS.

Lungeanu Emil Ioan, n. 21 septembrie 1930, com. Bezdead, jud. Dâmbovița; *Studii*: liceul (1950), Școala divizionară de ofițeri rezervă din Oradea (1950-1952), cu gradul de sublocotenent. *Activitate și funcții*: funcționar la Institutul de Istorie al PMR, la sectoarele administrativ, muzee și expoziții (1953-martie 1956); funcționar la Controlul de Stat (martie-decembrie 1956); pensionat „pe caz de boală”; ulterior a fost angajat ca revizor la o tabără de pioneri (iunie-septembrie 1958). Candidat de partid din 1954 și membru PMR din 1959. *Distincții*: „Ordinul Muncii” clasa a III-a (1964). A fost recrutat în Departamentul Cultelor în 1960 cu funcția de inspector general, iar din 1967 pe postul de director al Direcției Supraveghere și Control¹¹⁸.

Într-o caracterizare din decembrie 1973, întocmită de directorul adjunct Ion Puiu, despre Lungeanu se spune: „Dovedește pricepere și spirit organizatoric, îndeplinindu-și cu bune rezultate sarcinile ce-i revin. Este un tovarăș energic, principial în relațiile cu ceilalți salariați ai Departamentului. [...] Aduce un aport însemnat la rezolvarea problemelor majore ale instituției, fiind activ la discutarea și soluționarea acestora. În numeroase cazuri a reprezentat cu cinste conducerea departamentului în relațiile cu reprezentanți ai cultelor sau ai organelor de stat, fiind un cadru de bază al instituției noastre. Este secretarul organizației de bază din anul 1962, fiind apreciat pentru conștiinciozitatea, spiritul de inițiativă și răspunderea cu care se achită de sarcini în această calitate. Activitatea desfășurată pe ultimii ani a fost apreciată cu calificativul «foarte bine»”¹¹⁹.

Puiu Ion, n. 19 octombrie 1925, com. Vâlcănești, jud. Prahova. *Profesia de bază*: economist. *Activitate și funcții*: muncitor la Uzina Mecanică Plopeni (1943-1950), activist la județeană PCR Ploiești, apoi la CC al PCR-Secția Organizatorică (1950-1969), funcționar la Consiliul de Stat-Direcția Generală pentru Consiliile Populare (1969-

¹¹⁷ *Ibidem*, vol. 4, f. 18v.

¹¹⁸ *Ibidem*, vol. 2, ff. 47-48.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 48.

1971). În mai 1971 transferat la Departamentul Cultelor, în funcția de director adjunct la Direcția Supraveghere și Control¹²⁰.

Avrămuți Gheorghe, n. 12 noiembrie 1939, com. Păuliș, jud. Arad. *Studii*: Facultatea de Drept. Membru PCR. Inspector teritorial de culte pe județul Arad din 1979. Într-o notă a Securității din septembrie 1987, Avrămuți este arătat că, „în ultima perioadă de timp, încălcând legile țării, abuzând de atribuțiunile de serviciu a săvârșit mai multe infracțiuni, în urma cărora a obținut foloase materiale necuvenite. Întreținând legături neoficiale cu cetățeni străini, preocupat de îmbogățire, a intrat în posesia unor sume în valută, pe care le-a comercializat pe «piața Aradului»”. Conform aceleiași note, „în ultimele 45 de zile, numitul Avrămuți Gheorghe, preocupat să ajungă în străinătate, unde intenționa să rămână ilegal, a intrat în posesia sumei de 498 dolari și 20 mărci. [...] Organele de Miliție extinzând cercetările și perchezițiile la biroul și garajul numitului Avrămuți Gheorghe au identificat și ridicat o serie de produse străine, precum cantități apreciabile (țigări, cafea, băuturi alcoolice, cosmetice), bonuri de benzină, obiecte de valoare, cum ar fi: cărți vechi religioase, picturi pe sticlă, din care o pictură cu dimensiunile 44x55 cm, fiind apreciată de către specialiștii muzeului județean ca unicat, având o valoare deosebită pentru patrimoniul cultural național al RSR. [...] De altfel, organele de miliție au stabilit neîndoiește și faptul că Avrămuți Gheorghe a vândut și a dat spre vânzare în R.F. Germania două picturi pe sticlă, cetățeanului vest-german Max Ștefan, inducând în eroare organele de stat. Sunt indicii că valoarea obținută pe cele două picturi i-a fost depusă în contul său din RF Germania. [...] Din primele cercetări, organele de miliție au mai stabilit că cel în cauză prin natura serviciului, într-o lungă perioadă de timp, ar fi comis unele abuzuri pe fondul cărora activitatea cultică în special neoprotestantă și a sectelor interzise au cunoscut o amploare în loc ca acestea să fie reduse și controlate în conformitate cu dispozițiunile Departamentului de culte. Pe acest fond, în unele situații a dezinformat și organele de partid”¹²¹. În consecință, Avrămuți a fost reținut din dispoziția Procuraturii urmând a fi trimis în justiție¹²².

Barbu Viorel, n. 1946, com. Oarda, jud. Alba. *Profesia de bază*: profesor de biologie. Membru PCR. Inspector teritorial de culte pentru județul Alba din octombrie 1977.

Într-un raport din 29 decembrie 1980 semnat de generalul Aron Bordea, șeful Direcției I din DSS, despre Viorel Barbu se arată că duce o activitate împotriva unor superiori din centrala Departamentului, în sensul că discută în mod „dușmănos” dispozițiile legate de culte. De pildă, într-o discuție purtată cu Trebics Jenő, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia, Barbu arăta că reducerea numărului de locuri pentru anul I de studii este „o măsură abuzivă și emană numai de la departament” sau că ar fi „o dispoziție dată de către directorul adjunct Sorin Iulian”¹²³. În același document, Bordea arăta: „Cu ocazia decesului fostului episcop Marton Aron,

¹²⁰ *Ibidem*, ff. 83-83v.

¹²¹ *Ibidem*, vol. 9, ff. 36-37.

¹²² *Ibidem*, f. 37.

¹²³ Măsura a afectat întreg spectru al învățământului religios din România.

organele noastre au acționat prin directorul adjunct Sorin Iulian în vederea obținerii operative a testamentului defunctului, acțiune pe care împluternicitul Barbu Viorel o califică ca fiind dură și lipsită de tact. În timpul verificărilor, a rezultat că acest aspect a fost discutat la 21 octombrie 1980 de către Barbu Viorel cu rectorul Institutului teologic romano-catolic, față de care și-a exprimat indignarea în legătură cu procedeul folosit de Sorin Iulian, luând apărarea conducerii Episcopiei romano-catolice. [...] Față de rectorul institutului, Trebics Jenő, împluternicitul Barbu Viorel l-a acuzat pe directorul adjunct Sorin Iulian, precizând că din cauza lui nu s-a putut construi Institutul teologic de la Alba Iulia și nu se rezolvă alte probleme ale cultului. Consideră că atitudinea acestuia ar constitui un amestec din partea statului în problema cultului, afirmând: „Nu ne lăsăm, problemele romano-catolice trebuie rezolvate». A făcut și afirmația: «La Departamentul Cultelor sunt niște lichele ca Pacea la Ministerul de Interne»¹²⁴.

Iar acestea nu erau singurele aspecte negative semnalate de Securitate, Barbu fiind arătat ca unul care denigrează pe episcopul ortodox român de Alba Iulia, Emilian Bordaș. În consecință, același Bordaș califica „corespunzătoare” măsura înlocuirii lui Barbu de către conducerea Departamentului¹²⁵.

Bardașu Petre, n. 24 decembrie 1946, Brezoi, jud. Vâlcea. *Studii*: Liceul teoretic din Brezoi, Facultatea de Istorie din Cluj, promoția 1969. *Profesia de bază*: profesor de istorie. *Activitate și funcții*: arhivist la Arhivele Statului, filiala jud. Vâlcea (1969-1980), muzeograf la Muzeul județean Vâlcea (1980-1982). Membru PCR din 1973. După pensionarea fostului inspector de culte pentru județul Vâlcea, în iunie 1982 Bardașu a fost recrutat în corpul inspectorilor teritoriali. Într-o fișă personală din 1983 întocmită de Securitatea Vâlcea despre Bardașu se arată: „Înainte de a fi primit în partid a fost informator al Serviciului de Informații Interne cu un foarte bun aport. Numit în funcția de inspector, cu aprobarea tov. prim secretar a fost luat în contact și folosit ca informator de șeful Serviciului I, sarcină de care se achită în foarte bune condițiuni. A furnizat peste 80 de informații, cu un real conținut de securitate, exploatate inclusiv la nivelul unităților centrale. Nu întreprinde nici o măsură fără consultarea organelor de securitate, reușind ca prin intermediul lui să cunoaștem bine situația cultelor din județ. Este bine apreciat de conducerea de partid județeană, ca un om cult, bine orientat politic și profesional, fiind cooptat în unele organisme politico-culturale din județ”¹²⁶.

Boer Ilie, n. 8 iunie 1936, com. Dănești, jud. Harghita. *Studii*: Academia „Ștefan Gheorghiu” din București. *Profesia de bază*: lăcătuș mecanic, activist de partid. *Activitate și funcții*: lăcătuș la Uzinele „Steagu Roșu” din Brașov (1953-1956), militar în termen la UM 02442 Galați (1956-1958), lăcătuș mecanic la SMA Miercurea Ciuc (1958-1959), activist la Comitetul județean PCR Harghita, apoi la Comitetul municipal al PCR Miercurea Ciuc (1959-1982). Membru PCR din 1956.

În septembrie 1982 a fost recrutat în corpul inspectorilor teritoriali de culte pentru județul Harghita. Într-o fișă personală întocmită de Securitatea Harghita la 22

¹²⁴ *Ibidem*, ff. 50-51.

¹²⁵ *Ibidem*, ff. 51-51v, 189-190.

¹²⁶ *Ibidem*, vol. 11, ff. 17-17v.

decembrie 1983 se arăta: „Boer Ilie este un vechi activist pe linie de partid, cu maturitate politică, serios și cumpătat, cu viziune corectă privind relația culte-stat și misiunea sa în cadrul acestei relații”¹²⁷.

Într-o fișă din iulie 1984 se arăta că „Securitatea județului Harghita, cu aprobarea organelor de partid, îl folosește cu rezultate bune pentru rezolvarea unor probleme de interes operativ. [...] În luna februarie a.c., cu prilejul reorganizării Departamentului Cultelor, inițial, Boer Ilie a fost propus să fie scos, însă la intervenția primului secretar al Comitetului Județean PCR Harghita, a rămas în continuare ca inspector de culte”¹²⁸.

Buriceanu Gheorghe, n. 30 iunie 1926, com. Cârdești, jud. Buzău. *Studii*: școala primară (1933-1939), Școala medie cu diplomă de maturitate din Buzău (cursuri fără frecvență, 1962), Școala militară din Ineu și serviciul militar (1949-1952) cu gradul de locotenent major, locuitor politic. *Profesia de bază*: muncitor; *Activitate și funcții*: angajat la diferite prăvălii din București și Constanța (1939-1942), muncitor în portul Constanța (1946-1948), pedagog la Școala tehnică de mecanică agricolă din Caracal (martie-aprilie 1953), inspector teritorial de culte în regiunea Oltenia, raionul Caracal (din 1 mai 1953), iar din 1956 la regiunea Ploiești, cu atribuții în raioanele: Buzău, Cislău, Mizil și Râmnicu

Sărat. La reorganizarea administrativă din 1968 a fost numit împuternicit pentru județul Dâmbovița, iar din martie 1972 inspector pentru județul Ilfov. Membru de partid din 1947¹²⁹.

A fost recrutat în corpul împuterniciților de culte în aprilie 1953 de către inspectorul general Ion Dimulescu, din Ministerul Cultelor, în urma recomandării primite de la prim secretarul PMR pe raionul Caracal, care îl caracteriza pe Buriceanu ca „un element muncitoresc, cu nivel politic, cu orientare și putere de muncă”. Înainte de a-și exercita noile atribuții, Buriceanu a urmat „cursuri de instrucție”. După un an și jumătate de activitate, într-o caracterizare a împuternicitului regional Craiova, Buriceanu era apreciat: „Din punct de vedere politic se orientează just în rezolvarea problemelor. Face parte din învățământul de partid, acumulând ușor materialul și se străduiește să-l pună în practică. Este abonat la «Scânteia» și ziarul regional, citește literatură beletristică, având un larg nivel cultural-general. Din punct de vedere profesional este un tov vechi în muncă, ceea ce face să cunoască adânc activitatea cultelor din raion și pe deservenți. Îl preocupă în mod deosebit cultele evangheliste, dar mai ales grupurile neautorizate, pentru a nu se dezvolta în raionul său. În general, respectă planul de muncă și se străduiește să acopere raionul, care este un raion greu-aproape dublu ca altele. Este un tov care a dat dovadă de conștiințiozitate față de lucrările Ministerului pe regiune, făcând eforturi să le execute în bune condițiuni și să le trimită la timp. Ține legătura cu

¹²⁷ *Ibidem*, f. 15.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 16.

¹²⁹ ASSC, dosar personal Buriceanu Gheorghe, f. nepag.

organele raionale de partid și de stat; are autoritate; de asemenea, cu protopopul raionului care trebuie îmboldit mereu pentru a da atenția cuvenită sectorului socialist. Datorită muncii depuse, comportării sale morale de exemplu de zi cu zi, se bucură de încredere și prestigiu față de toate organele locale. Lipsuri grave nu s-au observat la acest tov; totuși, în unele cazuri, manifestă moliciune, fiind lipsit de energie; nu destul de perseverent, descurajându-se în fața greutăților pe care totuși le învinge. Primește critica și dovedește spirit critic și autocritic în ședințele în care ia cuvântul. A dovedit spirit de inițiativă și rezultate pozitive în muncă. Primește sarcinile cu multă răspundere și luptă să le ducă la capăt. În oarecare măsură a dovedit vigilență în acțiunile sale, însă în problema zonei sale nu a reușit să vizeze elementele cele mai corespunzătoare. În rezolvarea problemelor este obiectiv, însă trebuie să pună mai mult accent pe simțul de clasă. Studiază și își însușește materialul profesional trimis de minister. Cu cotizația sindicală este la zi. [...] În concluzie, tov Buriceanu Gheorghe este un tov cu simț de răspundere, cunoaște munca, face față problemelor, este inteligent cu perspective de viitor”¹³⁰.

Într-o caracterizare din 1961, sunt amintite unele măsuri ale inspectorului Buriceanu considerate necesare de către autoritățile statului: „În cazurile de manifestări cultice care depășeau cadrul legal, ca de exemplu hramul de la mănăstirea Ciolanu, r. Buzău, care îmbrăca aspectul unui pelerinaj; activitatea cultului adventist de ziua a 7-a din cadrul comunităților din raionul R. Sărat, unde aceștia înjighebaseră orchestre și fanfare și altele, tov. Buriceanu Gheorghe, orientându-se just și ținând seama de situațiile concrete de pe teren, a luat măsuri care au determinat intrarea în cadrul legal de manifestare. Datorită unei munci perseverente pe care a dus-o pentru cunoașterea deservențelor, a reușit să întocmească lucrări în care a înfățișat activitatea și comportarea unor elemente necorespunzătoare și dușmănoase, propunând luarea de măsuri prin conducerile cultelor pentru îndreptarea și înlocuirea acestora cu alte elemente corespunzătoare. Așa se face că, din conducerea protopopiatelor ortodoxe din sectorul lui de activitate, ca de exemplu de la Mizil, Buzău, R. Sărat, au fost scoase de conducerea Episcopiei elementele necorespunzătoare; de asemenea, de la școala de cântăreți și seminarul teologic din Buzău; de la centru eparhial, din conducerea comunităților adventiste din raioanele R. Sărat și Buzău. Ceea ce caracterizează munca tov. Buriceanu Gheorghe este faptul că tot ceea ce cunoaște și toate măsurile ce le ia pe teren, le aduce la timp la cunoștința împuternicitelui regional și ține seama totdeauna de îndrumările și orientarea în muncă ce i se dă. [...] În ultimii ani a depus eforturi pentru completarea studiilor de cultură generală și anul acesta urmează clasa a XI-a, cursuri fără frecvență. [...] Nu are locuință proprie, ci de la 15 iulie 1959, locuiește în casa preotului Dinu Vasile de la parohia Nișcov, raionul Buzău, având ca spațiu o cameră și bucatărie. Are contract de închiriere cu preotul respectiv prin spațiul locativ și lunar plătește chiria respectivă”¹³¹.

În privința relației cu Securitatea, într-un raport ofițerul său de legătură arată: „De la numirea sa în jud. Ilfov, anul 1973, a ținut o strânsă legătură cu organul nostru, informându-ne cu aspectele pe care le cunoaște privind cultul ortodox sau grupările

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*.

sectante de pe raza județului. [...] În legătură cu activitatea tov. Buriceanu, care în general ne satisface, se ridică următoarea problemă: nu întotdeauna unele propuneri pe care le face la departament sunt luate în considerare, aspect pe care mi l-a prezentat personal”¹³².

Călărașu Gheorghe, n. 2 februarie 1935, satul Hlăpești, com. Dragomirești, jud. Neamț. *Studii*: școala primară din comuna natală (1942-1946), Școala Normală din Piatra Neamț (1946-1947), finalizată în școala din comuna natală (1947-1949), Școala Pedagogică din Piatra Neamț, cu diploma de învățător (1950-1954), Școala militară de ofițeri de aviație de la Tecuci (1954-1957), absolvită cu gradul de locotenent, Institutul pedagogic, curs fără frecvență (1964-1967), obținând diploma de profesor de Limba Română, Facultatea de Științe Politice din cadrul Academiei „Ștefan Gheorghiu” (1970-1974). *Profesia de bază*: învățător. Membru UTM din 1951 și PMR din 1960. *Activitate și funcții*: satisfacerea stagiului militar la o unitate de aviație de la Focșani, ca pilot (1957-1958), învățător la Școala generală din Căciulești (1958-1963), metodist (1963-1965), apoi director la Casa raională de cultură Piatra Neamț (1965-1967), instructor la Comitetul județean al PCR Neamț (1967-1973). Din martie 1973 a fost numit pe postul de inspector de culte pe județul Neamț. Distincții: „În cinstea încheierii colectivizării agriculturii” în 1962, „A 25-a aniversare a R.S. România” și „A 50-a aniversare a creării PCR”¹³³.

Călărașu s-a distins prin activitate politică în ultimii doi ani ai școlii pedagogice, unde a fost membru în Comitetul UTM pe unitate, apoi ca învățător la Căciulești a contribuit „la buna instruire și educație a elevilor, la activitatea culturală artistică și la acțiunea de cooperativizare din comună”. De asemenea, buna activitate ca metodist la casa de cultură din Piatra Neamț l-a recomandat pentru promovarea în postul de director al aceleiași instituții. Ulterior, a fost numit activist la județeană de partid Neamț și chiar lector. Se pare că experiența politică dobândită de Călărașu a fost argumentul celor de la Comitetul județean de partid, pentru a-l recomanda pe postul de inspector de culte pe județul Neamț. În fapt, numirea sa s-a datorat ieșirii la pensie, începând cu data de 1 ianuarie 1973, a fostului împuternicit pe Neamț, Teodor Scutaru. În consecință primvicepreședintele Consiliului Popular județean Neamț l-a propus pentru acest post pe Gheorghe Călărașu. În acest sens i s-a întocmit un referat de cadre solid, care la 6 ianuarie 1973 a fost trimis către Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, inclusiv cu propunerea ca noul inspector de culte să fie încadrat cu salariul tarifar de 2800 lei. Față de aceasta, Nenciu a dispus încadrarea lui Călărașu cu o „salarizare care să nu depășească pe a tov. mai vechi în muncă!” Și, totuși, ascensiunea lui Călărașu nu s-a oprit aici. Conducerea departamentului a dispus trimiterea inspectorului principal central George Cârstoiu la județeană de partid Neamț în căutarea

¹³² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 9, f. 52; *Ibidem*, vol. 11, f. 18.

¹³³ ASSC, dosar personal Călărașu Gheorghe, f. nepag.

unor alți posibili candidați pentru postul de inspector de culte. În raportul său din 29 ianuarie, Cârstoiu arăta că la Departament se primise cererea lui Jalbă C. Ioan și referatul Comitetului județean PCR Neamț cu propunerea pentru Călărașu. În urma investigațiilor pe teren, Cârstoiu preciza că primul nu are recomandări bune și nici pregătirea profesională necesară, în timp ce al doilea este susținut de Comitetul județean și pe care îl caracteriza „o fire bolnăvicioasă, fiind destul de «modest» apreciat după rezultatele obținute în muncă”. Tot Cârstoiu mai arată că în misiunea sa din Neamț a mai recrutat doi candidați, pe directorul adjunct al unei școli generale și pe metodistul Casei de creație a județului, ambii din Piatra Neamț. Cârstoiu chiar se exprimă favorabil față de acești doi, mai ales că au salarii de încadrare mai mici, decât se propunea în cazul lui Călărașu. Pentru a păstra aparențele în eliminarea lui Călărașu, Cârstoiu propunea examinarea celor patru candidați¹³⁴.

Cu toate acestea, începând cu martie 1973, Călărașu a ocupat postul de împuternicit de culte. Încă din aprecierea din primul an de activitate, Călărașu era evidențiat: „Deși nou în munca de inspector teritorial pentru probleme de culte, tov. Călărașu Gheorghe s-a străduit și a reușit să-și însușească cunoștințele necesare pentru a rezolva la timp și în bune condițiuni sarcinile ce i-au revenit. Fiind bine pregătit politic, ideologic și cultural se preocupă continuu și de îmbogățirea cunoștințelor profesionale. Lucrările pe care le întocmește și le înaintează la departament sunt de bună calitate. Ele oglindesc în mod concret tendințele și manifestările mai deosebite ale cultelor menite să ducă la intensificarea vieții religioase. Atenție deosebită este acordată bisericii romano-catolice, care în județul Neamț desfășoară o susținută activitate, precum și cunoașterii relațiilor personalului de cult cu turiștii străini veniți în mod frecvent în acest județ sub motivul de a vizita mănăstirile (monumente istorice) și alte obiective de interes turistic. De asemenea, s-a ocupat și se ocupă îndeaproape de contracararea activității grupării ilegale a stilismului, pentru care păstrează o strânsă legătură cu organele de stat competente în vederea luării măsurilor necesare”¹³⁵. În 1974, Călărașu a avut în atenție educația viitorilor clerici: „Se ocupă cu competență de activitatea de la seminarul teologic [de la mănăstirea Neamț, n.n.], în special sub aspectul educației cetățenești a elevilor. [...] La nivelul județului a păstrat o bună legătură cu toți factorii educaționali, dovedindu-se exigent și competent în discuțiile purtate și în propunerile făcute. I se poate recomanda mai multă atenție în discuțiile cu personalul de cult, cu conducerea centrelor eparhiale Iași și Roman, atunci când ridică unele probleme, când face diferite propuneri, pentru a nu rezulta imixtiuni în treburile acestora, chiar substituii ale conducătorilor respectivi”¹³⁶. Zelul său în limitarea fenomenului religios, mai ales în rândul tinerilor, s-a simțit și în anul 1975, potrivit aprecierii anuale: „A întocmit și trimis la departament informări a căror tematică o constituie catehizarea copiilor și tineretului, mirungeri, hramuri și sfințiri de biserici, educația cetățenească a elevilor de la seminarul teologic de la Neamț, conferințe de orientare, manifestări ale grupărilor religioase anarhice și interzise etc., însoțite și de unele concluzii personale, de propuneri corespunzătoare”. De asemenea, în 1977 Călărașu a avut o activitate și mai intensă în

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *Ibidem*.

mediul ortodox: „A întocmit și trimis la departament materiale de sinteză cu unitățile monahale din județul Neamț, care au fost bine apreciate sub aspectul calității lor. O atenție deosebită a acordat-o întocmirii aprecierilor pentru personalul de cult din județ, reușind să se situeze printre inspectorii cu cele mai bune rezultate sub acest aspect, ceea ce a determinat chemarea sa la departament să ajute la redactarea unor asemenea materiale și pentru cadre clericale din alte județe. [...] Concomitent cu munca profesională, tovarășul Călărașu Gheorghe a desfășurat și o importantă activitate obștească, fiind adesea solicitat să facă expuneri, să conducă discuții cu activiști de partid, cu cadre din aparatul de stat pe teme privitoare la politica statului nostru față de culte, la principalele tendințe și manifestări din activitatea cultelor”¹³⁷.

Totuși activitatea sa nu a fost atât de apreciată de către Comisia de control al CC al PCR, care a analizat situația religioasă din județul Neamț și a propus destituirea lui Călărașu. Ulterior, acesta a fost numit temporar inspector de culte pe județul Covasna, pentru ca în iunie 1979 să fie chemat în centrala Departamentului, Direcția Relații culte, cu „sarcina de a răspunde de cultele: romano-catolic, musulman și de așezămintele monahale aparținând cultului ortodox”¹³⁸. Unii colegi din Departament au considerat numirea lui Călărașu ca o promovare, situație în care Securitatea a investigat cazul, cu rezultate pe care nu le știm.

La puțin timp, tot în 1979, este numit inspector pentru județul Iași, iar în septembrie 1983 pentru județele Botoșani și Iași, deși Securitatea Iași propusese înlocuirea sa¹³⁹. Într-un raport al Securității Botoșani din 19 septembrie 1984, despre Călărașu se arată că, „încă de la început, în întreaga activitate a adoptat o atitudine de aroganță, distanță, aparent activă în rezolvarea sarcinilor de serviciu. Deși numit din septembrie, la organele de securitate s-a prezentat pentru a fi cunoscut de conducerea securității județene și a se discuta în principiu în problema conlucrării în problemele de interes comun abia în luna aprilie 1984. Deși pus în cunoștință cu unele aspecte ale activității și practici excesive și dizidente la cultele neoprotestante, în mod deosebit la penticostali și creștini după evanghelie, nu a analizat activitatea acestora cu conducerile comunităților respective și practic nu a luat nici un fel de măsuri de normalizare a activităților conform regulamentelor de funcționare a acestor culte”¹⁴⁰.

Aceste practici au continuat să apară în activitatea lui Călărașu, situație în care Securitatea a luat măsuri. Într-o notă a Securității Botoșani din 4 octombrie 1985 către Direcția de Informații Interne se arată: „În vederea stabilirii cadrului în care inspectorul de culte va conlucra în realizarea sarcinilor specifice ce-i revin, cu organele de securitate ale județului, în aprilie 1984, la conducerea organului județean a avut loc o întâlnire de lucru cu acesta, prilej cu care s-a angajat la desfășurarea unei activități cooperante și receptive, pe baza unui schimb reciproc de date, situație care să permită o intervenție mai eficientă în cunoașterea și contracararea fenomenului religios, de prevenire a faptelor antisociale din partea elementelor fanatice ori ostile. După această dată, deși în repetate rânduri s-a insistat pentru permanentizarea contactelor cu organul de securitate

¹³⁷ *Ibidem*.

¹³⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 160.

¹³⁹ *Ibidem*, ff. 37-38.

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 35.

în scopul angajării sale la rezolvarea unor probleme de interes operativ, în mod sistematic, inspectorul de culte s-a sustras conlucrării, ceea ce a creat greutatea organului nostru în valorificarea cu operativitate și eficiență a datelor obținute și în intervenția pe profil din partea reprezentantului Departamentului Cultelor pe județ.

Astfel, de la întâlnirea din aprilie 1984, un al doilea contact cu organele noastre l-a avut în iunie 1985, când, din nou, s-a angajat să participe la cooperare, lăsând să se înțeleagă că și personal ar fi nemulțumit de ceea ce a realizat din acest punct de vedere la Botoșani, pe motiv că problematica de la Iași i-ar consuma foarte mult timp.

În realitate, Călărășu Gheorghe s-a deplasat în județ aproape în fiecare lună, dar, deși a fost invitat, a evitat să intre în contact cu organele de securitate. Există date, neverificate, din care rezultă că este preocupat în primul rând de situația unor preoți ortodocși de la care, pentru diverse numiri în funcții, ar obține sume de bani sau alte foloase.

[...] Având în vedere faptul că atitudinea față de conlucrarea cu organele de securitate a lui Călărășu Gheorghe nu s-a schimbat, faptul că în continuare evită schimbul de informații și angajarea în realizarea unor sarcini de interes operativ în rândul reprezentanților cultelor și sectelor din județ, rugăm a se interveni ca prin conducerea Departamentului Cultelor să fie determinat să adopte o atitudine corespunzătoare, premisă a unirii eforturilor în cunoașterea și prevenirea actelor ostile ce se pot desfășura sub acoperirea religiei”¹⁴¹. Nu știm dacă a fost avertizat de către superiorii de la București, însă știm că a rămas în funcție până în decembrie 1989.

Chiribău Constantin, n. 18 februarie 1945, com. Itești, jud. Bacău. *Studii*: Școala generală din localitatea natală (1953-1960), Școala profesională „Petroil-Chimie” din Bacău (1960-1963), Academia „Ștefan Gheorghiu” din București (1971-1975). Membru PCR din iulie 1965. *Profesia de bază*: profesor de Filozofie-Sociologie. *Activitate și funcții*: muncitor operator chimist, apoi mașinist la Întreprinderea de hârtie și cartoane din Piatra Neamț, militar în termen (1968-1969), activist la Comitetul județean al UTC Neamț, activist și lector la Secția Propagandă a Comitetului județean al PCR Neamț (1975-1978), inspector teritorial de culte pe județul Neamț (din ianuarie 1979).

Se pare că pregătirea și experiența politică pe care le avea Chiribău au fost elementele care l-au recomandat pentru ocuparea postului de împuternicit de culte, după cum se exprima în lucrarea scrisă de la examenul de ocupare a postului: „Deși partidul și statul nostru promovează o concepție științifică despre lume și societate, o ideologie ateistă, Constituția țării garantează dreptul fiecărui cetățean de a împărtăși sau nu o concepție religioasă. Această libertate de gândire, de manifestare este dovada politicii umaniste caracteristică partidului și statului nostru socialist, a modului cum știe să rezolve problematica umană și să respecte drepturile omului. [...] Partidul nostru orientează poziția sa față de religie după unele elemente definitorii: despărțirea bisericii de școală; libertatea omului să creadă sau să nu creadă; inexistența unor discriminări în probleme confesionale; inexistența posibilității de replică a bisericii față de stat etc. [...] Partidul Comunist Român pune la bază în întreaga sa politică concepția științifică materialist-dialectică despre lume și societate. De aceea, partidul nostru, prin activitatea

¹⁴¹ *Ibidem*, ff. 32-33.

sa ideologică, acționează împotriva fenomenelor mistice, religioase, care au un caracter nociv, obscurantist, îngustează sfera de gândire și acțiune a oamenilor muncii. Principala preocupare a partidului și statului nostru este însă lupta împotriva sectelor nerecunoscute de către stat, care au repercusiuni grave în viața adeptilor săi. [...] De aceea, Partidul Comunist Român, prin activitatea sa ideologică de propagandă, acționează ferm pentru combaterea tuturor concepțiilor înapoiate de formare a conștiinței socialiste a oamenilor muncii. Această activitate de educație ateistă trebuie realizată diferențiat ținând cont de gradul de religiozitate, starea de spirit, nivelul de dezvoltare, nivelul de cultură, starea psihologică a oamenilor. De asemenea, este deosebit de necesar ca această activitate să se desfășoare mai ales în rândul copiilor și tineretului pentru a le forma de timpuriu o concepție sănătoasă, materialist-științifică. De aceea, un rol deosebit de mare îl au școala, organizațiile de UTC și pionerii”¹⁴².

În urma desființării postului de inspector la Suceava, în 1984, Chiribău este numit inspector pentru județele Neamț și Suceava. Însă, activitatea acestuia în județul Suceava nu era satisfăcătoare, potrivit unei adrese a Securității Suceava către Direcția I, Serviciul IV: „Complexitatea fenomenului cultic și sectant de la nivelul județului Suceava (aproximativ 35.000 aderenți ai cultelor neoprotestante din care 500 au depus cereri de emigrare; încălcări din partea unor deservenți cultici a normelor de funcționare a cultelor și grupărilor neoprotestante, prezența în fiecare an pe raza județului a unui număr mare de emisari ai organizațiilor cultice și sectante din străinătate etc.), impune ca inspectorul teritorial al Departamentului Cultelor să deservească numai județul Suceava, pentru a putea fi angrenat în mai mare măsură la soluționarea unor aspecte cu care ne confruntăm în această problemă. Raportăm că de la numirea în funcție, inspectorul Chiribău nu s-a implicat în realizarea sarcinilor ce-i revin, manifestând în același timp rețineră în a conlucra cu organele de securitate în vederea eliminării cauzelor care conduc la apariția unor fenomene negative în rândul cultelor existente pe raza județului Suceava”¹⁴³.

Aceeași situație era semnalată de Securitate doi ani mai târziu, nefiind luată în seamă la nivel central, tot așa cum fusese refuzată propunerea de înlocuire la restructurarea din 1983¹⁴⁴.

Ciorobea Petrișor, n. 28 august 1947, sat Vălișoara, com. Balșa, jud. Hunedoara. *Studii*: Facultatea de Filologie din Cluj (1970). Locotenent în rezervă MAN. *Profesia de bază*: profesor. *Activitate și funcții*: profesor de Limba română la Școala generală din satul, Cărmăzănești, com. Gurasada, jud. Hunedoara (1971-1973), instructor cultural la Centrul județean de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă (1973-1977), instructor cultural la Casa Armatei din Deva (1977-1980). În 1980 a fost recrutat în Corpul inspectorilor teritoriali de culte pentru județul Hunedoara. Din 1982 este folosit cu aprobare de către organele de Securitate, „manifestând interes în colaborare și atașament față de organele noastre”, după cum se arăta într-o fișă personală întocmită în decembrie 1983 la Securitatea Hunedoara. Din aceste motive era

¹⁴² ASSC, dosar personal Chiribău Constantin, f. nepag.

¹⁴³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 39.

¹⁴⁴ *Ibidem*, ff. 40, 42v.

recomandat pentru rămânerea lui în corpul inspectorilor la restructurarea Departamentului în 1984¹⁴⁵.

David Gheorghe, n. 18 septembrie 1927, com. Sângeorgiu de Mureș, jud. Mureș. *Studii*: Școala elementară (1937-1941) și studii medii. Pe aprecierile anuale de la Departamentul Cultelor, la rubrica studii, este menționat: „Școala medie” sau „liceu teoretic cu diplomă de bacalaureat”, însă din documentele pe care le-am consultat nu reiese în mod clar acest aspect. Membru PCR din 1947. *Profesia de bază*: electrician. *Activitate și funcții*: ucenic electrician la fabrica „Nitrogen” din Târnăveni (1942-1945) și la fabrica de sticlă din Boziaș, jud. Mureș (1945-1946), electrician la un garaj particular din Brașov (1945-1946), funcționar la Întreprinderile comunale din Tg. Mureș (1947-1948), activist la Comitetul județean a organizației tineretului sătesc de pe lângă Frontul Plugarilor, filiala Mureș, apoi la Comitetul Județean UTM (1948-1949), elev la Școala de ofițeri MAI nr. 1, București (1949-1950), locțiitor politic în unități de Securitate de la Oradea și Satu Mare (1950-1956). În iunie 1956 este trecut în rezervă, cu gradul de căpitan, se pare pe motive „de boală”, și angajat gestionar la Cooperativa de consum Monor, jud. Mureș, apoi la fabrica „Republica” din Reghin (1956-1958), șef de oficiu gospodăria locativă la Sfatul Popular al orașului Tg. Mureș (1958-1961) și merceolog la Serviciul pompe funebre din aceeași unitate administrativă (1961-1963). *Distincții*: „Meritul Militar cl. a II-a” și „În cinstea încheierii colectivizării agriculturii”¹⁴⁶.

În februarie 1963 a fost recrutat în corpul împuterniciților de culte (probabil la recomandarea lui Sorin Iulian pe care îl cunoștea din perioada școlarizării la Securitate), în Regiunea Autonomă Maghiară, respectiv raioanele: Luduș, Reghin, Târnăveni și Toplița. La reorganizarea administrativă din 1968 a fost numit inspector teritorial pe județul Sălaj, iar în 1972 la Bistrița-Năsăud. În 1967 a fost considerat cel mai bun împuternicit de raioane pe Regiunea Autonomă Mureș¹⁴⁷.

Într-o apreciere pe anul 1972 se arată: „Tovarășul David Gheorghe lucrează la Departamentul Cultelor din anul 1963, numărându-se printre inspectorii cu o bună experiență, capabil și muncitor. În anul 1972, fiind transferat de la județul Sălaj, într-un timp relativ scurt a reușit să cunoască situația și manifestările cultelor din județul Bistrița-Năsăud. Lucrările cerute, cât și cele care nu aveau termen fix de executare le-a trimis în departament în timp util. Adesea a dovedit și inițiativă în întocmirea unor lucrări. Subliniem în acest sens studiul asupra modului de desfășurare a catehizării la cultul reformat, care a fost bine apreciat. El a fost îndrumat ca pe viitor să aprofundeze mai mult cauzele care determină frecvența de 100% la catehizare și confirmăriune în unele localități. De asemenea, subliniem lucrarea de sinteză asupra cultelor

¹⁴⁵ *Ibidem*, vol. 9, ff. 60-60v.

¹⁴⁶ *Ibidem*, vol. 11, ff. 91-91v; ASSC, dosar personal David Gheorghe, f. nepag.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

neoprotestante pe care a prezentat-o Comitetului județean de partid, iar o copie a trimis-o la departament. În rezolvarea problemelor cu care s-a confruntat pe teren, în exercitarea supravegherii și controlului activității cultelor, tovarășul David a dovedit, în general, o bună orientare. Au fost însă și cazuri când a trebuit să i se facă observații, să fie temperat în unele intenții ale sale. De pildă, la cursurile inițiate de Episcopia Ortodoxă Cluj în vara anului 1972 cu personalul de cult în județul Bistrița-Năsăud, tovarășul David intenționa să participe și el să citească o expunere referitoare la cultele neoprotestante, la acțiunile ce trebuie întreprinse pentru contracararea activității lor. Direcția pentru supraveghere și control i-a atras atenția că el este un reprezentant al statului și ca atare trebuie să se mențină în poziția de a veghea în egală măsură la respectarea cadrului legal de către toate cultele”¹⁴⁸.

În noiembrie 1977 a primit un ordin ferm din partea directorului Ion Popescu din Departamentul Cultelor pentru a lua măsuri față de hirotoniile de clerici pe care episcopul ortodox de Cluj, Teofil Herineanu, le săvârșește înainte de a primi aprobarea departamentului, situație semnalată cu promptitudine de împuternicitul pe Cluj, Țepeș Hoinărescu. Această dispoziție urma unor abateri din activitatea lui David Gheorghe. De pildă, în aprecierea pe anul 1975 se arăta cum „a trimis un număr apreciabil de lucrări din proprie inițiativă ca urmare a deplasărilor pe teren pentru supravegherea și controlul activității cultelor, a contactelor cu deservenții. Calitativ însă, aceste materiale sunt cu mult sub nivelul experienței tovarășului David și mai cu seamă sub nivelul pretențiilor pe care le emite. Unele dintre ele sunt simple liste de probleme sau tabele cu nume de oameni, fără nici o analiză a aspectelor abordate, fără concluzii sau propuneri etc. multe dintre aceste materiale sunt un mozaic în care se abordează fără discernământ tot felul de aspecte și de la tot felul de culte neținând seama de indicațiile ce i s-au dat în repetate rânduri ca informările să le întocmească pe culte și pe probleme, ca ele să aibă o logică în prezentarea faptelor, să arate măsurile întreprinse pe plan local și unde este necesară intervenția departamentului. Tot atât de supărător este și faptul că materialele respective sunt redactate într-un mod foarte încălțit, necorespunzător sub aspect gramatical, ceea ce demonstrează că tovarășul David a depus și depune foarte puțină stăruință în vederea unei scrieri corecte. Notăm de asemenea că uneori a dat dovadă și de indisciplină, părăsind județul pentru a participa la diverse adunări organizate de culte pe raza altor județe, îndeosebi în județul Cluj, fără să anunțe la departament și să ceară încuviințarea necesară așa cum s-a subliniat atât cu prilejul consfătuirilor de lucru interjudețene care au avut loc, cât și prin comunicările de la departament, fie telefonice, fie prin inspectorii centrali. Observațiile făcute anul trecut cu privire la defectuoasa conlucrare cu organele județene de partid și de stat, de această dată nu s-au mai semnalat. De asemenea, nu s-au mai semnalat aspecte negative nici în ce privește conlucrarea sa cu personalul de cult sau în ceea ce privește conduita social-cetățenească”¹⁴⁹.

Într-o caracterizare din 1975 a căpitanului Aurel Grama, din Securitatea Bistrița-Năsăud, despre David Gheorghe se arăta cum „s-a consultat cu organele noastre ori de câte ori trebuia luată o măsură mai deosebită. Ne-a informat cu

¹⁴⁸ *Ibidem*.

¹⁴⁹ *Ibidem*

operativitate cu toate problemele apărute în acest domeniu, de natură să prejudicieze securitatea statului. Numai în cursul anului 1975 ne-a trimis peste 50 rapoarte scrise cu diverse probleme care aveau tangență cu munca organelor noastre. Din acest punct de vedere a desfășurat o muncă mult mai susținută decât predecesorul său din acest post. A dovedit multă orientare în muncă, mai ales prin măsurile cu caracter preventiv pe care le-a luat. Numai în cursul anului 1975 a atenționat peste 160 de persoane care prin comportarea lor prejudiciau bunul mers al activității cultelor de care aparțineau. În relațiile cu deservenții cultelor din județ a adoptat în majoritatea cazurilor o atitudine fermă, postându-se pe o poziție principială și rezolvându-le dese cereri în conformitate cu normele legale în vigoare s-au obținut totuși unele informații din care rezultă că este în relații apropiate cu unii deservenți ai cultelor din județul nostru, primind de la aceștia unele atenții, care nu au prejudiciat însă activitatea sa. [...] Din informațiile pe care le deținem rezultă că activitatea sa este apreciată pozitiv atât de conducerea județului nostru, cât și de conducerea Departamentului Cultelor. De multe ori suplinește și activitatea inspectorului din județul Cluj”¹⁵⁰.

Dănescu Mihai, n. 20 august 1930, com. Scorțoasa, jud. Buzău. *Studii*: Școala primară din comuna natală (1937-1943), un an la Liceul de băieți din Buzău (1943-1944), Liceul teoretic din Ploiești, curs fără frecvență (1956-1959), Institutul pedagogic din Bacău, secția Istorie-Geografie (curs fără frecvență, 1968-1972). *Profesia de bază*: profesor de Istorie-Geografie. *Activitate și funcții*: referent încasator la Comitetul provizoriu din Târnăveni (1949-1950), stagiul militar la arma Securitate (1950-1953), ajutor contabil la cantina Sfatului popular regiunea Ploiești (noiembrie 1953), secretar al colectivului de împuterniciți de culte din regiunea Ploiești (din noiembrie 1953-1968), împuternicit de culte pe județul Prahova (din 1968). Membru UTC între 1948-1961 și PCR din 1954. În timpul satisfacerii stagiului militar, Dănescu a făcut parte din biroul UTM pe batalion și a fost secretar BOB. Ca funcționar al Departamentului a fost membru BOB, „cu munca de agitație și propagandă” și propagandist al organizației UTM. Pentru „munca deosebită depusă în cadrul socializării agriculturii”, altfel spus activitatea de determinare a deservenților de culte la această inițiativă a statului, și loialitatea la locul de muncă, Dănescu a fost decorat cu medaliile: „Muncii”, „În cinstea încheierii colectivizării agriculturii” (decembrie 1962) și „A XX-a aniversare a eliberării Patriei”.

În noiembrie 1953 a fost recrutat în corpul împuterniciților de culte de către inspectorul general Ion Dimulescu. La fiecare evaluare din anii '70 a primit calificativul „foarte bine”. Într-o caracterizare a activității lui Dănescu, din martie 1962, împuternicitul regiunii Ploiești spunea: „Din punct de vedere politic, tov. Dănescu I. Mihai este bine pregătit și are frumoase și reale perspective de creștere. În munca pe care o desfășoară în cadrul colectivului de împuterniciți ai Departamentului cultelor din

¹⁵⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 9, f. 106.

cuprinsul regiunii Ploiești se orientează just în rezolvarea problemelor și aplică practic cunoștințele politice acumulate. Ca membru de partid desfășoară o muncă susținută în cadrul organizației de bază de la sfatul popular regional, fiind membru al biroului organizației de bază și secretar al Comitetului UTM pe instituție. În acest an este înscris la cercul de învățământ politic de partid, Economie politică an II, unde are o frecvență regulată, studiază temeinic materialul, participă activ la discuțiile din cadrul cercului, evidențiindu-se față de ceilalți cursanți prin interesul pe care îl depune în îmbogățirea cunoștințelor ideologice și politice, conștiinciozitatea cu care aprofundează temele și modul de însușire a cunoștințelor predate. Permanent, tov. Dănescu Mihai citește presa de partid, precum și alte materiale cu caracter ideologic și politic și este preocupat de cunoașterea evenimentelor interne și internaționale. Această grijă și interesul pe care îl depune pentru pregătirea sa politică și ideologică au dus la ridicarea la un nivel din ce în ce mai corespunzător a activității profesionale pe care o desfășoară. Îndeplinind funcția de împuternicit secretar, tov. Dănescu Mihai a reușit ca sarcinile ce-i revin să fie îndeplinite la nivelul cerințelor Departamentului nostru. De exemplu, lucrările de birou ca: evidența cultelor și deservenților, referatele și rapoartele, evidența lucrărilor sosite de la Departament și împuterniciții altor regiuni și de la Episcopia Buzăului, dosarele cu corespondență, precum și toate celelalte sunt în bune condițiuni executate și conform instrucțiunilor Departamentului nostru. Urmărește zilnic îndeplinirea în termen a sarcinilor ce-i revin, astfel încât nu s-au constatat până în prezent întârzieri. Tov. Dănescu Mihai citește cu minuțiozitate fiecare lucrare ce o primește și este atent ca în răspunsurile ce le întocmește să fie oglindite toate aspectele problemelor, astfel încât concluzia și propunerea să fie cea mai bună și care să dea Departamentului posibilitatea să ia măsuri și să cunoască situația reală de pe teren. Materialul trimis de către Departament ca: circulări, instrucțiuni, regulamente, legea cultelor etc., le studiază cu toată atenția și are grijă ca să fie aplicate în munca de zi cu zi. Din studierea lucrărilor ce le primește și din discuțiile pe care le poartă cu tovarășii împuterniciți din colectiv, caută să cunoască activitatea cultelor din regiune și pe deservenții respectivi, ajutând ca munca colectivului de împuterniciți de la regiunea Ploiești să se îmbunătățească continuu. Constatările pe care le face din studierea lucrărilor primite de la tov. împuterniciți de raioane le aduce la cunoștința acestora fie prin discuții separate, în scris, sau în cadrul ședințelor pe care le ținem lunar. Prin atitudinea pe care o are față de munca încredințată și perseverența cu care caută să îndeplinească la timp și din ce în ce mai bine sarcinile ce-i revin, dă un sprijin real în munca împuternicului regional. Având spirit de inițiativă, caută atunci când împuternicitul regional nu se află la reședință, să rezolve problemele urgente ce se ivesc, ținând seama întotdeauna de orientarea dată în problemele de culte de către Departamentul nostru. În afară de cele arătate până aici, menționez faptul că, principalul rezultat pozitiv în munca sa este acela că, în prezent, tov. Dănescu Mihai are capacitatea, pregătirea și cunoștințele profesionale necesare pentru a putea îndeplini la nivelul cerut de Departament și munca de împuternicit regional. Am constatat că știe să discute cu deservenții și intermediarii cultelor, are tactul și orientarea necesară în raporturile cu aceștia. [...] În ceea ce privește nivelul cultural, arăt că tov. Dănescu Mihai, când a fost angajat ca salariat al Departamentului Cultelor, în anul 1953, nu avea decât șase clase primare. Element tânăr și dornic pentru îmbogățirea cunoștințelor, s-a înscris și a urmat an de an cursurile serale ale școlii medii,

pregătindu-se temeinic și obținând diploma de maturitate încă din anul 1959. În prezent se pregătește pentru a da examen la una din facultățile pentru cursurile fără frecvență”¹⁵¹.

După 1968, acesta a ocupat funcția de inspector pe Prahova, pentru ca din 1984 să aibă atribuțiuni și pentru județul Dâmbovița. Într-o fișă personală întocmită de Securitatea Prahova în 1983 despre Dănescu se spunea: „Este folosit de ofițerul din problema culte-secte ca legătură oficială pentru rezolvarea unor probleme ale muncii. Funcționează în calitate de inspector de culte de 20 ani, având o bogată experiență profesională și cunoscând bine particularitățile județului în domeniul cultelor și sectelor. Este autoritar cu deservenții de culte pe care-i controlează și trage la răspundere. Are o atitudine activă în cadrul conferințelor de orientare când, prin el, s-a efectuat pregătirea contrainformativă a preoților din județ. A executat întocmai indicațiile organului județean de partid și dispozițiile consiliului popular județean. Nu a încurajat înființările de noi lăcașuri de cult și a urmărit respectarea legii la reparații și consolidări de biserici și case de rugăciuni, făcând deseori deplasări în județ, unde a ținut legătura cu factorii de răspundere locali.

Periodic a informat organele județene de partid și de stat cu problemele care prezentau interes, aducându-le totodată și la cunoștința ofițerului. La indicația acestuia, atunci când a fost cazul, a dovedit promptitudine și solicitudine în clarificarea unor aspecte cum au fost: cunoașterea activității, comportării și relațiilor unor elemente ostile, cu concepții dizidente, cetățeni străini și emisari etc. A manifestat răspundere în verificarea persoanelor ce urmau a fi avizate de Departamentul Cultelor pentru a călători în străinătate”¹⁵².

Demian Aurel Teodor, n. 14 iunie 1946, sat Păulești, com. Brusturi, jud. Bihor. *Studii*: școala primară din satul natal (1953-1957), gimnaziul din com. Brusturi (1957-1960), Școala pedagogică din Oradea, cu diplomă de învățător (1960-1966), Facultatea de Drept din Cluj, fără frecvență (1966-1971). Membru UTM (1960-1967) și PCR din 1967. *Profesia de bază*: jurist. *Activitate și funcții*: învățător, apoi director la Școala generală din satul Hotar, com. Țețchea, jud. Bihor (1966-1971). A fost secretar adjunct al Comitetului comunal Țețchea, jud. Bihor și director al căminului cultural, responsabil al cercului de răspândire a științei, propagandist și președinte la una din secțiile de votare la alegerile din martie 1975 din aceeași localitate. A satisfăcut stagiul militar la UM 01918 Lipova, cu gradul de locotenent¹⁵³.

În februarie 1982 a fost recrutat ca inspector pe județul Bihor, după pensionarea fostului inspector Melencu I. Într-o fișă personală întocmită de Securitatea Bihor se arată: „În ceea ce privește colaborarea sa cu organele noastre, raportăm că a răspuns întotdeauna solicitărilor noastre și a rezolvat sarcinile care i-au fost trasate. Considerăm că printr-o instruire mai temeinică și mai concretă ne va putea furniza

¹⁵¹ ASSC, dosar personal Dănescu Mihai, f. nepag.

¹⁵² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 101-101v.

¹⁵³ *Ibidem*, vol. 11, f. 99-99v.

informații de interes operativ, care să permită o mai bună stăpânire a situației operative din problemă”¹⁵⁴.

Diaconescu Ion, n. 3 martie 1941, în Pucioasa, jud. Dâmbovița. *Studii*: Liceul teoretic și Facultatea de Filologie (doi ani absolviți). Membru PCR. *Profesia de bază*: îndrumător cultural¹⁵⁵. Este inspector teritorial de culte pe județul Dâmbovița din anul 1970. Într-o notă a Securității Dâmbovița din ianuarie 1980 se arată că Diaconescu, „din anul 1976, în baza aprobării organelor de partid a fost folosit ca rezident al organelor noastre având în legătură 3 informatori, care lucrau în problema culte-secte. La începutul colaborării, Diaconescu Ion a manifestat corectitudine în colaborarea cu organele noastre, deși aportul său informativ nu se ridică la nivelul posibilităților ce le avea. Pe parcurs, cel în cauză a început să aibă o conduită necorespunzătoare atât pe linie de serviciu, cât și în activitatea de colaborare cu organele de securitate. Astfel, în cursul anului 1974 a favorizat comunitatea «Creștini după Evanghelie» din Doicești în construirea unei case de rugăciuni, fapt ce a dus la un conflict între cel în cauză și protopopul din Târgoviște, din acea perioadă, Ionescu Gheorghe. A încercat să obțină prin cumpărare casa parohială de la parohia Sf. Gheorghe din Târgoviște, încercând să atragă în unele mașinațiuni de acest gen pe preotul Voinea Ion, dar acesta a refuzat atrăgându-și persecuții din partea lui Diaconescu Ion.

Pentru a obține sume de bani, cel în cauză solicita preoților din județ să-i plătească benzina, pe care chipurile, o consuma în deplasarea ce o făcea cu autoturismul său personal.

[...] Pe linie profesională desfășoară o slabă activitate, fiind perioade mari de timp când, sub pretextul unor așa-zise deplasări în teren, nu poate fi găsit pentru rezolvarea unor probleme curente, iar în ultimele luni de zile și-a neglijat complet atribuțiunile de serviciu. Nu se prezintă în zilele de luni la audiențele programate, ocupându-se de diversele probleme de genul celor raportate: vânatoare, creșterea nutrienților, diverse intervenții și mașinațiuni pentru alte persoane, activități complet diferite de atribuțiile sale de serviciu.

Față de organele noastre adoptă o atitudine de dezinteres lăsând să se înțeleagă că e subordonat doar Departamentului Cultelor, refuzând să ne sprijine în unele acțiuni concrete”¹⁵⁶.

În același document se mai exemplificau cazurile unor preoți ortodocși și a celui catolic din Târgoviște, care au oferit sume de bani lui Diaconescu, pentru obținerea unor aprobări. De asemenea, erau semnalate situații în care acesta a deconspirat legătura cu Securitatea, că și-a constituit o fermă de nutrie pe terenul unui membru al comunității penticostale din localitatea Valea Voievozilor și că și-ar fi cumpărat bunuri din sume ce nu se justifică. În consecință, Securitatea cerea înlocuirea lui din funcția de inspector de culte pentru Dâmbovița¹⁵⁷. Potrivit documentelor

¹⁵⁴ *Ibidem*, f. 99v.

¹⁵⁵ *Ibidem*, vol. 8, f. 69.

¹⁵⁶ *Ibidem*, vol. 9, ff. 96-97.

¹⁵⁷ *Ibidem*, ff. 96v-97.

Securității, multe din faptele de corupție erau practic girate de superiori din Departament, precum directorul Relații Culte¹⁵⁸.

Diaconescu Iulian, n. 4 septembrie 1927, în satul Prapor, com. Amărăștii de Jos, jud. Dolj. *Studii*: Școala primară din comuna natală (1934-1941), Școala Medie Tehnică din comuna natală (1944-1951), elev la Școala de un an de pe lângă Comitetul regional PMR Craiova (1957-1958), Facultatea de Științe juridice și Administrative din București, fără frecvență (1957-1962). Membru PCR din 1955. *Activitate și funcții*: muncitor zilier în comuna natală (1941-1944), dispecer la Întreprinderea „Muncitorul liber” din Bacău (1951), satisfacerea stagiului militar la UM 03263 de la Becicherecu mic, jud. Timiș, fiind responsabil cu școala de alfabetizare (1951-1953), normator tehnolog la Centrul de mecanică din Caracal (1953-1954), instructor la

UTM, regiunea Craiova (1955-1956), secretar cu probleme de propagandă și prim-secretar al UTM raion Balș (1956-1957), prim-secretar al UTM raionul Craiova (1958-1960), dispecer tehnic la Uzina „Electroputere” Craiova, secția Transformatoare (1960-1962), profesor de Socialism științific, Economie Politică și Organizarea și planificarea economiei naționale la Grupul școlar „Electroputere” din Craiova (1962-1965), secretar al Comitetului pentru Cultură și Artă al municipiului Craiova (1965-1968), șef Serviciu Secretariat Administrativ la Consiliul Popular al municipiului Craiova (1968-1971). Alături de funcțiile politice remunerate, Diaconescu a fost secretar UTM în timpul școlarizării de la Școala Medie, secretar al BOB la Grupul școlar „Electroputere” și membru în comitetul de conducere PCR pe uzină.

La 18 ianuarie 1971 a fost numit inspector teritorial de culte pe județul Dolj, la recomandarea prim-vicepreședintelui Consiliului popular al municipiului Craiova și a inspectorilor Ilie Popescu și Gheorghe Cârstoiu, ultimii doi din Departamentul Cultelor.

Diaconescu era bine văzut de superiorii săi din Departament, potrivit aprecierii pe anul 1974: „S-a dovedit un inspector capabil și conștiincios în îndeplinirea sarcinilor, cu o bună pregătire politică și profesională. Pentru cunoașterea activității cultelor, a tendințelor și manifestărilor menite să ducă la intensificarea vieții religioase, s-a deplasat pe teren un număr însemnat de zile, prevăzându-și în planurile de muncă lunare în mod clar localitățile și problemele de a căror rezolvare își propunea să se ocupe. Asupra constatărilor făcute, a acțiunilor mai deosebite întreprinse, a informat la timp atât Departamentul, cât și organele locale de partid și de stat. O atenție specială a acordat-o supravegherii activității cultelor neoprotestante, depistării tineretului și cadrelor cu pregătire superioară care participă la activitatea acestor culte. Adesea informările sale au fost însoțite și de propuneri menite să ducă la intensificarea muncii cultural-educative în rândul maselor, pentru a fi scoase de sub influența religiei. În același timp a manifestat multă grijă pentru educația cetățenească a personalului de cult și a elevilor de la seminarul teologic Mofleni, participând la toate acțiunile de acest gen”. În anul următor Diaconescu este semnalat din nou în „campania cetățenească” desfășurată în rândul

¹⁵⁸ *Ibidem*, vol. 11, f. 219.

elevilor seminariști: „A acordat mai multă atenție și modului cum este asigurată educația cetățenească a elevilor de la seminarul ortodox, participând adesea la supravegherea acestei activități și informând departamentul asupra constatărilor făcute, asupra măsurilor întreprinse și a acelor care se mai impuneau a fi luate. Mai mult, chiar a întocmit și o lucrare de sinteză privind «cauzele ce determină creșterea numărului de candidați la seminarul teologic și comportarea preoților tineri în parohii»”. În anul 1976, aria de interes a lui Diaconescu s-a lărgit, conform aprecierii: „Informările trimise la departament au oglindit o arie variată de probleme privind cultele din județ. În mod deosebit, informările se referă la activitatea seminarului teologic din Mofleni, a consiliului eparhial, conferințe de orientare și administrative, hramuri și sfințiri de biserici, starea de spirit etc”.

În schimb, în 1983, Diaconescu este arătat cu totul altfel în documentele Securității: „În ceea ce privește activitatea ce o desfășoară în calitate de inspector de culte, din discuțiile făcute cu persoane de încredere, rezultă că este comentat negativ de unii preoți ortodocși sau de unii reprezentanți ai cultelor neoprotestante, din următoarele considerente: participă la multe slujbe religioase, împotriva regulilor de conduită ale unui inspector de culte, rezultate din instrucțiunile de linie, devenind un mistic religios; primește diverse bunuri și foloase din partea unor preoți ortodocși, care fac obiectul unor cercetări din partea Departamentului Cultelor; se aprovizionează cu bunuri alimentare din gospodăria Mitropoliei Olteniei, fără să achite contravaloarea acestora; se declară de acord cu conducerea Mitropoliei Olteniei pe linia atragerii și îndoctrinarii religioase a cetățenilor, acționând asupra unor preoți tineri considerați că nu depun interes pe linia activității religioase specifice. [...] Se declară de acord, cu ușurință, în cazul promovării în conducerea unor culte neoprotestante a unor elemente habotnice, cu idei reformiste și retrograde, contrar indicațiilor și rolului Departamentului Cultelor”¹⁵⁹. În consecință, Securitatea propunea înlocuirea lui Iulian Diaconescu, menționându-se că astfel de aspecte au fost semnalate primului secretar al Comitetului județean PCR Dolj¹⁶⁰.

Dinu Constantin, n. 26 octombrie 1922, com. Costești, jud. Argeș. *Studii*: Școala Pedagogică din Câmpulung Muscel și Școala de ofițeri TR (1945). Membru PCR din 1946. *Profesia de bază*: învățător. *Activitate și funcții*: a luptat pe frontul de Vest cu gradul de sublocotenent, între 1945-1949, învățător și profesor la școlile din Dăești, jud. Vâlcea, Costești-cartier Zorile și la Gimnaziul din Costești, funcționar la Sindicatul învățământ al fostei Regiuni Pitești (1949-1952), redactor la ziarul local „Secera și Ciocanul” al Regiunii Pitești (1954-1955), director al teatrului de stat „Al. Davila” din Pitești (1955-1963), director al Palatului de cultură din Pitești (1963-1965). În 1965 a fost recrutat în corpul îputerniciților pentru Regiunea Pitești, apoi, din 1968, pe județul Argeș.

Într-o fișă a Securității se arată că, „de la numirea sa a ținut o strânsă legătură cu organele noastre, sesizând unele aspecte din activitatea unor deservenți ai cultelor și ori de câte ori i s-a cerut concursul a sprijinit organele noastre, prin întocmirea de noi

¹⁵⁹ *Ibidem*, ff. 83-83v.

¹⁶⁰ *Ibidem*, f. 83v.

evidențe privind cultele neoprotestante, cât și deservenții cultului ortodox, romano-catolic, mozaic etc. [...] În urma sesizărilor și a legăturii strânse cu organele noastre s-a ajuns la concluzia că ne poate sprijini mai activ în muncă, fapt pentru care, cu aprobarea organelor de partid, s-a trecut la recrutarea ca rezident, dându-i-se în primire 4 informatori, cu care lucrează mulțumitor, urmând a i se mai preda. Mai menționăm că Dinu Constantin cântă în corul Palatului de cultură din Pitești, cu care a făcut mai multe turnee în străinătate, ca: Polonia, Bulgaria și Iugoslavia și nu ne-a fost semnalat cu aspecte deosebite, ci, din contră, a sprijinit organele noastre în verificarea unor persoane. În concluzie, se poate aprecia că este un element capabil în munca ce i-a fost încredințată și se poate conta pe el, deoarece și organele de partid ale județului Argeș îl apreciază, întrucât în mod permanent le informează cu diferite aspecte din activitatea deservenților de culte”¹⁶¹.

Duldner Eugen, n. 18 august 1927, com. Agnita, jud. Târnava Mare. *Studii*: Școala rimară romano-catolică (1934-1938) și școala primară română (1938-1940), ambele din Sighișoara, Liceul romano-catholic „Mailath” din Alba Iulia (1940-1945), Școala politică de partid la București în perioada satisfacerii stagiului militar, Școala de partid de 6 luni de la Sibiu (1951-1952), Școala Pedagogică din Brașov, fără frecvență (1952-1954), obținând diploma de învățător (1956). Membru UTC din 1944 și PCR din 1945, secretar al BOB, apoi al Comitetului PCR în unitatea militară. *Activitate și funcții*: învățător suplinitor și director la școala din satul Grânari, com. Jibert, jud. Brașov (1945-1946) și învățător suplinitor, la Văleni, raion Făgăraș (1946-1947), „scos din producție” și

numit instructor la Secția Organizatorică la Comitetul Județean PCR Târnava Mare (1947-1948), secretar PCR la Plasa Rupea și din nou instructor la Mediaș, satisfacerea stagiului militar la Fălticeni, arma Securitate (1949-1951), secretar al Crucii Roșii pe raionul Făgăraș, activist la Sectorul Învățământ Public al Comitetului regional PMR Sibiu (1952), șef al sectorului omolog de la Comitetul raional Stalin (1952 septembrie-1953), apoi adjunct al Secției Învățământ Public (1953-1955). Distincții: ordinul „Muncii”, clasa a III-a, medaliile „A XX-a aniversare a eliberării patriei” și „În cinstea încheierii colectivizării agriculturii”.

La 1 aprilie 1955 a fost recrutat în corpul împuterniciților de culte pe regiunea Brașov, iar după reorganizarea administrativă din 1968, Duldner a ocupat postul de împuternicit al județului Brașov¹⁶².

Conform aprecierilor pe care le-am găsit la dosarul său, Duldner era bine văzut de către superiorii săi de la București, chiar dacă, uneori, îi erau reliefate anumite atitudini negative: „Experiența acumulată în anii de când lucrează ca inspector teritorial l-a ajutat ca și în anul 1976 să-și îndeplinească cu competență sarcinile profesionale ce i-au revenit. Cunoscând bine activitatea cultelor din județ a reușit să intervină operativ pentru lichidarea unor manifestări negative. De exemplu, împreună cu organele

¹⁶¹ *Ibidem*, vol. 9, ff. 76-77.

¹⁶² ASSC, dosar personal Duldner Eugen, f. nepag.

competente a participat la avertizarea unui călugăr de la mănăstirea Sâmbăta, a procurat date și a conlucrat cu unele instituții la demascarea în presă a atitudinilor negative ale unor elemente din rândul cultelor ș.a. Pentru supravegherea activității cultelor a efectuat un număr apreciabil de zile de teren în fiecare lună, păstrând o bună legătură cu organele de partid și de stat, pe care le-a informat și de la care a primit informații despre principalele manifestări religioase, despre abaterile de la cadrul legal și măsurile ce trebuie luate. Reținem totuși, că, lucrările în anul 1976 au tratat un număr restrâns de probleme, cele mai multe referiri fiind făcute la conferințe de orientare, sărbătorile de crăciun, bobotează, paște și instalări de preoți și pastori. Lucrări mai importante, de conținut, sunt cele întocmite pentru consfătuirea interjudețeană cu inspectorii teritoriali și cea prezentată în ședința Consiliului de conducere al Departamentului Cultelor la data de 24 septembrie 1976. Și unele rapoarte de activitate au fost întocmite în mod formal. Este pozitiv însă că tov. Duldner a manifestat și de această dată receptivitate la criticile ce i s-au făcut, străduindu-se ca în activitate să țină seama de ele”. Aspectele superficiale în activitatea lui Duldner au fost evidențiate și în cursul anului 1978: „Pentru furnizarea unor date eronate în legătură cu situația cultelor neoprotestante, în luna iunie 1978 a fost sancționat cu mustrare, conform art. 13, litera a din Regulamentul de ordine interioară”¹⁶³.

Pe anul 1977, activitatea sa era apreciată inclusiv la capitolul supraveghere și control: „A efectuat în medie pe lună 11-12 zile de teren, reușind să cuprindă o bună parte a localităților și unităților de cult din județ. [...] O atenție deosebită a fost acordată problemelor cultelor neoprotestante, mai ales sub aspectul contracarării încercărilor de penetrație în județ a unor elemente anarhice din rândurile cultului baptist și penticostal. [...] Păstrează o bună legătură cu organele locale de partid și de stat pe care le-a informat cu operativitate asupra principalelor manifestări ale cultelor din județ. Desfășoară o activitate meritorie de lector al Comitetului județean de partid, ținând numeroase expuneri în legătură cu situația cultelor din județ și cu politica statului nostru față de religie, la nivelul activului de partid și de stat și al cursanților de la școala de partid de 1 an, din municipiul Brașov”. În anul 1978 a susținut 38 cursuri, totalizând 120 ore”. Pe lângă calitățile politice, Duldner era evidențiat și pentru cele profesionale, conform aprecierii pe anul 1978: „Având în vedere experiența tov. Duldner, cât și faptul că este un bun cunoscător al limbii maghiare și germane, a fost utilizat, de mai multe ori, ca membru al unor brigăzi care au analizat activitatea Institutului teologic romano-catolic din Alba Iulia, precum și la controlul fondului de carte de la biblioteca Institutului teologic protestant din Cluj Napoca”¹⁶⁴.

Cu aprobarea Securității, din 1984 a ocupat postul de inspector pentru Brașov și Covasna¹⁶⁵. În documentele Securității, se semnalează faptul că, în mediile ortodoxe, Duldner este considerat „filomaghiar”, știindu-se că are un frate cetățean maghiar, colonel în Ministerul Interne, pe care îl vizitează aproape anual¹⁶⁶.

¹⁶³ *Ibidem*.

¹⁶⁴ *Ibidem*.

¹⁶⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 96v.

¹⁶⁶ *Ibidem*, f. 94.

Cu toate acestea, Duldner era foarte apreciat atât de către Securitate, cât și de Departamentul Cultelor. Într-un raport al Direcției I din DSS 19 ianuarie 1984 se arăta că, „deși este de confesiune catolică, nu a rezultat că favorizează mediul maghiar sau pe credincioșii romano-catolici. Securitatea județului Brașov, cu aprobarea organelor de partid, îl folosește cu rezultate bune pentru rezolvarea unor probleme de interes operativ”¹⁶⁷.

Filoti Vasile, n. 25 octombrie 1939, sat Gologanu, com. Milcovul, jud. Vrancea. A fost recrutat ca inspector de culte pentru județul Vrancea din 1980.

Într-o fișă personală din decembrie 1983 întocmită de Securitatea județului Vrancea se arăta despre Filoti că, „de la data numirii sale în această funcție, deși i s-a cerut o colaborare concretă și permanentă cu organul nostru, în vederea cunoașterii activităților deservenților cultici și sectanți, care sub acoperirea preocupărilor religioase sunt pretabili la fapte de natură să pună în pericol securitatea statului, în repetate rânduri s-a eschivat, fapt ce a determinat necunoașterea unor aspecte ce interesau organul nostru. [...] A fost semnalat în repetate rânduri în anturajul unor preoți foști legionari, cu funcții în organizația legionară și a descendenților acestora. Deși a fost atenționat de șeful serviciului că își minimizează atribuțiunile de serviciu, omițând să informeze organul nostru în mod operativ cu aspecte ce ne interesează, inspectorul de culte a continuat să se situeze pe o poziție refractară, fiind în continuare semnalat în anturajul unor preoți cu care se angrenează în petreceri și chefuri”¹⁶⁸. În consecință Securitatea cerea înlocuirea sa.

Cu toate acestea, Filoti a rămas în funcțiune și după restructurarea din 1984 a Departamentului. Într-o altă notă a Securității din 20 noiembrie 1987 acesta era arătat cum „comite abuzuri și favorizează în schimbul obținerii de foloase materiale, pe unii deservenți cultici, cărora le facilitează obținerea de aprobări pentru: lucrări de întreținere, reparare sau construcția unor lăcașuri de cult, aprobări de plecări în străinătate, transferuri de la o parohie la alta, intervenții pe lângă organele clericale superioare. [...] Și în rândul cultelor neoprotestante, prevalându-se de funcția cu care este investit, solicită anumite servicii în interes personal, în special obținerea de produse agroalimentare pe care aceștia, pentru a și-l apropia, i le fac cadou”¹⁶⁹.

În consecință, ofițerul de Securitate arăta: „Considerăm că tovarășul Vasile Filoti este compromis moral și material în fața multor deservenți cultici, aflându-se, practic, la dispoziția celor pe care, în mod normal, ar trebui să-i tragă la răspundere pentru activitatea neconformă cu legile statului nostru, abateri de la normele de etică și morală”¹⁷⁰. Propunerea Securității a ajuns la Comitetul județean de partid și la Departamentul Cultelor, încât la 1 decembrie 1987 se lua notă de înlocuirea lui Filoti din postul de împuternicit pentru a fi trimis la o întreprindere, totodată fiind „sanționat pe linie de partid”¹⁷¹.

¹⁶⁷ *Ibidem*, f. 92.

¹⁶⁸ *Ibidem*, vol. 9, f. 109.

¹⁶⁹ *Ibidem*, ff. 107-107v.

¹⁷⁰ *Ibidem*, f. 107v.

¹⁷¹ *Ibidem*, ff. 108-108v.

Frâncu Constantin, n. 10 mai 1927, sat Porumbacu de Sus, com. Porumbacu de Jos, jud. Sibiu. *Studii*: Școala primară din Porumbacu de Sus (1934-1939), Școala Normală din Deva (1939-1948). Membru PMR din 1953. *Profesia de bază*: învățător. *Activități și funcții*: învățător la Școala Normală din Nou Român, com. Arpașu de Jos, jud. Brașov (ian-nov 1949), stagiul militar la Constanța, arma Marină, cu gradul de sergent (1949-1952); învățător și director la Casa de copii școlari din sat Boița, com. Tâlmăciu, jud. Sibiu (1952-1957), apoi la Orlat, jud. Sibiu (1957-1960), învățător la Școala generală nr. 1 din Sibiu (ianuarie 1961), director la Căminul cultural „Ilie Pintilie” din Sibiu (1961-1962), inspector la Comitetul de Cultură și Artă al municipiului Sibiu (oct-nov 1962), director la Casa

de copii școlari nr. 1 Sibiu (1962-1968). *Distincții*: „În cinstea încheierii colectivizării”¹⁷².

La 1 noiembrie 1968 a fost recrutat în corpul împuterniciților de culte pe județul Sibiu, la recomandarea conducerii de partid locale. Deși nu avea o pregătire politică atât de bună, Frâncu a fost recomandat pentru acest post datorită formației sale modeste de învățător și a abnegației în muncă, după cum se poate constata din aprecierea pe anul 1970: „Din punct de vedere profesional se străduiește continuu să-și însușească cât mai bine cunoștințele și sarcinile de inspector teritorial cu probleme de culte. În urma ajutorului primit și a îndrumărilor date se constată că a căpătat o bună orientare și o mai mare maturitate în rezolvarea problemelor de culte. Este conștiincios, cu simț de răspundere, dovedind multă prudență. În privința aptitudinilor organizatorice este receptiv la îndrumări, îmbunătățindu-și simțitor stilul de muncă. Are o bună pregătire și experiență ceea ce îl ajută să sesizeze unele fenomene de culte și să intervină cu succes atunci când este cazul. În vederea cunoașterii activității cultelor din județ se deplasează pe teren la unitățile cultelor informând departamentul asupra celor constatate. Păstrează o bună legătură cu centrele eparhiale ortodox și evanghelic CA, cu intermediarii acestora și chiar cu deservenții și se bucură de aprecierea acestora. Pentru lipsă de tact în conlucrarea cu mitropolitul [Nicolae] Mladin a fost observat și îndrumat, constatându-se o simțitoare îmbunătățire. Planurile de muncă, rapoartele de activitate și informările pe care le trimite la Departamentul Cultelor sunt în general corespunzătoare, dovedind conștiinciozitate, operativitate și capacitate. Păstrează o strânsă legătură cu organele de partid și de stat pe care le informează cu problemele cele mai importante și le solicită sprijin. A reușit să facă simțită prezența sa, organele locale solicitându-l și apreciindu-i activitatea. Prin aceasta contribuie și la ridicarea prestigiului activității direcției din care face parte. [...] Deși pentru munca profesională din ultimul timp ar merita un calificativ și mai bun, ținând cont că încă mai trebuie să câștige experiență în munca de culte, îl notăm cu calificativul general: «Bine»¹⁷³. În anul 1974, inspectorului Frâncu i se aprecia activitatea depusă în relațiile cu cele două centre bisericești sibiene: „O atenție deosebită a fost acordată centrului eparhial ortodox, în

¹⁷² ASSC, dosar personal Frâncu Constantin, f. nepag.

¹⁷³ *Ibidem*.

vederea încadrării acestuia cu oameni care să răspundă mai bine cerințelor ce le stau în față, să asigure desfășurarea vieții religioase din eparhie în limitele prevederilor legale. De asemenea, s-a ocupat îndeaproape de Institutul teologic veghind mai ales la respectarea indicațiilor date de departament cu privire la educația cetățenească a studenților. În acest scop, a supravegheat îndeaproape examenele de admitere în institut și a participat la un număr însemnat de ore de clasă, la acțiunile menite să întregască acest proces educativ ca vizionări de filme și spectacole teatrale, excursii, muncă patriotică etc. Totodată s-a preocupat și a reușit să cuprindă mai bine problemele episcopiei evanghelice CA, mai ales cele legate de alegerea organelor superioare ale acesteia. Deși existența celor două centre eparhiale de la Sibiu și a unor unități intermediare ale cultelor neoprotestante ridică numeroase probleme și deci impun ca să consume mult timp la reședința județului, a reușit totuși să își organizeze în așa fel munca încât să se poată deplasa pe teren, în cuprinsul județului pentru controlul și supravegherea activității cultelor. Pe această bază a întocmit un număr însemnat de informări, note și referate pe care le-a înaintat la departament cu propuneri corespunzătoare, atunci când a fost cazul, de luat anumite măsuri ce depășeau competența sa și a organelor locale. Merită subliniat și faptul că tov. Frâncu, deși a reușit să acumuleze o bogată experiență în munca profesională, el nu ezită atunci când problemele cu care se confruntă i se par mai complicate, să se consulte cu alți colegi de ai săi din județele vecine, să ceară sfaturi și îndrumări cadrelor din departament”¹⁷⁴.

Din aprecierea pe anul 1975 aflăm că a fost supus chiar unui control de la departament: „Dintr-un control ce i s-a făcut de către tovarășul Ion Lungeanu, directorul Direcției de supraveghere și control, a rezultat că tov. Frâncu păstrează bune legături cu organele locale de partid și de stat, fiind apreciat ca un inspector muncitor, respectuos. Pentru acest motiv a fost solicitat de mai multe ori să facă expuneri în fața activului de partid și de stat în legătură cu politica de culte a statului nostru. [...] A întocmit rapoarte, note și informări pe care le-a înaintat la departament. Ele se referă la desfășurarea unor servicii religioase, conferințe de orientare, starea de spirit din rândul personalului de cult, vizite ale turiștilor străini la diferite unități și angajați ai cultelor sau la diverși credincioși etc.”.

Într-o fișă personală din decembrie 1983 întocmită de Securitatea Sibiu, despre Frâncu se spune: „De când îndeplinește funcția de inspector județean de culte a dat dovadă de un pronunțat spirit de colaborare cu organele noastre, informându-ne de fiecare dată cu aspectele ce interesează securitatea statului și care i le solicitam. S-a angrenat în întreprinderea unor măsuri în cooperare cu organele noastre, reușindu-se în acest fel combaterea unor acțiuni ostile pe linie de culte-secte”¹⁷⁵. Din 1984 a fost inspector de culte pentru Brașov și Covasna.

Hâncu Gheorghe, n. 5 octombrie 1945, com. Gogoșu, jud. Mehedinți. *Profesia de bază*: profesor de istorie. *Activități și funcții*: profesor de istorie, apoi responsabil cu patrimoniul național în cadrul Muzeului „Porțile de Fier” din Drobeta Turnu Severin. Membru PCR.

¹⁷⁴ *Ibidem*.

¹⁷⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 104.

Din 1978 este inspector teritorial de culte pentru județul Mehedinți, din 1983 având atribuțiuni și pentru județul Gorj. Într-o notă a Securității Mehedinți din decembrie 1983 despre Hâncu se spune: „Ca inspector de culte este bine documentat, își cunoaște atribuțiile, depune interes în a fi la curent cu cât mai multe aspecte din activitatea ce o desfășoară deservenții și membrii cultelor din zonele de responsabilitate, insistă pentru a-i determina să respecte cadrul legal al activității religioase. În colaborarea cu noi, inspectorul Hâncu Gheorghe ne-a sprijinit în realizarea unor măsuri preventive sau efectuarea anumitor verificări și ne-a informat cu regularitate și la timp cu privire la diferite aspecte de interes operativ, dovedindu-se receptiv la solicitările noastre și chiar pasionat în culegerea și furnizarea de informații”¹⁷⁶.

Hoinărescu Țepeș Horia, n. 16 iunie 1927, în Breaza, jud. Prahova. *Studii*: Școala primară din Poiana Câmpina, Liceul Teoretic din Câmpina (1938-1946), Școala de ofițeri MAI București, absolvită cu gradul de sublocotenent (1946-1948), Facultatea de Științe Juridice din Cluj Napoca (1956-1960). Membru PCR din 1947. *Profesia de bază*: ofițer de Securitate. *Activități și funcții*: comandant de companie, șef birou cadre și șef birou mobilizare, șef de birou cu pregătirea de luptă (1955), șef birou pază și operații, șef Regiment 7, șef de stat major Batalionul 7 Securitate Florești, jud. Cluj, posturi pe care le-a ocupat de la gradul de sublocotenent până la cel de maior (1949-1960), cu excepția perioadei 1957-1958 când a ocupat postul de șef de stat major batalion la Școala de ofițeri MAI Oradea. După desființarea Batalionului 7 Florești, la 1 martie 1960 „a fost mutat în interes de serviciu la Direcția MAI Securitate Cluj”, pe linia activității informativ-operative din problema „artă-cultură”. La 1 ianuarie 1961 este transferat la Direcția Regională de Miliție Cluj, se pare, din cauza unor „sesizări” conform cărora „tatăl și cei doi frați ar fi desfășurat activitate legionară”, informații care ulterior „nu s-au confirmat”¹⁷⁷. La 23 august 1973 a fost avansat la gradul de locotenent-colonel în rezervă. *Distincții*: „Meritul Militar, cl. I (1957) și cl. a II-a (1954), „Virtutea Militară”, cl. a III-a (1959), „În cinstea încheierii colectivizării agriculturii” (1962), „A XX-a aniversare a eliberării patriei”, ordinul „Muncii”, cl. a III-a (1966).

La 1 februarie 1961 este declarat „inapt în serviciul militar pe timp de pace” de către o Comisie Medicală a Regiunii a III-a MFA și scos din cadrele militare cu gradul de maior. La 15 februarie 1961 a fost recrutat în corpul împuterniciților pe regiunea Cluj, se pare la recomandarea lui Sorin Iulian¹⁷⁸.

Potrivit autobiografiei sale, Hoinărescu-Țepeș a avut o carieră în Securitate: „Ca tânăr ofițer am fost repartizat la o unitate operativă a MAI-ului, la Florești-Cluj. În această unitate am îndeplinit diferiții funcții pe linie politică, administrativă și de comandă între 1 mai 1948-1 martie 1960. [...] În cadrul unității operative MAI din

¹⁷⁶ *Ibidem*, f. 129.

¹⁷⁷ *Ibidem*, f. 123-123v.

¹⁷⁸ ASSC, dosar personal Hoinărescu Țepeș Horia, f. nepag.

garnizoana Florești-Cluj am deținut diferite funcții cu care ocazie am participat efectiv la diferite misiuni operative încredințate de Partid și Guvern în lupta de consolidare a regimului democrat-popular. Ca urmare a succeselor obținute, în anul 1950 am fost avansat în grad la excepțional, premiat cu un ceas de mână, ulterior recompensat de mai multe ori bănește, citat în nenumărate rânduri prin ordin de front pe MAI și distins cu medaliiile «Meritul Militar» și «Virtutea Militară». De asemenea, pe linie politică a activat intens: „La 3 februarie 1947, la recomandarea fostei județene PCR Ploiești am fost primit în rândurile PCR. [...] În 1949 am pus bazele organizației PMR în unitate, fiind ales secretar, sarcină avută până în 1954 când, fiind primul locuitor al comandantului, a fost contraindicat să mai fiu secretar, rămânând pe mai departe în birou. Am urmat școala de partid (serală) timp de 2 ani (1952-1954), obținând calificativul foarte bine. Pe linie de partid am fost lector la Universitatea de partid timp de 2 ani și apoi foarte mulți ani conducător (propagandist) la cercuri de marxism-leninism în unitate la ofițeri”¹⁷⁹.

Pregătirea sa ideologică avea să-și spună cuvântul în postul de împuternicit de culte, potrivit primei aprecieri întocmită de superiorii săi din departament: „Tov. Hoinărescu este împuternicit la regiunea Cluj cu începere din 11 februarie a.c., deci este nou în munca de culte. În acest timp, tov. și-a canalizat activitatea pentru a cunoaște specificul muncii de culte din punct de vedere teoretic și practic. În acest sens a dat dovadă de conștiinciozitate și de multă putere de muncă. A studiat și conspectat regulamentele, legile circulațiile și instrucțiunile privitoare la culte. A căutat să cunoască terenul și în acest scop a făcut deplasări în raioane, participând la rezolvarea problemelor alături de împuterniciții raionali. Tov. depune un viu interes atât pentru ridicarea și îmbunătățirea nivelului său profesional, cât și a tovarășilor săi de muncă. Astfel a inițiat seminarizarea cu întreg colectivul a conținutului diferitelor circulații-caz concret seminarul ținut în ziua de 24 aprilie 1961. Dă dovadă de mult zel în muncă, ceea ce l-a făcut să depășească tactul necesar în problemele de culte, caz concret-participarea la conferința de orientare de la Vișeu”¹⁸⁰. În încheiere, inspectorul principal din departament arăta: „Sunt convins însă că pe viitor, având în vedere inteligența și spiritul critic cu care este dotat și mai ales în urma unei practici în munca de teren și a îndrumării date de organele Departamentului-tovarășul va lichida lipsurile și va deveni un bun împuternicit regional.

La prima vedere am putea spune că aprecierea este întocmită după formularistica vremii, însă există o serie de sublinieri legate de zelul depus de Hoinărescu în aplicarea politicii de culte, datorată atât pregătirii sale ideologice și cazone, cât și aroganței pe care o manifesta în raport cu subordonații săi și, probabil, chiar și față de superiorii de la București. Acest aspect este subliniat în referatul de verificare din 19 martie 1968: „Atrăgându-i-se atenția asupra unor lipsuri în atitudinea sa, el s-a dovedit că este lipsit de spiritul autocriticii, din care cauză a fost caracterizat de tovarășii din Corpul de Inspectori drept orgolios”¹⁸¹.

Atitudinea sa a persistat în relațiile cu ceilalți angajați ai Departamentului și chiar cu reprezentanți locali de partid și de stat, potrivit unei note întocmite la 18

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ *Ibidem*

¹⁸¹ *Ibidem*

ianuarie 1972 de către superiorii de la București: „Cu toate rezultatele și aprecierile pozitive, în stilul și metodele de muncă ale tov. Hoinărescu Țepeș se manifestă lipsuri serioase de natură să prejudicieze grav raporturile unei bune conlucrări între organele statului și reprezentanții cultelor. Unele aspecte negative din stilul său de muncă, ca tendința de a tutela organele intermediare de conducere ale cultelor într-un mod în care acestea se simt uneori jignite de felul cum sunt tratate de către inspectorul departamentului, impunerea în mod rigid a unor măsuri luate unilateral cu privire la activitatea cultelor și a deservențelor acestora, amestecul său în atribuții ce nu-i sunt date în competență, precum și alte asemenea manifestări s-au accentuat în ultimul an, ceea ce a determinat unele persoane să se adreseze conducerii departamentului, cerând să se ia măsuri.

Tov. Hoinărescu Țepeș este foarte subiectiv în aprecierea activității reprezentanților cultelor, motiv pentru care nici unul dintre cei patru episcopi din Cluj nu a avut și nu are încredere în el, nu conlucrează împreună în condiții corespunzătoare. Nu s-a văzut în preocuparea sa grija pentru cunoașterea și creșterea unor cadre de încredere care să poată fi promovate în funcții de conducere la diferite culte. Ba mai mult, se constată că inspectorul teritorial se informează și ține legătura de obicei cu preoți care nu se bucură de stimă și autoritate în rândul cultelor respective.

În relațiile sale cu reprezentanții locali ai cultelor, tov. Hoinărescu a dovedit în multe cazuri lipsă de respect, tratându-i pe aceștia ca pe niște subalterni cu care discută pe un ton de superioritate. [...] Astfel, cu puțin timp în urmă, având de discutat unele probleme cu prorectorul Institutului unic protestant, Binder H., acesta a solicitat o anumită oră când nu era la programul de învățământ, dar tov. Hoinărescu i-a răspuns pe un ton necuviincios cam în felul următor: «Vii când am eu timp să te primesc și nu când vrei dumneata», iar în altă ocazie i-a răspuns: «Vii la ora 18, fiindcă la ora 17 eu ascult meciul».

Pe linie de învățământ teologic, în loc să se ocupe de conținutul procesului de învățământ și mai ales de modul în care se aplică indicațiile departamentului privind educația cetățenească a studenților de la Institutul unic protestant și a elevilor de la Seminarul Teologic [ortodox, n.n.], tov. Hoinărescu provoacă uneori discuții cu profesorii și impune acestora să-i ceară acordul chiar și pentru problemele ce nu sunt de competența sa.

[...] Episcopul Teofil a sesizat că, dorind să numească în funcția de spiritual la seminarul teologic pe tânărul licențiat Iorgu Petrovici, s-a lovit de împotrivirea tov. Hoinărescu care a îndrumat pe directorul seminarului să nu-l propună pe motivul că nu ar avea experiență, lucru care privește cultul în primul rând, iar inspectorul era dator să-și dea avizul (favorabil sau nefavorabil) și să trimită lucrarea la departament. Episcopul mai afirmă că s-a creat o situație în care directorul seminarului ascultă numai de indicațiile tov. Hoinărescu și nu de îndrumările date de el.

Tendința de a-și depăși atribuțiile s-a făcut simțită și în alte ocazii. Astfel, tov. Hoinărescu pretinde să-și dea avizul și în legătură cu plecarea unor deservenți de culte în străinătate, deși acesta nu intră în atribuțiile sale. Diferite cereri ale cultelor care nu întrunesc avizul favorabil al inspectorului nu mai sunt înaintate la departament, procedează contrar reglementărilor în vigoare. La data de 21 decembrie 1971, fără să ceară acordul prealabil al conducerii Departamentului cultelor, tov. Hoinărescu a

convocat o ședință de lucru cu toți reprezentanții cultelor din municipiul Cluj «în scopul discutării și uniformizării procedurii de lucru pe linia mai multor probleme».

Lipsa de modestie și supraaprecierea de care este stăpânit reiese și din unele exprimări pe care tov. Hoinărescu le folosește în materialele scrise trimise la departament. În rapoartele sale pe lunile martie și aprilie 1971, referindu-se la contactul cu organele de partid și de stat din Turda, folosește expresii ca: «am capacitat organele locale spre a efectua cercetări» sau «de-am orientat să dea atenție atitudinii străinilor» etc.

Cât privește despre relațiile cu colegul său de muncă-tov. Alexa Augustin [împuternicit la Maramureș, n.n.], în nici un raport nu vorbește despre o conlucrare colegială cu acesta. În schimb, aproape în toate rapoartele de activitate lunare tov. Hoinărescu nu scapă să arate că permanent a îndrumat munca inspectorului teritorial Alexa, a trasat sarcini acestuia pentru îndeplinirea planului de muncă, a trasat sarcini speciale de îndeplinit etc. De reținut că trasarea de sarcini inspectorului Alexa o face prin note de serviciu, iar o perioadă de timp informările întocmite de tov. Alexa A. soseau la departament cu unele note observatorii ale tov. Hoinărescu, care în mod normal trebuiau să-i fie comunicate direct autorului cerându-i să completeze informarea și apoi să o expedieze.

Fără îndoială că ar mai putea fi amintite și alte asemenea aspecte referitoare la activitatea tov. Hoinărescu Țepeș, însă considerăm că cele redate sunt suficiente pentru a demonstra necesitatea de a-l ajuta să-și îmbunătățească stilul și metodele de muncă”¹⁸².

Atitudinile lui Hoinărescu se pare că au persistat. La 5 septembrie 1973, „un grup de preoți ortodocși (reveniți)” trimitea un memoriu către patriarhul Justinian Marina în care reclamau modul discriminatoriu în care ar fi tratați în Biserica Ortodoxă Română și mai ales de către inspectorul Hoinărescu Țepeș. Memoriul a fost trimis de către patriarh la Departamentul Cultelor. Dincolo de subiectivismul autorilor memoriului și realitățile obiective legate de integrarea și recunoașterea lor în cadrul BOR, interesante sunt afirmații lor relative la atitudinea lui Hoinărescu față de clerici în general: „Starea de neîncredere în noi a Bisericii Ortodoxe și eventual a statului a creat o inspectorul Hoinărescu Țepeș de la Cluj, care se poate spune că terorizează pe mulți preoți foști greco-catolici și nu este exagerat cuvântul pentru că așa se petrec lucrurile. Sunt preoți jigniți pe stradă, la centrul eparhial sau în alte ocazii prin cuvintele «iezuitule», «papistașule» etc., încât ne întrebăm dacă aceasta este politica statului, a Bisericii ortodoxe, a Departamentului cultelor sau a inspectorului Hoinărescu personală?

Inspectorul Hoinărescu Țepeș, în eparhia Clujului a creat o stare greu de suportat. Este un om arogant, plin de sine, răzbunător și mai ales neiertător. Dacă un preot l-a supărat cu ceva (dacă-i revenit) sau a răspuns într-o problemă și n-a fost pe placul său este urmărit până în pânzele albe. Inventează fel de fel de acuze asupra lui-imaginare-îl cheamă, îl ține să aștepte (dânsul a uitat că nu mai este la securitate) și a mai uitat ceva: că Securitatea noastră de azi duce o muncă de prevenire, și nu de terorizare. Noi nu vom da nume de preoți pentru că este foarte riscant, dar vă rugăm să delegați pe

¹⁸² *Ibidem*.

cineva la episcopul nostru Teofil și-i cereți în mod deschis ce atitudine are acest inspector. O să vă convingeți.

[...] A încercat fel de fel de manevre și remanieri în conducerea centrului eparhial cu scopul de a-l compromite pe episcop și a dovedi că nu este capabil să conducă. A intervenit și a infiltrat consilier pe cine a dorit el, a schimbat când a dorit el. Episcopul a fost docil și a dovedit ascultare, dar multe greutăți a creat episcopului.

[...] O altă greșeală s-a făcut când acestui inspector i s-a permis de pe poziția de inspector al departamentului să predea ateism la studenți, unde, după cum se știe, sunt și mulți fii și fiice de preoți și aceștia aduc cuvinte neplăcute la adresa preoțimii. [...] Deci poziția sa nu-l recomandă pentru această materie”¹⁸³.

Potrivit aprecierii pe anul 1972, se pare că Hoinărescu a fost atenționat de către superiorii din Departament: „Pentru faptul că uneori a dat dovadă de rigiditate în relațiile cu unii conducători ai centrelor eparhiale și cu anumite cadre de la Institutul teologic protestant, i s-a atras atenția de către conducerea Departamentului, cerându-i-se să lucreze cu mai mult tact. Faptele ulterioare dovedesc că tov. Hoinărescu a înțeles cum se cuvine ajutorul ce i s-a dat, însă va trebui ca în continuare să țină seama de recomandările ce i s-au făcut în privința modului de a lucra cu personalul de cult”¹⁸⁴.

Tot în anul 1972, lui Hoinărescu îi este reliefată activitatea de propagandist și de combatant al ateismului: „Cu organele locale de partid și de stat a păstrat o strânsă legătură, consultându-se în rezolvarea problemelor mai deosebite, motiv pentru care este bine apreciat. Adesea a fost solicitat să facă expuneri la școala interjudețeană de partid, în fața aparatului Comitetului județean PCR și a secretarilor consiliilor populare. A ținut o strânsă legătură cu Comitetul județean UTC informând cu regularitate asupra cazurilor de tineri, membri ai organizației, care au cerut să se boteze la cultele neoprotestante pentru a se discuta cu aceștia și a-i determina să renunțe la cererea lor”¹⁸⁵.

Cu trecutul său glorios în Securitate, Hoinărescu își permitea să adopte atitudini cazone, dar mai ales ideologice în politica pe care trebuia să o aplice în raporturile pe care le avea cu reprezentanții cultelor. Am văzut că astfel de atitudini erau reclamate de deservenții de culte prin memorii înaintate la autoritățile centrale. Cu toate acestea, Hoinărescu era apreciat și menținut în funcție de către superiorii din Departamentul Cultelor, uneori chiar gratulat pentru activitatea sa și promovat. De pildă, la 23 aprilie 1974, Gheorghe Nenciu, vicepreședintele departamentului îi trimitea lui Hoinărescu o adresă din care spicuim: „În urma referatelor ce le-ați prezentat în consfătuirea interjudețeană de la Oradea, din 14-16 martie 1974, și a prețioasei contribuții adusă la dezbateri, mai ales la tema «Metode folosite de preoții romano-catolici pentru atragerea foștilor greco-catolici», ținem ca și pe această cale să vă felicităm și să vă mulțumim. Conducerea Departamentului Cultelor apreciază în mod deosebit activitatea ce o desfășurați în județul Cluj pentru înfăptuirea politicii de culte a statului nostru și este mulțumită de receptivitatea ce manifestați față de indicațiile primite din partea noastră, ca și promptitudinea cu care le aplicați. [...] Ne exprimăm convingerea că și în

¹⁸³ *Ibidem*.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

continuare veți lucra neobosit pentru realizarea la cel mai înalt nivel a sarcinilor ce vă revin”¹⁸⁶.

De asemenea, din anul 1973, Hoinărescu figurează ca membru în Consiliul de Conducere al Departamentului Cultelor, statut ce îi conferea o poziție și mai importantă în schema de organizare și funcționare a instituției din care făcea parte.

Într-o fișă personală din decembrie 1983 întocmită de Securitatea Cluj se arată: „În calitate pe care o are, de împuternicit al cultelor, a sprijinit și sprijină organele noastre în toate problemele ce i se solicită. Desfășoară acțiuni de temperare și influențare a anumitor elemente pretabile la acțiuni neavenite, în special în cadrul cultelor neoprotestante, baptist și penticostal. Conform instructajului făcut de către adjunctul șefului securității, colonel Oprea Ioan, care îl are în contact, ne semnalează cu operativitate asupra aspectelor de interes operativ pe linie de securitate”¹⁸⁷. Din 1984 a fost inspector de culte pe județele Cluj și Bistrița-Năsăud.

Lepădat Ion, n. 16 octombrie 1929, com.

Orbeasca, jud. Teleorman. *Studii*: Școala generală Orbeasca (1937-1941), Școala Militară de subofițeri MAI din Deva (1952-1953), Școala medie din Tg. Ocna, curs seral (1957-1961), cu diplomă de maturitate obținută în 1962. *Profesia de bază*: muncitor. *Activitate și funcții*: „argat la diferiți chiaburi din com. Măgura”, jud. Teleorman (1944-1947), muncitor zilier la GAS Vitănești și Frăsinet (1947-1950), satisfacerea stagiului militar la Centrul de instrucție MAI Brad (1950-1951), recrutat în MAI, mai întâi ca șef de gardă la Detașamentul I Pază București (1951-1952), apoi ca locotenent, șef de birou la unitatea MAI Tg. Ocna, jud. Bacău (1953-1956); trecut în rezervă ca locotenent și

angajat ca magazioner, șef secție inventar, responsabil de cantină, șef depozit, șef de serviciu alimentară, apoi șef serviciu cadre la Întreprinderea balneo-climaterică Slănic Moldova (1956-1967), șef secție personal la Sfatul Popular al raionului Alexandria (1967-1968). Membru UTC din 1947 și PCR din 1956. Între 1954-1956 a fost secretar al UTC raionul Tg. Ocna, secretar al Comitetului orășenesc UTC Slănic Moldova (1956-1959), secretar al organizației BOB la locul de muncă (1960-1967), locuitor al secretarului Comitetului orășenesc PCR Slănic Moldova (1961-1967) și propagandist la învățământul de partid (1956-1966). *Distincții*: medalia „În cinstea încheierii colectivizării agriculturii”¹⁸⁸.

De la 1 aprilie 1968 a fost inspector principal al județului Teleorman. În activitatea sa de împuternicit era foarte apreciat, după cum reiese din referatul pentru anul 1972: „În anul 1972, s-a dovedit din nou același element conștiincios și muncitor. S-a deplasat mult pe teren ceea ce l-a ajutat să cunoască și să stăpânească foarte bine problemele de culte din județul său, să depisteze la vreme toate manifestările și acțiunile întreprinse, îndeosebi, de către cultele neoprotestante și să ia măsuri imediate și eficiente.

¹⁸⁶ *Ibidem*.

¹⁸⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 123v.

¹⁸⁸ ASSC, dosar personal Lepădat Ion, f. nepag.

Ședințele de analiză a muncii la care a participat în cursul anului 1972 i-au fost de un real folos în clarificarea unor probleme cu care s-a confruntat pe teren, în ridicarea nivelului său politic și profesional. Planurile de muncă le-a întocmit judicios și le-a respectat în cea mai mare măsură. Abaterile de la plan fiind pe deplin justificate. Rapoartele de activitate, informările au fost de asemenea cuprinzătoare, ele reflectând până în cele mai mici amănunte munca depusă, metodele de lucru folosite. Uneori i s-a atras atenția că informările sale și mai ales cele privind supravegherea diverselor servicii religioase erau redactate cu prea mult lux de amănunte, răpindu-i astfel din timpul pe care ar fi putut să-l folosească în rezolvarea altor lucrări sau sarcini de serviciu. [...] Datorită muncii pe care o desfășoară este apreciat de către organele locale ca un element capabil și muncitor”. În anul 1975 era evidențiat cu activitate în rândul cultelor neoprotestante: „Alegerile ce s-au desfășurat la cultele AZS și baptist au fost un motiv în plus de a controla și contacta pastorii în vederea cunoașterii stării de spirit din rândurile acestora în legătură cu evenimente respective, semnalând departamentului constatările făcute și propunând măsuri după caz. Printre obiectivele urmărite în teren a fost și acela al cunoașterii modului în care se respectă disciplina financiară, depistând o serie de deficiențe pe care le-a semnalat atât departamentului, cât și forurilor superioare ale cultelor. Analizând tematica informărilor tov. Lepădat rezultă că spre deosebire de anii anteriori, grupările religioase anarhice și interzise-Martorii lui Iehova, adventiștii reformiști, Oastea Domnului și stiliștii-nu au mai constituit obiect de studiu amănunțit, de cunoaștere a activității membrilor lor. De asemenea, se observă că informările au căpătat în ultimul timp un aspect șablonard, de fiecare dată ele fiind construite cam pe același schelet, fără a se pune în evidență elementele noi care au apărut pe parcurs”. Probleme la cultele neoprotestante au continuat în anul 1977, când Lepădat era apreciat de către superiorii săi de la Departament: „Se cuvin menționate preocupările tovarășului Lepădat în legătură cu respectarea legalității în desfășurarea vieții religioase de către cultul baptist, cu instaurarea ordinii și disciplinei în unitățile acestui cult, în rândurile pastorilor și credincioșilor, semnalând întotdeauna aspectele negative față de care trebuiau luate măsuri fie de către organele locale, fie de către Departamentul Cultelor”. De asemenea o atenție deosebită a acordat-o clericilor ortodocși: „Menționez ca utile semnalările cu privire la exercitarea unor practici mistice exagerate de către unii preoți ortodocși, cât și existența de mai mulți ani a unor parohii vacante, fapt de care profită sectele interzise și comunitățile adventiste care își intensifică acțiunile de prozelitism; aceasta în timp ce la alte parohii funcționează câte 2-3 preoți, situație asupra căreia a fost atenționată de mai multe ori Arhiepiscopia Bucureștilor (episcopul vicar Stanciu Roman), fără a lua însă măsurile corespunzătoare”.

După campania de combatere a „practicilor mistice”, în 1982, Lepădat a trecut chiar la intensificarea educației cetățenești, potrivit aprecierii de la departament: „O atenție însemnată a acordat-o educației cetățenești-patriotice a personalului de cult, bunei organizări a Conferințelor preoțești, atât în ce privește întocmirea referatelor, cât și asigurarea unui conținut corespunzător al dezbaterilor”.

Din noiembrie 1983, Ion Lepădat a avut în atribuții județele Teleorman și Argeș. Într-o fișă personală întocmită de Securitatea Teleorman în decembrie 1983, despre Lepădat se arată: „Este folosit ca sursă a organelor de securitate, furnizând informații de valoare operativă, având în acest sens aprobarea organului județean de

partid. În colaborarea cu organul de securitate s-a dovedit a fi util, însușindu-și sarcinile trasate și acționând pentru rezolvarea operativă și competentă a acestora. [...] Fiind verificat în procesul colaborării, cel în cauză s-a dovedit a fi sincer, bine intenționat, atașat orânduirii noastre socialiste”¹⁸⁹.

Milea Niță, n. 16 septembrie 1931, com. Chiscani, jud. Brăila. *Studii*: școala primară (1942), curs calificare de 6 luni pentru meseria de cazangiu, Școala de ofițeri combatanți MAI Câmpina (1952-1953), studii pentru absolvirea gimnaziului (1953), Școala centrală UTC „Filimon Sârbu” din București (1957-1958), Academia „Ștefan Gheorghiu” din București. Membru PCR din noiembrie 1956. *Profesia de bază*: cazangiu. *Activitate și funcții*: ucenic la Cooperativa meseriașilor uniți, apoi cooperativa marinei din Brăila (1945-1947), muncitor necalificat la Șantierul naval Brăila (1947-1951), încorporat la Regimentul 930 Securitate Iași (1951-1954), cu gradul de caporal, șef de echipă la șantierul naval Brăila (1954-1955), scos din producție și numit instructor teritorial la Comitetul raional UTC Brăila (1955-1956), apoi organizator UTC la GAS Urleasca (1956-1957), funcționar la Comitetul regional UTC Galați, apoi prim secretar la UTC Măcin (1958-1959), secretar cu probleme organizatorice la regiunea UTC Galați (1959-1963), secretar al Consiliului local al sindicatelor din orașul Galați (1963-1966), președinte al Comitetului raional de partid Galați (1966-1968), membru al Biroului executiv al Consiliului județean al sindicatelor Brăila cu problemele de protecția muncii și control obștească (1968-1971), iar la 15 aprilie 1971 promovat secretar al Consiliului județean al sindicatelor pe județul Brăila. Membru UTM din 1949, în armată a fost secretar al organizației UTC pe companie și membru în comitetul UTC pe unitate¹⁹⁰.

În calitatea de secretar la Consiliul sindicatelor a lucrat până în 1976, când „a fost scos în urma unor conflicte pe care le-a avut cu președintele acestuia” și numit inspector de culte pe județul Brăila. Potrivit unei note a Securității, din decembrie 1983, „după ce a fost numit inspector teritorial al Departamentului Cultelor pe județul Brăila, organele noastre l-au solicitat pentru rezolvarea unor probleme specifice activității pe care o desfășoară, fără să-l angreneze în cazuri operative concrete, întrucât nu prezintă suficiente garanții în ceea ce privește sinceritatea sa. Acesta nu a furnizat unele date cu privire la răspândirea și ponderea cultelor pe raza județului nostru, despre prezența unor cetățeni străini și emisari ai cultelor din străinătate, fără să fie introdus în rețea ca persoană de sprijin pentru culegerea și furnizarea de informații. A mai cooperat cu organele noastre în legătură cu acordarea avizului de plecare în străinătate a unor persoane din rândul cultelor.

Cu toate că între ofițerul coordonator al problemei și inspectorul teritorial au existat relații principiale, în sensul că nu au apărut neînțelegeri sau alte discuții contradictorii, totuși s-a constatat că Milea Niță nu s-a implicat în suficientă măsură în ceea ce privește cooperarea cu organele noastre.

[...] În ultima perioadă de timp Milea Niță a adresat mai multe memorii atât Departamentului Cultelor, cât și primului secretar al Comitetului județean PCR Brăila, prin care a reclamat atât pe ofițerul coordonator al problemei, cât și pe secretarul

¹⁸⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 133.

¹⁹⁰ *Ibidem*, vol. 2, ff. 62-64.

Consiliului Popular județean Brăila. Pentru verificarea aspectelor menționate în memorii, s-au deplasat la Brăila inspecții ai Departamentului Cultelor care au fost primiți în audiență de secretarul Consiliului Popular județean, care le-a relatat că cele semnalate de el nu corespund realității. Față de această situație, personal secretarul Consiliului popular județean l-a atenționat pentru faptul că aspectele respective nu corespund realității.

Asemenea memorii a mai înaintat și împotriva unor conducători locali ai cultelor neoprotestante, precum și a protopopului județului Brăila, propunând retragerea recunoașterii acestora de către Departamentul Cultelor. În consecință, ofițerul de Securitate propunea ca Milea Niță să nu mai ocupe funcția de inspector teritorial de culte¹⁹¹.

Mocanu Aurel, n. 3 octombrie 1941, Turda, jud. Tulcea. *Studii*: Liceul teoretic Călărași (1957-1961), Facultatea de Istorie și Filozofie din Iași (curs fără frecvență, 1961-1967). *Profesia de bază*: profesor. Membru PCR din 1965. *Activitate și funcții*: profesor suplinitor la școlile generale Avântul (1961-1962), Stejarul (1962-1964) și Păușești (1964-1966), toate din jud. Iași, apoi la Lanurile, jud. Constanța (1966-1967); inspector metodist la Biblioteca regională Dobrogea (1967-1968), inspector la Comitetul pentru cultură și artă Constanța (1968-1970); profesor și director al Școlii generale din Poarta Albă, jud. Constanța (1970-1972). Din

15 iunie 1972 a ocupat funcția de inspector teritorial de culte pentru județul Constanța, iar din decembrie 1983 având în atribuțiune inclusiv județul Tulcea.

În evaluarea activității sale pentru anul 1975 se arăta cum acesta „a manifestat o grijă deosebită pentru îmbogățirea cunoștințelor sale ideologice și de specialitate, pentru aplicarea corectă a politicii de culte a statului nostru pe raza județului Constanța. În vederea realizării unei supravegheri atente și asigurarea controlului asupra activității cultelor s-a deplasat pe teren un număr însemnat de zile, luând de fiecare dată legătură nu numai cu personalul de cult, față de care a manifestat exigență în vederea respectării prevederilor legale de desfășurare a vieții religioase, ci și cu organele locale de partid și de stat din localitățile respective pe care le-a informat asupra principalelor tendințe și manifestări ale cultelor menite să ducă la intensificarea vieții religioase, făcându-le propuneri cu privire la acțiunile ce trebuiau întreprinse pentru contracararea acestora. Din examinarea planurilor de muncă și a rapoartelor de activitate s-a desprins că în activitatea de supraveghere și control o atenție deosebită a acordat-o cunoașterii stării de spirit din rândul personalului de cult, influențelor exercitate asupra acestuia de diferiți turiști străini ș.a.m.d, despre care a întocmit și trimis la departament un număr însemnat de informări al căror conținut a fost adesea bine apreciat”¹⁹².

Caracterizarea activității sale ca împuternicit era laudativă, probabil pentru zelul de care dădea dovadă, Mocanu fiind convins de justetea limitării fenomenului religios

¹⁹¹ *Ibidem*, ff. 62-62v, 138-147.

¹⁹² ASSC, dosar personal Mocanu Aurel, f. nepag.

de către autoritățile statului. De altfel, la examenul pe care l-a susținut la intrarea în corpul inspectorilor teritoriali de culte, între cele trei subiecte a fost: „Școala și biserica în RSR”. La dosarul de cadre pe care l-am consultat s-a păstrat manuscrisul lucrării lui Mocanu pe acest subiect, din care spicuim: „Cu tot caracterul ei evolutiv (mai ales în domeniul educației științifice a elevilor), școala întâmpină dificultăți serioase cauzate de existența cultelor și a practicilor mistico-religioase (în special în mediul rural), care face ca în procesul educativ-științific să se desfășoare o activitate specifică. În calitatea lor de părinți, tutori, bunici, rude etc., această parte a populației sprijină activitatea cultelor, atrăgând tineretul sub influența lor. Din această cauză, în calitatea lor de promotori ai concepțiilor științifice materialist-dialectice despre lume și societate, cadrele didactice sunt obligate, prin natura profesiei lor, să se opună cu toată fermitatea tendințelor și practicilor religioase, concepțiilor mistice, devenind în acest sens principalii propagatori ai ateismului nu numai în rândul elevilor, dar și al adulților. Între școală și biserică nu există puncte de vedere comune așa cum între concepția științifică și cea religioasă nu este (și nici nu va exista) împăcare... Tocmai din acest motiv, determinat de importanța și rolul școlii de azi, activitatea cadrului didactic în procesul instructiv-educativ științific va trebui să fie un proces ateist științific continuu (și nu în campanii), combativ și declarat pe tot parcursul său”¹⁹³.

În ceea ce privește relația cu Securitatea, într-o notă din decembrie 1983 despre acesta se spunea: „În funcția ce o deține este cunoscut cu comportări corespunzătoare, cu orientare și discernământ politic, activ și operativ în soluționarea unor fapte și atitudini necorespunzătoare, prezent la toate activitățile mai importante ale cultelor din zona de responsabilitate. Începând cu anul 1976, conform aprobării Comitetului județean al PCR, Mocanu Aurel sprijină în mod organizat organele de securitate, dovedind receptivitate și atașament pentru rezolvarea corespunzătoare a unor cazuri ivite pe linia de culte și secte”¹⁹⁴.

Atitudinea lui Mocanu s-a schimbat spre anul 1989. Într-o notă a Securității despre acesta se spunea: „În ultima perioadă de timp, în activitatea lui Mocanu au apărut aspecte de neexecutare a atribuțiilor profesionale ce-i revin, infatuare, corupție, ceea ce se repercutează negativ asupra desfășurării muncii specifice în sectorul cultic din teritoriul menționat. În câteva situații a dovedit lipsă de receptivitate, adoptând o atitudine de sfidare a indicațiilor autorităților locale de stat, care necesitau intervenții preventive. [...] Motivând că nu dorește să se complice, față de deservenții acestor culte a încercat să implice organele de securitate. Sunt date că este preocupat mai mult de rezolvarea unor probleme personale, manifestându-se în relațiile cu deservenții cultici partinitor sau chiar răzbunător, în funcție de interesul particular urmărit. Astfel, contra unor avantaje materiale concretizate în importante sume de bani și cadouri, se ocupă de aranjarea unor transferări de preoți, eliberarea de adeverințe în vederea efectuării de călătorii în străinătate, acordarea avizului pentru lucrări de reconstrucții, renovări și extinderea unor lăcașuri cultice și case parohiale”¹⁹⁵.

¹⁹³ *Ibidem*.

¹⁹⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 136-136v.

¹⁹⁵ *Ibidem*, vol. 12, f. 133.

La această notă este o însemnare prin care ofițerul arăta că în urma discuțiilor purtate cu Ion Cumpănașu, președintele Departamentului, acesta i-a spus că Mocanu „se află în relații apropiate cu secretarul sau vicepreședintele Consiliului Popular Județean Constanța, care desigur este și el implicat în unele ilegalități și îl susține. De asemenea, cu Leon Toader, director în Departamentul Cultelor, se află în relații și se bizuie pe acesta, fiind și unul din suportii care îi dau curaj să se comporte în mod sfidător cu autoritățile”¹⁹⁶.

În consecință, ofițerul propunea ca însuși președintele Departamentului să meargă la Constanța pentru a lua legătura cu prim secretarul de partid, iar prin Serviciul Culte din Direcția de Informații Interne din DSS să fie strânse informații compromițătoare despre Mocanu¹⁹⁷.

Muscă Mihai Tiberiu Teodor, n. 9 august 1944, în Alba Iulia. *Studii*: Școala generală din Zalău (1950-1957), Liceul „Ady” din Zalău (1957-1962), Facultatea de Istorie-Filozofie, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj Napoca (1962-1967). *Profesia de bază*: profesor de istorie. Membru al PCR din 1973. *Activitate și funcții*: muzeograf la Secția Artă, din Muzeul județean Maramureș (1967-1975). Cu recomandare de la „organele de conducere ale județului Maramureș”, „prin transfer în interesul serviciului”, la 15 septembrie 1975 a fost recrutat în corpul inspectorilor de culte. Postul era vacant în urma pensionării fostului inspector. Dacă pe postul de muzeograf era încadrat cu un salariu lunar de 1970 de lei, ca inspector de specialitate la Departamentul cultelor a

fost angajat cu un salariu de bază de 2360 lei. În referatul de încadrare, se arăta că, la muzeu, Muscă a avut în cercetare situația monumentelor bisericesti din zona Maramureșului, cu o privire specială asupra „istoriei artelor în sectorul cultelor. Ca urmare a acestor preocupări, din discuții a rezultat că și-a însușit unele aspecte legate de specificul activității cultelor, cât și în ceea ce privește poziția partidului și statului nostru față de fenomenul religios”. În facultate a depus activitate politică timp de doi ani, în calitate de organizator de grupă UTC, apoi ca secretar al organizației UTC din Muzeul județean¹⁹⁸.

Prima apreciere pentru activitatea lui Muscă este pe anul 1976, din care cităm: „Deși relativ nou în munca de inspector pentru probleme de culte, datorită nivelului politic și ideologic de care dispune, sârguinței de a se documenta și capacității sale, a reușit să se integreze foarte bine în noua activitate, să-și realizeze cu competență atribuțiile profesionale. Pentru supravegherea și controlul activității cultelor s-a deplasat pe teren un număr important de zile lunar, cuprinzând majoritatea localităților planificate. În deplasare, a luat legătură cu organele de partid și de stat, informându-le asupra principalelor probleme de culte constatate pe teren și a făcut recomandări pentru

¹⁹⁶ *Ibidem*, vol. 11, f. 133v.

¹⁹⁷ *Ibidem*.

¹⁹⁸ ASSC, dosar personal Muscă Mihai, f. nepag.

luarea de măsuri în scopul contracarării manifestărilor care puteau duce la intensificarea vieții religioase. Datorită activității și calității muncii sale este stimat și apreciat de acestea. De aceleași bune aprecieri se bucură și din partea personalului de cult. În atenția sa au stat și grupările anarhice și interzise, întocmind un număr important de informări și în acest sens. Deși în județ nu are unități de învățământ religios, a fost solicitat și folosit de departament în alte județe, ținând seama de faptul că cunoaște limba maghiară. Este necesar ca în continuare să aibă aceleași preocupări pentru perfecționarea cunoștințelor și stilului de muncă”¹⁹⁹.

Un an mai târziu primește o mustrare, semnată de însuși Ion Popescu, directorul Relații Culte din departament: „În ultimul timp, Departamentul cultelor a constatat că, conducerea arhiepiscopiei ortodoxe a Clujului procedează la hirotonirea preoților înainte de a fi obținut din partea Departamentului cultelor recunoașterea legală de intrare în cler și autorizația pentru exercitarea funcției de preot. Apreciem faptul că tov. Horia Țepeș Hoinărescu, inspector principal de specialitate al Departamentului cultelor în județul Cluj, a sesizat aspectul nelegal al acestei practici, informând prompt conducerea departamentului și propunând măsuri corespunzătoare. Totodată, atragem atenția inspectorilor pentru probleme de culte din județele Maramureș și Bistrița Năsăud că nu au semnalat și nu au luat măsuri pentru a preveni încălcarea prevederilor legale, ci au continuat să avizeze cererile de intrare în cler chiar după hirotonirea persoanelor în cauză. Precizăm că, actul de hirotonire și numirea unei persoane ca preot într-o parohie pot fi realizate numai după obținerea autorizației prevăzute de art. 5, lit. i din Decretul nr. 334/1970. Necesitatea obținerii autorizației se desprinde din însuși conținutul articolului susmenționat în care se arată expres că această autorizație se acordă persoanelor «ce urmează a intra în rândul personalului de cult». În urma celor constatate, Departamentul Cultelor a atras atenția conducerii arhiepiscopului Clujului. Aceasta din urmă a recunoscut și s-a angajat că va respecta cadrul legal. Vă vine datoria de a veghea la aplicarea strictă a prevederilor legale privind atât intrarea în cler, cât și numirea, promovarea și transferarea personalului de cult”.

În august 1983 primește în atribuțiune și județul Bistrița Năsăud. Într-o fișă personală din 22 decembrie 1983 a Securității Maramureș se spunea: „Încă din perioada când funcționa ca muzeograf este folosit de organele noastre în calitate de sursă informativă cu aprobare, situație în care s-a dovedit util și sincer, conștiincios în realizarea sarcinilor trasate. Prin sus-numitul s-a reușit anihilarea unor activități mistico-religioase, în special la cultele neoprotestante care nu se încadrau în prevederile statutare, iar la restul cultelor și-a adus contribuția prin temperarea unor stări de spirit negative create de anumiți deservenți. Nu avem nici un fel de semnalări din care să rezulte că s-ar preta la acte de corupție, având o atitudine loială față de orânduirea noastră de stat, astfel că și în viitor considerăm că corespunde funcției pe care o are și se va putea conlucra eficient cu susnumitul în cauzele care se vor ivi”²⁰⁰.

Niță Pascu, n. 14 aprilie 1928, București. *Studii*: Școala primară de băieți nr. 19 din București (1935-1941), Liceul „Matei Basarab” din București (1958-1961), Institutul Pedagogic din București (1961-1964), Facultatea de Istorie-Geografie și Institutul

¹⁹⁹ *Ibidem*.

²⁰⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 138.

Pedagogic din București (1961-1964). *Profesia de bază*: profesor de Istorie-Geografie. Membru PCR din 1946. *Activitate și funcții*: pictor ajutor la Secția decoruri a Teatrului Național București (1942-aprilie 1944), ajutor de magazioner la Fabrica de conserve „Speranța” din București-Ghidigeni (1945-1949), în iunie 1949 a fost scos din producție

și numit referent șef la Secția Artă și Cultură de pe lângă Comitetul Provizoriu al plasei Crivești-Tutova (1949-1950); referent șef la Corpul de Îndrumare și Control din Ministerul Artelor (1950), ulterior transformat în Comitetul pentru Așezămintele Culturale, unde a ocupat postul de subinspector (1950); satisfacerea stagiului militar la Centrul de Instrucție nr. 6 MAI (1950-1951) și la redacția ziarului de armă din cadrul Comandamentului Trupelor de Securitate, ca șef la resortul documentar și cultural, cu gradul de caporal (1951-1952); redactor șef (1953), îndrumător cultural (1954-1957), apoi șef Birou secretariat la Direcția Generală a Așezămintelor Culturale din Ministerul Învățământului și Culturii (1957-1962), șef

Birou contabilitate în aceeași instituție (1962-1965)²⁰¹.

Se pare că Niță Pascu avea și o oarecare activitate de ilegalist, deoarece potrivit dosarului de cadre, în 1942 ar fi fost în ancheta de Siguranța Statului „pentru desenarea însemnelor secera și ciocanul și steaua roșie”. Pe perioada pregătirii sale la Școala medie a suferit „o puternică infecție a ochilor, în urma căreia are vederea mult slăbită și l-a oprit să-și continue studiile”. În noiembrie 1961, era propus în funcția de director la Complexul Peleş Sinaia. La locul de muncă a fost membru al BOB și în Comitetul de partid pe instituție. În activitatea politică, Niță a fost lector la cursurile sindicale de la Ghidigeni, responsabil cu agitația și propaganda în BOB din Sfatul Popular al Plasei Crivești, agitator în colectivul de agitație al Plasei PMR Crivești și conducător de lecții politice în armată²⁰².

La 4 august 1965 este recrutat în Departamentul Cultelor în calitate de împuternicit pe regiunea București. Dintr-un referat de verificare, din ianuarie 1968, reiese că Niță „a reușit să se identifice cu principalele probleme ale muncii cu cultele din orașul și regiunea București, având până în prezent rezultate bune. Acordă multă atenție instrucțiunilor date de organele noastre de control și conducerea Departamentului fapt care a făcut ca îndrumările atente care au fost date de acesta organelor din cadrul conducerii cultelor să-i întărească autoritatea. Tov. Pascu dovedește interes față de sarcinile ce le are, atașament față de instituție, inițiativă în rezolvarea unor probleme care fac obiectul aplicării politicii generale a statului în rândul cultelor religioase. Colaborarea cu organele locale de partid și de stat se desfășoară în bune condițiuni, fiind apreciat pentru obiectivitatea, tactul și seriozitatea cu care rezolvă problemele de serviciu. [...] Unele deficiențe pe care le are, ca: timiditate și o oarecare doză de rigiditate, afectează uneori asupra metodelor sale de muncă; fiind totuși un om calm,

²⁰¹ *Ibidem*, vol. 2, ff. 65-66; ASSC, dosar personal Niță Pascu, f. nepag.

²⁰² *Ibidem*.

aceste inconveniente pot dispărea dacă tov. Niță Pascu va da o mai mare atenție stilului său de muncă”²⁰³.

În anul 1971, Niță este semnalat cu „putere de muncă și de sesizare a fenomenelor de culte, pe care le studiază și informează la vreme departamentul. [...] Se ferește însă a da în suficientă măsură îndrumări colaboratoarei sale pentru a nu se ivi inconveniente. Din acest motiv nu-i controlează decât în mică măsură activitatea și nu-i face observații asupra lucrărilor pe care aceasta le trimite la departament. Planurile de muncă, rapoartele de activitate și informările sunt de bună calitate, bazate pe studiu aprofundat și obiectiv. Asupra problemelor mai deosebite informează sau consultă direct pe tov. președinte și tov. vicepreședinte. Având în vedere că în Capitală își are sediul un număr important de culte și unități de învățământ teologic, legătura cu aceasta, cu toate dificultățile, a fost bună. Mai puțin a ținut legătura cu organele de partid pe sectoare. Ține însă o bună legătură cu conducerea consiliului popular municipal București cu care se consultă și pe care îl informează cu aspectele constatate pe teren, privind activitatea cultelor”²⁰⁴.

În anul 1974, se pare că Niță s-a implicat mai mult în activitatea departamentului de la nivel central, conform aprecierii: „S-a încadrat mai mult în activitatea generală a departamentului, participând la toate acțiunile profesionale (ședințe ale biroului executiv, ale Consiliului de conducere etc.), precum și la cele social-politice, mai ales după alegerea sa în Biroul organizației de bază. De asemenea, s-a străduit să păstreze contacte strânse și să colaboreze activ cu o serie de factori de la nivelul municipiului și sectoarelor în rezolvarea unor probleme mai dificile, cum a fost de exemplu cazul pretinsului episcop stilist Oța Evloghie, al casei de rugăciuni penticostală din strada Sebastian etc., dovedind tact și perseverență în soluționarea acestora. Păstrează o strânsă legătură și cu conducerile de culte, cu personalul din subordinea lor, cărora le aduce la cunoștință constatările privitoare la unele abateri de la reglementările în vigoare privind desfășurarea activității religioase, le prezintă consecințele la care se expun în cazul neîntrării în legalitate. [...] Pe linie obștească, în afara faptului că este membru al Biroului organizației de bază, îndeplinește și munca de comandant de grupă la gărzile patriotice și depune o susținută activitate în legătură cu popularizarea cadrului legal în care cultele trebuie să-și desfășoare activitatea prin expunerile ce le face la solicitarea organelor de partid și de stat, a conducerilor diferitelor instituții din capitală”. Față de activitatea din anul 1976, Niță era apreciat pentru implicarea în actul decizional al cultelor și al funcționării lor: „O atenție specială a acordat-o activității forurilor de conducere ale cultelor, participând aproape cu regularitate la ședințele acestora, ceea ce i-a oferit posibilitatea de a semna la vreme unele tendințe și manifestări, starea de spirit în legătură cu unele măsuri întreprinse de Departamentul Cultelor și alte organe de stat împotriva unor elemente anarhice și dizidente cum au fost cele din cadrul cultului baptist, venind adesea și cu propuneri corespunzătoare. A participat, de asemenea, la conferințele de orientare ale preoților și pastorilor, aducându-și contribuția la clarificarea problemelor puse în discuție. Supravegherea diferitelor servicii religioase a făcut-o mai ales cu prilejul sărbătorilor de

²⁰³ *Ibidem*.

²⁰⁴ *Ibidem*.

anul nou, bobotează, paște și crăciun, reușind într-o mai mică măsură să se ocupe de supravegherea și a altor servicii religioase. Motivația o constituie volumul mare de sarcini speciale ce i-au fost date spre rezolvare de conducerea departamentului și a direcției”²⁰⁵.

Despre relația cu Securitatea aflăm dintr-o notă din 23 decembrie 1983 a Inspectoratului municipiului București: „De la preluarea funcției, tovarășul a manifestat preocupare pentru rezolvarea sarcinilor multiple și dificile care au apărut la nivelul Capitalei, dând dovadă de orientare politică, o bună cunoaștere a problemelor de culte, seriozitate și tact profesional. Pe parcurs, Niță Pascu a ținut o legătură strânsă cu organele Ministerului de Interne, informând operativ despre stările negative din mediul cultelor și sectelor care puteau genera activități ostile. La indicațiile noastre a acționat într-o serie de situații pentru prevenirea unor activități turbulente din partea anumitor deservenți și laici pentru influențarea lor pozitivă. De asemenea, ne-a sprijinit și în acțiunile întreprinse pentru îndepărtarea sau limitarea pătrunderii de persoane cu antecedente politice sau penale în conducerea unor culte. Prin modul corect și competent în care a rezolvat problemele și-a atras încrederea persoanelor din mediul cultic fapt ce i-a permis să fie continuu informat despre diverse situații și să poată acționa în timp util. În ultima vreme aportul său a fost mai scăzut datorită faptului că, conducerea Departamentului Cultelor i-a limitat unele prerogative, îngrădindu-i totodată dreptul de a coopera cu organele Ministerului de Interne”²⁰⁶.

Oprîtoiu Petre, n. 1 martie 1928, Filiași, jud. Dolj. *Profesia*: lăcătuș mecanic. Inspector de culte pe jud. Gorj²⁰⁷.

Este arătat de Securitate că întreține legături cu protopopul Neofit Stănciulescu de la Tg. Jiu, „cu care se vizitează în familie și prin intermediul căruia ar primi diferite cadouri sau sume de bani. Este comentat negativ de preoții cultului ortodox, pentru faptul că s-a angajat în primirea unor sume de bani și cadouri în schimbul obținerii de parohii care aduc venituri superioare”²⁰⁸.

Pârneci Constantin, n. 2 noiembrie 1934, com. Livezile, jud. Mehedinți. *Studii*: Școala tehnică sanitară, Institutul pedagogic de trei ani, Facultatea de Filologie din Timișoara (1962-1965), obținând diploma de licență la facultatea similară din Cluj (1972). *Profesia de bază*: profesor de Limba și literatura română. Membru PCR din martie 1969. *Activitate și funcții*: tehnician medical (1954-1962), profesor suplinitor la o școală generală din jud. Timiș (1965-1967), director și profesor la Școala generală din satul Măru, com. Zăvoi, jud. Caraș-Severin (1967-1974), apoi profesor, locuitor al secretarului Comitetului comunal PCR și director al căminului cultural din com. Zăvoi (1974-1975). În mai 1975 este recrutat în corpul inspectorilor teritoriali de culte pentru

²⁰⁵ *Ibidem*.

²⁰⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 9, f. 162.

²⁰⁷ *Ibidem*, vol. 8, f. 69.

²⁰⁸ *Ibidem*, vol. 2, f. 71; vol. 9, f. 31.

județul Caraș-Severin de către inspectorul central George Cârstoiu, în prezența inspectorului Petre Oprițoiu de la Gorj²⁰⁹.

În privința colaborării cu organele Ministerului de Interne, într-o fișă personală din decembrie 1983 a Securității Caraș-Severin se arată: „Inspectorul colaborează cu organele de securitate, însă datele ce ne sunt puse la dispoziție de către acesta sunt furnizate în majoritatea cazurilor cu multă întârziere. Manifestă receptivitate la unele indicații ale organelor de securitate, în cazul luării unor măsuri, însă în elaborarea unor decizii, cât și în contactul direct cu reprezentanții cultelor sau chiar masa de credincioși, are o atitudine șovăitoare, nesigură, chiar dă impresia că-i este teamă sau că este compromis. Deținem date că a fost reclamat de membri ai cultului penticostal la Comitetul Județean al PCR Caraș-Severin, pentru faptul că și-ar fi însușit de la unii credincioși penticostali țigani, 2 ducați din aur, pentru a le permite acestora întruniri într-o casă de neautorizată.

[...] Cu privire la aspectele acestea am deținut și noi date, ce au fost raportate la Comitetul Județean al PCR la timpul potrivit. Despre activitatea ce o desfășoară, menționăm că în afara zilei de luni a săptămânii, când are audiențe și este prezent la birou, în restul zilelor lipsește, iar lucrările și rapoartele le întocmește la domiciliu, motivând că biroul respectiv nu-i oferă condiții de lucru”²¹⁰. În concluzie, Securitatea propunea să fie exclus din corpul inspectorilor de culte.

Popa Ion, n. 30 august 1932, în com. Muntenii de Jos, jud. Vaslui. *Studii*: Școala generală din satul Mânjești (1932-1940), Școala de ofițeri MAI Radna (1948-1950), Liceul teoretic, curs seral (1959-1963). Membru PCR din 1945. *Profesia de bază*: muncitor ceferist. *Activitate și funcții*: muncitor necalificat la CFR Triaj Brașov (1945-1947), satisfacerea stagiului militar la Securitate, Centrul de Instrucție Dej (1948), șef Serviciu Contraintformații la UM 0975 Iași (1951-1956), declarat „inapt” de către Comisia medicală și scos din cadrele active ale Securității, apoi numit șef serviciu administrativ IGO Vaslui (1956-1958), șef Stat Major ALA (1958-1964), șef Secție Cadre la Consiliul popular raional, apoi județean Vaslui (1954-1968). *Distincții*: „Meritul Militar clasa I”, „Muncii”, „În încheierea colectivizării agriculturii” și „A XX-a aniversare a eliberării patriei”. Mai mulți ani a fost șeful BOB pe Sfatul popular al raionului/județului Vaslui²¹¹. De la 1 aprilie 1968 este împuternicit de culte pe Vaslui. La 1 martie 1971 este promovat de la treapta de inspector teritorial județean la cea de inspector principal teritorial județean.

Popa Ion era apreciat de superiorii săi din departament, potrivit caracterizării activității sale: „Și în anul 1975, tov. Popa Ion a dovedit că este un inspector disciplinat și perseverent în îndeplinirea sarcinilor profesionale ce i-au revenit. În scopul cunoașterii activității cultelor, a efectuat un număr apreciabil de zile pe teren, reușind să

²⁰⁹ *Ibidem*, vol. 2, ff. 92-92v.

²¹⁰ *Ibidem*, vol. 9, f. 167.

²¹¹ *Ibidem*, vol. 11, ff. 145-145v.

cuprindă marea majoritate a localităților și unităților de cult din județ. O atenție însemnată a acordat-o supravegherii comunităților neoprotestante. Pe această bază a întocmit și trimis la departament un număr însemnat de informări. Ele se referă cu precădere la conferințe de orientare, manifestări religioase prilejuite de sărbătorile Crăciunului, anul nou, bobotează și paște, hramuri, sfințiri și resfințiri de biserici etc. la care de obicei sunt antrenate mase mari de credincioși. Din informările respective se desprinde puterea de sintetizare a celor mai interesante aspecte și bună orientare în rezolvarea problemelor ce s-au ivit. Asupra faptului că nu a întocmit și lucrări de sinteză bazate pe un studiu mai îndelungat, că, uneori, în deplasările pe teren nu s-au ocupat de supravegherea activității tuturor cultelor și a grupărilor religioase anarhice și interzise, i s-a atras atenția, făcându-i-se și recomandările necesare față de care tovarășul Popa a dovedit receptivitatea. În munca de birou, după cum rezultă din rapoartele inspectorilor centrali, este ordonat, având o evidență a actelor cu caracter normativ privind activitatea cultelor, a ordinelor și dispozițiilor departamentului, a situației cultelor din județ și a propriei sale activități. Păstrează o strânsă legătură cu organele de partid și de stat pe care le informează asupra principalelor probleme de culte-motiv pentru care este bine apreciat”²¹².

Pruteanu Alecsandru, n. 2 ianuarie 1936, com. Mânzălești, jud. Buzău. *Studii*: Școala generală din Beceni, jud. Buzău (1951), Seminarul teologic din Buzău (1951-1955), Institutul teologic ortodox din București (1955-1959), diferență la liceul teoretic „Mihai Eminescu” din Buzău (1963-1966), Facultatea de Istorie și Filologie din Iași (curs fără frecvență, 1967-1972). Membru PCR din 1968. *Profesia de bază*: învățător. *Activitate și funcții*: învățător suplinitor la Școala generală din satul Beșlii, com. Mânzălești (1959-1960), profesor suplinitor de istorie la Școala generală din Mânzălești (1960-1971), apoi din Vintilă Vodă, jud. Buzău (1971-1972). În activitatea politică, Pruteanu a fost director al căminului cultural (1960-1961) și secretar al Comitetului UTC pe comuna Mânzălești. La 1 septembrie 1972 a fost recrutat ca inspector de culte pentru județul Buzău.

În fișa personală (4 septembrie 1972) și pe referatul de încadrare (5 septembrie 1972), la rubrica studii este trecut „liceul de cultură generală+anul IV Fac. Istorie”. Conform fișei personale întocmită în septembrie 1972 de către Departamentul Cultelor aflăm că Alecsandru Pruteanu „a fost trimis de către părinți” la seminar, iar după absolvirea Institutului teologic „a refuzat să se preoțească”. A fost propus pentru postul de împuternicit de culte de către Leontin Băciucu, secretar al Comitetului județean PCR și Gheorghe Boboce, prim-vicepreședinte al Comitetului executiv al Consiliului popular județean Buzău.

În mai multe memorii înregistrate la Departamentul Cultelor în perioada ianuarie-iunie 1978, Pruteanu este caracterizat ca persoana care în județul Buzău, pe linie de culte, „conduce totul. El numește, transferă și recomandă oamenii lui”, fiind

²¹² ASSC, dosar personal Popa Ion, f. nepag.

acuzat de „luare de mită, transferuri, numiri de posturi prin avize favorabile, cu alte cuvinte Pruteanu taie și spânzură. S-au fixat prețuri de la 3000-5000 lei pentru aprobarea de devize. [...] Pruteanu folosește cu succes metoda motanului sau a dulăului din fabulă, că dreptate nu-i pentru căței”. Era considerat „director, inspector și episcop” la Buzău și autorul propulsării ieromonahului Veniamin Nicolae în postul de arhieru vicar al episcopului Antim Anghelescu amenințat continuu cu pensionarea de către același împuternicit. De altfel, un grup de preoți ortodocși buzoieni reclamau la Departamentul Cultelor starea de „haos” de la centrul eparhial de la Buzău datorat numirilor de consilieri făcute de împuternicitul Pruteanu și un preot consilier în numele partidului.

În aprecierile anuale de la Departamentul Cultelor, în cele mai multe cazuri, Alecsandru Pruteanu a primit calificativul „bine” sau „satisfăcător”, mai ales spre sfârșitul anilor 70. De pildă, pentru anul 1976 se arăta: „În timpul de când lucrează ca inspector teritorial pentru probleme de culte (peste 4 ani) a reușit să se familiarizeze cu această muncă și să-și îndeplinească în general, în condiții corespunzătoare, sarcinile ce i-au revenit. Pentru cunoașterea activității cultelor și a problemelor pe care acestea le ridică a continuat și în anul 1976 să se deplaseze pe teren un număr însemnat de zile, cuprinzând majoritatea localităților și unităților de cult din cuprinsul județului. Unele au fost vizitate de mai multe ori, în funcție de problemele pe care le-au ridicat, încât a reușit să fie la curent cu manifestările religioase și să intervină la timp în cazurile de abatere de la normele legale, să propună măsurile necesare a fi luate, fie de către organele locale, fie de către departament, după caz. De asemenea, a continuat să se ocupe de supravegherea activității de la centrul eparhial și seminarul teologic ortodox din Buzău, informând departamentul asupra constatărilor. Analiza materialelor întocmite și înaintate la departament ca și controalele ce i s-au făcut la județ au evidențiat însă că, în activitatea tovarășului Pruteanu au existat și unele neajunsuri. De pildă, în unele cazuri planurile de muncă și rapoartele de activitate au fost trimise la departament cu întârziere. Uneori, rapoartele de activitate nu erau decât copia planurilor de muncă din care cauză unele i-au fost restituite pentru a fi refăcute. Deplasându-se pe teren a întreprins și unele acțiuni ce depășeau sfera competențelor sale așa cum rezultă din raportul de activitate pe luna iunie 1976, în sensul că la biserica din comuna Berca-monument istoric-a luat măsuri împreună cu reprezentanții Comitetului județean pentru cultură și educație socialistă ca preotul să slujească în altă biserică în timpul cât se fac lucrări de renovare, în loc ca acest lucru să-l fi discutat cu centrul eparhial. În ce privește audiențele, din relatările sale nu rezultă cine sunt cei care au venit în audiență, problemele ridicate și modul în care au fost rezolvate. O deficiență gravă în activitatea sa este faptul că, din lipsă de tact și de orientare, a avut o asemenea atitudine față de cei doi ierarhi ai bisericii ortodoxe, încât aceștia astăzi refuză să mai lucreze cu el, nu mai au încredere în el, se plâng împotriva sa. Deși i s-au făcut repetate recomandări de îmbunătățire a acestei situații. Tov. Pruteanu nu numai că a continuat același mod defectuos de lucru, cu conducerea eparhiei, dar făcând unele cercetări pe care le-a avut de rezolvat a purtat cu unii preoți discuții la adresa ierarhilor privind unele situații ale acestora, care ajungând din nou la urechea ierarhilor, probabil prin preoții respectivi, au dus la încordarea și mai mare a relațiilor respective. În mai multe rânduri, tov. Pruteanu

i s-a atras atenția asupra faptului că, nerespectând recomandările ce i s-au făcut, nu va mai putea îndeplini funcția de inspector”.

Interesant este faptul că Securitatea de la început nu a fost de acord cu încadrarea lui Pruteanu ca inspector de culte, conform unei fișe personale din 21 decembrie 1983: „Organele noastre au avut obiecțiuni încă de la numirea lui în acest post, deoarece, are mulți colegi preoți, cunoștințe și rude apropiate care au lucrat și lucrează în acest mediu. Începuse deja mari discuții nefavorabile la adresa lui din partea unor preoți și laici care își exprimau părerile că în nici un caz el nu-și poate exercita funcția în care a fost numit datorită faptului că provine din rândul acestei categorii de persoane (urma să se facă preot), iar multe probleme ce vor apare, nu vor putea fi rezolvate de acesta în spiritul dreptății și al adevărului.

[...] În procesul de supraveghere informativă pe care organele noastre îl desfășoară asupra unor persoane din cultul ortodox și neoprotestant, aflate în atenția noastră, în informațiile primite a apărut și inspectorul Pruteanu Alexandru, ca unul care nu manifestă spirit partinic, responsabilitate față de funcția care i s-a încredințat. După cum era de așteptat, inspectorul Pruteanu a favorizat pe unii colegi de seminar, azi preoți. [...] În alte informații primite la acest inspectorat este semnalat că a comis unele abuzuri în exercitarea funcției sale, este discreditat în fața conducătorilor unor culte, comentându-l nefavorabil, afirmându-se că nu poate fi considerat omul de legătură între biserică și stat, ci mai degrabă un om de afaceri, necinstit și imoral. Este semnalat de sursele noastre că ar fi luat sume de bani de la preoți, pentru unele transferări și numiri, care au avut loc la Centrul eparhial Buzău, că a înlesnit intrarea în Seminarul teologic Buzău a unor candidați, apelează la preoți (între care și surse) pentru a-și rezolva interese de ordin personal.

[...] Deși recrudescența fenomenului religios este simțită din ce în ce mai mult pe raza județului Buzău, atât din partea cultelor neoprotestante și a sectelor interzise prin lege, nu a luat niciodată măsuri ferme pentru preîntâmpinarea unor fenomene nocive care s-au petrecut, deși prin calitatea pe care o are o putea face.

[...] Există în tradiția cultului ortodox (dar la Buzău se exagerează foarte mult prin venirea episcopului Norocel) de a se face sfințiri cu participarea unui număr mare de clerici și lume multă la aceste festivități religioase care de cele mai multe ori s-au ținut în perioade nepotrivite (ex. campanii agricole), normal este (așa cel puțin ne spun sursele noastre, fiind bine documentate) ca împuternicitul să nu participe la aceste festivități religioase. De ce?, pentru că este obligat să se supună regulilor cultului (să se închine, să cânte, să se roage etc.) asta fiind o treabă a conducerii eparhiei Buzău. Prezența împuternicitului aici este legată de chestiuni materiale, pentru că după terminarea slujbei urmează masa și apoi la fiecare câte un plic cu bani. De aceea este nelipsit la aceste sfințiri”²¹³.

Totodată, „despre el au fost expediate către diferite organe numeroase scrisori și reclamații în care sunt sesizate o serie de abuzuri și comportări necorespunzătoare. Așa după cum rezultă și din scrisoarea adresată Ministerului de Interne. Cu toate acestea

²¹³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, ff. 155-157v.

au fost informate și organele locale de partid și de stat, propunându-se schimbarea acestuia din funcție”²¹⁴.

Pe o rezoluție din aprilie 1984, generalul Aron Bordea cerea ca Departamentul Cultelor să fie informat despre atitudinile lui Pruteanu, totodată solicitând informații privind legăturile acestuia cu conducerea instituției de care aparținea²¹⁵.

Savin Ioan, n. 7 ianuarie 1919, com. Secuieni, jud. Bacău. *Studii*: Liceul teoretic. Membru PCR din 1947. Este împuternicit de culte din 1950. Într-o fișă personală din ianuarie 1976, întocmită de Securitatea Bacău, se spune: „Este un tovarăș serios, nu este cunoscut cu abateri sau vicii care să-l compromită. Cunoaște bine orientările date pe linia Departamentului Cultelor și le aplică în practică întocmai, fără părtinire. Dă multă dovadă de corectitudine și obiectivitate în muncă. Este colaboratorul nostru, a dat și dă rezultate bune în muncă, sesizându-ne la timp despre unele fenomene sau acțiuni ce se ivesc în cadrul cultelor și sectelor existente pe raza județului. Dovedește mult atașament față de organele noastre și, în afară că ne informează cu probleme ce ne interesează, ne și consultă în unele probleme, așa spre exemplu când a ales candidații pentru alegeri în comitetele AZS, a evangheliștilor și a altora, în aprobările care se dau de înființarea unor case de rugăciuni, cu privire la unele persoane din cler care urmează să urce în ierarhia cultelor respective și asupra altor probleme. Ia măsuri fie la sesizarea noastră sau din proprie inițiativă asupra elementelor care încalcă legea cultelor sau depășesc normele legale. Apreciem că este un tovarăș orientat în funcția pe care o îndeplinește și credem că și în viitor se va achita de sarcinile ce le are, atât pe linia cultelor, cât și în colaborarea cu organele noastre”²¹⁶.

Teperdel Mihai, n. 10 iulie 1931, sat Butin, com. Gătaia, jud. Timiș. *Studii*: Școala primară din Butin (1938-1942), Liceul teoretic nr. 2 din Timișoara (1942-1950). *Profesia de bază*: învățător. Membru UTC din 1948 și PCR din 1953. *Activitate și funcții*: învățător suplinitor la Școala din Jamu Mare (1950), apoi profesor de Științele naturii în satul Clopodia, din aceeași comună, jud. Timiș (1950-1951), satisfacerea stagiului militar la UM 03236 MFA din Slobozia, jud. Ialomița, îndeplinind „munca de responsabil cu lichidarea analfabetismului” (1951-1954), apoi îndrumător al bibliotecilor din cadrul Secției culturale de la Sfatul regional Banat (1954-1955). *Distincții*: medalia „A XX-a aniversare a RPR”. La 22 iunie 1955 a fost recrutat în corpul inspectorilor teritoriali de culte, pentru regiunea

Banat, mai întâi ca împuternicit secretar, apoi ca împuternicit regional, după pensionare lui Popescu Sever.

Într-un referat din 1954, întocmit în vederea încadrării la Sfatul regional Banat, Teperdel este descris ca „un element tânăr, om cu multă dragoste de muncă. Promite a

²¹⁴ *Ibidem*, f. 151.

²¹⁵ *Ibidem*, f. 150.

²¹⁶ *Ibidem*, vol. 9, ff. 171-171v.

fi un bun cadru cultural, având și o pregătire de cultură generală corespunzătoare. Este energic, plin de elan și cu perspective frumoase de dezvoltare. Este atașat partidului nostru, pentru care se străduiește să dea tot ce puterea și capacitatea îl ajută”. Iar într-o fișă de cadre Țeperdel era arătat că în funcția de îndrumător „a dovedit principialitate și intransigență”²¹⁷.

La șase luni de la angajarea ca împuternicit, într-o caracterizare a a responsabililor din centrala ministerului, se spunea despre Țeperdel: „A reușit a cunoaște problemele de culte și a da o rezolvare justă, pe linia politică trasată de Minister. Tov. a fost primit în rândurile membrilor de partid. Este înscris și participă regulat la seminariile formei de învățământ, Istoria PCUS, anul I, unde participă la discuții. Tov. nu citește cu regularitate presa de partid. Din punct de vedere profesional tov. își îndeplinește sarcinile în bune condițiuni. Lucrările date spre executare le face la termenul fixat, dovedind din zi în zi o cât mai bună executare. În lipsa împuternicitului regional, în cazuri urgente, ia legătura cu conducerile locale ale cultelor și cu organele locale, iar în rezolvarea problemelor dovedește orientare. Are putere de muncă, spirit de inițiativă și dovedește și vigilență în munca sa. Studiază instrucțiunile, legea cultelor și statutele, pentru a fi în măsură să poată rezolva singur unele probleme. Lucrările le rezolvă cu multă atenție, nu urmărește însă și trimiterea lor la timp. Este conștiincios, respectă orele de birou, fiind un ajutor prețios în munca împuternicitului regional. Urmărește rezolvarea problemelor de către împuterniciții raionali, sesizează lipsurile din lucrări, luând măsurile de observare și îndreptare a lucrării, comunicând împuternicitului regional măsurile luate. Ca o lipsă constatată până acum este aceea că este prea grăbit în studierea instrucțiunilor, cât și a lucrărilor împuterniciților, fapt ce duce fie la interpretarea greșită, fie la lipsa de sesizare a unor lipsuri. De asemenea, tov. fiind operativ în executarea lucrărilor (scrierea lor la mașină), nu le rezolvă din timp, lăsând să se aglomereze fapt ce duce la întârzierea unor lucrări cu termen fix. În general, munca împuternicitului ajutor este în creștere și în ajutorul împuternicitului regional și a celor raionali. Nu refuză sarcini, își recunoaște greșelile, nu rezolvă probleme în care nu este bine orientat. Este apreciat și de către organele locale cu care noi colaborăm”²¹⁸.

Într-un referat de verificare din 4 martie 1968, despre Țeperdel se spunea: „Având un nivel de cunoștințe profesionale și ideologice destul de avansat, tov. Țeperdel Mihai, se descurcă ușor în punerea de acord a nevoilor religioase cu realitatea istorică și politică de stat în problema de culte, acordând destulă atenție cunoașterii noutăților izvorâte din activitatea acestui fenomen. Pătruns de dorința de a cunoaște toate problemele și din grija de a executa cu punctualitate lucrările, este câteodată nervos, nervozitate care în câteva rânduri l-a pus în conflict cu Mitropolia Banatului, creând unele nemulțumiri și Episcopiei Aradului. Aceste inconveniente ale tov. Țeperdel Mihai sunt ușor de remediat, deoarece el are voință și poate să se schimbe”, propunându-se astfel păstrarea lui în funcție²¹⁹.

Țeperdel era considerat un funcționar cu o bună prestață, potrivit aprecierii din 1973: „Lucrând de mai mulți ani în cadrul departamentului a reușit să acumuleze o

²¹⁷ *Ibidem*, vol. 4, f. 18.

²¹⁸ ASSC, dosar personal Țeperdel Mihai, f. nepag.

²¹⁹ *Ibidem*.

bogată experiență. Aceasta îmbinată cu preocuparea pentru ridicarea continuă a nivelului de pregătire politică și profesională au făcut ca în anul 1973 să își îndeplinească în mod corespunzător sarcinile de serviciu ce i-au revenit. Având un stagiu mare în specialitate el a reușit să sesizeze cu ușurință diferitele tendințe și manifestări din activitatea cultelor menite să ducă la intensificarea vieții religioase despre care a informat cu operativitate, atât departamentul, cât și organele locale competente pentru luarea de măsuri. O atenție deosebită a acordat-o pregătirii și desfășurării conferințelor de orientare a personalului de cult, precum și supravegherii serviciilor religioase ocazionate de sărbătorirea unor hramuri, sfințiri și resfințiri de biserici, catehizări și mirungeri, botezuri etc., s-a preocupat mai puțin însă de activitatea cultelor: evanghelic CA, evanghelic SP, mozaic, AZS și CDE despre care informările sunt într-un număr destul de mic. La fel și despre grupările religioase interzise și anarhice pentru care i s-a atras atenția la timpul potrivit, ceea ce a fost luat în seamă de tovarășul Țepeș. Pentru modestia, spiritul de inițiativă, disciplină, conștiinciozitate și perseverența de care a dat dovadă în îndeplinirea sarcinilor el se bucură de bună apreciere din partea organelor de partid și de stat județene. De asemenea, se bucură de stimă și respect și în fața conducătorilor de culte și a personalului clerical”.

Într-o altă caracterizare a activității sale, de data aceasta întocmită de Securitatea Timiș în decembrie 1983, despre Țepeș se arată: „Cunoaște bine problemele cultelor. Până în prezent a rezolvat bine sarcinile în această problemă. Este un bun colaborator al organelor noastre, ne consultă în toate problemele, ia măsuri corespunzătoare, legale, organizându-se cu ajutorul său unele măsuri de prevenire. Ne informează de toate problemele cunoscute de interes pentru organele de securitate”²²⁰. În consecință, Securitatea propunea păstrarea lui pe postul de împuternicit pentru Timiș.

Vâlcu Dumitru, n. 20 iunie 1931, com. Bolotești, jud. Vrancea. *Profesia*: activist de partid. În 1983 era inspector la Galați. Într-un tabel întocmit de Securitate cu „împuterniciții cu probleme la etica și morală socialistă”, Vâlcu este arătat că „se ocupă cu luarea de mită de la diverși preoți ortodocși, în schimbul transferării lor în alte localități sau promovării altora în funcții”²²¹.

Alți inspecori din 1983 pentru care nu avem date biografice sunt: Simo Sandor, n. 1944, Odorheiu Secuiesc, profesor, inspector la Covasna; Tanko Arpad, n. 1927, com. Morăreni, jud. Harghita, învățător, inspector la Mureș; Gheorghe Marin, n. 1940, com. Baldovinești, jud. Olt, profesor, inspector la Olt; Iura Dumitru, n. 1944, com. Nănești, jud. Maramureș, profesor, inspector la Satu Mare; Achim Simion, n. 1939, com. Romița, jud. Sălaj, învățător, inspector la Sălaj. Galan Valerian, n. 1926, Suceava, învățător, inspector la Suceava. Căprăroiu Mihai, n. 1921, Filiași, jud. Dolj, ofițer, inspector la Tulcea²²².

²²⁰ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 148, vol. 11, f. 239v.

²²¹ *Ibidem*, vol. 9, ff. 31, 201.

²²² *Ibidem*, vol. 8, ff. 69-72.

Nicolae IONIȚĂ

Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate din anii '60 (II)

Records of the Leaders of the Securitate Regional Divisions in the 1960's

The early 1960's marked the end of the selection process of the Securitate leaders that had begun in 1948. The last „veterans” selected from among the party activists appointed by the central and regional bodies of the Securitate were replaced with officers trained exclusively according to the rules of the repressive apparatus.

The present paper displays the biographies of the leaders of the regional Securitate divisions, appointed between 1961 and 1967. Some of those officers held high positions in the hierarchy of the repressive bodies in Romania until the end of the communist regime (the names of Nicole Plesita and Emil Macri should be mentioned) while others were gradually removed from the system.

Our work focuses on the mechanisms of recruitment and promotion of the Securitate leaders in the first 20 years of existence of that institution. Besides, the paper shows the degree to which the objectives of the staff policy set and adhered to since the establishment of the repressive bodies in Romania after 1948 were met.

Etichete: Securitate, direcție regională, promovare, comandant, politică de cadre

Keywords: Securitate, regional division, promotion, leader, staff policy

Gheorghe N. Grigore (n. 18 august 1928, în București, fiul unui mecanic, naționalitatea – română, studii – medii și cursul de pregătire în munca de Securitate din U.R.S.S., cu durata de un an, profesia de bază – strungar), șef al *Direcției Regionale de Securitate Hunedoara* în perioada 1962 – 1968.

Gheorghe Grigore a absolvit șapte clase primare în 1942 și s-a angajat ucenic la Întreprinderea „Olimpul” din București, urmând concomitent cursurile școlii profesionale de ucenici, până în 1946. Ulterior, calificându-se în meseria de strungar, a continuat să lucreze în cadrul aceleiași întreprinderi. În același timp, s-a apropiat de structurile politice afiliate noului regim, în 1945 fiind primit în U.T.C., iar apoi în P.C.R., din septembrie 1947. Date fiind originea socială și profesia sa, a fost relativ

rapid remarcat și scos „din producție” pentru a fi trimis, de la 1 iulie 1949, să urmeze cursurile Școlii medii de partid, cu durata de 3 luni¹.

După absolvirea cursului mai sus menționat, Gheorghe Grigore nu și-a continuat cariera de activist de partid, ci a fost trecut direct în prima linie a luptei împotriva „dușmanilor de clasă” și angajat în D.G.S.P., de la 17 noiembrie 1949, cu gradul de sergent major, fiind repartizat ca funcționar operativ la Direcția I Informații Interne din Aparatul Central al Securității². Aici, Gh. Grigore se face remarcat de la bun început prin „interesul deosebit” arătat pentru „însușirea problemelor de Securitate”, „perseverența manifestată în îndeplinirea sarcinilor profesionale”, precum și „rezultatele pozitive” obținute, fapt pentru care a fost primit în corpul ofițerilor, din 1950, cu gradul de sublocotenent, și promovat în funcții de conducere de mai mică importanță, precum cea de locțiitor șef birou în cadrul Serviciului 3 „Partide Burgheze și Organizații Naționaliste Ilegale din Rândul Minorităților Naționale” din Direcția a III-a Informații Interne³. Cu toată importanța redusă a funcțiilor deținute inițial, din 1954 apar primele semne ale faptului că ofițerul era avut în vedere pentru promovarea în eşaloanele de vârf ale ierarhiei, fiind încadrat, în cursul aceluiași an, locțiitor al șefului unui serviciu operativ din cadrul Direcției a III-a, avansat locotenent major la „excepțional”, iar, din noiembrie – trimis pentru a urma cursul de pregătire în „munca informativă” din U.R.S.S.⁴.

După întoarcerea de la Moscova, în februarie 1956, Gh. Grigore a fost reîncadrat ca locțiitor al șefului Serviciului 3 Manifeste din Direcția a III-a, încredințându-i-se conducerea efectivă a unității. Pe parcursul a aproape trei ani, s-a remarcat prin „buna sa pregătire în munca profesională”, care îl ajuta „să se orienteze just în rezolvarea problemelor”, precum și prin „îndrumările competente” acordate subalternilor în diverse lucrări, ofițerul participând personal la soluționarea „problemelor de muncă”. Calitățile sale personale ar fi contribuit semnificativ la „imprimarea unui ritm mai ofensiv împotriva elementelor contrarevoluționare” în activitatea serviciului și l-ar fi ajutat să câștige respectul subalternilor⁵, fiind totodată apreciat de conducerea ministerului drept „un ofițer serios, competent și cu autoritate față de subalterni”, cu perspective de promovare pentru viitor⁶. Din toate aceste

¹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7370, dosar nr. 31, nenumrotat: Referat de cadre, f.d., semnat de mr. Grigore Rovența, șeful Serviciului 1 din Direcția Cadre M.A.I., cpt. Vasile Achimescu, șef birou și lt. maj. Constantin David, anexat ordinului M.A.I. nr. 2408/01.07.1959.

² Idem, inv. nr. 7347, dosar nr. 2, ff. 86 – 87: Deciziile Directorului General al Securității Poporului nr. 13300 și 13310/17.11.1949.

³ Vezi idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 31, nenumrotat: Referat de cadre..., anexat ordinului M.A.I. nr. 2408/01.07.1959 și idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 31, nenumrotat: Ordinul M.S.S. nr. 448/31.03.1953.

⁴ Referitor la avansarea în grad, vezi idem, inv. nr. 7360, dosar nr. 68, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3618/15.08.1954.

⁵ Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 31, nenumrotat: Referat de cadre..., anexat ordinului M.A.I. nr. 2408/01.07.1959.

⁶ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar G/326, f. 3: Referat de cadre privind activitatea lui Grigore Gheorghe, din 27.12.1961, alcătuit de Secția Cadre a C.C. al P.M.R., semnat de Nicolae Constantin, șef sector în cadrul secției, Ionel Gal, instructor și Gheorghe Titileanu, responsabil

motive, Gh. Grigore este avansat la gradul de căpitan, definitivat în funcția de șef al Serviciului 3 din Direcția a III-a, la 1 iulie 1959⁷ și supus unei atente examinări, pentru a i se evalua capacitatea de a face față unor funcții de conducere în diferite sectoare informative. În această logică s-a înscris, cel mai probabil, și mutarea sa la conducerea Serviciului „Tineret Studios” din Direcția de Informații Interne M.A.I., în februarie 1961⁸.

Prilejul pentru promovarea căpitanului Grigore l-a reprezentat schimbarea șefilor de direcții regionale de Securitate de naționalitate maghiară, de la sfârșitul anului 1961, când a fost eliberat postul de comandant al Regionalei Hunedoara, ce-i este atribuit lui Gh. Grigore, de la 1 ianuarie 1962, acesta fiind și avansat, în prealabil, la gradul de maior⁹. Noul șef al Regionalei de Securitate Hunedoara a fost și primul comandant al unității care a reușit să câștige cu adevărat aprecierea conducerii ministerului, de la mutarea lui Mihail Kovacs, în 1952. Deși numit în fruntea unei unități teritoriale confruntate cu o situație operativă relativ dificilă, căreia i se adăugau frecvente abateri disciplinare ale lucrătorilor, Gh. Grigore pare să facă față în mod exemplar tuturor provocărilor de gen în anii care au urmat. Rezultatele obținute în activitatea informativă de ofițerii direcției se îmbunătățesc considerabil, nivelul de disciplină al acestora marchează o ameliorare, în timp ce sunt promovați, la recomandarea șefului regionalei, lucrători bine apreciați de conducerea M.A.I., cu o îndelungată carieră ulterioară în Securitate, unii dintre ei chiar în Aparatul Central al ministerului¹⁰. Toate acestea au reprezentat motive suficiente pentru premiarea repetată a lui Gheorghe Grigore și avansarea sa în grad de două ori la „excepțional”, în doar cinci ani: locotenent-colonel, de la 23 august 1964 și colonel – 30 decembrie 1967¹¹. Schimbările produse la vârful ministerului, după plecarea lui Al. Drăghici, în iulie 1965, reorganizările din 1967 – 1968, concretizate prin înființarea C.S.S., sporirea pretențiilor față de nivelul de pregătire profesională și culturală a lucrătorilor de Securitate și mai

al colectivului M.A.I. din Grupul de instructori pentru controlul muncii de partid în M.F.A. – M.A.I.

⁷ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7370, dosar nr. 31, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2408/01.07.1959.

⁸ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar G/326, f. 5: Referat de cadre privind activitatea căpitanului de Securitate Grigore Gheorghe, din 22.12.1961, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., colonel Ioan Pateșan.

⁹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 14, nenumrotat: vezi ordinele M.A.I. nr. K/3541 și K/3542 din 01.01.1962.

¹⁰ Poate cel mai evident exemplu în acest sens ar fi Ion Emilian Georgescu, promovat succesiv, în perioada în care Gh. Grigore a deținut conducerea organelor de Securitate din regiunea, apoi județul Hunedoara, în funcțiile de șef al Serviciului Raional de Securitate Hunedoara (01.02.1963), locțiitor al șefului Regionalei de Securitate Hunedoara pentru operativ (01.09.1964), pentru ca, de la 1 decembrie 1967 să fie mutat în Aparatul Central al C.S.S. și numit ulterior locțiitor al șefului Direcției a II-a Contrsabotaj (01.03.1969). Acesta nu este însă un exemplu singular, putând fi citate, în același sens, și cazurile lui Gheorghe Simon (succesorul lui Gh. Grigore la conducerea Inspectoratului Județean de Securitate Hunedoara), Laurian Rusan, Florian Baicu ș.a.m.d.

¹¹ Idem, inv. nr. 7381, dosar nr. 17, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964 și idem, inv. nr. 7388, dosar nr. 32, nenumrotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 4030/30.12.1967.

ales a șefilor acestora nu par să-i afecteze în vreun fel poziția. Din aceste motive, după reorganizarea teritorială din 1968, au părut firești confirmarea sa la conducerea Inspectoratului Județean de Securitate Hunedoara¹², dar și includerea în evidența cadrelor pentru promovarea într-o funcție de o mai mare importanță. Aceasta avea să survină relativ rapid ulterior, în urma controlului efectuat, în cursul anului 1970, asupra activității organelor de filaj și investigații din cadrul Direcției a XII-a a Securității, ale cărui rezultate au fost chiar mai proaste decât cele care constituiau nota obișnuită a acestei unități. Consecința a fost destituirea a aproape întregii conduceri a direcției, în frunte cu șeful ei, generalul Pius Kovacs, care a fost înlocuit, de la 1 mai 1970, de colonelul Gheorghe Grigore¹³.

Revenit în Aparatul Central al Securității, de data aceasta în poziția de șef al unei direcții operative, Gh. Grigore se bucură de o remarcabilă longevitate în funcție. Nici una dintre schimbările ulterioare – de la simple reorganizări și schimbări de indicativ sau denumire ale direcției, până la reorganizarea întregului aparat de represiune, prilejuită de fuziunea C.S.S. și M.A.I., din aprilie 1972, sau de înființarea Departamentului Securității Statului, în 1978 – nu-l afectează cu nimic pe șeful Unității Speciale „F”, cum a fost redenumită direcția de filaj și investigații din 1973. La fel de puțin efect asupra carierei ofițerului au și înlocuirile succesive ale miniștrilor de Interne după 1972, schimbarea repetată a întregii garnituri de conducere a Securității sau anchetele interne efectuate după dezertarea generalului Pacepa. Dimpotrivă, Gh. Grigore pare să se bucure de aprecierea tuturor conducătorilor organelor de represiune timp de aproape paisprezece ani, fiind evidențiat cu numeroase ocazii, răsplătit cu prime substanțiale și avansat în grad – general-maior, de la 27 decembrie 1972¹⁴. Pot fi menționate, este adevărat, și incidente precum sancționarea cu „mustrare scrisă”, în 1976¹⁵, sau suspiciunile care au planat asupra sa în 1979, când a fost supus unei anchete pentru a justifica modul în care dobândise unele bunuri cu o valoare apreciabilă¹⁶, dar,

¹² Vezi Fl. Dobre (coord.), *Securitatea. Structuri – cadre. Obiective și metode*, vol. 2 (1967 – 1989), București, Ed. Enciclopedică, 2006, pp. 54 – 55: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1550/18.02.1968.

¹³ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7393, dosar nr. 3, nenumerotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1407/01.05.1970.

¹⁴ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20162-164.pdf, consultat la data de 14 aprilie 2014.

¹⁵ Idem, inv. nr. 7405, dosar nr. 9, nenumerotat: Ordinul M.I. nr. II/1538/01.06.1976. Conform ordinului, sancțiunea i-a fost acordată „pentru că a solicitat șefului Inspectoratului Județean Timiș să-i fie procurate unele obiecte de îmbrăcăminte provenite din confiscări pentru fiul său”.

¹⁶ În contextul anchetelor declanșate după fuga generalului Pacepa din august 1978, au fost efectuate, la comanda lui Nicolae Ceaușescu, o serie de investigații asupra averilor deținute de ofițerii de Securitate, mai ales ale celor din sectorul „informații externe” sau cu poziții de vârf în cadrul sistemului. În acest context, s-a descoperit faptul că generalul Grigore era fericitul posesor al unei vile situate în localitatea Bran, cu o valoare estimată de 250 000 de lei, sumă mai mult decât considerabilă în acea vreme. Cu toate acestea, se pare că, deși cazul său a fost adus în atenția conducerii ministerului, cercetările ulterioare nu au relevat nimic ilegal în modul de dobândire a imobilului respectiv – vezi idem, fond Documentar, dosar nr. 13154, vol. 13, f. 53: *Tabel nominal cu cadrele de conducere din aparatul de Securitate luate în evidență ca posesoare ale unor bunuri materiale asupra cărora colectivul central de verificare trebuie să-și spună punctul de vedere*

în final, toate acestea nu au putut umbri imaginea pozitivă pe care generalul Grigore a știut să și-o creeze la nivelul conducerii ministerului și a partidului.

Finalul carierei ofițerului la conducerea organelor de filaj și investigații ale Securității a intervenit în cursul lunii septembrie 1984, când, în contextul introducerii principiului „rotirii cadrelor” de conducere, aflate în aceeași funcție pentru mai mult de doisprezece ani, s-a descoperit faptul că Gheorghe Grigore depășise cu mult limita respectivă. Avându-se în vedere și vârsta sa înaintată, a fost înlocuit la comanda Unității Speciale „F” cu fostul șef al gărzii personale a lui Nicolae Ceaușescu, colonelul Ioan Băjenaru, și mutat la conducerea Centrului de Perfecționare a Cadrelor de Securitate de la Bran (U.M. 0703), funcție care tindea deja să devină apanajul foștilor comandanți din Securitate înaintea trecerii în rezervă. Acesta a fost cazul și al lui Gheorghe Grigore, trecut în retragere și pensionat după numai doi ani, la 5 decembrie 1986¹⁷. A decedat, se pare, în cursul anului 1988, la București¹⁸.

Dumitru Gh. Ionescu (n. 13 iulie 1928, Iași, fiul unui cizmar, naționalitatea – română, studii – medii și cursul de perfecționare cu durată de un an din URSS, profesia de bază – lăcătuș), șef al *Direcției Regionale de Securitate Iași* în perioada noiembrie 1967 – februarie 1968.

Dumitru Ionescu a absolvit patru clase primare la școala „Vasile Lupu” din Iași în cursul anului 1939, iar ulterior, „din cauza situației materiale a părinților, care nu era satisfăcătoare”, a fost nevoit să se angajeze, pentru o scurtă perioadă de timp, drept „băiat de prăvălie la o mezelărie din Piața Halei Iași”. Din toamna aceluiași an, se înscrie pentru a-și completa studiile, absolvind în cele din urmă șapte clase primare în toamna anului 1942¹⁹. A rămas acasă până în noiembrie 1943, când a promovat proba de admitere ca ucenic lăcătuș la Depoul C.F.R. din localitate. Din martie 1944, a fost evacuat împreună cu restul personalului angajat la Sibiu, de unde pleacă apoi pentru a se refugia în comuna Lovrin, jud. Timiș – Torontal, localitate aflată succesiv, în perioada ulterioară, sub ocupație maghiară, apoi germană. Din februarie 1945, s-a întors la Iași, unde s-a reangajat pentru a-și finaliza ucenicia la Depoul C.F.R. din localitate²⁰.

Încă din toamna anului 1944, D. Ionescu se „orientează” corespunzător la noile realități politice și se înscrie în rândul membrilor U.T.C. fiind apoi rapid selectat pentru înscrierea în P.C.R., cu toate că nu împlinise nici optsprezece ani, și admis de la 13 decembrie 1945²¹. Aceasta nu i-a asigurat însă imediat o carieră în structurile politice

¹⁷ Vezi idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7431, dosar nr. 18, nenumrotat: Decretul prezidențial nr. 222/05.12.1986.

¹⁸ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/cadrela_securitatii/GRIGORE_GHEORGHE.pdf, consultat la data de 14 aprilie 2014.

¹⁹ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Ionescu Dumitru*, nenumrotat: „Autobiografie”, din 10 iulie 1950.

²⁰ *Ibidem*: „Autobiografie” din 17.01.1955.

²¹ Referitor la modul în care s-a desfășurat înscrierea sa în P.C.R., D. Ionescu relatează, într-o autobiografie din 1950: „În luna noiembrie 1945, am fost propus de către tov. Tolontan Ioan, în prezent muncitor la Revizia Vagoane C.F.R. Socola, să intru în P.C.R. Deși nu aveam încă vârsta

sau administrative ale regimului, fiind nevoit să-și continue pregătirea în meseria de lăcătuș la Depoul C.F.R. Iași, pe care o finalizează în cursul lunii noiembrie 1947. A lucrat ulterior în cadrul aceleiași unități până în aprilie 1948, când a fost transferat la Revizia de Vagoane Iași. În perioada de ucenicie, era caracterizat drept „un element cu voință de muncă [...], preocupat în mod permanent de însușirea materiilor predate la cursuri, iar ulterior de aplicarea lor în practică”, devenit ulterior un „meseriaș [care] a muncit cu mult elan, fiind apreciat astfel de conducere, cât și de colectiv”. A știut să probeze și altfel de calități, după cum apreciau plini de admirație superiorii săi după angajarea în Securitate, care-l remarcă pentru că ar fi „dat dovadă de atașament față de instituție, descoperind o serie de elemente ce executau diferite lucrări particulare din materia primă a C.F.R.-ului”²².

Admiterea timpurie în rândul membrilor P.C.R. a condus și la participarea lui Dumitru Ionescu la campaniile desfășurate ulterior de partid, fiindu-i încredințată și funcția de responsabil al Organizației de Tineret a P.C.R. de la Revizia de Vagoane, apoi de la Depoul C.F.R. Iași. Rezultatele pe care le-a obținut în acest domeniu au dezamăgit însă „datorită faptului că nu avea un nivel politic dezvoltat [și] nu putea face față sarcinilor încredințate, nefiind suficient de combativ în fața lipsurilor ce se manifestau, iar spiritul [său] critic și autocritic era scăzut”. Cu toate acestea, era totuși apreciat pentru că „prin felul lui cum a muncit, a dovedit a fi atașat regimului”²³ și avut în vedere pentru utilizarea sa în alte sectoare. Ulterior, a fost implicat în organizarea campaniilor electorale ale P.C.R., desfășurarea campaniei de însămânțări etc., până când, remarcându-i-se „vigilența” manifestată față de „dușmanii clasei muncitoare”, este „scos din producție” și angajat ca funcționar operativ, de la 25 octombrie 1948, la Direcția Regională de Securitate Iași, acordându-i-se și gradul de plutonier major²⁴.

După încadrarea în aparatul de Securitate, D. Ionescu este repartizat inițial la Biroul 1 din Secția I Informații Interne a Direcției Regionale de Securitate Iași. A fost remarcat drept un „element inteligent, care într-un timp relativ scurt a reușit să însușească problemele muncii de Securitate, obținând unele rezultate mulțumitoare în activitatea sa”, fiind evidențiate în mod deosebit „curajul, hotărârea și spiritul de sacrificiu” manifestate de noul lucrător de Securitate, care se infiltrasă în rândurile unor „bandiți înarmați”, „reușind să-i ducă în eroare și să fie prinși de organele noastre”²⁵. În consecință, a fost răsplătit inițial prin „mulțumiri verbale [aduse] în fața întregului colectiv”, apoi prin avansarea în gradul de sublocotenent (de la 1 august 1950)²⁶.

de 18 ani, am acceptat, explicându-mi-se întrucâtva linia Partidului și dându-mi seama că acest Partid luptă pentru interesele clasei muncitoare, din care și eu făceam parte, am fost de acord cu cele propuse și astfel am completat adeziunea” – vezi *ibidem*, „Autobiografie” din 10 iulie 1950.

²² Vezi *ibidem*: Referat de cadre din 10.08.1954, semnat de șeful D.R.M.A.I. Iași, col. N.V. Pandelea și șeful Serviciului Cadre al direcției, lt. maj. Gh. Ciobanu.

²³ *Ibidem*: Referat de cadre din 26.10.1953, semnat de șeful Serviciului Cadre D.R.M.A.I. Iași, lt. maj. Gh. Ciobanu și slt. C. Croitoru.

²⁴ *Ibidem*: Referat din 20 octombrie 1948, semnat de lt. N. Botezatu din D.R.S. Iași. Acesta este referatul de avizare a angajării lui Dumitru Ionescu, încadrat prin Decizia D.G.S.P. nr. 13110/25.10.1948.

²⁵ *Ibidem*: Referat de cadre din 10.08.1954...

²⁶ *Ibidem*: „Fișă personală”, din 12.09.1980.

Beneficiază, de asemenea, de o rapidă promovare în funcție – numit șef de problemă în cadrul Biroului 1 la scurtă vreme de la angajare, din ianuarie 1951 i se încredințează conducerea Biroului 2 din Secția I Informații Interne, pentru ca, în septembrie același an, să fie mutat la conducerea Biroului 7 (Contrainformații în Miliție) din D.R.S.S. Iași²⁷.

Noua funcție de conducere deținută de sublocotenentul Ionescu s-a dovedit a fi mai mult simbolică, având în vedere faptul că, inițial, era singurul lucrător al biroului. Cu toate acestea, s-a remarcat drept „un tov. muncitor, cu multă voință și dragoste de a munci”, care simțea „din plin răspunderea ce apasă pe umerii săi”, fiind „frământat de faptul că nu a reușit să cuprindă în întregime munca”²⁸. Cu toate acestea, era criticat pentru că ar fi manifestat „indisciplină față de șefii săi, contrazicându-se cu aceștia în unele probleme, deși nu avea dreptate”. De asemenea, i se reproșa că ar „lucra dezordonat, la întâmplare”, dar și comportamentul față de subalterni, „pe care îi rezecea, fapt ce a făcut să nu fie stimat de aceștia”²⁹.

Cu unele rezerve, precum cele amintite mai sus, conducerea Regionalei de Securitate Iași a considerat că ofițerul putea fi promovat în continuare și îl numește, din iulie 1952, la comanda Secției Raionale de Securitate Tg. Frumos, acesta fiind și avansat în grad – locotenent, de la 23 august 1952³⁰. De-abia aici, locotenentul Ionescu pare să-și arate, încă de la început, adevărata măsură a incompetenței. Astfel, într-o evaluare ulterioară, se constata faptul că, sub conducerea sa, organele de Securitate din raionul Tg. Frumos reușiseră să fie cotate „printre cele mai slabe” din regiune. Toate deficiențele înregistrate – de la slaba calitate a agenturii informative până la lipsa de pregătire și abaterile lucrătorilor operativi – erau atribuite șefului secției, care nu ar fi reușit „să antreneze în suficientă măsură colectivul la îndeplinirea sarcinilor, datorită lipsei de organizare a muncii și, în special, a lipsei de tact în munca cu subalternii, care au muncit mai mult de frica comandantului, iar atunci când nu erau controlați, cădeau din abateri în abateri, ce duceau la compromiterea lor ca organe de Securitate”³¹.

Aceste aprecieri la adresa locotenentului Ionescu, aparținând conducerii Regionalei de Securitate Iași, sunt relativ moderate față de cele oferite de fostul său adjunct la comandă, locotenentul Ovidiu Andronache. Acesta, într-o caracterizare ulterioară, sublinia slaba pregătire profesională a lui D. Ionescu, ce s-ar fi bazat numai „pe cunoștințele vechi, care nu mai corespund aproape deloc cu munca reală de Securitate care se duce în prezent”. Incompetența fostului său șef ar fi fost evidentă încă dinainte de a fi promovat, dar s-ar fi trecut peste acest aspect „datorită spiritului «critic» pe care îl avea în ședințele care se țineau și pentru care a fost foarte mult apreciat de conducerea unității [D.R.S. Iași – n.m.]”. Locotenentul Andronache acordă

²⁷ *Ibidem*. Referat de cadre din 10.08.1954... Este vorba de o promovare în funcție, având în vedere faptul că acesta este un birou independent în cadrul Regionalei, corespondent Direcției a VII-a din Aparatul Central al D.G.S.S.

²⁸ *Ibidem*. *Proces verbal din 19 iunie 1952, al Comisiei de selecționare a cadrelor, organizată pe lângă Direcția Regională a Securității Statului Iași*.

²⁹ *Ibidem*. Referat de cadre din 10.08.1954...

³⁰ *Ibidem*. „Fișă personală”, din 12.09.1980. Avansarea în grad a fost efectuată prin Ordinul M.A.I. nr. 1935/23.08.1952.

³¹ *Ibidem*. Referat de cadre din 10.08.1954...

însă un spațiu mult mai larg aprecierilor referitoare la modul în care șeful Raionului de Securitate Tg. Frumos își evalua subordonații și receptivității sale la „critică”:

„Are spiritul critic foarte dezvoltat, aş putea spune că este chiar mult prea dezvoltat, însă, în același timp, cel autocritic este redus la zero. [...] Foarte tendențios și negativist în ceea ce privește aprecierea cadrelor din subordine, aceste aprecieri făcându-le [...] cu ură [...], crezând că în felul acesta își va consolida poziția de șef. Îi era foarte frică că i se va lua locul și, pentru aceasta, căuta să fie cu «vigilența mărită» atunci când cineva îl critica, pentru ca apoi să știe ce măsuri să ia asupra sa. [...] Nu are metode de a stimula oamenii în muncă, tendențios în aprecierea cadrelor, vânător de greșeli, care nu face nimic pentru a le preîntâmpina, știind doar să facă referate cu propuneri de sancționare, după ce, în prealabil, abaterea era săvârșită. [...] Nu primește critica, iar acel care și-a permis «îndrăzneala» să facă acest lucru este după aceea luat la «ochi», persecutându-l sub fel de fel de pretexte, care nu sunt plauzibile, dar care până la urmă fac să se debaraseze de el, ori prin mutarea respectivului, ori prin scoaterea chiar afară din Securitate”³².

În mod normal, asemenea „performanțe” ar fi asigurat destituirea ofițerului în cauză, sau măcar sancționarea sa. Locotenentului Ionescu i-au adus o promovare. La 15 mai 1953, cu prilejul unei ample reorganizări a aparatului M.S.S., D. Ionescu a fost mutat la conducerea Secției Raionale de Securitate Iași (Raionul Central Iași), funcție echivalentă, teoretic, celei deținute anterior, dacă nu avem în vedere importanța mai mare a acestei unități raionale³³, iar rezultatele acestei mișcări nu s-au lăsat mult așteptate. În mai puțin de jumătate de an, conducerea direcției regionale îi contempla „realizările”: rețeaua informativă aflată în legătura subordonaților era cu totul necorespunzătoare, sectoriștii și ofițerii operativi de la sediul raionului străluceau prin abateri și incompetență, în timp ce evidența operativă a „elementelor dușmănoase” era ca și inexistentă. Cu adevărat remarcabilă putea fi considerată însă situația „acțiunilor informative” ale secției raionale – din totalul de trei acțiuni informative deschise, două a trebuit să fie închise în urma controlului efectuat în 1953, fiind inițiate în mod inutil³⁴.

Locotenentul Ionescu a fost considerat principalul vinovat pentru situația creată, motiv pentru care a fost sancționat cu „avertisment” de către șeful Regionalei Iași, în cursul unei ședințe din 15 ianuarie 1954. Ulterior ofițerul pare să-și corijeze greșelile, dar progresele sale rămân neconvingătoare, trebuind să fie din nou pedepsit, la 5 ianuarie 1955, pentru „lipsă de exigență în îndeplinirea sarcinilor ce revin funcției ce o are”, colonelul Pandele atrăgându-i atenția că era ultimul avertisment pe care-l primea

³² *Ibidem*. Caracterizare privitor pe tov. lt. Ionescu Dumitru, șeful Raionului M.A.I. Iași, f.d., alcătuită de lt. Ovidiu Andronache. Interesant ar fi de știut cum a apreciat O. Andronache calitățile fostului său șef după 1972, când a ajuns din nou să colaboreze îndeaproape cu Dumitru Ionescu – aflat pe atunci la comanda Inspectoratului Județean Iași al Ministerului de Interne – după numirea ca șef al Serviciului 1 Informații Interne din cadrul aceleiași unități.

³³ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7358, dosar nr. 61, nenumerotat: Ordinul M.S.S. nr. 986/15.05.1953.

³⁴ Idem, fond Cadre, dosar personal Ionescu Dumitru, nenumerotat: Referat de cadre din 10.08.1954...

„să lichideze cu lipsurile ce-l mai caracterizează, în caz contrar se vor lua măsurile necesare”³⁵.

În perioada ulterioară, activitatea ofițerului pare să cunoască o sensibilă ameliorare, fiind remarcate, în scurt timp, interesul pe care-l manifesta în „cuprinderea sarcinilor”, precum și „măsurile de îndreptare a muncii cu agentura și evidența operativă” adoptate de acesta. A fost extrem de apreciată atitudinea sa față de instruirea subordonaților, aducându-i-se multe elogii pentru că ar „merge cu ei în teren, le arată cum se muncește practic, iar la sediu, pe baza unui plan, studiază și seminarizează directiva și ordinele instructive privind munca profesională”³⁶. Câțiva ani mai târziu, în decembrie 1958, Dumitru Ionescu continua să fie evaluat în aceeași notă, ajungându-se până la a fi considerat de lt. col. Cleju, locțiitorul șefului Regionalei Iași pentru operativ, drept un conducător de secție raională „corespunzător pe deplin funcției ce o deține”, care „poate fi promovat cu toată încrederea într-o funcție superioară”³⁷. Între rezultatele efective obținute de ofițer în perioada anterioară erau enumerate deschiderea de acțiuni informative și operarea de arestări ale unor „deținători de armament, autori de manifeste și scrisori anonime cu conținut dușmănos, precum și alte elemente instigatoare, împotriva cărora au fost luate măsuri”³⁸.

Principala problemă a lui D. Ionescu rămânea, însă, tratamentul acordat subordonaților. Astfel, în noiembrie 1955, a fost sancționat cu „muștrare scrisă” pentru injuriile aduse unui subofițer în fața întregului colectiv al secției raionale, conducerea Regionalei de Securitate Iași remarcând, cu acest prilej, faptul că „îi trebuie atrasă în mod serios atenția privind atitudinea față de subalterni, întrucât și în alte cazuri a dovedit că folosește un vocabular cam vulgar”³⁹. Astfel de abateri puteau fi trecute totuși cu vederea, asta cu atât mai mult cu cât conduita sa în general, atât „la serviciu, cât și în afara serviciului” nu lăsa cu nimic de dorit – un lucru demn de remarcat în anii de început ai Securității – ofițerul fiind, de altfel, apreciat și ulterior pentru comportarea sa „ireproșabilă în familie și societate”⁴⁰.

³⁵ *Ibidem*. „Notă” din 06.01.1955.

³⁶ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7362, dosar nr. 70, nenumrotat: *Caracterizare*, din 17.08.1955, semnată de șef cpt. N. State, șef serviciu Direcția Cadre M.A.I. și lt.maj. I. Alexandru, șef birou în aceeași unitate, anexată la Ordinul M.A.I. nr. 3870/01.08.1955.

³⁷ Idem, fond Cadre, dosar personal *Ionescu Dumitru*, nenumrotat: *Foaie de notare pe perioada octombrie 1956 - decembrie 1958*, semnată de lt.col. Ioan Cleju.

³⁸ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7370, dosar nr. 17, nenumrotat: Referat de cadre din 01.12.1958, semnat de șeful DRMAI Iași, col. N. Pandelea și șeful Secției Cadre DRMAI Iași, cpt. Gh. Ciobanu, anexat ordinului M.A.I. nr. 1005/01.01.1959.

³⁹ Idem, fond Cadre, dosar personal *Ionescu Dumitru*, nenumrotat: *Referat privind încălcarea disciplinei și a poliției militare de către lt.maj. Ionescu Dumitru, șeful Raionului Central M.A.I. Iași*, din 25.11.1955, semnat de șeful Grupei Inspecții Speciale a DRMAI Iași, lt. Gheorghe Pătru. Vezi și rezoluția de pe marginea referatului.

⁴⁰ *Ibidem*. *Notă de relații*, din 03.01.1967, semnată de inspector prim cadre din Serviciului 1 al Direcției Cadre M.A.I., mr. Iosif Both. Ar trebui totuși menționat faptul că nu a existat cu adevărat o unanimitate în aprecierea comportamentului ofițerului în afara serviciului. Un punct de vedere diferit în această privință îi aparținea locotenentului Andronache, care raporta în 1953: „Din punct de vedere moral, cu toate că, în aparență, s-ar putea spune că este cel mai cinstit om,

Rezultatele obținute în plan profesional îi sunt răsplătite aproape imediat – de la 1 august 1955 a fost avansat locotenent-major⁴¹, iar ulterior a fost propus în repetate rânduri pentru a urma cursul de pregătire în activitatea informativă desfășurat în U.R.S.S., propunere de la care ofițerul s-a eschivat sub diverse pretexte. La 1 octombrie 1958 a fost din nou avansat, în gradul de căpitan⁴², fiind totodată inclus în rezerva de cadre pentru promovarea într-o funcție superioară. După trecerea în rezervă, la sfârșitul lunii noiembrie 1958, a căpitanului Pavel Cernichevici, șeful Serviciului 3 Informații Interne al Regionalei de Securitate Iași, D. Ionescu este propus în locul acestuia, avându-i-se în vedere „calitățile personale, pregătirea multilaterală, atitudinea față de muncă și capacitatea de cuprindere a muncii”, propunere aprobată de conducerea ministerului de la 1 ianuarie 1959⁴³. Din august 1959, a fost trimis să urmeze cursul de pregătire din U.R.S.S. cu durată de un an, fiind apoi reînstatat la comanda Serviciului 3, de la 1 august 1960⁴⁴. O nouă promovare intervine aproape imediat, fiind numit, la 1 octombrie 1960, în funcția de locțiitor al șefului direcției pentru operativ⁴⁵.

Promovarea bruscă a unui fost șef de secție raională de Securitate până la poziția de locțiitor al șefului unei direcții regionale nu a fost lipsită de probleme. În cazul căpitanului Ionescu, dificultățile avute în adaptarea la cerințele noii funcții au fost sancționate prin evaluarea ca „satisfăcătoare” a activității sale din perioada noiembrie 1962 – decembrie 1963. Cu această ocazie, i se reproșau „superficialitatea” manifestată în coordonarea compartimentelor subordonate, utilizarea unui „ton și limbaj exagerat” față de subalterni și slaba calitate a activității informative desfășurate personal (avea un singur informator în propria legătură, și nici în cazul acestuia „nu a dovedit exigența necesară față de sine însuși în dirijarea” lui)⁴⁶. Ulterior, ofițerul pare să se familiarizeze tot mai mult cu atribuțiile specifice funcției, implicându-se în coordonarea – alternativ – a activității tuturor unităților raionale de pe cuprinsul regiunii, precum și a mare parte a compartimentelor independente de la sediul central al unității, în special a Serviciului 3 Informații Interne. La începutul anului 1967, era însărcinat cu supervizarea Secției a VIII-a Anchete, Secției „C” Evidență Operativă, Biroului „F” Controlul Corespondenței, Biroului Poștal Special și a unităților raionale de Securitate Bârlad,

care merge pe linie, dat fiind faptul că este și căsătorit, totuși abateri de la morală are. Astfel, este cunoscut că, în timpul cât a fost la Tg. Frumos, întreținea relații cu femei, consuma băuturi spirtoase, de multe ori fiind și în stare de ebrietate chiar în fața ostașilor, precum și a cadrelor. Aici trebuie să menționez că [pentru] băuturile pe care le consuma, nu plătea nici un ban, plata fiind făcută de sectoristul respectiv cu care mergea pe teren, de aceea fiind denumit și «pleșcarul» – vezi *ibidem*: *Caracterizare privitor pe tov. lt. Ionescu ...*

⁴¹ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7362, dosar nr. 70, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3870/01.08.1955.

⁴² Idem, inv. nr. 7367, dosar nr. 18, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2761/01.10.1958.

⁴³ Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 17, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1005/01.01.1959. Vezi și referatul de cadre anexat ordinului.

⁴⁴ Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 30, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2625/01.08.1960.

⁴⁵ *Ibidem*, Ordinul M.A.I. nr. 2929/01.10.1960.

⁴⁶ Idem, fond Cadre, dosar personal *Ionescu Dumitru*, nenumrotat: *Foaie de notare pe intervalul de timp de la noiembrie 1962 la decembrie 1963*, semnată de șeful DRMAI Iași, col. Gheorghe Zodian.

Vaslui, Huși, Pașcani și Iași⁴⁷. Se remarcă și prin interesul manifestat față de pregătirea profesională și culturală – a absolvit zece clase medii încă din 1958, susținând în același an și examenul de maturitate, iar ulterior s-a înscris și la cursurile „fără frecvență” ale Facultății de Drept din Iași, coordona învățământul profesional la locul de muncă al ofițerilor din cadrul regionalei etc. Aprecierea de care se bucura s-a tradus prin evaluarea sa în mod constant prin calificativul „Bine” în cadrul notărilor anuale din perioada 1964 – 1967, recompensarea cu premii în bani și diverse ordine și medalii, precum și prin avansările succesive în grad – maior, de la 23 august 1963⁴⁸ și locotenent-colonel, la „excepțional”, de la 23 august 1967⁴⁹.

Pe de altă parte, evaluările pozitive ale activității lui Dumitru Ionescu trebuie privite în termeni relativi, avându-se în vedere faptul că rezultatele obținute de direcția condusă pe atunci de colonelul Zodian frizau de multe ori ridicolul. Într-un final, după numeroase reclamații ale ofițerilor regionale, intervenții ale organelor locale de partid și erori grosolane – inclusiv de natură politică – comise de lucrătorii operativi ai unității, conducerea nou creatului Consiliu al Securității Statului decide că era indicată demiterea lui Gheorghe Zodian. Aceasta nu însemna însă nici pe departe că locotenent-colonelului Ionescu îi era în mod automat asigurată promovarea la comanda unității. Activitatea sa părea să fie apreciată, dar, în același timp, a fost și el implicat, ca locuitor la comandă, în toate greșelile comise de organele de Securitate din regiune și acceptase modul primitiv, de multe ori, în care acestea înțelegeau să-și desfășoare acțiunile informative. Intervenția decisivă în favoarea lui Dumitru Ionescu a aparținut prim-secretarului Comitetului Regional P.C.R. Iași, cu ocazia unei ședințe de dezbatere cu activul Securității a documentelor Plenarei C.C. al P.C.R. din iunie 1967, când a fost înfierată incompetența colonelului Zodian, după cum relatează un membru al Colegiului de Conducere al C.S.S., prezent la discuții:

„Biroul regional de partid a hotărât că acest tov. [Zodian] trebuie schimbat, neîntârziat luat de acolo, din funcția de conducere pe care o ocupă. Ne-a criticat și pe noi că s-a târăgănat de ani de zile această măsură. Tovarășii au hotărât să supună conducerii partidului măsura schimbării lui și, în același timp, s-au gândit și la înlocuitorul lui și îl propun, au făcut și referat, pe mr. Ionescu, unul din locuitori”⁵⁰.

⁴⁷ *Ibidem*. *Notă de relații*, din 03.01.1967 ... Trebuie avut în vedere faptul că, în cadrul unei direcții regionale de Securitate, coordonarea activității tuturor compartimentelor era împărțită între șeful unității și locuitorii săi pentru operativ. Fiecare dintre acești ofițeri prelua supervizarea unora dintre compartimentele independente de la sediul regionale – serviciile de Contraspionaj, Informații Interne etc. – precum și a unei părți dintre unitățile raionale. Modul de repartizare astfel a sarcinilor între cei aflați astfel la conducere se schimba o dată la câțiva ani, pentru ca fiecare dintre ofițeri să ajungă să cunoască și să controleze activitatea tuturor compartimentelor subordonate.

⁴⁸ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7379, dosar nr. 28, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2413/23.08.1963.

⁴⁹ Idem, inv. nr. 7386, dosar nr. 15, nenumărat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 3600/23.08.1967.

⁵⁰ Idem, fond Cadre, dosar personal *Zodian Gheorghe*, f. 324. Mai multe amănunte referitoare la nivelul la care se desfășura activitatea „informativă” a organelor de Securitate din regiunea Iași

„Propunerea” pentru postul de șef al Direcției Regionale de Securitate Iași, venită într-o formă atât de puțin obișnuită, este acceptată, în cele din urmă, de conducerea C.S.S., iar lt.col. Ionescu este numit în funcție de la 15 noiembrie 1967⁵¹. În scurta perioadă rămasă până la desființarea regionalei, ofițerul pare să confirme faptul că numirea sa nu a fost o eroare, astfel încât, după reorganizarea administrativă din 1968, este încadrat la conducerea organelor de Securitate din nou creatul județ Iași⁵², funcție în care a fost păstrat până la desființarea inspectoratului, în 1972. În tot acest timp, Dumitru Ionescu a fost apreciat pentru „spiritul organizatoric” și „perseverența în executarea ordinelor”, fiind caracterizat drept un ofițer „inteligent, energic, sobru”, cu „personalitate și experiență îndelungată în munca de Securitate”, ale cărui singure defecte constau în „nervozitatea” manifestată față de subordonați, cărora nu li se adresa întotdeauna folosind „termeni regulamentari”⁵³.

Rezultatele obținute de lt.col. Ionescu au fost răsplătite prin avansarea la „excepțional”, în gradul de colonel, de la 6 decembrie 1969⁵⁴, dar și prin mulțumirile și primele consistente acordate prin ordin de președintele C.S.S. De asemenea, în mai 1972, după reunificarea C.S.S. și M.A.I., colonelul Ionescu a fost desemnat la comanda nou creatului Inspectorat Județean Iași al Ministerului de Interne⁵⁵. Și în această funcție, ofițerul a fost evidențiat drept un lucrător „inteligent, matur și serios, bun organizator, hotărât și ferm, cu putere de analiză, de sinteză și discernământ politic”⁵⁶, care a obținut în mod constant calificativul „foarte bine” în toate notările de serviciu din perioada 1973 – 1978. A fost deosebit de apreciat pentru contribuția avută la desfășurarea unor acțiuni ale Departamentului de Informații Externe, soldate cu „recrutarea de surse informative din rândul cetățenilor străini, scoaterea de informatori în exterior cu sarcini specifice muncii de informații externe, obținerea de documentații tehnico-științifice utile economiei naționale”, fapt pentru care i-au fost adresate, în repetate rânduri, mulțumiri oficiale⁵⁷.

Cea mai importantă caracteristică a activității ofițerului din întreaga perioadă în care a deținut comanda aparatului de Securitate din regiunea, apoi județul Iași, o reprezintă însă efortul permanent al acestuia de a se conforma întru totul standardelor mereu schimbătoare, stabilite pentru funcția pe care o ocupa, în ceea ce privește pregătirea culturală și politică. Începând din anii `70, simpla abilitate în activitatea

pot fi regăsite în cadrul documentului *Notă cu privire la unele neajunsuri constatate în activitatea organelor M.A.I. din regiune*, întocmit de Comitetul Regional Iași al P.C.R. – vezi *ibidem*, ff. 2 – 12.

⁵¹ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7386, dosar nr. 19, nenumărat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 3911/15.11.1967.

⁵² Vezi Fl. Dobre (coord), *op. cit.*, vol. II (1967 – 1989), pp. 56 – 57: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1553/18.02.1968

⁵³ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Ionescu Dumitru*, nenumărat: Referat de cadre din 15.04.1972, semnat de șeful Direcției Personal și Învățământ a CSS, gen.mr. Iulian Vlad.

⁵⁴ Idem, inv. nr. 7391, dosar nr. 12, nenumărat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 2297/06.12.1969.

⁵⁵ Idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 23, nenumărat: Ordinul M.I. nr. 1664/08.05.1972.

⁵⁶ Idem, fond Cadre, dosar personal *Ionescu Dumitru*, nenumărat: Referat de cadre din 09.01.1974, semnat de șeful Direcției Cadre și Învățământ MI, col. Vasile Moise.

⁵⁷ *Ibidem*: Notă din 03.01.1978, semnată de prim-adjunctul M.I., gen.col. Nicolae Doicaru.

informativă a șefilor de unități și capacitatea de a-și coordona subordonații nu mai erau suficiente pentru a le asigura păstrarea posturilor, fiind necesar să dovedească și preocupare pentru continua perfecționare. Iar colonelul Ionescu pare să fi dorit foarte mult să-și păstreze poziția dobândită atât de anevoios, vechea lui „frică că [sic!] i se va lua locul” fiind încă foarte vie, astfel încât, după 1968, a intrat într-o permanentă cursă pentru a obține toate atestatele de pregătire cerute de conducerea ministerului sau a partidului. A cerut Partidul ca lucrătorii de Securitate să-și îmbunătățească pregătirea culturală? Dumitru Ionescu nu se mulțumește cu absolvirea liceului, ci urmează cursurile Facultății de Drept, terminate în 1969 prin promovarea examenului de stat, apoi, până în 1976, studiile postuniversitare de drept internațional public. A cerut apoi Partidul ca ofițerii Securității să nu se mulțumească numai cu pregătirea culturală, ci să pună accent și pe cea politică, pentru că ei sunt doar „activiști de partid care lucrează într-un domeniu special” și trebuie să înțeleagă și să cunoască politica Partidului? Colonelul Ionescu a absolvit în 1977 Universitatea Politică și de Conducere⁵⁸. S-a cerut o bună pregătire militară a ofițerilor de Securitate și mai ales a cadrelor de conducere? D. Ionescu participă la toate cursurile de pregătire în domeniu organizate de minister și excelează la toate probele de tir și pregătire militară. S-a cerut ca ofițerii de Securitate să obțină carnet de conducere? Colonelul Ionescu obține carnet de conducere la categoriile „B”, „C” și „E”. A cerut conducerea ministerului ca ofițerii de Securitate să știe să înoate? Colonelul Ionescu nu știa încă să înoate în 1968, dar până în 1973 învață și asta, la vârsta de peste 40 de ani! Numai în privința cunoașterii limbilor străine ofițerul pare să aibă mai puțin succes, rămânând doar cu rudimentele de rusă învățate pentru cursul de pregătire din U.R.S.S.

Desigur, cazul șefului Inspectoratului Județean Iași nu este singular în aparatul de Securitate de atunci, iar zelul arătat de toți șefii de unități locale și centrale pentru a dobândi cât mai multe atestate de pregătire nu făcea decât să ilustreze acerbă concurență din interiorul sistemului pentru ocuparea și menținerea în funcții „de răspundere”, dar și presiunea sub care se aflau toți acești potențați din partea conducerii partidului și a cerințelor ei mereu schimbătoare. Nu toți reușeau să facă față, dar nu acesta era cazul colonelului Ionescu, ce părea a fi, la sfârșitul anului 1978, conducătorul de unitate perfect, după toate standardele stabilite în acea vreme.

Din păcate pentru el, partidul a considerat că după atingerea perfecțiunii nu putea interveni decât rutina. În contextul schimbării generale a cadrelor de conducere din aparatul central și local al Ministerului de Interne, în toamna anului 1979, Secretariatul C.C. al P.C.R. hotărăște destituirea din funcție a șefului Inspectoratului Județean Iași, sub unicul motiv că ar avea „19 ani vechime în funcția actuală”⁵⁹.

⁵⁸ *Ibidem*. Referat de cadre din 05.10.1979, semnat de șeful Direcției Cadre și Învățământ, gen. mr. Gheorghe Florea și șeful Serviciului 1 al direcției, col. Iosif Bocșe.

⁵⁹ Fl. Dobrescu (coord.), *op.cit.*, vol. II (1967 – 1989), p. 224: *Notă a Comisiei CC al PCR pentru problemele de cadre de partid și de stat, înaintată Secretariatului CC al PCR, cu propuneri privind eliberări și numiri în funcții la Ministerul de Interne*, din 4 septembrie 1979. Motivarea lacunară a hotărârii Secretariatului ar putea să ascundă alte rațiuni ale destituirii ofițerului. Ar trebui avut în vedere și faptul că prim-secretarul P.C.R. din județul Iași, Ion Iliescu, a fost destituit în cursul aceluiași an, iar colonelul Ionescu s-ar putea să fi făcut imprudența să întrețină o relație mult prea apropiată de acesta.

Conducerea ministerului se grăbește să pună în practică hotărârea partidului, astfel încât, la 15 septembrie 1979, colonelul Ionescu este demis și pus la dispoziția M.I.⁶⁰, pentru ca, de la 1 decembrie același an, să fie numit locuitor al șefului Securității Județului Bacău, o poziție sensibil inferioară celei deținute anterior⁶¹.

Mutat din orașul Iași după o perioadă neobișnuit de lungă de stabilitate în funcție, colonelul Ionescu pare să nu fie descurajat inițial de măsura adoptată împotriva sa, căutând să se facă remarcat prin participarea directă la activitatea informativă. Conform șefului Securității Bacău de atunci, colonelul Ion Lazăr, ofițerul s-ar fi implicat „în cele mai complexe cazuri, participând nemijlocit la întâlniri cu rețeaua informativă, la folosirea unor mijloace speciale de muncă, la realizarea unor combinații, care au permis elucidarea unor acțiuni importante”. Ca urmare a „intervenției directe” a lui D. Ionescu și a îndrumării acordate de acesta, s-ar fi obținut rezultate „importante” în problemele „legionară, naționaliști-iredentiști, culte-secte”. Se remarcă totodată interesul său pentru activitatea informativă din mediul rural, în decurs de un an el executând „control și sprijin” la „peste 50% din posturile de Miliție din județ”. Ca urmare, se propunea să i se acorde calificativul „foarte bine” pentru anul 1980, propunere respinsă de conducerea D.S.S., care îl apreciază numai cu „Bine” și îi recomandă să-și îmbunătățească performanțele în „problema legionară, naționaliști-iredentiști, culte-secte”, adică exact în domeniile în care șeful Securității Bacău apreciasse anterior că ar fi excelat⁶².

Un semnal mai clar decât acesta nici că putea primi fostul șef al Regionalei de Securitate Iași – Partidul nu mai avea nevoie de serviciile lui, dar încă nu găsea motive suficient de bune pentru a-l trece în rezervă. Înțelegând mesajul, colonelul Ionescu decide să facă din proprie inițiativă un serviciu conducerii ministerului și solicită trecerea în rezervă, din motive medicale. Cererea i-a fost imediat acceptată și fostul șef al Regionalei de Securitate Iași a părăsit rândurile cadrelor active de la 20 iunie 1981⁶³.

Cariera lui Dumitru Ionescu este, în bună măsură, tipică pentru șefii unităților din aparatul teritorial al Securității din perioada ulterioară anului 1968, o notă aparte a acestora fiind dată de durata ieșită din comun a stabilității sale în cadrul aceleiași direcții – practic, din 1953 până în 1979, ofițerul și-a desfășurat neconținut activitatea în același oraș. Ar mai putea fi menționat faptul că acest ofițer a reușit să câștige și un renume în rândul cadrelor de Securitate – i se spunea Ionescu „Gură de Aur” – dar acesta nu se datora talentelor sale deosebite în munca informativă sau harului oratoric manifestat la ședințele de partid, ci modului aparte în care-și refăcuse dantura⁶⁴.

⁶⁰ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7412, dosar nr. 6, nenumrotat: Ordinul M.I. nr. II/1326/15.09.1979.

⁶¹ Idem, dosar nr. 9, nenumrotat: Ordinul M.I. nr. II/5174/01.12.1979.

⁶² Idem, fond Cadre, dosar personal *Ionescu Dumitru*, nenumrotat: Notarea de serviciu pe perioada de la 1 ianuarie 1980 până la 31 decembrie 1980, din 20.01.1981, alcătuită de șeful Securității Județene Bacău, col. Lazăr Ion.

⁶³ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7418, dosar nr. 6, nenumrotat: Decretul prezidențial nr. 133/20.06.1981.

⁶⁴ *** , *Ochii și urechile poporului. Convorbiri cu generalul Nicolae Pleșiță*, București, Ed. Ianus Inf S.R.L., 2001, p. 230.

Andrei D. Simion (n. 1 ianuarie 1922, comuna Cehul Silvaniei, regiunea Maramureș, fiul unui lăcătuș mecanic, naționalitatea – română, studii – șase clase primare, trei profesionale și cursul de pregătire cu durată de un an din U.R.S.S., profesia de bază – strungar), șef al *Direcției Regionale de Securitate Baia Mare (Maramureș)* în perioada 1958 – 1962.

Andrei Simion a terminat șase clase primare în cursul anului 1936, pentru a se angaja ulterior la Ploiești, la diverse ateliere particulare, unde a lucrat până în cursul anului 1941. În aceeași perioadă, a urmat cursurile unei școli profesionale cu durată de trei ani și s-a calificat în meseria de strungar. Din 1941, s-a angajat pentru a-și practica meseria la Uzinele „Concordia” din Ploiești, unde a rămas până în cursul anului 1947⁶⁵.

Apropierea lui A. Simion de diverse structuri profesionale sau politice controlate de P.C.R. a început imediat ulterior lui 23 august 1944, când s-a încadrat în sindicatul existent la nivelul Uzinelor „Concordia”. Din 1945, a fost primit în rândul membrilor P.C.R. și s-a remarcat pentru „modul cum s-a achitat de sarcinile care i-au revenit”, motiv pentru care s-a decis cooptarea sa în structurile de conducere ale organizației județene P.C.R. Prahova. Astfel, din 1947, a fost „scos din producție” și numit activist în cadrul Secției Organizatorice a Comitetului Județului Prahova al partidului, unde a lucrat până în cursul lunii martie 1950. Cu ocazia verificării membrilor de partid din 1949, a fost numit secretar, apoi președinte al unei subcomisii de verificare. Din martie 1950, a fost promovat referent al Comisiei Centrale de Verificare din cadrul C.C. al P.M.R. În toată activitatea desfășurată până în acest punct, a fost apreciat pentru modul în care s-a „achitat de sarcinile care i-au fost încredințate”, motiv pentru care a fost și decorat, la 1 mai 1950, cu „Medalia Muncii”⁶⁶.

Participarea la comisiile de verificare a membrilor de partid reprezenta și o bună pregătire pentru recrutarea în Securitate. Cum Andrei Simion se făcuse chiar remarcat în domeniu, încadrarea sa în organele de represiune a fost o urmare firească a eforturilor depuse pentru demascarea „elementelor dușmănoase” strecurate în rândurile partidului și s-a produs din iunie 1950, când a fost angajat cu gradul de locotenent major și funcția de secretar 1 al Secției Secretariat din Direcția a V-a Contrainformații în Armată a D.G.S.P. (unitate recent constituită în urma transferării Serviciului de Contrainformații al Armatei la Securitate). Aproape imediat ulterior, a fost promovat la comanda secției mai sus amintite⁶⁷.

În prima funcție de conducere deținută în aparatul de Securitate, A. Simion pare să fi „corespuns destul de bine”, fiind evidențiat drept „un tovarăș principal, modest și perseverent în executarea ordinelor date de conducere”⁶⁸. A fost, de asemenea, remarcat interesul său față de „rezolvarea sarcinilor profesionale”, precum și

⁶⁵ ANIC, fond CC al PCR, Secția Căminare – Dosare Anexă, dosar nr. 88/1959, f. 48: *Referat de cadre privind pe locotenent-colonel Simion [Dezideriu] Andrei*, din 3 ianuarie 1959, semnat de Szilaghi Ion, șef sector în Secția Cadre a C.C. al P.M.R.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7360, dosar nr. 63, nenumărat: *Caracterizare asupra cpt. Simion Andrei, șeful Serviciului 3, Direcția a V-a*, f.d., semnată de șeful direcției, col. Grigore Naum, anexată Ordinului M.A.I. nr. 3135/01.07.1954.

ajutorul acordat celorlalți „subordonați în pregătirea lor”. Pentru aceste motive, a fost „ales” secretar al organizației de bază a P.M.R. de la nivelul direcției și pregătit pentru transferarea în activitatea informativă, prin trimiterea sa la un curs de perfecționare în perioada mai – iulie 1952⁶⁹. La finalizarea cursului, a fost avansat în gradul de căpitan – la 25 iulie 1952⁷⁰ - și a revenit la comanda Secției Secretariat din Direcția a V-a a D.G.S.S. pentru ca, la sfârșitul lunii noiembrie 1952, să fie trimis la cursurile de specializare din U.R.S.S., cu durata de un an. În decembrie 1953, după reîntoarcerea în țară, a fost numit în prima sa funcție de conducere din sectorul operativ – șef al Serviciului 3 din Aparatul Central al Direcției de Contrainformații în Armată⁷¹.

La conducerea Serviciului 3, căpitanul Simion a fost apreciat pentru că s-ar fi străduit „permanent pentru a executa ordinele date” și pentru că „adâncește problemele, în special în munca de control pe care o efectuează în cele două regiuni militare”. De asemenea, era privită aprobator exigența „față de lipsuri” a ofițerului, acesta fiind autorul unor propuneri „care s-au aprobat prin scoaterea din cadrele M.A.I. a unor elemente care nu muncesc”. Pe de altă parte, în activitatea sa continuau să se înregistreze și numeroase neajunsuri, după cum aprecia șeful Direcției a V-a de atunci, colonelul Naum:

„Deseori se plânge de faptul că ofițerii din subordine nu-i execută ordinele sau că sunt incapabili și că nu corespund funcției ce li s-a încredințat. Când dă de greutate profesională, uneori se văicărește și, din lipsă de experiență, nu știe cum să se mai descurce. Are o deosebită înclinație spre lucrările de birou și încă nu a reușit să-și formeze un caracter ferm, combativ, capabil să treacă peste toate greutățile muncii”⁷².

Toate acestea nu au constituit un impediment în promovarea lui Andrei Simion, care, de la 1 iulie 1954, a fost numit în funcția locțiitor (cu delegație) al șefului Direcției de Contrainformații în Armată⁷³, fiind ulterior avansat și în gradul de maior. Probabil pentru a fi încurajat în viitoarea sa activitate la conducerea direcției, este și decorat, la 23 august 1954, cu medalia „Pentru servicii deosebite aduse în apărarea orânduirii de stat”.

În funcția de locțiitor al șefului Direcției a V-a, maiorul Simion pare să fi justificat creditul acordat la numirea într-o poziție de comandă de primă importanță în cadrul aparatului de Securitate. Astfel, potrivit evaluărilor ulterioare, ofițerul s-ar fi preocupat constant de „pregătirea sa”, reușind să cunoască ordinele ce reglementau activitatea informativă și să contribuie la aplicarea lor. De asemenea, i s-a atribuit un „aport serios” la „depistarea unei organizații contrarevoluționare care activa de mai mulți ani”, în 1955 – 1956, motiv pentru care a fost avansat în gradul de locotenent-

⁶⁹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 88/1959, f. 48: *Referat de cadre...*, din 3 ianuarie 1959.

⁷⁰ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7353, dosar nr. 16, nenumrotat: Decizia D.G.S.S. nr. 1947/25.07.1952.

⁷¹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 88/1959, f. 48: *Referat de cadre...*, din 3 ianuarie 1959.

⁷² ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7360, dosar nr. 63, nenumrotat: *Caracterizare asupra cpt. Simion Andrei...*

⁷³ *Ibidem*, Ordinul M.A.I. nr. 3135/01.07.1954.

colonel, la „excepțional”, de la 1 iulie 1956⁷⁴, și decorat cu ordinul „Steaua R.P.R.”, clasa a II-a. Pentru activitatea depusă, A. Simion era apreciat de organele de partid drept „un tovarăș cu putere de muncă, perseverent și cu simț de răspundere”, care se bucura „de autoritate în fața subalternilor”. Singurele „lipsuri” care i se atribuiau se refereau la lipsa sa de preocupare pentru pregătirea „politică și culturală”, precum și neacordarea unui „sprijin” corespunzător serviciilor de contrainformații din Aparatul Exterior al direcției⁷⁵.

Rezultatele obținute, în special în perioada 1955 – 1956, l-au adus pe A. Simion în atenția conducerii ministerului pentru a i se încredința propria comandă a unei unități din aparatul central sau regional al Securității. Ocazia pentru o astfel de promovare a reprezentat-o înlăturarea maiorului Eugen Dascăl din funcția de șef al Regionalei de Securitate Baia Mare (redenumită Maramureș, din 1961), la începutul lunii noiembrie 1958. O alegere potrivită pentru a-l înlocui pe acesta a fost considerat atunci locotenent-colonelul A. Simion, a cărui experiență putea să ajute la înlăturarea gravelor probleme înregistrate în activitatea regionalei de Securitate menționate. În consecință, ofițerul a fost mutat în regiunea sa natală și numit la conducerea direcției de Securitate locale de la data de 1 noiembrie 1958⁷⁶.

Numirea la conducerea unei regionale de Securitate nu reprezenta o adevărată promovare ofițer, cât o încercare, pentru a se vedea capacitatea sa de a comanda o mare unitate autonomă. În măsura în care ar fi reușit să facă față situației existente la fața locului, exista posibilitatea unor promovări ulterioare a locotenent-colonelului Simion, cazul generalului Negrea fiind cel mai grăitor, în acest sens. Problema a fost că nu a reușit. Astfel, inițial, Andrei Simion a părut să câștige aprecierea conducerii ministerului și a organelor de partid, care îl evaluau ca pe un ofițer care ar obține „rezultate bune în muncă”. Din acest motiv a fost propus și acceptat ca membru supleant al Biroului Comitetului Regional P.M.R. Baia Mare la scurtă vreme de la numirea sa în funcție⁷⁷. În perioada următoare, însă, nemulțumirea conducerii M.A.I. față de rezultatele acestuia și abaterile subordonaților săi a început să devină tot mai manifestă, totul culminând cu apostrofarea ofițerului, în cadrul unei ședințe de bilanț din 1961, de către ministrul Drăghici, într-o manieră cu nimic diferită de cea utilizată cu câțiva ani mai înainte față de maiorul Dascăl:

„Al. Drăghici [către lt.col. Simion]: – Cum munciți dvs. acolo? Vă luați după tot ce auziți. Vă poartă lucrătorii de nas cum vor ei. Credeți tot ce vă spun ei și veniți apoi să ne dați fel de fel de brașoave aici. Comandant de Securitate, nu este în stare să coordoneze aceste două probleme [de Securitate și de Miliție]. Nu aveți decât să vă faceți un program, un grafic. Ce, trebuie să veniți la mine să vă aranjez eu lucrurile?”⁷⁸

⁷⁴ Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 58, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3418/01.07.1956.

⁷⁵ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cămară – Dosare Anexă, dosar nr. 88/1959, f. 49: *Referat de cadre...*, din 3 ianuarie 1959.

⁷⁶ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7367, dosar nr. 20, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2933/01.11.1958.

⁷⁷ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cămară – Dosare Anexă, dosar nr. 88/1959, f. 49: *Referat de cadre...*, din 3 ianuarie 1959.

⁷⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13 263, f. 83: *Stenograma ședinței ce a avut loc în ziua de 20 septembrie 1961 la M.A.I.*

Ulterior, au fost înregistrate probleme tot mai grave legate de abaterile disciplinare și chiar infracțiunile comise de unii dintre subordonații săi⁷⁹, ceea ce a determinat conducerea ministerului să ia tot mai în serios în considerare oportunitatea demiterii din funcția deținută a lui Andrei Simion, la nici patru ani de la instalarea sa la comanda Regionalei Maramureș. Oficializarea intențiilor ministerului a survenit la 30 septembrie 1962, când ofițerul a fost destituit și pus la dispoziția Direcției Cadre a M.A.I.⁸⁰, pentru ca ulterior să se decidă păstrarea sa în funcția de locuitor pentru operativ al șefului aceleiași direcții⁸¹.

Acesta a reprezentat finalul carierei locotenent-colonelului Simion, care a decedat la 1 iunie 1963, la vârsta de 41 de ani. Probabil din considerente care țineau de necesitatea majorării pensiei primite de urmași, conducerea ministerului a decis ulterior avansarea sa în gradul de colonel, de la data decesului⁸².

Constantin N. Marin (n. 5 martie 1927, București, fiul unui muncitor strungar, naționalitatea – română, studii – medii și cursul de perfecționare cu durată de un an din U.R.S.S., profesia de bază – electrician), șef al *Direcției Regionale de Securitate Maramureș* în perioada 1962 – 1968.

Constantin Marin a absolvit șapte clase primare în București, în cursul anului 1941, pentru a se înscrie apoi la cursurile școlii de elevi meseriași de pe lângă C.F.R. Grivița. La absolvirea școlii, în 1945, s-a calificat în meseria de electrician angajându-se ulterior la uzina termoelectrică ce funcționa pe lângă C.F.R. Grivița, unde a lucrat până la începutul anului 1946⁸³. Cariera sa profesională s-a încheiat însă rapid, C. Marin apropiindu-se de timpuriu de organizațiile patronate de P.C.R. Astfel, din octombrie 1944, s-a înscris în U.T.C., urmând apoi un curs politic, la terminarea căruia este „ales” în Comitetul U.T.C. al școlii de elevi meseriași, al cărei cursant era. Din noiembrie 1945, a fost primit în rândul membrilor de partid, luând „parte activă” la acțiunile organizate de noua putere politică. Răsplata pentru „avântul revoluționar” dovedit de recent calificatul electrician a venit aproape imediat – în ianuarie 1946, a fost „scos din producție” și numit pedagog la Școala 40 C.F.R. și instructor al organizației de tineret de la nivelul școlii.

Participarea lui Constantin Marin la activitățile productive propriu-zise s-a desfășurat ulterior numai cu un caracter voluntar, în cadrul campaniilor organizate de partid în țară sau străinătate. Astfel, de la jumătatea anului 1946, a fost promovat activist al Secției Organizatorice a Comitetului Central al Tineretului Progresist, de unde este

⁷⁹ Vezi idem, dosar nr. 13 260, f. 6 – 9: *Stenograma ședinței din ziua de 12 februarie 1962, ce a avut loc la Baia Mare*.

⁸⁰ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 32, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. K/5322/30.09.1962.

⁸¹ Idem, dosar nr. 33, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. K/5425/01.10.1962.

⁸² Idem, inv. nr. 7379, dosar nr. 25, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2182/06.08.1963. Deși ordinul este datat 6 august 1963, în cadrul său se menționează expres faptul că avansarea în grad se face cu data menționată în text.

⁸³ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cămară – Dosare Anexă, dosar nr. 92/1963, vol. 1, f. 21: *Referat de cadre privind pe Marin N. Constantin*, din 11.08.1962, semnat de Ioan Gal și Ion Negreanu, instructori la Secția Cadre a C.C. al P.M.R. și Ioan Boț, instructor în Grupul de Instructori pentru Controlul Muncii de Partid în M.F.A. – M.A.I.

mutat ulterior la Secția Reconstrucție a aceleiași structuri. În această din urmă calitate, a fost trimis, în cursul aceluiași an, împreună cu Brigada „Filimon Sîrbu”, pentru a participa la munca de reconstrucție din Iugoslavia. La întoarcerea în țară, i s-a încredințat funcția de responsabil administrativ, apoi de comandant al Brigăzii „Vasile Roaită”, mergând împreună cu aceasta pe șantierul de la Roșiorii de Vede. Aproximativ de munca de șantier s-a dovedit însă nocivă pentru viitorul ofițer de Securitate, nevoit să se întoarcă, din martie 1947, după câteva luni de concediu medical, la calitatea de pedagog al Școlii C.F.R. nr. 40 din București, unde a fost ales și membru, apoi secretar al Biroului organizației de bază P.C.R.⁸⁴.

Încadrarea lui C. Marin în aparatul de represiune al regimului a avut loc de la 1 august 1949, când, după absolvirea unui curs de pregătire cu durata de șase luni, a fost angajat în funcția de anchetator, cu gradul de plutonier major șef, la Direcția a V-a Cercetări Penale a nou înființatei Direcții Generale a Securității Poporului⁸⁵. Ulterior, s-a remarcat prin „rezultatele obținute în muncă” și contribuția la „demascarea activității unor elemente contrarevoluționare”, astfel încât a fost trecut în corpul ofițerilor, din 1950, promovât în funcția de șef birou și avansat până la gradul de locotenent-major. După constituirea Ministerului Securității Statului, Constantin Marin a fost promovât încă o dată, fiind încadrat, de la 1 mai 1953, drept locuitor al șefului Serviciului 3 Politico – Subversive din Direcția a VI-a Anchete a M.S.S.⁸⁶.

În perioada ulterioară, lt.maj. Marin a continuat să se bucure de aprecierea conducerii ministerului, care s-a concretizat prin avansarea sa în grad la „excepțional” – căpitan, de la 15 august 1954⁸⁷ - fiind apoi trimis, din 1955, la cursul de specializare din U.R.S.S., cu durata de un an. De asemenea, pasiunea dezvoltată anterior încadrării sale în Securitate pentru activismul politic și-a putut găsi un domeniu de manifestare și în cadrul organelor de represiune, îndeplinind timp de mai mulți ani funcția de membru al Biroului organizației de bază P.M.R. de la nivelul Direcției de Anchete, pentru ca, din 1955, să fie „ales” pentru șapte ani la rând secretar al biroului aceleiași organizații de bază, iar din 1959 – membru al Biroului Comitetului de partid al M.A.I. Toate acestea veneau ca o răsplătă pentru „comportarea sa”, „rezultatele obținute în muncă”, precum și pentru „principialitatea și justa orientare” pe care le-ar fi dovedit⁸⁸.

Începând din 1958, „meritele” demonstrate căpitanul Marin încep să capete o recunoaștere oficială și pe plan profesional. De la 1 septembrie 1958 a fost avansat în gradul de maior⁸⁹, pentru ca de la 1 mai 1959, să fie promovât șef al Serviciului 3 al

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7347, dosar nr. 7, f. 88: Decizia D.G.S.P. nr. 7480/25.07.1949 și *ibidem*, f. 104: Decizia D.G.S.P. nr. 7530/27.07.1949. Unul din colegii lui Constantin Marin de la cursul de pregătire mai sus menționat, încadrat apoi în Securitate concomitent cu el, a fost mult mai celebrul Gheorghe Enoiu.

⁸⁶ Idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 60, nenumărat: Ordinul M.S.S. nr. 825/01.05.1953.

⁸⁷ Idem, inv. nr. 7360, dosar nr. 68, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 3618/15.08.1954.

⁸⁸ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cancelarie – Dosare Anexă, dosar nr. 92/1963, vol. 1, ff. 21 – 22: *Referat de cadre...*, din 11.08.1962.

⁸⁹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7367, dosar nr. 15, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2433/01.09.1958.

Direcției a VIII-a Anchete a M.A.I.⁹⁰ Activitatea ofițerului a rămas la fel de apreciată pentru „hotărârea, perseverența și curajul” arătate în demascarea activității „elementelor dușmănoase”, fiind considerat, totodată, drept un lucrător „bine pregătit, capabil și cu putere de muncă”. I se remarcă, de asemenea, „competența” manifestată în conducerea serviciului 3, precum și interesul manifestat în perfecționarea pregătirii politice și culturale, fapt demonstrat prin absolvirea studiilor medii – în 1961 – și a Universității serale de Marxism – Leninism. Singurele „lipsuri” care i se reproșau constau „rigiditatea și lipsa de tact” arătate în relațiile cu subalternii, obișnuita „deficiență” a tuturor șefilor din Securitate⁹¹. Concluzia la toate aprecierile elogioase exprimate la adresa activității sale era destul de limpede: se impunea promovarea sa într-o funcție de conducere de o mai mare importanță.

O oportunitate în acest sens a apărut în toamna anului 1962, când s-a impus înlocuirea șefului Regionalei de Securitate Maramureș. Opțiunea conducerii ministerului pentru un ofițer provenit din sectorul anchete al Securității era mai puțin obișnuită în acea perioadă, când au fost promovate mai ales lucrătorii cu experiență în sectorul informativ, dar nici pe departe ieșită din comun. Anchetatorii organelor de represiune au reprezentat o importantă sursă de cadre de conducere în interiorul sistemului până în 1989, datorită modului special în care știuseră să-și dovedească atașamentul față de regim, dar și a strânsei legături existente între acest domeniu și cel informativ. Propunerea lui Constantin Marin la conducerea Regionalei de Securitate Maramureș a fost acceptată astfel fără obiecții de Secția Cadre a C.C. al P.M.R.⁹², precum și de Secretariatul Comitetului Central, iar ofițerul a preluat comanda unității de la 1 octombrie 1962⁹³.

În exercitarea conducerii organelor de represiune din regiunea Maramureș, maiorul Marin pare să reușească acolo unde predecesorii săi au eșuat și să ridice nivelul activității informative a subordonaților, îmbunătățind, totodată, situația disciplinară de la nivelul unității. Pentru aceste rezultate, a fost avansat succesiv în grad, în perioada următoare – locotenent-colonel, de la 23 august 1963⁹⁴ și colonel, la „excepțional”, din data de 23 august 1966⁹⁵ - și menținut în funcție până la desființarea regionalei, la 18 februarie 1968. A beneficiat, de asemenea, de decorarea cu ordine și medalii, prime în bani și nu s-au găsit mențiuni referitoare la apariția unor evenimente deosebite, care să-l fi adus pe ofițer într-o ipostază negativă în fața conducerii ministerului.

În aceste condiții, pare greu explicabilă decizia adoptată de Consiliul Securității Statului de a nu-l menține pe colonelul Marin la conducerea nou creatului Inspectorat Județean de Securitate Maramureș, în primăvara anului 1968. Astfel, după desființarea Regionalei Maramureș, Constantin Marin a fost pus la dispoziția C.S.S., de la 1 aprilie

⁹⁰ Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 25, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 1854/01.05.1959.

⁹¹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cămarie – Dosare Anexă, dosar nr. 92/1963, vol. 1, f. 22: *Referat de cadre...*, din 11.08.1962.

⁹² *Vezi ibidem*, f. 22.

⁹³ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7377, dosar nr. 32, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. K/5323/01.10.1962.

⁹⁴ Idem, inv. nr. 7379, dosar nr. 28, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 2425/23.08.1963.

⁹⁵ Idem, inv. nr. 7385, dosar nr. 11, nenumărotat: Ordinul MAI nr. 1869/23.08.1966.

1968⁹⁶, iar de la 1 iulie același an – mutat la București și numit șef al Serviciului 2 din cadrul Direcției a XII-a Filaj și Investigații⁹⁷. Motivele acestei retrogradări în funcție rămân necunoscute. Dacă avem în vedere rațiunile care au stat la baza unor măsuri asemănătoare adoptate față de alți șefi de direcții regionale în 1968, am putea bănuși că ar fi vorba fie de performanțele profesionale slabe ale acestuia din perioada anterioară, fie de implicarea sa într-un conflict cu organele locale de partid sau comiterea unor abateri disciplinare. Cum performanțele profesionale obținute de colonelul Marin nu par să fi provocat vreodată indispoziția conducerii Securității, cel mai probabil rămân valabile celelalte două variante menționate mai sus.

Ulterior readucerii sale la București, colonelul Marin a fost menținut în structurile de conducere ale direcției de Filaj și Investigații până la trecerea sa în rezervă. Din 1970, a fost mutat la conducerea Serviciului 1 Filaj Diplomați din cadrul direcției mai sus amintite⁹⁸, pentru ca, în 1976, să preia comanda Serviciului 4 Filaj Cetățeni Români și Străini pentru Direcțiile I și a II-a și Lucrări Cabinet din Unitatea Specială „F”⁹⁹. A fost trecut în rezervă și pensionat ulterior, de la 20 decembrie 1979, fiind clasat medical¹⁰⁰.

După trecerea sa în rezervă, colonelul Marin nu a fost uitat de foștii săi colegi. Chiar anterior pensionării, în 1978, au fost întreprinse „măsuri de verificare” a sa, fiind bănușit că ar fi fost autorul unor „comentarii necorespunzătoare”, suspiciune care neadeverită în final. Ulterior, în urma participării ofițerului la o întâlnire cu rezerviștii M.A.I., în cadrul căreia s-a întreținut și cu un fost cadru de nădejde al Direcției a VIII-a Anchete Penale, Simon Jack, emigrat între timp în Israel și revenit temporar în țară, lui Constantin Marin i s-a deschis dosar de urmărire informativă – D.U.I. „Marcu”. În cadrul urmăririi la care a fost supus ulterior, împotriva fostului șef al Regionalei de Securitate Maramureș s-a adoptat toată gama de măsuri necesare pentru ca lucrătorii operativi să poată justifica o formă de activitate în acțiunile informative deschise. Astfel, o relație apropiată a sa a fost recrutată ca informator, a fost filat, i s-a interceptat corespondența internă și externă pe o perioadă de șase luni¹⁰¹ și i s-au interceptat convorbirile telefonice¹⁰². Ceea ce doreau să afle ofițerii era dacă nu cumva C. Marin ar fi trădat secrete de stat la care a avut anterior acces fostului său coleg de serviciu emigrat în Israel. Rezultatele urmăririi au fost negative, iar dosarul a fost închis în 1988. Toată operațiunea de verificare a atașamentului fostului ofițer de Securitatea durat nu mai puțin de șase ani, din 1982 până în 1988.

Exista însă și o parte pozitivă în desfășurarea acestei acțiuni, altfel inutilă – fostul șef al Regionalei de Securitate Maramureș se putea convinge singur că nimic nu

⁹⁶ Idem, inv. nr. 7388, dosar nr. 3, f. 234: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1575/01.04.1968.

⁹⁷ Idem, dosar nr. 14, nenumărotat: Ordinul Prim-Vicepreședintelui C.S.S. nr. 2682/01.07.1968.

⁹⁸ Idem, inv. nr. 7393, dosar nr. 16, nenumărotat: Ordinul Prim-Vicepreședintelui C.S.S. nr. 4048/01.12.1970.

⁹⁹ Idem, inv. nr. 7405, dosar nr. 3, nenumărotat: Ordinul prim-adjunctului Ministrului de Interne nr. II/3431/01.12.1976.

¹⁰⁰ Idem, inv. nr. 7411, dosar nr. 8, nenumărotat: Decretul prezidențial nr. 399/20.12.1979.

¹⁰¹ Idem, fond MAPN/Informativ, dosar nr. 147, f. 1: *Raport cu propunerea de închidere a D.U.I. „Marcu”*, din 20.05.1988, alcătuit de UM 0632/1A.

¹⁰² *Ibidem*, ff. 4 – 5: *Plan de măsuri*.

Nicolae Ioniță

se schimbase față de perioada în care lucra și el, cu tot atâta dăruire, la acțiuni la fel de lipsite de sens.

Nicolae C. Sidea (n. 13 mai 1923, comuna Pomez, raionul Beiuș, regiunea Oradea, naționalitatea – română, fiul unui plugar, studii – opt clase elementare, patru profesionale și cursul de perfecționare cu durată de un an din U.R.S.S., profesia de bază – strungar), șef al *Direcției Regionale de Securitate Mureș Autonomă Maghiară* în perioada 1962 – 1967.

Provenit dintr-o familie numeroasă chiar și pentru standardele vremii (nouă copii), Nicolae Sidea a absolvit șapte clase elementare în comuna natală în cursul anului 1938, iar după un an petrecut la domiciliul părinților, s-a angajat, din octombrie 1939, ucenic la Uzinele „Astra” din Brașov (redenumite ulterior „Steagul Roșu”). Concomitent, urmează cursurile a patru clase profesionale, la finalul cărora se califică în meseria de strungar. După absolvire, din octombrie 1943,

rămâne să lucreze în cadrul aceleiași întreprinderi din Brașov¹⁰³.

Sosirea în țară a Diviziei „Tudor Vladimirescu” și propaganda desfășurată pentru recrutarea de voluntari l-au determinat pe N. Sidea să-și abandoneze locul de muncă de la Uzinele „Astra”, pentru a se încadra în Regimentul 4 Dorobanți al unității mai sus amintite, cu gradul de sergent major. În perioada următoare, a participat la luptele de pe Frontul de Vest, până în aprilie 1945, când a fost trimis pentru a urma o școală de secunzi politici de la București, la absolvirea căreia s-a reîntors pe frontul din Cehoslovacia. În perioada în care a participat la lupte, a fost remarcat drept „un tovarăș curajos și cu mult spirit de sacrificiu în acțiunile de pe front”, care „ducea muncă de lămurire în rândul celorlalți ostași și-i mobiliza în lupta contra hitleriștilor”, fiind decorat în consecință cu medaliile „Bărbăție și Credință” și „Victoria asupra fascismului”. În mai 1945, după terminarea războiului, s-a reîntors în țară și a fost încadrat ca locuitor politic al unei companii din Regimentul 4 Dorobanți al Diviziei „T. Vladimirescu”¹⁰⁴. În cursul anului 1946, în timp ce efectua o permisie, a fost primit în rândul membrilor P.C.R. și încadrat în „celula de partid” de la nivelul Uzinelor „Astra” din Brașov¹⁰⁵.

După lăsarea sa la vatră, în decembrie 1946, cu gradul de sergent major, Nicolae Sidea s-a reîntors la Uzinele „Astra”, unde a continuat să lucreze până în 1948. Atașamentul dovedit față de noul regim politic nu a rămas însă neremarcat. Cum se

¹⁰³ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7360, dosar nr. 40, nenumrotat: Referat de cadre din 1954, semnat de șeful Direcției Regionale de Securitate București, gen.mr. Aurel Stancu și șeful Secției Cadre a Direcției, lt.maj. Gheorghe Cristian, anexat Ordinului M.A.I. nr. 2404/15.04.1954.

¹⁰⁴ Idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 59, nenumrotat: Referat de cadre din mai 1955, semnat de șeful D.R.M.A.I. București, gen.mr. Aurel Stancu și șeful Secției Cadre a Direcției, cpt. Gh. Cristian, anexat Ordinului M.A.I. nr. 2785/01.06.1955.

¹⁰⁵ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cămară – Dosare Anexă, dosar nr. 161/1961, f. 4: *Referat de cadre privind pe Sidea C. Nicolae*, din 20.12.1961, semnat de Ion Negreanu, instructor Secția Cadre a C.C. al P.M.R. și Ion Szilaghi, adjunct al șefului Grupului de Instructori pentru Controlul Muncii de Partid în M.F.A. – M.A.I.

făcea tot mai mult resimțită nevoia recrutării de noi cadre, pentru aparatul de represiune al statului, aflat în curs de reorganizare, de la 2 februarie 1948 a fost „scos din producție” și angajat în funcția de comisar ajutor de Poliție la Serviciul de Siguranță Făgăraș¹⁰⁶, pentru ca, de la 1 iulie 1948, să fie numit la conducerea Biroului de Siguranță Arpașul de Jos¹⁰⁷. După constituirea Securității Poporului, a fost încadrat în noua structură cu gradul de sublocotenent și păstrat la comanda Biroului de Securitate (de data aceasta) Arpașul de Jos. Din februarie 1949 a fost avansat locotenent și repartizat la Serviciul Județean de Securitate Făgăraș, unde a lucrat până în cursul lunii septembrie a aceluiași an, când a fost trimis să urmeze un curs de pregătire la Școala Militară de Ofițeri de Securitate din București. După absolvire, la 1 noiembrie 1949, se reîntoarce la comanda Biroului de Securitate Arpașul de Jos, poziție în care a rămas până la raionarea teritorială efectuată în 1951¹⁰⁸.

Încă de la încadrarea sa în structurile de represiune ale regimului, Nicolae Sidea pare să se fi remarcat prin „voință și dragoste față de muncă”, precum și prin capacitatea sa de a asimila conținutul diverselor directive referitoare la activitatea informativă. De asemenea, a fost implicat în toate acțiunile represive desfășurate de regim în zonele sale de responsabilitate. Astfel, în 1948, a participat la arestarea „vârfurilor conducătoare ale mișcării legionare, precum și a unui grup de 15 elemente dușmănoase organizate împotriva regimului nostru, ce au fost trimise în justiție”¹⁰⁹. În cursul anului 1949, a „depistat”, prin intermediul „agenturii”, „o serie de elemente dușmănoase” care ar fi fost implicate în organizarea unui sabotaj la fabrica „Nitramonia” din Făgăraș. A fost, de asemenea, inițiatorul arestării, în cursul aceluiași an, a unui grup de elevi ai liceului „Radu Negru” Făgăraș, care ar fi format o „organizație subversivă” și a avut o contribuție importantă, în 1950, la depistarea, arestarea și condamnarea „teroriștilor și fugarilor”, desprinși din gruparea „Gavrila Ogoranu” din Munții Făgăraș¹¹⁰.

Din ianuarie 1951, după raionarea teritorială, ofițerul a fost mutat inițial la conducerea Secției Raionale de Securitate Drăgănești – Olt, pentru ca, din aprilie același an, să preia conducerea Secției Raionale Turnu Măgurele, din cadrul Direcției Regionale de Securitate Teleorman. Și aici, N. Sidea se remarcă prin numărul de dosare informative deschise și informatori recrutați, precum și prin organizarea și actualizarea permanentă a evidenței operative a „elementelor suspecte”, operațiune în urma căreia cei aflați pe raza raionului Turnu Măgurele au fost arestați în cursul lunii ianuarie 1952 și condamnați ulterior¹¹¹.

¹⁰⁶ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7346, dosar nr. 6, f. 292: Decizia D.G.S.S. nr. 6500/P/02.02.1948.

¹⁰⁷ Idem, dosar nr. 5, f. 23: Decizia D.G.S.S. nr. 7940/P/15.06.1948.

¹⁰⁸ Idem, inv. nr. 7347, dosar nr. 2, f. 80: Decizia D.G.S.P. nr. 13000/16.11.1949 și ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. S/1488, f. 2: *Chestionar*, din 20.04.1962.

¹⁰⁹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7360, dosar nr. 40, nenumărat: Referat de cadre din 1954..., anexat Ordinului M.A.I. nr. 2404/15.04.1954.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*. Cel mai probabil, persoanele în cauză nu au fost propriu-zis condamnate, ci trimise direct în diverse colonii de muncă, în urma unei decizii administrative.

Activitatea desfășurată de locotenentul Sidea în diverse funcții de conducere nu avea cum să treacă neobservată. Ca urmare a meritelor demonstrate, a fost avansat în gradul de locotenent major, iar la 26 iunie 1952 – mutat la Direcția Regională de Securitate București, inițial în funcția de șef birou, cu delegație de șef al Serviciului 3 Informații Interne¹¹², pentru a i se retrage ulterior delegația de șef serviciu și definitivat locuitor al șefului compartimentului în cauză¹¹³.

În noua funcție, N. Sidea se remarcă prin „orientarea și inițiativa proprie în munca profesională”, și prin rezultatele obținute de birourile de a căror coordonare răspundea personal (birourile 4 – 8). Astfel, era atestată participarea sa la arestarea unui grup de „șapte elemente zvoniste din foști militari deblocați”, precum și la urmărirea informativă a „exploataților, criminalilor de război, fugarilor, foștilor conducători ai partidelor istorice”, a adepților cultului ortodox, catolic, adventist de Ziua a Șaptea etc. de pe raza regiunii. Drept succese importante raportate de acesta anterior anului 1954, erau enumerate și depistarea unor „grupări contrarevoluționare” constituite de elevi de pe raza regiunii, dar și a unei „grupări de avocați” ce desfășura o activitate ostilă regimului. În toate acțiunile organizate de birourile aflate în coordonarea sa directă, Nicolae Sidea lucra direct „cu cei mai buni informatori”, participa la întâlnirile cu agentura ale lucrătorilor operativi și dovedea „spirit de conducere și de a cere subalternilor muncă de calitate”, știind, totodată, „să tragă la răspundere pe cei care nu-și aduc la îndeplinire sarcinile și ordinele trasate”¹¹⁴.

Răsplata pentru astfel de „performanțe” nu a întârziat să apară. În octombrie 1953, a fost avansat în gradul de căpitan¹¹⁵, iar la 15 aprilie 1954, după ce s-a remarcat faptul că ofițerul „rezolvând sarcini mai grele față de funcția pe care o îndeplinește, ceea ce rezultă că are capacitate și poate îndeplini o funcție mai superioară” – după cum se exprima generalul Aurel Stancu pe atunci – a fost promovat la conducerea Serviciului 3 Informații Interne al Regionalei de Securitate București¹¹⁶. În perioada următoare, căpitanul Sidea continuă să fie apreciat pentru că ar fi avut „spirit de inițiativă și se descurcă cu ușurință în orice problemă, orientându-se politic în rezolvarea sarcinilor profesionale”. Se remarcă implicarea directă a ofițerului în crearea unei rețele informative corespunzătoare a compartimentului din subordine, precum și calitățile acestuia în lucrul cu agentura, manifestate cu ocazia recrutării unor „informatori grei în acțiunile informative ale serviciului”. Și prin aptitudinile sale de conducător ar fi ieșit în evidență, fiind foarte apreciată preocuparea lui N. Sidea pentru „creșterea cadrelor din subordine”, ajutorul pe care-l acorda în folosirea unei „serii de combinații din experiența sa”, promovarea unor șefi de birouri capabili și sancționarea celor „care au lipsuri”¹¹⁷.

¹¹² Idem, inv. nr. 7353, dosar nr. 10, f. 189: Ordin de zi nr. 1350/26.06.1952 al ministrului adj. M.A.I., Gh. Pintilie.

¹¹³ Idem, dosar nr. 11, nenumrotat: Ordin de zi nr. 1439/23.07.1952.

¹¹⁴ Idem, inv. nr. 7360, dosar nr. 40, nenumrotat: Referat de cadre din 1954..., anexat Ordinului M.A.I. nr. 2404/15.04.1954.

¹¹⁵ Idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 49, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2380/14.10.1953.

¹¹⁶ Idem, inv. nr. 7360, dosar nr. 40, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2404/15.04.1954.

¹¹⁷ Idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 59, nenumrotat: Referat de cadre din mai 1955..., anexat Ordinului M.A.I. nr. 2785/01.06.1955.

Toate cele de mai sus par să redea, dincolo de exagerările obișnuite din astfel de referate de cadre, imaginea unui ofițer cu reale aptitudini pentru activitatea informativă și cu o experiență profesională remarcabilă, datorată funcțiilor de conducere deținute încă de la încadrarea sa în Securitate. Asemenea calități se întâlneau rareori în organele de represiune de atunci și, de multe ori, erau asociate unor persoane cu grave carențe de comportament sau cu probleme serioase în privința „dosarului de cadre”. În cazul lui Nicolae Sidea nu se întâlnea nici un astfel de inconvenient, iar atașamentul său față de regim rămânea indiscutabil, remarcându-se în repetate rânduri faptul că ar fi avut „un simț de clasă dezvoltat și prin munca sa a dovedit atașament față de partid și instituția noastră”. Comportarea sa în afara instituției nu se evidenția în mod negativ, în timp ce originea sa socială se dovedea într-un total corespunzătoare. Nici activitatea rudelor ofițerului nu ridica probleme deosebite, deși, este adevărat, o parte a fraților și surorilor sale se convertiseră la cultul penticostal. În această ultimă privință, căpitanul Sidea rezolvase problema foarte simplu: nu întreținea „nici un fel de relații cu rudele sale”, dovedind faptul că știa întotdeauna să adopte comportamentul adecvat pentru a avea șansa la o carieră de succes în slujba regimului.

Concluzia era simplă: tot ceea ce trebuia să facă regimul era să-l promoveze pe acest ofițer până își atingea nivelul maxim de incompetență. Iar promovările și avansările în grad s-au succedat în ritm accelerat în anii următori pentru Nicolae Sidea. În 1955, la un an de la numirea sa la conducerea Serviciului 3 din cadrul Regionalei de Securitate București, șeful direcției, apreciindu-l pe cel în cauză drept „un tovarăș inteligent, hotărât și curajos și dinamic, având un simț de răspundere dezvoltat [...] cu frumoase perspective de viitor”, îl propune în funcția de locțiitor al său la conducerea unității, propunere acceptată de ministru la 1 iunie 1955¹¹⁸. În noua funcție, a preluat răspunderea coordonării activității Serviciului 3 Informații Interne și a unităților raionale din orașul București. De la 1 august același an, a fost avansat în gradul de maior¹¹⁹, pentru ca, de la 1 mai 1956, în urma înființării Direcției Securității Statului București, să fie numit locțiitor pentru operativ al șefului noii unități¹²⁰. În perioada următoare, maiorul Sidea se face remarcant cu ocazia evenimentelor din Ungaria, din 1956, și a acțiunilor întreprinse de Securitate în orașul București cu acest prilej, când ar fi „dovedit curaj și nu a precupețit nici un efort pentru bunul mers al problemelor”¹²¹.

Ascensiunea profesională a lui Nicolae Sidea nu a fost însă lipsită de probleme. Cele mai grave nu au fost legate propriu-zis de activitatea sa, ci mai mult de cea a șefului său direct, generalul Stancu, destituit de la comanda unității în 1957, nu înainte de a reuși să creeze o imagine foarte proastă asupra sa și a subordonaților la nivelul conducerii ministerului. Au intervenit apoi diversele reorganizări ale aparatului de

¹¹⁸ *Ibidem*, Ordinul M.A.I. nr. 2785/01.06.1955.

¹¹⁹ Idem, dosar nr. 71, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 3925/01.08.1955.

¹²⁰ Idem, inv. nr. 7363, dosar nr. 50, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2541/01.05.1956. În fapt, N. Sidea a rămas locțiitorul generalului Stancu, datorită faptului că aproape tot corpul de comandă al vechii Direcții Regionale de Securitate București a fost mutat la nou constituita Direcție de Securitate a Capitalei.

¹²¹ Idem, inv. nr. 7367, dosar nr. 17, nenumărat: Referat de cadre din 02.08.1957, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Ioan Pateșan, anexat Ordinului M.A.I. nr. 2604/01.09.1958.

represiune, ce au afectat și Direcția Securității Statului București, care, de la 30 aprilie 1958 a fost desființată. Ofițerul nu a fost afectat imediat de transformările instituționale ale aparatului de represiune, datorită faptului că, în aceeași perioadă de timp, se afla la Moscova, pentru a urma cursul de pregătire cu durată de un an, la care a fost trimis de la 1 septembrie 1957. După întoarcerea în țară însă, la începutul lunii septembrie 1958, a fost transferat la Iași și numit locuitor pentru operativ al șefului regionale de Securitate locale¹²².

În scurtă perioadă petrecută în funcția de locuitor al șefului Direcției Regionale de Securitate Iași, N. Sidea a reușit „să se acomodeze ușor cu problemele din specificul regiunii” și să „contribuie din plin la rezolvarea problemelor de conducere ale Regiunii”, după cum aprecia, în 1959, șeful său de atunci, colonelul Pandele. La fel ca și în alte sectoare de activitate unde lucrase anterior, i s-au remarcat pregătirea profesională, contribuția adusă la pregătirea subalternilor, precum și participarea la întâlnirile acestora cu agentura și la toate activitățile desfășurate în cadrul unității. Era caracterizat drept „un tovarăș curajos în acțiune și în muncă”, care ar fi „dovedit cinste și corectitudine, modestie față de subalterni și față de persoanele cu care vine în contact” și, mai ales, „iubește această muncă și este devotat instituției”¹²³.

Aprecieră de care s-a bucurat anterior activitatea maiorului Sidea l-ar fi calificat pe acesta, în mod normal, pentru o nouă promovare pe linie profesională. Aceasta mai ales datorită faptului că situația operativă de pe raza de competență a Regionalei de Securitate Iași era considerată dificilă, conducerea unității fiind supusă unor permanente critici pentru modul în care își desfășurau activitatea subordonații săi. Îmbunătățirea rezultatelor obținute de ofițerii direcției, cu contribuția directă a lui N. Sidea, reprezenta o performanță notabilă pentru acesta, care s-ar fi cerut răsplătită în mod adecvat. Un prim pas în această direcție l-a reprezentat avansarea sa la gradul de locotenent-colonel, la 1 august 1959¹²⁴, iar ocazia pentru o promovare în funcție s-a ivit aproape imediat ulterior, când, la sfârșitul lunii mai sus menționate, șeful direcției, colonelul Pandele, a fost trecut intempestiv în rezervă. Proaspătul locotenent-colonel Sidea, deși recent transferat la Iași, dovedise că putea face față situației operative de la fața locului și putea fi promovat în locul celui tocmai demis.

Nu a fost însă cazul. În perioada următoare, conducerea Regionalei de Securitate Iași a fost asigurată, pentru aproape un an de zile, de locuitorii la comandă ai șefului unității de până atunci, Nicolae Sidea și Ioan Cleju, fără ca vreunul dintre ei să fie promovat propriu-zis în funcție. Locotenent-colonelul Sidea a coordonat, în acest interval de timp, activitatea unităților raionale Bârlad, Vaslui, Huși și Murgeni, precum și pe cea a Serviciului 3 Informații Interne, Biroului 2 Contraspionaj, Secției a VIII-a Anchete și pe cea a Biroului Închisori din cadrul direcției. Explicația cea mai probabilă pentru care ofițerul a fost doar împuternicit la comanda unității, fără a fi definitivat ca șef al Regionalei de Securitate Iași constă, cred, în refuzul acestuia de a rămâne în localitatea de reședință. Încă din martie 1959, la nici șase luni de la transferarea sa, N.

¹²² *Ibidem*, Ordinul M.A.I. nr. 2604/01.09.1958.

¹²³ Idem, inv. nr. 7370, dosar nr. 37, nenumotat: *Foaie de notare*, semnată de șeful D.R.M.A.I. Iași, col. N.V. Pandelea, anexată Ordinului M.A.I. nr. 3050/01.08.1959.

¹²⁴ *Ibidem*, Ordinul M.A.I. nr. 3050/01.08.1959.

Sidea a alcătuit mai multe rapoarte adresate conducerii ministerului, prin care solicita mutarea de la Iași¹²⁵. Solicitățile sale repetate nu au fost acceptate inițial, dar ofițerul și-a menținut cu obstinție cererea, invocând motive familiale care nu puteau fi ignorate cu ușurință. În consecință, promovarea în funcția de director al unei regionale de Securitate a unui ofițer care oferea asemenea dovezi de insubordonare, indiferent de motivele lor, era exclusă.

Pe de altă parte, din perioada activității sale la Iași datează și primele obiecții serioase la adresa activității și comportării lui N. Sidea. Astfel, s-au formulat unele critici la adresa pregătirii sale încă de la avansarea la gradul de locotenent-colonel, când se aprecia că ofițerul „nu are o pregătire de cultură generală formată, se mai observă încă multe goluri în vocabularul oral și scris și nu se interesează de creșterea sa în această privință”¹²⁶. Un an mai târziu, însă, lucrătorii Direcției Cadre a M.A.I. îi alcătuiau un adevărat rechizitoriu locțiitorului șefului Regionalei de Securitate Iași, care îi asaltase cu rapoarte de transferare la altă unitate:

„Părțile pozitive și calitățile acestui tovarăș [N. Sidea] au fost însă umbrite de unele lipsuri dovedite, și anume: are o insuficientă pregătire de cultură generală, din cauza căreia se constată multe goluri în vocabularul oral și scris, se exprimă negramatical, iar conceptul în lucrări și rezoluții este steril, simplist. La începutul activității în cadrul Regiunii Iași (1958 și chiar 1959), a folosit unele expresii necontrolate, pornografice și jignitoare la adresa unor cadre, expresii care au fost comentate în mod nefavorabil. Nu a dovedit întotdeauna principialitate și obiectivitate în egală măsură pentru toți subordonații, având cadre «simpatizate» și cadre de «răfuială». Din ședințele de analiză trimestrială și anuală, s-a constatat o oarecare diferență în critică. De exemplu, sectoarele de care răspunde personal sunt criticate cu blândețe, iar cele de care răspunde tov. lt.col. Cleju I. sunt criticate cu foarte multă severitate și scoase negativ”¹²⁷.

Locotenent-colonelului Sidea i se mai reproșa și indiferența manifestată față de unele probleme ale subordonaților, precum cea a asigurării locuințelor, dar criticile inițiale sunt atenuate spre final, când se constata faptul că, măcar în privința „comportării și a expresiilor pornografice se constată în ultimul timp o schimbare și abținere”, în timp ce „ajutorul” acordat în formarea culturii generale poate determina „schimbarea în bine” a ofițerului. Pe de altă parte, asemenea „lipsuri” nu puteau constitui un impediment serios pe atunci în calea unei viitoare ascensiuni profesionale a ofițerului, chiar dacă în perioada ulterioară nu există multe dovezi privind îmbunătățirea pregătirii sale culturale. În 1962, de exemplu, locotenent-colonelul Sidea declara că absolvise nouă clase medii¹²⁸, ceea ce înseamnă că încerca – reușind, în cele din urmă –

¹²⁵ *Ibidem*, Foaie de notare anexată Ordinului M.A.I. nr. 3050/01.08.1959.

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 33, nenumărat: *Notă-raport asupra lt.col. Sidea Nicolae – locțiitor șef direcție operativă la Direcția Regională de Securitate Iași*, din 19.07.1960, semnată de șeful Serviciului 1 din Direcția Cadre M.A.I., cpt. Florian Chiriac și cpt. Ilie Hila, șef birou în aceeași unitate, anexat Ordinului M.A.I. nr. 2928/01.10.1960.

¹²⁸ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. S/1488, f. 2: *Chestionar*, din 20.04.1962.

să îndeplinească măcar cerințele conducerii ministerului privind absolvirea liceului de către ofițerii subordonați.

Insistența manifestată de lt.col. Sidea în cererile de transferare a sa înapoi la București nu s-a dovedit inutilă, conducerea ministerului aprobând, de la 1 octombrie 1960, mutarea sa în funcția de locuitor pentru operativ al șefului Regionalei de Securitate București¹²⁹. Era vorba însă numai de o satisfacere de moment a doleanțelor sale, iar, în curând, Nicolae Sidea avea să fie lămurit că promovarea într-o funcție de prim-rang în aparatul de represiune era condiționată de acceptarea, fără prea multe discuții, a transferului oriunde regimul avea nevoie de serviciile sale. Prilejul pentru a dovedi că a învățat această lecție i-a fost oferit peste mai puțin de doi ani, când, la 1 ianuarie 1962, este numit șef al Direcției Regionale de Securitate Mureș, de la conducerea căreia tocmai fusese înlăturat un veteran a organelor M.A.I., colonelul Mihail Kovacs¹³⁰. Trimiterea la comanda acestei unități a unui ofițer cu o îndelungată experiență practică, mai ales în domeniul Informațiilor Interne, se impunea cu atât mai mult cu cât prioritățile în materia activității informative din domeniu tocmai se schimbau, iar regimul acorda o tot mai mare atenție supravegherii „naționaliștilor maghiari”.

Nicolae Sidea pare să confirme de la bun început așteptările conducerii ministerului. La trei luni de la numirea sa la comanda Regionalei de Securitate Mureș, subordonații se grăbeau să-și laude noul șef în fața ministrului, pentru „ajutorul” acordat în problemele curente ale unității, în timp ce Al. Drăghici găsea astfel o nouă confirmare a înțelepciunii propriilor decizii¹³¹. În continuare, ofițerul pare să facă față cu succes cerințelor funcției, remarcându-se la conducerea unei regionale de Securitate cu o situație operativă delicată, mai ales după ce politica regimului se îndreaptă în direcția unui tot mai pronunțat naționalism. În consecință, locotenent-colonelul Sidea este avansat la „excepțional” în gradul de colonel, la 23 august 1964¹³², iar în 1967, când a fost reînființată vechea direcție de contrasabotaj a Securității, ofițerului i s-a îndeplinit mai vechea dorință de a fi readus la București, fiind numit la comanda noii direcții centrale, de la 1 septembrie același an¹³³.

Abia la conducerea noii Direcții a II-a Contrasabotaj a C.S.S., colonelul Sidea pare să fie depășit de cerințele funcției. Specializat mai ales în activitatea pe linie de Informații Interne, ofițerul s-a adaptat cu greu la specificul noului domeniu informativ al contrasabotajului, care urma să difere radical de ceea ce se înțelegea prin aceasta anterior, când singurul obiectiv al lucrătorilor din direcția de profil consta în a descoperi

¹²⁹ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7372, dosar nr. 33, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 2928/01.10.1960.

¹³⁰ Idem, inv. nr. 7377, dosar nr. 14, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. K/3538/01.01.1962.

¹³¹ Vezi idem, fond Documentar, dosar nr. 13 266, f. 50 și 55: *Stenograma ședinței din 11 aprilie 1962, în care s-a analizat activitatea Direcției Regionale M.A.I. Mureș Autonomă Maghiară*.

¹³² Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7381, dosar nr. 17, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964. Avansarea nu are chiar un caracter excepțional, dat fiind prilejul festiv al acesteia – aniversarea a 20 de ani de la 23 august 1944 – și a faptului că majoritatea cadrelor de conducere ale Securității au fost avansate în grad cu același prilej și chiar prin același ordin.

¹³³ Idem, inv. nr. 7386, dosar nr. 17, nenumărotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 3704/01.09.1967.

sabotorii din economia națională, care facilitau producerea de accidente, alcătuiau raportări false etc. Acum, prioritățile pe această linie sunt cel mai bine redată de noua denumire a unității începând cu anul 1970 – Contrainformații în Sectoarele Economice. Rolul organelor de Securitate urma să fie acela de a sesiza diversele deficiențe din procesul de producție și cauzele lor, a descoperi încercările de fraudare a statului prin intermediul contractelor încheiate cu partenerii externi, observarea stării de spirit a angajaților întreprinderilor, prevenirea faptelor de corupție și apărarea secretului de stat. Toate acestea necesitau, din partea șefului unității, dacă nu o pregătire de specialitate în domeniul economic, măcar o experiență vastă în domeniu, iar N. Sidea nu avea nici una, nici alta. În consecință, după menținerea sa în noua poziție timp de mai bine de trei ani, ofițerul a fost demis, la 1 ianuarie 1971¹³⁴, și numit, după două luni, adjunct al inspectorului șef al Inspectoratului de Securitate al Municipiului București¹³⁵.

Nicolae Sidea a fost păstrat pentru relativ puțin timp în postul de adjunct al șefului I.S.M.B., datorită reorganizărilor produse în urma fuziunii C.S.S. și M.A.I. din 1972, dar și a faptului că s-a dorit înlocuirea sa cu Mihai Caraman, îndepărtat temporar din aparatul de Informații Externe. Din aceste motive, la 1 iunie 1972, colonelul Sidea a fost mutat la Direcția pentru Pașapoarte, Evidența Străinilor și Controlul Trecerii Frontierei – unitate transformată întru totul în direcție operativă de Securitate – și numit adjunct al șefului acesteia și șef al Serviciului pentru Pașapoarte și Evidența Străinilor din Municipiul București¹³⁶, funcție în care a fost menținut până la trecerea sa în rezervă.

Aflat la comanda organelor de Pașapoarte din București, deci într-o poziție teoretic inferioară celor ocupate anterior în cadrul organelor de Securitate, Nicolae Sidea pare să satisfacă cerințele din domeniu ale conducerii ministerului, fiind menținut în funcție pentru o perioadă relativ îndelungată. Ceea ce s-ar putea spune însă despre noul post al fostului șef al Regionalei de Securitate Mureș este că, dacă nu părea important, se putea dovedi foarte profitabil. Iar aceasta era valabil pentru toți ofițerii de Securitate cu funcții de răspundere din sectorul de Pașapoarte, într-o perioadă în care se înmulțiseră plecările din țară, definitive sau temporare, contactele cu cetățenii străini, cererile de căsătorie cu cetățenii străini etc. Toate aceste forme de contact cu străinătatea se petreceau cu avizul, într-o formă sau alta, al ofițerilor de Pașapoarte, care au știut să-și îmbunătățească semnificativ situația materială în urma exploatarea celor care aveau nevoie de serviciile lor.

Totul a durat până în momentul plecării intempestive din țară a locțiitorului șefului D.I.E., generalul Pacepa, în august 1978. În urma anchetelor desfășurate ulterior, care au afectat întregul aparat de Securitate, conducerea partidului află cu surprindere că mulți dintre foștii apărători devotați ai regimului și ai moralei proletare nu s-au dat deloc înapoi să profite de ocaziile de îmbogățire, care li s-au oferit în virtutea funcțiilor

¹³⁴ Idem, inv. nr. 7395, dosar nr. 4, f. 76: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1033/01.01.1971.

¹³⁵ Idem, dosar nr. 5, nenumărat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1122/01.03.1971. De remarcat ar fi că, în urma mutării sale într-o funcție teoretic inferioară, s-a avut grijă ca Nicolae Sidea să-și păstreze același salariu, ceea ce denotă faptul că nu era învinovățit pentru incapacitatea de a conduce Direcția de Contrainformații în Sectoarele Economice.

¹³⁶ Idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 26, f. 349: Ordinul M.I. nr. 2002/01.06.1972.

deținute. Nu numai că nu s-au dat înapoi, dar în sectoare precum Informațiile Externe sau Pașapoarte și Vize corupția făcea ravagii, afectând cadre de conducere de cel mai înalt nivel din Securitate, dar și din cadrul organelor de partid. Iar serviciul condus de colonelul Sidea nu făcea chiar deloc excepție în această privință, adjunctul ofițerului fiind trecut în rezervă și apoi chiar pus sub învinuire pentru fapte de corupție. Nu se poate preciza, în acest moment, dacă Nicolae Sidea a participat și el la frenetica operațiune de îmbogățire a subordonaților sau doar a tolerat neregulile petrecute sub patronajul său, dar având în vedere rapiditatea cu care a fost trecut în rezervă, la 19 octombrie 1978, în „baza aprobării Comandantului Suprem”¹³⁷, putem presupune, în mod rezonabil, că nu a fost chiar străin de cele petrecute în serviciul pe care-l conducea.

Astfel s-a încheiat cariera în Securitate a unui ofițer care, la fel ca majoritatea colegilor săi de generație, s-a remarcat prin activitatea informativă desfășurată în domeniul „Informațiilor Interne”, în care a acumulat o experiență remarcabilă, dar care nu a putut face față unor sarcini mai complexe de atât. Promovarea sa succesivă a fost firească, date fiind nevoile regimului din perioada de consolidare a puterii pe plan intern, dar rămânea de văzut dacă acesta putea să găsească înlocuitori pe măsură unor astfel de ofițeri.

Pavel T. Sălcudean(u) (n. 17 decembrie 1925, comuna Luca Mureșului, județul Alba, naționalitatea – română, fiul unui muncitor C.F.R., studii – medii, profesia de bază – lăcătuș mecanic), șef al *Direcției Regionale de Securitate Mureș Autonomă Maghiară* în perioada 1967 – 1968.

Pavel Sălcudean a absolvit patru clase primare la o școală generală din Târgu Mureș în cursul anului 1936, pentru a urma apoi cursurile liceului industrial din aceeași localitate până în toamna anului 1940. În urma Dictatului de la Viena, se refugiază cu familia în orașul Turda, unde a urmat și ultima clasă de gimnaziu, calificându-se drept lăcătuș mecanic. În 1941, s-a angajat salar la fabrica de sticlă din orașul Turda, iar în cursul lunii august a aceluiași an s-a transferat la Uzinele de armament „Mîrșa” din Avrig. Din aprilie 1943, se întoarce la fabrica de sticlă din Turda, unde lucrează până în septembrie 1944, când s-a angajat ca lăcătuș mecanic la Depoul C.F.R. Teiuș¹³⁸.

Din perioada activității sale la Depoul C.F.R. mai sus amintit datează și primele sale contacte cu noua putere politică din România. Astfel, fără a avea vreo legătură cu mișcarea comunistă sau alte partide politice anterior anului 1944¹³⁹, în martie 1945 este

¹³⁷ Idem, inv. nr. 7409, dosar nr. 19, nenumărat: Ordinul M.I. nr. II/2231/19.10.1978.

¹³⁸ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Sălcudean Pavel*, f. 138 și 142: referate de cadre din 17.06.1967 și 04.12.1961, semnate de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Ioan Pateșan.

¹³⁹ În unele autobiografii întocmite anterior primirii sale în Securitate, P. Sălcudean a susținut că ar fi participat la acte de sabotaj contra producției de armament a României aflate în război. Când a fost întrebat în ce au constat aceste eroice acte de rezistență, viitorul ofițer a declarat că „lucrând într-o secție împreună cu un ceh, anume Older, acesta i-a cerut să ia de la magazie niște pietre importate, cu care se ascuțeau cuțite speciale și să le pună în sertar. A doua zi, aceste pietre au fost găsite sparte și unele lipseau. Pentru faptul că nu a știut cine a spart aceste pietre, un

admis în U.T.C., iar la scurtă vreme ulterior, și în cadrul P.C.R. Aproximativ de „mișcarea muncitorească” a avut consecințe aproape imediate asupra carierei lui P. Sălcudean, care a părăsit rapid rândurile clasei muncitoare pentru a intra în rândul activiștilor de partid. Astfel, în aprilie 1945, a fost „scos din producție” și numit secretar al Comitetului U.T.C. al Plasei Teiuș, pentru ca, din luna următoare, să fie promovat secretarul Comitetului P.C.R. al aceleiași plase. Ascensiunea sa bruscă în aparatul de partid este însoțită însă și de incidente jenante, precum cel din 1946, când a fost sancționat cu „vot de blam cu avertisment” de Biroul Județean P.C.R. Alba pentru pierderea unor documente, raportarea eronată a numărului membrilor de partid din circumscripția sa și diverse „abateri de la morală”. Ca urmare a acestui incident, a fost mutat inițial în funcția de secretar al Comitetului P.C.R. al Plasei Aiud, iar apoi în aparatul politic al Comitetului Județean Alba al partidului¹⁴⁰.

Cariera de activist politic a lui Pavel Sălcudean s-a încheiat în 1948, odată cu încorporarea sa, pentru satisfacerea stagiului militar, la Grupul 2 Specialiști Moto din cadrul Diviziei „Tudor Vladimirescu”. După un an, a fost selecționat și trimis să urmeze cursurile Școlii de ofițeri a Ministerului Forțelor Armate de la Breaza, pe care l-a absolvit la 9 mai 1950, cu gradul de locotenent, fiind apoi repartizat la Regiunea a II-a Militară. În august 1950, proaspătul ofițer M.F.A. este trecut în rezervă și mutat la Serviciul Special de Informații. După fuziunea S.S.I. și D.G.S.S. din ianuarie 1951, a fost rechemat în rândul cadrelor active cu gradul de locotenent, de la 1 aprilie același an, și repartizat la Direcția „A” Informații Externe, unde a ocupat funcția de șef de problemă în Centrala unității¹⁴¹.

În aparatul de Informații Externe al Securității, P. Sălcudean a îndeplinit diverse „sarcini de răspundere” în exterior, unde ar fi obținut „rezultate bune”. Activitatea ofițerului aici nu s-a bucurat însă de prea multă apreciere, dacă avem în vedere că nu a fost promovat decât până la funcția de locuitor șef birou în cadrul direcției și nu a beneficiat decât de o singură avansare în grad, și aceasta la termen – locotenent-major, de la 9 mai 1953¹⁴². Ulterior, cariera de „spion” a lui Pavel Sălcudean se încheie deplorabil, după ce este „deconspirat în unele acțiuni”, în cursul anului 1954, și declarat „persona non grata” de statul în care-și desfășura misiunea. A trebuit să fie adus în țară, iar aici s-a constatat că serviciile sale nu erau chiar indispensabile în cadrul Centralei

căpitan, care era comandantul secției, i-a spus că-l trimite în judecată pentru sabotaj” – vezi *ibidem*, f. 164: referat de cadre din 8 mai 1952. Organele de partid nu s-au lăsat copleșite de curajul luptei duse de ofițer contra efortului de război al României și i-au cerut explicații cu privire la realitatea celor povestite și a măsurii în care reprezentau într-adevăr acte de sabotaj. La acestea, P. Sălcudean a declarat că „nu este nimic adevărat și că aceste afirmații le-a făcut din orgoliu, vrând să arate că și el a avut activitate în trecut”. Trimis să fie cercetat, după încadrarea în Securitate, de Comisia de Partid a D.G.S.S. cu privire la lăudăroșenia sa, s-a ajuns la concluzia că ofițerul „a făcut aceasta din cauza înfumurării și orgoliului de care era stăpânit tovarășul Sălcudean, ca tânăr ridicat foarte repede în munci de răspundere” – vezi *ibidem*.

¹⁴⁰ *Ibidem*, f. 95: Referat de cadre din 6 noiembrie 1972, semnat de șeful Direcției Personal și Învățământ a Ministerului de Interne, gen.mr. Iulian Vlad.

¹⁴¹ *Ibidem*, f. 4: *Fișă personală Sălcudean T. Pavel*, din 18.07.1972.

¹⁴² *Ibidem*, f. 1.

Direcției I Informații Externe, motiv pentru care a fost transferat tocmai la Regionala de Securitate Autonomă Maghiară, de la 1 mai 1955.

Ulterior mutării sale în aparatul regional de Securitate, P. Sălcudean pare să nu reușească pentru mulți ani să iasă cu nimic în evidență, situație reflectată și prin funcțiile pe care le-a deținut anterior anului 1958. Astfel, inițial, a fost încadrat ca lucrător operativ prim în Secția a II-a Contraspionaj a Regionalei de Securitate Autonomă Maghiară, pentru ca, ulterior, să fie promovat în funcția de șef de birou în același compartiment. La un an de la această temporară promovare, cu prilejul uneia din nenumăratele reorganizări ale aparatului de Securitate, funcția sa a fost desființată și, de la 1 iulie 1956, a revenit la statutul de lucrător operativ prim¹⁴³. Potrivit aprecierilor ulterioare, ofițerul ar fi dovedit „orientare și pricepere în munca informativă”¹⁴⁴, dar acesta era un alt fel de a spune că nu „strălucea” în nici o privință, motiv pentru care a fost ocolit de orice promovare, fiind, totuși, avansat în gradul de căpitan, la 1 august 1956.

Situația a cunoscut o schimbare abia de la 1 august 1958, când, ca urmare a necesității numirii unui locțiitor pentru Spate al șefului Regionalei de Securitate Autonome Maghiare, alegerea conducerii Direcției Cadre M.A.I. s-a oprit asupra acestui ofițer, atât de puțin remarcat anterior¹⁴⁵. Deși cu o titulatură care ar putea crea o impresie greșită, funcția de locțiitor pentru Spate al șefului unei direcții regionale de Securitate era departe de a acorda o influență deosebită ocupantului său. Acesta trebuia să ușureze activitatea șefului direct, comandantul regionalei, în ceea ce privește organizarea logistică a unității, ținerea evidențelor contabile și conducerea aparatului administrativ. Fiind un post administrativ, deținătorul său nu se implica, teoretic, în activitatea informativă a direcției și înființarea lui, după 1956, a dat ocazia promovării atât a unor ofițeri deja specializați în activitatea pe linie de Spate, cât și, în lipsa celor menționați, a unor ofițeri care nu se remarcaseră prin nimic anterior, dar se considera că meritau o funcție superioară – precum P. Sălcudean – sau ocupanților unor poziții mai importante, retrași astfel din prima linie, datorită abaterilor disciplinare sau incompetenței – vezi cazurile lui Marin Vintilă, la București, Gheorghe Căteanu, la Pitești sau Ștefan Mănoiu, la Bacău. Pe de altă parte însă, o asemenea funcție putea reprezenta și o rampă de lansare a carierei deținătorului ei, care putea fi promovat în sectorul operativ, în măsura în care avea experiență în domeniu și dovedea aptitudini în acest sens.

Acesta a fost și cazul lui Pavel Sălcudean, care s-ar fi remarcat rapid drept un „ofițer capabil” pentru sarcinile sale administrative, dar care putea să îndeplinească și diverse misiuni minore încredințate de conducerea unității pe linie informativ-operativă și de control al aplicării ordinelor. Cum toate însărcinările le-a executat „în bune

¹⁴³ *Ibidem*, f. 4.

¹⁴⁴ *Ibidem*, f. 138: referat de cadre din 27.06.1967, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Ioan Pateșan.

¹⁴⁵ *Idem*, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7367, dosar nr. 13, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2234/01.08.1958.

condițiuni¹⁴⁶”, a fost avansat în gradul de maior, de la 15 mai 1960¹⁴⁷, și luat în considerare pentru promovarea sa în continuare. Prilejul pentru aceasta s-a ivit în cursul anului 1961, prin eliberarea postului de locțiitor pentru operativ, de data aceasta, al șefului Regionalei de Securitate Mureș Autonomă Maghiară, pentru ocuparea căruia a fost propus și, de la 1 noiembrie 1961, numit, maiorul Sălcudean¹⁴⁸. Imediat ulterior, ofițerul a fost avut în vedere chiar pentru funcția de șef al Regionalei Mureș¹⁴⁹, dar conducerea ministerului a optat, în cele din urmă, pentru mult mai experimentatul locotenent-colonel Sidea.

Trecut în sectorul operativ, maiorul Sălcudean a fost apreciat drept un ofițer „capabil, inteligent, bine pregătit din punct de vedere profesional și politic”, care ar fi avut „putere de muncă și capacitate organizatorică”. A fost remarcat „sprijinul” pe care l-ar fi acordat șefilor de subunități, în special raionale de pe raza regiunii, în urma căruia „s-a îmbunătățit simțitor munca cu agentura, s-au rezolvat mai operativ acțiunile care se aflau în lucru și au fost deschise noi acțiuni cu perspective”¹⁵⁰. Pentru toate aceste motive, a fost avansat locotenent-colonel, la „excepțional”, de la 23 august 1964¹⁵¹, premiat cu diverse sume de bani și decorat cu mai multe ordine și medalii. De asemenea, după promovarea în Aparatul Central a lui Nicolae Sidea, a fost din nou propus în funcția de șef al Regionalei de Securitate Mureș și, de data aceasta, acceptat, de la 1 august 1967¹⁵².

În scurta perioadă petrecută la conducerea direcției menționate, locotenent-colonelu Sălcudean pare să îndeplinească toate așteptările conducerii ministerului și apoi ale nou creatului Consiliu al Securității Statului. Astfel se explică și avansarea sa în gradul de colonel, la „excepțional”, de la 27 decembrie 1967 și, după constituirea inspectoratelor județene de Securitate, numirea în funcția de șef al Inspectoratului Județean de Securitate Mureș, de la 18 februarie 1968. În anii următori, a continuat să se facă remarcat drept un ofițer care, „în exercitarea atribuțiilor de serviciu a dovedit că posedă o bună pregătire politică și profesională, competență, spirit de orientare și inițiativă în rezolvarea sarcinilor”. Era apreciat pentru că ar fi „manifestat curaj în luarea măsurilor operative și spirit mobilizator în executarea ordinelor”, participând în mod direct la „rezolvarea lucrărilor mai importante”, pentru preocuparea arătată față de instruirea subordonaților, dar și pentru propria pregătire, dovedită prin absolvirea Facultății de Filologie din cadrul Institutului Pedagogic local. Singurele neajunsuri care i se reproșau, constau în „tărăgănarea executării” unor ordine și în faptul că nu ar fi luat

¹⁴⁶ Idem, fond Cadre, dosar personal *Sălcudean Pavel*, f. 143: Referat de cadre din 04.12.1961, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Ioan Pateșan.

¹⁴⁷ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7372, dosar nr. 21, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2013/15.05.1960.

¹⁴⁸ Idem, fond Cadre, dosar personal *Sălcudean Pavel*, f. 5: *Fișă personală...*, din 18.07.1972.

¹⁴⁹ Vezi *ibidem*, f. 144: Referat de cadre din 04.12.1961.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 139: Referat de cadre din 17.06.1967, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Ioan Pateșan.

¹⁵¹ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7381, dosar nr. 17, nenumerotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964

¹⁵² *Ibidem*, f. 5: *Fișă personală...*, din 18.07.1972.

măsurile operative pentru exploatarea unor informații primite¹⁵³. Toate acestea l-au calificat pe colonelul Sălcudean pentru a fi numit și la conducerea Inspectoratului Județean Mureș al Ministerului de Interne, după fuziunea C.S.S. și M.A.I. din primăvara anului 1972, funcție în care pare să fie la fel de bine apreciat de conducerea noului minister.

Toate aspectele pozitive din activitatea anterioară a ofițerului au fost însă umbrite de o serie de incidente intervenite un an mai târziu, când s-a demonstrat că lipsa de operativitate a colonelului Sălcudean în exploatarea unor informații nu era o deficiență chiar lipsită de importanță. Aceasta a fost din plin demonstrată de modul în care a fost organizată inaugurarea în cadru festiv a instalațiilor electro-acustice și de reglaj lumină ale noului Teatru de Stat din Târgu Mureș, festivitate la care urma să participe peste 200 de persoane din țară și din R.P. Ungară. Principala problemă a acestei festivități de amploare și cu multiple conotații politice, care trebuia să aibă loc la 4 septembrie 1973, o constituia faptul că organele de Securitate locale nu știau nimic despre existența ei, cu toate că organizatorii nu făcuseră nici un secret din aceasta. Deși datoria de informare funcționa în mod normal într-un singur sens, dinspre organele de Securitate spre cele de partid, de data aceasta prim-secretarul Comitetului Județean P.C.R. Mureș, Iosif Banc, le-a făcut un serviciu ofițerilor aparatului „informativ” și i-a anunțat de cele ce se petreceau în orașul pe care se presupunea că-l supraveghează¹⁵⁴.

Ce a urmat este lesne de bănuț. În urma controalelor ulterioare de la Inspectoratul Județean Mureș, colonelul Sălcudean a fost învinuit de acoperirea abaterilor unor subordonați, greșeli în supravegherea situației operative de pe raza județului și, mai ales, de abateri de la datoria de informare a organelor P.C.R. locale – deși este greu de înțeles ce ar fi putut informa ofițerul cu privire la un eveniment despre care el chiar nu știa nimic. La tradiționala ședință de înfierare, organizată după finalizarea controalelor, în prezența conducătorilor locali ai partidului, lui Pavel Sălcudean i s-a reproșat faptul că, în calitate de membru al Biroului Județean Mureș al P.C.R., nu ar fi „ridicat nici o problemă în acești ani, pe baza căreia să se ia măsuri politice, economice și sociale, cu influență pozitivă în cadrul județului” precum și manifestarea tendinței „de a se sustrage controlului de partid [...] datorită golurilor ce le are în pregătirea sa politico – ideologică”. Concluziile „dezbaterei” au fost puse chiar de prim-secretarul local, Iosif Banc, care descria colectivul de conducere al inspectoratului drept „o mică familie” care n-ar vrea „să-l șifoneze pe șeful inspectoratului”, astfel încât se vede nevoit să preia chiar el sarcina de a-l „șifona” pe fostul comandant al Regionalei de Securitate Mureș, despre care declara în final:

¹⁵³ *Ibidem*, f. 96: Referat de cadre din 6 noiembrie 1972.

¹⁵⁴ *Ibidem*, f. 14: *Notă cu rezultatul verificărilor privind pe colonelul Sălcudeanu Pavel, inspector șef al Inspectoratului Județean Mureș al Ministerului de Interne*, din 19.03.1974, semnată de Gheorghe Crețu, din partea Secției Organizatorice și Cadre a C.C. al P.C.R., col. Chiru Picuș, din partea Secției pentru Probleme Militare și de Justiție a C.C. al P.C.R., col. Gheorghe Vasile, din partea Ministerului de Interne, și Ioan Cosma, din partea Biroului Comitetului Județean de Partid.

„Colonelului Sălcudean Pavel îi lipsesc educația, simțul de răspundere, respectul față de partid. Trebuie să citească și să aplice în activitatea sa hotărârile de partid și de stat”¹⁵⁵.

Era greu de imaginat o continuare a carierei în Securitate a ofițerului după o asemenea înfierare. La aceeași concluzie a ajuns și conducerea ministerului, care, după demiterea colonelului Sălcudean din funcția deținută, la 1 mai 1974, l-a menținut la dispoziția sa timp trei luni, timp suficient pentru a se constata faptul că era grav bolnav și a-l trece în rezervă, în consecință, de la 5 august 1974¹⁵⁶.

Jean T. Firu (n. 11 ianuarie 1927, în orașul Craiova, fiul unui vânzător, naționalitatea – română, studii – medii și cursul de perfecționare cu durata de un an din U.R.S.S., profesia de bază – funcționar), șef al *Direcției Regionale de Securitate Oltenia* în perioada 1964 – 1968.

Jean Firu a absolvit 8 clase la liceul industrial din Craiova în 1946, rămânând apoi la domiciliul părinților pentru a se pregăti în vederea susținerii examenului de admitere la facultate. Abandonează aceste planuri un an mai târziu pentru a se angaja, din 1947, la centrala electrică a uzinelor comunale din Craiova. A lucrat în această unitate doar câteva luni, rămânând ulterior fără ocupație. Din 1948 este încadrat ca funcționar la Magazinul de stat „Oltenia” din Craiova, unde rămâne până în cursul anului 1950¹⁵⁷.

Activitatea ca funcționar a lui Jean Firu din perioada ulterioară lui 1948 nu l-a calificat pentru recrutarea în Securitate din primii ani de existență ai instituției. Pe de altă parte, fiind absolvent de liceu și cu o origine socială corespunzătoare, s-a considerat că ar putea fi util măcar în sectorul administrativ, astfel încât a fost angajat cu gradul de plutonier în cadrul Secției Financiare a Regionalei de Securitate Craiova, de la 12 iunie 1950¹⁵⁸. În 1951, a fost avansat în gradul de sublocotenent și numit șef al Secției Financiare amintite, pentru ca, de la 24 iunie 1952, să fie trecut în sectorul operativ și delegat șef al Secției a II-a Contraspionaj din Regionala de Securitate Dolj. Rezultatele obținute la conducerea acestui compartiment au părut satisfăcătoare, astfel încât a fost avansat în gradul de locotenent, și mutat, de la 15 mai 1953, la conducerea Serviciului 1 Contraspionaj al Regionalei M.S.S. Craiova, ținându-se cont, probabil, și de pregătirea sa culturală, superioară majorității ofițerilor direcției, ce putea să compenseze lipsa de experiență în activitatea informativă¹⁵⁹.

Locotenentul Firu nu a obținut însă rezultatele scontate în noua funcție de conducere, fiind învinuit ulterior că ar fi exercitat „un insuficient control pe linia muncii de Contraspionaj la raioane, și în special în problema fugarilor peste frontieră și a

¹⁵⁵ *Ibidem*, ff. 37 – 39: *Notă*, f.d.

¹⁵⁶ *Ibidem*, f. 5: *Fișă personală*..., din 18.07.1972.

¹⁵⁷ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. F/244, f. 3: Referat de cadre privind activitatea lui Firu Jean, alcătuit de Secția Cadre a CC al PMR, din 23.01.1964, semnată de Nicolae Constantin, șef sector în cadrul secției, Cornel Onescu, șef al secției, Augustin Boar, instructor și Ion Stănescu, adjunct al șefului Grupului de Instructori pentru controlul muncii de partid în M.F.A. – M.A.I.

¹⁵⁸ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7348, dosar nr. 13, f. 91: Decizia Directorului General D.G.S.P. nr. 20010/12.06.1950.

¹⁵⁹ Idem, inv. nr. 7358, dosar nr. 61, f. 341: Ordinul M.S.S. nr. 984/15.05.1953.

repatriaților”, desfășurând „o muncă sectară și, de multe ori, se văicărea că munca este grea, că nu are oameni corespunzători, pentru care [motiv] nu poate îndeplini planul de muncă propus”¹⁶⁰. Cu toate acestea, ofițerul nu a fost sancționat și nici destituit din funcție o perioadă relativ îndelungată, fiind chiar avansat în gradul de locotenent-major, de la 1 august 1955¹⁶¹. Situația s-a menținut neschimbată până la 1 martie 1957, când a fost demis și mutat la conducerea Secției a IV-a Contrasabotaj a Regionalei Craiova¹⁶². Nici această măsură nu a fost privită ca o retrogradare din motive imputabile lui, incapacitatea ofițerului în materie de Contraspionaj fiind atribuită de conducerea direcției unor factori mai mult sau mai puțin obiectivi, după cum preciza pe atunci șeful unității, maiorul Socol:

„Munca de Contraspionaj din regiunea Craiova se extinde tot mai mult, existând numeroase baze ce trebuiesc lucrate și mari posibilități de combinații externe, mai ales pe canalul dunărean. Cu toate străduințele mele de a-l determina pe șeful Serviciului 2 – lt.maj. Firu Jean – să desfășoare o muncă activă, inteligentă, cu măsuri efective, care să ducă la anumite rezultate, totuși el nu a făcut aceasta, invocând diferite pretexte. [...] Lt.maj. Firu Jean are – pe lângă faptul că îi lipsește experiența informativă, fiind ridicat dintr-o dată într-o asemenea muncă de răspundere – și unele lipsuri serioase în munca de îndrumare și educare a efectivului din subordine și, uneori, atitudini jignitoare. Are perspective de dezvoltare și putere de muncă, însă, deocamdată, nu în sectorul de Contraspionaj, ci în altă muncă”¹⁶³.

O dovadă a faptului că ofițerul era considerat în continuare un lucrător „de perspectivă” o reprezintă înscrierea sa, de la 1 septembrie 1957, la cursurile de pregătire din U.R.S.S.¹⁶⁴. Mai mult decât atât, în perioada în care ofițerul se afla încă la Moscova, a fost avansat în gradul de căpitan – de la 1 august 1958¹⁶⁵ – și propus pentru a prelua conducerea Serviciului 3 Informații Interne din cadrul Regionalei Craiova, propunere acceptată și oficializată odată cu întoarcerea sa în activitate, de la 1 septembrie 1958¹⁶⁶.

La conducerea organelor de Informații Interne, căpitanul Firu pare să confirme întru totul așteptările conducerii direcției, dovedindu-se „un ofițer capabil, bine pregătit profesional și politic”, care ar fi obținut „rezultate bune în munca cu agentura”, în urma cărora a reușit să „depisteze activitatea mai multor grupări de elemente care desfășurau activitate contrarevoluționară”. În relațiile cu subalternii era considerat un șef „exigent”, care oferea „soluții bune pentru orientarea lucrătorilor”, deși se remarcă și prin „tendințe de îngâmfare”, înregistrându-se „unele cazuri când, față subordonați, a avut ieșiri nervoase și nu a acordat la timp un sprijin suficient de concret lucrătorilor care

¹⁶⁰ Idem, inv. nr. 7367, dosar nr. 15, nenumărotat: Referat de cadre din 24.04.1958, semnat de șeful D.R.M.A.I. Craiova, mr. Petre Socol și șeful Secției Cadre a Direcției, lt.maj. Petre Neghirlă, anexat Ordinului M.A.I. nr. 2421/01.09.1958

¹⁶¹ Idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 70, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 3876/01.08.1955.

¹⁶² Idem, inv. nr. 7366, dosar nr. 16, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 1391/01.03.1957.

¹⁶³ *Ibidem*: Raport din 04.02.1957, adresat Direcției Cadre M.A.I., semnat de mr. P. Socol, anexat Ordinului nr. 1391/01.03.1957.

¹⁶⁴ Idem, inv. nr. 7366, dosar nr. 9, nenumărotat: Ordinul șefului Direcției Cadre nr. 1704/01.09.1957.

¹⁶⁵ Idem, inv. nr. 7367, dosar nr. 14, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 2361/01.08.1958.

¹⁶⁶ Idem, dosar nr. 15, nenumărotat: Ordinul M.A.I. nr. 2421/01.09.1958.

întâmpinau greutăți în executarea sarcinilor”¹⁶⁷. Activitatea sa a fost recompensată prin acordarea mai multor ordine și medalii ale R.P.R., numeroase prime în bani, iar, de la 1 august 1963, prin promovarea în funcția de locțiitor pentru operativ al șefului Regionalei de Securitate Oltenia (fostă Craiova)¹⁶⁸. Imediat ulterior acestei date este avansat în gradul de maior – de la 23 august 1963¹⁶⁹ - și inclus în rezerva de cadre pentru promovarea într-o funcție superioară. Aceasta a intervenit după scurt timp, când, în urma transferării șefului direcției de atunci, Petre Socol, în Aparatul Central al ministerului, s-a considerat că cel mai bun înlocuitor al său în fruntea organelor de Securitate din regiunea Oltenia ar fi chiar maiorul Firu. Propunerea conducerii ministerului a fost aprobată de Secția Cadre a C.C. la începutul anului 1964, în timp ce numirea oficială a ofițerului în funcție a intervenit de la 1 februarie 1964¹⁷⁰.

La comanda Regionalei de Securitate Oltenia, J. Firu a fost apreciat de organele de partid drept „un tovarăș inteligent, cu capacitate de sesizare, analiză și sintetizare a problemelor, energic și perseverent în acțiunile pe care le întreprinde”, deși cu „un temperament mai puțin comunicativ” și nu „destul de apropiat de subalterni”¹⁷¹. Pentru „rezultatele” obținute a fost răsplătit prin avansarea în grad la „excepțional” în două rânduri – locotenent-colonel, de la 23 august 1964 și colonel, de la 30 decembrie 1967¹⁷² - pentru ca, după reorganizarea administrativă din 1968, să fie numit la conducerea Inspectoratului Județean de Securitate Dolj¹⁷³. A decedat la scurt timp ulterior, în cursul anului 1969, la vârsta de 42 de ani¹⁷⁴.

Pascu – Nicolae I. Dumitrescu (n. 16 aprilie 1922, în orașul Buzău, fiul unui cizmar, naționalitatea – română, studii – medii și cursul de perfecționare în munca de Securitate din U.R.S.S., profesia de bază – electrician bobinator), șef al *Direcției Regionale de Securitate Ploiești* în perioada 1961 – 1966.

Nicolae Dumitrescu, a absolvit cursurile primare în 1933, iar de trei ani mai târziu – pe cele ale liceului industrial din Buzău. Din 1936, s-a angajat ucenic la Uzinele I.A.R. din Brașov, calificându-se în meseria de electrician bobinator până în 1940. A continuat să lucreze la I.A.R. Brașov până la trimiterea pe frontul de Răsărit, în cursul anului 1942, unde a făcut parte din forțele necombatante, lucrând într-un tren-atelier.

¹⁶⁷ Idem, inv. nr. 7379, dosar nr. 25, nenumărat: Referat de cadre din 05.07.1963, semnat de șeful Direcției Cadre M.A.I., col. Ioan Pateșan și mr. Vasile Achimescu, șef serviciu în cadrul aceleiași direcții – anexat Ordinului M.A.I. nr. 2104/01.08.1963.

¹⁶⁸ *Ibidem*, Ordinul M.A.I. nr. 2104/01.08.1963.

¹⁶⁹ Idem, dosar nr. 28, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2418/23.08.1963.

¹⁷⁰ Idem, inv. nr. 7381, dosar nr. 5, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 1274/01.02.1964.

¹⁷¹ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. F/244, f. 1: *Notă* a Secției Cadre a C.C. al P.C.R., din 23.09.1968, semnată de, Dumitru Ivanovici, șeful secției, Vasile Dinu, șef sector în cadrul secției și Nicolae Liteanu, instructor.

¹⁷² Vezi ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7381, dosar nr. 17, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964 și idem, inv. nr. 7388, dosar nr. 32, nenumărat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 4030/30.12.1967.

¹⁷³ Fl. Dobre (coord.), *op. cit.*, vol. II (1967 – 1989), p. 58: Ordinul Președintelui Consiliului Securității Statului nr. 1 555 din 18 februarie 1968.

¹⁷⁴ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/cadrede_securitatii/FIRU_JAN.pdf, consultat la data de 08.05.2014. Informația a putut fi confirmată și din alte surse.

După numai șase luni, îmbolnăvindându-se, a trebuit să se reîntoarcă în țară, unde s-a reangajat la I.A.R. Brașov¹⁷⁵. Din 1945, a revenit în Buzău, la uzina metalurgică din localitate, și s-a implicat în mișcarea sindicală, fiind ales în Comitetul de întreprindere și participând ca delegat la conferința Sindicatului Metal-Chimic de la București. Pentru moment însă, Nicolae Dumitrescu nu a dovedit prea mare atașament față de clasa muncitoare, din toamna anului 1946 părăsind rândurile acesteia și deschizându-și propriul atelier mecanic. De asemenea, a fost semnalat ca simpatizant al P.N.Ț., deși nu a comis eroarea de a se înscrie în rândul membrilor săi.

Toate acestea s-au dovedit doar o rătăcire de moment. Din 1947, forțat probabil și de conjunctura economică, N. Dumitrescu a închis atelierul mecanic abia înființat, abandonând totodată simpatiile politice anterioare, pentru a se angaja electrician la garajul Comitetului Județean P.C.R. Buzău. Schimbarea de atitudine îi este prompt răsplătită, fiind primit în P.C.R. din decembrie 1947, pentru ca, în iunie 1948, să fie „scos din producție” și promovat activist la Secția de Agitație și Propagandă a Comitetului Județean P.M.R. Buzău¹⁷⁶. În calitate de activist de partid, Nicolae Dumitrescu a rămas cunoscut drept „un tovarăș muncitor, cu orientare și perspective de dezvoltare”, deși ar fi „manifestat pălăvrăgeală și familiarism”¹⁷⁷.

După înființarea Securității Poporului, N. Dumitrescu a fost chemat în rândul cadrelor active, cu gradul de sublocotenent, de la 24 septembrie 1948, și repartizat ca funcționar operativ la Serviciul Județean de Securitate Buzău¹⁷⁸. Lucrând de la bun început în sectorul Anchete al Securității, a cunoscut o avansare rapidă în grad și funcție, asta și datorită modului special în care a știut să-și dovedească atașamentul față de regim¹⁷⁹. Astfel, din iulie 1949, în urma reorganizării aparatului de represiune, a fost promovat în funcția de subșef de birou în cadrul Regionalei de Securitate Ploiești¹⁸⁰, pentru ca în anii următori să preia conducerea compartimentului de Anchete al unității mai sus amintite. Avansările în grad se succed la fel de rapid, mare parte a lor fiind

¹⁷⁵ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. D/322, f. 2: Referat de cadre privind pe Dumitrescu Nicolae, din 10.10.1961, semnat de Ion Gal, instructor în cadrul secției și Ștefan Șerean, instructor în Grupul de instructori pentru controlul muncii de partid M.F.A. – M.A.I. În perioada cât a lucrat în cadrul Uzinelor I.A.R. Brașov, Nicolae Dumitrescu nu a lăsat amintiri prea plăcute, organele de partid obținând de la foștii săi colegi numai referințe în care se preciza că acesta „era considerat neserios, făcea cheful, era afemeiat și lipsea uneori de la lucru” – vezi *ibidem*.

¹⁷⁶ *Ibidem*.

¹⁷⁷ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7397, dosar nr. 14, nenumrotat: Referat de cadre din 31.05.1972, semnat de șeful Secției Personal din cadrul Direcției a IV-a Contrainformații Militare, lt.col. Gheorghe Nicolae și de șeful Direcției a IV-a MI, gen.mr. Dumitru Gherguț, anexat ordinului prim-adjunctului Ministrului de Interne, G. Răduică, nr. 4087/01.06.1972.

¹⁷⁸ Vezi *idem*, inv. nr. 7346, dosar nr. 3, f. 297: Decizia M.A.I. nr. 11690/24.09.1948 și *idem*, dosar nr. 8, f. 102: Decizia D.G.S.P. nr. 11710/24.09.1948.

¹⁷⁹ Referitor la metodele folosite de ofițer anchetele de la Securitatea Buzău, vezi Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbăș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatul Central (1948 – 1989)*, Iași, Ed. Polirom, 2009, pp. 211 – 212.

¹⁸⁰ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7347, dosar nr. 3, nenumrotat: Decizia M.A.I. nr. 6733/05.07.1949.

efectuate la „excepțional”: locotenent (1949), locotenent major (1950)¹⁸¹ și căpitan (1 octombrie 1953)¹⁸². În ciuda aprecierii astfel arătate față „performanțele” ofițerului în „munca de anchete”, comportarea sa lăsa de dorit din multe puncte de vedere, motiv pentru care a fost pedepsit mai întâi „pe linie administrativă”, de conducerea direcției, în 1952, pentru ca, în anul următor, să fie pus în discuția organizației de partid și sancționat cu vot de blam pentru „relații neprincipiale și chefuri prin restaurante cu subordonații”¹⁸³.

Comportamentul inadecvat în afara unității nu constituia, pe atunci, un impediment serios în cariera a unui ofițer de Securitate, în condițiile în care dovedea competență și atașament față de regim. Iar căpitanul Dumitrescu a știut să demonstreze din plin aceste calități, astfel încât a fost rapid selecționat pentru promovarea în funcție. Aceasta a intervenit în cursul anului 1954, când a preluat postul de locuitor al șefului Regionalei de Securitate Ploiești¹⁸⁴, fiind totodată avansat „la excepțional” în gradul de maior, de la 15 august 1954¹⁸⁵. Pe de altă parte, rezultatele obținute în noua funcție de conducere continuă să fie umbrite de abaterile sale disciplinare, fapt tot mai deranjant pentru organele de partid:

„Fiind un tovarăș inteligent, cu spirit de sesizare și experiență în muncă, a reușit în scurt timp să se inițieze în noua funcție [de locuitor șef direcție] și să dea un ajutor calificat subunităților de care a răspuns. A continuat însă să facă exces de băutură și să nu fie suficient de exigent și principial în relațiile de muncă. În 1955, când soțul unei surori a lui a fost anchetat pentru furt, l-a sfătuit să nu declare adevărul”¹⁸⁶.

Conducerea ministerului continua să-l considere pe N. Dumitrescu drept un ofițer „cu perspective”, astfel încât, în 1957, l-a trimis să urmeze cursul de pregătire în munca de Securitate din U.R.S.S., cu durată de un an. La întoarcerea în țară, în 1958, este reîncadrat locuitor pentru operativ al șefului Regionalei M.A.I. Ploiești și avansat locotenent-colonel, la 15 august 1958¹⁸⁷. Ulterior, ofițerul rămâne același „tovarăș bine pregătit politic și profesional și cu experiență în munca de Securitate”, care arată „inițiativă și curaj în îndeplinirea sarcinilor încredințate, obținând rezultate bune în depistarea unui număr însemnat de elemente dușmănoase”¹⁸⁸. A fost decorat, în consecință, cu mai multe ordine și medalii ale R.P.R. și i se trec cu vederea abaterile disciplinare tot mai numeroase.

¹⁸¹ M. Burcea ș.a., *op. cit.*, p. 213.

¹⁸² ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7358, dosar nr. 49, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2336/01.10.1953.

¹⁸³ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. D/322, f. 3: Referat de cadre privind ..., din 10.10.1961.

¹⁸⁴ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7397, dosar nr. 14, nenumrotat: Referat de cadre din 31.05.1972, anexat Ordinul prim-adjunctului M.I. nr. 4087/01.06.1972.

¹⁸⁵ Idem, inv. nr. 7360, dosar nr. 67, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3562/15.08.1954.

¹⁸⁶ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. D/322, f. 3: Referat de cadre privind ..., din 10.10.1961.

¹⁸⁷ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7367, dosar nr. 17, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2686/15.08.1958.

¹⁸⁸ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. D/322, f. 3: Referat de cadre privind pe..., din 10.10.1961.

Tolerarea indisciplinei manifestate de lt.col. Dumitrescu pare însă a se dovedi o atitudine greșită din partea conducerii ministerului, mai ales în condițiile în care acesta demonstra calități reale în coordonarea activității informative dintr-o regiune importantă precum Ploiești. Aceasta pentru că, în cursul anului 1961, s-a ajuns la concluzia că se impune de urgență schimbarea din funcție a colonelului Mauriciu Ștrul, șeful de până atunci al direcției de Securitate locale, iar N. Dumitrescu părea singura variantă acceptabilă, din punctul de vedere al pregătirii profesionale, pentru a-i lua locul. Problema o constituiau însă permanentele sale abateri disciplinare, care nu puteau fi admise și unui șef de direcție regională, aflat în nomenclatura Secretariatului C.C. În plus, nimeni nu-și mai putea face iluzii asupra posibilității de a-i mai corija comportamentul, acesta devenind de acum foarte conștient că deseale sale escapade bahice vor fi tolerate în continuare, atâta timp cât se va dovedi util regimului. Singura soluție găsită atunci de conducerea ministerului a fost să-l cheme pe lt.col. Dumitrescu, în cursul aceluiași an, pentru a-i atrage personal atenția asupra abaterilor sale și pentru ca organele de cadre ale partidului să înregistreze faptul că se luaseră măsuri pentru corijarea ofițerului, acesta își luase angajamentele necesare că se va strădui „să lichideze cu lipsurile manifestate” și, în consecință, să se considere că problema era rezolvată, iar Secția Cadre a C.C. să-și dea avizul pentru promovarea lui la conducerea direcției regionale din Ploiești.

Nu a funcționat, asta probabil deoarece lucrătorii de cadre ai partidului erau mult prea obișnuiți cu genul de abateri comise de Nicolae Dumitrescu, pentru a crede că diversele angajamente de îndreptare mai puteau fi și crezute. De aceea, atunci când ofițerul a fost propus pentru funcția de șef al Regionalei de Securitate Ploiești, avizul Secției Cadre a C.C. a fost clar negativ, cu următoarea motivare:

„Deși [Nicolae Dumitrescu] a obținut unele rezultate bune în muncă, ținând însă seama că, până de curând, a manifestat unele lipsuri serioase în comportarea sa, pentru că nu avem garanția că au fost lichidate și nu le va mai repeta, Secția Cadre a C.C. al P.M.R. consideră că nu este indicat în funcția propusă”¹⁸⁹.

Cu toată împotrivirea manifestată de organele de cadre ale partidului, argumentele conducerii ministerului în favoarea lt.col. Dumitrescu au cântărit mai greu în fața Secretariatului C.C., care aprobă, în cele din urmă, numirea acestuia la comanda organelor de Securitate din regiunea Ploiești. Preluarea funcției amintite de către N. Dumitrescu a intervenit începând cu data de 1 decembrie 1961¹⁹⁰.

Evoluția ulterioară a ofițerului pare să se înscrie pe același curs ca și până atunci. Astfel, în toate evaluările conducerii ministerului, se aprecia că ar deține „calități incontestabile” în coordonarea activității informative, precum: „orientare, putere de discernământ, calități organizatorice și capacitate de muncă”, fapt pentru care este avansat din nou în grad, la „excepțional” – colonel, de la 23 august 1964¹⁹¹ - premiat în bani, decorat cu diverse ordine și medalii. A fost de asemenea, foarte apreciat și interesul său pentru pregătirea „culturală” și politică, Nicolae Dumitrescu absolvind

¹⁸⁹ *Ibidem*, f. 4

¹⁹⁰ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7375, dosar nr. 32, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3180/01.12.1961.

¹⁹¹ Idem, inv. nr. 7381, dosar nr. 19, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2678/23.08.1964.

Facultatea de Drept, cu examen de stat, și Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu”. Pe de altă parte, nici în celelalte privințe nu se schimbaseră nimic, șeful Regionalei de Securitate Ploiești „antrenându-se frecvent la consum de băuturi alcoolice”, complăcându-se „într-un anturaj de elemente viciate” și întreținând „relații extraconjugale cu diferite femei”. Cât timp la conducerea ministerului s-a aflat Al. Drăghici, colonelul Dumitrescu a fost „ajutat” în modul specific pentru a-și corija comportamentul, prin criticarea sa periodică – urmată de angajamentele ferme ale ofițerului că se va îndrepta – pedepsirea cu zile de arest la garnizoană și acordarea de avertismente administrative¹⁹². Cu toate acestea, ținându-se cont de meritele dovedite de ofițer în slujba regimului, precum și de faptul că abaterile nu-i afectau încă activitatea, nu s-a pus în nici un fel problema destituirii sale.

Din iulie 1965, funcția de ministru al Afacerilor Interne a fost preluată de Cornel Onescu, fost șef al Secției Cadre a C.C. și familiarizat, în consecință, cu problemele ridicate de comportamentul colonelului Dumitrescu. Acesta, încă de la numirea în funcție, a lansat repetate avertismente la adresa subordonaților cu manifestări de indisciplină pe fondul consumului de băuturi alcoolice sau cu o viață familială necorespunzătoare. Asemenea discursuri se mai auziseră însă la ședințele de bilanț și din partea predecesorului său, astfel încât, cel mai probabil, șeful Regionalei Ploiești nu a acordat atenție avertismentelor ministrului. Asta s-a dovedit a fi însă o greșală. Organele de partid chiar doreau o îmbunătățire a disciplinei lucrătorilor de Securitate, iar un ofițer cu o funcție atât de importantă precum cea de șef al unei direcții regionale ar fi constituit exemplul ideal pentru a se arăta întregului aparat că intențiile noului ministru erau cât se poate de serioase.

Prilejul pentru aplicarea unei sancțiuni mai severe împotriva lui N. Dumitrescu l-a constituit, cel mai probabil, acțiunea de divorț intentată de soția acestuia, în cursul anului 1966, când a fost reliefată încă o dată comportarea necorespunzătoare din viața privată a ofițerului. Consecința a fost inițierea unei ample anchete disciplinare împotriva acestuia, fiind pus inițial la dispoziția ministerului, la 1 mai 1966¹⁹³, pentru ca, de la 1 iulie 1966, să fie retrogradat în gradul de locotenent-colonel pentru o perioadă de doi ani și mutat la Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă, pentru a fi numit comandant al Coloniei de Muncă Vlădeni¹⁹⁴. Sancțiunile pe linie profesională sunt însoțite de cele politice, fiind pedepsit și cu „vot de blam cu avertisment” de organizația de bază a P.C.R.¹⁹⁵

După retrogradarea din funcție, N. Dumitrescu pare să se adapteze în mod corespunzător noii sale poziții, de comandant de penitenciar, reușind „în scurt timp, să cunoască specificul noii activități și să conducă cu competență activitatea subordonaților”, față de care ar fi dovedit „exigență și principialitate”. Mai mult decât atât, „trăgând învățămintele necesare din lipsurile manifestate anterior și măsurile ce au fost luate împotriva sa”, ofițerul ar fi adoptat o „conduită corespunzătoare” în „familie

¹⁹² Idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 14, nenumrotat: Referat de cadre din 31.05.1972...

¹⁹³ Idem, inv. nr. 7385, dosar nr. 7, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1424/01.05.1966.

¹⁹⁴ Idem, dosar nr. 9, nenumrotat: Ordinele M.A.I. 1630 și 1631/01.07.1966.

¹⁹⁵ Idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 14, nenumrotat: Referat de cadre din 31.05.1972...

și societate”¹⁹⁶, motiv pentru care sancțiunea pe linie de partid i-a fost ridicată în 1967, în timp ce gradul de colonel îi este redat de la 1 iulie 1968¹⁹⁷. Pe de altă parte, devine tot mai clar faptul că nu mai putea fi vorba de o reîntoarcere la o poziție asemănătoare celei deținute anterior. Chiar și în cadrul Direcției Generale a Penitenciarelor, serviciile sale nu sunt considerate indispensabile. Astfel, în cursul anului 1969, ca urmare a reorganizării direcției, colonelul Dumitrescu este înlăturat de la comanda Penitenciarului Vlădeni și numit specialist 1 în Aparatul Central al D.G.P., ocupându-se cu supravegherea informativă în penitenciare. S-a considerat, probabil, că păstrarea sa în calitate de comandant de penitenciar reprezenta o irosire a aptitudinilor ofițerului din cu totul alt domeniu, dar, cu toate acestea, mutarea este echivalentă cu o retrogradare.

Reinstalarea lui N. Dumitrescu într-o funcție importantă de conducere s-a produs abia la 1 decembrie 1970, când, apreciindu-i-se experiența „în munca operativă și în conducere”, a fost promovat șef al serviciului de supraveghere informativă din Direcția Generală a Penitenciarelor, care trebuia să suplinească golul lăsat prin dispariția vechiului Serviciu „K” al M.A.I.¹⁹⁸ Era o palidă consolare pentru colonelul Dumitrescu, rămas în continuare în afara aparatului de Securitate, dar, în același timp, și o nouă oportunitate de a-și dovedi utilitatea. Este ceea ce și reușește ofițerul, evaluat în mod constant ulterior prin calificativul „foarte bine” de către conducerea D.G.P., care-l aprecia pentru că ar fi dovedit „capacitate organizatorică”, preocupare pentru îndeplinirea ordinelor și competență în conducerea activității subordonaților. Cu toate acestea, vechile obiceiuri nu fuseseră abandonate – cel mai probabil, nimeni nu-și făcea iluzii că așa ceva ar mai fi posibil – asta cu toate că vremea chefurilor exuberante în compania unui „anturaj necorespunzător” trecuse de mult. Nu-i mai rămăseseră decât regretele după poziția pierdută și o jenantă „lăudăroșenie”, comună pentru mulți alți ofițeri aflați într-o situație asemănătoare cu a sa:

„În viața familială s-a echilibrat, recăsătorindu-se, însă este semnalat că uneori consumă excesiv băuturi alcoolice, fapt ce determină să nu aibă control asupra discuțiilor, fiind predispus să facă deconspirări în muncă și dovedește lăudăroșenie. De exemplu, a făcut afirmații că cunoaște rețeaua informativă a organelor de Securitate, făcând și referiri la unele persoane, iar uneori se laudă că este în relații de prietenie cu mai mulți tovarăși din conducerea Ministerului de Interne”¹⁹⁹.

După reunificarea M.A.I. și C.S.S. din 1972, colonelul Dumitrescu se reîntoarce, în sfârșit, în cadrul organelor de Securitate, fiind repartizat la Direcția a IV-a Contrainformații Militare. Cu multe precauții, datorate trecutului său, conducerea noului Minister de Interne îl numește pe N. Dumitrescu locțiitor al șefului Serviciului de Contrainformații nr. 11 din Direcția a IV-a – serviciu însărcinat cu supravegherea

¹⁹⁶ Idem, inv. nr. 7393, dosar nr. 24, nenumărat: Referat de cadre din 04.12.1970, semnat de directorul general al Direcției Generale a Penitenciarelor, gen.mr. Ion Dumitru, șeful Serviciului Personal al D.G.P., lt.col. Ștefan Buican și șeful Direcției Personal și Învățământ MAI, col. Dumitru Șerban, anexat Ordinului M.A.I. nr. 1645/01.12.1970.

¹⁹⁷ Idem, inv. nr. 7388, dosar nr. 45, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2268/01.07.1968.

¹⁹⁸ Idem, inv. nr. 7393, dosar nr. 24, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 1645/01.12.1970.

¹⁹⁹ Idem, inv. nr. 7397, dosar nr. 14, nenumărat: Referat de cadre din 31.05.1972...

informativă în penitenciare – începând cu data de 1 iunie 1972²⁰⁰. După trecerea unei perioade de peste un an, la 1 august 1973, se decide să se treacă peste rezervele inițiale față de promovarea lui și este numit șef al Serviciului de Contrainformații nr. 11, unitate pe care o condusesese efectiv și până atunci²⁰¹.

Activitatea colonelului Dumitrescu în sectorul Contrainformații Militare a întrunit ulterior aprecierea unanimă a cadrelor de conducere ale ministerului, care l-au evaluat pe fostul șef al Regionalei de Securitate Ploiești prin calificativul „foarte bine” până la trecerea în rezervă, recompensându-l, totodată, cu diverse premii în bani. Toate acestea s-ar fi datorat interesului dovedit de N. Dumitrescu în „în însușirea specificului activității de contrainformații militare”, atenției acordate „îndrumării și sprijinirii subordonaților” și temeinicelor sale cunoștințe „politico-ideologice și de cultură generală”. În plus, și comportamentul pare să-i fi devenit exemplar, fiind caracterizat, în 1977, drept un ofițer „serios, modest, corect și principal în relațiile cu subordonații și cu celelalte cadre”²⁰².

În ciuda acestor aprecieri târzii, lungul șir de abuzuri din perioada anterioară își pune amprenta, într-un final, și asupra colonelului Dumitrescu. În 1977, se ajunge la concluzia că, datorită „vârstei (55 ani), uzurii, afecțiunilor medicale”, ofițerul începea să dovedească o insuficientă capacitate de muncă, motiv pentru care înregistra deja carențe în organizarea activității serviciului. Din aceste motive, a fost destituit din funcție la 1 martie 1977²⁰³, pentru a fi trecut în rezervă la cerere și pensionat două luni mai târziu, de la 31 mai 1977²⁰⁴.

Dacă avem în vedere cele prezentate mai sus, am putea considera cariera în Securitate a lui Nicolae Dumitrescu drept singulară între colegii săi de generație. Nici unul dintre ofițerii promovați în anii '60 la comanda unei direcții centrale sau regionale de Securitate nu s-a făcut remarcat printr-un comportament în afara instituției atât de extravagant precum acest ofițer, sau, în orice caz, cei care manifestau asemenea tendințe – precum Gheorghe Enoiu – au reușit să se controleze la timp. Numirea și menținerea sa la conducerea unei regionale de Securitate timp de aproape cinci ani, în ciuda abaterilor disciplinare comise, reprezintă, probabil, o atestare a calităților ofițerului

²⁰⁰ *Ibidem*: Ordinul prim-adjunctului Ministrului de Interne nr. 4087/01.06.1972. Precauțiile cu care a fost abordată această promovare sunt evidente dacă avem în vedere că obișnuita perioadă de probă, cu care se făceau toate numirile în funcții de conducere din Securitate pe atunci, este stabilită la o durată dublă în cazul lui N. Dumitrescu față de normă – șase luni de probă, în loc de trei. De asemenea, ar trebui menționat faptul că serviciul respectiv nu a avut desemnat un șef, era condus propriu-zis de colonelul Dumitrescu, dar nu s-a dorit ca acesta să fie numit de la bun început într-o asemenea poziție.

²⁰¹ Idem, inv. nr. 7398, dosar nr. 20, nenumărat: Ordinul prim-adjunctului Ministrului de Interne nr. 3392/01.08.1973.

²⁰² Idem, inv. nr. 7407, dosar nr. 1, nenumărat: Referat de cadre f.d., semnat de șeful Direcției a IV-a, gen.mr. Dumitru Gherguț și șeful Serviciului Cadre și Învățământ al Direcției, col. Gheorghe Nicolae, anexat Ordinul prim-adjunctului Ministrului de Interne nr. II/3040/01.03.1977.

²⁰³ *Ibidem*: Ordinul prim-adjunctului Ministrului de Interne nr. II/3040/01.03.1977.

²⁰⁴ Idem, inv. nr. 7407, dosar nr. 16, nenumărat: Ordinul M.I. nr. II/1874/31.05.1977. Vezi și raportul de trecere în rezervă al ofițerului anexat ordinului.

pentru munca informativă și a capacității sale organizatorice. Aceste însușiri i-au servit numai atâta timp cât regimul avea în mod real nevoie de asemenea lucrători. Când această nevoie s-a diminuat, Nicolae Dumitrescu a mai avut o singură utilitate: aceea de exemplu, care să demonstreze întregului aparat de Securitate că nimeni nu este de neînlocuit pentru regimul de democrație populară, indiferent de „meritele” acumulate în lupta împotriva „dușmanilor poporului”.

Ștefan C. Dinulescu (n. 28 iulie 1924, com. Saraga, regiunea Ploiești, fiul unui țăran cu gospodărie mijlocie, naționalitatea – română, studii – Facultatea de Drept și cursul de pregătire în munca de Miliție din U.R.S.S., profesia de bază – strungar), șef al *Direcției Regionale M.A.I. Ploiești* în perioada 1966 – 1968.

Ștefan Dinulescu a absolvit 4 clase primare la școala din comuna natală și a rămas ulterior la părinți, „ajutându-i la munca câmpului”. În cursul anului 1937, s-a angajat ucenic strungar la Uzinele „Vulcan” din București, urmând, în același timp, 3 clase profesionale, iar apoi a continuat să lucreze la aceeași întreprindere. Din septembrie 1945, a fost primit în P.C.R. și ia „parte activă” la acțiunile organizate ulterior de partid, pentru ca, în decembrie 1946, să fie încorporat în Regimentul 1 Infanterie București al Diviziei „Tudor Vladimirescu”, unde a îndeplinit funcția de responsabil organizatoric P.C.R.. În martie 1948, Ștefan Dinulescu a fost lăsat la vatră cu gradul de soldat și s-a întors la vechiul său loc de muncă, de la Uzinele „Vulcan”, unde a fost „ales” responsabil cu munca de cadre, iar apoi secretar al organizației de bază P.M.R.²⁰⁵.

Încadrarea lui Șt. Dinulescu în M.A.I. a avut loc la 10 ianuarie 1949, când a fost angajat în Miliție cu gradul de locotenent și funcția de comandant al Circumscripției 34 Miliție București. După șase luni, a fost cooptat într-o subcomisie de verificare a membrilor de partid din M.A.I., iar la terminarea lucrărilor comisiei - aprilie 1950 – a fost numit locuitor politic la Sectorul V de Miliție. În această ultimă funcție, ofițerul ar fi „muncit cu rezultate bune”, fapt pentru care este avansat la „excepțional” în gradul de căpitan și numit, din septembrie 1950, comandant al Regiunii de Miliție Ialomița²⁰⁶. Aici, a fost apreciat drept „un tovarăș capabil, cu inițiativă în muncă”, care știa „să traseze sarcini concrete, însă nu controla îndeajuns modul de executare a ordinelor”, motiv pentru care a primit și o „muștrare scrisă” de conducerea ministerului. Cu toate acestea, activitatea sa la conducerea Regionalei Ialomița a fost în general apreciată,

²⁰⁵ ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. D/78, f. 2: Referat de cadre privind pe Dinulescu Ștefan, din 06.12.1961, semnat de Cornel Onescu, șeful Secției Cadre a C.C. al P.M.R., Constantin Nicolae, șef sector din cadrul Secției și Ștefan Serean, instructor în Grupul de Instructori pentru Controlul Muncii în M.F.A. – M.A.I.

²⁰⁶ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7414, dosar nr. 7, nenumărat: Referat de cadre privind pe Dinulescu Ștefan, din 18.07.1980, semnat de șeful I.M.B., general maior Gheorghe Vasile, șeful Miliției București, col. Dumitru Bâltan, șeful Serviciului Cadre, Învățămant și Organizare-Mobilizare, Inspectoratul Municipiului București al M.I., col. Ion Necula, și locuitorul politic al șefului Inspectoratului, col. Constantin Burghel – anexat Decretului prezidențial nr. 306/09.12.1980.

motiv pentru care este avansat din nou în grad la „excepțional” – maior, de la 23 ianuarie 1952²⁰⁷.

Din iulie 1952, după desființarea regiunii Ialomița, maiorul Dinulescu a fost mutat la conducerea Direcției Regionale de Miliție Iași, funcție în care se evidențiază drept un șef eficient, care ar fi „reușit să îmbunătățească munca și să obțină rezultate corespunzătoare în apărarea avutului obștesc și respectarea legalității populare”²⁰⁸. Cu toate că activitatea sa a fost umbrită și aici de lipsa de control asupra subordonaților, ceea ce a favorizat comiterea de către aceștia a unor „abateri” grave precum luarea de mită, șeful organelor de Miliție din Iași a fost privit în termeni pozitivi de conducerea M.A.I., motiv pentru care este avansat în gradul de locotenent-colonel – de la 1 iunie 1955²⁰⁹ – iar ulterior, cu ocazia reorganizării aparatului ministerului din 1956 – transferat la conducerea Regionalei de Miliție Ploiești. Și aici, s-a remarcat drept unul dintre „cei mai buni șefi de regiune” de Miliție, datorită „măsurilor adoptate de lt.col. Dinulescu, prin care, dintr-o unitate în a cărei activitate existau multe lipsuri”, Regionala Ploiești să ajungă să se numere „printre cele fruntașe”²¹⁰.

Avându-se în vedere toate acestea, conducerea ministerului devine interesată de perfecționarea pregătirii ofițerului, care este trimis, din septembrie 1958, să urmeze cursul de specializare în activitatea de Miliție din U.R.S.S., cu durata de un an, la absolvirea căruia a fost reinstalat la conducerea organelor de Miliție din regiunea Ploiești²¹¹. Aici, activitatea lui Ștefan Dinulescu continuă să întrunească aprecierea conducerii ministerului, în aplicării și a unor sancțiuni, precum cea din 1959, pentru întreținerea de „relații neprincipiale cu subalternii și pentru faptul că nu a trimis în Justiție un speculant de băuturi, la care el și alți ofițeri de Miliție au făcut chefuri”²¹². Cum un șef eficient al organelor de Miliție era oarecum o raritate pe atunci, a fost răsplătit cu numeroase ordine și medalii, avansat în gradul de colonel, de la 1 iunie 1960²¹³, apoi promovat șef al Direcției Judiciare din Direcția Generală de Miliție, de la 1 august 1960²¹⁴.

Transferarea colonelului Dinulescu în Securitate a avut loc un an mai târziu, fiind motivată de necesitatea de a se ocupa postul de șef al Direcției a IX-a (ulterior, a VI-a) Paza Demnitarilor, liber încă din mai 1960. În consecință, Ștefan Dinulescu a mutat și numit locuitor al șefului Direcției a VI-a, de la 1 octombrie 1961, fiind propus

²⁰⁷ Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 29, nenumrotat: Referat de cadre privind pe Dinulescu Ștefan, din 08.06.1960, semnat de lt.col. Iosif Bocșe, șef serviciu în Direcția Cadre M.A.I., mr. Vasile Apostol, șef birou și Ioan Bota, lucrător prim cadre – anexat Ordinului M.A.I. nr. 2534/01.08.1960.

²⁰⁸ *Ibidem*.

²⁰⁹ Idem, inv. nr. 7362, dosar nr. 59, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2731/01.06.1955.

²¹⁰ Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 29, nenumrotat: Referat de cadre privind ..., din 08.06.1960.

²¹¹ *Vezi ibidem*: Ordinul M.A.I. nr. 3152/01.09.1959.

²¹² ANIC, fond CC al PCR, Secția Cadre, dosar nr. D/78, f. 3: Referat de cadre privind ..., din 06.12.1961.

²¹³ ACNSAS, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7372, dosar nr. 25, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2461/01.06.1960.

²¹⁴ Idem, inv. nr. 7372, dosar nr. 29, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2534/01.08.1960.

totodată pentru a prelua conducerea unității²¹⁵. Propunerea sa ca șef al direcției nu a fost acceptată însă de Secretariatul C.C. al P.M.R. – cel mai probabil, demnitarii regimului nu doreau ca paza lor să fie condusă de un fost ofițer de Miliție – astfel încât va exercita conducerea direcției doar cu delegație. După desemnarea generalului Iani drept șef al Direcției a VI-a, în februarie 1963, s-a încercat păstrarea colonelului Dinulescu în aparatul de Securitate, dar în cadrul altei direcții operative, motiv pentru care, de la 15 februarie 1963, a fost mutat în funcția de locuitor al șefului Direcției a III-a Informații Interne²¹⁶.

Aflat la prima sa funcție importantă din aparatul informativ-operativ al Securității, Șt. Dinulescu se remarcă drept „un ofițer cu putere de analiză și bun organizator”, ce și-a adus o contribuție importantă „la îmbunătățirea muncii în compartimentele de care a răspuns”, motiv pentru care a și fost evaluat prin calificativul „foarte bine” pentru activitatea depusă în 1965. Ofițerul arăta interes și pentru pregătirea sa „culturală”, reușind să finalizeze studiile medii, iar a absolvit și Facultatea de Drept, cu examen de diplomă, în cursul anului 1964. Era apreciat, de asemenea, și pentru „comportarea corectă” în „familie și societate”, motiv pentru care „se bucura de autoritate și prestigiu”²¹⁷. Toate cele de mai sus par să arate că Ștefan Dinulescu încerca să-și construiască o carieră pe termen lung în Securitate, ce oferea perspective mult mai promițătoare decât cea din cadrul organelor de Miliție.

Conducerea ministerului a dorit însă să pună la încercare abilitățile colonelului Dinulescu în activitatea informativă înainte de a permanentiza menținerea acestuia în Securitate. Cum cea mai bună modalitate de a proba capacitatea ofițerului o reprezenta încredințarea conducerii unei unități de mare importanță, la 1 mai 1966 Ștefan Dinulescu se întoarce la Ploiești, de data aceasta la comanda Regionalei locale de Securitate²¹⁸. În scurta perioadă petrecută în fruntea direcției respective, activitatea sa a fost apreciată drept mulțumitoare, notându-se faptul că ar fi organizat „controale asupra muncii subordonaților și a urmărit executarea ordinelor”, obținând astfel „rezultate pozitive, concretizate în avertizarea și demascarea unor elemente dușmănoase, precum și a unor turiști străini, care încercau să culeagă diferite informații”. Nu la fel de multă satisfacție a adus activitatea sa în materie de contraspionaj, dar în această privință deficiențele erau la fel de mari în tot aparatul de Securitate. Problema cea mai gravă a colonelului Dinulescu a constat însă în refuzul acestuia de a-și muta familia în orașul de reședință al regiunii, în ciuda ordinului expres primit în acest sens, fapt care ar fi făcut „să nu se angajeze cu toată hotărârea în muncă”²¹⁹. Acesta a reprezentat și motivul pentru care, la constituirea organelor județene de Securitate, ofițerul nu a mai fost confirmat la comanda nou creatului Inspectorat Județean Prahova, ci pus inițial la

²¹⁵ Idem, inv. nr. 7375, dosar nr. 29, nenumărat: Ordinele M.A.I. nr. 2740 – 2741/01.10.1961.

²¹⁶ Idem, inv. nr. 7379, dosar nr. 15, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 1187/15.02.1963.

²¹⁷ Idem, inv. nr. 7414, dosar nr. 7, nenumărat: Referat de cadre privind ..., din 18.07.1980

²¹⁸ Idem, inv. nr. 7385, dosar nr. 7, f. 111: Ordinul M.A.I. nr. 1425/01.05.1966.

²¹⁹ Idem, inv. nr. 7395, dosar nr. 22, nenumărat: Referat de cadre privind pe Dinulescu Ștefan, din 13.02.1971, semnat de șeful Direcției Personal și Învățământ a M.A.I., col. Dumitru Șerban – anexat Ordinului M.A.I. nr. 1199/28.02.1971.

dispoziția C.S.S., la 1 aprilie 1968, și transferat înapoi la Miliție, de la 1 mai același an, în funcția de adjunct al șefului Inspectoratului de Miliție al Municipiului București²²⁰.

Aceasta nu avea să fie ultima retrogradare în funcție din cariera ofițerului, ci doar începutul unui șir care va continua până la trecerea în rezervă. La 28 februarie 1971, a fost demis din funcția de adjunct al șefului Inspectoratului de Miliție al Municipiului București și numit la conducerea Serviciului Independent Filaj și Investigații din cadrul aceleiași unități²²¹. Drept motivare a acestei măsuri s-a invocat faptul că Șt. Dinulescu nu ar fi „analizat destul de profund problemele pe care le-a ridicat munca”, precum și „rigiditatea” pe care ar fi dovedit-o în raport cu subalternii, „ajungând până la jignirea și demobilizarea acestora”. Însă cea mai gravă problemă a constat în aceea că, „deși a cunoscut unele încălcări grave ale legalității în cadrul inspectoratului în ceea ce privește regimul stabilit pentru reținuți, nu a luat poziție și nici nu a informat despre acest lucru” – formulare ce rezuma motivul unui scandal de proporții apărut la Miliția Municipiului București la sfârșitul anului 1970, care a condus la destituirea întregii conduceri a inspectoratului, în frunte cu șeful acestuia²²².

La conducerea organelor de filaj ale Miliției Municipiului București, colonelul Dinulescu nu mai oferă motive de nemulțumire superiorilor săi, motiv pentru care este menținut în aceeași funcție și după reunificarea organelor de Miliție și Securitate, din 1972. Atunci când a fost în cele din urmă destituit, în toamna anului 1978, motivele acestei măsuri nu au fost legate de activitatea sa, ci, în mod ciudat, de dezertarea generalului Pacepa. Deși plecat de multă vreme din aparatul de Securitate, Ștefan Dinulescu reușește să fie și el afectat de „rotirea” cadrelor de conducere din fostul D.I.E. efectuată în acele zile, fiind demis din funcție, la 30 septembrie 1978, pentru a-i face loc generalului Mihail Bozianu²²³, fost șef de brigadă, până atunci, în aparatul de Informații Externe. De la 1 octombrie 1978, ofițerul a fost numit la comanda Sectorului 6 Miliție din București, unde a fost remarcat drept „un ofițer matur, cu deprinderi organizatorice și de conducere formate”, care știa „să lucreze cu oamenii, îi controlează, dă indicații competente, dovedind totodată exigență față de neajunsurile constatate în muncă” și obținând rezultate bune în „prevenirea și descoperirea infracțiunilor săvârșite pe raza sectorului”²²⁴. A fost trecut în rezervă la cerere doi ani mai târziu, de la 9 decembrie 1980, punându-se capăt astfel unei cariere unice, în felul său, a unui fost ofițer de Miliție ajuns să ocupe funcții de cel mai înalt nivel în aparatul de Securitate²²⁵.

²²⁰ Vezi idem, inv. nr. 7388, dosar nr. 3, f. 236: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1577/01.04.1968 și idem, dosar nr. 41, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1834/01.05.1968. Deși pare o sancțiune drastică pentru o abatere mărunță, în concepția noii conduceri a organelor de Securitate lucrurile nu erau privite așa. În același an, au existat mai multe cazuri de ofițeri de Securitate care au fost trecuți în rezervă din exact același motiv.

²²¹ Idem, inv. nr. 7395, dosar nr. 22, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1199/28.02.1971.

²²² *Ibidem*. Referat de cadre privind ..., din 13.02.1971.

²²³ Idem, inv. nr. 7409, dosar nr. 17, nenumrotat: Ordinul M.I. nr. II/2097/30.09.1978.

²²⁴ Idem, inv. nr. 7414, dosar nr. 7, nenumrotat: Referat de cadre privind ..., din 18.07.1980

²²⁵ *Ibidem*. Decretul prezidențial nr. 306/09.12.1980. Pe lângă Ștefan Dinulescu, ar mai putea fi menționat cazul unui alt ofițer de Miliție, Dumitru Șerban, care a ocupat, pentru scurtă vreme, funcția de șef al Direcției a X-a Cercetări Penale a Ministerului de Interne și apoi pe cea de șef al

Emil V. Macri (n. 9 octombrie 1927, în Galați, fiul unui vatman, naționalitatea – română, studii – medii și cursul de specializare în munca de Securitate din U.R.S.S, profesia de bază – ajustor mecanic), șef al *Direcției Regionale de Securitate Suceava* în perioada 1963 - 1968.

Emil Macri a absolvit șapte clase primare în cursul anului 1941, iar din anul următor s-a angajat ca ucenic la Uzinele comunale din Galați pentru a învăța meseria de ajustor mecanic, urmând concomitent trei clase profesionale. După terminarea uceniciei, în 1945, a continuat să lucreze în aceeași întreprindere până în 1948. În această perioadă, a fost remarcat drept „un muncitor harnic și priceput, care executa lucrări de calitate”, dar care nu s-a implicat în activități de natură politică. După 1944, a intrat în rândurile sindicatului din întreprindere, pentru ca, la 10 noiembrie 1947, să fie în P.C.R. În ciuda admiterii sale în rândul membrilor de partid, E. Macri participă cu multă reticență la acțiunile P.C.R.. Această atitudine îi va atrage, în mai 1948, și destituirea din funcția de secretar al organizației U.T.M. din Uzinele comunale Galați, în care fusese ales din ianuarie același an, motivându-se că „nu a făcut nimic”²²⁶.

Atitudinea lui E. Macri în această privință s-a schimbat radical odată cu încadrarea sa în Direcția Regională de Securitate Galați, cu gradul de plutonier major, efectuată de la 4 septembrie 1948, la recomandarea organizației județene P.M.R. Covurlui²²⁷. După angajare, a fost plasat ca funcționar operativ la Secția a II-a Contrsabotaj din cadrul regionalei mai sus amintite. Aici a reușit să se facă remarcat drept „un tovarăș inteligent”, cu „orientare politică în muncă”, care dădea dovadă de „spirit de sacrificiu, [...] inițiativă și ură față de dușmanul de clasă”, „hotărât în acțiuni operative”, dar și „foarte disciplinat față de șefii ierarhici și față de ceilalți tovarăși”. Și interesul său față de „viața de partid” a cunoscut o creștere, proaspătul lucrător al Securității orientându-se acum mai bine decât în perioada anterioară, fapt dovedit de

Inspectoratului Județean Brașov al M.I., dar acesta a fost inițial ofițer de cadre al Securității, transferat în aparatul de Securitate la începutul anilor '50.

²²⁶ Idem, fond Cadre, dosar personal *Macri Emil*, f. 132: Referat de cadre privind pe Macri Emil, din 29.03.1962, semnat de șeful Serviciului 1 Direcția Cadre MAI, cpt. Florian Chiriac și șef birou, cpt. Traian Bara. Referitor la atitudinea sa inițială față de politica partidului, Emil Macri declara: „În perioada 1945 – 1947 nu am avut o poziție mai hotărâtă în ceea ce privește încadrarea mea în partid și chiar după ce am fost încadrat în partid nu puneam problemele cu deosebită tărie în fața șefilor ierarhici. Starea aceasta de oscilare era determinată de însuși mediul în care trăiam și de spiritul nesănătos ce exista în atelierul în care lucram. [...] Activitatea mea în partid a început după unificare, vreau să arăt că nu întotdeauna am mers regulat la ședințele organizației de bază, aceasta pentru că eram oprit de către maestrul atelierului [...] sub motivul că sunt lucrări urgente; acum, eu îmi dau perfect de bine seama că aceasta constituie o abatere și că ea era determinată însăși de influența pe care o avea asupra mea șeful atelierului” – vezi *ibidem*.

²²⁷ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7346, dosar nr. 8, f. 24: Decizia D.G.S.P. nr. 10950/C/04.09.1948.

absolvirea de către acesta a unor cursuri de marxism-leninism și de „alegere” sa ca secretar al organizației de bază P.M.R. din cadrul unității²²⁸.

Activitatea meritorie a acestui „tovarăș cu orientare politică în muncă” a fost rapid remarcată de conducerea Regionalei de Securitate Galați, motiv pentru care a fost avansat în gradul de plutonier major șef, de la 23 august 1949, decorat cu „Medalia Muncii” iar de la 1 februarie 1950 – trecut în corpul ofițerilor cu gradul de sublocotenent. Ulterior, este promovat și în funcție, încredințându-i-se conducerea Biroului 3 din Secția a II-a Contrsabotaj, la 1 martie 1950 și, considerându-se că dovedea „perspective de a cuprinde munca în ansamblul Secției a II-a”, se are în vedere încadrarea sa în consecință²²⁹.

Promovarea lui Emil Macri (avansat între timp în gradul de locotenent, de la 23 august 1950) la conducerea unui compartiment de contrasabotaj din aparatul regional de Securitate s-a produs la 1 februarie 1951, când a fost mutat și numit șef al Secției a II-a din Regionala Arad. Aici a reușit să câștige relativ rapid aprecierea conducerii direcției, fiind considerat, în 1952, drept „unul din cei mai capabili, cei mai activi șefi de subunitate, cu largi perspective de dezvoltare”, care manifesta o „ură deosebită față de dușmanul de clasă”. Se remarcă prin „eforturile foarte mari” depuse „în muncă, stând întotdeauna cu mult peste orele de program”, dar și prin capacitatea dovedită în coordonarea subalternilor care „au crescut foarte frumos, fac cele mai documentate lucrări, sinteze, acțiuni informative”. Drept rezultate ale muncii sale neîntrerupte se menționau arestarea și „trimiterea în justiție” în 1952 a unui număr însemnat de „elemente dușmănoase” de pe raza regiunii²³⁰. Singurele reproșuri care-i erau aduse, se refereau la atitudinea sa „orgolioasă și de supraapreciere”, precum și la tendința acestuia de a-i „sprijini” numai pe subalternii „ce prind mai ușor munca”, „făcându-i uneori să se descurajeze” pe aceia „care cresc mai încet”²³¹.

Succesul obținut de acest „cadru de nădejde, capabil și pregătit în munca profesională și politică” în conducerea compartimentului de Contrsabotaj al Direcției Regionale Arad se cerea răsplătit în consecință, astfel încât a fost propus pentru avansarea în gradul de locotenent-major, la „excepțional”, încă de la sfârșitul anului 1952. Propunerea nu a fost acceptată atunci de conducerea M.S.S., conștientă de cât de „excepțională” era activitatea în ansamblu a direcției amintite, astfel încât avansarea în grad a lui Emil Macri a avut loc la termen, de la 1 octombrie 1953²³². Aceasta a fost ultima recompensă primită de ofițer pentru multă vreme. La sfârșitul aceluiași an, activitatea Regionalei M.A.I. Arad a fost supusă unui control amănunțit, soldat cu destituirea comandantului acesteia, maiorul Dumitru Raceu, și sancționarea mai multor

²²⁸ Idem, fond Cadre, dosar personal *Macri Emil*, f. 167: *Referat asupra activității tov. lt. Macri Emil, șeful Serviciului 2 din MSS – Regiunea Arad*, din 4 septembrie 1953, semnat de șeful D.R.M.S.S. Arad, mr. Dumitru Raceu și lt.maj. Alfred Kozik, șeful Serviciului Cadre al direcției.

²²⁹ *Ibidem*.

²³⁰ *Vezi ibidem*, f. 315: „Caracterizare” din 29.11.1952, semnată de șeful D.R.M.S.S. Arad, mr. Dumitru Raceu, locțiitorul politic al șefului Regiunii, lt.maj. A. Kozik și șeful Secției Cadre, slt. Gheorghe Oprean.

²³¹ *Ibidem*, f. 168: *Referat asupra activității ...*, din 4 septembrie 1953.

²³² Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7358, dosar nr. 49, nenumărat: Ordinul M.A.I. nr. 2335/01.10.1953.

cadre de conducere, între acestea figurând și lt.maj. Macri, pedepsit cu avertisment că „nu corespunde pe deplin funcției pe care o ocupă” și prevenit totodată că, dacă nu adoptă urgent „măsuri de îmbunătățire a muncii”, va fi „aspru pedepsit”²³³.

Sanctiunea primită la începutul anului 1954 și, mai ales, perspectiva destituirii, pe care o evoca aceasta, par să-l fi motivat pe ofițer să „organizeze mai bine munca”, să aplice „mai judicios directivele și instrucțiunile privind munca de Securitate” și să dovedească mai multă exigență față de „munca subalternilor”, obținând astfel rezultate contabilizate prin „depistarea unor sabotori și diversioniști”²³⁴. Din aceste motive, atunci când s-a pus problema redistribuirii lucrătorilor, în urma desființării Regionalei de Securitate Arad din 1956, E. Macri a fost promovat la conducerea Serviciului 5 Apărarea Secretului de Stat din cadrul Direcției a IV-a Contrasabotaj, de la 1 februarie 1956²³⁵. Aici, ofițerul s-a remarcat printr-o „preocupare intensă” pentru rezolvarea „complexelor probleme” pe care le reclamau activitatea serviciului și calificarea subalternilor, fapt pentru care va fi considerat, în câțiva ani, „cel mai bun șef de serviciu” din cadrul direcției²³⁶. Printre rezultatele obținute de acesta, au fost enumerate conducerea și coordonarea unor acțiuni informative în urma cărora 14 „indivizi ce desfășurau activitate dușmănoasă” au fost arestați în 1959, precum și succesul obținut în „creșterea de cadre necesare și repartizarea lor în locurile cele mai potrivite pentru a putea da maxim de randament”. Era considerat, în toate evaluările, drept un exemplu de „muncă, disciplină, conduită morală și modestie”, cu un „dezvoltat simț organizatoric”, ce știa să „mobilizeze aparatul din subordine la îndeplinirea sarcinilor”. În plus, se remarcă și prin implicarea în activitatea de agitație politică, fiind „ales” și aici secretar al organizației de bază P.M.R. de la nivelul direcției²³⁷.

Avându-se în vedere aprecierea de care se bucura, conducerea ministerului a căutat să-l stimuleze pe acest zelos subordonat, acordându-i toate formele de

²³³ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/3612_001%20fila%20001-006.pdf, consultat la data de 10.05.2014. Ordinul de sancționare a ofițerului datează de la 4 ianuarie 1954.

²³⁴ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Macri Emil*, f. 132: Referat de cadre privind ..., din 29.03.1962. Aprecierile la adresa activității sale ulterioare sancționării din 1954 nu au fost însă unanime, șeful său direct de atunci, maiorul Nicolae Paul, considerând că Emil Macri nu și-ar fi „schimbat în mod radical poziția față de muncă” ulterior. Potrivit acestuia, principala deficiență a activității lt.maj. Macri consta în faptul că „ajutorul dat subalternilor este insuficient, nu se preocupă de creșterea cadrelor mai slab pregătite și noi în muncă, fapt ce este de datoria lui. Dacă acordă ajutor, acordă ajutor lucrătorilor mai calificați, având o concepție greșită care constă în aceea că, în loc să califice cadre la locul de muncă, cere schimbarea lor din cadrul Serv[iciului], arătând că nu sunt capabili în munca informativ-operativă” – vezi *ibidem*, f. 326: *Aprecieri asupra tov. lt.maj. Macri Emil, șef serviciu*, din 19.09.1955, semnată de șeful DRMAI Arad, mr. Paul Nicolae și șeful Serviciului Cadre, cpt. Alfred Kozik.

²³⁵ *Ibidem*, f. 1: *Fișă personală Macri V. Emil*, din 26.09.1972. A fost transferat prin Ordinul șefului Direcției Cadre MAI nr. 358/01.02.1956. Acest serviciu și-a schimbat în repetate rânduri indicativul în anii următori, devenind pe rând Serviciul 3, apoi 4, datorită permanentelor reorganizări din aparatul de Securitate, dar și-a păstrat același obiect de activitate.

²³⁶ *Ibidem*, f. 133: Referat de cadre privind ..., din 29.03.1962.

²³⁷ *Ibidem*, f. 92: *Foaie de notare pe intervalul de timp de la noiembrie 1961 la 01.12.1962, privind pe mr. Macri V. Emil*, din 22.11.1962, semnată de șeful Direcției a IV-a Contrasabotaj, gen.mr. T. Evghenie.

recompensare cunoscute pe atunci în cadrul aparatului de Securitate. Astfel, în anii următori a fost avansat succesiv în grad – căpitan, de la 10 octombrie 1956²³⁸ și maior, de la 23 august 1961²³⁹ - decorat cu ordinul „Pentru servicii deosebite aduse în apărarea orânduirii de stat” și i s-au acordat numeroase premii în bani. Cum era considerat un ofițer cu „perspective de creștere”, a fost trimis la cursul de pregătire în domeniul informativ din U.R.S.S., cu durata de un an, în perioada septembrie 1956 - septembrie 1957 și îndemnat să absolve studiile medii, ceea ce E. Macri a reușit în 1959. Promovarea într-o funcție mai importantă a intervenit abia în 1963, când a fost necesară înlăturarea lui Niculae Munteanu de la conducerea Direcției Regionale de Securitate Suceava. În locul acestuia, începând de la 15 februarie 1963, a fost numit șeful serviciului de „apărarea secretului de stat” din Direcția a IV-a Contraspionaj, maiorul Macri²⁴⁰.

Și la conducerea organelor de represiune din regiunea Suceava, E. Macri continuă să fie evaluat drept „un ofițer capabil, cu experiență și orientare în munca de Securitate”, ce confirma toate așteptările conducerii ministerului. A fost remarcat îndeosebi pentru contribuția avută la depistarea autorilor de „fițuici cu caracter contrarevoluționar”, în perioada 1963 – 1967 în regiune fiind descoperite peste 200 de astfel de „persoane dușmănoase”, ca și pentru participarea personală la majoritatea „contactărilor” efectuate de organele de contraspionaj din subordine cu informatorii trimiși „cu sarcini” în exterior. La începutul anului 1968, coordona în mod direct activitatea secțiilor Contraspionaj, Anchete Penale și Cadre din cadrul direcției regionale, precum și Secția Raională de Securitate Rădăuți. În relațiile cu subordonații, era „în general [...] obiectiv și principial”, deși „nu întotdeauna se adresează regulamentar celor din subordine, uneori manifestă nervozitate și nu are răbdare să-i asculte pe subordonați până la capăt”²⁴¹. Drept dovezi ale succesului reputat de ofițer la conducerea Regionalei de Securitate Suceava, se pot cita avansarea sa în grad la „excepțional” în două rânduri – locotenent-colonel, de la 23 august 1964 și colonel, de la 27 decembrie 1967²⁴² - evaluarea sa în mod constant prin calificativul „foarte bine”, decorarea cu numeroase ordine și medalii și primele în bani primite. De asemenea, la înființarea noilor structuri județene ale aparatului de represiune, a fost considerat pe deplin corespunzător pentru a prelua conducerea Inspectoratului Județean de Securitate Suceava.

²³⁸ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7363, dosar nr. 60, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 3683/10.10.1956.

²³⁹ Idem, inv. nr. 7375, dosar nr. 23, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2237/23.08.1961.

²⁴⁰ Idem, inv. nr. 7379, dosar nr. 15, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 1182/15.02.1963.

²⁴¹ Idem, fond Cadre, dosar personal *Macri Emil*, f. 183 – 184: *Notă de relații cu privire la activitatea tov. lt.col. Macri Emil, șeful Direcției Regionale de Securitate Suceava*, f.d., semnată de mr. Iosif Both, mr. Ioan Botofei, mr. Nicolae Popescu, lt. Marin Lambru și lt. Mihai Mazilu din Direcția Personal C.S.S. Deși nu este datată, cel mai probabil nota a fost alcătuită la începutul anului 1968, făcând parte din procesul de evaluare a șefilor de direcții regionale de Securitate, pentru a fi selectați cei care urma să conducă viitoarele inspectorate județene de profil.

²⁴² Vezi idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7381, dosar nr. 17, nenumrotat: Ordinul M.A.I. nr. 2403/23.08.1964, respectiv, idem, inv. nr. 7388, dosar nr. 32, nenumrotat: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 4027/27.12.1967.

În calitate de inspector șef al Inspectoratului Județean Suceava, colonelul Macri s-a făcut remarcat pentru „curajul” dovedit în „promovarea noului” și în „începerea urmăririi penale, în cauzele în care se impune acest lucru”, precum și pentru conducerea „acțiunilor de compromitere, destrămare și influențare a unor elemente din rândul legionarilor” și urmărirea „elementelor dușmănoase care acționează sub masca sectelor”²⁴³. Pe de altă parte, experiența sa în domeniul contrasabotajului, mai ales pe linia „apărării secretului de stat”, la care s-a adăugat capacitatea dovedită anterior în conducerea unei unități operative de mari dimensiuni, au determinat conducerea C.S.S. să decidă promovarea ofițerului la comanda Direcției a II-a Contrainformații în Sectoarele Economice. Nominalizarea a fost aprobată și de organele de partid, astfel încât, de la 1 ianuarie 1971, Emil Macri a preluat conducerea unității mai sus amintite, funcție în care va reuși să se mențină până la prăbușirea regimului, în 1989, o performanță unică în felul ei²⁴⁴.

Ar fi, probabil, inutil, să mai subliniem cât de favorabil a fost privită activitatea ulterioară a acestui ofițer „foarte harnic, cu spirit de dăruire în muncă, rezistent la eforturi”²⁴⁵, care a ajuns să fie menținut în funcție chiar și după împlinirea vârstei de 60 de ani. Am putea aminti, în acest sens, evaluările sale anuale din perioada 1971 – 1989, aproape toate finalizate prin acordarea calificativului „foarte bine” (cu excepția celor pentru anii 1974, 1976 și 1983), avansarea în gradul de general-maior, de la 19 august 1974²⁴⁶, premiile periodice în bani primite (până în 1982, cel puțin), precum și nesfârșitele rânduri de ordine și medalii ale R.S.R. cu care a fost decorat până în 1989. Toate erau menite să răsplătească „meritele” lui E. Macri în prevenirea pagubelor aduse „economiei naționale”, încheierea unor contracte dezavantajoase pentru „statul nostru” și fidelitatea sa nestrămutată față de regim. Ar părea că singurul moment de cumpănă din cariera sa ulterioară anului 1971 l-a reprezentat accidentarea mortală a unei minore, la 24 decembrie 1972, fapt pentru care a fost pus inițial sub urmărire penală pentru ucidere din culpă, pentru a fi scos de sub învinuire două luni mai târziu²⁴⁷.

Poate că ar trebui nuanțată, într-o oarecare măsură, imaginea pe care ne-o oferă referatele de cadre și evaluările referitoare la Emil Macri, mai ales dacă avem în vedere aspectele pe care acestea le trec sub tăcere. În acest sens, ar fi necesar să ne referim, în primul rând, la renumele său, de „om de încredere” al lui Nicolae Ceaușescu în interiorul aparatului de Securitate. Aceasta constituia o situație extrem de invidiată pe atunci, la care aspirau toate cadrele de conducere ale Securității, dar pe care numai Emil Macri știuse să o câștige, pornind de la poziția strategică de șef al direcției care

²⁴³ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Macri Emil*, f. 80: *Notarea de serviciu pe intervalul de la 01 iulie 1969 la 30 iunie 1970*, alcătuită la 31 iulie 1970.

²⁴⁴ Idem, fond MAI/DMRU, inv. nr. 7395, dosar nr. 4, f. 77: Ordinul Președintelui C.S.S. nr. 1034/01.01.1971.

²⁴⁵ Idem, fond Cadre, dosar personal *Macri Emil*, f. 77: *Notarea de serviciu pe perioada de la 01 iulie 1970 până la 30 noiembrie 1971*.

²⁴⁶ Vezi http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative/7349_002%20fila%20150-154.pdf, consultat la data de 10.05.2014.

²⁴⁷ ACNSAS, fond Cadre, dosar personal *Macri Emil*, f. 105: *Notă* a șefului Direcției Procuraturilor Militare, gen.mr. Filimon Ardelean. A fost scos de sub urmărire penală prin ordonanța procurorului din 16 februarie 1973.

supraveghea tot ce se petrecea în economia românească. Principalul semn exterior al relației speciale, pe care ofițerul a știut să și-o formeze cu dictatorul, l-a constituit participarea sa la toate comisiile de anchetă menite să investigheze evenimentele din anii '70 și '80 care amenințau stabilitatea sau prestigiul regimului. Anchetarea circumstanțelor grevei minerilor din Valea Jiului din 1977, ale dezertării generalului Pacepa din 1978, revoltei muncitorilor din Brașov din 1987 și evenimentelor din decembrie 1989, de la Timișoara, toate acestea au ajuns și în atenția generalului Macri, care a știut întotdeauna să ajungă la concluzii ce se potriveau ideilor lui N. Ceaușescu.

Cele menționate mai sus sunt, în general, fapte bine cunoscute, dar este greu, pe de altă parte, să discernem avantajele practice obținute de E. Macri din întreținerea unei astfel de relații, în afară de longevitatea sa neobișnuită în funcție. Asta și pentru că, în cazul său, lipsesc semnele exterioare ale unei preferințe deosebite din partea conducerii partidului. Este adevărat că a fost menținut în poziția de șef al unei direcții centrale de Securitate pentru mai bine de optsprezece ani, dar, în același timp, cariera sa nu a progresat mai mult de atât, așa cum a fost cazul altor colegi de generație, precum N. Pleșiță, ajuns până la poziția de prim-adjunct al ministrului, al unor șefi de Securitate județeană, precum Ștefan Alexie, promovat secretar de stat la Ministerul de Interne sau chiar al unor foști subordonați ai săi, precum Traian Tăulescu și Aurelian Mortoiu, numiți și ei în aceeași funcție, în anii 80. De asemenea, nici în privința avansării sale în grad, N. Ceaușescu nu a fost mai generos: general-maior din 1974, a fost menținut în același grad până în 1989, spre deosebire de mulți dintre șefii de direcții centrale și chiar de inspectorate județene ale Ministerului de Interne de atunci. În fine, chiar și recompensele materiale par să lipsească în cazul său – după 1982, pare să nu mai fi beneficiat de nici una din primele acordate în mod tradițional conducătorilor din aparatul de Securitate.

În ceea ce privește motivele pentru care a fost menținut în poziția de șef al unei direcții centrale, nu cred că ar trebui să vedem în aceasta un semn al incapacității sale de a ocupa o funcție mai importantă. Dacă este să ne referim strict la capacitate, este îndoielnic faptul că ea ar fi prisosit altor personaje de aceeași factură, promovate în funcții precum secretar de stat sau adjunct al ministrului de Interne în acești ani, iar exemplele în această privință sunt chiar prea multe pentru a le mai enumera aici. Nu atât de competență era vorba atunci când se efectuau astfel de promovări în anii '80, cât de intrigile din interiorul sistemului și de nevoia de a răsplăti într-o formă sau alta vechile cadre fidele regimului. În cazul generalului Macri, cel mai probabil, poziția sa, de șef al direcției de Contrainformații Economice, era considerată prea importantă pentru a fi atribuită altcuiva decât unui ofițer care se bucura de încrederea lui Nicolae Ceaușescu. Dacă privim astfel lucrurile, E. Macri pare să fie chiar singura „persoană de neînlocuit” din aparatul de Securitate, păstrat în postul său chiar și după împlinirea vârstei de trecere în retragere și în ciuda principiului „novator” al „rotirii cadrelor”.

Pe de altă parte, lipsa avansărilor în grad și chiar a premiilor în bani cred că are o explicație care ține de statutul propriu-zis al ofițerului în fața conducerii supreme a partidului – termenul de „om de încredere” al lui Nicolae Ceaușescu nu trebuie înțeles greșit. Mai potrivit ar fi cel de „servitor” credincios al acestuia, a cărui fidelitate necondiționată nici nu mai avea nevoie de vreo răsplată. Pentru Emil Macri era suficientă poziția sa, care-i permitea să aibă acces direct la „Cabinetul 1” și „Cabinetul

2”, să raporteze direct „comandantului suprem” și să se bucure, eventual, de invidia pe care o stârnea în interiorul sistemului. Și este greu de imaginat antipatia pe care și-a atras-o astfel la nivelul întregului corp de comandă al Securității, care a continuat să lase urme și mulți ani mai târziu. Este suficient să amintim exemplul lui Nicolae Pleșiță – un alt ofițer ce întreținuse o relație privilegiată cu N. Ceaușescu, dar căzuse în cele din urmă în dizgrație – și care, la mulți ani după 1989, nu se poate abține să nu pomenească de fostul șef al Direcției a II-a folosind termeni precum „licheaua de Macri”²⁴⁸.

Într-un final, tot ceea ce a reușit Emil Macri a fost să-și lege soarta de cea a stăpânului său, iar ultima misiune pe care a executat-o la ordinul acestuia avea să i se dovedească fatală. Trimis la Timișoara, în timpul evenimentelor din decembrie 1989, pentru a șterge urmele represaliilor și a-i identifica pe „agenții puterilor străine” aflați la originea manifestațiilor, fostul șef al Regionalei de Securitate Suceava s-a trezit complet depășit de situația de la fața locului și incapabil să mai întreprindă ceva pentru a o mai îndrepta – nici măcar să adeverească prezența „agenturilor” aflate într-un veșnic război cu Republica Socialistă România și conducătorul ei.

Cu tot insuccesul său, s-a dovedit a fi foarte bun pentru a servi drept țap ispășitor. Trecut în rezervă la 6 ianuarie 1990, generalul Macri a fost ulterior arestat și inculpat pentru participarea la crima de genocid, încadrare schimbată ulterior în „omor deosebit de grav”, și a făcut parte din așa numitul Lot 1 Timișoara, sau Lotul celor 24²⁴⁹. În cursul anchetei care a urmat, ofițerul s-a remarcat prin declarații extrem de incomode referitoare la implicarea Armatei în represaliile de la Timișoara²⁵⁰, dar nu a mai apucat să fie judecat pentru faptele ce i se imputau.

Din 1990, mulți dintre șefii direcțiilor centrale de Securitate și alți demnitari ai Ministerului de Interne au fost trecuți în rezervă, majoritatea lor reușind să se bucure apoi de primirea unor pensii substanțiale timp de decenii după prăbușirea regimului, pe care-l serviseră cu la fel de mult devotament precum fostul șef al Regionalei de Securitate Suceava. Emil Macri, colegul lor atât de lipsit de „spirit de orientare”, a decedat la 17 aprilie 1991, în Spitalul penitenciar de la Jilava²⁵¹.

Ajungând astfel la finalul unei serii de articole privind biografiile șefilor direcțiilor centrale și regionale de Securitate din perioada 1956 – 1968²⁵², cred că se impune formularea și a unor *concluzii*. Pentru aceasta, cred că ar fi cel mai indicat să evit aprecierile de ordin moral cu privire la activitatea ofițerilor în cauză, eventualii cititori

²⁴⁸ *** , *Ochii și urechile ...*, p.109.

²⁴⁹ Vezi <http://dosarelerevolutiei.ro/>, consultat la data de 10.05.2014.

²⁵⁰ Vezi <http://dosarelerevolutiei.ro/volumul-18/>, consultat la data de 10.05.2014.

²⁵¹ Vezi <http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/mmioc/curteasup/docs/0217macr.htm>, consultat la data de 10.05.2014.

²⁵² Vezi N. Ioniță, *Fișe biografice ale șefilor de direcții centrale de Securitate în anii '60*, în „Caietele CNSAS”, nr. 1(3)/2009, pp. 103 – 117, idem, *Fișe biografice ale șefilor unităților centrale ale Securității de la sfârșitul anilor '50*, în „Caietele CNSAS”, nr. 2(4)/2009, pp. 183 – 207, idem, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale ale Securității de la sfârșitul anilor '50*, în „Caietele CNSAS”, nr. 1(5)/2010, pp. 7 – 59 și idem, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale de Securitate din anii '60 (I)*, în „Caietele CNSAS”, nr. 1 – 2(9 – 10)/2012, pp. 149 – 190.

fiind cei mai în măsură să judece, dacă este cazul, cât de „corecte” au fost alegerile acestor instrumente ale regimului în exercitarea controlului asupra întregii societăți românești.

Cel mai important aspect pe care aș vrea să-l subliniez este remarcabila coerență a politicii de cadre urmate în Securitate încă de la înființarea acestei instituții – și chiar anterior, în perioada reorganizării Siguranței – fapt care se poate întrevădea și în biografiile șefilor unităților centrale și regionale promovați începând din 1956. Pentru aceasta, aș vrea să pornesc de la constatarea formulată în cadrul unui studiu publicat anterior²⁵³, privind contrastul existent între diversitatea biografiilor șefilor unităților operative de Securitate recrutați în primii ani de după 1948 și aparenta monotonie întâlnită în cazul succesorilor acestora.

În ce a constatat această monotonie? Pentru a releva acest aspect, cred că ar trebui să ne referim, în primul rând, la *mediul social* din care au fost recrutați ofițerii în cauză. Vom observa, astfel, faptul că aproape toți aceștia²⁵⁴ nu au fost recrutați din rândul muncitorilor cu stagiu vechi „în producție” sau al țăranilor proprietari ai unor suprafețe mici de pământ, ci din cel al foștilor ucenici, relativ recent calificați într-o meserie, pe care o practicaseră pentru o perioadă extrem de scurtă de timp. O situație similară se înregistrează în cazul a aproape tuturor tinerilor angajați în Securitate ulterior anului 1948, nu doar în al celor prezentați în cadrul biografiilor de mai sus. Șefii direcțiilor centrale și regionale ale aparatului de represiune promovați după 1956 sunt doar cei care au reușit să satisfacă din toate punctele de vedere cerințele sistemului, dar pentru fiecare dintre ei există mii de alte cazuri, ale unor ofițeri recrutați după aceleași norme, dar care nu s-au bucurat de același succes²⁵⁵.

Un motiv evident pentru care s-a apelat îndeosebi la recrutarea în Securitate a muncitorilor tineri, cu o vechime foarte mică în practicarea meseriei, constă în vârsta acestora. Erau vizate persoane utilizabile pe termen lung în interiorul aparatului de represiune, care să-și construiască o carieră în cadrul acestuia, iar cei cu o vârstă de aproximativ douăzeci de ani erau foarte indicați în acest sens. O atare explicație este însă insuficientă – această categorie de vârstă era relativ numeroasă și, totuși, s-a apelat doar la foștii ucenici, plecați de la domiciliul părinților de la 12 – 13 ani, pentru a învăța o meserie în cadrul atelierelor sau rarelor fabrici existente în România, în perioada războiului sau anii imediat anteriori.

În opinia mea, ceea ce i-a calificat pe acești foști ucenici pentru recrutarea în organele de Securitate după 1948 a fost, în primul rând, lipsa lor de orice atașament. Proveniți, în majoritatea lor, din mediul rural, nu erau legați nici de tradițiile lumii rurale

²⁵³ Vezi idem, *Fișe biografice ale șefilor direcțiilor regionale ale Securității de la sfârșitul anilor '50*, în „Caietele CNSAS”, nr. 1(5)/2010, pp. 55 – 56.

²⁵⁴ Există și excepții de la regula pe care am enunțat-o mai sus, acestea fiind cazurile lui Nicolae Budișteanu și Emanoil Rusu, militari de carieră promovați la conducerea aparatului de Informații Interne (primul ca șef al Direcției a III-a, cel de-al doilea ca șef al Serviciului Operativ Independent și locuitor al primului) într-un moment în care regimul decisese să schimbe strategia folosită pentru eliminarea ultimelor grupări de rezistență activă împotriva sa. Amândoi au ocupat funcții de primă importanță și ulterior în cadrul Securității.

²⁵⁵ Aceasta ar fi o afirmație greu demonstrabilă și se bazează îndeosebi pe referatele de cadre ale personalului nou angajat în Securitate consultate din cadrul fondului MAI/DMRU.

românești, pe care o părăsiseră de timpuriu, nici de populația orașelor, la periferia cărora trăiau. Nu erau integrați pe deplin nici în rândul „clasei muncitoare” de atunci și nu aveau nici o legătură cu mai vechile forme de organizare profesională sau politică ale acesteia. Dar, mai mult decât toate acestea, cel mai mult a contat faptul că nu erau proprietari, ceea ce, așa cum se va vedea, va avea o mare importanță în contextul confruntărilor sociale cărora le va face față regimul. În concluzie, nu aveau nimic de pierdut din susținerea unei transformări radicale a societății românești, așa cum era ea avută în vedere de ideologia comunistă. Toate schimbările pe care le programase conducerea P.C.R. după 1945 nu puteau să le fie decât favorabile, ceea ce explică și susținerea pe care le-au acordat-o de la bun început. Iar opțiunea pe care au făcut-o mulți, pentru o carieră în cadrul organelor de Securitate sau în aparatul de partid, este explicabilă și din alt punct de vedere, dacă avem în vedere faptul că programul de industrializare accelerată, inițiat după modelul sovietic, nu avea să aducă numai locuri de muncă pentru membrii „clasei muncitoare”, ci și norme de lucru draconice.

Având în vedere cele de mai sus, am putea ajunge la concluzia conform căreia regimul comunist i-a mobilizat pe cei aflați la periferia societății românești, așa numitul „lumpenproletariat”, pentru a distruge elita socială și culturală a României de atunci. Asta ar însemna însă să acordăm propagandei oficiale de atunci mai mult credit decât merită. Este foarte adevărat că vechea elită socială a căzut prima victimă politicii P.C.R. după 1945, dar pentru eliminarea rezistenței acesteia nu era necesară întreținerea unui aparat de represiune atât de numeros – aici lucrurile trebuie privite în termeni relativi, având în vedere situația din ziua de azi – și nici recrutarea unor lucrători cărora să li se ofere perspectiva unei cariere întinse de-a lungul mai multor decenii în Securitate.

Mobilizarea claselor „de jos” ale societății împotriva vechii elite reprezintă modul de acțiune al unui regim populist, or sistemul comunist a fost orice, numai asta nu. Scopul său principal a rămas, atâta timp cât a fost urmată paradigma stalinistă, mobilizarea (mai bine zis, confiscarea) resurselor întregii societăți în folosul statului controlat de partid, iar nu o amplă redistribuire a veniturilor în favoarea celor mai sărace categorii sociale. Transformările pe care le-a impus, de multe ori sub lozincă realizării „dreptății sociale”, au vizat confiscarea de la fiecare dintre „clase” a resurselor de care dispunea pentru alimentarea „economiei de război” comuniste, menite să susțină impunerea, într-un final, a sistemului în întreaga lume. Astfel, prin intermediul naționalizării, persecuției judiciare și, de multe ori, eliminării fizice, a fost confiscat capitalul de la vechea „clasă exploatatoare”, prin cel al normelor de muncă draconice și întrecerilor stahanoviste a fost mobilizată singura resursă de valoare a clasei muncitoare – forța de muncă – iar prin colectivizare a fost confiscată averea țăranimii – pământul. Iar planurile cincinale, dincolo de demagogia care le însoțea, erau văzute în special ca un instrument de verificare a capacității partidului de a mobiliza resursele întregii economii în scopurile dictate de la nivel central²⁵⁶.

²⁵⁶ Se consideră astăzi, de multe ori, că acest sistem s-ar fi dovedit neviabil, datorită incapacității sale dovedite de a răspunde nevoilor elementare a populației. Se ignoră însă faptul că el nu a fost menit niciodată, în concepția lui Stalin, cel puțin, să răspundă acestor cerințe, ci numai susținerii războiului contra adversarilor din exterior. Iar viabilitatea sa a fost demonstrată, în cele din urmă, de succesul reputat de Uniunea Sovietică în războiul împotriva celei mai industrializate națiuni a

După cum era de așteptat, punerea în aplicare a acestor obiective a întâmpinat o vie opoziție din partea tuturor categoriilor sociale din țările în care sistemul a fost impus, dar dacă această opoziție în România a fost lesne anihilată în cazul vechii elite sociale, prin măsuri de represiune și datorită lipsei de susținere a acesteia la nivelul societății, iar în cazul muncitorilor, prin intermediul ideologiei înșelătoare a regimului, adevărata problemă a rămas, la fel ca în Uniunea Sovietică, adversitatea țărănimii. Nici un fel de propagandă nu putea convinge țăranii, indiferent de suprafața de pământ deținută, să renunțe benevol la singura resursă care le asigurase până atunci supraviețuirea – pământul – în speranța că se vor împlini cândva promisiunile unei vieți mai bune, repetate cu zel de activiștii partidului. În consecință, aici a avut de întâmpinat regimul cea mai vie opoziție la adresa politicii sale, din rândul țăranilor s-au recrutat cei mai mulți membri ai grupărilor active de rezistență împotriva comunismului și tot ei sunt cei care au îndurat cele mai dure măsuri de represiune. La fel ca în Rusia sovietică, penitenciarele au fost umplute cu reprezentanți ai țărănimii, după cum tot aceștia au fost supuși cel mai adesea execuțiilor sumare sau în urma unor hotărâri de condamnare, trimerii în colonii de muncă sau domiciliu obligatoriu. Aceasta se poate lesne constata în urma consultării dosarelor penale întocmite de fosta Securitate și faptul rămâne adevărat chiar dacă persecuțiile la care au fost supuși au beneficiat de mult mai puțină „publicitate” decât cele care au afectat vechea elită românească din perioada interbelică.

Tocmai prevăzându-se rezistența pe care urma să o întâmpine din partea aproape a întregii societăți românești a fost necesară pentru regim recrutarea viitorilor săi apărători din rândul unei categorii sociale relativ numeroase și lipsită de „atașamentele” claselor tradiționale. Iar entuziasmul cu care aceștia au privit perspectiva unei cariere în rândul activiștilor de partid sau în organele de Securitate era cu totul previzibil, la fel cum au fost ulterior – în urma îndoctrinării la care au fost supuși – fidelitatea dovedită față de „cauza clasei muncitoare” și abuzurile pe care au fost dispuși să le comită pentru „apărarea” acesteia. Din acest punct de vedere, succesul regimului a fost lesne de obținut.

Un alt element comun care ne atrage atenția în biografiile ofițerilor promovați la conducerea direcțiilor centrale și regionale de Securitate în perioada 1956 – 1968 îl reprezintă metodele utilizate pentru așa-numita „creștere a cadrelor”.

„Cadrele se cresc în muncă” nu reprezenta o lozincă goală de conținut în aparatul de Securitate, ci chiar principiul central de selecționare și promovare a lucrătorilor din sistem. Astfel, se poate observa faptul că, încă din anii de început ai Securității, selecționarea șefilor de unități nu s-a efectuat prin supunerea acestora la nesfârșite sesiuni de pregătire profesională, ci prin promovarea directă a celor care păreau să prezinte „perspective de creștere”. Pregătirea profesională era irosită numai

Europei de atunci – Germania nazistă. Având în vedere acest rezultat, modelul a fost copiat ulterior întocmai în toate statele comuniste nou apărute și a rezistat atâta timp cât s-a urmat o logică a confruntării cu adversarii capitaliști din exterior. Adevăratele probleme au intervenit abia în perioada „destinderii”, când au fost acceptate principiile „coexistenței pașnice” cu Occidentul capitalist, iar vechea „economie de război” stalinistă a trebuit să fie convertită la una menită să satisfacă nevoile populației, domeniu în care sistemul capitalist s-a dovedit a fi, și datorită ajustărilor introduse după 1945, net superior.

pe cei care confirmau așteptările în funcțiile deținute. Ofițeri cu o vechime de numai doi – trei ani în cadrul aparatului informativ, câteodată și mai puțin, erau numiți la conducerea unor secții raionale sau a unor servicii independente din cadrul direcțiilor regionale sau centrale și astfel le era verificată capacitatea de a executa ordinele și de a-i obliga, prin orice mijloace, pe subordonați să procedeze asemănător. Cine reușea să facă față cerințelor – care însemnau atât manifestarea de abilități în activitatea informativă, cât și demonstrarea capacității de a conduce și menține sub control subordonații, rezolvarea numeroaselor probleme, inclusiv administrative, care țineau de funcționarea normală a unei unități de Securitate ș.a.m.d. – era păstrat în funcție, trimis la cursuri de pregătire în U.R.S.S. și apoi promovat în continuare, în funcții cât mai înalte, până când dovedea că și-a atins limitele de competență.

De asemenea, regăsim aplicate în cazul acestor ofițeri principiile clasice ale regimului privind mobilizarea rapidă a resurselor acolo unde este necesar și evitarea formării oricărui „atașament” la nivel local. Astfel, se poate lesne observa mobilitatea de care a trebuit să dea dovadă majoritatea șefilor de direcții centrale și, mai ales, regionale, de-a lungul carierei lor în Securitate. Se pot cita, în acest sens, cazurile lui Emil Macri, mutat succesiv de la Galați, la Arad, apoi la București, Suceava și, în final, din nou la București, Nicolae Sidea (Făgăraș – Arpașul de Jos – Drăgănești-Olt – Turnu Măgurele – București – Iași – București – Târgu Mureș și, în final, iarăși București), asta pentru a nu mai aminti exemplul extrem, din acest punct de vedere, al lui Nicolae Pleșiță. Toate acestea par a servi scopurilor enunțate mai sus – cadrele de conducere din Securitate trebuind să fie gata oricând să servească interesele regimului acolo unde era nevoie și să evite să-și formeze legături prea strânse cu alți oficiali de la nivel local. Importanța acestor mișcări repetate ale personalului pentru pregătirea sa profesională și testarea competenței sale nu poate fi nicicum subestimată, mai ales că mutările dintr-o regiune în alta a țării erau însoțite, de multe ori, și de schimbarea domeniului de activitate în care lucra fiecare.

Cât despre cei care nu reușeau să confirme „încrederea” acordată la numirea în funcție, fie din cauza incompetenței, fie a abaterilor disciplinare comise, aceștia erau destituiți fără menajamente și de multe ori trecuți în rezervă – regimul dispunea de suficiente cadre fidele, gata oricând să le ia locul. Toate acestea au generat, de-a lungul anilor '50, o permanentă fluctuație a personalului Securității, dar au adus și certe beneficii din punctul de vedere al selecționării unor lucrători cu o minimă competență în domeniul informativ, care puteau asigura eliminarea adversarilor de pe plan intern ai originalei „democrații populare” din România. În concluzie, politica de personal din Securitate pare să se fi bazat întotdeauna, în ciuda pretențiilor referitoare la caracterul ei „științific”, pe aplicarea unui model empiric în selecționarea și promovarea cadrelor de conducere, dar reușita acestui sistem pare să fie incontestabilă.

La cele menționate mai sus ar putea să fie adăugate numeroase alte observații privind politica de cadre din Securitate în perioada 1956 – 1968, dar și din cea ulterioară²⁵⁷. Cu toate acestea, consider că este cazul să ne oprim aici, nu înainte de a

²⁵⁷ În această privință, poate că nu ar fi inutil să subliniem impactul semnificativ pe care l-a avut dezertarea generalului Pacepa din 1978 asupra carierei multora din ofițerii prezentați mai sus, dar nu este posibil să avem o imagine completă a consecințelor acestui eveniment fără a avea în

aduce în atenție imaginea corpului de conducere al Securității din momentul 1968. În acel an, la comanda aproape a tuturor direcțiilor centrale de Securitate, ca și la cea a inspectoratelor județene abia formate, găsim numai ofițeri cu o vârstă situată în jurul a 40 de ani și cu o experiență de aproximativ două decenii în cadrul organelor de represiune, promovați treptat în funcții de conducere până la cel mai înalt nivel și cu un atașament indiscutabil față de regim, probat, de altfel, în numeroase ocazii. La fel ca și în alte domenii, și în construirea aparatului de Securitate reușita sistemului politic instaurat în România după 1945 părea să fie deplină. Rămânea de văzut în ce măsură succesul obținut până atunci putea fi perpetuat în deceniile următoare.

vedere și biografiile celorlalți șefi ai unităților centrale de Securitate și ai inspectoratelor județene ale Ministerului de Interne din acea perioadă.

Liviu PLEȘA

Informatorii Securității din Institutul de Istorie din Cluj. Tipologii și metode de recrutare. 1948-1965

**Informers of the Securitate at the Institute of History in Cluj
Typologies and Methods of Recruitment between 1948 and 1965**

The „Agentura” was the main weapon used by the Securitate bodies in order to carry out their tasks. As we intend to exemplify the way in which the Securitate created and made use of the informative network, our paper describes the case of the historians working for the Institute of History in Cluj at that time. The context was rather intricate. Former outstanding political leaders, former political prisoners, as well as historians were involved. The group was ethnically heterogeneous.

The present paper displays the dynamic of informative networks, the methods of recruitment and their evolution, the typology of informers and of other persons targeted for recruitment, the aim of recruitment, the way in which the agents carried out their tasks, the usefulness of the informative network and the purpose for which it was created.

The main recruitment method was blackmail, which was successfully used in the case of the historians who had been involved in politics. The vast majority of informers were not assigned the task of performing surveillance on the historiographical environment in town, but were used for other purposes (political parties, counterintelligence). However, they were extensively used in the process of surveillance of the historians working for the Institute of History in Cluj. Our work emphasizes a wide range of types of people targeted by the Securitate for recruitment, from those who vehemently refused secret collaboration to those who served the Securitate bodies dilligently.

Etichete: Institutul de Istorie din Cluj, rețea informativă, metode recrutare, tipuri de informatori, supraveghere istorici.

Keywords: The Institute of History in Cluj, informative network, recruitment methods, types of informers, historians under surveillance.

După cum au recunoscut în repetate rânduri liderii Securității din toată perioada regimului comunist, agentura a constituit „principala armă” folosită de către organele instituției pentru rezolvarea sarcinilor ce le reveneau. Oricât de bine pregătite ar fi fost cadrele Securității și oricât de multe mijloace de constrângere ar fi avut la

îndemână, eficacitatea represivă a instituției ar fi fost considerabil redusă în lipsa sprijinului venit din partea informatorilor.

Pentru a analiza modul concret în care Securitatea își crea și utiliza rețeaua informativă, ne-am îndreptat atenția spre mediul istoricilor și cercetătorilor de la Institutul de Istorie din Cluj, în perioada 1948-1965. Avem, așadar, în vedere un obiectiv și mediu complexe, cuprinzând lideri politici de vârf ai perioadei interbelice, foști deținuți politici, precum și istorici de marcă. Totodată, avem de-a face cu un grup destul de eterogen din punct de vedere etnic, asupra căruia presiunile integratoare își făcuseră prea puțin efectul, fiind vizibilă mai ales o idiosincrazie români/maghiari, de care Securitatea a știut să profite în folosirea agenturii. Cum majoritatea „subiecților” desfășurau o activitate intelectuală ridicată calitativ (mulți istorici fuseseră cooptați în temele majore de cercetare ale istoriografiei din perioada Gheorghiu-Dej), ne-am propus să reliefăm și modul în care Securitatea a încercat să folosească rețeaua informativă pentru a afla dacă discursul științific al acestora se încadra în rigorile politice și ideologice ale momentului. Nu în ultimul rând, o parte a informatorilor din Institut au fost utilizați și pentru rezolvarea sarcinilor pe linie de contraspionaj, date fiind atât legăturile trecute și prezente ale unor istorici cu oamenii de știință occidentali (motiv pentru care ei erau suspicioși de a fi agenți ai serviciilor de spionaj străine), cât și vizitele făcute în instituție de diverși intelectuali străini.

Demersul nostru va urmări în principal dinamica rețelei informative din Institutul de Istorie, metodele de recrutare și evoluția acestora, tipologia informatorilor dar și a persoanelor vizate pentru recrutare, scopul recrutării și modul în care agenții au corespuns așteptărilor, utilitatea rețelei informative și principalele direcții și acțiuni în care aceasta a fost folosită. Tocmai din aceste considerente, nu dorim să punem accent pe numele informatorilor, chiar dacă – pentru a aduce clarificările necesare și pentru a nu da loc de interpretări eronate – vom opta pentru devoalarea identității acestora. Ne interesează mai mult efectuarea unei analize de ansamblu a rețelei informative la nivelul unui obiectiv de o complexitate relativ ridicată, decât o deconspirare punctuală a acesteia. De altfel, studiul nostru va avea în vedere rețeaua din Institut în integralitatea ei, vizând doar acei agenți a căror activitate informativă a fost semnificativă în perioada tratată ori a căror modalitate de recrutare considerăm că permite decelarea unui anumit tipar. Pledând pentru o înțelegere contextualizată și particularizată a colaborării fiecărui informator al Securității, ne exprimăm speranța că datele din prezentul material nu vor fi folosite în scopul unor atacuri pseudo-științifice la adresa unor istorici ardeleni din perioada respectivă.

Considerăm necesară și, până la urmă, inevitabilă deconspirarea numelor informatorilor din Institutul de Istorie din Cluj, dar credem că mult mai util ar fi un demers de înțelegere a contextului în care persoanele respective au acceptat colaborarea, precum și a motivelor pentru care Securitatea a trecut la recrutarea lor. Studiul nostru nu poate însă să lămurească pe deplin aceste aspecte. Limita superioară temporală pe care ne-am ales-o reduce analiza noastră la perioada regimului Gheorghiu-Dej, dar unii dintre agenți și-a continuat activitatea în slujba Securității și ulterior, iar pentru o evaluare corectă a colaborării acestora este obligatorie și cercetarea materialelor informative furnizate de ei după 1965. De asemenea, este necesară și o analiză detaliată a diverselor acțiuni de urmărire informativă desfășurate de Securitate asupra angajaților

Institutului de Istorie. Chiar dacă ne vom referi de multe ori la țintele concrete ale Securității din Cluj, problematica acțiunilor informative este mult prea vastă și prea complexă pentru a fi tratată în materialul de față.

Din punct de vedere teoretic, istoricii clujeni puteau intra în atenția mai multor structuri ale Securității, în funcție de activitatea lor trecută și prezentă, dar și de suspiciunile ce le ridicau. În principal, ei puteau fi urmăriți de compartimentele ce se ocupau de intelectuali și universitari, de foștii oameni politici sau de culte-secte, probleme de care răspundea Serviciul III Informații interne. De asemenea, un număr destul de ridicat de istorici au fost urmăriți de Serviciul II Contraspionaj, fiind suspectați de spionaj în favoarea mai multor state occidentale. Implicarea mai multor compartimente de Securitate în supravegherea persoanelor dintr-un obiectiv este, de altfel, una dintre particularitățile temelor de tipul celei de care ne ocupăm. Fiecare structură își crea proprii informatori, care, în totalitatea lor, formau rețeaua informativă din obiectiv. Modul de folosire a agenților era însă departe de a fi rigid. Aceștia nu erau utilizați exclusiv de către compartimentul care îi recrutase, la sprijinul lor apelând toate structurile ce aveau nevoie de date referitoare la persoanele aflate sub urmărire. De fapt, după cum vom vedea, marea majoritate a informatorilor recrutați în Institutul de Istorie au fost folosiți cu preponderență pe alte linii decât cele inițiale.

În primii ani după înființarea Securității, D.R.S.P. Cluj a avut prea puțin în atenție mediul intelectual, în pofida faptului că în oraș funcționau două universități și mai multe instituții științifice și culturale. În acea perioadă, organele locale de represiune aveau de rezolvat probleme mult mai importante, precum: descoperirea și arestarea foștilor lideri ai Mișcării Legionare din regiune, anihilarea grupurilor de rezistență armată din Apuseni, forțarea țăranilor să predea cotele sau să se înscrie în colectiv etc. Din acest motiv, Securitatea din Cluj nu a deschis decât târziu un dosar propriu-zis referitor la Institutul de Istorie din localitate. De altfel, abia în august 1953 a fost constituit dosarul de obiectiv privitor la Filiala din Cluj a Academiei R.P.R., în subordinea căreia se afla și institutul amintit. De acest dosar răspundeau ofițerii Biroului 7 „Intelectuali”¹ din cadrul Serviciului III, dintre care îi amintim pe lt. Iacob Dezideriu (1954-1955) și cpt. Imbăruș Nicolae (1963-1968). În cadrul acestui dosar de obiectiv, angajații Institutului de Istorie erau supravegheați indistinct, alături de angajații celorlalte institute de cercetare afiliate sucursalei din Cluj a Academiei R.P.R. În a doua parte a anilor '50, după protestele intelectualilor din Polonia și Ungaria, dosarul de obiectiv a fost împărțit în mai multe probleme, câte una pentru fiecare instituție. Problema „Institutul de Istorie” a fost deservită de următorii ofițeri: lt. maj. Domnița Nicolae (1959-1960), lt. Dobricescu Florian (1960-1961), lt. Oprea Florian (1961-1962) și cpt. Novak Laurențiu (1962-1963)². De-abia la începutul anilor '70 avea să fie deschis un dosar de obiectiv referitor exclusiv la Institutul de Istorie din Cluj.

¹ Cu toate că și-a păstrat neschimbate structura și atribuțiile, acest compartiment – ca urmare a reorganizărilor Securității – a avut mai multe titulaturi (Biroul 7 1953-1955; Biroul 5 „Lichidarea activității dușmănoase în rândul tineretului și intelectualilor” 1955-1956; Biroul 6 1956-1960 și Biroul 7 Intelectuali 1960-1968). Pentru uniformitate, vom folosi numele Biroul 7.

² ACNSAS., fond Documentar, dosar nr. 3.577, f. 56.

Date fiind aceste caracteristici, în supravegherea istoricilor din Cluj au fost implicați mai mulți ofițeri: responsabilul de obiectiv, responsabilul de problemă, șeful Biroului 7, șeful Serviciului III și locțiitorul său, precum și ofițerii de la Serviciile II și III ce lucrau în probleme în care erau incluși și angajați ai Institutului (partide politice, spionaj etc.). Toți acești ofițeri au creat și/sau au folosit rețeaua informativă din Institutul de Istorie.

În perioada 1948-1952, oamenii de știință și cultură din Cluj, precum și universitarii, erau incluși în rândul diverselor categorii de persoane supravegheate în problema „Aparat de stat”, de care răspundea Biroul 4 din Secția I Informații interne, condus de slt. Heim Iosif. Nu exista un ofițer alocat în mod special pentru urmărirea istoricilor. În plus, la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50, conducerea D.R.S.P. Cluj nu pune un accent prea mare pe folosirea informatorilor pentru controlul populației, situație care, de altfel, se manifesta la nivelul întregii țări³. Col. Patriciu Mihail prefera arestările și execuțiile sumare, cu atât mai mult cu cât, prin aplicarea acestora, reușise campanii de succes împotriva tuturor categoriilor de opozanți reali sau potențiali ai regimului asupra cărora își îndreptase atenția.

Această situație, coroborată cu lipsa de interes față de oamenii de știință, a făcut ca rețeaua informativă din Institutul de Istorie să fie practic inexistentă până în anul 1952. În rarele ocazii în care Securitatea avea nevoie de date referitoare la istoricii clujeni, ea le obținea de regulă de la Serviciul de cadre al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R. sau de la informatori din afara Institutului. Acțiunile operative ale Securității, inclusiv arestările, au fost puse în practică fără sprijin informativ. Spre exemplu, în 1950, când de la centru s-a ordonat arestarea lui Ștefan Meteș, ce urma să fie închis la Sighet, alături de ceilalți miniștri interbelici, Biroul 4 din Secția I (birou ce răspundea și de „foștii demnitari”) nici măcar nu știa că acesta fusese ministru și că el condusesese filiala Arhivelor Statului din oraș. Aceste date aveau să fie cunoscute abia după consultarea unui dosar de cadre al istoricului, cel mai probabil provenit de la Arhivele Statului.

„Devierea de dreapta” a determinat însă primele schimbări semnificative în această stare de fapt. În august 1952 a fost operat un val masiv de arestări în rândul liderilor locali ai fostelor partide politice democratice, toți fiind internați în colonii de muncă. O astfel de victimă a fost cercetătorul Septimiu Martin, fost membru în Comitetul județean P.S.D.I. Cluj, care a fost închis în C.M. până în 1954⁴. Acesta se aștepta însă să fie arestat, după ce, în mai 1952, la Institutul de Istorie avusese loc o ședință de prelucrare a cazului Ana Pauker-Vasile Luca, în cadrul căreia „din partea membrilor P.M.R. s-au luat angajamente să urmărească cu mai multă atenție atitudinea prezentă și cea din trecut a membrilor Institutului”⁵.

³ La Conferința M.A.I. din 2 martie 1950, col. Guțan Alexandru recunoștea următoarele: „La multe servicii, tovarășii care trebuie să lucreze, chiar în Biroul I, de multe ori nu știu să recruteze informatori. Aproape general este aceasta, că tovarășii nu știu să muncească cu informatorii” (Marius Oprea, *Banalitatea răului. O istorie a Securității în documente 1949-1989*, studiu introductiv de Dennis Deletant, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 206).

⁴ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 178.437, f. 3.

⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 2.638, vol. 2, ff. 237-238.

Tot în vara anului 1952 au reînceput și atacurile împotriva intelectualilor. Astfel, la Facultatea de Istorie și Filologie a Universității „Victor Babeș” au avut loc mai multe ședințe de combatere a „erorilor ideologice” săvârșite de către istoricii clujeni, iar consecințele nu s-au lăsat așteptate. Spre exemplu, în timpul unei astfel de ședințe, Pavel Apostol a fost arestat de Securitate și internat ulterior în C.M. pe timp de doi ani⁶. De asemenea, Comitetul Regional P.M.R. Cluj a decis ca Francisc Pall, Virgil Vătășianu, Ștefan Pascu, Ioachim Crăciun, Mihail Dan și Ioan Lungu să fie înlăturați de la catedră și/sau de la Institutul de Istorie, unde puteau să rămână doar cercetători în acord. O soartă similară au avut-o și alți oameni de știință și cultură, precum și universitari din Cluj. În plus, atacurile la adresa istoricilor din Cluj au fost reiterate public în primăvara anului 1953⁷.

În acest context, la 18 august 1953, Biroul 7 a trecut la deschiderea dosarului de obiectiv privind filiala din Cluj a Academiei R.P.R. Măsura a fost însă una mai mult formală, fiind luată foarte probabil în urma primirii unor directive de la centru, care cereau acoperirea informativă cât mai completă a instituțiilor aflate în raza de activitate a D.R.S. Cluj. Supravegherea intelectualilor ce își desfășurau activitatea în instituturile Academiei nu a cunoscut însă o accentuare evidentă, desfășurându-se în continuare la cote relativ reduse, în acest dosar de obiectiv fiind adunate puține materiale. Rezultate mult mai bune au fost obținute, în schimb, prin supravegherea concentrată a anumitor cercetători de la Institutul de Istorie.

Intrarea istoricilor din Cluj în vizorul organelor de Securitate din oraș a determinat și necesitatea recrutării unor informatori capabili să furnizeze date de valoare referitoare la persoanele din mediul istoriografic local.

La începutul anilor '50, metoda de recrutare folosită cu predilecție de către Securitate la nivel național era cea a șantajului. Ofițerii speculau anumite date din biografia celor luați în vizor, cu precădere trecutul politic al acestora, pentru a-i constrânge să accepte colaborarea. Pentru a afla astfel de informații, Securitatea se folosea din plin de agentură, atât pentru a afla detalii referitoare la biografia persoanei vizate, cât și pentru a o supraveghea direct, pentru a-i observa atitudinea și manifestările. Urmărirea continua până când erau adunate toate probele considerate a fi suficiente pentru ca obiectivul să fie determinat, prin șantaj, să accepte colaborarea. La Conferința M.A.I. din 1950, Gheorghe Pintilie arăta că, dacă Securitatea dorea să recruteze pe cineva, „nu scapă el de mine, nu-l recrutez azi, peste o lună-două, dar nu scapă – dacă am nevoie – nici mort, nici viu”⁸. Sarcina Securității era mult ușurată atunci când existau probe concrete care permiteau obținerea unei condamnări penale, situație în care persoana în cauză nu avea practic altă alternativă decât semnarea angajamentului de colaborare.

Securitatea a reușit recrutarea unor agenți din rândul istoricilor clujeni încă înaintea deschiderii dosarelor de obiectiv amintite anterior, eforturile pentru crearea de

⁶ Idem, dosar nr. 2.646, vol. 20, f. 364.

⁷ În ianuarie 1953, la Conferința istoricilor din R.P.R., la 14 mai 1953 în „Scânteia” și în revista „Studii. Revistă de istorie”, nr. 2/1953.

⁸ M. Oprea, *op.cit.*, p. 150.

informatori fiind însă amplificate abia după trecerea la un sistem calificat de supraveghere a instituțiilor universitare și științifice din Cluj.

Cum cea mai folosită metodă de recrutare era șantajul, au fost vizați pentru atragere la colaborare exact acei istorici care avuseseră de suferit în 1952, Securitatea încercând să profite de situația acestora. În primul rând, ofițerii de Securitate le ofereau celor ce acceptau să devină informatori o minimă asigurare că aveau șanse să scape de represiune, temere care cu siguranță îi frământa pe toți cei criticați deschis în 1952, în contextul în care mai mulți intelectuali clujeni fuseseră arestați pentru culpe minore. Pe lângă internarea administrativă a lui Septimiu Martin, arestarea lui Pavel Apostol și trimiterea acestuia la Canal erau un exemplu sugestiv că inclusiv cei nevinovați și obedienți față de regim puteau păți așa ceva. Istoricii cu antecedente politice aveau astfel toate motivele să se teamă că în orice moment puteau împărtăși o soartă similară cu cea a colegilor lor din detenție. Alături de teama de arestare, mai exista și pericolul de a-și pierde până și postul pe care-l primiseră după criticile din 1952 (de regulă, acela de cercetător în acord). Drept urmare, colaborarea cu Securitatea era de natură să ofere o anumită garanție în vederea prezervării poziției deținute. De asemenea, în timpul tentativei de recrutare, ofițerii de Securitate combinau șantajul și amenințările cu oferirea perspectivei reabilitării, mai întâi politice și apoi chiar profesionale. Posibilitatea de a-și recăpăta statutul profesional pe care-l meritau și pentru obținerea căruia depuseseră eforturi apreciabile, a constituit o altă cauză ce i-a făcut pe unii istorici să accepte compromisul colaborării cu Securitatea.

Din rândul acestei categorii de istorici avută în vedere pentru recrutare, Securitatea și-a concentrat atenția asupra acelor cu diverse „antecedente politice” sau care avuseseră „manifestări antidemocratice”, aceștia fiind cel mai ușor de șantajat. Fostii membri ai partidelor interbelice au fost vizați pentru recrutare și din alte interese informative, supravegherea aderenților formațiunilor politice respective având o importanță majoră în prima jumătate a anilor '50 pentru Securitatea din Cluj.

Cea dintâi „serie” de informatori din Institutul de Istorie a fost recrutată mai mult pentru acoperirea nevoilor informative din alte probleme (partide politice, contraspionaj) și mult mai puțin pentru urmărirea activității științifice a istoricilor. Mai exact, în momentul în care ofițerii Securității din Cluj au trecut la studierea persoanelor din Institut ce prezentau interes pentru atragerea la colaborare, ei au observat că unele dintre acestea erau mult mai utile pe alte linii de muncă, astfel încât s-au axat pe recrutarea acestora din dorința de a obține un dublu beneficiu informativ. Chiar dacă primii informatori din Institut au fost recrutați pentru alte probleme, treptat aceștia vor fi întrebuințați tot mai mult pentru supravegherea istoricilor și a cercetătorilor clujeni. Inițial, agenții au fost utilizați pentru urmărirea acelor istorici care, asemenea lor, fuseseră membri ai aceluiași partid politic, pentru ca după câțiva ani – fiind singurii agenți disponibili – să fie folosiți intens pentru furnizarea de date referitoare la toți angajații ce intrau în atenția Securității.

Prima serie de informatori (1952-1954)

„Lucrețiu”

De departe, cel mai prolific informator din mediul istoriografic clujean, pentru perioada la care ne referim, a fost „Lucrețiu”. Este vorba de Mihail Dan, un istoric format la Cluj, în perioada interbelică, cu stagii de pregătire în străinătate, care era atât cadru didactic universitar, cât și cercetător la Institutul de Istorie. În 1952, în urma ședinței de demascare a „devierii de dreapta”, acesta a fost scos de la facultate,

rămânând doar cercetător în acord la institut. Acest context a fost folosit cu abilitate în toamna anului 1953, de către slt. Breharu Nicolae, care a speculat și faptul că istoricul fusese pentru o scurtă perioadă membru al L.A.N.C. „Materialul compromițător” avut la dispoziție de către ofițer – combinat cu oferirea perspectivei „reabilitării” – s-a dovedit a fi suficient pentru ca șantajul să se încheie cu succes, iar istoricul să accepte colaborarea. Scopul principal al recrutării nu l-a constituit însă supravegherea istoricilor din Institut, ci a foștilor aderenți din Cluj ai formațiunilor interbelice de dreapta, slt. Breharu fiind responsabil de Problema P.N.C. în cadrul Biroului 2 Partide burgheze din Serviciul III⁹. Din 1954, dirijarea sa a fost transferată ofițerilor Biroului 1 Legionari din Serviciul III. La începutul anilor '60, întrucât toate notele informative ce le furniza în acea perioadă erau referitoare la istorici și intelectuali, a fost preluat de Biroul 7¹⁰. În perioada

*Nota informativă 3-5-1954
3. XII. 54. slt. Breharu
inf. „Lucrețiu”*

*Vă informez următoarele: În ziua de 3.XII.54
stând de vorbă cu Belu Sebiu, cercetător la
Institutul de Istorie, a spus: „Am stat de
vorba cu Camil Mureșan” și acesta
mi-a spus că a văzut și auzit pe
Băbica^{xx)} și Neamtu^{xxx)} citind „Știința”
și comentând știrile din ziar. Amândoi,
și Băbica și Neamtu, mi-au arătat temeră
că se merge spre război și că de ei,
ca membri de partid, va fi foarte rău,
căci vor fi primi în linia I-a, în lo-
curile cele mai grele.”*

Amintiri.

x) = lector la Facultatea de Istorie „Babeș”

*xx) = lector la Fac. Istorie „Babeș”. Este
membru de partid.*

*xxx) Conferențier la Fac. Istorie „Babeș”.
Este membru de partid.*

*Notă: Să urmăresc prin Belu Sebiu
holul pe Băbica și Neamtu pentru a vedea dacă
continuă să se manifeste durându-se și cu un*

1953-1965 a fost dirijat succesiv de 10 ofițeri, aparținând celor trei birouri.

Agentul s-a dovedit a fi cel mai activ informator al Securității din interiorul Institutului de Istorie, cu o activitate îndelungată (circa 25 de ani) și foarte prodigioasă (dădea uneori și câte șase note pe zi). „Lucrețiu” furniza note informative nu doar la

⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 2.755, f. 3.

¹⁰ „Agentul «Lucrețiu», cu nume real Dan Mihail (...) este în legătura Serviciului III, Biroul 7” (idem, dosar nr. 195.758, f. 5).

solicitarea ofițerilor ce-l dirijau, dar și din proprie inițiativă, atunci când ajungea în posesia unor date de care bănuia că era interesată Securitatea. Ca un specific personal, ce denotă deformația profesională, agentul folosea sistemul notelor de subsol în timpul redactării materialelor informative, unde oferea detalii biografice suplimentare referitoare la persoanele cuprinse în text. În perioada ce o avem în vedere, „Lucrețiu” a fost utilizat în supravegherea tuturor persoanelor din mediul istoriografic clujean ce s-au aflat, fie și tangențial, în atenția Securității: Silviu Dragomir, Ioan Lupaș, Francisc Pall, David Prodan, Septimiu Martin, Kurt Horedt, Samu Benkö, Sigismund Jakó, Ioan Sabău, Coriolan Suciu, Alexandru Neamțu, Samuil Goldenberg, Mihail Macrea, Ștefan Pascu, Ioachim Crăciun, Sabin Belu, I.I. Russu ș.a.

Activitatea sa a fost mult ușurată de faptul că, fiind un istoric format în perioada interbelică, era în relații apropiate cu toți cei amintiți anterior, cu unii dintre aceștia vizitându-se reciproc la domiciliu. De asemenea, numărându-se printre cei scoși de la universitate și institut în 1952, era considerat a fi ostil regimului, ceea ce a făcut să fie privit cu mai puțină circumspecție. În mod eronat, în Institutul de Istorie – ca și în toată țara, de altfel – erau suspectate de colaborare cu Securitatea persoanele ce se manifestau public în favoarea regimului.

Din nefericire, activitatea informatorului amintit în slujba Securității a fost tot atât de nocivă, pe cât de laborioasă. Spre exemplu, numai în perioada 1 decembrie 1953-21 mai 1955, „Lucrețiu” a furnizat 60 de note informative referitoare la istoricul Sabin Belu (cu care era în relații de „prietenie” foarte apropiate), materiale care au stat la baza deschiderii unui dosar de verificare și apoi a anchetării acestuia¹¹. Totul a pornit de la o primă notă a informatorului amintit, în care se arăta că Belu afirmase următoarele: «Nu-mi plac mâncărurile grase și spectacolele sovietice, am idiosincrazie pentru ele». Pe baza acesteia, șeful Serviciului III a ordonat Biroului 7 să-l verifice pe Belu și să culeagă date privind activitatea anterioară a acestuia¹².

Este de reținut și faptul că „Lucrețiu”, pentru disponibilitatea și inițiativa de care dădea dovadă în colaborarea cu Securitatea, a fost folosit și pentru supravegherea unui mare număr de persoane din Cluj, provenite atât din mediile intelectuale (D.D. Roșca, Teodor Bodogae), cât și politice (Vasile Tarța, Moțu Nistor ș.a.).

„Brândușa”

„Lucrețiu” nu a fost însă primul istoric clujean recrutat de Securitate în Institutul de Istorie. La 9 ianuarie 1952 a semnat un angajament de colaborare și Ștefan Pascu, care a activat peste 15 ani în favoarea Securității, folosind numele conspirativ „Brândușa” („Brândușe”). Și de această dată, metoda folosită pentru atragere la colaborare a fost șantajul („în baza materialelor compromițătoare existente”). Mai exact, Securitatea a speculat faptul că istoricul deținuse în anul 1946 poziția de secretar al Comitetului Județean P.S.D.I. Cluj, o funcție ce aducea după sine internarea aproape automată într-o colonie de muncă. Conform unui raport al Securității, „Brândușa” a fost mai întâi arestat și anchetat, dar, cum „cu ocazia interogării a dovedit sinceritate, arătând concret întreaga activitate politică pe care a desfășurat-o”, s-a renunțat la

¹¹ Idem, dosar nr. 185.607, ff. 20-71.

¹² *Ibidem*, f. 21.

trimiterea lui în instanță sau în C.M., fiind în schimb recrutat¹³. Practic, prin alternativa ce i s-a pus în față, cel în cauză a fost adus în poziția de a nu putea refuza colaborarea cu organele de represiune.

Și de această dată, scopul principal al recrutării lui „Brândușa” l-a constituit supravegherea foștilor membri ai P.S.D.I. din Cluj – împotriva cărora se pregăteau măsuri represive – și nu aflarea unor date referitoare la activitatea desfășurată în cadrul Institutului de Istorie. Prin urmare, informatorul a furnizat numeroase note referitoare la foștii lideri ai P.S.D.I. Cluj (Teodor Pop, Liviu Pop Lemeny, Andrei Goldner, Ioan Dimoftache ș.a.). Cu toate acestea, colaborarea cu Securitatea nu s-a dovedit a-i fi de prea mare folos, în tumultoasa vară a lui 1952 el fiind înlăturat de la catedră și Institut, unde a fost menținut doar cercetător în acord.

Agentul a fost însă folosit adeseori și pentru supravegherea colegilor săi de muncă, cu atât mai mult cu cât unii dintre ei fuseseră membri ai P.S.D.I. sau ai P.S.D. (până la sciziunea din 1946). Spre exemplu, în anul 1952 a furnizat Securității date referitoare la Ioan Moga, Septimiu Martin și Dimitrie Braharu¹⁴. În perioada 1954-1956 a oferit un număr foarte mare de note informative privitoare la Ioachim Crăciun¹⁵, ce au fost utilizate apoi de Securitate drept „materiale compromițătoare” în timpul recrutării acestuia. De asemenea, între anii 1955 și 1956 a semnat foarte multe note referitoare la Septimiu Martin, proaspăt eliberat dintr-o colonie de muncă, materiale ce au stat apoi la baza deschiderii de către Securitate a unui dosar de urmărire informativă a acestuia. În perioada 1955-1956, „Brândușa” a fost dirijat și pentru urmărirea lui Ioan Lupaș, Gheorghe Vinulescu și Alexandru Neamțu. Referitor la ultimul cercetător, agentul a furnizat mai multe note, dintre care unele din proprie inițiativă.

Faptul că agentul nu fusese arestat, deși deținuse în P.S.D.I. o funcție superioară colegilor săi politici aflați în detenție, a trezit suspiciunea foștilor membri ai acestui partid. Ofițerul ce-l dirija în problema P.S.D.I. aprecia că, din acest motiv, informatorul „nu se bucură de încredere din partea elementelor dușmănoase”. De asemenea, valoarea materialelor informative furnizate era considerată a fi slabă. Prin urmare, el a fost abandonat la 30 mai 1956, după apariția Ordinului M.A.I. nr. 15/1956, ce prevedea scoaterea din rețea a agenților deconspirați sau nefolositori, ordin în baza căruia toate unitățile de Securitate din țară și-au redus masiv rețeaua informativă¹⁶.

„Brândușa” a fost însă reactivat în februarie 1959, imediat după demonstrația naționalistă a studenților români din oraș, ce a avut loc cu ocazia aniversării Unirii Principatelor. Istoricul a acceptat să-și reia colaborarea cu Securitatea, atrăgându-i însă atenția ofițerului ce l-a reactivat (cpt. Căbulea Traian, de la Biroul 2) că „înainte s-a lucrat în mod dur cu el, fapt ce l-a făcut să fie nemulțumit de comportarea noastră față de el”¹⁷. A fost folosit în continuare pentru urmărirea foștilor lideri locali ai P.S.D.I. și P.N.Ț., dar a fost utilizat cu o mult mai mare intensitate pentru supravegherea mediului

¹³ Idem, dosar nr. 195.665, f. 47.

¹⁴ Idem, dosar nr. 3.882, f. 13.

¹⁵ Idem, dosar nr. 3.883, f. 16 *passim*.

¹⁶ D.R.S. Cluj a abandonat 1.710 agenți și 217 case de întâlniri (idem, fond Documentar, dosar nr. 114, f. 225).

¹⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 195.665, f. 47.

istoriografic și intelectual din oraș. De data aceasta, agentul s-a bucurat de o credibilitate crescută, întrucât, după Plenara C.C. din iunie 1958, fusese propusă din nou îndepărtarea lui de la catedră și Institut (posturi în care revenise în 1956), salvându-și pozițiile doar cu sprijinul lui Constantin Daicoviciu.

Dat fiind contextul în care a fost reactivat, „Brândușa” a fost utilizat imediat pentru obținerea unor date referitoare la redactarea sau publicarea unor materiale cu conținut naționalist de către istoricii maghiari. În consecință, agentul, care în trecut fusese și membru în „Gărzile lui Iuliu Maniu”, și-a manifestat întreaga disponibilitate în acest sens. La 13 aprilie 1959, el a furnizat o notă în care își acuza mai mulți colegi de promovarea unui discurs istoric cu accente antinaționale: „Trei cercetători: Ioan Cicală, Egyed Acașiu și Vajda Lajos, au scris o lucrare în legătură cu situația Transilvaniei în primul deceniu al sec. al XX-lea. Lucrarea a fost tipărită la Editura Științifică, secția în limba maghiară. Direcțiunea presei i-a interzis însă difuzarea. Și pe bună dreptate, deoarece lucrarea conține multe teze revizioniste din punct de vedere al ideologiei marxist-leniniste (...) În al doilea rând, problemele sunt prezentate în lucrarea celor trei autori în așa fel încât Transilvania era socotită parte integrantă a Ungariei, până și numele localităților din Transilvania au fost redactate în limba maghiară, pentru a nu se face nici o deosebire între cele două țări”¹⁸. Cu toate acestea, cpt. Căbulea nu a considerat necesar să adâncească cercetările, neluând nici o măsură informativ-operativă în această direcție. În acea perioadă, Securitatea din Cluj se mulțumea doar să sesizeze aceste aspecte, problematica fiind nouă pe atunci, abia în anii următori luându-se măsuri informative active pentru contracararea acestor fapte.

„Brândușa” a fost dirijat și pe lângă cercetătorul american Keith Hitchins, venit în România la cursuri de vară, care a vizitat de mai multe ori Clujul, întâlnindu-se cu istoricii din oraș. Pe aceeași linie, ce ținea de contraspionaj, informatorul „a fost folosit în scopul contactării diferitelor persoane străine ce au făcut parte din delegațiile unor state apusene venite cu diverse preocupări în țara noastră”¹⁹. Note foarte detaliate a oferit și referitor la desfășurarea Congresului mondial de istorie de la Stockholm (august 1960), la care a participat, insistând mai ales asupra modului în care se comportaseră membrii delegației române, îndeosebi asupra lui Francisc Pall și Mihail Berza.

Într-o notă de analiză din 1964, mr. Melas Andrei era foarte mulțumit de activitatea informatorului: „a respectat întotdeauna instructajul ce i s-a făcut și a căutat să ducă la îndeplinire sarcinile ce i-au fost trasate”; „element conștiincios, care depune interes în rezolvarea problemelor ce-i sunt încredințate de către organele noastre, dovedind că știe să poarte discuții, să le dirijeze în scopul sesizării problemelor ce ne interesează”²⁰. „Brândușa” a fost abandonat la 29 ianuarie 1965, întrucât era membru al P.M.R., dar într-un raport al D.R.S. Cluj din iulie 1967 se arăta că, în continuare, „organele noastre primesc sprijin din partea lui atunci când i-l solicită, având dragoste de a lucra cu organele noastre”²¹.

¹⁸ Idem, fond Documentar, dosar nr. 3.577, f. 226.

¹⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 195.665, f. 48.

²⁰ *Ibidem*, ff. 48-49.

²¹ Idem, dosar nr. 161.422, vol. 2, f. 229.

„Axinteanu”

În vara lui 1954 a fost recrutat ca agent un alt colaborator în acord al Institutului de Istorie – „George Axinteanu” –, care își va oferi serviciile Securității pe o perioadă îndelungată. Și de această dată este vorba tot despre o persoană cu antecedente politice imputabile, în perioada 1935-1940 „Axinteanu” fiind șeful organizației F.D.C. din liceu; mai mult decât atât, conform unor rapoarte, „în timpul rebeliunii a condus acțiunile huliganice ale elevilor din Brad, înarmându-i cu pistoale”, iar după 23 august 1944 a mai participat la o ședință legionară, ocazie cu care celor prezenți „li s-au transmis instrucțiunile lui Horia Sima de a se înscrie în P.C.R., de unde să ajungă în diferite posturi, spre a duce munca de subminare a partidului și mai târziu a regimului”²². Oportunist, în 1945 s-a înscris însă în P.C.R., activând intens în campania electorală din 1946, ca redactor-șef la „Lupta Ardealului”, organul regional de presă oficial al P.C.R. Pentru zelul de care dădea dovadă, a fost recompensat chiar cu trimiterea la studii la Moscova și Leningrad și apoi cu oferirea postului de conferențiar universitar la Catedra de Bazele marxism-leninismului a Facultății de Istorie și Filozofie (1948). Trecutul său a ieșit însă la iveală în timpul verificării membrilor P.M.R. de la sfârșitul anului 1949, când a fost exclus din partid, în pofida faptului că încercase să-și salveze poziția improșcându-i cu noroi pe unii dintre cunoscuții săi, în paralel cu reliefaarea conformismului politic²³. Asemenea informatorilor „Lucrețiu” și „Brândușa”, „Axinteanu” avusese și el de suferit pe plan profesional din cauza trecutului său, în 1950 fiind îndepărtat din Universitate. Și-a găsit totuși refugiul la Institutul de Istorie, ca cercetător în acord.

După cum o dovedește și numele conspirativ ce și l-a ales, „Axinteanu” avea și preocupări literare, fiind și membru al „Cercului Literar” din Cluj, condus de Lucian Blaga. Începând din 1952, după ce, pe lângă Blaga, mai mulți membri de frunte ai „Cercului Literar” intraseră în atenția Securității (Liviu Rusu, D.D. Roșca, I.D. Sârbu ș.a.), ofițerii de la Biroul 7 al Serviciului III au trecut la supravegherea tuturor persoanelor ce gravitau în jurul persoanelor amintite, atât pentru a le cunoaște atitudinea și manifestările, cât și pentru a le selecta pe acelea care puteau fi recrutate ca informatori. La începutul anului 1954, viitorului agent „Axinteanu” i s-a deschis un D.V., după care – avându-se în vedere atât trecutul șantajabil, cât și disponibilitatea pentru delațiune de care dăduse dovadă în 1949 – s-a trecut la recrutarea lui, operațiune finalizată cu succes.

Presupunând că cel în cauză nu va accepta ușor să colaboreze cu Securitatea, ofițerii Biroului 7 au creat o legendă care a permis reținerea lui timp de mai multe zile

²² Idem, dosar nr. 185.607, f. 12.

²³ Spre exemplu, la 8 noiembrie 1949, în timpul verificărilor, el a dat următoarea referință privindu-l pe I.D. Sârbu: „În anul 1946, tov. Dezideriu Sârbu a avut o atitudine dușmănoasă față de Partidul nostru, mai mult a luptat împotriva partidului nostru în coloanele ziarului manist reacționat «Patria», fiind redactorul acestei gazete. Între alte articole a scris unul în care îndemna studenții și elevii să citească în pădure articole interzise de guvernul democratic. Nu știu dacă ulterior a luat atitudine deschisă împotriva acestei acțiuni dușmănoase clasei muncitoare. Și atunci faptul rămâne deosebit de grav” (idem, dosar nr. 233.879, vol. 1, f. 116). Este de precizat și faptul că exact aceste cuvinte le-a folosit și comisia de verificare ca motivare pentru excluderea din partid a lui I.D. Sârbu.

fără a se trezi bănuiei. Astfel, „printr-o telegramă făcută de noi prin Biroul T.O.”, a fost invitat în București, la Academia R.P.R., sub pretextul de „a-și aranja situația profesională, lucru de care era zilnic preocupat”. La miezul nopții de 28/29 iulie 1954, în timp ce mergea spre gară, viitorul agent a fost reținut de Securitate și dus la sediul instituției, unde s-a trecut la anchetarea lui. Cu toate că s-a ținut tare o perioadă, după 60 de ore de anchetă a cedat în fața șantajului ofițerilor și a acceptat să colaboreze conspirat²⁴.

„Axinteanu” a fost folosit de Securitate nu doar pentru supravegherea membrilor „Cercului Literar” (până la arestarea majorității acestora în 1957-1958²⁵), ci și pentru obținerea de date referitoare la istoricii clujeni, precum ar fi Silviu Dragomir, Septimiu Martin, Kurt Horedt, Ioachim Crăciun, Ștefan Pascu, Sabin Belu ș.a. Spre exemplu, în 1955 el a dat o notă foarte amănunțită referitoare la toate lucrările lui Silviu Dragomir, „reacționar notoriu”, proaspăt eliberat din detenție, menționând și faptul că majoritatea acestora erau interzise²⁶. În 1955, lt. Iacob Dezideriu aprecia că „a dat unele rezultate, lucrează în cadrul unui D.V., a semnalat elementele dușmănoase din anturajul său și s-a văzut și bunăvoință”²⁷. În octombrie 1958, pe baza notelor furnizate de „Axinteanu”, Serviciul III a trecut la urmărirea calificată a lui Kurt Horedt, la început prin D.V., apoi prin D.U.I.²⁸.

Nu de puține ori, notele scrise de „Axinteanu” erau impregnate cu elemente ale terminologiei ideologice, dovedind pe alocuri vigilență revoluționară față de diverse acțiuni ale celor din jurul său. De pildă, în caracterizările nominale ale colegilor săi, pe care le înainta Securității, se regăseau expresii de genul: „element mic burghez dezorientat, care poate cădea în plasa agitației reacționare”²⁹; „este în plin proces de descompunere morală, fiind un element dubios pentru postul de cercetător”³⁰. De asemenea, informând Securitatea despre un diferend apărut între doi cercetători, legat de paza Institutului de Istorie în ziua de 1 mai 1955, agentul arăta că „ambii s-au jignit reciproc, iar paza de 1 Mai și obligațiile în general de sindicalist au fost terfelite de ei în termeni mai mult sau mai puțin dușmănoși”³¹. În plus, indica, fără a oferi probe, posibile relații amoroase între angajați, pe care Securitatea le putea specula pentru a șantaja o persoană, în cazul în care ar fi avut nevoie de serviciile acesteia.

În primăvara lui 1955, întrucât informatorul era foarte nemulțumit de poziția profesională ce o deținea, ce îi aducea venituri reduse, a solicitat de mai multe ori Securității să intervină pentru a fi definitivat în schema Institutului, ca cercetător științific principal, sau să fie încadrat în corpul didactic universitar³². Până la urmă, șeful

²⁴ Idem, dosar nr. 195.662, f. 55.

²⁵ A se vedea detalii în Clara Mareș, *Zidul de sticlă. Ion D. Sârbu în arhivele Securității*, București, Editura Curtea Veche, 2011.

²⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 233.879, vol. 1, f. 404.

²⁷ Idem, dosar nr. 195.662, f. 3.

²⁸ Idem, dosar nr. 257.904, vol. 1, f. 1.

²⁹ Idem, dosar nr. 185.607, f. 91.

³⁰ Idem, dosar nr. 233.879, vol. 2, f. 47.

³¹ Idem, dosar nr. 185.607, f. 84.

³² Agentul își argumenta pretenția prin faptul că „atât la Academie, cât și la Universitatea «V. Babeș», sunt multe alte elemente cu un trecut dușmănos mult mai activ ca al lui, ca legionari,

D.R.S. Cluj, col. Nedelcu Mihail, a înaintat o adresă Comitetului Regional P.M.R. Cluj în care cerea încadrarea informatorului ca cercetător științific titular la Institut, motivând că este o necesitate a „intereselor muncii noastre de Securitate”. Col. Nedelcu preciza că angajarea trebuia să se facă „în mod discret (...) fără să înțeleagă că ar fi special amenajat, susținut de către P.M.R. sau M.A.I.”. Prim-secretarul Comitetului Regional P.M.R. Cluj a respins însă această solicitare³³, astfel încât agentul a rămas tot cercetător în acord, ceea ce însă nu l-a împiedicat să furnizeze în continuare note informative Securității.

Primele eșecuri

În 1953, Securitatea a încercat și recrutarea unui istoric maghiar, dar și de această dată era vizată o activitate situată în afara preocupărilor profesionale ale acestuia. Persoana în cauză era András Bodor, profesor la Facultatea de Istorie a Universității „Bolyai”. În trecut acesta fusese însă preot unitarian și continua să mențină legături strânse cu conducerea din Cluj a Bisericii Unitariene. Exact în această problemă Securitatea avea nevoie de sprijinul său informativ conspirat. În aprilie 1953, slt. Pall Francisc, lucrător operativ prim la Biroul 4 Culte-secte din Serviciul III, s-a oprit asupra lui András Bodor în vederea recrutării „în problema grupului subversiv din cadrul Episcopiei Unitariene din Cluj”, condus de Ladislau Nagy Csifo (secretarul general al Episcopiei). Unicul element cunoscut cu care Bodor putea fi constrâns să colaboreze cu Securitatea era faptul că acesta studiasse în Anglia între anii 1937-1939. Slt. Pall arăta că „i se va propune să colaboreze cu noi, arătându-i-se că pentru faptele mai sus arătate ar putea pierde calitatea de membru de Partid și în felul acesta va putea să se reabiliteze”. Ofițerul spera că va reuși să-l determine pe Bodor să creadă că, dacă nu va colabora cu Securitatea, urma să fie exclus din partid, ceea ce putea atrage de la sine și pierderea postului de profesor universitar. Conștient de inconsistența acestei coerciții, ofițerul dorea să combine șantajul cu atragerea la colaborare pe bază de sentimente patriotice („ne vom folosi de această slăbiciune a lui și de faptul că este membru de partid”)³⁴.

Cu toate că la transpunerea în practică a planului de recrutare participase și șeful Biroului 4, lt. maj. Vieru Constantin, tentativa a eșuat, András Bodor refuzând să colaboreze cu Securitatea. Într-un raport ulterior, slt. Pall arăta și cauzele care duseseră la acest insucces: „Trecându-se la recrutarea susnumitului, recrutarea a dat greș din cauză că s-a căutat să fie lămurit ca să colaboreze cu organele Securității și nicidecum ca să fie recrutat pe bază de material compromițător”³⁵.

Dosarul lui Bodor a fost clasat la arhivă, dar istoricul a revenit în atenția Securității în 1955, când s-a încercat o nouă recrutare, tot pe linie de culte-secte. Lt. maj. Pall Francisc, care între timp devenise șef al Biroului 4, și-a adus aminte de eșecul său și a făcut o nouă încercare. De data aceasta recrutarea a reușit, András Bodor fiind determinat prin șantaj și presiuni să accepte colaborarea conspirată. Bodor a semnat

țărăniști, foști exploataitori etc., încadrați în posturi mult mai mari decât ar dori el” (idem, dosar nr. 195.662, f. 3).

³³ *Ibidem*, f. 2.

³⁴ Idem, fond Rețea, dosar nr. 188.767, ff. 25-26.

³⁵ *Ibidem*, f. 8.

însă angajamentul de informator doar pentru a scăpa din mâinile Securității, refuzând ulterior să furnizeze vreo notă informativă. Referatul cu propunerea de abandonare, aprobat la 22 noiembrie 1955, este fără echivoc în acest sens: „De la data recrutării lui s-a prezentat la o singură întâlnire, cu care ocazie a declarat că nu mai vrea să colaboreze cu organele noastre, motivând că nu mai poate face acest lucru, iar de la acea dată nu s-a mai prezentat la întâlnire”³⁶.

După două tentative eșuate de recrutare, cazul Bodor părea a fi definitiv închis. Totuși, nu consecvența în incompetență lipsea unora dintre ofițerii Securității din Cluj! La august 1958, lt. Sălișteanu Ioan, lucrător operativ la Serviciul II Contraspionaj, a propus și el recrutarea lui András Bodor, de data aceasta pentru încadrarea informativă a unor „elemente care constituie baza serviciului de spionaj englez” (se avea în vedere faptul că istoricul studiasse în Anglia). Surprinde mai ales faptul că lt. Sălișteanu propunea ca recrutarea să se facă „pe bază ideologică”, opinând că Bodor urma să accepte de bunăvoie colaborarea cu Securitatea. Șefii ofițerului au ignorat și ei cu desăvârșire modul cum se sfârșiseră încercările similare din trecut, fiind într-un tot de acord cu propunerea de recrutare. Locuitorul șefului D.R.S. Cluj, cpt. Moraru Ioan, arăta totuși că „trebuie recrutat pe bază de material compromițător și nu «ideologic»”. Securitatea nu a putut însă trece la transpunerea în practică a acestui plan, întrucât trebuia îndeplinită și o condiție suplimentară față de anii precedenți, și anume obținerea acordului primului-secretar al Comitetului Regional P.M.R. Cluj, Bodor fiind membru al P.M.R. Solicitățile Securității, înaintate conducerii locale a partidului în septembrie 1958 și februarie 1959, aveau să rămână însă fără răspuns, astfel încât tentativa a fost abandonată³⁷. Nu vedem însă nici un motiv pentru care această încercare să fi avut mai mult succes decât celelalte două.

Tot cu un eșec s-a finalizat și tentativa de recrutare a unui alt istoric clujean, Francisc Pall³⁸. În primăvara anului 1954, după deschiderea dosarului de obiectiv privind Filiala din Cluj a Academiei R.P.R., ofițerii Securității din Cluj au dorit să-și creeze în Institutul de Istorie și un informator pe care să-l folosească în principal pentru supravegherea persoanelor din cadrul obiectivului (agenții existenți în acel moment fiind axați pe alte linii). S-a optat pentru atragerea la colaborare a lui Francisc Pall, care prezenta mai multe caracteristici comune cu istoricii ce deja acceptaseră colaborarea conspirată (îndepărtat de la universitate și păstrat doar cercetător în acord la Institut). Însă aspectul de care nu s-a ținut cont a fost acela că medievalistul nu putea fi șantajat cu nimic din trecutul său, activitatea sa fiind dedicată în totalitate științei. De asemenea, s-a omis și faptul că „Lucrețiu” semnalase că Pall nu agreea regimul comunist (fără însă a se manifesta deschis împotriva acestuia), ceea ce scădea considerabil șansele să accepte colaborarea pe bază de „sentimente patriotice”. Ignorând aceste considerente, ofițerii Serviciului III au trecut, la 11 august 1954, la recrutarea istoricului. După ce l-au reținut

³⁶ *Ibidem*, f. 7.

³⁷ *Ibidem*, ff. 28-32.

³⁸ Nu vom insista asupra acestui caz, întrucât l-am prezentat pe larg în studiul nostru *Francisc Pall – discurs istoric sub supravegherea Securității (1945-1965)*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, nr. 7-8/2011, pp. 175-220.

și anchetat, au abandonat ideea de a-i propune să semneze un angajament „datorită poziției lui nesincere pe care a adoptat-o”³⁹.

Eșecurile recrutării lui Pall și Bodor au temperat elanul ofițerilor ce se ocupau de Institutul de Istorie, aceștia conștientizând faptul că, pentru a avea succes în direcția atragerii de noi colaboratori, trebuiau să depună eforturi mult mai intense pentru cunoașterea candidaților. Timp de doi ani nu avea să fie recrutat nici un informator în Institut și nici nu deținem date conform cărora să fi existat alte tentative ratate. Oricum, Institutul de Istorie era bine acoperit informativ, cu trei agenți valoroși („Lucrețiu”, „Brândușa” și „Axinteanu”), primul remarcându-se prin zelul deosebit de care dădea dovadă.

A doua serie de informatori

Evenimentele externe și interne ale anului 1956 (mai ales protestele intelectualilor din Polonia și Ungaria, precum și cele ale studenților din Timișoara și București) au determinat trecerea la un nou nivel în ceea ce privește supravegherea de către Securitate a mediului intelectual din România, ceea ce s-a reflectat, desigur, și în dinamica rețelei informative. În primăvara anului 1957 Alexandru Drăghici a ținut chiar o „consfătuire specială” cu șefii D.R.S. Cluj, Timișoara și București, având ca subiect „îmbunătățirea muncii informativ-operative duse asupra elementelor dușmănoase din rândul intelectualilor”⁴⁰.

Se aveau în vedere atât ținerea sub observație a intelectualilor semnalati cu atitudini potrivnice regimului, cât și supravegherea celor suspectați de a fi în slujba serviciilor de spionaj străine. În legătură cu acest ultim aspect, este de reținut faptul că până atunci practic Serviciul II Contraspionaj al D.R.S. Cluj nu acordase nici un fel de atenție intelectualilor din localitate, concentrându-se doar asupra străinilor ce veneau în oraș. În 1957-1958, după primirea unor directive de la centru, au fost luați în urmărire informativă calificați numeroși oameni de știință clujeni, trecându-se de la o extremă la alta, fiind deschise dosare la cea mai mică suspiciune (întâlnirea cu un cetățean străin, vizitarea unei legații occidentale, corespondență cu oameni de știință apuseni). În plus, s-a trecut la supravegherea calificată a aproape tuturor intelectualilor clujeni ce studiaseră în Occident, considerându-se aprioric că aceștia desfășoară o activitate de spionaj împotriva României. În aceste condiții, Serviciul II a deschis dosare informative asupra mai multor istorici din Institut: Francisc Pall, Virgil Vătășianu, Silviu Dragomir, Ștefan Ferenczi, Ioan Sabău ș.a. Conex acestei problematice, a fost acordată o atenție sporită și cercetătorilor occidentali ce vizitau Institutul cu ocazia unor delegații oficiale sau stagii de pregătire. Pentru a obține informații de valoare referitoare la toate problemele amintite, Serviciul II avea nevoie și de agentură proprie, astfel încât din 1956 debutează și implicarea acestei structuri de Securitate în recrutarea de informatori în Institut.

Pe deasupra, la Institutul de Istorie din Cluj au fost reîncadrați în activitate și unii dintre istorici ce se întorseseră din detenție politică, cum a fost cazul lui Septimiu Martin în 1955 și al lui Silviu Dragomir în 1956. Ultimul primise de la Constantin

³⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3.887, vol. 1, f. 22.

⁴⁰ Idem, fond Documentar, dosar nr. 114, f. 19.

Daicoviciu chiar dreptul de a locui în Institutul de Istorie, întrucât locuința îi fusese naționalizată. De asemenea, în unele dintre colectivele de lucru ale Institutului fusese cooptat un alt istoric de marcă întors din detenție, Ștefan Meteș. Toți aceștia au fost puși sub supraveghere informativă calificată, care – chiar dacă nu a fost foarte intensă și consecventă – reclama un număr sporit de informatori.

Din toate aceste motive, în anul 1956 Securitatea din Cluj a trecut la recrutarea unor informatori suplimentari în Institutul de Istorie, ca de altfel în întreg mediul intelectual din oraș⁴¹.

„Voicu”

În acest context, Securitatea a reușit, în cadrul Institutului de Istorie, și o atragere la colaborare bazată exclusiv pe sentimente patriotice, singulară de altfel pe întreg parcursul perioadei tratate. Este vorba despre informatorul „Ioan Voicu”, pe numele său real Ioan Cicală, recrutat în anul 1956 de către Serviciul II.

Agentul avea atitudini partinice deschise, la ședințele din Institut manifestându-se foarte critic la adresa „dușmanului de clasă”, precum și a colegilor săi care nu scriau de pe pozițiile marxism-leninismului⁴². Din acest motiv cel în cauză era suspectat de a fi fost colaborator al Securității încă dinainte de a ajunge în această poziție (însă pe baza unui argument eronat, constând în faptul că era sprijinit de conducerea Institutului, ceea ce se întâmpla pentru că era bine aliniat ideologic și nu pentru că ar fi fost informator). Preocupările științifice și scrisul său istoric erau de aceeași factură, aria sa de interes vizând mișcarea muncitorească din Transilvania în secolele XIX-XX. Foarte probabil că toate acestea au fost avute în vedere de ofițerii Serviciului II în momentul în care i-au solicitat să accepte benevol colaborarea conspirată, fiind aproape siguri că nu se vor lovi de un refuz⁴³. El prezenta și avantajul de a locui în incinta Institutului de Istorie, ceea ce amplifică utilitatea lui pentru organele de Securitate. Din dorința de a recruta cât mai rapid un agent propriu în Institut, conducerea Serviciului II a ignorat cu totul faptul că „Voicu” era practic deconspirat încă înainte de a deveni informator, ceea ce, teoretic, îl făcea a fi prea puțin folositor. Realitatea a demonstrat însă faptul că decizia a fost una corectă, agentul surmontând în bună măsură acest handicap prin zelul deosebit de care a dat dovadă.

„Voicu” făcea parte din primele generații ce au urmat și absolvit Facultatea de Istorie la Cluj în timpul regimului comunist, exact în perioada în care stalinismul și rollerismul se manifestau din plin în învățământul și în știința istorică. Imediat după

⁴¹ Până la sfârșitul anului 1957, D.R.S. Cluj reușise să-și suplimenteze agentura folosită pentru supravegherea intelectualilor cu 54 de informatori și 3 rezidenți (*ibidem*, f. 125).

⁴² Un alt informator ne prezintă „calitățile” proaspătului agent: „Sare sus imediat, jighește oamenii și, cu o ușurință condamabilă, concludă pe oricine de dușman. A reușit să înspăimânte oamenii în Institut, lumea îl înconjoară. A început cu cadrele mai vechi, pe care le-a calomniat rând pe rând, și a terminat cu colegii și prietenii săi”. În schimb, Securitatea îl elogia: „de organele noastre este cunoscut ca un element cinstit și devotat față de regimul democrat-popular” (idem, dosar nr. 3.577, ff. 220-222).

⁴³ Agentul fiind etnic sârb, este posibil ca el să se fi aflat în atenția Serviciului II în timpul campaniei antititoiste, prilej cu care Securitatea să fi sesizat faptul că era foarte atașat de regim, precum și disponibilitatea acestuia pentru colaborare.

terminarea facultății, în 1951, „Voicu” a fost încadrat ca cercetător la Institutul de Istorie din Cluj. Erau anii în care dușmanul de clasă își „ascuțea” lupta împotriva regimului, iar îndemnurile la „vigilență” și „ură revoluționară” se auzeau peste tot. Faptul că informatorul a fost pe deplin impregnat cu un asemenea „bagaj ideologic” reiese din cuprinsul aproape al tuturor notelor informative furnizate Securității. Activitatea științifică și cea politică – fie ea prezentă sau trecută – a persoanelor asupra cărora a fost dirijat era interpretată exclusiv prin prisma ideologiei de partid și a marxism-leninismului.

Devenit informator în baza propriei convingeri, agentul a furnizat Securității un număr foarte mare de note informative, multe din inițiativă personală. Așa se și explică faptul că el a fost folosit pentru supravegherea tuturor istoricilor din Institut lucrăți în mod calificat, precum și pentru obținerea de date referitoare la persoanele din obiectiv de care erau interesate organele de represiune. Chiar dacă a fost recrutat și utilizat cu preponderență de către Serviciul II, de serviciile sale a beneficiat din plin și Serviciul III, care a cerut să fie dirijat și asupra persoanelor pe care le-a avut în atenție în Institut. A furnizat o multitudine de note referitoare la Francisc Pall, Silviu Dragomir, Virgil Vătășianu, Samu Benkő, David Prodan, Ștefan Pascu, Constantin Daicoviciu, Sabin Belu, Sigismund Jakö, Iosif Pataki ș.a., primii fiind suspectați de spionaj în favoarea unor state occidentale. În imensa lor majoritate, notele informative erau foarte acre și răutăcioase, mulți dintre cei de mai sus fiind considerați dușmani ai regimului. Totuși, nu deținem date conform cărora, pe baza materialelor furnizate de „Voicu”, Securitatea să fi trecut la deschiderea vreunor acțiuni informative, el fiind dirijat de regulă pe lângă persoanele aflate deja sub supraveghere.

Întrucât dădea dovadă de o atât de mare sollicitudine în colaborarea cu Securitatea, ofițerii încercau folosirea lui „Voicu” pentru supravegherea tuturor persoanelor din mediul intelectual pe care le urmăreau în mod calificat. Însă agentul avea prea puține posibilități informative în afara Institutului de Istorie, lipsindu-i contactele și mai ales pretextele necesare pentru a intra în legătură cu aceste persoane. Spre exemplu, în ianuarie 1957, cerându-i-se o notă informativă referitoare la Virgil Vătășianu, el arăta că pe acesta îl cunoaște „mai mult din perioada de când i-am fost student, căci în ultimul timp am avut prea puține contingente cu dânsul”⁴⁴. Totuși, agentul încerca să surmonteze aceste limitări, printr-o foarte susținută activitate de culegere indirectă de date, de la persoanele despre care știa că sunt în relații mai apropiate cu cei urmăriți de Securitate.

„Tudor Ioan”

La 25 septembrie 1956, Securitatea l-a recrutat ca informator pe istoricul Ioachim Crăciun, care a primit numele conspirativ „Ioan Tudor”⁴⁵. Securitatea aduna

⁴⁴ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3.881, vol. 2, f. 28.

⁴⁵ Pentru detalii referitoare la relația bibliografului cu organele de represiune a se vedea pe larg în Liviu Zgărciu, *Raporturile istoricului Ioachim Crăciun cu Securitatea*, în „Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis”, tom 2/2010, pp. 511-537. Întrucât studiul tratează în amănunt și pertinent această problemă, noi nu vom insista foarte mult și vom încerca să reliefăm doar particularitățile recrutării și colaborării lui Crăciun cu Securitatea în raport cu situația celorlalți agenți din Institut.

materiale în vederea recrutării acestuia de mai bine de un an, ideea atragerii lui la colaborare apărând imediat după reintegrarea în Institut a lui Septimiu Martin, ce se întorsese din detenția politică. Ofițerii de Securitate se opriseră asupra lui Crăciun din două motive principale: fusese membru al P.S.D. – partid în a cărui conducere locală fusese Martin, ceea ce de altfel îi și adusese internarea administrativă – și avea un „trecut șantajabil”.

Momentele „imputabile” din trecutul lui Crăciun erau de mai multe tipuri. În primul rând, era căsătorit cu fiica fratelui lui Alexandru Vaida-Voievod, având așadar un socru moșier, ceea ce condusesese automat la concluzia că „nu poate fi atașat clasei muncitoare”⁴⁶. Apoi, urmasese mai multe stagii de pregătire în Occident (toate grație faptului că era apreciat de Nicolae Iorga, un amănunt ce însă nu interesa deloc Securitatea). Specialitatea pe care se axase, bibliografia, ramură în care devenise unul dintre specialiștii de prim rang din țară, presupusese în trecut și purtarea unei corespondențe susținute cu specialiști străini, cu atât mai mult cu cât în perioada 1926-1939 fusese reprezentantul României în colectivul ce întocmea *Bibliografia internațională a științelor istorice*. Piesa de bază era constituită însă de faptul că fusese secretarul Secției Culturale pe Ardeal a Frontului Renașterii Naționale⁴⁷. Din acest ultim motiv, coroborat cu poziția socială a socrului său, în 1952 Crăciun a fost îndepărtat de la catedră, pierzându-și și postul de la Institut, unde a putut lucra doar ca cercetător în acord.

În afara trecutului „șantajabil”, Securitatea mai avea în mână încă un atu. În primăvara aceluiași an, 1956, Crăciun a revenit la Universitate. Chiar dacă fusese reintegrat cu sprijinul lui Constantin Daicoviciu, poziția sa nu era deloc sigură, iar o eventuală semnalare negativă a conducerii Securității i-ar fi putut atrage pierderea acestui post obținut din nou atât de greu.

Propunerea de recrutare a fost întocmită de către lt. Matei Teodor, lucrător operativ prim la Biroul 2 din Serviciul III, scopul fiind acela de a-l încadra informativ pe Septimiu Martin, căruia recent i se deschisese un D.U.I., precum și pe alți foști lideri locali ai P.S.D.I. aflați sub urmărire. Atragerea la colaborare urma să se facă „în baza materialelor compromițătoare”, care constau exact în aspectele amintite anterior (studii în străinătate, activitate în F.R.N., socru moșier etc.). Șeful Serviciului III, lt. maj. Albu Ioan, a dat dovadă de o viziune mult mai realistă în evaluarea acestor „probe” și le-a respins pe majoritatea dintre ele, apreciind că Crăciun ar fi putut să scape ușor de sub constrângerea lor, ceea ce ar fi dus la un nou eșec⁴⁸. Însă faptul că socrul său era „un element de bază în rândul foștilor exploatare” reprezenta un „argument” valid, care, coroborat cu amenințarea reînălăturării sale de la catedră, putea să ducă la un rezultat

⁴⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3.883, f. 9.

⁴⁷ Liviu Zgârciu, *Locul lui Ioachim Crăciun, întemeietorul Școlii bibliologice clujene, în istoriografia română*, în „Apulum”, vol. XLVII/2010, p. 406.

⁴⁸ Ca exemplu, vom oferi două dintre comentariile făcute de lt. maj. Albu: „Nu văd aceasta ca un material compromițător, că a studiat la Paris”; „ca angajat al statului era obligat să intre în F.R.N.”. Ofițerul chiar conchidea că „materialul existent este insuficient pentru a-l pune în dependență față de noi, totuși printr-o anchetă bine pregătită vom putea obține rezultatul propus” (ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 178.437, ff. 7-8).

pozitiv („singurul material care i se poate imputa și eventual cu pierderea serviciului”)⁴⁹. Pentru a mări presiunea și pentru a scădea șansele de insucces, de transpunerea în practică a recrutării s-a ocupat cpt. Moraru Ioan, locțiitor al șefului D.R.S. Cluj, care a reușit să-l determine pe Ioachim Crăciun să accepte semnarea angajamentului de colaborare conspirată⁵⁰.

Dirijat succesiv de mai mulți ofițeri, agentul a fost folosit de Biroul 2 din Serviciul III cu precădere în Problema P.S.D.I., pe parcursul colaborării „Tudor” furnizând însă și note informative privitoare la colegii săi de la Institut. Modul în care Ioachim Crăciun ducea la îndeplinire sarcinile primite de la Securitate avea să determine însă nemulțumirea ofițerilor care-l dirijau, aceștia exprimându-și de multe ori insatisfacția față de calitatea informațiilor primite, dar mai ales față de modul considerat de ei „distorționat” în care acestea erau prezentate („minimalizează o serie de probleme importante”⁵¹). După mai bine de un an de la recrutare, în decembrie 1957, ofițerul ce-l dirija recunoștea că „rezultate practice în munca cu agentul nu s-au obținut până în prezent, datorită faptului că până în prezent nu s-a dus o muncă de instruire și de îndrumare a agentului și nici nu s-a ținut o legătură permanentă cu el”, arătând că în ultimele trei luni el furnizase „numai două note informative, constituind mai mult date biografice”⁵². De asemenea, având în vedere o notă din 5 noiembrie 1960, referitoare la Septimiu Martin, cpt. Căbulea Traian aprecia că „din ea rezultă înclinația agentului de a-l scoate un om cinstit, fără însă o bază sigură”⁵³. Un alt ofițer îl caracterizat ca fiind „încăpățânat” și cu „rezerve față de noi”, acuzându-l că primea cu reticență sarcinile informative: „mereu caută să arate că elementele din acțiunile în care este dirijat sunt vârstnice și nu se mai interesează de viața politică”⁵⁴.

Din aceste considerente, dar și pentru că era grav bolnav (fapt pentru care pe întreg parcursul anului 1958 nu se putuse ține legătura cu el, situație care s-a repetat parțial și în 1961), iar posibilitățile sale informative scăzuseră foarte mult, istoricul a fost abandonat la 31 martie 1963⁵⁵. Nu a fost niciodată recompensat financiar, dar Securitatea aprecia totuși că îl ajutase în 1961, în momentul pensionării acestuia. Însă forma „ajutorului” oferit ne scutește de orice comentarii: „a fost susținut de organele noastre pentru a-și primi pensia, deoarece, dacă noi vroiam, îl puteam încadra în categoria elementelor lipsite de acest drept”⁵⁶.

„Tudor” reprezintă exemplul tipic al informatorului ce a colaborat exclusiv din constrângere și care a încercat să facă cât mai puțin rău celor spre care era dirijat, achitându-se practic minimal de sarcinile pe care era nevoit să le accepte. Cazul său este însă singular la Institutul de Istorie din Cluj în perioada tratată, toți ceilalți agenți, chiar dacă au fost recrutați și ei prin șantaj, dovedindu-se a fi fără scrupule în turnarea

⁴⁹ *Ibidem*, f. 7.

⁵⁰ L. Zgârciu, *Raporturile...*, p. 525.

⁵¹ *Ibidem*, p. 528.

⁵² *Ibidem*, p. 526.

⁵³ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 234.049, vol. 1, f. 114.

⁵⁴ L. Zgârciu, *Raporturile...*, p. 526.

⁵⁵ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 178.437, f. 24.

⁵⁶ L. Zgârciu, *Raporturile...*, p. 528.

ferventă a colegilor lor la Securitate, ceea ce le-a și asigurat o carieră îndelungată în slujba organelor represive.

„Ionescu Vasile”

Un nou informator foarte valoros în cadrul Institutului a fost recrutat în ianuarie 1959. Este vorba despre „Ionescu Vasile”, a cărui activitate prodigioasă în slujba Securității (până la sfârșitul lui 1989) a avut efecte nocive asupra multora dintre colegii săi, ca și asupra altor intelectuali clujeni cu care acesta s-a aflat în contact. Cu acest nume conspirativ semna notele către Securitate istoricul Sabin Belu, ce până atunci se aflase printre țintele supravegherii informative (fiind urmărit prin D.V.), date fiind desele comentarii critice ce le făcea la adresa regimului comunist.

Ideea recrutării lui Belu a fost lansată în februarie 1958, de către Lt. Sălișteanu Ioan, ofițer la Serviciul II, după ce, din interceptarea unei scrisori, Securitatea a aflat că era în relații bune cu Silviu Dragomir, căruia i se deschisese D.V. ca suspect de spionaj în favoarea Marii Britanii. În plus, viitorul agent avea legături strânse și cu Virgil Vătășianu, urmărit pentru spionaj în favoarea Italiei. Candidatul se afla și în postura ideală (pentru Securitate), întrucât urma a fi arestat și trimis în justiție de Serviciul III pentru „manifestări dușmănoase la adresa regimului nostru”. Lt. Sălișteanu cerea însă conducerii Serviciului II să intervină pentru a stopa arestarea, întrucât, „ținând cont de vastele posibilități de informare”, considera că „măsura preconizată este prematură și încercarea de a-l recruta pe acesta ca agent – existând pentru aceasta și material compromițător – s-ar solda cu un rezultat mult mai pozitiv pentru organele noastre”⁵⁷. Conducerea D.R.S. Cluj a optat pentru recrutare, în condițiile în care varianta arestării putea fi activată și ulterior, dacă persoana în cauză nu ar fi acceptat colaborarea cu Securitatea sau nu ar fi dat randamentul informativ scontat. Chiar dacă recrutarea a fost cerută de Serviciul II, s-a decis ca ea să fie efectuată de către Serviciul III, care putea maximiza eficiența informatorului, dirijându-l și asupra altor persoane din Institutul de Istorie. Pe deasupra, s-a considerat că ofițerul ce-l urmărea prin D.V. pe candidat – Lt. maj. Domnița Nicolae, de la Biroul 6 – avea șanse mult mai mari de succes, întrucât îi cunoștea foarte bine activitatea.

Odată obținut acceptul pentru recrutare, Serviciile III, II și VIII au conlucrat pentru a aduna date cât mai elocvente care să facă șantajul de nerefuzat. Serviciul VIII Anchete a interogat mai multe persoane ce urmau a fi trimise în instanță, adunând mărturii ce-l incriminau pe viitorul agent.

La 23 ianuarie 1959, Lt. maj. Domnița Nicolae i-a fixat o întâlnire candidatului în fața Sfatului Popular Regional Cluj. În momentul în care acesta și-a făcut apariția, a fost imediat urcat într-o mașină a Securității și dus în arestul instituției represive, unde s-a trecut la anchetarea lui, în prezența mr. Moraru Ioan, locțiitor al șefului D.R.S. Cluj. Inițial, istoricul a rezistat presiunilor, negând veridicitatea datelor obținute de Securitate cu ajutorul informatorilor („a avut o poziție necorespunzătoare, făcând declarații mincinoase”). Când însă cei doi ofițeri au început să-i prezinte declarațiile obținute de Serviciul Anchete de la persoane deja arestate și trimise în fața justiției, atrăgându-i-se atenția că refuzul colaborării va duce la arestarea și trimiterea sa în judecată alături de

⁵⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 513, f. 37.

acestea, viitorul agent a realizat că nu avea altă soluție dacă dorea să scape de detenție. Conform mr. Moraru, din acel moment „și-a schimbat atitudinea, dând răspunsuri sincere”. Și-a recunoscut nu doar toate declarațiile și manifestările proprii, ci a oferit și date de interes pentru Securitate referitoare la: Ștefan Meteș, Ștefan Pascu, Septimiu Martin, Ioachim Crăciun, Alexandru Silasi, Gheorghe Bașturea, Teodor Naum ș.a. Chiar datele oferite în timpul recrutării s-au dovedit a fi de un real folos pentru Securitate, lui Alexandru Silasi deschizându-i-se imediat un D.V., în timp ce Teodor Naum avea să fie luat în evidența dosarului de obiectiv⁵⁸.

În pofida faptului că „Ionescu Vasile” nu a cedat deloc ușor șantajului Securității (în total, recrutarea a durat 36 de ore), aceasta nu este o scuză pentru comportamentul ulterior al informatorului. Numai în cei șase ani pe care noi i-am avut în vedere, el a oferit Securității un număr considerabil de date de interes referitoare la toți colegii săi din Institut aflați în atenția Securității, precum și la alți intelectuali clujeni: Silviu Dragomir, Ștefan Meteș, Francisc Pall, Kurt Horedt, I.I. Russu, Ioan Sabău, Mircea Rusu, Sigismund Jakó, Samu Benkő, Nicolae Gudea, Alexandru Neamțu, Samuil Goldenberg, Ludovic Jordáky, Liviu Pataki, Eugen Chirilă, Gheorghe Vinulescu, Mihail Macrea, Ștefan Ferenczi ș.a.

Notele informative furnizate de agent de-a lungul timpului au cauzat în unele situații prejudicii importante persoanelor pe care le cunoștea. Mai mult decât atât, nu de puține ori agentul a oferit informații din proprie inițiativă, indicând totodată Securității și diverse persoane despre care el considera că trebuiau puse sub supraveghere. Spre exemplu, la 22 noiembrie 1964 a sugerat ofițerului că „n-ar strica o «atenție mărită» la Benkő Samu”⁵⁹, pentru ca peste trei ani, într-o notă informativă foarte acră la adresa istoricului de naționalitate maghiară, să ceară aproape imperativ Securității să treacă și la urmărirea soției acestuia: „Sursa atrage încă o dată atenția la deplasările pentru cercetări a soției lui Benkő Samu, Margareta B. Este la Secția de istoria artelor și cercetează castelele nobililor și bisericile reformatate și poate... pe preoții maghiari!”⁶⁰. De asemenea, în august 1972, pe baza notelor informative furnizate de acest agent (ce luase între timp numele conspirativ „Zimbran”), Securitatea a avizat negativ cererea de călătorie temporară în străinătate depusă de cercetătoarea Iudita Winkler, mr. Nagy Wilhelm apreciind că, „din discuțiile avute cu sursa noastră «Zimbran», coleg de serviciu cu susnumita (...) a rezultat că nu există garanții că numita W.I. va reveni în țară în cazul când va pleca în vizită în Israel”⁶¹.

În aprilie 1964, analizând activitatea depusă de informatorul „Ionescu Vasile” în ultimul an, cpt. Imbăruș arăta că acesta „dovedește atașament față de organele noastre, este obiectiv în materialele pe care le furnizează, dând dovadă de sinceritate, este punctual la întâlniri, cu care ocazie materialele le prezintă în scris, respectă instructajul ce i se face, iar datorită pregătirii lui profesionale și politice sesizează ușor

⁵⁸ Idem, fond Rețea, dosar nr. 187.897, vol. 1, ff. 208-210.

⁵⁹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 185.605, vol. 6, f. 19.

⁶⁰ *Ibidem*, vol. 5, f. 713.

⁶¹ Idem, fond Documentar, dosar nr. 3.577, f. 561.

problemele ce ne interesează (..) se bucură de simpatia elementelor cu care intră în contact, fiind sociabil și comunicativ (...) nu a fost recompensat în această perioadă”⁶².

„Popovici Ioan”

În 1964, Biroul 6 din Serviciul III a recrutat un alt istoric din Institut, de data aceasta fiind vorba de un arheolog, I.I. Russu, care și-a ales numele conspirativ „Popovici Ioan”. Scopul recrutării era acela de a acoperi informativ „concentrarea de elemente dușmănoase” existentă la Secția de istorie veche a Institutului. Obiectivul concret era Kurt Horedt, „semnalat cu activitate de diversiune ideologică”, întrucât acesta nu accepta teoria continuității românilor pe teritoriul de azi al țării⁶³.

La mijlocul anilor '60 Securitatea își perfecționase metodele de recrutare, începând să folosească tot mai mult metode persuasive. Directivele primite de la centru le cereau ofițerilor să încerce și atragerea treptată la colaborare a unora dintre persoanele vizate, prin contactarea lor periodică. Scopul era de a câștiga în mod real încrederea candidaților, care să accepte – după un timp – să colaboreze de bunăvoie. Organele de represiune înțeleseseră că un informator ce oferea date din proprie voință era mult mai valoros decât unul ce o făcea din constrângere.

Ofițerul care s-a ocupat de studierea lui Russu, cpt. Imbăruș Nicolae, a propus recrutarea acestuia „pe bază de sentimente patriotice, folosindu-se procedeul atragerii treptate la colaborare”. Metoda a fost aleasă „avându-se în vedere atitudinea sa loială din ultima perioadă față de regim”. Arheologul urma să fie contactat de cpt. Imbăruș și de cpt. Domnița Nicolae, discuțiile inițiale urmând a fi axate pe probleme de istorie, având tocmai rolul de a nu-l timora pe candidat. Din același motiv, întâlnirile urmau să se desfășoare la locuința istoricului. Treptat, sensul convorbirilor urma a fi mutat înspre scopul urmărit de Securitate: „Discuțiile ce se vor purta în procesul atragerii candidatului vor fi duse în mod logic și convingător, în scopul de a ni-l apropia și

⁶² Idem, fond Rețea, dosar nr. 187.897, vol. 1, ff. 43-44.

⁶³ În acea perioadă Horedt era de părere că poporul român s-ar fi format în sudul Dunării (teoria discontinuității), opinie care, de altfel, era susținută și de alți oameni de știință din România. Pentru a lămuri în mod științific problema etnogenezei și a locului de formare a poporului român, în 1956 Prezidiul Academiei R.P.R. a înființat Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român, în care au fost cooptați cei mai importanți istorici, arheologi și lingviști ai momentului, inclusiv Horedt și I.I. Russu. Discuțiile dintre membri au fost destul de aprinse, conturându-se două tabere cu opinii diametral opuse. Lingviștii (Iorgu Iordan, Emil Petrovici și Alexandru Rosetti), bazați pe argumente toponimice și lingvistice, susțineau că poporul român s-a format în sudul Dunării, în timp ce istoricii (mai ales Constantin Daicoviciu, Petre P. Panaitescu, Ion Nestor și Barbu-Câmpina), bazați pe argumente arheologice – nu foarte numeroase însă la acea dată – afirmau continuitatea românilor pe teritoriul țării. Vezi detalii referitoare la această veritabilă dispută științifică în Andrei Măgureanu, *Dezbatări privind etnogeneza românilor în anii '50. De la manualul lui Roller la Tratatul de istorie*, în „SCIVA”, nr. 3-4/2007, pp. 297-301. Horedt, axat pe studierea migrațiilor, s-a plasat în prima tabără, în timp ce I.I. Russu în cea de-a doua. Ulterior, după ce, cu ocazia săpăturilor arheologice pe care le-a făcut în Transilvania, a descoperit probe incontestabile referitoare la rămânerea romanilor sau romanizaților în această zonă, Horedt a acceptat fără rezerve teoria continuității. De altfel, din același motiv, realitatea științifică fiind evidentă, Comisia amintită a fost desființată la sfârșitul anului 1963 (ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 189.573, f. 20).

determina să înțeleagă necesitatea demascării persoanelor care abordează idei sau teorii neștiințifice și dușmănoase referitoare la trecutul istoric al poporului nostru”⁶⁴.

Cei doi ofițeri au mers bine pregătiți la întâlnirile cu I.I. Russu, ei inițiind și susținând discuțiile exact pe temele despre care știau că este preocupat: etnogeneza și continuitatea românilor. La 9 aprilie 1964, după trei contactări, considerând că reușiseră să câștige încrederea candidatului, i-au propus acestuia să colaboreze cu Securitatea. Arheologul a acceptat și și-a ales chiar și numele conspirativ, însă a pus condiția de a nu fi obligat să semneze un angajament.

Pe lângă supravegherea lui Horedt, Securitatea dorea să-l folosească pe „Popovici” și pentru urmărirea altor cercetători: Ștefan Ferenczi, Mihail Macrea ș.a., precum și „pentru cunoașterea activității unor străini care vizitează Institutul de Istorie”. Până în 1966 însă nici unul dintre aceste obiective nu a fost atins, întrucât „agentul o perioadă îndelungată a fost în afara legăturii, prin neprezentarea lui la întâlniri”, pretextând că era plecat, bolnav, ocupat etc.⁶⁵. În fapt, „Popovici” nu dorea să colaboreze cu Securitatea, după cum reiese și din raportul de abandonare, din anul 1977, în care se arată că: „nu a furnizat materiale scrise niciodată, ci doar în mod verbal” și acestea ocazional⁶⁶.

Nu ne sunt foarte clare motivele care l-au determinat pe „Popovici” să accepte colaborarea, întrucât Securitatea nu avea „argumente” cu care să-l constrângă, iar din comportarea ulterioară a acestuia reiese clar faptul că sentimentele sale „patriotice” nu erau atât de înalte încât să-și toarne colegii din convingere. Opinăm că, foarte probabil, acesta nu a avut curajul de a refuza deschis propunerea ce i s-a făcut, mulțumindu-se că a scăpat fără să fi fost obligat să semneze un angajament. La rândul lor, ofițerii de Securitate au fost satisfăcuți că arheologul nu s-a împotrivit direct recrutării, drept pentru care au acceptat promisiunea verbală a acestuia, crezând că vor reuși ulterior să-l determine să dea și materiale scrise. Speranțele Securității au fost însă înșelate de comportarea agentului, care nu a furnizat niciodată vreo notă informativă scrisă.

Cu toate că utilitatea agentului pentru Securitate a fost practic nulă, am ales să detaliem acest caz pentru a reliefa diversitatea comportării informatorilor, precum și a metodelor de recrutare folosite de către organele de represiune.

În afara informatorilor amintiți, Securitatea a avut și alți agenți în Institut, toți recrutați în anii '60: „Leonid”, „Ionescu Andrei”, „Popa Ioan”, „Turdeanu Ovidiu”. Aportul lor informativ – în perioada de care ne ocupăm – a fost însă foarte redus, aceștia fiind folosiți tangențial de către Securitate, astfel că note semnate de cei nominalizați anterior se regăsesc prea puțin sau deloc în dosarele istoricilor urmăriți.

Agentura din afara Institutului

Alături de agenții amintiți anterior, toți cercetători în cadrul Institutului de Istorie, Securitatea din Cluj a folosit cu succes și un număr mare de informatori din afara instituției, care fie aveau legături cu mediul intelectual clujean, fie erau în relații de prietenie cu unii dintre istoricii urmăriți. Date de interes au fost obținute și de la

⁶⁴ *Ibidem*, f. 8.

⁶⁵ *Ibidem*, ff. 27-28.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 9.

agentura recrutată printre persoanele ce dețineau anumite poziții ce le permiteau să intre în contact cu istoricii supravegheați de Securitate, cum ar fi bibliotecari, arhiviști, custozi, studenți etc. Chiar dacă acestora le era dificil să obțină informații din intimitatea celor urmăriți (riscul de a se deconspira fiind foarte mare), rolul lor era de a semnală Securității persoanele cu care aceștia se întâlneau, temele de studiu, volumele consultate sau de care erau interesați (mai ales dacă acestea erau incluse în indexul lucrărilor interzise) etc.

Cei mai valoroși informatori din afara Institutului de Istorie se vor dovedi a fi unele dintre persoanele ce aparținuseră fostei elite politice și intelectuale interbelice clujene. Acestea aveau mai multe avantaje, pe care Securitatea a reușit de multe ori să le fructifice la maxim. Astfel, prin prisma activității desfășurate în trecut sau a mediului în care trăiseră, ele aveau legături apropiate cu un număr foarte mare de intelectuali clujeni, incluzându-i desigur și pe istoricii de vârf. Un alt factor care le creștea acestora potențialul informativ îl constituia faptul că făceau parte din categoria persoanelor ce avuseseră de suferit după instalarea regimului comunist (naționalizarea averii și a locuințelor, îndepărtarea din serviciu, pierderea pensiei etc.), uneori fiind vorba chiar de foști deținuți politici. Nu în ultimul rând, date fiind calitățile intelectuale ce le posedau, reușeau mult mai ușor să inițieze discuții cu persoanele spre care erau dirijate de Securitate. De regulă îi abordau pe cei în cauză având ca pretext teme științifice sau culturale despre care știau că îi interesează pe interlocutori, pentru ca apoi să conducă discuția înspre subiectele de care era preocupată Securitatea. Profitând de încrederea uneori deplină pe care cei urmăriți le-o acordau, informatorii din această categorie reușeau să pună la dispoziția Securității date foarte detaliate referitoare nu numai la întreaga activitate desfășurată de cei în cauză, ci și la atitudinea și manifestările prezente.

Ținem să remarcăm și faptul că unii dintre informatorii din această categorie, a persoanelor aparținând fostei elite intelectuale și politice clujene, s-au evidențiat și prin zelul deosebit de care au dat dovadă în colaborarea cu Securitatea. Nu de puține ori aceștia au furnizat note informative din proprie inițiativă. Totodată, nu ezitau să-și folosească inclusiv timpul liber pentru a aduna informații, reușind astfel să atragă aprecieri laudative din partea ofițerilor ce îi dirijau.

Unul dintre informatorii de acest tip a fost agenta „Predescu Sanda”⁶⁷. Cu acest nume conspirativ semna note informative către Securitate o persoană provenită din fosta elită intelectuală a Ardealului. Este vorba despre Rodica Clopoțel, fiica publicistului Ioan Clopoțel. Tatăl său a fost un cunoscut luptător pentru emanciparea națională a românilor din Transilvania, motiv pentru care în 1918 a fost închis de maghiari la Seghedin. Participant la Marea Unire de la Alba Iulia, Ioan Clopoțel a ocupat apoi mai multe poziții de vârf în cadrul presei din Ardeal. Prin prisma activității sale și a pozițiilor deținute, Ioan Clopoțel avea relații cu întreaga elită politică, culturală și ecclesiastică interbelică din Ardeal, ceea ce a facilitat și accesul fiicei sale la persoanele din aceste categorii. La rândul său, Rodica Clopoțel urmase Facultatea de Arhitectură în Italia, prilej cu care reușise să intre în contact cu toți oamenii de știință români ce studiaseră în Italia, inclusiv cu istoricii Virgil Vătășianu, Francisc Pall, Ștefan Pascu ș.a.

⁶⁷ În unele rapoarte și sinteze informative ale Securității, numele agentei este menționat în mod eronat ca fiind „Petrescu”.

După 1945, Rodica Clopoșel și-a desfășurat activitatea profesională la București, dar în 1953 s-a transferat pe postul de lector la Institutul Politehnic din Cluj.

Până la izbucnirea revoluției de la Budapesta, Rodica Clopoșel a intrat prea puțin în preocupările Securității din Cluj. Însă, în momentul în care de la centru li s-a cerut să treacă la supravegherea intelectualilor, mai ales a celor suspectați de spionaj, ofițerii Serviciului II au considerat că, date fiind legăturile multiple pe care le avea, aceasta putea fi foarte eficientă ca informatoare. În principal, se dorea utilizarea ei pentru a obține date în legătură cu intelectualii suspectați de spionaj în favoarea Italiei, întrucât cunoștea bine atât persoanele în cauză, cât și pe cele emigrate în acest stat. În plus, se aprecia că existau șanse foarte mari să fie recrutată cu succes. Prezumția se baza pe faptul că Securitatea deținea materiale ce atestau faptul că avusese legături cu mișcarea fascistă (în timpul studiilor în Italia), iar apoi cu legionarii, motiv pentru care în 1955 fusese și exclusă din partid și îndepărtată de la catedră. Așadar, metoda aleasă pentru recrutare a fost, din nou, cea a șantajului. În plus, lt. Banciu Constantin, cel care s-a ocupat de acest caz, a speculat și dorința candidatei de a reveni în învățământul superior, dându-i de înțeles că, în funcție de aportul informativ pe care-l aducea, Securitatea urma să o ajute.

Recrutarea a avut loc la 19 decembrie 1956, iar candidata a acceptat colaborarea imediat ce i s-a făcut propunerea de către lt. Banciu, oferind pe loc date de interes referitoare la Virgil Vătășianu și Gheorghe Caragață (lector de limba română la Universitatea din Florența). Pe parcursul colaborării cu Securitatea din Cluj, „Predescu Sanda” a furnizat un număr imens de note informative, referitoare la un număr mare de persoane din oraș, din mai multe medii (intelectuali, doctori, avocați, artiști, foști oameni politici etc.). Folosindu-se de renumele și de cunoștințele tatălui său, la care se adăugau și propriile sale relații (agentă avea și avantajul de a fi o persoană inteligentă și plăcută), „Predescu Sanda” avea acces la o paletă largă de persoane din Cluj, de la tineri intelectuali până la participanți la Marea Unire din 1918. Anunța Securitatea cu privire la orice fel de informație nouă aflată despre vreuna dintre cunoștințele sale, pe multe dintre note informative lt. Banciu făcând precizarea că acestea fuseseră date „din inițiativa sursei”.

„Caracterul” agentei transpare și din conținutul materialelor predate Securității, care de cele mai multe ori nu sunt altceva decât bârfe sau cuprind comentarii extrem de depreciative și malițioase la adresa subiecților. Aceasta era de altfel și principala carență a informatoarei, faptul că, în pofida solitudinii și a zelului de care dădea dovadă, aportul informativ real era destul de scăzut, o cantitate redusă din noianul de date oferite Securității dovedindu-se a fi cu adevărat utilă pentru această instituție.

Întrucât, în toamna lui 1960, „Predescu Sanda” s-a reîntors la București, ea a fost abandonată de către Securitate, Direcția a III-a neavând nevoie de serviciile ei. În cei aproape patru ani în care a furnizat informații pentru Securitatea din Cluj, aceasta a fost recompensat de mai multe ori cu bani, mai ales că lt. maj. Banciu le-a înaintat superiorilor săi rapoarte foarte elogioase referitoare la activitatea agentei⁶⁸.

⁶⁸ Spre exemplu, la 11 august 1958, ofițerul o analiza în felul următor: „Depune mult efort pentru îndeplinirea sarcinilor ce-i sunt trasate și nu-și precupește timpul său liber. Are inițiativă în muncă, venind cu unele propuneri juste” (ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 311.873, f. 71).

Desigur, în multitudinea de note informative înaintate Securității, „Predescu Sanda” s-a referit și la istoricii din Cluj, mai ales că se afla în relații de prietenie cu soțiile unora dintre aceștia (Virgil Vătășianu, Francisc Pall, Silviu Dragomir), pe care le vizita deseori la domiciliu. Informatoarea se folosea de aceste prilejuri pentru a oferi Securității date referitoare la istoricii amintiți, care se regăsesc în dosarele de urmărire calificată ale acestora. De altfel, deschiderea dosarului de verificare a lui Virgil Vătășianu a avut la bază tocmai notele furnizate de „Predescu Sanda”. În afara istoricilor de mai sus, agenta a mai fost utilizată de Securitate și pentru supravegherea altor istorici clujeni, cum ar fi David Prodan, Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, toți având legături prezente sau trecute cu Italia.

Colaborarea Rodicăi Clopoșel cu organele de Securitate nu s-a oprit însă la anul 1960. La 13 octombrie 1961, nemulțumită de faptul că fusese abandonată, ea a trimis un memoriu conducerii M.A.I., în care cerea să fie reactivată ca informatoare. Întrucât nu a primit un răspuns rapid, și-a reiterat de mai multe ori solicitarea. Până la urmă, a fost primită în audiență de gen.-mr. Negrea Vasile, primul adjunct al lui Drăghici, care practic a cedat rugăminților și a ordonat Direcției a III-a să încerce s-o folosească din nou ca informatoare. Cum în București nu mai avea aceleași contacte ca în Cluj, în pofida solicitudinii de care dădea dovadă, aportul său informativ era slab. Foarte multe note informative a furnizat în februarie 1962, după ce efectuase o vizită în Cluj, prilej cu care avea să prezinte Securității date despre toate persoanele cu care se întâlnise. Notele au fost trimise Securității din Cluj, întrucât ele nu erau folosite de Direcției a III-a (de altfel, conform ofițerului, notele le-a predat din proprie inițiativă, întrucât nu îi ceruse nimeni să plece la Cluj și să adune materiale)⁶⁹. În plus, ea nu numai că a cerut ofițerului ce o dirija să o recompenseze financiar („este avidă de bani”), dar i-a solicitat să intervină pentru a o încadra ca profesoară la Institutul Politehnic din București, ceea ce însă acesta nu a reușit. În consecință, s-a apreciat că ea colabora cu Securitatea doar din interese materialiste, astfel încât, în vara lui 1963, a fost abandonată definitiv⁷⁰.

Un caz și mai interesant al informatorilor din această categorie este cel al agentului „Dan Gheorghe” (în unele rapoarte informative apare și ca „Dan George”). Cu acest nume conspirativ semna notele informative către Securitate cunoscutul ziarist interbelic și fruntaș politic Zaharia Boilă. Nepot prin alianță cu Iuliu Maniu, Zaharia Boilă a fost prefect de Târnava Mică și deputat în perioada interbelică. Cu calități intelectuale recunoscute, a condus ziarele „România Nouă” (1933-1945) și „Patria” (1945-1947), condeiul său fiind una dintre principalele arme folosite de Iuliu Maniu și P.N.Ț. împotriva adversarilor politici și a regelui Carol al II-lea, iar după 1945 împotriva comuniștilor. Din acest ultim motiv, în 1950 a fost arestat și închis la Sighet, fiind eliberat abia în 1956. La 13 ianuarie 1961 a fost însă iarăși arestat și condamnat la cinci ani de închisoare. Având 70 de ani, s-a îmbolnăvit destul de grav încă înainte de proces, pe când se afla în detenția Securității din Cluj, chiar și gardienii apreciind că „nu mai rezistă regimului sever ce există la arest”⁷¹. Prin urmare, la 24 aprilie 1962, fiind conștient de faptul că nu avea nici o șansă să scape cu viață din detenție, Zaharia Boilă a

⁶⁹ *Ibidem*, f. 164 passim

⁷⁰ *Ibidem*, ff. 1-2.

⁷¹ *Idem*, dosar nr. 70.243, vol. 1, f. 24.

acceptat propunerea de a colabora cu Securitatea făcută de lt. maj. Papp Ioan, lucrător operativ prim la Biroul „K” din D.R.S. Cluj. Conform ofițerului, „din discuțiile personale purtate cu acesta a rezultat că este dispus a lucra și colabora cu organele M.A.I., însă solicită să fie ajutat uneori cu medicamente și ceva mâncare, care să contribuie la refacerea sau mai bine zis menținerea sănătății în timpul detenției”⁷².

Practic, Boilă a încheiat acest pact din încercarea de a supraviețui, acțiune pe care o considerăm pe deplin justificată și neimputabilă. Însă activitatea informativă desfășurată apoi de el în slujba Securității aruncă această justificare în derizoriu. Ca agent al Securității timp de aproape 15 ani, a furnizat un număr enorm de note informative, referitoare la o multitudine de persoane, cu un efect represiv extrem de nociv, unele dintre ele conducând inclusiv la arestarea și trimiterea în instanță a unor persoane. Așadar, fostul opresat s-a transformat într-o eficientă unealtă în mâinile represiei. Iar din 1963, anul când a fost eliberat din detenție, el nu mai avea nici măcar scuza că a colaborat pentru a-și salva viața.

„Dan Gheorghe”, prin statutul și legăturile pe care le avusese, s-a dovedit de la început a fi foarte util Securității, astfel încât o perioadă el nu a fost transferat la un penitenciar pentru executarea pedepsei, ci a fost menținut în arestul D.R.S. Cluj, unde a fost folosit „în diferite combinații în rândul arestaților care se aflau sub cercetări la Serviciul VIII”. Securitatea fiind foarte mulțumită de serviciile sale, a fost transferat la Penitenciarul Botoșani, unde a fost utilizat cu succes la reeducarea foștilor lideri P.N.Ț. și P.N.L. închiși acolo. În baza activității sale informative, Securitatea l-a recompensat la 15 mai 1963, când a fost grațiat și eliberat din detenție. De asemenea, peste trei luni, fiicei sale Elena i-a fost ridicat D.O. stabilit în com. Vișoara, revenind la Cluj⁷³.

Sistemul grațierii unor deținuți de marcă în schimbul obținerii din partea acestora a colaborării conspirate a început să fie practicat tot mai frecvent la începutul deceniului șapte. Erau avute în vedere mai ales persoanele cu o activitate politică semnificativă în trecut, întrucât după eliberare acestea puteau fi utilizate cu mult mai mare eficiență pentru supravegherea și influențarea foștilor lor colegi politici, grație statutului ce-l avuseseră. La începutul anilor '60, conducerea M.A.I. a cerut analizarea cu atenție a propunerilor de grațiere înaintate de comandantul Penitenciarului Aiud, col. Crăciun, și recrutarea celor considerați a fi corespunzători⁷⁴. După cum bine s-a afirmat, „recrutarea în penitenciar era considerată perioadă de probă și verificare”⁷⁵.

După eliberarea din detenție și întoarcerea la Cluj, „Dan Gheorghe” a fost preluat de Biroul 2 „Partide politice” din Serviciul III, considerându-se că poate da bune rezultate în supravegherea foștilor lideri locali ai P.N.Ț. și P.N.L. Se sconta atât pe numeroasele sale legături cu persoane ce făcuseră parte din elita politică, intelectuală și

⁷² *Ibidem*, f. 4.

⁷³ Aceasta a fost eliberată nu numai ca o recompensă pentru colaborarea tatălui său, ci și pentru propria colaborare: „pentru sinceritatea și bunăvoința manifestată în colaborarea cu organele noastre, cât și pentru valoarea informațiilor pe care le-a furnizat, pentru stimularea sa în munca informativă de viitor” (*ibidem*, f. 32).

⁷⁴ Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, nr. 4/2009, p. 286.

⁷⁵ *Ibidem*.

eccelesiastică (greco-catolică) a Clujului, cât și pe statutul său de fost deținut politic, care, teoretic, îl plasa mai presus de orice bănuială referitoare la o eventuală colaborare cu Securitatea. Iar agentul a răspuns întru-totul așteptărilor și, profitând de atuurile amintite, a furnizat un număr enorm de note informative referitoare la toți foștii oameni politici din Cluj pe care-i cunoștea. Datele oferite de el au fost apreciate de Securitatea din Cluj ca fiind foarte valoroase, ele fiind folosite în toate dosarele de urmărire informativă ce le avea deschise asupra persoanelor din categoria amintită. În 1964, informațiile furnizate de „Dan Gheorghe” au condus la arestarea și trimiterea în instanță a unui grup de persoane. În notele periodice de analiză, mr. Căbulea se exprima elogios referitor la activitatea acestui informator: „Agentul se prezintă la întâlniri punctual și în toate cazurile cu material. Susnumitul respectă instructajul care i se face în scopul realizării sarcinilor trasate și manifestă interes în acest sens”; „a dovedit orientare, spirit de sesizare (...) dovedindu-se a fi preocupat de îndeplinirea sarcinilor”⁷⁶.

Pentru „Dan Gheorghe”, colaborarea cu Securitatea s-a transformat într-o adevărată preocupare, aproape o pasiune. Unele dintre afirmațiile sale din notele informative ar putea avea chiar accente hilare, dacă nu am ști că, în urma activității sale de informator, mai mulți oameni au fost aruncați în detenție. Spre exemplu, într-una din note își exprima dezamăgirea față de faptul că, întrucât în acea zi plouase, nu întâlnise pe nici unul „din cei vechi” în parcul central din Cluj și astfel nu-i putuse oferi ofițerului date noi. De asemenea, aflat într-o vizită cu sarcini informative acasă la Ștefan Meteș, s-a arătat foarte nemulțumit de faptul că discuția fusese acaparată de soția istoricului, el nemaireușind s-o canalizeze înspre direcția dorită de Securitate („văzând că nu apuc la vorbă din cauza ei, am preferat să scurtez vizita”)⁷⁷. Acest gen de aprecieri este foarte greu de găsit la alți informatori ai Securității, ele fiind definitorii pentru „caracterul” agentului.

Întrucât dovedea o mare conștiinciozitate și solitudine în colaborarea cu Securitatea, la care se adăuga și faptul că avea legături numeroase în rândul fostei elite politice interbelice, mr. Căbulea aprecia în 1965 că „Dan Gheorghe” putea fi folosit și pentru urmărirea unor obiective ale Securității din afara Clujului și chiar din afara țării⁷⁸. Acestei idei i s-a dat curs, iar informatorul a fost utilizat cu foarte bune rezultate și pentru urmărirea unor foști lideri ai P.N.Ț. din întreaga țară, el fiind marșrutizat cu sarcini informative la București, Timișoara, Brașov, Alba Iulia și în alte localități. Agentul nu s-a dat în lături nici de la a oferi Securității informații inclusiv despre cumnatul său Ionel Pop. În 1966 a fost trimis special în acest scop la București, la cererea Direcției a III-a, profitându-se de faptul că urma să fie găzduit de acesta. Cu ocazia respectivă, i s-a trasat și sarcina de a-i vizita pe Ghiță Pop, Corneliu Coposu, Ioan Hudiță, Virgil Solomon, precum și pe alți foști lideri P.N.Ț., despre care trebuia să

⁷⁶ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 70.243, vol. 1, ff. 74, 81.

⁷⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3.885, f. 13.

⁷⁸ „Agentul poate fi marșrutizat și în alte localități din țară, în scopul de a stabili concepțiile și activitatea politică a unor elemente de talia sa. De asemenea, poate fi folosit și în reluarea legăturilor cu multe elemente ce fac parte din emigrația română din străinătate” (idem, fond Rețea, dosar nr. 70.243, vol. 1, f. 81).

adune cât mai multe date de actualitate⁷⁹. Cum informațiile aduse de informator cu acest prilej au fost apreciate ca fiind foarte valoroase, în anii următori a fost marșrutizat periodic la București, sarcinile încredințate fiind tot mai complexe.

În 1969, pentru a păstra și mai bine conspirativitatea acestui agent valoros, mr. Căbulea i-a dat un nou nume conspirativ: „Botezan Petre”. Apogeul „carierii” de informator a fost atins în 1973, șeful Serviciului I Informații interne din I.J. Cluj, lt.-col. Mușuroia Gheorghe, după ce arăta că informatorul „a furnizat un volum mare de informații în legătură cu foștii membri în conducerea partidelor politice burgheze P.N.Ț. și P.N.L. din Cluj, București și alte localități din țară”, preciza următoarele: „A fost marșrutizat la București, cu care prilej a îndeplinit mai multe sarcini operative, dovedind o bună orientare în culegerea informațiilor. S-a reușit să se depisteze lucrări de importanță deosebită pe linia planului «Biblioteca», fapt pentru care Direcția I ne-a transmis mulțumiri scrise”. Mai exact, „pe baza informațiilor lui, organele noastre au intrat în posesia testamentului lui Iuliu Maniu în original”. Pentru această activitate, numai în ultimul an fusese recompensat financiar de mai multe ori, cu suma totală de 2.200 lei⁸⁰. De altfel, ca răsplată pentru informațiile furnizate, încă din anul 1964 mr. Căbulea îi înmâna agentului periodic bani, de regulă 150 lei la două-trei luni. A fost abandonat în 1976, întrucât, dintr-o eroare cauzată de dorința de a obține cât mai multe informații, exista suspiciunea că s-a deconspirat față de un fost lider P.N.Ț.

Cum era și firesc, Securitatea din Cluj l-a dirijat pe „Dan Gheorghe” și pentru urmărirea istoricilor pe care-i avea în atenție. A fost utilizat de regulă pentru supravegherea acelor istorici ce avuseseră și o activitate politică în perioada interbelică, de care reușea să se apropie mult mai bine. În perioada pe care o avem în atenție, agentul a fost folosit mai ales pentru urmărirea lui Ștefan Meteș, care-l invita deseori să-l viziteze la domiciliu, și a lui Coriolan Suciu.

Eșecul metodei atragerii treptate la colaborare: cazul Virgil Vătășianu

În 1957 Serviciul II a deschis un D.V. asupra lui Virgil Vătășianu, suspectându-l de spionaj în favoarea Italiei. „Argumentele” constau în faptul că fusese o perioadă îndelungată secretar al Școlii Române de la Roma, precum și o recentă vizită primită din partea Rosei del Conte, fost lector de limba italiană la Universitatea din Cluj, revenită temporar în 1956 în oraș. După ce verificarea a fost prelungită de mai multe ori, durând aproape trei ani, lt. maj. Banciu Constantin a conchis că suspiciunile nu erau întemeiate, cerând închiderea dosarului. De fapt, ofițerul considera că, date fiind atitudinea corectă a istoricului și faptul că era satisfăcut în plan profesional, acesta putea fi atras cu succes la colaborare și folosit ca informator pe linia spionajului italian. Vătășianu prezenta marele avantaj că avea legături cu toate persoanele ce studiaseră în Italia, precum și cu profesorii români ce predaseră la Școala Română de la Roma.

Prin urmare, în 1959, lt. maj. Banciu a propus recrutarea lui Vătășianu. Ofițerul recunoștea însă că nu existau prea multe date care să confere o oarecare certitudine că Vătășianu va accepta colaborarea. Șantajul nu putea da rezultate, deoarece nu se reușise

⁷⁹ Pentru cheltuielile impuse de această deplasare, înainte de plecare i se oferise suma de 500 de lei (*ibidem*, f. 83).

⁸⁰ *Ibidem*, f. 299.

strângerea nici unui fel de material compromițător la adresa acestuia, iar o recrutare pe bază de sentimente patriotice era destul de improbabilă („nu se poate afirma că este o persoană atașată regimului”). Lt. maj. Banciu opina că putea fi folosită doar metoda atragerii treptate la colaborare, prin purtarea periodică a unor discuții persuasive cu acesta, în care să i se prezinte nocivitatea activității desfășurate de anumite persoane din anturajul său și, gradual și punctual, să i solicite sprijinul informativ. Întrucât metoda era nouă în practica organelor de Securitate și reclama deținerea de către ofițerul recrutor a unei mari experiențe profesionale și umane, precum și a unor abilități intelectuale superioare, la care se adăuga și faptul că obiectivul „este o persoană deosebit de inteligentă și abilă, bucurându-se de aprecieri favorabile în rândul intelectualității clujene”, lt. maj. Banciu propunea ca recrutarea să fie efectuată de unul dintre șefii Securității din Cluj⁸¹. Ofițerul era conștient de faptul că Vătășianu ar fi refuzat orice fel de discuție de această natură cu un simplu angajat al Securității.

Propunerea a fost aprobată de șeful D.R.S. Cluj și a fost avută în vedere o anumită vreme de conducerea Securității din oraș, după care a fost abandonată tacit, fără ca măcar să se treacă la o primă contactare. Foarte probabil că nici unul dintre ofițerii de la vârful organelor locale de represiune, obișnuiți cu recrutările pe bază de șantaj, nu a considerat că are toate calitățile necesare unei recrutări de o asemenea anvergură, nedorind să suporte consecințele unui eșec aproape cert. Propunerii i se va da curs abia după patru ani, când la conducerea D.R.S. Cluj avea să vină un ofițer mult mai ofensiv, mr. Nicolae Pleșiță.

Revenirea istoricului în atenția Securității s-a produs în februarie 1963, în momentul în care Ministerul Învățământului a depus o cerere la Comisia pentru Vize și Pașapoarte de pe lângă Consiliul de Miniștri pentru a obține aprobarea plecării lui Vătășianu în Italia pe o perioadă de 15 zile, în cadrul unui schimb de cadre didactice cu Universitatea din Bologna.

De toate aceste plecări în Occident era informată și Direcția Informații Externe, pentru a încerca să profite informativ cu sprijinul unora dintre aceste persoane. În acea perioadă, metoda avea deseori succes, întrucât li se sugera solicitanților că aprobarea de a pleca era condiționată de colaborarea informativă cu Securitatea. Chiar dacă prevederile legale interziceau astfel de practici și o persoană putea fi respinsă doar dacă era urmărită în mod calificat sau dacă avea „manifestări dușmănoase”, omnipotența Securității era arhicunoscută și prea puțini au fost cei care nu s-au temut de faptul că ignorarea solicitărilor acesteia putea să ducă la respingerea cererii de călătorie în Occident. Desigur, aceasta nu înseamnă automat că toți cei ce au călătorit în străinătate în anii '60 au fost informatori ai Securității. În primul rând, Securitatea nu făcea presiuni de colaborare asupra tuturor persoanelor ce plecau în Occident (ceea ce ar fi fost și foarte dificil de pus în practică chiar dacă ar fi dorit-o, în condițiile creșterii substanțiale – față de trecut – a numărului cererilor aprobate). Eforturile de recrutare îi viza doar pe acei solicitanți care aveau legături cu persoanele sau obiectivele pe care le urmărea informativ. Chiar și așa, persoanele inteligente și abile reușeau să se eschiveze în mod onorabil de la aceste solicitări, mimând colaborarea sau chiar creând iluzia că sunt dispuse să sprijine informativ Securitatea.

⁸¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3.881, vol. 2, ff. 11-17.

Din rândul acestei ultime categorii a făcut parte și Virgil Vătășianu. După ce Securitatea a aflat de cererea istoricului de plecare în Italia, o fișă biografică a acestuia a fost trimisă la Biroul 2 din Serviciul I din D.I.E., care răspundea la nivel central de contracara în exterior a acțiunilor anticomuniste ale emigrației române din Italia. Trecutul, legăturile și prestigiul lui Vătășianu îl făceau a fi foarte util pentru acel compartiment al D.I.E. Prin urmare, conducerea D.I.E. s-a mobilizat foarte rapid. La 26 februarie 1963, mr. Carata Tănase a întocmit un raport de deplasare la D.R.S. Cluj pentru „studierea și recrutarea lui Virgil Vătășianu (...) în scopul trimiterii sale cu sarcini informative în această țară”⁸². Ajuns la Cluj, ofițerul a consultat materialele informative deținute de Securitatea locală și a ajuns la concluzia că preconizata recrutare nu era chiar atât de ușor de realizat. A cerut să se dea curs vechii propuneri a lt. maj. Banciu Constantin, conform cărora șanse mai mari de succes ar fi avut un ofițer superior, mai ales că acum statutul profesional și social al lui Vătășianu era și mai înalt, el fiind proaspăt primit în Academia R.P.R. și laureat al Premiului de Stat. La 2 martie 1963, s-a înaintat propunerea ca recrutarea să fie realizată la Cluj de șeful Serviciului I din D.I.E., mr. Moga Gheorghe, un ofițer cu o pregătire superioară și cu o foarte bună cunoaștere a domeniului, el fiind recent întors de la Roma, unde condusesese timp de mai mulți ani Rezidența de spionaj a D.I.E. din Italia⁸³. Importanța acordată de D.I.E. acestui caz reiese și faptul că propunerea de recrutare a lui Vătășianu a fost înaintată spre aprobare chiar lui Alexandru Drăghici, care s-a declarat pe deplin de acord⁸⁴.

Între timp, carieristul șef al D.R.S. Cluj, mr. Pleșiță Nicolae, s-a gândit să profite el de această oportunitate, drept pentru care nu a mai așteptat sosirea mr. Moga de la București. Considerând și el că propunerea lt. maj. Banciu, de atragere treptată la colaborare, era cea mai viabilă, ofițerul a trecut personal la transpunerea ei în practică. La 4 martie 1963, mr. Pleșiță l-a contactat pe Virgil Vătășianu, având ca pretext cererea de plecare în Italia depusă de istoric. Discuțiile au avut un caracter exclusiv de tatonare, fiind axate doar pe activitatea științifică a istoricului. Cum Vătășianu i-a răspuns politicos la toate întrebările („s-a dovedit a fi un element sincer”), mr. Pleșiță a conchis că metoda de recrutare avea șanse de reușită și le-a ordonat subalternilor să adune date noi și de actualitate despre istoric⁸⁵.

Pentru a se satisface și solicitările D.I.E., coordonarea supravegherii lui Vătășianu a fost încredințată cpt. Cuibus Aurel, șeful Grupei I Informații externe din cadrul D.R.S. Cluj. La 5 martie 1963 acesta a întocmit un plan de măsuri, în care se prevedea interceptarea întregii corespondențe a istoricului, precum și introducerea de mijloace T.O. în locuința acestuia (aparatura de ascultare urma să fie instalată în perioada în care Vătășianu se afla în Italia). De reținut este faptul că ofițerul îi alocase deja lui Vătășianu un nume conspirativ („Vlădescu”) deși acesta se afla în curs de recrutare, neexistând nici un fel de certitudine că urma să accepte colaborarea⁸⁶.

⁸² Idem, fond S.I.E., dosar nr. 3.075, f. 6.

⁸³ Idem, fond Cadre, dosar nr. 46, f. 126.

⁸⁴ Idem, fond S.I.E., dosar nr. 3.075, f. 7.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 12.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 15.

Securitatea a continuat să mențină același ritm accelerat de acțiune. Astfel, la 12 martie 1963, mr. Moga Gheorghe s-a deplasat la Cluj pentru a-l contacta și el pe Virgil Vătășianu. Istoricul a fost invitat la sediul Securității locale, pretextul fiind iarăși cererea depusă de plecare în Italia. Chestionat asupra activității sale din trecut în Italia, el i-a arătat ofițerului că a avut preocupări „exclusiv științifice și nu s-a ocupat și nu se ocupă cu politica”. Vătășianu a subliniat faptul că el considera ca o datorie a sa să-și desfășoare cât mai bine activitatea de cercetare. Mr. Moga i-a spus că Securitatea are încredere în el, dar că are „obligția cetățenească” de a face o informare verbală după întoarcerea din Italia, lucru cu care istoricul a fost de acord. Ofițerul a considerat că rezultatele obținute erau suficiente pentru prima tatonare și nu a insistat mai mult, neindicându-i nici o țintă concretă și nici o persoană sau problemă pe care să le aibă în vedere⁸⁷. În raportul său, mr. Moga preciza că era nevoie de o nouă contactare a istoricului, după întoarcerea acestuia din Italia, și, în funcție de rezultatul acesteia, urma să se decida dacă aveau să fie continuate demersurile pentru atragerea la colaborare⁸⁸. Mai exact, se putea trece la recrutare doar dacă Vătășianu ar fi prezentat o informare „onestă”, referindu-se și la unele dintre obiectivele Securității.

Virgil Vătășianu nu a confirmat însă așteptările Securității. La întoarcerea din Italia, istoricul a „uitat” promisiunea făcută mr. Moga, neprezentându-se la Securitate pentru a face informarea verbală făgăduită. Abia după două luni, la solicitarea expresă a mr. Pleșiță, a avut o întâlnire cu acesta, dar „n-a avut nimic deosebit de semnalat” referitor la vizita și activitatea sa în Italia și nici despre persoanele întâlnite acolo. Mr. Moga a conștientizat faptul că istoricul refuza să colaboreze și, neavând nici un mijloc de constrângere, a dispus abandonarea tentativei de recrutare și sistarea contactelor cu acesta⁸⁹. Beneficiind de statutul său profesional și social ridicat și de faptul că era „pe val” din punct de vedere științific (fără însă a face compromisuri ideologice), Virgil Vătășianu a reușit să reziste într-o manieră elegantă presiunilor Securității și să nu accepte colaborarea informativă.

Un „fiu de țăran sărac” refuză să devină informator

Tot în 1963 s-a consumat și o altă tentativă eșuată de recrutare a unui cercetător de la Institutul de Istorie. Este vorba de Liviu Botezan, ce activa și ca lector al Institutul Pedagogic din oraș, după ce anterior fusese asistent la Facultatea de Istorie din „U.B.B.”. Asupra lui s-a oprit cpt. Toma Dumitru, șef birou în cadrul Serviciului VII Supraveghere operativă și investigații, care avea nevoie de un agent pe linie de investigații în cartierul în care locuia Botezan, precum și la locurile acestuia de muncă. Ofițerul sublinia mai ales că pe strada pe care domicilia cercetătorul locuiau mai mulți

⁸⁷ La începutul anilor '60, folosirea de către Securitate a metodei atragerii treptate la colaborare se afla încă într-un stadiu incipient, ea fiind perfecționată abia la sfârșitul deceniului șapte. În acea perioadă, simplul fapt că obiectivul accepta să stea de vorbă cu ofițerul de Securitate era apreciat ca un rezultat pozitiv al primei contactări. Foarte rar erau trasate sarcini informative după această primă discuție, ele fiind date gradual, în timpul următoarelor contactări, și doar în situația în care persoana în cauză manifesta disponibilitate în acest sens.

⁸⁸ Idem, fond S.I.E., dosar nr. 3.075, ff. 21-26.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 75.

maghiari și era necesar un informator care să furnizeze date referitoare la comportarea acestora.

Anumite detalii din biografia lui Botezan i-au creat ofițerului impresia că el va accepta de bună voie colaborarea cu Securitatea: participase ca voluntar pe Șantierul de la Bumbesti-Livezeni, fusese secretar BOB U.T.M. la facultate, iar după ce terminase armata a muncit trei ani ca locuitor politic la un detașament de muncă din Urziceni. În plus, cpt. Toma credea că determinant va fi și simțul de clasă al cercetătorului. Raportul său cu propunerea de atragere la colaborare, din 11 iunie 1963, este elocvent: „Recrutarea candidatului se va face pe baza sentimentelor sale patriotice. Garanția că viitorul agent va colabora în mod cinstit cu organele Securității Statului rezultă din faptul că cel în cauză este fiu de țăran sărac, de mic copil a cunoscut greutățile existente în regimul burghezo-moșieresc”⁹⁰.

După ce a fost obținut avizul mr. Pleșiță, ofițerul a trecut la transpunerea în practică a recrutării. În seara de 28 iunie 1963, cpt. Toma l-a abordat pe Liviu Botezan într-un birou din clădirea „U.B.B.”, purtând discuția conform planului („pe teme politice, cu privire la lupta de clasă pe țărâm ideologic și alte probleme, care mi-au dat posibilitatea să-i fac propunerea de a colabora în secret cu organele noastre”). După trei ore, probabil lipsit pe moment de alte soluții, Botezan s-a arătat a fi „convins” de argumentele ofițerului și a acceptat să semneze un angajament de colaborare, primind numele conspirativ „Șoș Gheorghe”, stabilind totodată o primă întâlnire informativă peste două săptămâni⁹¹.

Spre stupoarea ofițerului, la această reîntâlnire Botezan l-a anunțat că refuză „în mod categoric” să furnizeze vreo informație Securității. Pentru a oferi o motivare poziției sale și a scăpa de presiunile Securității, cercetătorul a prezentat tot felul de pretexte, susținând inclusiv faptul că „de cei din jur este considerat ca un element dubios”, fiind evitat de „inamicii” regimului. La 11 septembrie 1963, Securitatea a făcut o ultimă tentativă de a-l determina totuși să colaboreze, de această sarcină ocupându-se locuitorul șefului Serviciului VII, mr. Demeter Carol, care a avut și el o discuție cu Liviu Botezan. Fără nici un fel succes însă: „ne-a confirmat că manifestă rea voință și că privește problema colaborării cu organele noastre cu puțin simț de răspundere”. Prin urmare, la 17 septembrie 1963, mr. Pleșiță a fost nevoit să aprobe abandonarea „informatorului” și să bifeze un nou eșec⁹².

Insuccesul creării de agentură în rândul maghiarilor

Începând de la sfârșitul anilor '50, Securitatea din Cluj era tot mai mult interesată de obținerea unor date referitoare la lucrările științifice ale intelectualilor din oraș, din dorința de a vedea dacă nu cumva aceștia urmăreau să insereze unele idei „subversive” în lucrările lor. În atenție se aflau cu precădere volumele și studiile care tratau problemele etnogenezei și continuității românilor în Transilvania. Într-o primă fază, Securitatea s-a mulțumit cu adunarea de la agenți a notelor informative în care erau semnalate aceste probleme, fără a încerca să afle prea multe amănunte suplimentare.

⁹⁰ Idem, fond Rețea, dosar nr. 178.645, ff. 1-3.

⁹¹ *Ibidem*, ff. 5-6.

⁹² *Ibidem*, f. 8.

Treptat, pe măsură ce materialele de acest tip se înmulțeau, ofițerii clujeni de Securitate au început să solicite informatorilor precizări cât mai nuanțate și mai concrete, sesizând faptul că acestea puteau prezenta importanță. Credem că această modificare de optică a organelor de represiune s-a datorat și schimbărilor în ceea ce privește viziunea regimului comunist asupra politicii naționale, în ultimii ani ai lui Gheorghiu-Dej făcându-se primii pași vizibili în direcția național-comunismului. Securitatea a devenit astfel mult mai atentă la acest tip de probleme ideologice, iar în anii următori s-a concentrat tot mai mult pe aceste aspecte, apogeul fiind atins în a doua parte a regimului Ceaușescu. Prevenirea încă din fază incipientă a apariției unor lucrări cu conținut neconvenabil regimului a fost avută în vedere de către Securitate abia de la finalul anilor '50, pentru ca, ulterior, acestei activități să-i fie acordată o atenție tot mai sporită.

De asemenea, Securitatea din Cluj a fost obligată practic să acorde o atenție mult mai mare acestor aspecte și ca urmare a apariției unor evenimente locale care-i reclamau intervenția informativă. Ne referim aici la demonstrația studenților români din seara zilei de 24 ianuarie 1959, ce a avut evidente nuanțe naționaliste⁹³, precum și la scandalul – izbucnit în martie 1959 – legat de apariția unui manual de gramatică a limbii maghiare, ce conținea expresii anticomuniste, manual redactat de doi cercetători maghiari de la Filiala Cluj a Academiei R.P.R. (Francisc Gazda și Jenő Nagy), primul dintre ei cunoscut cu concepții revizioniste⁹⁴.

⁹³ Cu ocazia împlinirii Centenarului de la înfăptuirea Unirii Principatelor, autoritățile comuniste au dorit să profite propagandistic de acest moment, aniversând pentru prima dată evenimentul în mod oficial. Vestea i-a însuflețit imediat pe studenții români din Cluj, care au fost prezenți în număr foarte mare la serbare, iar după finalizarea ceremoniei publice au continuat să sărbătorească în centrul orașului, jucând la nesfârșit *Hora Unirii*. La lăsarea serii, studenții s-au despărțit în mai multe grupuri mari, de regulă pe profilul studiilor, fiecare mergând la profesorii favoriți pentru a le cânta serenade. Practic întreg orașul era străbătut de grupuri de studenți ce cântau cântece naționale. Era pentru prima dată după aproape 15 ani când studenții români din Cluj aveau ocazia de a da frâu liber sentimentelor lor naționale. Însă cum acestea fuseseră înăbușite prea mult timp, exista și pericolul ca manifestația să degenereze, poate chiar să ducă la violențe contra maghiarilor. După cum afirma un participant, „dacă s-ar fi spus ceva, nimic n-ar fi fost în stare să oprească masa aceea imensă de studenți care manifestau românește” (idem, fond Rețea, dosar nr. 144.541, f. 45). Probabil că acesta a fost și motivul principal, alături de faptul că manifestațiile scăpaseră total de sub controlul organelor de stat, care a determinat Securitatea și Miliția să intervină de urgență. Primele arestări au fost operate chiar în acea noapte, ele continuând timp de mai multe luni, pe măsură ce noi nume de participanți erau descoperite din anchetarea celor reținuți. Printre victime s-a numărat și tânărul arheolog Ion Horațiu Crișan, arestat după ce soția sa a recunoscut în anchetă că în locuința lor s-au cântat „cântece naționaliste” (mai exact, *Deșteaptă-te române!*). Dacă Crișan a scăpat de proces – grație intervențiilor lui Constantin Daicoviciu – alții au fost mai puțin norocoși, mai mulți studenți participanți la manifestație fiind condamnați, împreună cu profesorii Eduard Pamfil (care a ținut un discurs înflăcărant studenților ce cântau *Hora Unirii*, discurs taxat de „Axinteanu” ca fiind „fals naționalist, demagogic”) și Octavian Balint (care a și decedat în detenție, la 14 august 1962, la Periprava). Vezi detalii referitoare la anchetă și proces în idem, fond Penal, dosar nr. 1.592, vol. 1-6.

⁹⁴ În 1956, Editura Didactică le-a cerut lui Francisc Gazda, Jenő Nagy și Nicolae Fejer să redacteze un manual de gramatică a limbii maghiare pentru clasa a VI-a. Editura i-a solicitat lui

Securitatea din Cluj avea așadar un exemplu concret al faptului că lipsa controlului materialelor redactate și publicate de oamenii de știință sau de intelectuali putea să ducă la apariția unor lucrări cu conținut necorespunzător, astfel încât va depune eforturi tot mai susținute pentru a preveni apariția unor cazuri similare. În acord cu schimbarea politicii partidului în problema națională, o atenție tot mai mare trebuia acordată materialelor redactate de oamenii de știință maghiari, pentru a se evita publicarea unor materiale cu nuanțe naționaliste, iredentiste sau revizioniste.

Acțiunile Securității din Cluj au trecut însă rapid de la descoperirea acestor probleme științifice de „diversionism ideologic” la supravegherea foarte atentă a intelectualilor maghiari, o atenție deosebită fiind acordată, desigur, istoricilor. Inițial, pentru supravegherea cercetătorilor de naționalitate maghiară suspectați de atitudine naționalistă, Securitatea s-a folosit cu succes de informatori recrutați din rândul istoricilor români, speculând sentimentele antimaghiare ale unora dintre aceștia. De multe ori, atunci când li se solicitau note informative referitoare la maghiari, agenții români nu ezitau prea mult în a se lansa în diverse acuze, unele chiar virulente, la adresa colegilor lor de altă etnie⁹⁵.

Faptul că Securitatea din Cluj avea în rândul istoricilor doar agenți români aducea însă anumite greutatea în ceea ce privește supravegherea informativă a cercetătorilor maghiari suspectați de a avea o poziție iredentistă. Mai exact, informatorii români, chiar dacă furnizau date de valoare, nu puteau fi folosiți la potențialul maxim, întrucât ei nu erau acceptați în cercul maghiarilor aflați în atenție. Tocmai din aceste motive, ofițerii din Biroul 7 al Serviciului III și-au concentrat eforturile în direcția recrutării unor agenți din rândul istoricilor maghiari, de preferință dintre aceia care aveau legături cu cei acuzați de atitudini naționaliste.

Preocuparea pentru crearea unei rețele informative printre intelectualii maghiari era mai veche, ea datând din perioada imediat următoare evenimentelor revoluționare

Gazda, care era șeful colectivului de redactare, să introducă și un vocabular de cuvinte maghiare uzuale. Cei trei au întocmit manualul, ce a fost folosit de elevi în anii școlari 1957/1958 și 1958/1959. La începutul lui 1959, când Direcția Generală a Presei și Tipăriturilor a dorit să reediteze manualul, s-a observat faptul că ordinea în care erau așezate cuvintele în vocabular, deși respecta criteriul alfabetic, ducea la apariția unor expresii „cu conținut dușmănos”. Spre exemplu: „tânăr muncitor/animal de jug”; „capitalism/sclipitor”; „nebunie/bolșevic”; „mamă vitregă/Moscova”; „tribunal popular/cel care prosteste poporul”; „în unitate/salariu de mizerie/fără apă, fără mâncare” etc. Securitatea a fost informată imediat, descoperindu-se că cei trei întocmiseră în 1955 un manual pentru clasa a V-a cu un vocabular identic, care fusese tipărit și folosit fără ca nimeni să observe expresiile amintite. Întrucât ambele vocabulare fuseseră redactate exclusiv de către Francisc Gazda, acesta a fost trimis în judecată, în timp ce Nagy și Fejer au fost eliberați (idem, fond Documentar, dosar nr. 13.190, ff. 165-172).

⁹⁵ Spre exemplu, în 1964, un simplu D.V. deschis pe numele lui Ștefan Ferenczi (ca suspect de spionaj în favoarea Marii Britanii), s-a transformat în D.U.I., întrucât agenții „Leonid”, „Oprea Vasile”, „Ionescu Vasile” și „Popa Ioan” (toți români), deși au infirmat suspiciunile inițiale ale Securității, au arătat că istoricul maghiar „desfășoară activitate naționalistă maghiară”. D.U.I.-ul a fost închis în 1969, când s-a constatat că erau false „sesizările” informatorilor români, de tipul: „șovin încarnat”, „unul dintre cei mai înfocați naționaliști” (idem, fond Informativ, dosar nr. 557.774, vol. 1, ff. 1-2, 369).

de la Budapesta, din anul 1956. La 6 mai 1957, șeful Biroului 7, lt. maj. Domnița Nicolae, a transmis următorul ordin subordonaților săi: „Acordați atenție pentru urmărirea informativă a elementelor naționaliste maghiare de la Academie. Trebuie recrutat de urgență agent”⁹⁶.

Dar, de la momentul transmiterii ordinului și până la transpunerea lui în practică, aveau să treacă mai bine de trei ani. Abia în toamna anului 1960 Securitatea din Cluj a trecut la recrutarea unui istoric maghiar, acțiunea finalizându-se însă cu un eșec. Astfel, lt. maj. Domnița Nicolae s-a oprit asupra lui Samu Benkő, crezând că acesta va accepta foarte ușor să devină agent al Securității. Două au fost motivele principale care l-au condus la această concluzie. Benkő fusese ajutat pentru obținerea unei locuințe de către șeful D.R.S. Cluj, col. Breban Iosif. Apoi, el avea o origine socială (fiu de preot), un trecut (membru în două organizații horthyste) și anumite manifestări imputabile (atitudini „reacționare”), motive pentru care de altfel și fusese exclus din P.M.R. și apoi îndepărtat din învățământul superior. Astfel, lt. maj. Domnița spera că fie Benkő va accepta colaborarea de bunăvoie, grație serviciului făcut de col. Breban, fie va fi șantajat și obligat s-o facă pe baza datelor „compromițătoare” deținute asupra lui.

La 10 noiembrie 1960, ofițerul a trecut la cunoașterea personală a istoricului, invitându-l la Serviciul Cadre al Filialei din Cluj a Academiei. După ce și-a declinat calitatea de ofițer de Securitate, lt. maj. Domnița i-a solicitat lui Benkő anumite date referitoare la Tordai Zádor, un intelectual maghiar recent emigrat în Ungaria, acuzat în trecut de atitudine naționalistă și devieri ideologice. După un moment inițial de timorare, Benkő – sesizând că Securitatea nu avea de fapt nici o problemă cu el – a fost cooperant și a furnizat puținele informații pe care le deținea, în condițiile în care el nu avusese relații apropiate cu Tordoi. În același timp, datele pe care el le-a adus la cunoștința Securității – referitoare la anumite „greșeli ideologice” ale lui Tordoi – erau publice și arhicunoscute, acesta fiind criticat în mod oficial în presa clujeană. Apoi, Tordoi plecase definitiv în Ungaria, iar acțiunile Securității din Cluj asupra lui nu mai puteau avea repercusiuni directe.

Lt. maj. Domnița a interpretat în mod greșit disponibilitatea istoricului, întocmind un raport foarte favorabil, propunând recrutarea: „candidatul a avut o poziție corespunzătoare (...) este o fire deschisă, comunicativă, inteligent, cu memorie bună, are spirit de sesizare a problemelor și discernământ în analizarea lor (...) manifestă încredere și recunoștință față de organele noastre, ca urmare a faptului că tov. col. Breban i-a dat locuință”⁹⁷.

Scopul recrutării îl constituia obținerea de date referitoare la mai mulți intelectuali maghiari din Cluj, suspectați că ar fi avut o atitudine naționalistă: Edgar Balogh, compozitorul Adalbert Markos, sculptorul Alexandru Benczedi, pictorul Vasile Darko, avocatul Ludovic Varga, scriitorii Vasile Földes și Andor Bajor, cercetătorii Karoly Kos, Attila Szabo, Iosif Farago ș.a. Alături de aceștia erau vizați și o serie de istorici maghiari ce activau la Institutul de Istorie, pe motiv că „mențin strânse legături între ei și efectuează schimburi de documente de arhivă cu cercetătorii din R.P. Ungară

⁹⁶ Idem, dosar nr. 185.605, vol. 7, f. 70.

⁹⁷ Idem, fond Rețea, dosar nr. 1.182, f. 11.

în afara acordului oficial dintre Academia R.P.R. și R.P. Ungară”⁹⁸. Era vorba despre Sigismund Jakó, Iosif Pataki, Elek Csetri și Elemer Jancso. Cu toți aceștia, Samu Benkő se afla în bune relații de prietenie, unii aflându-se chiar în cercul său intim, ceea ce garanta obținerea unor informații de valoare în cazul în care se reușea atragerea lui la colaborare.

Întrucât lt. maj. Domnița nu mai era atât de sigur că Benkő avea să accepte de bunăvoie colaborarea, recrutarea urma să fie efectuată „pe baza materialelor compromițătoare, care constau în materiale de arhivă, declarații și materiale informative verificate, din care rezultă manifestări naționaliste și dușmănoase”⁹⁹. Spre exemplu, un agent arăta faptul că, în timpul revoluției de la Budapesta, Benkő îi luase în mod deschis apărarea lui Imre Nagy și chiar avusese un conflict cu Istvan Astalos, care îi înjurase pe contrarevoluționarii maghiari¹⁰⁰. Totodată, Securitatea deținea și date care atestau faptul că, înainte de anul 1945, Benkő făcuse parte din diverse grupări paramilitare horthyste (Hokk și Levente) și că în 1944 se retrăsese în Ungaria împreună cu trupele horthyste, putând fi astfel acuzat că în trecut avusese o poziție fascistă.

Pe baza tuturor acestor probe, Samu Benkő urma a fi anchetat cu minuțiozitate și obligat să le recunoască, în mod detaliat, în scris. Apoi, trebuia să fie amenințat că urma să suporte consecințe penale (cu toate că, în realitate, nici una din faptele de mai sus nu erau în mod explicit incriminate de vreo lege din România). În final, urma să i se ofere „soluția salvatoare” pentru reabilitare: colaborarea cu Securitatea.

Conform lt. maj. Domnița, „garanția că va accepta colaborarea cu organelor noastre constă în faptul că își iubește mult familia, ține la postul pe care îl ocupă și nu este un element fanatic”¹⁰¹. După cum se va vedea, această constatare nu era foarte precisă, întrucât Samu Benkő nu va ezita să se supună eventualelor riscuri rezultate din neacceptarea colaborării cu Securitatea.

Întrucât se preconiza că era posibil faptul ca recrutarea istoricului să dureze timp de câteva zile, lt. maj. Domnița Nicolae avea să întocmească un plan care să permită reținerea acestuia în perioada respectivă fără a da nimănui de bănuț: „În ceea ce privește locul recrutării, s-a fixat sediul regiunii M.A.I. Cluj, unde va fi adus astfel: Prin directorul Institutului de Istorie – Daicoviciu Constantin – se va organiza trimiterea lui într-un raion din regiune pentru o documentare. În dimineața zilei fixate pentru deplasare va fi luat în supraveghere, iar pe traseu oprit, transportat la sediul regiunii, unde va fi anchetat”¹⁰².

Planul a fost pus întocmai în practică, Benkő fiind reținut în dimineața zilei de 21 decembrie 1960, ora 8³⁰, de către lt. Dobrinescu Florian și lt. maj. Domnița Nicolae, care au trecut imediat la anchetarea lui. Cu toate că ancheta a durat până în noaptea de 23 decembrie 1960, ora 23³⁰, adică timp de 63 de ore, iar la ea au participat și ofițeri din conducerea superioară a D.R.S. Cluj (mr. Hancheș Ioan, cpt. Mărgineanu Emil – șeful

⁹⁸ *Ibidem*, f. 5.

⁹⁹ *Ibidem*, f. 8.

¹⁰⁰ Din acest motiv, în 1957 șeful Serviciului III a dispus încadrarea informativă a lui Benkő, însă indolența subordonaților lui a făcut ca ordinul să nu fie pus, în mod real, în practică (*ibidem*, f. 7).

¹⁰¹ *Ibidem*, f. 8.

¹⁰² *Ibidem*, f. 9.

Serviciului III – și col. Breban Iosif), Samu Benkő a rezistat în mod demn, refuzând să recunoască orice acuzație ce i-a fost adusă. De asemenea, a refuzat categoric să furnizeze informații referitoare la persoanele cu privire la care i s-au cerut date („a relatat doar aspecte minore”). Cu toată intervenția personală a col. Breban în anchetă, care i-a reamintit sprijinul locativ pe care i-l acordase, Benkő a rămas neclintit pe poziție. În aceste condiții, ofițerii de Securitate nici nu și-au mai pus problema de a-i propune colaborarea, fiind evident faptul că istoricul ar fi refuzat să devină informatorul Securității¹⁰³.

La finalul anchetei, Benkő a fost obligat să semneze o declarație prin care se angaja să păstreze confidențialitatea asupra scurtei sale arestări: „nu voi discuta cu nimeni sub nici o formă despre faptul că în perioada 21-23 decembrie am fost anchetat de către organele Securității de Stat (...) nu voi discuta despre cele văzute și discutate cu ocazia anchetei ce s-a efectuat”¹⁰⁴.

Ca urmare a eșuării încercării de recrutare a lui Samu Benkő, în anul 1964 cpt. Imbăruș Nicolae reiterea necesitatea creării unor informatori printre maghiarii de la Institutul de Istorie: „ținând cont de faptul că în cadrul acestui obiectiv nu dispunem de nici un agent de naționalitate maghiară, se impune necesitatea recrutării unui agent cu posibilități de informare în rândul elementelor naționaliste, pentru a asigura supravegherea informativă a acestora”¹⁰⁵.

Cpt. Imbăruș Nicolae s-a oprit asupra lui Acațiu Egyed, care era cercetător la Institutul de Istorie din anul 1952. Egyed nu era membru de partid – deci pentru recrutarea lui nu era nevoie de consimțământul primului-secretar al Comitetului Regional de Partid Cluj – dar, în același timp, era cunoscut faptul că avea o poziție partinică publică. Membru al U.T.M. din anul 1949 și absolvent al Universității Serale de Marxism-Leninism, istoricul maghiar deținuse în paralel și funcțiile de propagandist la Comitetul Orașenesc P.M.R. Cluj și responsabil cultural pe linie sindicală. De asemenea, activitatea științifică a lui Egyed se înscria perfect pe linia marxist-leninistă¹⁰⁶, la care se adăuga și faptul că fusese o perioadă responsabil cu munca științifică în biroul organizației de bază a P.M.R. din Institutul de Istorie. După cum se poate observa, loialitatea sa față de regim nu putea fi contestată, el nefiind membru de partid doar din simplul motiv că întârziase să depună o cerere în acest sens, fiind exclus din U.T.M. pentru depășirea vârstei maxime.

Nu în ultimul rând, un alt avantaj pentru Securitate era reprezentat și de faptul că Egyed locuia chiar în clădirea Institutului de Istorie. Aflându-se permanent în proximitatea obiectivelor urmărite, acest lucru facilita foarte mult și modul de întâlnire cu informatorul, prezența ofițerului de legătură netrezind nici un fel de bănuieli într-o instituție frecvent circulată.

¹⁰³ *Ibidem*, ff. 1-2.

¹⁰⁴ *Ibidem*, f. 3.

¹⁰⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 16.525, vol. 25, ff. 35-36.

¹⁰⁶ Contribuțiile sale aveau în vedere îndeosebi începuturile mișcării muncitorești în Transilvania: *Istoricul asociațiilor muncitorești din Transilvania între anii 1868-1872*, în „Studii”, nr. 6/1956, pp. 27-50; *Mișcări muncitorești și țărănești în Transilvania. 1905-1907*, București, 1961.

Pe parcursul studierii lui Egyed, Securitatea a observat faptul că acesta avea legături cu mai mulți istorici din Ungaria, care veneau periodic la cercetare în arhivele și bibliotecile din Cluj. Cum o parte dintre aceste persoane se aflau în atenția Serviciului II Contraspionaj, sarcina recrutării lui Egyed a fost transferată structurii respective, chiar dacă punctarea și verificarea candidatului au fost efectuate de către Serviciul III. La 26 iunie 1965, Egyed a fost contactat la domiciliu de către lt. maj. Gorcea Pamfil, ofițer II în Serviciul II. În raportul referitor la modul cum a decurs întâlnirea, lt. maj. Gorcea arăta că cercetătorul nu era atât de util pe linie de contraspionaj pe cât crezuse, dar preciza următoarele: „Candidatul și-a manifestat asentimentul în legătură cu o eventuală solicitare a sa de către organele noastre”¹⁰⁷.

În consecință, recrutarea lui Egyed a fost plasată din nou Serviciului III. În octombrie 1965, istoricul maghiar a fost contactat de către cpt. Imbăruș Nicolae, care a observat și el disponibilitatea celui în cauză de a colabora. În opinia ofițerului, cercetătorul maghiar „va putea fi folosit în bune condiții pentru încadrarea informativă a numiților: Jakó Sigismund, Jordáky Lajos, Benkő Samu, Hajos Iosif, Pataki Iosif, Ferenczi Ștefan și Korodi Iosif, deoarece cu unii din ei se află în relații de prietenie, iar cu ceilalți colaborează în probleme profesionale”¹⁰⁸. În consecință, ofițerul a propus contactarea în continuare a lui Egyed, „în scopul atragerii lui treptate la colaborare cu organele noastre”, la întâlniri urmând să participe și șeful Biroului 7, cpt. Domnița Nicolae. Șeful Serviciului III, mr. Dumitrescu Dumitru, a aprobat această procedură, cu următoarele mențiuni: „În timpul contactărilor în vederea atragerii la colaborare să se aibă în vedere posibilitățile informative și îndeosebi calitățile de care dispune candidatul. Atenție multă trebuie avută pentru ca în discuțiile cu el să nu-i punem probleme care ar afecta personalitatea sau demnitatea lui”¹⁰⁹.

Cu toate acestea, recrutarea ca informator a lui Acațiu Egyed nu avea să fie finalizată, întrucât verificarea cu atenție a concepțiilor acestuia a dezvăluit Securității că el nu era deloc potrivit pentru scopul dorit, adică urmărirea istoricilor maghiari suspectați de atitudini naționaliste.

Primele semne de întrebare au apărut în timpul discuțiilor avute cu ocazia contactărilor inițiale, când a fost abordată și tema activității unor istorici maghiari din Cluj, cum ar fi Lajos Vajda și Iosif Kovács. Referitor la Vajda, Egyed a afirma faptul că „unele lucrări ale sale ar putea crea impresia că sunt tendențioase, de natură naționalist-maghiară, însă dacă faptele sunt analizate în contextul în care au avut loc atunci se infirmă această impresie de suprafață”¹¹⁰. Mai exact, Egyed încerca să demonstreze faptul că poziția lui Vajda era una corectă și nu naționalist-iredentistă cum considera Securitatea. Ulterior, ofițerii de Securitate au realizat și faptul că Egyed era în relații de prietenie cu unii istorici maghiari considerați a fi naționaliști, apreciind favorabil opiniile acestora. În aceste condiții, Securitatea nu a mai trecut la recrutarea lui Acațiu Egyed (fiind conștientă că nu putea avea încredere în notele acestuia referitoare la

¹⁰⁷ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16.525, vol. 25, f. 42.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 40.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 35.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 39.

„naționalistii” maghiari) și a început să-l supravegheze informativ, chiar dacă la o intensitate scăzută.

Concluzii

Se observă faptul că, pe parcursul perioadei analizate, Securitatea din Cluj nu a acționat sistematic și consecvent în direcția creării de agentură în Institutul de Istorie. Până în anii '60, recrutările s-au făcut în salturi, ca urmare a unor directive primite de la centru prin care se cerea și acoperirea mediului intelectual. Recrutarea celor două mari serii de informatori a fost reactivă, fiind cauzată de contextul intern din anul 1952, respectiv 1956. Sugestiv este mai ales faptul că până în 1952 Securitatea nu a avut nici un informator în Institut.

La începutul anilor '60, când Securitatea a luat inițiativa de a trece la o politică activă de recrutări, rezultatele nu au fost – pentru moment – cele așteptate, înregistrându-se mai multe eșecuri, cel mai substanțial fiind imposibilitatea pătrunderii în rândul istoricilor maghiari. Au fost însă doar insuccese de moment, specifice trecerii la o nouă etapă și acomodării cu noile metode de recrutare și obiective. În anii '70-'80, Securitatea a controlat întreg spațiul istoriografic clujean, în parte și cu sprijinul informatorilor recrutați în perioada Gheorghiu-Dej (foarte activ dovedindu-se a fi „Ionescu Vasile”/„Zimbran”).

O altă concluzie ce se evidențiază pentru perioada tratată este aceea că marea majoritate a informatorilor nu au fost recrutați pentru supravegherea istoricilor ca atare, ci pentru acoperirea altor probleme de care erau preocupate organele de represiune. Și în această privință se observă faptul că recrutările au fost efectuate în strânsă legătură cu modificarea obiectivelor Securității în plan intern. În prima jumătate a anilor '50, agentura din Institut a fost creată exclusiv pentru obținerea de informații referitoare la foștii lideri politici locali (istoricii recrutați fiind selecționați în virtutea activității lor politice trecute). După 1956, anumiți informatori („Voicu”, „Sanda Petrescu”) au fost folosiți cu preponderență pe linie de contraspionaj, pentru supravegherea istoricilor suspectați în mod eronat ca fiind agenți ai serviciilor de spionaj străine (Francisc Pall, Silviu Dragomir, Virgil Vătășianu, Ștefan Ferenczi, Ioan Sabău ș.a.). Utilizarea informatorilor pentru a obține date referitoare la discursul științific al istoricilor devine o preocupare abia la sfârșitul anilor '50, ea accentuându-se apoi după modificarea poziției P.M.R. față de problema națională. Agentura este dirijată tot mai mult pentru adunarea de date referitoare la eventuale acțiuni de „diversionism ideologic” sau de propagare a unor idei naționaliste de către cercetătorii maghiari.

În legătură cu ultimul aspect, remarcăm și insuccesul Securității în demersul său de creare de informatori în rândul istoricilor maghiari. O explicație posibilă ar fi spiritul de solidaritate specific minoritarilor, existând însă și alte motivații, cel puțin în cazurile Bodor și Benkö.

Caracteristic însă tuturor tentativelor de recrutare eșuate este faptul că Securitatea nu a deținut probe concrete care să-i permită să-i șantajeze decisiv pe cei în cauză. Organele de represiune au apelat și la „sentimentele patriotice” ale acestor persoane, fără a se asigura în prealabil că cei în cauză erau dispuși să colaboreze de bună voie.

În ceea ce privește metodele de recrutare, ele aparent au fost destul de diversificate: șantaj, apelul la „sentimentele patriotice” și atragerea treptată la colaborare pe baza contactărilor periodice. Ultima metodă s-a aplicat abia din anii '60, fără succes însă de fiecare dată. Nici recursul la „sentimentele patriotice” ale candidaților nu a avut un succes cu mult mai mare, reușindu-se totuși recrutarea unui informator foarte sânguincios („Voicu”).

În realitate, în perioada 1948-1965 metoda de recrutare aplicată cu predilecție a fost șantajul. În fapt, în momentul în care ofițerii selectau un candidat pentru recrutare căutau mai întâi să descopere ce elemente ar putea folosi pentru a-l constrânge să accepte colaborarea, iar numai dacă acestea nu existau apelau la alte metode. „Lucrețiu”, „Ionescu Vasile” sau „Dan Gheorghe” reprezintă dovezi de necontestat că prin șantaj puteau fi recrutați informatori foarte valoroși, ceea ce și explică de ce această soluție era cea mai des utilizată pentru recrutare. Cu toate că recrutarea prin șantaj a fost metoda cea mai viabilă, rata ei de succes nu a fost foarte ridicată, în principal pentru că, până în anii '60, a fost folosită de ofițerii de Securitate în aproape toate cazurile, chiar și atunci când „probele” constrângătoare erau firave sau chiar inexistente. Lipsa unor elemente reale de presiune, neprofesionalismul ofițerilor, dar și comportarea demnă a istoricilor în cauză în fața organelor de represiune (mai ales a lui Pall și Benkö), au dus la numărul destul de mare de eșecuri.

Este de reținut și faptul că, indiferent de metodele prin care au fost recrutați, aproape toți informatorii din Institutul de Istorie – singura excepție ar fi „Tudor” – au desfășurat o activitate îndelungată în slujba Securității, prelungindu-se cu mult după anul 1965. Ei fost menținuți în rețea întrucât au furnizat un număr enorm de note informative de valoare, folosite de Securitate în acțiunile informative deschise asupra unor angajați ai Institutului sau a unor persoane din mediul istoriografic și intelectual din oraș.

Din aceste motive, opinăm că mijloacele prin care organele de represiune au determinat o persoană să accepte recrutarea sunt prea puțin relevante pentru evaluarea colaborării acesteia cu Securitatea și cu atât mai puțin pentru justificarea acestei relații. Credem că analiza colaborării unei persoane cu Securitatea trebuie să vizeze exclusiv conținutul informațiilor furnizate Securității și mai ales consecințele acestora asupra unor terțe persoane. Cu toate că manifestăm toată înțelegerea față de persoanele recrutate în detenție, când însăși viața le era periclitată, considerăm că presiunile la care au fost supuse nu pot justifica în nici un fel punerea fără scrupule în slujba Securității și oferirea de informații ce au dus la aruncarea altor oameni în detenție. Cazul lui „Dan Gheorghe” credem că este pe deplin relevant în acest sens.

Un ultim aspect ce considerăm că este important de reliefat este acela că, în pofida aportului lor informativ semnificativ, în marea majoritate a cazurilor agenții amintiți nu au fost recompensați financiar. Excepțiile ar fi „Dan Gheorghe” și „Sanda Petrescu”, dar ei oricum nu au fost angajați ai Institutului. Delațiunea, chiar și cea făcută cu sârg (sau poate tocmai de aceea), nu le aducea nici un beneficiu bănesc celor în cauză. De altfel, în cazul lui „Lucrețiu”, „Voicu” și „Ionescu Vasile” nici nu era nevoie să se pună problema stimulării lor financiare, întrucât au furnizat un număr foarte mare de note informative din proprie inițiativă. De asemenea, Securitatea nu s-a implicat deloc nici în sprijinirea lor în cariera profesională. Nici un ofițer de Securitate nu a

intervenit la conducerile Institutului sau a Universității pentru a obține o reîncadrare sau o promovare a informatorilor săi. Acei istorici-agenti ce au revenit la pozițiile avute în 1952 sau chiar au avansat substanțial în carieră (ne referim la „Brândușa”, care în anii ’60 a devenit academician) au făcut-o prin forțele proprii sau cu sprijinul partidului și nicidecum cu susținerea Securității. Dacă avem în vedere eforturile enorme, finalizate cu succes, depuse de Constantin Daicoviciu pentru reintegrarea în activitatea științifică și universitară a istoricilor din Cluj, credem că toți acești informatori ar fi fost categoric mult mai câștigați în plan profesional dacă în loc să devină delatori la Securitate ar fi intrat în grațiile „conului”.

Iuliu CRĂCANĂ

**Drept și Justiție în România comunistă (III)
Un conflict între două instituții represive -
Securitatea și Procuratura**

Law and Justice in Communist Romania (III)

Our work continues with two articles about repressive justice in communism.

The first article entitled "Repressive Institutions. From the Securitate to the Prosecutor's Office" focuses on the official correspondence between the two repressive institutions in connection with Sabin Solomon, arrested for political offenses. He was a former communist illegalist and was arrested in 1950 as a result of his being accused of having acted as an informer of the "Siguranta". The investigation proved that Solomon was innocent and he was released from the Penitentiary of the Court in Cluj, against the General Prosecutor's orders and without his knowledge. The correspondence between Alexandru Voitinovici and Alexandru Draghici was grounds for an order sent by the Court in Cluj to DGSS Cluj on 4 October 1952, stating that Sabin Solomon had to be arrested again.

The second article entitled "The Purge of Lawyers in the 1950s" displays the measures taken by the communist regime that led to a purge of lawyers. The phenomenon is illustrated in a Securitate report. After having identified all the "enemies of the regime" in the College of Lawyers in Bacau, the Securitate dismissed them, with the help of the local representatives of the Party and the heads of the College, invoking personnel restructuring. The Ministry of Justice invalidated the decision made by the College of Lawyers in Bacau and decided that the 11 lawyers had to be hired again and subsequently "removed" from office in accordance with the legal provisions, in particular with the help of the Disciplinary Commission.

Our document displays a picture of the mood that reigned among lawyers in the early 1950s and is relevant to understanding certain representative aspects: listening to Western radio stations as a source of information, anti-semitism among lawyers, the collaboration between disciplinary commissions and the Securitate.

Etichete: Justiție, drept, represiune, Alexandru Voitinovici,
Alexandru Drăghici, Ministerul Justiției, procedură
penală, epurare, avocat, penitenciar, procuror, anchetă.

Keywords: Law, Justice, repression, Alexandru Voitinovici,
Alexandru Draghici, Ministry of Justice, criminal
procedure, purge, lawyer, penitentiary, prosecutor,
investigation.

În general, atunci când se vorbește de represiune politică, este adusă în discuție cu preponderență o singură instituție - Securitatea. Rolul celorlalte instituții responsabile pentru represiunea politică, Miliția, Procuratura, instanțele judecătorești, este minimalizat sau trecut sub tăcere.

Nu intenționăm să negăm rolul jucat de Securitate în tragedia represivă care a însoțit procesul de transformare a statului român într-unul comunist, precum și în menținerea regimului politic, dar ofițerul de securitate și, cu atât mai puțin, informatorul nu aveau putere de decizie judiciară. Cu câteva excepții, instituția Securității nu a putut suprima de una singură drepturi fundamentale și nu a putut încarcera în mod legal. Securitatea nu confisca proprietăți, nu dădea sentințe de condamnare, aceste atribuții revenind instanțelor judecătorești, nici măcar nu avea dreptul de a pune sub acuzare sau nu avea atribuții de control al legalității și al condițiilor din sistemul penitenciar, în care s-au produs atâtea abuzuri, așa cum avea procuratura. Distrugerea bazei economice a elitei „burghezo-moșierești”, eliminarea reprezentanților acesteia din viața socială, dacă nu chiar suprimarea lor, au fost rezultatul unor decizii administrative și, mai ales, judiciare.

Raportul final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România minimalizează și el rolul jucat de justiție în procesul de instaurare, funcționare și menținere a comunismului în România¹ prin afirmații confuze precum următoarea: modificările aduse Codului Penal din 27 februarie 1948 „au constituit baza legislativă prin care puterea judecătorească, substituită intereselor de clasă ale noului regim democrat-popular, a pus la îndemâna Securității Poporului mijloace eficiente de luptă împotriva opozițiilor politici”². Fără a insista asupra faptului că Securitatea a fost înființată după mai bine de o jumătate de an și că puterea judecătorească nu mai exista nici măcar în teorie³, mijloacele Securității nu i-au fost puse acesteia la îndemână de către puterea judecătorească, ci de cea legislativă.

¹ Deși au avut un rol esențial în menținerea comunismului în România, remarcă istoricul Florin Abraham, instituții sau structuri ale statului, precum justiția și armata, nu au fost cuprinse în Raportul final. În această lucrare de vaste proporții, care a stat la baza condamnării formale a comunismului, responsabilitatea pentru instaurarea, funcționarea și menținerea comunismului în România a fost plasată în domeniul factorilor externi (U.R.S.S.) și al partidului unic, împreună cu instrumentele sale directe: Securitatea și aparatul de propagandă (Florin Abraham, *Procesul istoriografic al „Procesului comunismului”*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 1-2/2007, pp. 115-134).

² Coord. Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, *Raportul Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România*, București, Humanitas, 2007, p. 494.

³ Potrivit teoriilor dreptului comunist, *separația puterilor în stat* era considerată un „principiu caduc” care duce la „divizarea suveranității cu urmările ei nefaste” (G.V. Protopopescu, *Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor*, în „Justiția Nouă, Revistă juridică democratică, 1 ianuarie 1948”, Editura Cooperativei Justiția Nouă, Anul III, No. 3-4, martie 1948, f. 74). Filosofia dreptului comunist a transformat, dialectic, separația puterilor în stat. Cele trei foste puteri, fiecare cu suma lor de instituții, au fost subsumate puterii unice a statului muncitoresc și denumite *forme de exercitare a puterii de stat*. În fapt și în drept (trecut și în Constituție), partidul conducea statul, iar cele trei forme de exercitare a puterii de stat se subordonau partidului.

„Raportul final” reprezintă un adevărat „curent” istoriografic. Acesta acordă o importanță deosebită rolului jucat de Securitate în România comunistă și trece sub tăcere activitatea represivă a celorlalte instituții enumerate de noi mai sus.

În favoarea argumentației noastre indicăm un moment în care un ofițer de securitate a refuzat să participe la acțiuni represive ilegale, executate de ofițerul de miliție și de procuror. În anul 1950 în județul Suceava, „secretarul județenei” ceruse organelor represive ca, indiferent pe ce motive și chiar dacă nu exista material probatoriu, să îi ridice pe cei trei chiaburi din satul Călinești – Cuparencu și să le confiște averea deoarece era necesară gospodăriei agricole colective. În acest caz Securitatea nu a fost vârful de lance al operațiunii abuzive. Lt. major Bacalu de la Securitate a refuzat să participe la asemenea acțiuni. În schimb, comandantul Miliției, Lt. major Meci, și procurorul de serviciu au executat operațiunea și i-au ridicat pe cei trei chiaburi⁴.

În opinia noastră, dacă ar fi să facem o ierarhie a vinovaților pentru represiunea politică, Justiția, ca sumă de instituții, s-ar găsi pe o treaptă mai înaltă decât Securitatea, deși ambele nu erau decât simple unelte utile pentru cucerirea și păstrarea puterii, în mâna partidului unic. Simțim nevoia să îngroșăm această tușă ca un răspuns la inegalitatea de abordare în istoriografia actuală. Putem observa că despre instituția Securității s-au scris sute de articole și destule monografii, chiar dacă acestea nu acoperă toată perioada existenței instituției sau toată problematica temei, în acest moment putând să reconstituim traseul profesional al fiecărui angajat mai semnificativ al acesteia. În prezent, avem analize serioase ale deciziilor care i-au schimbat structura, atribuțiile sau atitudinile, iar despre cumulumul de instituții care formează una dintre cele trei puteri fundamentale în orice tip de stat - puterea judecătorească - nu s-a scris aproape nimic. Astăzi, avem acces la monografii despre orașe și sate, despre diverse instituții ale statului, dar despre justiție, încă nu. Și nu putem să nu fim de acord cu Jose Ortega y Gasset: „Realitatea istorică e adeseori ca acea coțofană din pampas care țipă într-o parte și în altă parte ouă”⁵.

Această inegalitate a abordării are mai multe cauze. O primă cauză ar fi dependența istoriei de sursele istoriografice. Dacă în privința fostei Securități, arhivele au fost deschise cu generozitate ca rezultat al voinței politice, după 1989, Ministerul Justiției nu și-a îndeplinit obligația de a preda materialul documentar cu valoare istorică Arhivelor Naționale ale României. În cadrul acestei instituții pot fi studiate doar materiale de interes istoric anterioare perioadei regimului comunist. Fondul *Ministerul Justiției-Direcția Judiciară* poate fi consultat doar până în anul 1945, Fondul *Ministerul Justiției-Direcția Personal* doar până în anul 1899, Fondul *Ministerul Justiției-Penale* (nota bene) doar până în anul 1866, în timp ce fondurile altor ministere pot fi studiate și pentru perioade mai recente. Din punct de vedere al surselor de documentare, este mult mai ușor de studiat Uniunea Artiștilor Plastici, care are un fond 1950-1973 sau Uniunea Compozitorilor (1929-1960).

O a doua cauză identificată de noi este evitarea programatică a oricărei evocări a trecutului în acest domeniu. Marea majoritate a celor care dețin funcții de conducere

⁴ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Cancelarie, dosar nr. 111/1950, ff. 1-6.

⁵ Jose Ortega y Gasset, *Spania nevertebrată. Schiță de reflecții istorice*, București, Humanitas, 1997, p. 72.

în instituțiile judiciare și în învățământul juridic ori au lucrat și înainte de 1989 în sistem, ori, și este bine știut că justiția este o castă, sunt descendenții sau i-au avut profesori pe cei care s-au identificat cu justiția comunistă⁶. Tendința naturală a autorului unei sentințe greșite, abuzive sau obediente este de a face uitate greșelile trecutului, manifestând reticență în fața oricărei tendințe de reevaluare a rolului său. Reticența este preluată și de urmașii lor la catedră⁷.

Acest fenomen este demonstrat și de numărul mic de memorii scrise de cei care au deținut funcții în fostul sistem judiciar. În cazul în care au lăsat urmașilor însemnări sau memorii, acestea nu conțin amintiri despre implicarea lor în vreo decizie cu caracter represiv⁸.

Am enumerat doar câteva motive care stau la baza neclarității care planează asupra modului în care a fost organizată și în care a funcționat justiția în perioada comunistă. Drept urmare, asistăm astăzi, la fel ca și în cazul altor instituții represive, la

⁶Într-un articol publicat pe blogul său, jurnalistul Ovidiu Ohanesian face o trecere în revistă a ascendenților capilor justiției din România. Informațiile pot fi culese din multe alte surse ale presei contemporane. Monica Macovei este fiica magistratului Vasile Gherghescu, consilier la Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România, Laura Codruța Kovesi este fiica lui Ioan Lascu, fost procuror - șef al procuraturii Mediaș, membru al Comitetului municipal Mediaș, actualmente profesor universitar doctor în cadrul Facultății de Drept, Științe Sociale și Politice a Universității Alma Mater din Sibiu. Oana Schmidt Hăineală este fiica procurorului șef al Procuraturii Județene Covasna, Ioan Hăineală, membru al Comitetului județean Covasna, (<http://ohanesian.wordpress.com/2014/01/06/cine-conduce-romania-urmasii-cizmarului-sunt-tot-la-putere/>). Vezi și <http://www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1237063-tatal-monicai-macovei-este-acuzat-facut-politie-politica.htm>, <http://nicolaestoica.coruptialocalaalba.org/lista-cu-lanturile-de-rudenie-a-judecatorilor-si-procurorilor-din-judetul-alba/>, <http://www.monitoruldemedias.ro/2012/10/magistratul-mediescan-ioan-lascu-e.html>, <http://www.luju.ro/dezvaluiri/anchete/tatal-vicepresedintei-csm-oana-haineala-fost-sef-al-procuraturii-bucuresti-o-lauda-pe-procuroarea-comunista-monica-macovei-pentru-ca-aresta-legal-si-ferm-in-1989-procuroarea-monica-macovei-a-fost-scolita-in-1992-1993-la-universitatea-centrala-europeana-nu>, <http://www.cotidianul.ro/justitia-si-integritatea-pe-mana-odraslelor-opresiunii-ceausiste-229522/>, accesate la 7. 01 2014.). Și nu vorbim aici decât de vârful aisbergului.

⁷ După opinia lui Florian Banu, juriștii care au fost implicați direct în reinterpretarea dreptului și în adaptarea lui la canoanele ideologice ale vremii nu vor dori o relevare a rolului pe care l-au jucat nu cu mult timp în urmă, transmițând acest dezinteres pentru trecut și discipolilor și adeptilor lor, mai ales dacă dețin posturi universitare. Florian Banu, *Instrumentalizarea justiției de către regimul comunist. (1945-1958)*, în „Caietele CNSAS”, Anul II, nr. 2(4)/2009. București, 2010, p. 123.

⁸ În acest sens, memoriile lui Avram Bunaciu conțin doar însemnări critice despre evenimente și personalități politice, nimic despre procesele politice în care a fost implicat mai mult sau mai puțin ca acuzator public sau ministru al Justiției (*Avram Bunaciu: Biografie. Reflecții. Corespondență*/Cuv. înainte: acad. Florin Constantiniu; postf.: prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu; îngrijitor ed., studiu introd., note și indice: Liviu Țăranu, București, Ed. Enciclopedică, 2011), iar memoriile lui George Pavel Vuza sunt la fel de selective (George Pavel Vuza, *Însemnările unui procuror sau Procuratura văzută din interior*, Cuvânt înainte de Dan Tudor Vuza, postfață de Dinu C. Giurescu, București, Editura Vremea, 2008).

interpretări contradictorii. Mulți dintre foștii condamnați politici au cazier⁹. Avem „eroi cu acte în regulă” și de o parte și de cealaltă a baricadei; și printre cei care au luptat împotriva comunismului și printre cei care l-au apărat¹⁰, avem eroi și printre cei care l-au apărat și apoi s-au dezis de ideologia comunistă. Multe legi sunt încă în vigoare, iar în cazul în care s-au schimbat, acte administrative sau sentințe judecătorești produse de regimul comunist produc efecte și acum¹¹. Aceste acte nu pot fi desființate *in corpore*, deoarece se invocă tocmai continuitatea statală și juridică a României de dinainte și de după anul 1989.

În continuarea celor de mai sus, ne propunem să arătăm alte aspecte inedite ale sistemului judiciar comunist. În acest sens, dorim să prezentăm un studiu de caz. Primele trei din cele patru documente redată mai jos, reprezintă corespondența oficială din anul 1951 purtată între două instituții represive, Securitatea și Procuratura, în legătură cu un arestat bănuat de infracțiuni politice, pe nume Sabin Solomon.

Deși, în acte, se afla la dispoziția Parchetului Curții Cluj, respectivul fusese eliberat din Penitenciarul Tribunalului Cluj, de către organele locale ale D.G.S.S.. Eliberarea se înfăptuise împotriva ordinelor exprese ale Procurorului general, fără știrea acestuia sau a instituției pe care o conducea, care a aflat doar în luna septembrie. Mai mult, Procurorului-șef din Cluj i se comunicase că eliberarea fusese dispusă de însuși Procurorul general. Informat despre această încălcare a procedurii, șeful D.G.S.S. a justificat eliberarea afirmând că cele puse în sarcina lui Solomon Sabin s-au dovedit nereale și a recunoscut că la punerea reținutului în libertate nu s-a ținut seamă că acesta era la dispoziția Parchetului și, deci, trebuia eliberat numai prin dispoziția Parchetului Curții Cluj. Drept urmare, i-a comunicat Procurorului General că s-au luat măsuri împotriva angajaților care au comis abaterile respective.

În acest caz, Securitatea încălcase grav procedura penală. Nu era prima oară, la începutul anilor '50, când în astfel de cazuri, vinovăția și acuzarea erau stabilite de Securitate și nu de Parchet.

După înființarea Securității, Parchetul a fost pus într-o poziție inferioară. Nu se bucura de încrederea pe care partidul o acorda noii instituții represive, astfel că i-au fost restrânse atribuțiile. Pe lângă aceasta, ca rezultat al epurărilor succesive se confrunța și cu o lipsă acută de personal. La începutul anului 1951, Parchetul avea 60 de unități pe lângă tribunalele existente și 14 pe lângă Curți, fiecare unitate fiind formată din 2-3 procurori, cu excepția câtorva parchete încadrate complet¹². Numărul lor se dovedise insuficient cu atât mai mult cu cât erau prinși într-o muncă birocratică de rezolvare a zecilor de mii de acte și documente intrate, precum și de participarea la ședințe¹³.

⁹ Cazierul judiciar din anul 2005 al luptătorului din rezistența armată anticomunistă Ion Gavrilă Ogoranu conținea încă cele două condamnări în contumacie, dintre care una la moarte pentru uneltire contra ordinii sociale.

¹⁰ Liviu Țăranu definește această stare de fapt a opiniei publice actuale prin sintagma „eroi contra eroi” în *Evoluția Trupelor de Securitate în cadrul structurilor M.A.I. (1949-1989)*, în „Arhivele Securității”, București, Editura Nemira, 2004, p. 296-310.

¹¹ Paul Goma nu este nici acum cetățean român, deși i s-a retras cetățenia în baza unui act normativ al regimului comunist (Legea nr. 24/1971 *privind cetățenia română*).

¹² A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 43/1951, f. 5.

¹³ *Ibidem*, f. 6.

Confrunțați cu abuzuri ale organelor judiciare și de anchetă care nu se justificau nici din punct de vedere „juridic” și nici „politic”¹⁴, diriguitorii justiției încercaseră de mai multe ori să elaboreze un cadru legislativ care să prevină abuzurile. În anul 1950¹⁵ s-au adus modificări de proveniență sovietică, în sensul că s-au acordat garanții procesuale părții vătămate și inculpaților minori și s-au lărgit atribuțiile instanțelor atât în ceea ce privește posibilitatea arestării preventive a inculpaților, cât și a executării hotărârilor penale.

Parchetul era considerat necorespunzător, „ducându-și activitatea departe de mase, static și birocratic”, astfel încât era necesară înființarea unei procuraturi de tip socialist, care să îi confere „posibilitatea și obligația de a exercita supravegherea respectării legalității socialiste”¹⁶. După model sovietic, fiind învestită cu forță și independență¹⁷, procuratura trebuia să devină vârful de lance al represiunii politice, trebuind nu doar să preia în totalitate sarcinile acuzării, inclusiv în procesele politice, ci și să verifice dacă celelalte instituții, inclusiv cele represive, își fac datoria în acest sens.

Prin urmare, în 19 iunie 1952, în aceeași zi cu legile pentru organizare judecătorească și pentru organizarea Ministerului Justiției au fost adoptate Legea nr. 6 din *pentru înființarea și organizarea Procuraturii Republicii Populare Române* și Legea nr. 7 din *pentru înființarea și organizarea instanțelor și procuraturilor militare*¹⁸.

În comparație cu Parchetul, Procuratura avea atribuțiuni lărgite. Supraveghea legalitatea actelor normative inferioare¹⁹ având dreptul să le atace cu recurs în supraveghere, veghea ca orice infracțiune să fie, la timp și în mod complet, stabilită și just sancționată, veghea la aplicarea uniformă și justă a legilor de către tribunalele de pe întregul teritoriu al Republicii Populare Române, supraveghindu-le activitatea judiciară. Foarte important, în contextul represiv al epocii, Procuratura avea prerogativa de a veghea la respectarea libertății individuale a cetățenilor, de a supraveghea și controla

¹⁴ Cuvinte folosite de Gheorghe Gheorghiu-Dej care, în ședința Biroului Politic al P.M.R. 28 februarie 1955, remarcă: „metodele folosite de organele de anchetă nu sunt juste (...). Organele noastre de stat au moștenit de la burghezi tendința de a înscena procese? Burghezia puține procese fabrică? De ce să permitem noi înscenări și asemenea arestări și trimitem în judecată fără nici un temei? Nici politic nu se justifică și nu are nici un temei juridic”. În aceeași ședință Gheorghiu-Dej își manifesta îngrijorarea că Securitatea și Procuratura, în loc să colaboreze, „își fac șicane reciproc... dovadă de călcarea gravă a legalității, ce aduce daune grave prestigiului țării, prestigiului regimului, un regim polițist, regim de abuzuri” (A.N.I.C. fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 40/1955, f. 8).

¹⁵ Decretul nr. 198 publ. în B.O. nr., 67 din 5 august 1950 și Decretul nr. 215 publ. în B.O. nr. 75 din 6 septembrie 1950.

¹⁶ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 43/1951, f. 4.

¹⁷ Scopul reformării sistemului judecătoresc prin noile atribuții ale procuraturii este bine explicat de George Pavel Vuza, *op.cit.*

¹⁸ B. O. nr. 8 din 4 martie 1953.

¹⁹ Supraveghea ca ordinele, instrucțiunile, hotărârile, dispozițiile și celelalte acte cu caracter normativ ale organelor locale ale puterii de stat, ale ministerelor și celorlalte organe centrale ale administrației de stat, ale instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor economice de stat, precum și ale organizațiilor și întreprinderilor cooperatiste, cât și ale celorlalte organizațiuni obștești, să fie conforme cu legile Republicii Populare Române și hotărârile Consiliului de Miniștri precum și cu celelalte acte normative.

temeinicia și legalitatea reținerii sau a deținerii preventive a acestora și de a lua măsuri pentru eliberarea celor reținuți sau deținuți ilegal, de a supraveghea activitatea organelor de punere în executare a sentințelor judecătorești, cât și activitatea instituțiilor unde se executau pedepsele și măsurile medicale și pedagogice, în ceea ce privește legalitatea și condițiile de executare a acestora.

Potrivit *Codului de Procedură Penală*, procurorul era cel care supraveghea măsurile de prevenție, iar abuzurile în privința reținuților fără forme legale puteau fi oprite doar de procuratură. Deși, dat fiind contextul epocii, aceasta a acționat destul de timid pentru a reglementa reținerile Securității și Miliției, totuși a înaintat rapoarte conducerii partidului în care atenționa asupra gravelor încălcări ale procedurii penale în privința arestărilor.

În urma verificărilor din a doua parte a anului 1952, s-a constatat că „penitenciarele erau pline de deținuți (arestați) de 2-3 ani fără vreo formă legală și fără nici un act de cercetare”²⁰. Din discuțiile Biroului Politic reiese faptul că totul decurgea fără înștiințarea procuraturii iar în cazul în care procurorul emitea mandat de arestare, acesta se emitea fără a se întreba pentru ce urmează să fie arestat respectivul. „Sunt cetățeni deținuți pe linie administrativă timp de o lună fără nici un temei, în arestul Miliției orașului Galați, ca după aceea să îi găsească nevinovați și să le dea drumul”²¹.

Anul 1952 este un an de cotitură prin măsurile legislative menite să reglementeze, chiar dacă mai mult demonstrativ, situației arestărilor preventive în sensul că procurorul era, cel puțin, înștiințat de arestare. Potrivit modificărilor C.P.P. aduse prin Decretul nr. 132/1952²², mandatul de arestare emis de instructorul penal urma a fi prezentat procurorului în cel mult 24 de ore de la arestarea învinuitului iar durata deținerii preventive, în cursul instrucției, nu putea depăși două luni. Aceasta se putea prelungi de către „procurorul unității de procuratură ierarhic superioară pentru încă o lună, orice altă prelungire putând fi acordată numai de către Procurorul General al R.P.R.”²³.

Sesizat în nenumărate rânduri că organele Securității și ale Miliției nu respectă legea în privința arestărilor, Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român a emis Hotărârea din 20 octombrie 1952 *privitoare la arestările făcute de către organele Securității Statului, Miliției și Procuraturii*. Se decidea că organele Ministerului Securității Statului sunt obligate, chiar dacă aveau aprobarea directorului de regiune sau a locuitorului său, să ceară aprobarea procurorului pentru orice arestare. Pentru „probleme de Securitate a Statului” aprobarea se dădea de procurorul cu probleme speciale (procurorul de la Tribunalul teritorial). Erau prevăzute și cazurile speciale când arestările se făceau cu

²⁰ Raportul din 14 mai 1968 al fostului Ministru de Justiție între iunie 1952-mai 1954, Anton Tatu Jianu, A.N.I.C. fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 68/1968, f. 135.

²¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. Secția Administrativ- Politică, dosar nr. 49/1953, f. 43.

²² Decretul 132/1952 (adoptat de către Prezidiul M.A.N. la 19 iunie 1952) în urma unei Hotărâri a Consiliului de Miniștri a R.P.R. din 18 iunie 1952 *pentru modificarea codurilor de procedură civilă, procedură penală și procedură fiscală, în legătură cu restructurarea organizării judecătorești*.

²³ A.N.I.C., fond Decrete Consiliului de Stat al R.S.R. dosar nr. 3/1952, ff. 244 – 245.

aprobarea Ministerului Securității Statului sau a adjuncților săi, urmând ca aprobarea procurorului să se obțină ulterior²⁴.

Cum, în general, anchetatorii considerau emiterea mandatului drept obligație a procurorilor și nu se sinchiseau să le mai comunice motivul arestării, în cursul anului 1953, s-a hotărât din nou pe linie de partid că doar procurorul are dreptul de a emite ordonanță de arestare, percheziție și deținere sub pază a infractorului iar ordonanța să se emită în baza unui raport²⁵. În cazul în care cercetările preliminare durau mai mult de 75 de zile, cercetatul putea fi reținut mai departe tot cu aprobarea procurorului și tot pe baza unui raport. Toate aceste măsuri nu au avut decât o valoare formală din moment ce, ulterior, Gheorghe Pintilie cerea „telefonic” Procurorului General nu mai puțin de 20.000 de mandate de arestare în alb sub motivația că Securitatea „are de întreprins o acțiune”²⁶.

Corespondența dintre procuratură și Securitate anexată de noi demonstrează vocația represivă a organelor judiciare alături de cele polițienești. În cazul de față, vocația represivă a procurorului, care s-a opus eliberării unui arestat, s-a dovedit superioară celei a securistului care dorea eliberarea sa.

Nu putem să nu arătăm aici și reversul medaliei, situațiile, mult mai frecvente, în care Securitatea refuza sau întârzia eliberarea decisă de procuratură²⁷.

Cine era Sabin Solomon? Membru al Partidului Socialist Democrat încă din anii '20, fiind trimis acolo de către PCR „pentru a introduce linia partidului”²⁸, a dus în ilegalitate o prodigioasă activitate comunistă. Ulterior a fost însărcinat în secret de PCR, care fusese scos în afara legii, pentru a lucra în Blocul Partidelor Democratice, misiunea sa fiind aceea de a ține în permanență legătura cu comuniștii. În timpul ocupației Ardealului a colectat banii pentru „Ajutorul Roșu”. Pentru acestea, fusese arestat în repetate rânduri de Siguranță.

Cu toate acestea, la 5 aprilie 1950, a fost reținut de către DGSS Regiunea Cluj, fiind cercetat pentru învinuirea de a fi fost informator al Siguranței. Fusese denunțat de doi „tovarăși”, Banciu Anton și Turdeșan Nicolae, pentru că i-ar fi denunțat, la rândul său, Siguranței în timpul activității lor ilegale. În timpul anchetei a fost torturat. A rezistat anchetatorului Sigi Beiner care a fost schimbat în iunie 1950 cu Slt. Elemer Barany. Acesta a folosit metodele „ortodoxe” de anchetă, l-a bătut la tălpi, l-a bătut în cap cu pumnii și cu patul unei arme, l-a tras de păr²⁹ până când l-a determinat să recunoască că a fost informatorul Siguranței și să recunoască „faptele de trădător al

²⁴ A.N.I.C., fond Consiliul de Stat- Decrete, dosar nr. 30/1952, ff. 1-4.

²⁵ A.M.R., fond Microfilme, R. AS1-407, C. 782.

²⁶ A.N.I.C. fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 68/1968, f. 137.

²⁷ De exemplu, așa cum reiese din Raportul din 4 mai 1956 al Procuraturii generale, de multe ori organele M.A.I. refuzau să elibereze o serie de persoane arestate ale căror cauze erau clasate de procuratură. „Punerea în libertate nu se făcea decât după ce organul central M.A.I. aprecia temeinicia soluției date de procuror în cauzele clasate”. Situația a încetat numai după ce s-a dispus punerea sub anchetă a celor care nu executau îndată măsura luată de procuror (A.C.N.S.A.S., Fond Documentar, dosar nr. 55, vol. 51, ff. 200-202).

²⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. F.P. 555785, f. 1.

²⁹ Idem, fond Penal-București, dosar nr. F.P. 57856, f. 8.

clasei muncitoare”. Prin urmare, la 24 februarie 1951, s-a aprobat trimiterea susnumitului la Parchetul Curții Criminale Cluj pentru a fi „trimis în Justiție”.

La Parchetul Curții Cluj i s-a luat un nou interogatoriu unde a retractat toate declarațiile. Mai mult decât atât, comisarul Constantin Botez, pe care cei doi acuzaatori îl identificaseră că îl avusese ca informator pe Sabin Solomon, declarase în anchetă înainte de a deceda că nu îl cunoscuse și că, deci, nu putuse să îl aibă drept informator³⁰.

Cum, în afară de cele două denunțuri, procurorul nu avea nici o probă care să îi susțină acuzarea, fiind vorba și de un caz mai sensibil, acuzatul nefiind un dușman al clasei muncitoare sau vreun exploatator, ci chiar un fost ilegalist, parchetul a cerut Securității un ofițer care să refacă ancheta. Ca urmare, la 16 mai 1951 un anchetator al Securității s-a deplasat pentru reanchetarea cazului și pentru stabilirea modului cum s-au efectuat cercetările.

Anchetatorul delegat a stabilit că cei doi delatori fuseseră arestați din alte motive decât cele afirmate de ei. Arestarea lui Anton Banciu avusese loc în urma unui chef unde acesta, în stare de ebrietate, a insultat monarhia, iar arestarea lui Nicolae Turdeșan fusese cauzată de unele certuri avute cu primarul orașului Alba Iulia, care avea un frate comisar la Siguranță, și nu din cauză că i-ar fi denunțat Sabin Solomon. S-a mai constatat că asupra lui Sabin Solomon s-au întrebuițat metode nepermise de anchetă, că a fost „bătut și băgat la carceră” în urma cărora i-au fost dictate declarațiile de către anchetator. Drept urmare, Sabin Solomon a fost ridicat din Penitenciarul Cluj, fără avizul Parchetului la dispoziția căruia se afla, pentru a fi dus la Direcția Generală pentru definitivarea cercetărilor.

Aici este momentul în care s-a produs neînțelegerea dintre cele două instituții represive. După ce a stabilit că Sabin Solomon nu a fost informatorul Siguranței și nu denunțase pe nimeni, la 20 septembrie 1951, Securitatea l-a pus în libertate³¹. Mai mult, a dispus încadrarea sa în câmpul muncii.

În urma schimbului de adrese dintre Alexandru Voitinovici și Alexandru Drăghici, pe 4 octombrie 1952, DGSS Regiunea Cluj primește de la Parchetul Curții Cluj ordinul să îl rearesteze pe Sabin Solomon deoarece Procurorul General al RPR a încunoștiințat că își menține întru totul dispozițiunile date cu privire la trimiterea în judecată în stare de arest a „individului Sabin Solomon”³².

Dosarele consultate de noi nu conțin date despre o altă reținere a lui Sabin Solomon. Cert este că, în anul 1953, el se afla în libertate și era urmărit de Securitate. Dosarul era deschis pentru că era bănuțat că ar fi fost informator al Siguranței³³. În anul 1960 a fost recrutat agent în problema PSDI³⁴ cu ai cărei foști membri mai ținea legătura. Deși se dovedise că era nevinovat, a purtat toată viața stigmatul de informator al Siguranței. În anul 1967 era încă urmărit pe motivul că „înainte de 23 august 1944 a funcționat ca agent al Siguranței în problema comunistă”³⁵.

³⁰ *Ibidem*, f. 7.

³¹ *Ibidem*, ff. 1-3.

³² *Ibidem*, f. 4.

³³ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 555785, f. 24.

³⁴ ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 178128, f. 1, 14.

³⁵ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 555784, *passim*.

Atenționăm cititorii să nu îl confunde pe personajul nostru cu Solomon Sabin, tot din Alba Iulia, student la momentul arestării, care a decedat în beciurile Securității din Alba Iulia în urma bățăilor primite la anchetă³⁶.

Cel de-al patrulea document redat de noi este relevant pentru evidențierea unei alte forme de colaborare dintre Procuratură și Securitate, constând în renunțarea la serviciile informatorilor pentru ca aceștia să poată fi trimiși în fața justiției. În acea perioadă, practic, fără permisiunea Securității nu se putea proceda la arestarea unui informator și la trimiterea sa în justiție. Documentul este un argument pentru cea de-a patra categorie dintre cele enumerate de noi în studiul despre Art. 193¹ al Codului Penal, publicat în „Caietele CNSAS” nr. 1-2 (7-8)/2011, este vorba de *nearestații care au fost deferiți justiției și au primit pedepse penale*. În cazul de față, este vorba de un fost ofițer despre care existau probe că fusese legionar, organ de poliție și agent al S.S.I care a fost folosit de Securitate pentru a aduna informații despre alți ofițeri care intrau sub incidența Art. 193¹ din Codul Penal. Deși a sperat că, în urma colaborării cu Securitatea va scăpa de proces, informatorul a fost „trimis în justiție” nu înainte ca, potrivit procedurii, să își piardă „calitatea” de informator.

Anexa 1

Confidențial personal

R.P.R.
Parchetul Curții Cluj
Nr. dos. 53/1951
27 Septembrie 1951

Tovarășe Procuror General,

În ziua de 26 septembrie 1951, tov. lt. maj. Stănescu din D.G.S.S. regiunea Cluj, mi-a comunicat că a primit ordin de la D.G.S.S. ca să-mi transmită din partea Dumneavoastră că ați dispus ca dosarul nr. 53/1951 privitor pe învinuitul Solomon Sabin să fie clasat.

Cum ordinul verbal și în scris al Dvs. are un sens contrar, vă aduc acest lucru la cunoștința Dvs. pentru ca să binevoiți a dispune, dacă este cazul să urmărim vreo altă cale decât cea indicată de D-voastră.

Totodată vă mai raportează că învinuitul Solomon Sabin a fost ridicat din Penitenciarul Tribunalului Cluj de organele locale ale D.G.S.S. încă din luna iunie 1951 și pus în libertate, lucruri despre care am aflat ieri după ce m-am interesat la Administrația Penitenciarului.

Procuror șef
ss. Emil Orbonas

³⁶ Asociația Foștilor Deținuți Politici din România – Filiala Alba, *Noi nu am avut tinerețe. Cronica rezistenței anticomuniste, 1948-1989*, Ediția a II-a, Alba Iulia, Editura Altip, 2005, pp. 182, 326.

P conformitate
Grefier Șef
Parchetul General al R.P.R. (indescifr.)

Tovarășului procuror general al Republicii Populare Române
București

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10761, vol. 4, f. 289.

Anexa 2

Confidențial personal

Procurorul General
al
Republicii Populare Române
Nr. 4082
1951 octombrie 1

Către

Direcția Generală a Securității Statului
Tov. General Maior Nicolschi

Vă trimit alăturat raportul nr. dos 53/1951, al Procurorului Șef al Curții Cluj prin care ne raportează că un ofițer din Direcția Regională a Securității Statului Cluj, a transmis din partea subsemnatului un ordin contrar ordinului scris și verbal pe care eu îl dădusem procurorului șef.

Vă informez că cu nr. 3754 din 12 septembrie a.c. cu privire la aceeași cauză eu transmisesem Procurorului Șef următoarele:

„Nr. 62/1951, Referat 281/1951, Dos. 53/1951:

Inculpatul Sabin Solomon urmează a fi trimis în judecată, după ce în prealabil veți completa instrucția și veți întocmi actul de trimitere în judecată, conform instrucțiunilor verbale ce v-am dat”.

Cele cuprinse în ordinul meu nr. 3754/1951, erau comunicate în acord cu tov. Ministru al Justiției.

În consecință am comunicat Parchetului Curții Cluj că ordinul meu nr. 3754/1951 se menține și în consecință să ia măsuri de arestare a bănuțului Sabin Solomon.

Procuror General al R.P.R.
Al. Voitinovici (Olograf)

(Adnotare) *Urgent*
Relațiuni în cazul Solomon
De ce a fost pus în libertate de organele noastre?

Iuliu Crăcană

Nicolschi.

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10762, vol. 1, f. 269.

Anexa 3

Nr. 348
5 Octombrie 1951

Către:

Tov. Voitinovici Al.
Procuror General al R.P.R.

La adresa Dvs. nr. 4082 din 1 octombrie a.c. în legătură cu eliberarea deținutului Solomon Sabin de un ofițer de Securitate, vă trimitem alăturat referatul încheiat în cauză Solomon Sabin precum și nota explicativă în legătură cu cele semnalate de tov. procuror șef Orbonas.

Din cele menționate mai sus, reiese că Solomon Sabin a fost pus în libertate, fiindcă cele puse în sarcina sa s-au dovedit nereale.

La punerea sa în libertate nu s-a ținut seamă că era la dispoziția Parchetului și deci trebuia eliberat numai prin dispoziția Parchetului Curții Cluj.

De noi s-au luat măsuri față de organele care au comis abaterile ce reies din lucrările alăturate.

În ceea ce privește dosarul lui Solomon Sabin, propunem clasarea lui, deoarece acuzarea este neadevărată.

General maior de securitate,
Nicolschi Al.

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 10761, vol. 4, f. 290.

Anexa 4

Ministerul Afacerilor Interne
Regiunea Cluj
Serviciul II

19 iulie 1955

Raport

Pentru abandonarea informatorului calificat Abrudean Ion.

La data de 16 iunie 1955 a fost recrutat informatorul calificat „Abrudean Ion” pe lângă unele elemente foști în Serviciul S.S.I. din Cluj, folosindu-ne de materialele compromițătoare pe care le-am posedat asupra sa, în ce privește activitatea legionară pe care a desfășurat-o la Teiuș, activitatea ca organ de poliție și agent al S.S.I.

La recrutare a recunoscut parte din faptele comise confirmând materialele pe care le-am avut și cerând reabilitarea s-a trecut la recrutarea lui.

Înainte de recrutare s-a cerut investigații cu nr. 262/8402 din 10. II. a.c. și de la Regiunea Hunedoara-Deva care ne trimite un raport de investigații despre numitul fără a ne trimite materiale în plus față de materialele administrate de noi, comunicând că la Secția „C” a regiunii Deva nu figurează.

În urma probelor adunate de regiunea Deva ulterior, la data de 11 iulie 1955 s-a emis de către Procuratura Teritorială Militară Deva mandat de arestare asupra susnumitului pentru activitatea intensă împotriva clasei muncitoare și mișcării revoluționare.

Cu actul nr. 81/50.050 din 16 iulie 1955 M.A.I. regiunea Deva solicită să luăm măsuri de abandonarea informatorului pentru fi trimis în fața Justiției pentru faptele sale.

Întrucât regiunea Deva susține că a reușit ulterior să administreze probe de vinovăție mai multe asupra acestuia pe baza cărora urmează a fi tras la răspundere.

Propun abandonarea informatorului „Abrudean Ion” și scoaterea lui din rețeaua informativă după care să se comunice la regiunea Deva ca urmare a adresei nr. 81/50.050 către M.A.I. reg. Cluj, că informatorul a fost abandonat și că se poate trece la reținerea lui cu îndeplinirea formelor legale.

Căpitan.
Vieru Constantin

De acord,
Șeful Serviciului II, Căpitan
Stănescu Aurel

ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 175377, vol. 1, ff. 21-22.

Anii '50- epurările avocaților

După preluarea puterii politice de către partidul comunist, principala sarcină a justiției „populare” a fost aceea de a sprijini comunizarea României. Represiunea politică cu mijloace judiciare și aplicarea dreptului de tip nou necesitau înlocuirea juriștilor care profesaseră în regimurile politice anterioare cu juriști a căror origine socială sănătoasă garanta formarea unui corp profesional fidel regimului comunist. Alături de celelalte profesii participante la actul de justiție, profesia de avocat a cunoscut modificări majore. Deși, în esența sa, meseria avocatului a rămas aceea de apărător al intereselor clientului său, în noul sistem politic i s-au rezervat momente în care trebuia să abjure de la misiunea sa. În cadrul proceselor politice, chiar și atunci când acestea erau mascate sub legile dreptului comun, rolul avocatului trebuia să fie doar unul formal, care să simuleze apărarea.

Având în vedere că puteau încurca desfășurarea „normală” a unui proces, pe parcursul preluării puterii partidul comunist a luat măsuri pentru eliminarea vechilor

avocați, obișnuiți să își apere cu adevărat clienții. Încă de la începutul anului 1946 s-au înființat în România comisii de epurare care, în urma unor „processe”, îi concediau din barouri pe cei care colaboraseră cu „hitlerismul”, cu „legionarii”, cu „cei vinovați de dezastrul țării”. De multe ori înființate ad-hoc, aceste comisii au epurat avocați recunoscuți ai vremii, unul dintre primii epurați fiind Istrate Micescu³⁷, în februarie 1946.

Cea mai importantă măsură prin care s-a dorit epurarea masivă a avocaților a fost, însă, adoptarea Legii nr. 3 din 17 ianuarie 1948 care a desființat Barourile și a înființat Colegiile de Avocați din România. În aceste colegii au fost primiți doar aceia care au primit aprobare din partea unor comisii dominate de comuniști care judecau cererile fără citarea părților. Legea prevedea că nu vor fi înscrși în colegii decât avocații și apărătorii care au exercitat în mod efectiv profesiunea de avocat sau de apărător, au avut această profesiune ca principală sursă de existență, care au exercitat-o în mod demn și care n-au manifestat atitudini anti-democratice în viața lor publică sau profesională. Intenția declarată a fost ca, în corpul profesional al avocaților să fie păstrați doar avocații mediocri și docili și care nu puneau probleme din punct de vedere politic.

Cu toate acestea, procentul reprimirii în noile organisme a fost în general de peste 70%. De exemplu, prin desființarea Baroului Argeș, au fost excluși din corp 48 de avocați și admiși în Colegiu 36³⁸. Epurarea produsă prin această lege pe criterii preponderent politice nu a slăbit însă presiunea pusă pe noii membri ai colegiului, teama de a-și pierde dreptul de a profesa fiind parte a complexului terorii impus de noul regim politic.

Prin Decretul nr. 39 din 14 februarie 1950 s-a dat o nouă reglementare profesiunii de avocat, Colegiile de avocați trecând sub îndrumarea și controlul Ministerului Justiției, devenind astfel, așa cum au și fost denumite, „organe auxiliare ale justiției”.

Subordonarea totală și nemijlocită a corpului avocaților a avut loc prin Decretul nr. 61 din 1951, care prevedea trecerea sub îndrumarea și controlul Ministerului Justiției a caselor de asigurări și pensii ale avocaților.

Suspiciunea cu care, totuși, statul comunist a privit pe tot parcursul anilor '50 colegiile de avocați care erau considerate „focare” de unde se împrăștiau diferite zvonuri cu caracter dușmănos, unde se comentau acțiunile partidului și guvernului care „se interpretau în chip fals și dușmănos”, a fost determinantă pentru acțiunile organelor Securității care au dus o intensă muncă de informare pentru a descoperi „elementele dușmănoase” care „se identificau cu fostele personalități politice din timpurile regimurilor burghezo-moșierești”, „foști moșieri”, foste „unelte ale patronilor” etc. Ulterior era implicat responsabilul de cadre al Justiției care deținea diverse mijloace pentru a „curăța” colegiile de avocați. Cea mai simplă modalitate de eliminare din

³⁷ Istrate N. Micescu (1881-29 mai 1951 în închisoarea Aiud), decan al baroului de Ilfov din 1923-1928, ministru de Externe între 28 decembrie 1937 – 10 februarie 1938, ministru al Justiției între 24 noiembrie 1939 – 10 mai 1940. A elaborat Constituția din 1938 și a fost unul dintre artizanii legislației și măsurilor antisemite de la sfârșitul anilor '30.

³⁸ <http://www.barouarges.ro/istoric>, accesat la 12. 12. 2007.

Colegiu a „elementelor dușmănoase” era aceea de a le răpi posibilitatea de a exercita mai departe funcția de avocat pe motiv că, în ultimul timp, colegiul avocaților din respectiva localitate nu mai oferea posibilități de câștig pentru toți, urmând ca elementele care trebuiau să fie scoase afară, să fie tocmai acele „elemente dușmănoase”.

Decretul nr. 281 din 21 iulie 1954 pentru organizarea și exercitarea avocaturii în Republica Populară Română stabilea la art. 1 că „avocatura în Republica Populară Română are sarcina de a acorda asistența juridică populației, instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor, în scopul apărării drepturilor și intereselor lor legale și al întăririi legalității populare”. Decretul prevedea puteri discreționare ale ministrului Justiției în raport cu avocații: era forul suprem în materie disciplinară, putea să anuleze deciziile cu privire la primiri în colegiu, putea anula deciziile Consiliului Central al Colegiilor de Avocați din R.P.R. și ale consiliilor colegiilor de avocați, precum și ale organelor acestora, sub motivul că nu sunt conforme cu legea și cu interesele obștești. Bineînțeles că rareori era nevoie să se ajungă la un astfel de nivel, colegiile de avocați își făceau treaba foarte bine sub conducerea locală a partidului.

Oricine va manifesta un oarecare interes asupra situației generale a avocatului în regimul comunist va remarca lipsa de stabilitate profesională nemaîntâlnită în istorie a acestei profesii. Între 1947 și 1960 orice avocat putea fi „radiat” din corp în urma unei reclamații oarecare. Totodată, putea fi chemat și reținut de miliție, procuratură sau securitate fără vreo formă legală, intimidarea unui avocat pe aceste căi, înaintea judecării unui proces în care atitudinea acestuia deranja, fiind practică de aceste organe în mod frecvent.

Documentul care urmează reprezintă un raport întocmit de organele locale ale Securității și trimis la centru. După ce au identificat toate elementele dușmănoase din Colegiul avocaților Bacău, Securitatea a întreprins măsurile necesare pe plan local pentru eliminarea lor. În acest sens, a luat legătura cu organele locale de partid și cu conducerea colegiului care i-au dat afară pe motiv de restrângere de personal. Spre surprinderea tuturor, Ministerul Justiției a infirmat hotărârea colegiului avocaților din Bacău și a ordonat reprimirea celor 11 avocați, dispunând ca ei să fie „scoși” conform prevederilor legale, în speță prin comisia de disciplină.

Cum „manifestările dușmănoase” erau greu de probat în fața comisiei de disciplină, probele constând în note ale informatorilor Securității, Direcțiunea Regională a Securității Statului Bacău cerea să se repete procedura, astfel încât cei în cauză să fie scoși automat din colegiu, printr-o nouă plafonare a numărului avocaților și să se verifice „cine anume” de la Ministerul Justiției a hotărât infirmarea deciziei comisiei.

Radiografie a stării de spirit care domnea în rândul breslei avocaților la începutul anilor '50, documentul este relevant pentru înțelegerea realităților vremii: ascultarea posturilor de radio occidentale ca sursă de informare, antisemitismul din interiorul breslei (nu trecuse decât un deceniu de când evreii fuseseră epurați din barouri³⁹ fără manifestări semnificative de protest și de solidarizare din partea avocaților

³⁹ Avocații evrei au fost epurați în masă din Barou începând cu anul 1940 (Lya Benjamin, *Evreii din România între 1940-1944. Legislația antievreiască*, vol. I, București, Editura Hasener, 1993, pp. 37-50).

Iuliu Crăcană

români (avocații evrei au fost reprimiți după 23 august 1944), colaborarea dintre comisiile disciplinare și Securitate.

Anexa

Direcțiunea Regională a Securității Statului Bacău
Nr. 33/381

8 febr 1951
prin curier

Către

Direcțiunea Generală a Securității Statului

Raportăm spre știință următoarele:

Colegiul avocaților din orașului Bacău, este unul din puținele colegii din țară în care nu s-a făcut o purificare adâncă a elementelor dușmănoase, fapt care a făcut ca, treptat, treptat, el să devină un focar de unde se împrăștia diferite zvonuri cu caracter dușmănos, unde se comentau toate acțiunile Partidului și Guvernului nostru, se interpretau în chip fals și dușmănos.

Din intensificarea acțiunii noastre informative, am reușit să identificăm toate elementele dușmănoase din colegiul avocaților din Bacău, elemente care la orice pas căutau ca prin discuțiile și comentariile lor să compromită acțiunile întreprinse de regimul nostru democratic. În repetate rânduri noi am căutat ca, pe plan local, să rezolvăm această problemă, cu ajutorul responsabilului de cadre al Justiției, să curățim colegiul avocaților din Bacău de elementele dușmănoase, care se identifică cu fostele personalități politice din timpurile regimurilor burghezo-moșierești, foști moșieri, foste unelte ale patronilor etc.

Deși responsabilul de cadre al justiției de pe lângă Curtea de Apel din orașul Bacău a arătat Ministerului de Justiție adevărata situație din cadrul Colegiul avocaților din Bacău, totuși de la București nu s-a dat un rezultat precis tergiversându-se situația existentă, ajungându-se în momentul de față la cele pe care le vom raporta mai jos.

În acest scop s-a luat legătura cu Regionala P.M.R. Bacău și în ziua de 13 Decembrie 1950, Comisia Interimară a Colegiului avocaților din Bacău în baza articolului 59 din Decretul Lege nr. 39/I/1950 a hotărât scoaterea din colegiu a unui număr de 11 avocați, cu toții elemente dușmănoase regimului democratic, cu nenumărate manifestări. Motivul acestei restructurări a fost că numărul de avocați pledanți din colegiu, nu mai corespund necesităților de apărare a justițiabililor, că în urma operațiunilor de raionare, colegiul nu mai poate garanta posibilități de câștig pentru toți avocații înscriși.

În urma acestei decizii au rămas nerepartizați următorii avocați:

1. Goilav Toma
2. Haifler Lupu
3. Capril Eugen
4. Floareș Alexandru
5. Racoviță Eduard

6. Apostol Gheorghe
7. Țintă Neculai
8. Pascalini Alexandru
9. Paraschiv Ștefan
10. Dinescu Horia
11. Dimitriu Traian

În urma acestui fapt numitul Pavelescu Virgil, Președinte al Tribunalului Bacău într-o discuție cu numitul Chersin Avram și Leibu Matilda primul președinte al colegiului Bacău și a doua responsabilă de cadre al justiției, a afirmat că „această acțiune este împotriva liniei Partidului, că el nu poate fi de acord cu această acțiune și că în urma acestui fapt s-a creat un puternic antisemitism, datorită faptului că între numărul de avocați scoși din colegiu există numai un singur evreu”.

Ministrul Justiției însă prin Ordinul nr. 116.434 din 8 ianuarie 1951 a înfirmat hotărârea colegiului avocaților din Bacău și ordonă colegiului de a reprimi cei 11 avocați care fuseseră scoși, dispunând ca aceștia să fie scoși conform prevederilor legale, adică prin comisia de disciplină, lucru care îngreunează această operație, deoarece nu întotdeauna și în prezentul caz în majoritate, manifestările lor pot fi date pe față.

Față de situația de mai sus responsabilă de cadre a început strângerea materialului necesar scoaterii din colegiu a celor în cauză, lucru care merge destul de greu dat fiind manifestările lor avute în cercuri foarte restrânse sau față de acei care sunt informatorii noștri.

În ședința din ziua de 7 februarie 1951, Comisia interimară a Colegiului Avocaților din Bacău a hotărât reprimirea lor în colegiu, conform ordinului Ministerului de Justiție, în afară de numitul Goilav Toma care fiind moșier, a fost eliminat în baza unui articol special.

În cele ce urmează vom raporta toate manifestările dușmănoase ale celor 11 avocați care au fost propuși pentru eliminarea din colegiu.

Racoviță Eduard fost de nenumărate ori deputat și senator în parlamentele burgheze președinte al partidului liberal tătarcean (sic) de după 23 august 1944 are în mod permanent manifestări antisovietice și antiguvernamentale luând în derădere acțiunile Guvernului și a Partidului nostru, colportează tot ce se emite de la posturile de radio imperialiste. Astfel încă din anul 1945, în ziua de 26 August, în timp ce populația din orașul Bacău făcea o primire entuziastă unei unități românești care se întorcea glorioasă de pe frontul împotriva Germaniei hitleriste, strigând în cor „Trăiască Armata democratică” el aflându-se în calitate de Vicepreședinte al filialei ARLUS Bacău, s-a exprimat cu cuvintele: „Ce Armată democratică? Ce armată antifascistă? Nimeni nu poate schimba nimic de pe fața pământului, azi așa, mâine așa, Armata română și nimic mai mult”.

În ziua de 3 Nov. 1949 a respins cu un gest sfidător de a subscrie pentru Casa Scânteii spunând: Eu nu subscriu nimic deoarece nu am nimic cu Scânteia voastră. Cu această ocazie i s-a restituit înapoi o sută de lei care i se strânsese din cota lunară.

În ziua de 11 Februarie 1950 a afirmat că a ascultat radio Londra la a cărei emisiune a spus că poporul american și englez în prezent nu mai vrea pace ci vrea război.

În ziua de 6 martie 1950 vorbind despre lipsa de pe piață a unora dintre alimente, numitul Racoviță a spus: „cum vrei să fie alimente dacă totul merge în Rusia, în curând ne vor lua și pielea de pe noi, dar mult nu vom mai putea sta cu mâinile la spate.”

În ziua de 1 Aprilie 1950 a ținut o adevărată pledoarie cu ocazia morții lui Leon Blum cu care ocazie a ponegрит conducătorii Partidului comunist din Franța și în general conducătorii lagărului democratic (sic).

În ziua de 28 Aprilie 1951 a afirmat în mod deschis că ascultă cu regularitate posturile de radio imperialiste care au emisiuni speciale pentru români.

În ziua de 21 august 1950 s-a declarat în mod deschis că nu este de acord ca orașului Brașov să i se dea numele de Stalin „deoarece nu este just”.

În ziua de 29 octombrie 1950 s-a declarat foarte bucuros când a auzit că în Coreea înaintează americanii iar comuniștii mănâncă bătaie.

În ziua de 11 octombrie 1950 a afirmat că prin oraș nu se mai afișează hârtii deoarece în Coreea comuniștii mănâncă bătaie.

În ziua de 21 Decembrie 1951 după ce s-a eliminat din colegiu avocații el a spus: „În alte țări și în alte timpuri aveai măcar dreptul la grevă dar acum, nu mai ai nimic” în felul acesta exprimând dorința ca ceilalți avocați care rămăseseră în colegiu să facă grevă de protest împotriva acestui act ilegal.

Tot în legătură cu problema scoaterii din colegiu a celor 11 avocați a spus că nu este altceva decât o prigoană a evreilor împotriva creștinilor și în consecință a devenit și el antisemit.

Manifestările de mai sus sunt numai o parte din cele ce le are zilnic numitul Racoviță Eduard. Nu i s-a putut întocmi dosar pentru încadrare în U.M. deoarece este în vârstă de peste 75 de ani, însă în fișele ce s-au întocmit pentru foștii parlamentari burghezi, s-a cerut arestarea sa⁴⁰.

Numitul Apostol Gheorghe, un element cu manifestări fățiș dușmănoase, ascultător frecvent al posturilor de radio imperialiste, urăște de moarte conducătorii Partidului și Guvernului nostru.

Astfel, în ziua de 29 noiembrie 1949 față de informatorul nostru s-a exprimat că nu se va putea împăca niciodată cu ideile distrugătoare ale comunismului care înăbușe orice inițiativă constructivă. În continuare a afirmat că datorită comunismului țara noastră se află într-o nemaipomenită stare de sărăcie.

În ziua de 16 Martie 1950 a spus că la O.N.U. America a propus Uniunii Sovietice un pact de neagresiune pe timp de 20 de ani, iar Uniunea Sovietică nu l-a aprobat pentru că nu și-a dat seama că va fi lovită la propriile ei granițe și toți comuniștii vor avea soarta pe care și-o merită.

⁴⁰ Astfel de manifestări anticomuniste, precum și trecutul lui Eduard Racoviță, fruntaș liberal, fost de mai multe ori parlamentar și conform Constituției din 1923, senator de drept, deoarece fusese parlamentar în trei legislaturi consecutive, nu puteau să rămână nepedepsite. A murit, în scurt timp, în celulele Securității din Bacău în urma unei băți administrate în timpul cercetării penale.
(http://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ioanitoiu/dictionar_r/r/dictionarr_2.htm , accesat în 14 ianuarie 2014).

În ziua de 22 Noiembrie 1950 a afirmat că comuniștii s-au organizat foarte bine pe întreg globul pământesc dar nu se poate ca să rămână în permanență așa.

În ziua de 6 Noiembrie 1950 a afirmat că grâul nostru se vinde pe piețele străine numai cu scopul de a menține prețul rublei. În continuare a afirmat că toate lipsurile și nevoile noastre se datorează rușilor care sug în mod sistematic țările de democrație populară.

În ziua de 18 Noiembrie 1950 a spus că la O.N.U. are loc o întrevvedere secretă între reprezentanții americani și englezi, conferința are ca scop de a pune la punct delegația sovietică. În continuare discutând despre războiul din Coreea a spus: „Cu toate că chinezii au atacat trupele națiunilor unite totuși va veni timpul în curând se va trece prin ei ca prin brânză”.

În ziua de 2 Decembrie 1950 a afirmat că o serie de țărani din regiunea Bacău s-au răsculat împotriva regimului care le impune ca să facă gospodării colective împotriva voinței lor.

Manifestările de mai sus nu sunt decât o parte din cele pe care le are susnumitul, dar cu toate acestea nu i s-a putut întocmi dosar pentru încadrare în U.M. deoarece este în vârstă de peste 75 de ani.

Numitul Țintă Neculai, un dușman neîmpăcat al regimului democratic, ascultător al posturilor de radio imperialiste pe care le comentează cu regularitate, colportează zvonurile tendențioase și reacționare.

În ziua de 5 Ianuarie 1950 în timp ce informatorul nostru se uita la portretul lui Mao-Tse-Dun el s-a exprimat cu cuvintele: „sunt simpatici chinezii ăștia, chiar și chinezii din țară de la noi”, în felul acesta desconsiderând conducătorii Partidului și ai regimului nostru după zicala veche reacționară „ești un chinez” epitet care se atribuia acelor care erau incapabili.

În ziua de 18 martie 1950 vorbind despre unele lipsuri temporare a unor articole de consum de pe piață față de informatorul nostru a spus: cum vrei să fie alimente când totul merge la răsărit la bunii noștri vecini care iau totul.

În ziua de 6 Septembrie 1950 față de informatorul nostru a spus: „Nu știu ce dar eu nu pot să sufăr pe acei care spun *tovarăș* și asta cred că se întâmplă pentru că nu pot suferi nici cuvântul în sine de tovarăș”. În continuare apoi a spus: „nu voiu pronunța niciodată acest cuvânt”.

În ziua de 14 Octombrie 1950 într-o discuție avută cu informatorul nostru a spus că populația din întreaga țară este revoltată împotriva regimului comunist de astăzi dar că nu mai este mult timp și vom scăpa de cei care ne conduc astăzi țara.

În ziua de 18 Ianuarie 1951 susnumitul față de informatorul nostru a spus că a fost la București unde a intervenit pentru „nedreptatea” care i s-a făcut și a auzit că în mod precis vor surveni mari evenimente politice care nu pot decât să ne bucure.

Susnumitului nu i s-a putut întocmi dosar pentru încadrare în U.M. deoarece este bătrân și nu corespunde.

Numitul Capril Eugen fost moșier, pentru manifestările sale i s-a întocmit dosar pentru încadrare în U.M. care a fost înaintat la D.R.S. Iași.

Dinescu Horia ne este semnalat că în ziua de 11 Ianuarie 1951 față de informatorul nostru a spus: că scoaterea afară din colegiu a unui așa de mare număr de români și numai un singur evreu dovedește care este scopul acestei acțiuni, acela de a

rămâne numai evrei în colegiu. A afirmat apoi că așteaptă timpurile când se va scălda în sângele comuniștilor care l-au făcut să sufere.

Susnumitul fiindu-ne semnalat cu manifestări dușmănoase și pe a doua linie informativă, s-au luat măsuri de a i se întocmi dosar pentru încadrare în U.M.

Numitul Haifler Lupu a fost unealtă credincioasă a marilor fabricanți Isvoranu et. comp. În permanență se află în cercul elementelor reacționare unde se discută și se colportează știrile posturilor de radio imperialiste.

Numitul Traian Dimitriu pentru manifestările sale dușmănoase la adresa regimului democratic i se întocmește în prezent dosar pentru încadrare în U.M.

Susnumitul a fost la o nuntă într-o comună din Regiunea Bacău cu care ocazie a ținut un toast în care a atacat în cuvinte regimul democratic.

Din cele de mai sus rezultă în mod categoric că aceste elemente cu atitudini permanente dușmănoase la adresa regimului actual, nu merită a avea calitatea de avocat în barou și de a-și câștiga în acest mod existența, în timp ce își bat joc de realizările Partidului nostru. Măsura luată de către Comisia Interimară a Colegiului avocaților din Bacău, măsură care a fost înfirmată de către Ministerul de Justiție, trebuie considerată ca o acțiune cu scop constructiv, care nu avea alt scop decât acela de a li se răpi posibilitatea de a folosi colegiul avocaților ca o officină de comentarii dușmănoase și răspândirea de svonuri tendențioase.

Față de metoda indicată se către Ministerul de Justiție adică aceea de a elimina avocații în cauză pe baza manifestărilor dușmănoase care să fie date în vileag de către comisia de disciplină a Colegiului Avocaților, Direcțiunea noastră va furniza materialul care se va putea culege în așa fel ca să nu se deconspire sursele noastre informative din cadrul colegiului.

În prezent în urma ședinței de reprimire care a avut loc în ziua de 7 februarie 1951, cei în cauză au luat o atitudine de sfidare a organelor politice iar în rândurile lor semnalăm comentarii în sensul că „tot ei sunt mai tari” și că nimeni nu le va putea face nimic.

Față de cele expuse mai sus vă rugăm a de a vedea cine anume de la Ministerul de Justiție a hotărât infirmarea deciziei Comisiei Interimare a Colegiului Avocaților din Bacău, hotărâre ce a fost luată în mod legal, motivul care a fost pus la baza eliminării celor 11 din colegiu fiind deasemeni destul de just.

De asemeni rugăm ca Ministerul de Justiție să ia o hotărâre concretă care să ducă la scoaterea automată a celor în cauză afară din colegiu, printr-o nouă plafonare a avocaților din Baroul Bacău, sau prin oricare decizie în acest sens.

Lt. Col. de Securitate
C. Câmpeanu

Cpt. de Securitate
Triponescu I.

A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 1125, vol. 2, ff. 1-7.

II. Sub lupa Securității

Oana IONEL

Supravegherea informativă a generalului Nicolae Rădescu 6 martie 1945 – 15 iunie 1946

The Informative Surveillance of General Nicolae Rădescu
(6 March 1945 – 15 June 1946)

The present paper displays a portrait of General Nicolae Rădescu after his dismissal from the position of head of the Council of Ministers, until his clandestine departure from the country, on a plane.

We point out the measures taken by the new communist government in order to isolate the former prime minister, to prohibit or limit his political contacts and to perform an intensive surveillance of his forced residence. We also underline General Nicolae Rădescu's activity as a political refugee at the British Legation in Bucharest, the discussions with his close friends about creating a new political party, the statements and notes addressed to the King and to other politicians and the attempts of the new government to get him involved in important political trials ("Organisation T", "The Black Coats").

Etichete: „refugiat politic”, Legația Marii Britanii, domiciliu obligatoriu/forțat, supraveghere informativă, proces politic, memoriu, scrisoare de protest.

Keywords: political refugee, British Legation, forced residence, informative surveillance, political trial, statement, letter of protest.

După ce și-a prezentat demisia Regelui Mihai I al României, la 28 februarie 1945, generalul Nicolae Rădescu a mers la Ministerul Afacerilor Interne, apoi la domiciliul său¹. Fostul premier fusese pus sub supravegherea aparatului de informații al Formațiunilor de Luptă Patriotice de mai multe zile, astfel încât comuniștii îi știau orice mișcare.

A doua zi după învestirea guvernului pro-comunist condus de Petru Groza, supravegherii generalului Rădescu i s-a dat o formă legală, printr-un ordin semnat de

¹ Claudiu Secașiu, *Generalul N. Rădescu – cel dintâi refugiat politic din România de după 6 martie 1945*, în „Național și universal în istoria românilor. Studii oferite prof. dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani”, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 451.

chestorul Ioan Ionescu, directorul Poliției de Siguranță. Documentul, emis de Prefectura Poliției Capitalei la 7 martie 1945, orele 8,35, avea următorul conținut: „Din ordinul domnului președinte al Consiliului, dr. Groza, Domnul General N. Rădescu nu are voie a părăsi domiciliul sub nici un motiv.

Asemenea, nu are voie a primi vizite de nici o natură, adică: rude, militari sau misiuni străine.

Se va ține deci sub pază permanentă până la noi ordine.

Dl. Comisar Block va executa cele de mai sus, răspunzând de executare.

Se va prezenta de îndată cu agenții afectați la locuința Generalului N. Rădescu, unde îi va pune în vedere aceste dispozițiuni”².

Pe o perioadă de mai bine de un an de zile, generalul Nicolae Rădescu a fost supravegheat strict de agenții noului regim, i s-a fixat domiciliu obligatoriu, iar contactele sale cu rude, prieteni sau oameni politici au fost mult diminuate. Cu toate acestea, până la exilul auto-impus (iunie 1946), generalul Rădescu a fost implicat în câteva acțiuni care merită a fi semnalate: a încercat să creeze nucleul unui nou partid politic, a menținut contacte cu personalități marcante (Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Constantin Titel Petrescu) și cu reprezentanți ai Aliaților în România, a transmis materiale documentate Regelui Mihai sau președinților partidelor politice, încercând să-i convingă să reziste presiunilor Partidului Comunist etc. Din cauza acestor activități, autoritățile au încercat implicarea sa în două procese politice de anvergură: procesul Organizației „T” (septembrie 1945) și al „Sumanelor Negre” (noiembrie 1946 – după plecarea sa din țară).

Activitatea generalului Nicolae Rădescu din această perioadă nu a făcut obiectul unui studiu special. Doar Claudiu Secașiu a analizat documente în legătură cu refugiul generalului Nicolae Rădescu la Legația Britanică din București (6 martie – 7 mai 1945)³. Ne propunem să prezentăm supravegherea generalului Nicolae Rădescu de către autoritățile instalate la conducerea României după 6 martie 1945 și, în paralel, activitatea sa politică până la plecarea din țară. Ne vom baza demersul pe o serie de documente inedite, provenite din dosare depozitate în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității și la Arhivele Naționale ale României, volume de documente editate și memorialistică.

² *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, documente selectate și editate de Monica Grigore, Oana Ionel, Dragoș Marcu, studiu introductiv de Gheorghe Onișoru, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 292 (în continuare se va cita *Un sfert de veac...*).

³ Claudiu Secașiu, *art. cit.*, pp. 451-476.

**Refugiul generalului Nicolae Rădescu
la Legația Marii Britanii din București
(6 martie – 7 mai 1945)⁴**

După încercarea nereușită de lovitură de stat organizată de Frontul Național Democrat în 24 februarie 1945, devenise clar faptul că guvernul de coaliție condus de generalul Nicolae Rădescu nu mai putea funcționa. În ciuda tuturor evidențelor și a documentelor întocmite la fața locului de procurorii militari⁵, incidentele din timpul manifestațiilor și discursul premierului la radio din aceeași seară, au constituit motivele declanșării unor campanii de presă de o violență nemaîntâlnită. Astfel, propaganda comunistă a realizat ceea ce urmărea de multă vreme: inducerea ideii că ordinea în țară nu putea fi menținută, cu repercusiuni asupra desfășurării acțiunilor de pe front. În ultima ședință a guvernului prezidat de generalul Rădescu, Constantin C. Brătianu, ministru liberal, făcea o paralelă între motivele demisiei premierului Sănătescu și dorința forțelor de stânga ca generalul Rădescu să facă același lucru: „Este o chestiune foarte simplă: noi cu toții am fost de acord ca domnul general Sănătescu să prezinte Regelui demisia guvernului. A fost o carență a autorității de stat și noi am fost gata și am demisionat, dacă primul-ministru a înțeles să facă lucrul acesta.

Astăzi, dv. cereți demisia guvernului, pentru că domnul prim-ministru încearcă să restabilească autoritatea de Stat.

Ei bine, domnilor, tocmai de aceea a plecat domnul general Sănătescu, pentru că era o carență a autorității de stat. Și pentru că domnul prim-ministru vrea să facă acest lucru, i se răspunde: să demisioneze, tocmai atunci când, cu toții, trebuie să-l ajutăm”⁶.

Cu toate că situația din România era foarte dificilă, Comisia Aliată (sovietică) de Control nu a luat nici un fel de atitudine pentru a încerca deblocarea crizei. Reprezentanții englezi și americani în Comisie au insistat în mod repetat pe lângă generalul Vinogradov asupra menținerii unui cabinet de coaliție, atunci când devenise clar că divergențele dintre partidele politice duceau, inevitabil, la destrămarea guvernului⁷.

⁴ Datorită analizei amănunțite realizată de Claudiu Secașiu în articolul amintit mai sus, la acest capitol ne propunem doar prezentarea unor date sumare, necesare înțelegerii evenimentelor din perioada refugiului la Legația Britanică, dar și a unora nou apărute, în urma studiului arhivelor accesibile.

⁵ Procesele-verbale întocmite de procurorii militari care au anchetat incidentele din timpul manifestației organizată de F.N.D. în București, au fost descoperite în arhivele americane și publicate de Dinu C. Giurescu, *Din documentele guvernării generalului Nicolae Rădescu. Evenimentele de la 24 februarie 1945*, în „Arhivele totalitarismului”, anul II, nr. 1-2, 1994, pp. 196-205. Originalele, descoperite de noi în Arhiva C.N.S.A.S., au fost integrate în volumul *Un sfert de veac...*, pp. 276-283.

⁶ A.N.I.C., fond Colecția Gheorghe Gheorghiu-Dej, dosar nr. 680, vol. nr. 15, ff. 101-102.

⁷ Vasile Vesa, *Conferința de la Yalta și instaurarea guvernului condus de Petru Groza*, în „6 martie 1945. Începuturile comunizării României”, București, Editura Enciclopedică, 1995, pp. 41-48. Vezi o analiză minuțioasă la Dinu C. Giurescu în *Gvernarea Nicolae Rădescu*, București, Editura All, 1996, pp. 266-286 și 334-344.

Evenimentele ulterioare se cunosc: sosirea în țară a trimisului Moscovei, Andrei I. Vâșinski, care a impus Regelui schimbarea șefului guvernului și numirea lui Petru Groza în funcția de prim-ministru. Era vorba, de fapt, de o schimbare radicală: noul prim-ministru nu mai era o persoană desemnată de Rege, după consultări cu partidele politice, iar membrii guvernului nu mai reprezentau voința majorității populației, ci doar unele formațiuni politice minore.

În cele câteva zile care s-au scurs între demisia generalului Rădescu și investirea guvernului condus de Petru Groza, campania violentă împotriva fostului premier a continuat⁸. Împreună cu liderii partidelor țărănesc și liberal, Rădescu era acuzat că ar fi „fascist” și „reacționar”, iar „dovezile” dezvăluite de presa din România erau preluate și transmise de mass-media din U.R.S.S.⁹. De exemplu, ziarul „Libertatea” publica un articol în care se afirma că „împreună cu Rădescu trebuie să dispară și cei ce l-au sprijinit în acțiunea sa, pentru a se stârpi orice urmă de nazism, care duce țara la pieire”¹⁰. Nu se menționa, însă, nimic despre ancheta declanșată în seara de 24 februarie 1945 în legătură cu moartea unor persoane în timpul manifestațiilor de stradă din acea zi, care stagna după demisia generalului Rădescu, iar după numirea generalului Constantin Vasiliu-Rășcanu ca ministru de Război a fost definitiv clasată¹¹.

Din cauza campaniilor violente, apropiați ai lui Rădescu se temeau de un eventual atentat organizat asupra sa și încercau găsirea unor soluții pentru punerea generalului la adăpost. Discuții au fost purtate la Legațiile Britanică și Americană, în încercarea de a i se oferi protecție.

În dimineața zilei de 7 martie, după emiterea ordinului de stabilire a domiciliului obligatoriu generalului Rădescu, acesta a fost căutat acasă, în strada Nerva Traian, nr. 108, dar nu a fost găsit. Ordonanța, un sergent-major din escorta sa și o chiriașă au afirmat că generalul plecase, însoțit de nepotul său, Nicolae Șerbănescu, în după-amiaza zilei de 6 martie, spunându-le că merge la Sinaia și că apoi va face o călătorie prin țară, fiind surmenat¹². A urmat o percheziție la casa nepotului Șerbănescu, din strada Clopotarii Vechi nr. 4, unde a fost prezentă doar soția sa, Henriette, care a declarat același lucru, că generalul plecase la Sinaia¹³. În după-amiaza aceleiași zile, Nicolae

⁸ Despre tensiunea din acele zile și deciziile politice luate vezi: Adriana Georgescu, *La început a fost sfârșitul. Dictatura roșie la București*, ediție îngrijită de Micaela Ghițescu, prefată de Monica Lovinescu, București, Editura Humanitas, 1992, pp. 65-71, Ioan Hudiță, *Jurnal politic (7 decembrie 1944 – 6 martie 1945)*, studiu introductiv, note și indice de acad. Dan Berindei, București, Editura Do-minor, 2008, pp. 433-505, Constantin Sănătescu, *Jurnal*, cu o prefată de Simona Ghițescu-Sănătescu, București, Editura Humanitas, 1993, pp. 193-195, Nicolae Pascu, *În mijlocul vântorii. Note și amintiri politice*, ediție îngrijită, studiu, note, indice și anexe documentare de Oana Ionel, București, Editura Enciclopedică, 2010, pp. 244-259.

⁹ Vezi, de exemplu, comentariul transmis de postul de radio Moscova în seara zilei de 5 martie 1945 în volumul *23 august 1944. Documente. 1944-1945*, vol. IV, coord. Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Mușat, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, pp. 235-236.

¹⁰ *Ibidem*, p. 236.

¹¹ Vezi studiul nostru, Oana Ionel, *Lotul „24 februarie 1945”. Propagandă și inscenare judiciară*, în „Caietele C.N.S.A.S.”, Anul III, nr. 1 (5)/2010, p. 154.

¹² *Un sfert de veac...*, pp. 293-294.

¹³ *Ibidem*, pp. 294-295.

Șerbănescu a fost anchetat cu privire la dispariția generalului. De data aceasta, autoritățile au primit un răspuns clar: „cine are nevoie de domnul general să se adreseze Comandamentului Misiunii Engleze, unde poate primi relații”¹⁴.

În notițele intitulate *La Legație*, generalul Rădescu oferă explicații pentru refugierea sa la Legația Marii Britanii din București: în dimineața zilei de 6 martie 1945 a fost contactat de diplomatul Grigore (Gogu) Constantinescu, din partea fostului ministru al Afacerilor Externe, Constantin Vișoianu, cu propunerea de a se adăposti la Misiunea Britanică din București în cazul în care se simte „în nesiguranță”, dar generalul a refuzat¹⁵. După-amiază, a fost vizitat de Constantin Caragea și de nepotul său, Nicolae Șerbănescu, amândoi „părând alarmați”, care au insistat că „englezii au repetat invitația, în sensul că mi s-a pregătit apartamentul și mi-l țin imediat la dispoziție”. În cele din urmă, „după oarecare reflecție”, generalul Rădescu a fost convins de necesitatea acceptării găzduirii oferite¹⁶.

Această versiune este susținută și de diplomatul Florian Roiu, în declarațiile sale din cadrul procesului intentat conducerii P.N.Ț. în 1947: „Imediat după 6 martie 1945, ducându-mă la Vișoianu, l-am găsit foarte afectat, căutând la telefon pe un oarecare Caragea, despre care mi-a spus că fusese Directorul de Cabinet al Generalului Rădescu. Peste două zile, vizitând din nou pe Vișoianu, l-am găsit foarte mulțumit și cu această ocazie mi-a destăinuit că atunci când îl căuta pe Caragea, fusese vizitat cu puțin timp înainte de Marjoribanks, care îi adusese răspunsul englezilor, la intervenția lui ca Generalul Rădescu să fie luat sub protecția Misiunii engleze. Îl căuta pe Caragea, care știa unde se află Rădescu, pentru a-l duce pe acesta la Misiunea engleză”¹⁷.

După manifestația F.N.D. din 24 februarie 1945, președintele Consiliului de Miniștri fusese pus sub supravegherea Serviciului de Contrainformații din Secția a II-a a Formațiunilor de Luptă Patriotice. Șeful acestui serviciu, Ivan Didenco, îi ordonase lui Mișu Dulbergher (ulterior Dulgheru) să vegheze „ca acesta să nu dispară și să se știe în permanență unde este”¹⁸. Un alt membru al acestui serviciu, Laurian Zamfir, dădea noi amănunte despre cei care ordonaseră supravegherea primului ministru și ancheta Partidului Comunist asupra dispariției generalului Rădescu de la domiciliul său: „Îmi amintesc că în ziua aceea [6 martie 1945 – n.n.], Dulgheru a fost chemat (după cum chiar el spunea) de către Ana Pauker și Emil Bodnăraș și a fost întrebat unde se găsește Rădescu și cum a reușit să dispară, la care Dulgheru nu a știut ce să spună. Tot din spusele lui Dulgheru și Sepeanu, am aflat că în acea noapte ei au descoperit un șofer de piață, al cărui nume nu-l știu, care-l dusesse pe Rădescu la Legația Britanică”¹⁹.

Așa cum am amintit, problema refugiei generalului Nicolae Rădescu la una din reprezentanțele diplomatice occidentale se pusese imediat după demisia sa din

¹⁴ *Ibidem*, p. 295.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 127-128.

¹⁶ *Ibidem*, p. 128.

¹⁷ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 213, vol. 5, f. 466.

¹⁸ *Apud* Claudiu Secașiu, *Serviciul de Informații al P.C.R.; Secția a II-a Informații și Contrainformații din cadrul Comandamentului Formațiunilor de Luptă Patriotice (F.L.P.) – penetrarea serviciilor oficiale de informații (23 august 1944 – 6 martie 1945)*, în „6 martie 1945. Începuturile comunizării României”, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 155.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 155-156.

fruntea Consiliului de Miniștri. Unii dintre apropiații săi au discutat situația delicată în care se afla fostul premier, căruia comuniștii îi promiteau o pedeapsă severă. În jurnalul său, reprezentantul militar american în Comisia Aliată de Control din România, C.V.R. Schuyler, nota, pentru data de 1 martie, că prințul Caragea ar fi afirmat: „în prezent comuniștii pun la cale arestarea și probabil executarea lui [a generalului Nicolae Rădescu – n.n.]. L-a abordat [Caragea – n.n.] pe dl. Berry cerându-i să-i asigure azil, dar Berry a primit foarte rece sugestia”²⁰.

În schimb, argumentele lui Constantin Vișoianu pe lângă britanici au fost luate în seamă, astfel încât s-a primit de la Londra acceptul ca fostul prim-ministru român să fie „găzduit” la Legație. Oricum, era clar pentru toată lumea că statutul lui Rădescu era acela de „refugiat politic”, așa cum declara vice-mareșalul Aerului Stevenson, câteva zile mai târziu²¹.

Reprezentanții U.R.S.S. din România anunțau conducerea de la Moscova, la 7 martie 1945, despre acest gest al englezilor: „Rădescu s-a ascuns în clădirea Misiunii militare britanice. Comisia Aliată de Control a fost informată oficial de către Misiunea britanică că potrivit dispoziției de la Londra, Misiunea acordă azil generalului Rădescu”²².

În prima ședință a Consiliului de Miniștri, din 7 martie 1945, ministrul Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, a pus în discuție problema refugierii generalului Rădescu la Legația Britanică. Pătrășcanu susținea că nu s-a emis nici un ordin de arestare pe numele fostului premier, deci că, din punct de vedere legal, el nu era urmărit de justiție și că refugiul era rezultatul „conștiinței încărcate” a lui Rădescu²³. Ministrul sublinia: „Desigur că legile țării se aplică tuturor, indiferent dacă sunt sau nu ascunși la Legația engleză și dacă legile țării vor cere sancțiuni, ele se vor aplica oriunde se va găsi un infractor”²⁴. În același timp, Pătrășcanu semnală problemele diplomatice care apăruseră în urma acțiunii lui Rădescu, iar Gheorghe Tătărescu, ministrul Afacerilor Externe, își lua angajamentul să transmită o notă reprezentantului diplomatic britanic în România în legătură cu acordarea azilului generalului Rădescu²⁵. La rândul său, premierul, uitând de ingerințele sovieticilor în România, pune pe tapet problema „neamestecului în treburile interne” a unui alt stat, fie el și aliat, care ar crea „anumite antecedente”²⁶.

A doua zi, Ministerul Afacerilor Externe al României a înaintat o notă primului secretar al Misiunii politice britanice, James A.M. Marjoribanks, în care exprima

²⁰ C.V.R. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945-20 septembrie 1946)*, ediție îngrijită de Alexandru Oșca, Mircea Chirițoiu, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 53.

²¹ *Un sfert de veac...*, p. 300.

²² *Misiunile lui A.I. Vâșinski în România (Din istoria relațiilor româno-sovietice, 1944-1946). Documente secrete*, colegiul de redacție al ediției române: Radu Ciuceanu (responsabil), Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Vitalie Vărat, traducerea în limba română Alexandra Bârlădeanu, Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Vitalie Vărat, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 1997, p. 150.

²³ A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri – Stenograme, dosar nr. 3/1945, f. 12.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*, f. 13.

²⁶ *Ibidem*.

„surprinderea” guvernului român „față de acest act într-o nimic justificat”²⁷. Se afirma că „nici o amenințare nu este, în acest sens, îndreptată împotriva fostului Președinte de Consiliu”, iar generalul Rădescu era considerat responsabil „de o stare de nervozitate și de surescitare dăunătoare liniștii publice”²⁸.

Găzduit pentru câteva ore în clădirea Legației Britanice din București, spre seară domiciliul generalului a fost mutat într-o clădire a Misiunii Militare Britanice. A doua zi, însă, în mare grabă, Rădescu a fost readus în sediul Legației, considerat un loc mai sigur, fiind teritoriu britanic²⁹. Schimbarea de reședință era explicată într-o notă a Misiunii Britanice din România, adresată Ministerului de Război de la Londra, la 8 martie 1945: „Ultimele informații indică posibilitatea de a viola refugiul acordat lui Rădescu astă seară. L-am mutat, așadar, înapoi la legație, unde imunitatea diplomatică va fi apărută mai departe și orice aranjamente făcute pentru astă seară ar putea, astfel, eșua”³⁰. În eventualitatea punerii în aplicare a unui prezumtiv plan de răpire a generalului Rădescu, *Foreign Office* era foarte categoric în a autoriza Misiunea Britanică din România să ia măsuri excepționale: „Sunteți autorizat, în cazul încercării de a-l ridica pe generalul Rădescu, să deschideți focul în apărarea lui, în ultimă instanță, și să luați măsuri similare de deschidere a focului pentru orice altă persoană, asupra căreia guvernul M.S. a extins dreptul de refugiu. Suntem siguri că înțelegeți gravitatea unui astfel de eveniment. Vă vom sprijini ori de câte ori veți considera că acționați în apărarea onoarei britanice”³¹.

În același timp, șeful Misiunii militare britanice a adresat scrisori generalului rus Susaikov și lui Gheorghe Tătărescu, în care anunța schimbarea reședinței generalului Rădescu în localul Legației Britanice și exprima speranța „că ordinea va fi respectată și că nu va avea loc nici o molestare sau imixtiune”³².

Din documentele studiate de noi se desprind câteva amănunte despre activitatea generalului în perioada în care a fost refugiat la Legația Britanică, despre modul în care englezii îl protejau și atitudinea autorităților române față de acest lucru (supravegherea minuțioasă a clădirii, încercarea de recrutare a unor informatori din rândul personalului și de a găsi o breșă în sistemul de protecție, moment în care agenții poliției l-ar fi capturat viu sau mort).

Despre modul în care era păzit, generalul consemna: „Aș putea spune chiar că se exagerează în grija ce se pune pentru paza mea. Nu mi se îngăduie să văd pe nimeni, decât, după multe explicații, pe Nicolae Șerbănescu. Și chiar el când vine, nu poate ajunge la mine decât trecând pe la domni de R[ougetel] sau B. [probabil T. W. „Bill”

²⁷ Apud Claudiu Secașiu, *Generalul N. Rădescu – cel dintâi refugiat politic din România de după 6 martie 1945*, în „Național și universal în istoria românilor. Studii oferite prof. dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani”, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 454.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Vezi notițele generalului în *Un sfert de veac...*, p. 128. Vezi și Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944-1947)*, București, Editura Iconica, 1993, p. 141 și declarația Anei Samuely din 1949 în A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 10675, vol. 20, f. 240.

³⁰ Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *op. cit.*, p. 141.

³¹ *Ibidem*, p. 144.

³² *Ibidem*, p. 142.

Hogg – n.n.]. Nu pot ieși din cameră decât seara, pe întuneric și numai însoțit de un ofițer, care, de altfel, face toată ziua de gardă.

Privitor la ofițerii de gardă care se schimbă în fiecare zi, am avut de făcut o remarcă surprinzătoare: lăsând la o parte faptul că sunt unul mai amabil decât altul, dar arată o deferență care aproape seamănă a timiditate. Și nu se poate spune că așa este firea englezească. S-ar părea că este un cuvânt de ordine. Oricum ar fi – în situația în care mă găsesc – este o mare ușurare pentru mine să fiu în contact cu oameni extrem de binevoitori”³³.

În perioada în care a fost găzduit de britanici, generalul Nicolae Rădescu, ajutat de dactilografe, a întocmit o serie de lucrări în care a expus propriile puncte de vedere asupra evenimentelor din timpul guvernării sale. Este de presupus că aceste materiale, care, din păcate, nu se află în arhivele din țară, au fost deosebit de interesante și de importante pentru britanici, mai ales că proveneau de la șeful guvernului, o persoană foarte bine informată. Ele au fost trimise la Londra, unde au fost „examine cu atenție”, reprezentanții englezi în România pledând pentru nevinovăția fostului premier în discuțiile cu sovieticii³⁴. Conform unei note informative, Rădescu era ținut la curent cu situația politică și avea dese discuții cu reprezentanții britanici și americani din București, iar Nicolae Șerbănescu, nepotul său, era cel prin intermediul căruia ținea legătura cu familia³⁵.

Ca o consecință a scrisorilor transmise autorităților române și celor sovietice de către șeful Misiunii militare britanice în România, Stevenson, Legația Britanică din București a fost supusă unei duble supravegheri. Prima, cea sovietică, a fost instituită la inițiativa generalului Susaikov, în numele Înaltului Comandament Sovietic, pentru „a se răspunde” neliniștilor britanice față de un eventual atac organizat asupra localului, de către adversarii politici ai fostului premier³⁶. La rândul său, Poliția română nu a rămas impasibilă. Astfel, șeful Corpului Detectivilor, Grigore Petrovici, semna un plan detaliat de supraveghere a clădirii Legației, de urmărire și verificare a oricărei persoane care intra sau ieșea și de răpire a generalului, dacă acesta ar fi fost identificat³⁷. În jurul localului din str. Jules Michelet existau 12 posturi fixe de supraveghere (dintre care două străjuiau obiectivul din clădirile situate în fața și în spatele Legației³⁸), ziua și noaptea erau oricând la dispoziție câte 10 echipe, fiecare cu câte o mașină, și două echipe care controlau trecătorii, compuse din câte doi agenți de poliție („unul vechi și celălalt nou” – dublare necesară, pentru ca noile autorități să aibă încredere că echipele vor fi „vigilente”). Dacă generalul Nicolae Rădescu ar fi ieșit din clădire, agenții de poliție ar fi provocat un accident de mașină, după care acesta ar fi fost arestat. De succesul operațiunii trebuia anunțat imediat ministrul Afacerilor Interne, Teohari Georgescu. Agenții lucrau în două schimburi, a câte 12 ore, iar ca șefi responsabili au fost numiți

³³ *Un sfert de veac...*, p. 129.

³⁴ *Ibidem*, p. 307.

³⁵ *Ibidem*, pp. 301-302.

³⁶ Claudiu Secașiu, *art. cit.*, p. 462.

³⁷ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 40, ff. 5-10.

³⁸ Vezi anexa nr. 4 a planului, intitulată „Situația topografică, str. Jules Michelet 24” (*Ibidem*, f. 10).

comisarul șef Dumitru Smădu și Tudor Sepeanu, respectiv Aristotel Cristescu și Gheorghe Botnărescu³⁹.

Cu toate acestea, se pare că apropiații generalului aflaseră despre dispozitivul instalat de Ministerul Afacerilor Interne, pentru că insistau ca Rădescu să nu se expună ochiului vigilent al supraveghetorilor români (sau armelor lor)⁴⁰.

O scrisoare primită de general de la maiorul Gheorghe Beleuță, ne transmite câteva informații interesante. Încă din ziua de 8 martie 1945 s-a încercat ocuparea casei în care locuise generalul Rădescu (dintr-un alt dosar, deschis pe numele Henriettei Șerbănescu, nepoată a generalului, aflăm că după refugiul de la Legația Britanică, acea locuință a fost rechiziționată de Apărarea Patriotică⁴¹), dar apropiații săi au reușit să salveze o parte din bunurile generalului. În legătură cu situația sa incertă, au încercat să discute cu o serie de oameni politici, în speranța că ei ar fi intervenit pentru clarificări. Astfel, maiorul Beleuță a încercat să aibă întreveneri cu vice-premierul Gheorghe Tătărescu și cu generalul Victor Dombrowschi, dar nu a fost primit de nici unul dintre ei, iar Ecaterina Știrbey a luat legătura cu Iuliu Maniu. Din păcate, spre sfârșitul lunii martie, apropiații generalului Rădescu nu aveau nici o informație despre o posibilă schimbare a statutului de „refugiat politic”, dar transmiteau aprecierea unanimă a curajului său din perioada regimului antonescian și după 23 august 1944⁴².

Agenții de poliție au încercat recrutarea unor informatori din rândul personalului Legației Britanice. Acțiunea informativă era coordonată de Mișu Dulgheru, din cadrul grupeii a III-a Legații străine și minorități din Corpul Detectivilor. Din cauza slabei infiltrări, la 17 martie 1945, Mișu Dulgheru propunea o serie de măsuri complementare: „Un filaj executat atent și cu multă abilitate, având la îndemână și interceptările telefonice, ar putea da rezultate valabile pentru verificarea acestor informații”⁴³. S-au făcut presiuni asupra unor angajați români, pentru a fi convinși să furnizeze detalii. Astfel, câteva documente descriu discuțiile unor agenți de poliție cu Nora Samuely, dactilografă, despre care se aprecia că ar fi „ușor coruptibilă”⁴⁴, și promisiunea că în schimbul informațiilor furnizate va fi remunerată⁴⁵. Și sora sa, Ana Samuely, a fost vizitată de Poliție, în încercarea de a fi determinată să colaboreze. Despre acest episod, Ana Samuely povestește în timpul anchetei din 1949, când a fost inclusă în lotul persoanelor de la Legația Britanică din București, considerate a fi spioni: „[generalul Rădescu] a fost ținut la Legație în mare taină, numai unii din ofițeri fiind la curent.

În perioada aceea, eu am fost vizitată acasă de doi delegați de la Siguranță, care m-au întrebat dacă generalul Rădescu este la Legație și au încercat să mă recruteze.

³⁹ *Ibidem*, ff. 6-9.

⁴⁰ La 27 martie 1945, maiorul Gheorghe Beleuță transmitea o scrisoare de informare generalului: „Ne pare bine că vă aflați acolo unde sunteți. Aveți grijă numai și nu mai ieșiți la plimbare prin curte, căci ați fost văzut printr-un binoclu de acei ce au fost puși de jur împrejurul locului unde vă găsiți” (*Ibidem*, vol. 44, f. 344).

⁴¹ Idem, fond Informativ, dosar nr. 262763, f. 41.

⁴² Idem, fond Penal, dosar nr. 18, vol. 44, f. 344.

⁴³ *Ibidem*, vol. 40, f. 12.

⁴⁴ *Un sfert de veac...*, p. 300.

⁴⁵ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 40, f. 15.

Deoarece eu nu știam nimic de această chestiune, am putut răspunde cu toată sinceritatea, refuzând invitația de recrutare pe bază că nu puteam fi de nici un folos.

Am raportat această vizită lui Porter, care a raportat-o misiunii și reprezentanței politice. Mi-a spus că se făcuse[ră] vizite similare și la alți funcționari români, menționând numai pe d-ra Petrescu, intendentă. Nu știu, dar bănuiesc, că din acest motiv Radio Londra a anunțat, scurt timp după aceea, că generalul Rădescu ceruse și i se acordase azil la Legația Britanică.

În vremea aceea, orice mașină care intra sau ieșea de la legație era urmărită de organele Siguranței. Eu am primit o a doua vizită de la aceeași delegație și de data aceasta am putut să-i asigur că Rădescu era într-adevăr la legație și îl văzusem seara, când se plimba în grădină, însoțit de un ofițer.

În această perioadă, Porter era în legătură strânsă cu șeful misiunii și Le Rougetel și Marjoribanks, care-l consultau cu privire la această problemă.

Știu aceste lucruri de la Porter, care mi le-a povestit ulterior⁴⁶.

Supravegherea sediului Legației Britanice din București nu se făcea cu discreție. Documentele rețin câteva situații hilare, în care agenții de poliție erau chestionați pe stradă despre scopul misiunii lor sau chiar reținuți și interogați la Comandamentul Militar Britanic⁴⁷. Cu toate că, prin aceste gesturi, ofițerii britanici puneau în evidență slaba pregătire a agenților români, care-și deconspirau misiunea, totuși, supravegherea intensă, a tuturor celor care intrau sau ieșeau din Legație devenind stânjenitoare, a determinat o serie de discuții și schimburi de scrisori cu Ministerul de Externe român.

De exemplu, la 13 aprilie 1945, șeful Misiunii Diplomatice Britanice, John Halliert Le Rougetel, a transmis o notă de protest guvernului român. Nu cunoaștem conținutul scrisorii, dar din răspunsul ministrului de Externe, Gheorghe Tătărescu, se desprind două amănunte importante: protestul britanicilor față de supravegherea strictă a localului Legației lor și sondarea autorităților de la București în legătură cu revenirea generalului Rădescu la domiciliul său. În nota Ministerului Afacerilor Externe, pe un ton ironic, măsurile excepționale de pază erau justificate „pentru a preveni – la însăși cererea Excelenței Voastre – unele reacțiuni pe care le-ar fi putut provoca, în împrejurările cunoscute, refugiarea cu totul insolită a Generalului Rădescu în localul Legațiunii”⁴⁸. În plus, se atrăgea atenția că acțiunea Poliției române nu a determinat nici o obiecție din partea Comisiei Aliate de Control, adică a U.R.S.S. Nota M.A.E. se încheia: „Întrucât Excelența Voastră socotește că aceste măsuri sunt jenante, Guvernul Român Vă asigură că îndată ce se va putea considera că au încetat motivele care au determinat măsurile sus-menționate, ele vor fi imediat ridicate”⁴⁹. Referitor la situația generalului Nicolae Rădescu după ce va părăsi localul Legației, Tătărescu dădea asigurări vagi: „ca și oricare alt cetățean român, se va bucura de întreaga ocrotire a legilor și autorităților țării noastre democratice și va fi apărat de orice tentativă de molestare”⁵⁰.

⁴⁶ Idem, dosar nr. 10675, vol. 20, ff. 240-241.

⁴⁷ Idem, dosar nr. 18, vol. 40, ff. 39, 67-70.

⁴⁸ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar nr. 1/1945, f. 2.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

Intenția britanicilor de a înceta găzduirea generalului Nicolae Rădescu era analizată într-o notă emisă de Corpul Detectivilor. În afară de modul în care se va face transferul către domiciliul său din București, Poliția atrăgea atenția asupra presupusei intenții ca generalul să nu fie lăsat în viață: „Din sursă absolut sigură, am informația că G[eneralul] R[ădescu] urmează a fi predat, sub o formă oarecare, deoarece englezii, față de insistențele și măsurile de supraveghere ce au fost luate, nu mai vor să-și asume răspunderea politică a deținerii acestuia.

Forma sub care ar urma să fie predat este:

Fie în urma unei proaste supravegheri să cadă în mâinile noastre, intențiile noastre fiind cunoscute.

Fie – predat pe cale diplomatică.

În primul caz este normal să-l putem captura viu. Mă întreb, însă, dacă, dat fiind cunoștințele pe care le are despre anumite secrete strict diplomatice, care ar putea influența legăturile dintre statele cobeligerante, aceștia să nu provoace un accident mortal”⁵¹.

Spre sfârșitul lunii aprilie 1945, într-o notă semnată de ministrul de Externe român, erau reluate garanțiile vagi asupra siguranței persoanei generalului: dacă va părăsi clădirea Legației Britanice, atunci va fi protejat, ca orice alt cetățean român, împotriva unei eventuale agresiuni, cu condiția să respecte legile țării și să nu întreprindă acțiuni care ar pune în pericol ordinea publică. De data aceasta, autoritățile române își dezvăluiau intenția de a continua supravegherea fostului premier: „eventuala supraveghere a domiciliului generalului Rădescu va fi realizată numai pentru a-i asigura securitatea și nu pentru a-l priva de libertate”⁵².

Potrivit generalului Eric R. Greer, șeful de stat major al Misiunii Britanice de pe lângă Comisia Aliată de Control, după această notă, guvernul român „a fost de acord să-și retragă de îndată detașamentul de polițiști în civil, care supraveghea îndeaproape Legația Britanică”⁵³. În aceste condiții, generalul Greer a cerut o scrisoare de asigurare și locuitorului președintelui C.A.C., generalul Susaikov, menționând că după primirea documentului „britanicii intenționează să-i dea drumul lui Rădescu din azil”⁵⁴. Sovieticii au refuzat să emită un asemenea document, susținând doar că „generalul Rădescu nu riscă nici un pericol excepțional, revenind la domiciliul său”⁵⁵. Deși englezii au încercat, timp de mai multe săptămâni, să obțină un document scris din partea sovieticilor, acest lucru a rămas fără răspuns. În seara zilei de 7 mai 1945, generalul Nicolae Rădescu a părăsit sediul Legației Britanice și, însoțit de Mișu Dulgheru, reprezentant al Ministerului de Interne, și-a stabilit domiciliul în casa nepotului său, Nicolae Șerbănescu, din București, strada Clopotarii Vechi nr. 4⁵⁶.

⁵¹ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 40, f. 60.

⁵² *Un sfert de veac...*, pp. 317-318.

⁵³ C.V.R. Schuyler, *op. cit.*, p. 100.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Apud* Claudiu Secașiu, *art. cit.*, p. 471.

⁵⁶ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 213, vol. 3, f. 39.

Domiciliul obligatoriu

Așa cum am arătat, autoritățile române au dat asigurări reprezentanților britanici că viața generalului nu va fi pusă în pericol și au înțeles să asigure acest lucru printr-o supraveghere strictă a casei în care locuia, dar și prin interzicerea, pentru bune perioade de timp, a oricăror contacte cu exteriorul. Această acțiune operativă era coordonată de Alexandru Nicolski, noul șef al Corpului Detectivilor, rezoluțiile sale fiind prezente pe o serie de documente⁵⁷.

La 8 mai 1945, Corpul Detectivilor a elaborat un amănunțit plan de supraveghere a domiciliului generalului Nicolae Rădescu, în scopul „asigurării unei efective paze, în vederea evitării oricărui atentat sau răpiri cu voia sau fără voia sa”⁵⁸. Se avea în vedere posibilitatea ca generalul să încerce să părăsească țara, suspiciuni alimentate de o serie de zvonuri, consemnate de note informative⁵⁹.

Dispozitivul de supraveghere era desfășurat pe strada Clopotarii Vechi și pe strada și bulevardul adiacente. În schimburi de câte 12 ore, patru agenți monitorizau domiciliul dintr-un automobil, iar un gardian patrula permanent în fața casei (în schimburi de câte 8 ore), cu precizarea că toți cei implicați erau „oameni noi, verificați: un șef în persoana comisarului Nicoară, opt agenți și trei gardieni”⁶⁰. Echipa era condusă de șeful de Poliție Tudor Sepeanu, iar consemnul era „de a fi foarte vigilenți ca nu cumva R[ădescu] să caute a fugi cu concursul unor persoane din afară, deci îl vor urmări în toate deplasările și vor interveni în extrem, conform instrucțiunilor primite, eventual vor lua contact cu subsemnatul [șeful Corpului Detectivilor – n.n.] la telefon 2.91.89 și 6.24.67 pentru anumite dezlegări.

Gardianul din post, în afară de misiunea secretă și discretă de a ține în observație casa unde domiciliază R[ădescu], va avea permanent legătură prin semne convenționale cu un agent din postul fix.

In extremis, gardianul dacă va fi identificat, va declara că misiunea sa este de a preveni orice acțiune contra lui R[ădescu] a elementelor provocatoare, fapt care formează și real scopul postului”⁶¹.

Agenții care supravegheau domiciliul ales al generalului Rădescu întocmeau rapoarte zilnice, în care menționau, cronologic, toate persoanele care pătrundeau în casă. Datorită afluxului mare de vizitatori, după câteva săptămâni dispozitivul de supraveghere a fost întărit cu un post fix (o gheretă) la poarta de intrare în curtea casei. Gardianul instalat acolo legitima orice persoană care dorea să intre, dar accesul oricărui vizitator era interzis. Singurii care puteau pătrunde nestingheriți erau Nicolae Șerbănescu și soția sa, Henriette, adică proprietarii casei.

În afară de aceasta, la fostul domiciliu al generalului, din strada Nerva Traian, se instituise un post fix de observație, agenții Poliției întocmind același tip de rapoarte amănunțite⁶².

⁵⁷ Idem, dosar nr. 18, vol. 40, f. 328, vol. 42, f. 289, vol. 43, f. 1 etc.

⁵⁸ *Un sfert de veac...*, p. 318.

⁵⁹ Vezi, de exemplu, A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 42, ff. 284-286.

⁶⁰ *Un sfert de veac...*, p. 319.

⁶¹ *Ibidem*.

Printre persoanele care-l vizitau pe generalul Rădescu, agenții au remarcat-o pe Adriana Georgescu, secretara sa personală, cu ajutorul căreia fostul premier își ținea corespondența⁶³. Așa cum vom vedea mai departe, datorită legăturilor dintre ei, Ministerul Afacerilor Interne a încercat să-l implice pe Nicolae Rădescu în procesul Organizației „T”.

Izolarea generalului Nicolae Rădescu a mers până acolo încât, pe un raport de supraveghere din 26 august 1945, Tudor Sepeanu să scrie următoarea rezoluție: „Nu se va mai permite vizita doctorilor”⁶⁴.

În aceste condiții, generalul și chiar unii membri ai familiei sale discutau cu cei care încercau să-l viziteze prin gardul despărțitor al curții. De exemplu, câțiva țărani, care aduceau familiei alimente și informații despre situația unor moșii, nefiind lăsați să pătrundă în curte, au înmănat generalului Rădescu pachete cu mâncare peste gard⁶⁵.

Generalul Nicolae Rădescu, în măsura posibilităților, ținea legătura cu Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Constantin-Titel Petrescu și cu Legațiile Britanică și Americană din București, prin intermediul unor emisari. În septembrie 1945, când aceste contacte nu mai erau permise de supraveghetorii săi, de la Misiunea Americană a fost trimis un ofițer⁶⁶, pentru a se asigura dacă zvonurile despre interzicerea contactelor cu exteriorul erau reale sau nu. În jurnalul său, C.V.R. Schuyler relatează: „Pentru a mi se confirma această situație l-am trimis azi dimineață [19 sept. 1945 – n.n.] acasă la Rădescu pe colonelul Tucker, care vorbește românește. Tucker a găsit un polițist de gardă și poarta încuiată. Polițistul nu i-a permis lui Tucker să intre, dar Rădescu auzind discuția a venit personal la poartă să stea de vorbă cu Tucker. Rădescu a confirmat rapoartele primite de mine cu privire la arestul său. El a mai declarat că nici măcar doctorului său nu i se permite să-l vadă și că nepoata și nepotul cu care locuiește au primit ordin să elibereze casa, astfel încât el să rămână complet singur. Pe baza acestor informații l-am convins pe vice-mareșal [Stevenson – n.n.] să ridice chestiunea Rădescu la ședința de după-amiază a Comisiei Aliate de Control. Vice-mareșalul i-a spus lui Vinogradov (care a prezidat ședința în absența generalului Susaikov) că în martie trecut el primise de la ministrul de externe Tătărescu, asigurări scrise că Rădescu nu va avea nimic de suferit, iar libertatea sa nu va fi îngrădită. Vice-mareșalul a solicitat să fie luate măsuri de către Comisia Aliată de Control pentru a asigura respectarea acestei promisiuni. L-am susținut pe vice-mareșal arătând că arestul actual sau molestarea lui Rădescu în momentul de față ar provoca o reacție nefavorabilă la Londra și peste tot în lume. Vinogradov a replicat cu o tiradă împotriva lui Rădescu și acțiunilor sale cu caracter fascist din timpul ultimei perioade a guvernării sale. El a spus că Rădescu se poate aștepta la foarte puțină simpatie din partea organelor sovietice, din cauza atitudinii sale antisovietice. A mai spus că va raporta problema generalului Susaikov și că va face

⁶² Vezi, de exemplu, A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 40, ff. 88-96.

⁶³ *Ibidem*, f. 121.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 156.

⁶⁵ *Ibidem*, ff. 214-236.

⁶⁶ Raportul despre supravegherea generalului Nicolae Rădescu a fost publicată în *Un sfert de veac...*, pp. 322-324.

cercetări pentru a se asigura că s-a stabilit un sistem de pază corespunzător, împotriva oricărui posibil pericol ce l-ar amenința pe Rădescu”⁶⁷.

La 28 noiembrie 1945 generalului Nicolae Rădescu i s-a permis o întrevedere cu ziaristul american Mark Ethridge⁶⁸, trimis de guvernul american în România și Bulgaria pentru a verifica „dacă guvernele de la București și Sofia sunt reprezentative, în spiritul declarației de la Ialta, și dacă populația are ocazia de a-și exprima voința politică în alegeri libere”⁶⁹. Pentru pregătirea acestei discuții, fostul premier a întocmit un material, intitulat *Pentru delegatul american Ethridge*, structurat în mai multe puncte: „situația generală (sinteză)”, „din toate țările aflate sub ocupația sovietică, România are de suferit cea mai simțită teroare”, „duplicitatea sovietică”⁷⁰. Opiniile generalului despre situația din România erau necruțătoare: „România cunoaște sub dictatura comunistă cea mai odioasă dintre cele patru suferite de țară”, „și sub raportul atrocităților comunistii i-ar fi depășit pe legionari, dacă n-ar fi fost teama de misiunile aliate de control (anglo-americane)”, „dominația comunistă – fapt notoriu – este prin definiție teroristă”, „guvernul comunist, susținut din plin de Soviets, încearcă, profitând de prezența armatelor sovietice pe teritoriul țării, să intimideze prin teroare masele populare și să le forțeze să îmbrățișeze crezul comunist”, „în ceea ce privește, însă, amestecul sovietic, nu numai că nu s-a respectat angajamentul luat [declarația lui Molotov din 2 aprilie 1944 prin care dădea asigurări că U.R.S.S. nu urmărea anexarea vreunui teritoriu al României sau schimbarea orânduirii de stat – n.n.], dar din momentul ocupației țării de către armatele rusești, cuvântul, nu numai în politică dar în toate celelalte domenii, nu l-a avut decât guvernul sovietic fie prin Comisia de Control, fie prin trimisul direct al guvernului, Vășinski”⁷¹.

Pentru acea zi, agenții Ministerului de Interne au avut ordine stricte: să-l însoțească pe general la Legația Americană, cu un automobil, și să-l conducă înapoi acasă. Cu câteva minute înainte de ora stabilită pentru deplasarea spre Legație, la domiciliul fostului premier a sosit o mașină din partea Misiunii Americane, care, cu toate protestele agenților de pază români, l-a dus pe Rădescu la întrevedere. Supraveghetorii generalului au urmărit automobilul, din această cauză fiind legitimați și chestionați de dispozitivul de pază de la Legație. În cele din urmă, agenții români au fost siliți să părăsească zona Legației americane, după ce au primit asigurări că generalul va fi adus la domiciliul său⁷².

Până în momentul de față nu am avut acces la nici un document / relatare despre întâlnirea dintre cei doi. În schimb, a fost publicat un memoriu intitulat „Activitățile guvernului Groza în dezorganizarea armatei”⁷³, pe care generalul Rădescu l-a înmănat trimisului Departamentului de Stat. Pe parcursul mai multor pagini, fostul

⁶⁷ C. V. R. Schuyler, *op. cit.*, pp. 209-210.

⁶⁸ Informații despre întâlnirea dintre cei doi în volumul Ulrich Burger, *Misiunea Ethridge în România*, în românește de Florica Mateiaș și Raluca Schianu, cu o prefață de Dennis Deletant și o postfață de Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 2000, pp. 107 și 231-236.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 41.

⁷⁰ *Un sfert de veac...*, pp. 79-83.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 40, f. 251.

⁷³ Ulrich Burger, *op. cit.*, pp. 231-236.

premier (și fost șef al Statului Major român) analiza motivele și metodele noului regim instalat la conducerea României pentru a dezorganiza armata, subliniind implicarea directă a autorităților sovietice în această operațiune. De asemenea, făcea un portret al noului ministru de Război, generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu (acuzat de evaziune fiscală)⁷⁴, explica adevăratele cauze ale demiterilor, respectiv înaintărilor în grad din corpul ofițerilor și critica introducerea propagandei politice în armată.

Supravegherea strictă a generalului Nicolae Rădescu și interzicerea oricărui contact cu persoane din afara domiciliului său au determinat încercarea fostului premier de a rezolva situația printr-un protest adresat directorului general al Siguranței Statului, la 20 decembrie 1945. Scrisoarea, care a rămas fără răspuns, a fost redactată pe un ton ferm. După ce arăta că de nouă luni, din ordinul Siguranței, „am fost scos afară din lege”, cerea să i se comunice „care sunt motivele pentru care sunt ținut sub stare de arest”, în ciuda asigurărilor, nerespectate, date de autorități după azilul de la Legația Britanică: „eu sunt ținut de poliție cu porțile ferecate în lanțuri, neîngăduindu-mi-se nici să ies din casă, nici să primesc vizite, chiar ale membrilor familiei mele. Pentru medici, ca să poată veni să mă îngrijească, a fost nevoie de o autorizație specială, cerută prin Misiunea Americană”. Din această cauză, solicita să i se „limpezească situațiunea”, adică „să fiu tradus în fața justiției, dacă planează vreo vină asupra-mi, sau să mi se redea imediat libertatea și să fiu pus în drepturile de care trebuie să se bucure orice cetățean onest. Din cât știu, atât eu cât și întreaga țară, n-am decât o singură vină: aceea de a fi fost totdeauna și de a fi rămas un devotat slujitor al Tronului și al țării – ale căror drepturi le-am apărut totdeauna cu îndârjire și fără teamă”⁷⁵.

Activitatea politică

În afara rapoartelor agenților de supraveghere, informatorii Siguranței furnizau materiale despre activitatea generalului Rădescu. Informațiile erau contradictorii: unii dădeau ca sigură dorința generalului de a candida pe listele țărăniște sau liberale în viitoarele alegeri, alții susțineau că între Rădescu și Constantin-Titel Petrescu intervenise un acord de colaborare politică, inclusiv în ceea ce privește candidatura pe listele socialiștilor⁷⁶.

Generalul Rădescu dorea înființarea unui partid politic, pe bazele fostului Partid al Poporului. Discuții în acest sens fuseseră purtate încă din decembrie 1944 cu o serie de foști membri ai Partidului Poporului, printre care Petre Papacostea, fostul secretar personal al mareșalului Alexandru Averescu. Lui Petre Papacostea generalul i-a trimis o scrisoare, la 7 martie 1945, de la Legația Britanică: „Ținând seama de situațiunea, plină de primejdii, prin care trece țara, nevoia unei alcătuiți politice care să încerce să grupeze pe toți bunii români este mai simțită decât oricând. Și momentul pentru încercare este prielnic – iar situațiunea în care mă găsesc înlesnește – am toate motivele să cred izbânda. Dacă și D-ta și ceilalți credeți că nu mă înșel, este bine să se poarte la drum fără întârziere. Sunt toate probabilitățile ca adeziunile să vină în număr mare, dar nu

⁷⁴ *Ibidem*, p. 234.

⁷⁵ *Un sfert de veac...*, p. 326.

⁷⁶ Vezi, de exemplu, A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 45, ff. 213-215.

trebuie pierdut momentul. N-ar fi folositor și o schimbare de nume: *Partidul Democrat*?”⁷⁷.

Această idee a fost dezbătută de generalul Nicolae Rădescu în vara anului 1945, la domiciliul său sau în alte locuri, cu o serie de avocați, economiști sau profesori universitari, mulți dintre ei foști membri ai Partidului Poporului: Anibal Teodorescu, Dimitrie Grozdea, prof. Gruia, Petre Papacostea, Ovidiu Sachelarie (magistrat, nepotul lui Rădescu) și Grigore Carp⁷⁸.

Avocatul Grigore Carp, arestat în anul 1955 din cauza informațiilor primite de autorități conform cărora încerca să pună bazele unui partid politic, în cadrul anchetei dădea informații despre legăturile cu generalul Nicolae Rădescu din anii 1945-1946. Susținând că ideea unui nou partid era mai veche, Grigore Carp afirma: „Nu trebuie ca Rădescu să apară în afara grupului. Nu era un grup al nostru, pe de o parte, și Rădescu, pe de alta. Noi formam un grup cu Rădescu cu tot, iar după guvernarea lui, atunci când pierduse orice urmă de putere, voia să stabilească o coeziune a grupului nostru, pentru că el vedea situația din România ca vremelnică, iar noi trebuia să fim uniți pentru a putea acționa în comun în viitor, adică după schimbarea pe care el o vedea apropiată. Îmi amintesc că Rădescu spunea așa: «SUA și Anglia n-au câștigat războiul ca să piardă pacea», acestea erau cuvintele lui. Acestea se petreceau, însă, atunci când Rădescu nu se gândea încă să fugă din țară sau era mult înainte de fuga lui din țară”⁷⁹. Intenția generalului era aceea de a-și crea un grup de susținători, pe care să se poată baza în momentul în care informațiile sale se confirmau: datorită presiunilor occidentalilor, în țările din Europa de Est se vor forma guverne de coaliție, conduse de ultimii prim-miniștri democrați, și dorea ca în acel guvern să nu mai fie izolat, ci să numească unul sau chiar doi miniștri dintre apropiații săi⁸⁰.

Programul noii formațiuni politice a fost structurat până la plecarea generalului Nicolae Rădescu din țară și definitivat, apoi, pe parcursul mai multor ani. Pentru politica internațională, programul susținea ideea federalizării mai multor state din regiune, „pe baza părăsirii unei părți din suveranitate liber consimțită de toți componenții”⁸¹. Pe plan intern, principala preocupare era „eliminarea din viața politică a luptei de rase, ca și a luptei de clase”; omul fiind un scop, iar nu un mijloc „organizarea statală este făcută în favoarea omului, iar nu omul în favoarea statului, înțelegând prin aceasta respectul calității de om ca ființă spirituală de sine stătătoare”; depolitizarea aparatului de stat, descentralizarea comunelor, dezetatizarea vieții economice; libera dezvoltare a inițiativei particulare și a liberei concurențe; întărirea familiei, a dreptului părinților de a da îndrumarea pe care ei o cred de cuviință copiilor,

⁷⁷ Șerban Papacostea, *Generalul Nicolae Rădescu a doua zi după instaurarea guvernului Petru Groza*, în „6 martie 1945. Începuturile comunizării României”, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 117.

⁷⁸ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1353, vol. 1, f. 141.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 142.

⁸⁰ *Ibidem*, f. 143.

⁸¹ *Ibidem*, f. 54.

care aparțin părinților înainte de a aparține statului⁸². De asemenea, se dorea menținerea Monarhiei și a Dinastiei în România.

Cu puțin timp înainte de plecarea din țară, generalul Rădescu a avut câteva întâlniri cu grupul, anunțând că va părăsi România pentru puțin timp, iar că la întoarcere dorește să-l găsească unit într-un partid politic și unii membri ai săi să poată fi desemnați miniștri⁸³.

După plecarea generalului din țară, cei care formau comitetul de inițiativă au continuat să se întâlnească și să discute, însă nu au reușit să realizeze un partid politic. Unii dintre ei au fost arestați la puțin timp după plecarea lui Rădescu (Dimitrie Grozdea și Anibal Teodorescu)⁸⁴, iar cei care au rămas liberi, deși au încercat să creeze un grup de adepți, au reușit într-o prea mică măsură. Un alt moment semnificativ l-a constituit vestea morții generalului Rădescu, în 1953, după care Grigore Carp a încercat să transmită programul politic în străinătate, în speranța susținerii grupului când urma să se producă schimbarea regimului din România⁸⁵. Toți membrii grupului au fost arestați în 1955, judecați pentru „crima de uneltire contra ordinii sociale” și condamnați, în iulie 1956, la pedepse între 3 și 8 ani închisoare corecțională⁸⁶.

Printre notițele cu caracter memorialistic ale generalului Nicolae Rădescu există mai multe file intitulate *În politica internă* și *În politica externă*⁸⁷, care par a constitui schița unui program politic pe care intenționa să-l realizeze, după demisia din funcția de prim-ministru.

Spaima autorităților de la București că generalul Nicolae Rădescu ar putea organiza o grupare în jurul său era alimentată de o serie de informații primite la S.S.I. De exemplu, la 26 martie 1946, se semnală că fostul premier ar intenționa să tipărească 2000 de embleme din carton dur, la tipografia „Cartea Românească”, „în scop agitatoric reacționar”. Pe embleme s-ar fi imprimat litera „R”, pe o cruce albă, totul înscris într-un romb negru, care, „în intenția generalului Rădescu înseamnă: «Regele», «Revolta», «Raliere» sau «Rădescu»”⁸⁸. În urma verificărilor, informația nu s-a confirmat⁸⁹.

După Conferința de la Moscova, din decembrie 1945, a miniștrilor de Externe ai S.U.A., Regatului Unit și U.R.S.S., în urma căreia s-a decis intrarea în guvernul Groza a câte unui ministru fără portofoliu din partea P.N.Ț. și P.N.L., regimul de la București a făcut o serie de gesturi „de bună credință” față de Aliți și opoziția română. De exemplu, s-a permis reparația organelor de presă ale partidelor țărănesc și liberal, „Dreptatea”, respectiv „Viitorul”. Probabil că încetarea oficială a supravegherii generalului Nicolae Rădescu, la 4 februarie 1946, s-a înscris pe această linie⁹⁰. Neoficial, însă, urmărirea strictă a fostului premier a continuat sub forma „punerii la dispoziția sa”

⁸² *Ibidem*, f. 57 și vol. 2, ff. 309-312.

⁸³ *Ibidem*, vol. 1, f. 144.

⁸⁴ *Idem*, dosar nr. 582, vol. 4, f. 170.

⁸⁵ *Idem*, dosar nr. 1353, vol. 1, ff. 148-149.

⁸⁶ *Ibidem*, vol. 5, ff. 457-480.

⁸⁷ *Vezi Un sfert de veac...*, pp. 118-120.

⁸⁸ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 42, f. 296.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 298.

⁹⁰ *Un sfert de veac...*, p. 327.

a doi comisari și a unui automobil, „ca un omagiu adus calității sale de fost prim-ministru”⁹¹.

Până la plecarea din țară, contactele dintre Nicolae Rădescu și liderii partidelor de opoziție s-au intensificat. Opiniile fostului premier în legătură cu situația politică au rămas neschimbate: „până la urmă, nu se poate rezolva situațiunea internațională decât prin cedarea integrală din partea rușilor în fața punctului de vedere anglo-american”, „nu va fi liniște în lume, până nu se va produce o schimbare de regim în Uniunea Sovietică”⁹² sau „niciodată ca acum, în istoria ultimilor 24 ani, puterile capitaliste anglo-saxone nu au întâlnit un moment mai prielnic pentru zdrobirea comunismului, prin înfrângerea U.R.S.S.-ului, care se găsește istovită după un război greu”⁹³.

Implicarea numelui generalului Nicolae Rădescu în procesul Organizației „T” și al „Sumanelor Negre”

Adriana Georgescu a fost șefa de Cabinet a generalului Nicolae Rădescu la Ministerul Afacerilor Interne, în timpul guvernării sale. După 6 martie 1945 colaborarea dintre cei doi a continuat, Adriana Georgescu devenind secretara personală a generalului, în primele săptămâni după stabilirea domiciliului obligatoriu vizitându-l aproape zilnic. Din această cauză, pentru că „în vizitele pe care le face lui Rădescu, o dată se dă artistă, o dată se dă avocată”⁹⁴, a intrat și ea în vizorul S.S.I.-ului⁹⁵.

În luna iulie 1945 autoritățile au arestat mai mulți tineri liberali și național-țărăniști, care s-ar fi constituit într-o „organizație” și au publicat și difuzat un ziar, „Văpaia”, în care se critica politica guvernului. Cei arestați au format un „lot” de acuzați, care a fost judecat de Tribunalul Militar. A fost un proces politic de amploare, nu mai puțin de 75 de avocați cu renume oferindu-se să-i apere cu titlu gratuit pe acuzați⁹⁶. Sentința a fost pronunțată pe 14 septembrie 1945 și prevedea pedepse privative de libertate, cele mai aspre primindu-le Remus Țețu și Adriana Georgescu⁹⁷.

Adriana Georgescu a fost arestată la 31 iulie 1945 din fața domiciliului generalului Nicolae Rădescu, unde venise pentru vizita sa obișnuită⁹⁸. În timpul anchetei, s-a încercat implicarea generalului în activitatea „Organizației T”, oficiosul Partidului Comunist publicând, de la sfârșitul lunii august, o serie de articole denigratoare la adresa sa, cu titluri sugestive: *Capturarea a două organizații teroriste-fasciste*.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Ibidem*, pp. 330-331.

⁹³ *Ibidem*, p. 334.

⁹⁴ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 40, f. 121.

⁹⁵ „Propun ca această domnișoară să fie supravegheată îndeaproape, întrucât corespondența lui Rădescu i-o poartă sus-numită” (*Ibidem*).

⁹⁶ Documentele anchetei și procesul se găsesc la A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 450, vol. 1-21.

⁹⁷ Vezi Petre Țurlea, *Procesul Organizației „T”*, București, Editura Libra, 2000.

⁹⁸ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 40, f. 129. Vezi și Adriana Georgescu, *op. cit.*, p. 74.

*Rolul Generalului Rădescu și al partidelor „istorice”. Alte complicități*⁹⁹ sau *Cum activa Organizația „T”*. Declarațiile teroristului Remus Țețu. Rădescu demascat de complicități săi¹⁰⁰.

Într-un memoriu redactat de generalul Nicolae Rădescu după 8 noiembrie 1945, episodul era descris pe larg, constituind unul dintre exemplele cuprinse în capitolul *Teroarea comunistă*¹⁰¹.

La 18 noiembrie 1946, la 6 luni după ce plecase din țară, generalul Nicolae Rădescu a fost condamnat, în contumacie, la 2 ani închisoare corecțională pentru „omisiunea denunțării complotului” în cadrul procesului care s-a numit al „Sumanelor Negre”¹⁰². În opinia magistraților, Rădescu se făcea vinovat de legături cu organizațiile de rezistență „Haiducii lui Avram Iancu”, condusă de Gavrilă Olteanu¹⁰³, și „Graiul Sângelui”, condusă de Ion Vulcănescu¹⁰⁴.

Plecarea din țară

La 15 iunie 1946, însoțit de secretarul său, Barbu Niculescu, generalul Nicolae Rădescu reușește să părăsească România la bordul unui avion militar, de pe aerodromul ASAM Cotroceni¹⁰⁵, aterizând în insula Cipru (unde a fost reținut de autoritățile britanice timp de aproape un an de zile), iar apoi a ajuns la Lisabona, apoi la Paris și s-a stabilit la New York, în Statele Unite ale Americii.

Ce-l determinase pe Nicolae Rădescu să recurgă la acest gest?

Într-o declarație dată presei în insula Cipru, generalul afirma că a realizat că viața îi era în pericol după atentatul asupra sa din 15 mai 1946, cu ocazia comemorării lui Simion Bărnuțiu la Ateneu¹⁰⁶.

Sâmbătă, 15 iunie 1946, nimic din programul obișnuit al generalului Nicolae Rădescu nu a trezit suspiciunea supraveghetorilor săi. Dimineața, la ora 10, a plecat de acasă, însoțit de secretarul său, Barbu Niculescu, la Iuliu Maniu. După câteva zeci de minute petrecute la președintele P.N.Ț., generalul merge, cu mașina „pusă la dispoziție” de Ministerul de Interne, la Spitalul Filantropia, unde urma un tratament medical. La orele prânzului, așa cum făcea de multe ori sâmbăta, Rădescu a mers la nepoata sa, Aura

⁹⁹ „Scânteia”, anul II, nr. 313, 30 august 1945, p. 1.

¹⁰⁰ Idem, anul II, nr. 314, 1 septembrie 1945, p. 1.

¹⁰¹ *Un sfert de veac...*, pp. 108-109.

¹⁰² Documentele anchetei și procesului se găsesc la A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 1-94.

¹⁰³ Gavrilă Olteanu, șeful acestei organizații de rezistență, concepuse o scrisoare pentru generalul Rădescu, în care-și exprima admirația pentru curajul cu are s-a opus comunizării țării (vezi *Un sfert de veac...*, pp. 321-322).

¹⁰⁴ Despre discuțiile dintre generalul Nicolae Rădescu și Ion Vulcănescu în legătură cu „programul politic” preconizat de cel din urmă, vezi *Ibidem*, pp. 346-348.

¹⁰⁵ Despre modul în care a reușit să părăsească România vezi pe larg *Ibidem*, pp. 352-356.

¹⁰⁶ *Ibidem*, pp. 362-363. Informații despre agresiunea unor echipe de șoc asupra participanților la comemorarea revoluției de la 1848 de la Ateneul Român au fost prezentate de organul central de presă al P.N.Ț., „Dreptatea”, în articole intitulate: *Sălbatică agresiune fenedistă din seara de 15 mai* (în „Dreptatea”, anul XXI, nr. 84, 18 mai 1946, p. 3) și *Agresiunea bulăganică de la Ateneu* (în „Dreptatea”, anul XXI, nr. 85, 19 mai 1946, p. 1).

Sachelarie, la masă, spunând agenților să-l aștepte la ora 15,55, ca să-l ducă acasă¹⁰⁷. Agenții, întorcându-se la ora stabilită, au așteptat câteva zeci de minute în fața imobilului și abia atunci au devenit bănuitori, pentru că generalul era întotdeauna punctual. Agenții au verificat dacă Rădescu se afla în clădire, dar nu au găsit pe nimeni. Din ce în ce mai neliniștiți, s-au întors la domiciliul generalului, dar acesta nu se afla nici acolo și nimeni nu le-a putut da vreo informație precisă¹⁰⁸. În consecință, agenții l-au informat pe șeful lor, Aureliu Curelea, care a declanșat o anchetă și l-a interogată pe Nicolae Șerbănescu¹⁰⁹. Au urmat percheziții la domiciliul lui Nicolae Șerbănescu și a Aurei Sachelarie, descoperindu-se, în prima locație, două scrisori adresate de generalul Rădescu familiei sale și autorităților, din care rezulta că a părăsit țara¹¹⁰. Din păcate, aceste scrisori nu s-au păstrat în dosarele la care am avut acces.

Ancheta asupra dispariției generalului Nicolae Rădescu a fost coordonată de ministrul de Război, generalul Constantin Vasiliu-Rășcanu, și s-a desfășurat timp de mai multe luni de zile. În septembrie 1946, ministrul de Război l-a informat pe generalul Susaikov, locuitorul președintelui Comisiei Aliate de Control, despre concluziile anchetei și sancțiunile aplicate unor ofițeri din Statul Major al Aerului, considerați responsabili de incident¹¹¹.

Ceea ce spera că poate realiza plecând clandestin din țară, putem deduce din acțiunile generalului Rădescu din timpul exilului: prezentarea situației din România opiniei publice și forurilor internaționale, cererile pentru intervenție în vederea restabilirii libertății țării și a cetățenilor ei, dorința de a unifica acțiunile grupurilor de emigranți români și ajutorarea acestora, prin acordarea de burse și subvenționarea unor asociații culturale¹¹².

Concluzii

Încă din luna februarie 1945 Partidul Comunist, prin intermediul unui serviciu informativ constituit ilegal pe lângă Formațiunile de Luptă Patriotice, l-a ținut sub supraveghere pe generalul Nicolae Rădescu, președintele Consiliului de Miniștri. Această acțiune era coordonată de către Emil Bodnăraș, iar pentru supravegherea propriu-zisă fuseseră desemnate „elemente de încredere”, care, mai târziu, au făcut parte din structurile Siguranței, apoi ale Securității.

Una dintre primele măsuri luate de Petru Groza, șeful guvernului pro-comunist impus de A.I. Vâșinski la 6 martie 1945, a fost să ordone Poliției să impună domiciliu obligatoriu fostului premier. Cu toate că ordinul institua supravegherea „legală” asupra generalului Rădescu, acesta, datorită insistențelor unor apropiați, își mutase deja reședința la Legația Britanică din București.

¹⁰⁷ A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 18, vol. 43, f. 10.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 7.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 7 verso.

¹¹⁰ *Ibidem*, f. 12.

¹¹¹ *Ibidem*, f. 398.

¹¹² Despre exilul lui Nicolae Rădescu vezi informații la Aurel Sergiu Marinescu, *O contribuție la istoria exilului românesc*, vol. 3, București, Editura Vremea, 2003 ; o serie de documente au fost publicate în *Un sfert de veac...*, pp. 359-453. Vezi și *Generalul Nicolae Rădescu în corespondența secretă a exilului românesc*, ediție îngrijită de Nicolae Florescu și Ion Podocea, vol. 1-3, București, Jurnalul Literar, 2000-2002.

Gestul englezilor confirma temerile asupra situației periculoase în care se afla generalul Rădescu (amenințat de propaganda comunistă că va fi pedepsit pentru „crimele” sale), demonstrând, în același timp, încrederea de care se bucura fostul premier din partea unui aliat important al României de după 23 august 1944. Îscându-se o problemă diplomatică, guvernul român și reprezentanții sovietici din cadrul Comisiei Aliate de Control au cerut explicații Legației Britanice. În urma știrilor alarmante că s-ar încerca un atac asupra noii reședințe a lui Rădescu, britanicii au instituit un sistem de pază extrem de bine pus la punct pentru oaspetele lor. Ambele părți erau conștiente că generalul Rădescu este „refugiat politic”, așa cum explica un oficial englez.

Azilul a durat două luni, timp în care Nicolae Rădescu a elaborat o serie de materiale despre guvernarea sa, care au fost trimise la Londra. Concluziile englezilor, după studierea lor atentă, au determinat și pe reprezentanții americani în România să-și reconsidere poziția distantă în legătură cu soarta generalului, iar pe parcursul lunii aprilie reprezentanții occidentali în C.A.L.C. susțineau, împreună, în fața sovieticilor lipsa oricărei vinovății reale a fostului premier.

După transferul lui Rădescu de la Legația engleză la domiciliul ales în București, în casa nepotului său, Nicolae Șerbănescu, Poliția și-a mutat dispozitivul de supraveghere la noua adresă. Datorită vizitelor pe care le primea, multe din partea unor emisari ai partidelor politice din opoziție, treptat, generalul Rădescu a fost izolat aproape complet, nici o persoană în afara celor care locuiau cu el neavând acces în curtea casei. S-a ajuns până la interzicerea vizitelor medicilor, iar din fața imobilului a fost arestată Adriana Georgescu, secretara sa particulară.

Cu toate acestea, fostul premier era ca un ghimpe în coasta noilor autorități. O parte dintre scrisorile și materialele redactate în acea perioadă, adresate unor oameni politici români sau străini, demonstrează acest lucru. De exemplu, la 15 august 1945 a redactat o scrisoare pentru Regele Mihai, în care prezenta o serie de argumente pentru ca suveranul să nu accepte sărbătorirea actului de la 23 august așa cum plănuiseră comuniștii¹¹³. A adresat mai multe scrisori lui Constantin Titel Petrescu, în care-l sfătuia să iasă din „concubinajul” cu comuniștii, „care nu lasă în urma lui decât ruine”¹¹⁴. Deosebit de curajoase erau și niște materiale (păstrate în ciornă) ale căror destinatari erau trimiși ai Sovietelor în România: A.I. Vâșinski și ambasadorul Kavtaradze. În aceste materiale, generalul făcea un rechizitoriu dur al politicii rusești în România și prezenta eforturile sale pentru îndeplinirea condițiilor impuse de armistițiu, în timpul în care fusese prim-ministru¹¹⁵.

Nu trebuie trecute cu vederea nici încercările lui Rădescu de coalizare în jurul său a unui grup de susținători, pentru înființarea unui nou partid politic. Deși discuțiile începuseră după 23 august 1944, abia după demisia din funcția de premier a generalului ideile politice și economice au prins contur. Majoritatea celor implicați fuseseră membri ai Partidului Poporului, toți fiind specialiști recunoscuți în domeniile lor de activitate

¹¹³ *Un sfert de veac...*, pp. 131-132. Regele Mihai I n-a putut împiedica organizarea paradei conform dorinței comuniștilor, însă a boicotat-o, intrând, la 19 august 1945, în grevă regală, pe parcursul căreia a întrerupt legăturile cu guvernul.

¹¹⁴ *Ibidem*, pp. 133-134.

¹¹⁵ *Ibidem*, pp. 91-94 și 116-118.

(profesori universitari, avocați de prestigiu, magistrați). Între notițele pe care Rădescu le-a întocmit până la plecarea din țară, se află și unele intitulate „În politica internă”, respectiv „În politica externă”, care par a constitui structura unui program politic.

Autoritățile se temeau tocmai de acest gen de inițiative, mai ales din partea unei persoane foarte populare în acea perioadă. Probabil pentru a induce în eroare autoritățile, Rădescu a cerut eliberarea unui pașaport, motivând necesitatea unor analize medicale în străinătate. Răspunsul negativ a venit prompt, la 14 iunie 1946. O zi mai târziu, generalul și secretarul său particular, Barbu Niculescu, au părăsit clandestin țara, la bordul unui avion, aterizând în Cipru. Din păcate, speranțele fostului premier au fost înșelate de englezi, cei care, cu numai un an în urmă, se arătaseră îngrijorați de soarta sa: a fost reținut în Cipru mai multe luni, guvernatorul britanic al insulei refuzând eliberarea pașapoartelor pentru a pleca spre Occident. Se pare că, de data aceasta, englezii au ales să nu mai declanșeze nici un conflict cu sovieticii, pe perioada derulării negocierilor pentru încheierea Tratatului de Pace, intervențiile fostului premier român nefiind de dorit.

Abia la începutul anului 1947 Rădescu a reușit să ajungă la Paris, apoi la Lisabona, pentru a se stabili, în vara aceluiași an, la New York, unde a încercat să unească vocile disparate ale emigrației românești, într-un organism politic. A fost primul președinte al Comitetului Național Român din S.U.A., iar până la moartea sa, în mai 1953, a militat pentru reinstaurarea democrației în România și pentru ajutorarea poporului său.

Urmărirea informativă a generalului Nicolae Rădescu a continuat și în exil. De fapt, cu excepția câtorva luni de după 23 august 1944, generalul a fost supravegheat de poliția politică de la demisia sa din armată (1933) până la moarte (1953).

Denisa BODEANU

Arestarea, procesul și detenția episcopului Márton Áron în documentele din Arhiva CNSAS

The Arrest, Trial and Detention of Bishop Márton Áron in the Documents of the CNSAS Archives

Shortly after the conquest of power by the Communists, an anti-religious policy inspired by the Soviet model was launched. The Roman Catholic Church was among the churches that suffered major persecutions. The Concordat with the Vatican was denounced on 17 June, a new law on education was enacted on 3 August 1948 and a new law on religious cults was enforced on 4 August. Those regulations provided the legal basis for the dissolution of denominational schools and the confiscation of their buildings, for the elimination of most of the Catholic dioceses (Decree no.253/17 September 1949 stipulated that only two dioceses were acknowledged) and for ensuring total control of the State over the Church's activities. The resistance of Bishops Márton Áron and Anton Durcovici to the pressure exerted by the communist regime led to their arrest on 21 and 26 June 1949.

The present paper sheds light on the arrest, trial and detention of Bishop Márton Áron, as reflected in the files of the CNSAS archives. We shall emphasize the reports given by the Bishop on the moment of his arrest and some episodes that occurred while he was held in detention.

Etichete: Márton Áron, episcop, Biserica Romano-Catolică, proces politic, detenție.

Keywords: Márton Áron, bishop, Roman Catholic Church, political trial, detention.

Biserica Romano-Catolică din România în primii ani ai „democrației populare”

După Al Doilea Război Mondial, implementarea regimurilor comuniste în statele din Europa Centrală și de Est ajunse sub influența U.R.S.S., a fost însoțită de elaborarea unei politici religioase inspirate de principiile și metodele sovietice¹. Partidele comuniste din aceste țări își propuneau să controleze întregul spațiu social și ideologic dintr-o perspectivă de mobilizare și omogenizare a tuturor actorilor sociali în beneficiul exclusiv al sistemului². Acest control nu a fost, însă, niciodată realizat pe deplin, una

¹ Andrea Riccardi, *Secolul martiriului. Creștinii în veacul XX*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 202.

² Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, București, Editura Curtea Veche, 2004, p. 12.

dintre rezistențele la asaltul puterii fiind religia – singura formă de alteritate tolerată în țările comuniste. Considerând-o un factor de alienare umană și un produs al societății organizate în clase sociale, ideologii comuniști apreciau că religia va dispărea odată ce împrejurările care au stat la baza apariției ei vor înceta să mai existe³. Conștienți că acesta va fi un proces îndelungat și că o intervenție în forță împotriva bisericilor și a credincioșilor acestora ar avea efecte contrare, comuniștii au căutat să limiteze efectele „nocive” ale religiei și să-și asigure controlul asupra instituțiilor ecleziale și vieții religioase⁴.

Având centrul spiritual în afara țării, dincolo de Cortina de Fier, Biserica Romano-Catolică reprezenta un serios impediment pentru regimurile comuniste din Europa Centrală și de Est, implicit pentru cel din România. Cu toate acestea, între 1945-1947 catolicii au fost feriți de persecuții majore, deoarece comuniștii români au fost mai preocupați să-și înlăture adversarii politici și să câștige controlul deplin al puterii⁵.

Anul 1948 marchează, însă, debutul politicii anticatolice în România. În februarie 1948, cu prilejul Congresului de constituire a Partidului Muncitoresc Român, Gheorghe Gheorghiu-Dej a dat un prim semnal în acest sens, acuzând deschis Vaticanul de atitudine imperialistă, alături de S.U.A.⁶ Era, la acea vreme, o acuzație extrem de gravă care echivala cu o declarație de război a statului comunist împotriva „dușmanilor din interior”. Primul obiectiv al guvernului comunist în bătălia purtată împotriva Bisericii Romano-Catolice a fost acela de a elimina statutul concordatar al catolicismului din România, care ar fi permis interferența unui factor extern în reglementarea noilor raporturi ale acestei biserici cu regimul⁷. Astfel, la 17 iulie 1948 a fost denunțat Concordatul din 1929, precum și toate convențiile care fuseseră ulterior încheiate pe această bază juridică între România și Sfântul Scaun⁸.

La scurt timp după aceea, Marea Adunare Națională a adoptat o serie de legi care puneau bazele noilor relații dintre bisericile din România și statul comunist. Este vorba de decretul-lege nr. 176 din 3 august 1948 privind reforma învățământului, decretul-lege nr. 177 din 4 august 1948 privind regimul general al cultelor religioase și decretul nr. 178 din 14 august 1948 privind organizarea și funcționarea Ministerului Cultelor. Primul dintre aceste acte normative enunța și aplica principiul monopolului statului în domeniul instrucției publice și cel al separării Bisericii de școală⁹. El a furnizat baza legală pentru desființarea școlilor confesionale și confiscarea imobilelor respective, principalele biserici afectate de prevederile sale fiind bisericile protestante și Biserica Romano-Catolică¹⁰.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Adrian Nicolae Petcu, *Studiu introductiv*, în „Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist”, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 35.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Ovidiu Bozgan, *op. cit.*, p. 37.

⁸ *Ibidem*, p. 38.

⁹ *Ibidem*, p. 37.

¹⁰ *Ibidem*.

Legea pentru regimul general al cultelor religioase a constituit, la rândul său, o grea lovitură pentru catolicismul din România. Potrivit acestui act normativ, pentru a obține recunoașterea legală, cultele trebuiau să elaboreze câte un statut de organizare și funcționare care, după o avizare prealabilă de către Ministerul Cultelor, urma să fie aprobat de Marea Adunare Națională¹¹. Totodată, articolul 22 al acestei legi punea condiția existenței a minimum 750.000 de credincioși pentru crearea unei eparhii, fapt care a deschis drumul reducerii drastice a numărului diecezelor catolice o lună mai târziu¹². În articolul 23 se stipula că Ministerul Cultelor putea suspenda orice hotărâre, instrucțiune, ordin cu caracter administrativ-bisericesc, cultural, educativ, filantropic care ar fi contravenit securității statului și ordinii publice, iar pastoralele trebuiau trimise la același minister¹³. Articolul 30 stabilea un control total asupra finanțelor bisericilor, bugetele eparhiilor fiind aprobate de Ministerul Cultelor. În articolul 40 se prevedea că raporturile cultelor cu organizații similare din străinătate se făceau cu aprobarea Ministerului Cultelor și prin intermediul Ministerului de Externe, iar articolul 41 interzicea organizațiilor ecleziastice din exterior să exercite jurisdicția asupra vreunui cult din România¹⁴.

Discuțiile privind întocmirea proiectului de statut al Bisericii Catolice au început la sfârșitul lunii august 1948. Misiunea redactării sale i-a revenit episcopului de la Alba-Iulia, Márton Áron, și episcopului greco-catolic de Cluj-Gherla, Iuliu Hossu. Aceștia au definitivat documentul la 27 octombrie, iar la 4 noiembrie 1948 a fost depus la Ministerul Cultelor¹⁵. În pofida faptului că la acea dată se consumase deja episodul „reîntregirii” Bisericii Ortodoxe din România prin înglobarea Bisericii Greco-Catolice, statutul se referea atât la ritul latin, cât și la cel bizantin, fapt care l-a determinat pe ministrul cultelor, Stanciu Stoian, să-l respingă cu indignare¹⁶.

În septembrie 1948 politica represivă a statului comunist față de Biserica Romano-Catolică a devenit tot mai lipsită de menajamente. La 6 septembrie 1948 Ministerul Cultelor l-a pus în retragere pe episcopul de Satu Mare - Oradea, Janós Scheffler, la 17 septembrie 1948 a fost adoptat decretul nr. 243 prin care au fost desființate o mare parte din dioceze, rămânând numai două, în frunte cu Márton Áron și Anton Durcovici, iar la 18 septembrie 1948, arhiepiscopul de București, Alexandru Theodor Cisar, și episcopul de Timișoara, Augustin Pacha, au fost pensionați forțat. Dintre episcopii latini mai continuau să funcționeze doar Márton Áron, episcop de Alba Iulia, și Anton Durcovici, episcop de Iași¹⁷.

Pe fondul existenței unei stări de spirit deosebit de tensionate între cele două mari puteri și a încheierii Pactului Nord Atlantic, în primăvara anului 1949, la inspirația Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice, guvernul de la București a declanșat mișcarea „antiPius” de naționalizare a Bisericii Catolice (fenomen general în lagărul

¹¹ *Ibidem*, p. 14.

¹² *Ibidem*, p. 13.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, p. 40.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, p. 39.

socialist)¹⁸. În urma refuzului celor doi episcopi legali de a sprijini acest proiect, puterea comunistă a decis să treacă la represalii. Astfel, la ședința din 16 mai 1949 a Secretariatului Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, Gheorghe Gheorghiu-Dej afirma că: „Trebuie găsite acuzații contra capilor Bisericii, în care să fie caracterizați că primesc instrucțiuni din partea unor cercuri străine dușmănoase. Va trebui să luăm măsuri tari și să arestăm câțiva capi, combinând aceasta cu gruparea celor care nu sunt de acord cu șefii lor”¹⁹.

Decizia liderului comunist din România nu a întârziat să fie pusă în practică de instituțiile represive, cei doi episcopi recunoscuți de stat, Márton Áron și Anton Durcovici, fiind arestați la 21, respectiv 26 iunie 1949. Spre dezamăgirea autorităților comuniste, neutralizarea celor doi episcopi nu a însemnat și încetarea rezistenței Bisericii Catolice față de intenția de a o transforma într-un cult obedient regimului, deoarece Vaticanul, care anticipase politica anticatolică a statelor intrate în sfera de influență a Uniunii Sovietice, a găsit soluții pentru a asigura perpetuarea ierarhiei²⁰. Suspendând prevederile dreptului canonic referitoare la rezolvarea vacanțelor episcopale, la 29 iulie 1949 Sfântul Scaun a emis decretul *De Nominatione Ordinariorum Substitutorum*, prin care episcopii rezidențiali erau abilitați să desemneze din rândul preoților de încredere doi ordinari substituți care urmau să-i succeadă episcopului în ordinea numirii, dacă era împiedicat de autorități să-și guverneze dieceza²¹. La rândul lor, ordinarii substituți, odată ajunși la conducerea diecezelor, trebuiau să numească fiecare câte un preot care putea să-i urmeze în aceeași calitate²². Ordinarii substituți beneficiau de aceleași prerogative ca și episcopii investiți conform normelor canonice. În plus, ca o măsură de rezervă, regentul nunțiatului a primit dispoziție de a consacra în secret episcopi, între aceștia fiind Ioan Duma, Adalbert Boroș și Iosif Schubert²³.

Ierarhii clandestine au devenit, însă, ținta aparatului represiv, care a declanșat o adevărată sarabandă a arestărilor în rândul acestora și a celor care îi sprijineau. Din dorința de a anihila rezistența catolică, au fost formate, judecate și condamnate loturi de inculpați precum „Nunțiatura Apostolică” (iunie-iulie 1950), lotul „Legația italiană” (septembrie 1951), în care a fost judecat Iosif Schubert, Clemente Pietro Ernesto Gatti, Adalbert Boroș, Ioan Heber, Iosif Waltner, Eraldo Pintori, Lazăr Ștefănescu, Gheorghe Săndulescu, Petre Topa și Augustin Pacha, lotul preotului Bachmeier sau cel în care figura Vladimir Ghika cu ordinarii Hieronim Menges, Egon Xaveriu Haider și Augustin Francisc²⁴.

Deși printre acuzațiile care li s-au adus celor condamnați în urma acestor procese s-au numărat, de regulă, constituirea de grupuri subversive ce urmăreau înlăturarea regimului de „democrație populară”, spionajul sau trădarea, adevăratul scop al acestor

¹⁸ Adrian Nicolae Petcu, *Studiu introductiv...*, p. 36.

¹⁹ Idem, *Ministerul Cultelor și slujitorii altarului în anii „democrației populare”*, în „Pro memoria. Revistă de istorie ecleziastică”, nr. 3/2004, p. 310.

²⁰ Ovidiu Bozgan, *op. cit.*, p. 41.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Adrian Nicolae Petcu, *Studiu introductiv...*, p. 37.

Arestarea, procesul și detenția episcopului Márton Áron...

mascarade judiciare a fost acela de a reprima definitiv ierarhia romano-catolică din România. În lipsa unor episcopi agreeți de Vatican, gruparea dizidentă a preoților catolici „democrați” – așa-numita „Acțiune Catolică” – ar fi avut șansa de a-și impune controlul asupra Bisericii Catolice.

Chiar dacă s-a reușit decapitarea ierarhiei catolice și impunerea unor lideri aserviți, precum Stanislau Iovanelli la București, Petre Pleșca la Iași și Carol Adorjan la Alba-Iulia, Biserica Catolică avea în 1954 o gravă problemă de canonicitate, de care comuniștii erau conștienți²⁵. Pe de altă parte, deși decretul din 29 iulie 1949 le-a permis catolicilor să-și continue rezistența față de regimul comunist, refuzul statului de a recunoaște ordinarii substituiți ca deținători legali ai jurisdicției episcopale și sprijinirea în paralel a unor conducători diecezan fidele puterii a determinat mari frământări în sânul Bisericii Catolice²⁶. Pentru rezolvarea acestei situații complicate se impunea un compromis, care a devenit posibil în contextul relativei destinderi survenite după moartea lui Stalin și s-a materializat în decizia Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român de a-i elibera pe episcopii Augustin Pacha și Márton Áron din închisoare²⁷.

Arestarea, procesul și detenția episcopului Márton Áron

În Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, informațiile privind arestarea, procesul și detenția unui fost condamnat din motive politice în perioada regimului comunist din România se regăsesc, de obicei, în Fondul Penal²⁸. În evidențele acestui Fond, episcopul Márton Áron apare ca titular a două dosare: P 337 cu 5 volume, însumând 408 file, și P 254 cu 12 volume, însumând 4.544 file. Cu toate acestea, în urma studierii primului dintre dosarele menționate, am constatat că el a fost atribuit în mod greșit episcopului din Alba Iulia de către cei care au întocmit evidențele respective, pe copertile celor cinci volume fiind trecut un alt titular, Gogoman Gavril, care ocupase funcția de contabil în Cluj-Napoca și fusese arestat la 12 iulie 1957 pentru „instigare contra liniștii publice”²⁹. Mai mult decât atât, toate documentele care se regăsesc în dosar se referă în exclusivitate la arestarea, ancheta și detenția acestei persoane. Este adevărat că între Gogoman Gavril și episcopul Márton Áron existase, însă, o oarecare legătură, cei doi întâlnindu-se în toamna anului 1956, când au discutat despre evenimentele din Ungaria și au criticat regimul comunist din România. Printre documentele aflate în dosar, am identificat și o serie de procese-

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Ovidiu Bozgan, *op. cit.*, pp. 42-43.

²⁷ Adrian Nicolae Petcu, *Studiu introductiv...*, p. 37.

²⁸ Fondul Penal regroupează dosarele penale întocmite persoanelor trimise în instanță, dosare care conțin materialele de anchetă (proces verbale de percheziție, procese verbale de interogatoriu, confruntări, expertize tehnico-științifice, fotografii ale corpurilor delict etc.). Fiecărei persoane înmormântate îi corespunde unul sau mai multe dosare penale. Fondul Penal din Arhiva CNSAS cuprindea, în 2011, 11.650 dosare pe suport hârtie și 20 microfilme preluate de la S.R.I., 104.907 dosare preluate de la Ministerul Justiției, 10.177 dosare preluate de la Ministerul Public și 20.138 preluate de la Ministerul Apărării Naționale. Raport de activitate privind anul 2011, pp. 33-34, www.cnsas.ro/documente/rapoarte/Raport_CNSAS_2011.pdf, accesat la 23 martie 2012.

²⁹ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 337, vol. 1, f. 3.

verbale de interogatoriu din care reiese că, în timpul anchetei, Gogoman a fost întrebat și a vorbit de mai multe ori despre legăturile sale cu episcopul. Din răspunsurile pe care le-a dat, Securitatea nu a reușit, însă, să extragă informații care să-l incrimineze pe Márton Áron.

Al doilea dintre dosarele penale care figurează pe numele lui Márton Áron în Arhiva CNSAS, prezintă, în schimb, mai mult interes, el cuprinzând documente referitoare la toți cei opt inculpați în „lotul” al cărui conducător a fost considerat episcopul (ceilalți membri ai lotului au fost Korparich Ede, Szász Pál, Lakatos István, Kurkó Gyárfás, Teleki Ádám, Venczel József și Bodor Bertalan). Pe copertile a opt dintre volume apare, însă, mențiunea „Szász Pall și alții”, pe alte două „Bodor Bertalan și alții”, în vreme ce numele lui Márton Áron este trecut doar pe copertile a două volume. Aceasta nu înseamnă, totuși, că volumele respective reunesc documente care se referă strict la cei menționați, ci, în realitate, ele conțin materiale diverse despre majoritatea celor implicați în lot. În ceea ce privește tipologia documentelor, dosarul Penal 254 conține: mandate de arestare, procese-verbale de interogatoriu, declarații ale inculpaților și ale martorilor, referate ale procurorilor, ordin de trimitere în judecată, sentința și extrase din sentință, cereri de recurs, foi de transfer de la un penitenciar la altul, foi matricole penale, adrese între diferite instituții, decizii privind impunerea domiciliului obligatoriu etc. Multe dintre documentele menționate sunt greu de descifrat, întrucât cei care le-au redactat aveau un nivel precar de pregătire școlară. Totodată, unele dintre documentele-tip (fișe matricole penale, foi de transfer, etc.) nu sunt completate cu toate datele necesare, motiv pentru care astăzi este dificilă reconstituirea istoriei persoanelor judecate în cadrul acestui proces.

Referindu-ne strict la cazul episcopului Márton Áron, trebuie precizat că din dosarul penal lipsesc multe documente care, de regulă, se regăsesc în dosarele din această categorie. Este vorba de foi de transfer (nu există, de exemplu, documente privind transferul lui de la Sighet la București), foi de cameră, fișe medicale, caracterizări întocmite de angajații penitenciarelor prin care a trecut, informații privind comportamentul său în închisoare, note care să ateste că a fost pedepsit pentru încălcarea regulamentului (dacă s-a întâmplat acest lucru) sau, eventual, note informative ale colegilor de celulă.

În dosarul Penal 254 apar, în schimb, numeroase documente care se referă la urmărirea episcopului Márton Áron în anii premergători arestării. Studiarea acestor documente ne-a relevat faptul că Márton Áron a intrat în atenția serviciilor de informații cu mult timp înainte de câștigarea puterii depline de către Partidul Comunist. Astfel, am identificat numeroase documente întocmite de Siguranță și S.S.I. între anii 1938-1948 din care reiese că aceste instituții manifestau un interes deosebit pentru persoana episcopului din Alba Iulia și, implicit, pentru activitatea sa, suspiciunându-l de acțiuni îndreptate împotriva statului român și, mai apoi, împotriva comunismului. În 1945 Márton Áron a fost supus, pentru o scurtă perioadă, domiciliului obligatoriu, dar, la intervenția lui Petru Groza, Direcțiunea Ordinei Publice din cadrul Ministerului Afacerilor Interne a emis, la 23 februarie, un ordin prin care s-a dispus „ridicarea tuturor măsurilor privative de libertate”³⁰. În anul următor, printr-o adresă întocmită la

³⁰ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 254, vol. 6, f. 68.

17 iulie, Direcțiunea Generală a Poliției a cerut Inspectoratelor Regionale de Poliție Cluj și Sibiu să alcătuiască un raport în care să se prezinte „antecedentele și activitatea politică a episcopului după 23 august 1944”³¹.

În consecință, la 28 august 1946 Serviciul Poliției de Siguranță din cadrul Inspectoratului Regional de Poliție Sibiu a elaborat un document în care se regăsesc deja clasicele acuzații ce i-au fost aduse episcopului Márton Áron și în anii următori, inclusiv în timpul anchetei și a procesului desfășurat în 1951. Astfel, el era acuzat că „este persoana cea mai importantă a iredentei maghiare”, preoții săi desfășurând „o vie activitate în rândurile populației maghiare cu scopul de a ține trează conștiința, limba, obiceiurile și portul unguresc” și că, la solicitarea lui, aceștia „strâng date pentru conferința de pace ce se ține la Paris spre a prezenta o statistică a ungarilor din Ardeal și alte evenimente ce se întâmplă aici în detrimentul statului român”³².

În martie 1947, Direcțiunea Poliției de Siguranță din cadrul Direcțiunii Generale a Poliției a redactat un nou referat în care sintetiza materialele deținute până în acel moment cu privire la Márton Áron. Documentul respectiv echivala cu un adevărat rechizitoriu, episcopul din Alba Iulia fiind acuzat că în perioada 1940-1944 a avut relații apropiate cu ofițerii germani, fiind vizitat de aceștia săptămânal și discutând cu ei „ore întregi”, că între 1941-1944 s-a întâlnit zilnic cu reprezentanții diplomați ai Ungariei în România, că a căutat să controleze activitatea Uniunii Populare Maghiare prin interpuși, că are o atitudine șovină și că acționează constant împotriva statului român³³.

În 1947-1949, urmărirea episcopului se intensifică din ce în ce mai mult³⁴. Circularele și predicile sale sunt procurate prin diferite metode, traduse și comentate defavorabil de către lucrătorii structurilor de informații, deplasările lui sunt atent monitorizate și se adună în mod constant „materiale compromițătoare” după fiecare ieșire a sa în public. La o lectură atentă a documentelor întocmite de Securitate la începutul verii anului 1949 putem observa cu ușurință faptul că se intenționa reținerea episcopului din Alba Iulia și că până la punerea în practică a acestei măsuri nu mai era decât o chestiune de timp. Astfel, într-o adresă din 14 iunie trimisă de Direcția Regională de Securitate Brașov către Securitatea din Odorhei se arătau următoarele: „Luați imediat măsuri pentru urmărirea cu mare atenție a tuturor deplasărilor efectuate de episcopul Marton Aron. De asemenea, se vor lua măsuri ca toate discuțiile [sic] ce are să le ție să fie stenografiate sau, dacă nu este posibil, prin doi sau trei informatori se va urmări discursurile și vor fi redactate în scris ceea ce a spus la diferite predici. După terminarea pelerinajelor imediat se va face un raport detaliat, se vor anexa predicile, declarațiile auditorilor sau martorilor care au auzit predicile și vor fi înaintate acestei Direcțiuni”³⁵.

Inevitabilul s-a produs la 21 iunie 1949, în timp ce episcopul se îndrepta spre gara din Teiuș, de unde intenționa să plece cu trenul la București pentru a discuta cu ministrul Cultelor despre statutul de organizare și funcționare a Bisericii Catolice. Până

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, ff. 49-50.

³³ *Ibidem*, f. 68.

³⁴ *Ibidem*, ff. 90, 91, 112-113, 187, 192-197, 259, 319, 329, 333.

³⁵ *Idem*, vol. 9, f. 244.

la această dată, istoriografia nu a consemnat alte amănunte privind momentul arestării episcopului, iar dosarul Penal 254 este sărac, la rândul său, în informații pe această temă. În dosarul de urmărire informativă a episcopului din Arhiva CNSAS, am descoperit, însă, stenograma unei convorbiri purtate de acesta la 18 februarie 1964 cu preotul-profesor Cserveny Albin în care povestește în detaliu cum s-a petrecut totul: „De ziua Domnului am fost la Odorhei și de acolo el³⁶ m-a adus acasă. După ce am venit acasă, m-am pregătit să merg la București, pentru că eu am fost înputernicit cu întocmirea statutelor. I-am înapoiat modificate³⁷ (sic!), mi-am făcut observațiile, am tăiat o mulțime de paragrafe și cu acest statut modificat m-am pregătit să merg la București. Dar toată casa mea a fost înconjurată de securiști. De aici mă urmăreau, la fiecare colț era un securist îmbrăcat în haine civile. Eu pe atunci am avut aici un evreu care mă ducea cu mașina, era tare cumsecade, am cerut pe el (sic!) să-l roage să mă ducă la Teiuș, ca de acolo să merg cu acceleratul. Cum am coborât, dar asta așa am simțit cumva pentru că aici era plin cu oameni, au fost și printre preoți care aveau cunoștință de această acțiune, dar nu mi-au spus nimic. Era chiar în data de 21, ziua onomastică a lui Pacha Ludovic, și am regretat pentru că el și-a luat rămas bun în fața porții iar eu nici nu i-am mulțumit (felicitat). Când vreau să urc în mașină, văd că nu este șoferul acela care obișnuiește să vină, la volan era un individ cu totul necunoscut. S-a văzut pe el că era evreu, după ce am plecat, aici la poarta de jos, i-am spus că am uitat ceva acasă, zice să ne întoarcem înapoi. I-am spus că nu este atât de important. Când am ajuns pe câmp, dincolo de Alba Iulia, s-a oprit și mi-a spus că i s-a stricat mașina. A început să trebăluiească și la un moment dat o mașină Jepp fuge în fața noastră și o altă mașină s-a oprit în spatele nostru. Au ieșit din mașină civili și se interesează, se uită la mine în mașină și șoferul îmi spune că nu poate repara mașina, a discutat cu civilii ăștia dacă nu ar putea să mă ducă pe mine la Teiuș? Așa am simțit amândoi, și eu și Beni, pentru că și Ferencz Beni era cu noi, că aici nu este un lucru curat. Eu am făcut mutră plăcută și am spus să trecem³⁸. Țștia bucuroși au luat valizele noastre, cum ne-am așezat unul se întoarce și ne spune: *Nu cumva să credeți că suntem bandiți*. Și îmi arată legitimația, era un locotenent de securitate. S-a întors cu mașina și ne-au dus la Sibiu la Securitate. De acolo colonelul, cu mașina lui proprie a plecat cu mine la miezul nopții la București. Beni a rămas acolo. Doi ofițeri stăteau lângă mine și colonelul stătea în față lângă șofer. Cei de la București ne-au așteptat deja. Așa s-au petrecut lucrurile”³⁹.

Întrucât episcopul nu a mai ajuns la Ministerul Cultelor, dar nu s-a întors nici la Alba Iulia, în rândul clericilor Episcopiei romano-catolice au început să circule diverse zvonuri referitoare la o posibilă arestare a sa⁴⁰. În aceste împrejurări, vicarul Aloisiu

³⁶ Se referă la un personaj care apăruse în discuție anterior.

³⁷ Convorbirile purtate în biroul episcopului în limba maghiară erau transcrise și apoi traduse în limba română de ofițerii Securității. În acest studiu am folosit traducerea în limba română.

³⁸ În mod cert, traducerea nu este tocmai reușită. În documentul în limba maghiară fraza este următoarea: „Én persze jó arcot vágtam és azt mondtam: üljünk át”.

³⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261991, vol. 114, ff. 146-147. Deși episcopul a fost reținut la 21 iunie 1949, mandatul de arestare a fost emis abia la 23 iulie 1951, cu doar câteva zile înainte de începerea procesului. ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 254, vol. 10, f. 39.

⁴⁰ Andrea Dobeș, *Vicarul Aloisiu Boga și regimul comunist*, în „Pro Memoria. Revistă de istorie ecleziastică”, nr. 8/2009, pp. 190-191.

Boga a trimis la 30 iunie 1949 o scrisoare ministrului Cultelor, Stanciu Stoian, în care solicita lămuriri cu privire la situația episcopului Márton Áron: „Aș dori să vă informez că domnul episcop Márton Áron a părăsit sediul episcopiei în ziua de 21 iunie a.c. în cursul orelor 11, cu intenția de a purta un dialog cu Excelența voastră în probleme importante de ordin bisericesc. La plecare ne-a anunțat că se va întoarce până în 28 iunie. Din păcate nu a revenit până la data menționată, iar în cadrul parohiei și al preoților noștri s-au răspândit știri alarmante referitoare la persoana sa. Vă rugăm insistent, stimabile domnule ministru, să ne informați despre această problemă pentru a putea sta liniștiți”⁴¹. Cum era de așteptat, ministrul Stanciu Stoian nu a dat nici un răspuns acestei solicitări.

Detalii privind ceea ce s-a întâmplat cu episcopul Márton Áron după ce a fost adus în București reies atât din dosarul de urmărire informativă, cât și din dosarul său penal. De exemplu, în dosarul de urmărire informativă am identificat stenograma unei convorbiri purtate de episcop la 24 martie 1962 în biroul său din Alba Iulia cu soții Mihai și Maria Câmpeanu – convorbire care a fost înregistrată cu mijloace specifice de ofițerii Securității. Cu acest prilej, Márton Áron afirma că după arestare a fost dus la Ministerul de Interne din București, unde a fost ținut și anchetat timp de doi ani „acolo, jos, în pivniță”⁴². Statutul pe care-l avusese până în momentul arestării nu l-a scutit, se pare, de tratamentul brutal care se aplica atunci deținuților politici în toate închisorile din România. Într-o lucrare publicată după înlăturarea regimului comunist din România, un fost deținut politic, Cicerone Ionițoiu, spunea că Márton Áron „a fost bătut atât în timpul anchetei cât și după condamnare, prin toate închisorile prin care a trecut”⁴³.

Mai multe informații privind ancheta și procesul episcopului se găsesc în dosarul nr. 254 din Fondul Penal al Arhivei CNSAS. Din documentele aflate între copertile acestuia, reiese că Márton Áron a fost învinuit că „a inițiat, condus și organizat un grup subversiv” care își propunea să pregătească „o acțiune contra-revoluționară armată, în directă legătură cu complotul organizat de Ferencz Naghy⁴⁴ și apoi cu acela organizat de Rajch⁴⁵ în Ungaria”, scopul final al acțiunii fiind „doborârea regimului de democrație populară” din România. În opinia anchetatorilor comuniști, pentru atingerea acestui obiectiv Márton Áron și „complicii” săi, arestați în cadrul aceleiași lot (Korparich Ede,

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261991, vol. 55, f. 36.

⁴³ Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*, Dicționar M, București, Editura Mașina de Scris, 2004, p. 126.

⁴⁴ Ferenc Nagy (8.10.1903 - 12.06.1979), politician din Ungaria din Partidul Micilor Agrarieni. A fost prim-ministru al Ungariei (4.02.1946 - 31.05.1947) și s-a opus ca Partidul Comunist Maghiar să câștige controlul asupra guvernării. În urma șantajului la care a fost supus de comuniști (care îi răpiseră fiul), a renunțat la funcție și a emigrat în SUA.

http://en.wikipedia.org/wiki/Ferenc_Nagy, accesat la 24 mai 2012.

⁴⁵ László Rajk (8.03. 1909 - 15.10.1949), politician comunist maghiar care a deținut funcțiile de ministru de interne (20.03 - 1946-5.08.1948) și ministru de externe (20.05.1949 - 30.05.1949). A fost arestat la 30.05.1949 în baza unor acuzații inventate: spionaj pentru imperiaști, colaborare cu poliția secretă din perioada horthystă, menținerea de relații cu comuniștii din Iugoslavia, considerați din 1948 inamici. În urma procesului a fost condamnat la moarte și executat. http://ro.wikipedia.org/wiki/L%C3%A1szl%C3%B3_Rajk, accesat la 24 mai 2012.

Szász Pál, Lakatos István, Kurkó Gyárfás, Teleki Ádám, Venczel József și Bodor Bertalan) urmau să acționeze „în colaborare cu Uniunea Populară Maghiară, cu național-țărăniștii și social-democrații de dreapta”. Aceste acuzații au fost întemeiate pe declarațiile date în timpul anchetei de Korparich Ede, Szász Pál, Lakatos István și Venczel József, declarații smulse însă în urma presiunilor fizice și morale la care au fost supuși⁴⁶. La proces Szász Pál, Lakatos István și Venczel József și-au retractat, de altfel, mărturisirile făcute în această privință, singurul care și-a menținut declarațiile inițiale fiind Korparich Ede⁴⁷. Afirmările acestuia din urmă nu erau, însă, credibile nici măcar pentru autoritățile comuniste, care într-un document din 1968 apreciau că: „în aprecierea valorii arătatilor inculpatului Korparich Eduard trebuie să se aibă în vedere că din relatările făcute de fostul anchetator Răzvan Sergiu [...] cum și din conținutul declarațiilor date de inculpat, rezultă că acesta, fiind mereu bolnav era tentat să afirme lucruri ireale”⁴⁸.

Pe lângă acuzațiile menționate anterior, lui Márton Áron i s-a mai imputat faptul că a abuzat „de libertatea religioasă și de funcția pe care o ocupa ca episcop romano-catolic de Alba Iulia” pentru a duce o „politică de instigare” și pentru a acționa „împotriva anulării Dictatului de la Viena”. Astfel el a propus să se facă un protest la Conferința de pace de la Paris prin care să se arate nemulțumirea față de hotărârea luată cu privire la Ardealul de Nord, document ce trebuia semnat de conducătorii bisericilor maghiare și ai altor instituții⁴⁹. În acest sens, în documentele de arhivă, se arată că episcopul și ceilalți inculpați „au strâns material statistic și documentar” pe care l-au predat lui Nékám Sándor (șeful misiunii diplomatice maghiare din România în 1945) și au redactat un memoriu prin care îl însărcinau pe Teleki Géza, cetățean din Ungaria provenit din Ardeal, să reprezinte la Conferința de pace de la Paris interesele populației maghiare din România⁵⁰.

O altă acuzație a fost aceea că Márton Áron ar fi primit bani din Ungaria pentru a organiza aceste acțiuni⁵¹. Într-o declarație dată în fața anchetatorilor la 11 martie 1950, episcopul recunoștea că sumele solicitate și primite de la guvernul maghiar „nu au fost legale” întrucât partea română nu a avut cunoștință de ele și nu și-a dat acceptul în vederea primirii lor⁵², dar susținea că ele au fost folosite în scopuri total inofensive, care nu aveau legătură cu acuzațiile formulate de anchetatori: „De la 23 August 1944 am cerut ajutor bănesc prin însărcinatul maghiar dr. Nekam Sandor de la guvernul maghiar și am primit sume importante cu scopuri bisericești și școlare. Ajutorul primit pe această cale l-am întrebuințat pentru completarea salariilor învățătorilor și profesorilor, pentru ajutorarea pensionarilor, a responsabilului bisericesc și a conferențiarilor”⁵³. De asemenea, Márton Áron a recunoscut că a primit ajutor – de data aceasta legal – și de la

⁴⁶ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 254, vol. 3, ff. 167, 176-177.

⁴⁷ *Ibidem*, f. 177.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Idem*, vol. 2, f. 67.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, f. 68.

⁵² *Idem*, vol. 1, ff. 25-26.

⁵³ *Idem*, vol. 4, f. 14.

Vatican, pentru a acoperi nevoile stringente ale diocezei: „În Decembrie 1946 și Februarie sau Martie 1947 am primit în două rate prin Nunciatură o sumă însemnată în lei. Suma primită am întrebuințat-o pentru ajutorarea preoților, profesorilor și învățătorilor pensionari. După cele comunicate de dl. nunțiu Casulo, guvernul avea cunoștință despre ordonanțarea banilor. Tot prin mijlocirea Nunciaturii am primit în mai multe rânduri ajutor în haine și alimente pe care le-am ridicat de la biroul de ajutor american și le-am distribuit copiilor săraci și adulți și instituțiilor conform modalităților fixate de acest birou și conform celor discutate la Ministerul respectiv”⁵⁴.

Atitudinea anticomunistă a episcopului Márton Áron dovedită de predicile rostite cu diferite ocazii, de circularele trimise în parohii, cât și de acțiunile întreprinse în anii de dinaintea arestării a reprezentat, la rândul său, un cap de acuzare atât în timpul anchetei, cât și în timpul procesului. Astfel, preluând o serie de acuzații formulate de procurorul militar Alexandru Troneci în *Referatul introductiv de trimitere* din 20 iulie 1951, sentința nr. 1165 din 6 august 1951 reține că episcopul „a făcut tot posibilul ca prin mijloacele care i-au stat la dispoziție să întărească credința și să înarmeze pe credincioșii săi contra propagandei comuniste”⁵⁵. Printre faptele concrete care i-au fost imputate a fost aceea că în 1947 „în calitatea sa de episcop romano-catolic, a dat o circulară prin care a interzis preoților și profesorilor de la școlile confesionale să facă parte din Uniunea Populară Maghiară”⁵⁶.

În urma lecturii documentelor din dosarul penal al lui Márton Áron se poate observa că, pe tot parcursul anchetei, episcopul a avut o comportare demnă, fapt cu totul remarcabil având în vedere condițiile dificile în care s-a desfășurat aceasta. Astfel, Márton Áron a refuzat să facă jocul anchetatorilor și să recunoască fapte pe care nu le-a comis, nu a încercat să arunce răspunderea privind acțiunile întreprinse asupra altor arestați din același lot și a vorbit cu mult curaj despre atitudinea sa față de ideologia și regimul comunist.

De exemplu, într-o declarație dată la 1 aprilie 1950, Márton Áron i-a luat apărarea fostului președinte al Uniunii Populare Maghiare, Kurkó Gyárfás, în pofida tentativelor anchetatorului de a-i smulge răspunsuri incriminatoare la adresa acestuia: „Kurko Gyarfás în discuțiile noastre a susținut totdeauna în modul cel mai categoric față de mine punctul de vedere oficial al U.P.M.-ului și l-a apărat. A promis sprijinul U.P.M. în interesul școlilor confesionale, însă nu a făcut nici o declarație din care s-ar fi putut deduce că U.P.M.-ul dorește independența și a altor instituții maghiare și le va apăra față de străduințele de contopire”⁵⁷. De asemenea, fiind întrebat de întrevederile avute cu alte persoane care fuseseră arestate în cadrul aceluiași lot, a declarat că el a fost cel care i-a chemat la discuții:

„Întrebare: Câte consfătuiri ați avut cu d-nii Szasz Pal, Korparich Ede și Lakatos după 1944?

Răspuns: Cu domnii de mai sus, după 1944, am avut consfătuiri în două ocazii.

Întrebare: Unde și când au avut loc aceste consfătuiri?

⁵⁴ *Ibidem*, f. 15.

⁵⁵ *Idem*, vol. 2, ff. 67-68.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 68.

⁵⁷ *Idem*, vol. 1, f. 16.

Răspuns: Prima consfătuire a avut loc în Martie sau Aprilie 1946 în locuința mea din Alba-Iulia. A doua oară m-am întâlnit cu acești domni la Cluj, după Rusale [sic!] în 1946.

Întrebare: Cine a convocat aceste consfătuiri?

Răspuns: În amândouă cazurile eu am chemat pe acești domni la consfătuire”⁵⁸.

Una dintre cele mai interesante și mai curajoase declarații date de episcop în timpul anchetei este însă aceea în care își prezintă concepția sa în legătură cu raporturile dintre Biserica Romano-Catolică și Stat: „Drepturile Statului își găsesc rădăcina în legile divine, Statul neavând dreptul să treacă peste legile divine. Biserica are dreptul și competența să aprecieze în cazurile concrete dacă Statul prin anumite legi ale sale a depășit sau nu drepturile. În numele bisericii universale vorbește Papa de la Roma, iar în numele diocesei vorbește episcopul. Legile Statului în general sunt obligatorii pentru toți cetățenii care trebuie să le respecte. Dacă ele lovesc legile divine, în mod atâta de puternic încât biserica R.[omano]-catolică este silită, conform dogmelor și canoanelor sale ca să oprească categoric supunerea, cetățenii nu sunt obligați să respecte aceste legi ale Statului. Biserica Romano-catolică recurge la acest mijloc numai în cazuri grave și numai atunci când Statul nu este dispus să revie asupra măsurilor luate și care contravin legilor divine”⁵⁹.

O dovadă a faptului că atitudinea anticomunistă a episcopului a deranjat autoritățile din România o reprezintă și insistența cu care anchetatorii i-au cerut să vorbească despre măsurile luate în anii 1945-1949 pentru a împiedica influența propagandei comuniste asupra vieții religioase a credincioșilor catolici. În acest sens Márton Áron a afirmat următoarele, într-o declarație din 11 martie 1950: „În toamna anului 1945 am dat ordin să se țină în toată eparhia, în fiecare parohie și parohie filială exercițiu sufltesc de 5-8 zile la care să ia parte toți credincioșii după planul elaborat de centrală. Am dat instrucțiuni școlilor catolice prin care am atras atenția profesorilor și învățătorilor asupra punctului de vedere care trebuie urmat în educație. Am dat instrucțiuni la preoți pentru intensificarea muncii pastorale, am ordonat educarea moralei religioase mai profunde la copii, adulți și tineret și am fixat în fiecare an programul acestuia. Am ordonat serbările bisericești separate. Am dispus citirea capitolelor din sfânta scriptură care îndeamnă pe credincioși să stăruie în credința lor”⁶⁰.

Ancheta episcopului Márton Áron și a celorlați șapte acuzați a fost finalizată în a doua jumătate a lunii iulie 1951. Prin Ordinul nr. 940 dat de Comandamentul Regiunii II Militară din 23 iulie 1951 și semnat de generalul Gavrilăscu Alexandru⁶¹, Márton Áron, Korparich Ede, Szász Pál, Lakatos István, Kurkó Gyárfás, Teleki Ádám, Venczel József și Bodor Bertalan au fost trimiși în judecată⁶².

Procesul lotului Márton Áron a început la 30 iulie 1951 și a fost judecat de un complet al Tribunalului Militar București, Secția I, prezidat de maiorul de justiție Paul

⁵⁸ *Ibidem*, ff. 194-195.

⁵⁹ *Idem*, vol. 4, f. 25.

⁶⁰ *Idem*, vol. 1, f. 28.

⁶¹ *Idem*, vol. 2, f. 11.

⁶² *Ibidem*.

Finichi⁶³. Prin Sentința nr. 1165 din 6 august 1951, Tribunalul Militar București, Secția I-a l-a condamnat pe Márton Áron „cu unanimitate de voturi, făcând aplicațiunea art. 227 C.P. al. 2, Teza II C.P., art. 184 C.P., art. 186 C.P., art. 101 C.P. art. 463, 304 C.J.M., D.L. No. 212/948, art. 25 C.P. [...] la 10 ani temniță grea și 5 ani degradare civică pentru crima de complot”, la „muncă silnică pe viață pentru crima de înaltă trădare prevăzută în art. 184 C.P.” și „la 25 ani muncă silnică și 10 ani degradare civică pentru crima de înaltă trădare prevăzută în art. 186 C.P.”⁶⁴. Conform articolului 101 din Codul Penal, episcopul urma să execute numai pedeapsa cea mai grea, adică munca silnică pe viață și 10 ani degradare civică, cu computarea prevenției de la 21 iunie 1949⁶⁵. De asemenea, sentința prevedea confiscarea averii și obligația ca Márton Áron să plătească suma de 10.000 lei cheltuieli de judecată⁶⁶.

În convorbirea înregistrată de ofițerii Securității la 24 martie 1962, Márton Áron spunea următoarele în legătură cu ancheta și procesul său din 1951: „Când mi s-a adus la cunoștință sentința, nu știu cine era – judecătorul sau cine – m-a mângâiat cu faptul că numai cea mai lungă pedeapsă trebuie să execut. [...] După cum spun ei, au făcut așa, un lot, al cărui conducător am fost eu. Erau acolo tot felul de oameni, comuniști, social-democrați, conți, directori de bănci, profesori universitari, protestanți, catolici și eu am fost conducătorul, știți? (râd). Ei au vrut să facă un lot mai mare, dar nu au reușit. Doi ani de zile am fost arestați și numai după doi ani au pronunțat sentința”⁶⁷.

La 7 august 1951, toți cei opt acuzați au declarat recurs, deși conștientizau, probabil, faptul că șansele de a obține o sentință mai blândă erau, practic, nule⁶⁸. Cum era de așteptat, prin decizia nr. 3640 din 27 septembrie 1951, dată în ședință publică la 12 octombrie 1951, Curtea Militară de Casare și Justiție a respins recursul declarat de Márton Áron și ceilalți acuzați, menținând practic pedeapsa primită inițial⁶⁹.

Astăzi putem afirma că procesul lui Márton Áron a făcut parte din seria proceselor politice care au marcat primii 15 ani de dominație comunistă în România. El a avut toate elementele caracteristice acestora: rețineri abuzive ale unor inculpați (mandatul de arestare a lui Márton Áron a fost întocmit cu puțin timp înainte de proces), exercitarea de presiuni fizice asupra arestaților în timpul anchetei pentru a-i obliga să facă declarațiile dorite de anchetatori, acuzații inventate sau exagerate aduse inculpaților, condamnare decisă înainte de judecarea procesului. În pofida învinuirilor aduse oficial celor arestați, procesul lotului Márton Áron (ca și procesul Legației Italiene judecat în septembrie 1951 în care au fost implicați episcopii Augustin Pacha, Adalbert Boroș și Iosif Schubert) a fost un episod al acțiunii de reprimare a ierarhiei catolice din România, declanșată la cererea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în ședința Secretariatului CC al PMR din 16 mai 1949.

⁶³ *Ibidem*, f. 65.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 61.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261991, vol. 55, f. 36.

⁶⁸ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 254, vol. 2, f. 76.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 77.

Dintr-o adresă trimisă de Direcțiunea Generală a Securității Statului către Parchetul Militar București la 11 iulie 1951, aflăm că, pe parcursul procesului, episcopul și ceilalți acuzați s-au aflat în Penitenciarul Jilava din apropierea capitalei României⁷⁰. Deși nu a stat în această închisoare o perioadă îndelungată, Márton Áron a fost neplăcut impresionat de condițiile de detenție care erau acolo. El a afirmat ulterior că Penitenciarul Jilava era „un loc îngrozitor”: „Și acum îmi amintesc în ce situație erau sărmanii oameni”⁷¹. Mai multe detalii privind perioada în care a fost închis la Jilava găsim, însă, în stenograma unei convorbiri purtate de episcop la 16 mai 1962 cu preotul Kovacs Balazs. Cu acest prilej, Márton Áron spunea următoarele: „Eu m-am așezat într-un colț al culcușului și acolo am stat. Noi la orele 10.00 ne-am culcat și dimineața la orele 5.00 ne-am sculat, între timp nu a fost voie să ne culcăm. Pentru că nu a fost voie să ne culcăm am stat și picioarele mi s-au umflat până seara, în sus de glezne până la jumătatea piciorului. Acolo era o stare foarte rigidă și nici nu am întrebat doctorul numai în ultima clipă când m-au dus la proces și medicul a făcut control peste tot înaintea începerii procesului. Atunci i-am spus că tare mi se umflă picioarele și mi-a spus în românește că «este de la poziție». Și într-adevăr asta a ținut cât am fost la Jilava, dar la Aiud când ne plimbam prin curte – pe atunci era chiar culesul zarzavaturilor și noi le-am strâns – mâncam la verdețuri și nu mi s-a mai umflat deloc. Până seara câteodată mi s-a umflat și gleznele dar laba nu”⁷².

Așa cum reiese și din citatul de mai sus, la scurt timp după pronunțarea sentinței, Márton Áron a fost transferat în lanțuri de la Penitenciarul Jilava la Penitenciarul Aiud pentru executarea pedepsei. Potrivit unui document întocmit de angajații Penitenciarului Aiud, Márton Áron a ajuns în această închisoare la 14 august 1951⁷³. În timpul discuției purtate în 1962 cu soții Câmpeanu, episcopul le-a povestit și cum a călătorit de la București la Aiud: „Într-o mașină dubă m-au dus și numai eu singur eram în lanțuri, ceilalți nu. Era în august, căldură mare, curgea sudoarea pe noi. Cu mare greutate am ajuns la Aiud. Acolo am avut succese mari pentru că eu eram condamnat politic, ceilalți erau toți golani, hoți de buzunare, în asemenea societate am fost. Această societate a avut un șef, un bărbat înalt și când ăsta striga la ei se linișteau de se auzea și zumzetul muștelor. El a ocupat un colț pentru el, acolo stătea parcă era pe tron. Toți l-au respectat. Odată ședea acolo și fuma. S-a sculat, a venit la mine și mi-a dat o țigară. [...] Atunci era mare criză de țigară. ăsta a fost cel mai mare succes al meu, era mare onoare pentru mine (râd). Pe ăsta l-au numit «căpitan». Odată a întrebat pe unul că «acesta de ce este în lanțuri?» Eu eram singur acolo și respectivul i-a răspuns: «pentru că este conducător» (râd)”⁷⁴.

La închisoarea din Aiud, episcopul Márton Áron a fost ținut o scurtă perioadă, în septembrie 1951 fiind transferat la penitenciarul Sighet Principal⁷⁵. Numită astăzi și

⁷⁰ *Ibidem*, f. 1.

⁷¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261991, vol. 55, f. 36.

⁷² *Idem*, vol. 82, f. 231.

⁷³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 254, vol. 10, f. 30.

⁷⁴ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261991, vol. 55, ff. 36-37.

⁷⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 254, vol. 10, f. 28.

„închisoarea elitei românești”⁷⁶, penitenciarul din Sighet a fost locul în care, între 1950-1955, personalitățile politice, religioase, culturale și militare din perioada interbelică au fost supuse unui regim de exterminare. Alimentația insuficientă și săracă în vitaminele și mineralele necesare corpului uman (hrana pentru cei închiși nu a depășit niciodată 1300 de calorii pe zi, ba chiar a coborât uneori și sub 700 de calorii), frigul din celule, pedepsele fizice și lipsa îngrijirilor medicale au secerat, înainte de vreme, viața multora din deținuții politici închiși aici⁷⁷.

Deși perioada petrecută la Sighet este cea mai îndelungată etapă a detenției episcopului Márton Áron, până în acest moment am găsit foarte puține referiri la aceasta în dosarele studiate. Dacă în dosarul Penal 254 am identificat doar câteva documente privind transferarea episcopului din Penitenciarul Aiud în Penitenciarul Sighet Principal, în dosarul de urmărire informativă am descoperit stenograma unei convorbiri purtate de acesta la 16 mai 1962 cu Kovacs Balazs, în care se aduce în discuție, la un moment dat, și perioada detenției. La fel ca majoritatea celor care au supraviețuit detenției din Sighet, Márton Áron povestește, cu acest prilej, cât de mult a suferit de foame în anii în care a fost închis acolo: „Eu când am fost nervos și m-am certat cu ei, am spus că «numai zeamă mi-ai dat» așa tărașoi a făcut plantonul! A venit gardianul și mi-a spus: «Tu îndrăznești să obiectezi?» Așa au vorbit aștia. Dacă omul primea un pumn de mazăre era fericit. [...] Și eu am petrecut ani că visam la pâine și când m-am trezit nu era pâine”⁷⁸.

În aprilie 1954, Márton Áron a avut șansa de a scăpa de regimul drastic de detenție din Sighet, fiind transferat la București, unde a fost închis mai întâi la Ministerul de Interne, iar apoi la Malmaison. Informații privind traseul urmat din momentul în care a părăsit Penitenciarul din Sighet găsim tot în dosarul său de urmărire informativă. Astfel, într-o convorbire purtată la 13 aprilie 1964 cu Eröss Iosif, Márton Áron spune că: „Pe mine din Sighet de Ispas în 1954 m-au dus la București. Pe mine m-au scos prima dată din cameră, dar mai târziu am aflat că și domnul episcop Pacha din aceeași cameră a fost adus, dar nu am știut unul de altul. El a știut că eu am fost adus, dar eu nu am știut că și el a fost adus. M-au dus la București și acolo m-au ținut până mi-am revenit puțin, eram tare slăbit. În ziua de bobotează am fost eliberat la București, adică mi-au dat drumul la mitropolie unde am stat până în 25 martie”⁷⁹. De asemenea, la 27 aprilie 1957, într-o discuție purtată în biroul său din Alba Iulia cu o persoană pe care Securitatea nu a reușit să o identifice, Márton Áron relatează că, deși a fost dus inițial la Ministerul de Interne, a fost mutat de acolo după câteva zile, întrucât un ofițer venit în inspecție ar fi constatat că nu sunt condiții suficient de bune pentru a se putea reface, lipsa aerului curat fiind una dintre cele mai importante în acest sens⁸⁰. De aceea a fost trimis la Malmaison, unde a fost repartizat într-o cameră mare în care a stat

⁷⁶ Nuțu Roșca, *Închisoarea elitei românești*, Sighetul Marmației, Editura Sighetul Marmației, 2006.

⁷⁷ Andrei Muraru (coord.), *Dicționarul Penitenciarelor din România Comunistă (1945-1967)*, Iași, Editura Polirom, 2008, pp. 465-467.

⁷⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261991, vol. 82, f. 232.

⁷⁹ Idem, vol. 69, f. 117.

⁸⁰ Idem, vol. 147, f. 279. La Ministerul de Interne, deținuții politici erau ținuti în celulele de la subsolul 1 și 2 și anchetați la etajele superioare. Andrei Muraru (coord.), *op. cit.*, p. 179.

singur, a beneficiat de asistență medicală, plimbări în curtea închisorii, mâncare relativ bună și cărți de citit⁸¹. În noiembrie 1954, lui Márton Áron i s-a propus să ceară grațierea, dar a refuzat categoric să întreprindă vreun demers în acest sens, motivând că „prin aceasta și-ar fi recunoscut vina pe care el nu este dispus s-o recunoască”⁸².

Cu toate acestea, în ianuarie 1955, autoritățile comuniste au decis punerea sa în libertate, informații cu privire la acest fapt găsiindu-se în dosarul Penal 254. Este vorba de o adresă a Direcției Tribunalului Militar din Ministerul Justiției nr. 78 din 8 ianuarie 1955 către Tribunalul Militar București în care se arată următoarele: „Prezidiul Marii Adunări Naționale, prin adresa din 3 ianuarie 1955 a suspendat executarea pedepsei, punându-se în libertate – numitul Marton Aron din Alba Iulia, str. Karl Marx, condamnat la muncă silnică pe viață de acel Tribunal prin sent. nr. 1165 din 6 august 1951 și menținută de C.M.C.J. prin decizia nr. 3640 din 12. oct. 1951. Luați măsuri pentru facerea mutațiilor respective”⁸³. Așadar, deși fusese eliberat, în viziunea autorităților comuniste, Márton Áron se făcea în continuare vinovat de faptele pentru care fusese condamnat în 1951.

O schimbare de viziune în această direcție se va produce abia către finele anilor '60, într-un moment în care regimul Ceaușescu promova o politică de relaxare pe plan intern și o apropiere de statele occidentale, pe plan extern. În 1968, Procurorul General al României a introdus recurs în supraveghere împotriva sentinței nr. 1165 din 6 august 1951 a Tribunalului Militar București, Secția I-a și deciziei nr. 3640 din 12 octombrie 1951 a Curții Militare de Casare și Justiție⁸⁴.

În acest context, trebuie menționat că Teleky Adam, care fusese condamnat în procesul lotului Márton Áron la 10 ani temniță grea și cinci ani degradare civică pentru „crima de complot”, la 15 ani muncă silnică pentru „crima de înaltă trădare prevăzută în art. 184 C.P.” și la 15 ani muncă silnică și 10 ani degradare civică pentru „crima de înaltă trădare prevăzută în art. 186 C.P.”, introdusese o cerere de revizuire și fusese achitat „pentru toate faptele imputate” prin sentința nr. 674 din 16 iunie 1956 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militară⁸⁵.

Prin Decizia nr. 94 dată în ședință publică la 12 septembrie 1968 de Tribunalul Suprem, Colegiul Militar, s-a admis recursul în supraveghere declarat de Procurorul General și s-au casat hotărârile atacate în ceea ce privește condamnarea lui Márton Áron, Korparich Eduard, Szasz Pall, Lakatos Istvan și Venczel Iosif „pentru infracțiunile prevăzute de art. 186 c. pen și de art. 227 alin. 2, teza a II-a c. pen.”, Kurko Gyárfas „pentru infracțiunile prevăzute de art. 184, 186 și de art 227 alin. 2 teza a II-a c. pen.” și Bodor Bertalam „pentru infracțiunea prevăzută de art. 121 și 123 comb. cu art 184 și 186 c. pen.”⁸⁶, în baza articolului 4, partea I, punctul 4, al Codului de procedură penală, cei menționați fiind achitați „pentru aceste infracțiuni”⁸⁷. Totodată, s-a dispus și

⁸¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261991, vol. 147, f. 279.

⁸² Idem, vol. 144, f. 19.

⁸³ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 254, vol. 3, f. 142.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 173.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 175.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 173.

⁸⁷ *Ibidem*.

înlăturarea dispoziției de aplicare a articolului 101 Cod Penal în ceea ce-i privește⁸⁸. Practic, Márton Áron fusese achitat pentru „infracțiunea de complot” (prevăzută de art. 227 alin. 2, teza a II-a C.P.) și pentru infracțiunea de înaltă trădare (prevăzută de art. 186 C.P.). În schimb, nu se lua nici o decizie în privința condamnării la muncă silnică pe viață pentru infracțiunea de înaltă trădare prevăzută de art. 184 C.P.⁸⁹.

Deși în anii '70 o serie de persoane condamnate din motive politice în timpul regimului condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej au avut șansa de a fi complet reabilitate, prin Decizia nr. 34 din 12 septembrie 1968 a Tribunalului Suprem, Márton Áron beneficia doar de o reabilitare parțială. În opinia noastră, episcopul din Alba Iulia nici nu putea spera să obțină mai mult de la justiția din România în condițiile în care instituțiile represive au continuat să-l urmărească și să-l bănuiască de acțiuni anticomuniste și antiromânești până la sfârșitul vieții.

Așa cum am menționat încă din titlu, în cadrul studiului de față ne-am propus să aducem la cunoștința cercetătorilor interesați și a publicului larg maniera în care sunt reflectate în documentele din Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității arestarea, procesul și detenția episcopului de Alba Iulia, Márton Áron. Lucrarea noastră poate reprezenta un punct de plecare pentru o reconstituire istorică a acestui subiect generos, care impune, însă, cercetări aprofundate în Arhivele Naționale ale României, Arhivele MAE, Arhivele Arhiepiscopiei de Alba Iulia precum și un stagiul de cercetare în arhivele din Ungaria pentru a analiza îndeaproape acțiunile care au fost întreprinse de episcop și ceilalți inculpați în perioada 1944-1949 (ele constituind apoi capete de acuzare la proces), pentru a elucida contextul în care s-a produs arestarea lor și s-a decis constituirea lotului „Márton Áron” sau maniera în care s-au desfășurat anchetele și procesul dar și pentru a decifra circumstanțele și motivele reabilitării parțiale a lui Márton Áron din 1968.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ *Ibidem*, f. 174.

Raluca Nicoleta SPIRIDON

**Excluderi profesionale în perioada de instaurare a
comunismului: destinul criticului literar Șerban
Cioculescu (1902-1988)**

**Exclusions from Professional Activities during the Establishment of Communism:
The Destiny of the Literary Critic Serban Cioculescu (1902-1988)**

Serban Cioculescu belongs to the third generation of literary critics after Maiorescu, alongside George Calinescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Perpessicius.

During the period that preceded the establishment of communism, Cioculescu was excluded from the Romanian Writers' Union (1946), from the academic system (4 October 1947) and from the Professional Journalists' Union (22 October 1947).

The literary critic was eventually subject to political penalty for having been engaged in subversive activities, at the moment of the enforcement of Order 490/1952 and especially at the time when intellectuals were under surveillance by the Securitate (1958-1960). He supported communist propaganda against existentialists, through articles published in "The Voice of Homeland", the magazine of the Romanian Repatriation Committee, published for the Romanians in exile. The easing of internal tensions in 1962-1964 allowed Cioculescu to bring an outstanding contribution to the field of literary criticism.

Etichete: Critic literar, măsuri de excludere profesională, supraviețuire în precaritate, posibile penalizări politice, concesiile propagandei comuniste, contribuții în domeniul criticii literare

Keywords: literary critic, exclusion from professional activities, precarious living, political penalty, support of communist propaganda, contributions to literary criticism.

În tabloul supraviețuirilor în precaritate spre care au fost împinși intelectualii români ca urmare a măsurilor de excludere profesională, în momentele de instituționalizare a comunismului, un caz ilustrativ este cel al criticului literar Șerban Cioculescu. Eliminat din învățământul universitar, în a doua fază a epurărilor - 4 octombrie 1947 – când, sub motivația falsă a insuficienței resurselor bugetare și a pensionărilor din oficiu, au fost suprimate 229 catedre și conferințe, cu peste 500

posturi didactice, Șerban Cioculescu se va refugia în deschiderea anticarului „Junimea” din Pasajul Român, după care, în perioada cuprinsă între închiderea acestuia (1948) și momentul angajării în calitate de colaborator extern la Institutul de Istorie Literară și Folclor al Academiei R.P.R. (1955), își va câștiga existența din lecții particulare¹.

Șerban Cioculescu s-a născut la 25 august 1902 în București, ca fiu al lui Nicolae și al Constanței. Tatăl său a fost inginer în Centrala Ministerului de Finanțe, iar mama profesoară. Rămâne orfan de mamă în 1912, iar de tată în 1914, fiind crescut de bunicul său matern, dr. Milloteanu din Drobeta Turnu Severin. Așa se explică și faptul că urmează Liceul Teoretic „Traian” din această localitate, pe care-l absolvă în 1920, în același an înscriindu-se la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București, specialitatea limba și literatura franceză (1920-1923). Considerat comunist, deși a fost mai degrabă un simpatizant al ideilor de stânga, în momentul organizării unui concurs pentru obținerea unei burse oferite de statul francez la Școala Normală Superioară din Paris, Siguranța a trimis o notă la Rectorat referitoare la „apartenența sa politică”, ceea ce a condus la anularea rezultatului examenului, în sensul în care, deși a avut notele cele mai mari, bursa a fost obținută de al doilea clasat, N.T. Condeescu. Incidentul rămâne elocvent, atât pentru forța de acțiune a structurilor informative românești împotriva simpatizanților de stânga, cât și pentru reșezarea traiectoriei profesionale a criticului literar: „Eu fericesc totuși acest moment: întâi pentru că nu regret motivele pentru care am «căzut» la acest examen, apoi pentru că aș fi ajuns profesor de literatură franceză. Aceasta n-ar fi fost bine, pentru că aș fi luat în serios meseria mea și n-aș mai fi făcut critică foiletonistică...”², declara Șerban Cioculescu într-un dialog literar realizat de Constantin Coroiu. Ulterior, a fost martor în procesul comuniștilor de la Craiova în 1933 și membru fondator al „Amicilor U.R.S.S.” (1936) alături de unii gazetari de stânga³.

După examenele de capacitate din primăvara anului 1924, sesiunea București, a fost numit profesor titular de limba franceză la Liceul de Băieți din Găești, cu începere de la 1 septembrie 1924. Sprijinit de profesorul Constantin Rădulescu Motru, prieten al tatălui său, obține în cele din urmă o bursă în Franța, unde va frecventa cursuri de filologie romanică, între noiembrie 1926 - martie 1928, la Sorbona și „École Pratique des Hautes Études”. Întors în țară, Șerban Cioculescu își reîncepe activitatea pedagogică la Găești. În februarie 1926 se căsătorește cu Maria G. Iovițoiu, licențiată în litere a Facultății de Litere și Filozofie a Universității din București. Șerban Cioculescu a activat în Partidul Național Țărănesc din anul 1928 până în 1938, când partidele politice au fost dizolvate, fiind membru în organizația locală a partidului - Găești și membru în delegația permanentă a Comitetului Județean al P.N.Ț. Dâmbovița. După 23 august 1944 și-a reluat activitatea în cadrul organizației județene a P.N.Ț., iar între 1944-1947 a participat la lucrările Secției Învățământ din P.N.Ț.

În perioada guvernării antonesciene a militat pentru apropierea de Puterile Aliate, în consecință a intrat în atenția S.S.I. Potrivit informațiilor culese de Agentura I (dosarul individual S.S.I. nr. 111 499), Șerban Cioculescu a desfășurat o intensă

¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257 483, vol. 1, ff. 259-260.

² Constantin Coroiu, *Mărturie în timp*, București, Editura Paideia, 1997, pp. 56-69.

³ Stelian Tănase, *Anatomia Mistificării*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 185.

activitate în scopul întăririi relațiilor cu Franța, fiind în strânsă legătură cu Michel Dard și contele La Garde și a făcut parte din clubul anglo-american condus de Al.T. Stamatiad, motiv pentru care se preconiza trimiterea sa într-un lagăr (în 1941 figura pe un tabel de anglo-fili, propuși pentru internare în lagăr). Conform informațiilor extrase din același dosar individual, ar fi fost „om de legătură a lui Pierre Vernad, șeful secției teren-informații al Legăției Franceze”⁴. Într-o notă a S.S.I., din 8 iulie 1942 (dosar S.S.I. nr. 13 744) era semnalat faptul că desfășoară o intensă activitate în rândul tinerilor scriitori români pentru a-i determina să scrie într-un mod pozitiv despre Franța. Nu era trecută cu vederea nici prietenia cu Jean Mouton, profesor și director al Institutului Francez din București, pe care-l cunoscuse prin intermediul lui Mihail Ralea⁵.

În anul școlar 1931-1932 a fost detașat la Școala Superioară de Meserii, după care revine la Liceul de Băieți din Găești. Între 1937-1939 a fost profesor la Liceul C.F.R. – „Aurel Vlaicu” din București, după care se transferă la Colegiul „Sfântul Sava”. În 1942 a fost numit inspector general pentru învățământul secundar teoretic, calitate în care a funcționat până în luna iunie 1946. La data de 1 septembrie 1946 a fost chemat la Catedra de Literatură Modernă de la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași (catedra lui George Călinescu), pe bază de titluri și lucrări, însă, la 4 octombrie 1947 va fi comprimat în urma declanșării celui de-al doilea val al epurărilor, operate la nivelul învățământului superior. Concomitent cu activitatea didactică, a fost colaborator al revistei „Facla Literară”, condusă de N.D. Cocea și al ziarului „Ecoul” (1943), condus de Mircea Grigorescu. A fost titular al cronicii de critică literară de la „Adevărul” (1928-1937) și de la revista „Fundațiilor Regale” (1934-1941; 1944-1947).

În cursul perioadei 5 februarie 1946-16 iulie 1947 conducerea P.N.Ț., în încercarea de a imprima ziarului „Dreptatea”⁶ un caracter mult mai combativ, a

⁴ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257 483, vol. 1, f. 150.

⁵ Idem, fond Documentar, dosar nr. 10 407, ff. 10-11.

⁶ Potrivit unui „*Scurt istoric al Dreptății*”, semnat de L.I. Vianu în 1937, până la fuziunea Partidului Național Român din Ardeal cu Partidul Țărănesc din Vechiul Regat, cele două organisme politice au utilizat două cotidiane separate. Partidul Național Țărănesc era reprezentat de foaia zilnică „Țara Nouă” din 1919 sub direcția lui Eugen Crăciun și îngrijirea administrativă a lui Milan Ionescu-Berbecaru, pe atunci deputat de Olt iar Partidul Național Român din Ardeal a scos în capitală ziarul „România”, sub direcția lui Sever Bocu. După fuziunea dintre național-ardeleni și țărăniști a apărut în 17 octombrie 1927 ziarul „Dreptatea” ca oficios al P.N.Ț. – pentru a lupta „împotriva arbitrarului, minciunii și a vicleniei în viața politică”. Primul personal redacțional al „Dreptății” era alcătuit dintr-un număr foarte redus de ziaști și colaboratori, dinte care unii, în momentul în care era întocmit articolul sus-menționat, la zece ani de la apariția ziarului – trecuseră în lumea celor drepte – Vasile Savel și Vasile Candiano. În prima perioadă de apariție: 17 octombrie 1927-29 iunie 1938, directori ai ziarului au fost: G. Ștefănescu (1928-1930), Petre Cismărescu (1931-1932), Mihail Ralea (1933-1937), Demostene Botez (1937-1938). Dintre redactori, în momentul aniversar 1937 unii plecaseră la alte cotidiane, cum ar fi Ion Vineanu, Bărbulescu, B'arg, M. Sevastos, Sergiu Dan, Romulus Dianu, H. Blazian, C. Gongopol, în timp ce alții au rămas: I. Livianu, Tudor Șoimaru, L. Gheller. Aceștia din urmă, în cursul anilor li se alăturaseră Demostene Botez, Petre Pandrea, Octav Livezianu, Pavel Pavel, I. Vișoianu, I. Brunea, C. Negoită, Paul Teodorescu și T. Mihăilescu. Printre colaboratorii externi se număraseră Pompiliu Ionițescu în domeniul campaniilor politice alături de Dr. Ernest Ene, Ion Răducanu, G. Mantu, Șt. Mihăescu, Victor Jinga, T. Cristureanu, prof. Zaborovschi, Victor

constituit un nou comitet de redacție din care au făcut parte Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu și Nicolae Carandino.

La 6 februarie 1947, în paginile „Dreptății” Șerban Cioculescu „se pronunța împotriva acelor «spirite vigilente» care caută să îngrădească libertatea. Ele se vor prăbuși fiindcă «acesta-i viitorul pe care-l prevedem *condiționării* libertății, în toate sectoarele, inclusiv în cel literar și artistic, atât de îngrijorător pentru cei ce pretind a ne conduce”. Iar Vladimir Streinu remarcă disprețul guvernului pentru intelectuali, pe «unii îi ademenеști și-i cumpără», iar pe alții «îi limitează în libertatea de a se exprima, îi supune la restricții și obligații» (cenzura, acordarea hârtiei, autorizarea publicației, etc.) în final conchidea că în această conduită față de intelectuali nu este atât «disprețul», cât «teamă de puterea glasului lor»⁷.

În paralel, Șerban Cioculescu a scris cronici literare în ziarul „Liberalul” până la 25 ianuarie 1947, în timp ce, de la „Semnalul”⁸ a plecat întrucât, la un moment dat, nu i

Cornea, Vlădescu Albești și Teofil Bugnarin. Ziarul *Dreptatea* a protestat împotriva instituirii cenzurii de către guvernul liberal, publicând, în numărul 27/1927 un comunicat în acest sens referitor la poziția ziarelor „Adevărul” (1871-1951), „Argus”, „Cuvântul” (1924-1941), „Dimineața” (1904-1937), „Îndreptarea” (1918-1938), „Lupta” (1921-1937), „Neamul Românesc” (1906-1940), „Politica”. Polemizează cu „Viitorul” (1907-1945), organul de presă al Partidului Liberal. Imediat după 23 august 1944, potrivit memoriilor lui Nicolae Carandino, Virgil Solomon și Radu Cioculescu au fost însărcinați de Iuliu Maniu să asigure reparația ziarului „Dreptatea” (Nicolae Carandino fusese contactat în acest sens în data de 24 august 1944). Potrivit aceluiași Memorii – pe frontispiciu urma să fie păstrat numele ultimului director al ziarului [unuia dintre cei mai buni redactori ai ziarului *n.n.*] – Ionel Livianu (conform ziarului „Universul” din data de 25 februarie 1938, Ionel Livianu – precizat ca redactor la ziarul „Dreptatea” fusese înaintat la Consiliul de Război al Corpului II Armată în legătură cu un articol ce privea un comentariu asupra unor articole din noua Constituție – articol cenzurat de altfel. Parchetul Militar făcând descinderea la redacția ziarului a stabilit că autorul este I. Livianu, în consecință acesta a fost reținut de Consiliul de Război). După 23 august 1944, „Dreptatea” va apare zilnic între 27 august 1944 – 9 martie 1945 și între 5 februarie 1946-16 iulie 1947). În ultima perioadă direcția ziarului a fost asigurată de Nestor Badea iar apoi Nicolae Carandino. În seria a-III-a (1946-1947), Nicolae Carandino a fost autorul unor editoriale cu titluri semnificative: „Alegerile vor putea dovedi divorțul total al regimului cu țara” sau „Babilonia doctrinelor”. „Dreptatea” își încetează apariția în 1947 (L.I. Vianu, *După zece ani – Scurt istoric al Dreptății* în „Dreptatea” din 21 noiembrie 1937; I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești 1790-2000*, București, Editura Institutului Cultural Român, 2004, pp. 241; Nicolae Carandino, *De la o zi la alta, Memorii*, București, 1992, p. 252).

⁷ Șerban Rădulescu-Zoner, D. Bușe, B. Marinescu, *Instaurarea Totalitarismului Comunist în România*, București, Editura Cavallotti, 2002, pp. 227-228).

⁸ Potrivit memoriilor lui Gabriel Dimisianu, care consacră un spațiu esențial, și climatului imediat postbelic, în care societatea, în ansamblul său, încerca să revină la normalitate, Șerban Cioculescu a devenit cronic teatral al ziarului „Semnalul”, apărut în serie nouă, la propunerea lui Tudor Vianu, a cărui rudă, Sebastian Șerbănescu conducea acest ziar. Colaborarea sa intervenea într-un context în care renășteau activitățile teatrale și a însemnat o perioadă de timp cuprinsă între câteva luni din anul 1945 și întreg anul 1946. Cronicile teatrale publicate de criticul literar în ziarul *Semnalul* au fost, ulterior, editate într-un volum apărut la Editura Muzeului Național al Literaturii Române, de către doamna Simona Cioculescu (Gabriel Dimisianu, *Sfârșit și început de secol*, București, Editura Cartea Românească, 2 013, pp. 147-149).

se mai publicau cronicile dramatice și articolele referitoare la schimbările operate de comuniști în acest domeniu artistic⁹. De asemenea a reluat seria cronicilor literare de la ziarul „Adevărul” (1945-1947), de unde va fi îndepărtat la cererea lui Nicolae Moraru.

A editat el însuși „Viața Universitară” (1925) la care au colaborat Timotei Marin, Alexandru Mihăileanu, Mihail Ciobanu și „Kalende” (1928-1929), aceasta din urmă, în colaborare cu Vladimir Streinu, revistă al cărui program era - să publice numai „artă pentru artă” în opoziție cu ceea ce considerau a fi „artă cu tendințe”.

Șerban Cioculescu a aparținut valului criticilor celei de-a treia generații post-maioresciene – alături de George Călinescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Perpessicius iar în critică a practicat „stilul direct, concentrat, alert, declinând orice substrat artistic, dar, în realitate, obținând efectul de mare agrement al deplinei comunicări, rod al demoniei creației. Ironia i-a fost un asemenea dar natural, latură a umorului moștenit din familie, factor ce l-a apropiat până la simbioză de opera lui Ion Luca Caragiale”¹⁰.

În 1935, Șerban Cioculescu debutează cu editarea volumului *Corespondența dintre Ion Luca Caragiale și Paul Zărețopol 1905-1912* (ulterior se vor adăuga *Documente inedite* – 1964). Propriile afinități, dar și o întâmplare nefericită – decesul lui Paul Zărețopol în 1935 - îl conduc astfel, pe Șerban Cioculescu spre editarea critică a operei lui Ion Luca Caragiale. În fapt, a fost solicitat de către Alexandru Rosetti să continue, în cadrul editurii „Cultura Națională”, publicarea operei lui I.L. Caragiale, începută de Paul Zărețopol. La scurt timp însă, editura „Cultura Națională” dă faliment, fiind susținută financiar de Marmorosch Bank, devenită ea însăși falimentară. Ajuns, între timp, directorul „Fundației Regale pentru Artă și Literatură”, Alexandru Rosetti a reluat proiectul editării critice a operei lui Ion Luca Caragiale de către Șerban Cioculescu. Ediția din 1940 a însumat șapte volume, în timp ce, o reeditare în 1957 la Editura de Stat pentru Literatură și Artă nu a mai fost posibilă din cauza contextului politic intern. O ediție revizuită a apărut în 1969. În această primă etapă a creației, se mai poate consemna strângerea publicisticii sale literare în volumul *Aspecte lirice contemporane* (1942). Apariția *Istoriei literaturii române moderne* (1944) la care Șerban Cioculescu a colaborat cu Vladimir Streinu și Tudor Vianu nu a fost întâmplătoare, în epocă fiind de notorietate faptul că Ion Petrovici, Ministru al Culturii, supărat pe George Călinescu, care îl cam ironizase în a sa *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent* (1941) a solicitat celor trei critici literari, o nouă istorie literară. O monografie reprezentând teza sa de doctorat, consacrată lui Dimitrie Anghel a apărut în 1945 iar un an mai târziu a fost publicată *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi*.

⁹ O notă din 4 martie 1947 este explicită în acest sens: „Numitul a avut și are o intensă activitate critică și istorico-literară, este foarte apreciat din acest punct de vedere, face cronică dramatică la mai multe reviste și cotidiane, iar până în ultimul timp a scris această cronică și la ziarul «Semnalul» de unde a plecat, întrucât «Semnalul» care face parte din presa independentă și care totuși înțelege să nu facă greutăți guvernului din cauza timpurilor grele prin care trecem, nu-i putea publica totul în atitudinea sa, fapt ce a culminat cu nepublicarea unui articol scris în termeni foarte vehemenți în contra lui Zaharia Stancu, cu ocazia numirii acestuia ca director general la Teatrul Național” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 10 407, ff. 10-11).

¹⁰ Barbu Cioculescu, *Lecturi de vară, lecturi de iarnă*, București, Editura Vremea, 2003, p. 214.

În perioada de instaurare a comunismului a fost eliminat din Societatea Scriitorilor Români (1946), corpul profesoral universitar la 4 octombrie 1947, dar și din Sindicatul Ziaristilor Profesioniști (22 octombrie 1947), alături de: Lazăr Iliescu, Ilie Păunescu, Vladimir Streinu, Emil Serghie, Alexandru Ionescu, Ion Totu, Gogu Florian, Ion Oancea, Gh. Nenișor, I. Dima, Dan Lăzărescu, Teofil Zaharia, Niculescu Olt, etc. sub motivația că au avut „o atitudine antidemocratică și antisindicală și s-au pus în slujba cercurilor reacționare interne și internaționale”¹¹. De altfel, într-o convorbire cu informatorul „Ștefan Dragomirescu”, despre onestitatea politică, Șerban Cioculescu și-a reamintit modul în care a fost dat afară din presă și atitudinea pe care au manifestat-o unii dintre noii directori ai culturii: „în 1947 colaborez la «Adevărul» cu niște foiletoane literare. Într-o zi, la ședința sindicală, apare ca delegat al Sindicatului, Nicolae Moraru. Cum mă zărește, zbiară: «Ce cauți aici acest reacționar? Nu are ce căuta în mijlocul nostru!» Și am fost dat afară. Mai târziu, în 1954, mă duc la Uniunea Scriitorilor, să vând un manuscris al lui I.L. Caragiale pentru Muzeul Literaturii. Așteptam să intru la Beniuc. Deodată apare Traian Șelmaru, unul din secretarii Uniunii. De față cu toți care așteptau se răstește la mine: «Cum îndrăznești să calci pe aici. Ieși afară!». Ți-am dat doar un exemplu, ca să-ți arăt că aceștia, sunt mii, la toate nivelurile, continuă să-și facă mendecele”¹².

Pentru o scurtă perioadă (1947-1948) a deschis un anticariat, și tocmai, întâlnirile în cadrul acestuia, a unor bibliofili, a fost de natură a-l aduce pe Șerban Cioculescu în atenția Direcției Generale a Siguranței Statului. Astfel, la 28 mai 1948, Serviciul I Informativ (Direcția I-a) solicita Brigăzii a I-a de Investigații (din cadrul Brigăzii Mobile ce intra, de asemenea în componența Direcției I-a) efectuarea unor cercetări asupra lui Șerban Cioculescu. Pe de o parte, referatul întocmit de aceasta din urmă la 4 iunie 1948 consemna faptul că „în ziua de 2 iunie 1948 au fost văzuți aproximativ 5-6 bărbați, care au discutat cu Șerban Cioculescu de la orele 19,30 până la 20,30”¹³. Pe de altă parte, mai există documentar și un alt referat, întocmit la 31 iulie 1948 de Brigada III (Brigada Mobilă a Direcției I-a) care semnală că „la anticăria situată în Pasajul Român, proprietatea lui Șerban Cioculescu se strâng zilnic câte 8 persoane care discută politică anti-democratică și se crede că aici există un cuib al mișcării de rezistență, care acționa în București”¹⁴, fără ca respectiva Brigadă să poată identifica ulterior pe cale informativă dacă cei care-l vizitează pe Șerban Cioculescu o fac în mod constant și dacă discuțiile lor au un caracter politic. În consecință s-a recurs la reținerea sa în perioada 16 august 1949 – 6 septembrie 1949.

Cercetările întreprinse în perioada reținerii lui Șerban Cioculescu (16 august 1949 – 6 septembrie 1949) nu au putut proba participarea sa la vreo activitate subversivă sau la alte „uneltiri contra securității poporului”: „sus-numitul, după desființarea P.N.Ț. nu a mai dus nicio activitate politică în cadrul vreunei organizații, fapt care rezultă atât din declarațiile sale cât și ale celorlalți iar pe de altă parte, nu apare

¹¹ Șerban Rădulescu-Zoner, D. Bușe, B. Marinescu, *op. cit.*, p. 277.

¹² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257483, vol. 1, f. 85.

¹³ Idem, vol. 2, f. 16.

¹⁴ *Ibidem*, f. 13.

nici un material informativ, că ar fi desfășurat vreo activitate subversivă”¹⁵. A fost pus în libertate și ținut sub o strânsă supraveghere informativă.

Un alt moment de posibilă penalizare politică l-a constituit aplicarea Ordinului 490 M.A.I. din 9 august 1952 care a vizat reținerea celor care au făcut parte din fostele conduceri centrale, delegații permanente, comitete județene, comitete orașenești, comitete de sector ale orașelor, precum și președinții, vice-președinții, secretarii și casierii comitetelor de plasă din cadrul: P.N.Ț., P.N.L., P.S.D.I. și L.A.N.C. (P.N.C.) și încadrarea lor în Colonii de Muncă pentru o perioadă de până la 60 de luni. Nu au fost afectați de acest ordin membri ai partidelor Național Țărănesc Anton Alexandrescu, Grigore Iunian și Dr. Nicolae Lupu, dacă nu au deținut funcțiile mai sus menționate în P.N.Ț. Maniu¹⁶.

Printr-o adresă a D.G.S.S. Regiunea Ploiești către D.G.S.S. Regiunea București din 23 octombrie 1952 a fost trimis un număr de 9 dosare referitoare la Ilie Popescu, Șerban Cioculescu, Gheorghe Marinescu, Constantin Popescu, Alexandru Luca, Gheorghe Popescu, Mircea Stănescu, Ion Gh. Nicolescu și Vasile Haneș, foști membri ai partidelor istorice, propuși a fi încadrați în Ordinul 490. Șerban Cioculescu, nu a fost reținut și trimis în colonie de muncă, cum prevedea acest ordin, probabil, datorită faptului că, la Comisia M.A.I. unde erau supuse spre aprobare dosarele persoanelor propuse pentru încadrare în colonii de muncă s-a intervenit la cel mai înalt nivel al ierarhiei comuniste. O altă posibilă explicație ține de modul în care a fost aplicat acest ordin. Numărul foarte mare de cazuri propuse pentru încadrare în Colonii de Muncă a aglomerat aresturile penitenciarelor în prag de iarnă, astfel încât, este posibil să se fi recurs la o selectare mai drastică a cazurilor, față de ceea ce s-a estimat inițial, în funcție de importanța pozițiilor deținute în conducerea fostelor formațiuni politice, starea de sănătate sau atitudinea respectivelor persoane în raport cu noul regim comunist.

În perioada *stalinismului integral* Șerban Cioculescu va supraviețui dând meditații sau ajutat de prietenii săi Alexandru Rosetti, Tudor Vianu, George Călinescu. Un rol esențial în ceea ce privește revenirea sa în publicistică l-a avut nu numai contextul intern de după moartea lui Stalin, dar și sprijinul dat de Mihail Ralea, Miron Constantinescu, Zaharia Stancu.

Colaborarea sa la revista „Gazeta Literară” (1956-1958) s-a produs în urma insistențelor lui Paul Georgescu, Mihai Petroveanu (fostul său elev) și Vicu Mândra. În general, Șerban Cioculescu s-a orientat spre elaborarea unor articole de istoriografie literară, fapt ce nu a trecut neobservat, posibil, din motive de ordin personal, în rândul altor critici sau istorici literari. Informatorul „Barbu Mihăilescu” amenda, de pildă, lipsa de conținut politico-ideologic al articolului dedicat Răscoalei țărănești din 1907, articol, pe care, în opinia sa, Șerban Cioculescu ar fi putut să-l semneze și în 1937, când colabora la „Revista Fundațiilor Regale Carol al-II-lea”. Această direcție de „rezervă” a fost aspru criticată și de Silviu Iosifescu în „Arhivistică, dar nu arhivistică”, situație care l-a determinat pe criticul literar să renunțe a mai scrie la „Gazeta Literară”. A fost cercetător extern al Institutului de istorie literară și folclor și al Institutului de lingvistică de pe lângă Academia R.P.R. (1954-1958).

¹⁵ ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13 771, f. 7.

¹⁶ Idem, fond Documentar, dosar nr. 12 455, vol. 7, f. 185.

Retragerea trupelor sovietice din România - 21 iunie 1958 a fost urmată de valuri de epurări în cadrul organizațiilor de partid, asociațiilor profesionale și instituțiilor, în special culturale, în timp ce, la nivelul grupurilor informale din societate, considerate potențiale surse de opoziție în raport cu regimul comunist se declanșează verificări de către structurile de Securitate.

În ceea ce-l privește pe Șerban Cioculescu, în primăvara anului 1958, a fost reprimit în „Uniunea Scriitorilor”, pentru ca la scurt timp de la aceasta, în cadrul ședinței Comitetului Uniunii Scriitorilor din 14 noiembrie 1958, să fie propus pentru radiere, alături de Ion Vinea, Adrian Maniu și alți scriitori. Pe cei nominalizați i-a salvat, în respectiva ședință, un sprijin puternic, venit din partea lui Mihai Beniuc¹⁷.

Pe de altă parte, la începutul anului 1959, erau deja reținuți Petre Sfetca, secretar de redacție la „Tânărul Scriitor” și Aurel Martin, redactor la „Luceafărul” pentru popularizarea antologiei „Poezia românească nouă”, editată la Madrid, fapt care produce o puternică impresie în rândul scriitorilor români. A fost momentul în care Șerban Cioculescu a reînceput colaborarea la revista „Gazeta Literară” (articolul *Literatura Unirii* din 22 ianuarie 1959, anul IV, nr.4). În același timp, prin Planul de Măsuri întocmit de Direcția a-III-a, în data 17 ianuarie 1959, devenea el însuși, alături de Vladimir Streinu, un obiectiv important al verificărilor informative. Investigațiile, care trebuiau întreprinse, dovedesc și începerea unei ofensive violente asupra grupurilor de intelectuali, în măsura în care, respectivul plan trebuia să stabilească următoarele: „Din cine se compune anturajul dușmănos în care Cioculescu Șerban și Vladimir Streinu desfășoară activitatea enunțată mai sus [deținere și difuzare de literatură interzisă, comentarii dușmănoase la adresa regimului democrat-popular]; Caracterul organizat al propagandei și agitației dușmănoase ce desfășoară cei în cauză și în ce scop; Dacă în acești ani de așa-zisă «rezistență» a lor s-au ocupat cu scrierea de «lucrări literare de sertar»; Dacă dețin literatură interzisă, de unde și-o procură și unde o păstrează; în rândul căror persoane difuzează această literatură și în ce scop”¹⁸. Alături de folosirea agenturii, constituită din informatorii „Ștefan Dragomirescu”, „Barbu Mihăilescu” și „Anton”, s-au folosit și alte mijloace informativ-operative: investigații, interceptarea corespondenței, audierea unor persoane deja arestate: Petre Sfetca, Aurel Martin, Vasile Voiculescu, folosirea tehnicii operative.

O altă linie incriminatoare a reprezentat-o sprijinul pe care Șerban Cioculescu l-a dat în decursul timpului lui Cezar Spineanu, fruntaș P.N.Ț. din Dâmbovița, căruia i se fixase domiciliu obligatoriu în localitatea Pelicanul. Anchetarea foștilor membri P.N.Ț., Cezar Spineanu, Ștefan Iubu și Vasile Haneș a scos la iveală încercarea acestora de a rearticula un program P.N.Ț. în eventualitatea revenirii acestui partid în viața politică, dacă evenimentele internaționale ar fi permis-o. În consecință, printr-o adresă din 11 martie 1959, Direcția Regională de Securitate București propunea ministrului Afacerilor Interne, general colonel, Alexandru Drăghici, arestarea și anchetarea lui Șerban Cioculescu, în vederea înaintării în justiție, având în vedere că faptele sale întruneau

¹⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257 483, vol. 1, p. 331.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 78-79.

elementele constitutive ale infracțiunii de uneltire contra ordinii sociale, prevăzută și pedepsită de art. 209, pct. 1 din Codul Penal¹⁹.

Documentul nu este urmat de altele din care să rezulte motivele pentru care nu s-a dat curs acestei propuneri. Probabil, Direcția a-III-a, care avea deschisă acțiune de urmărire informativă asupra lui Șerban Cioculescu în ceea ce privește grupul de intelectuali din jurul lui Dinu Pillat, a avut obiecții în ceea ce privește reținerea sa în problema P.N.Ț.

La 29 aprilie 1959 printr-un Referat al Direcției a-III-a s-a solicitat aprobarea arestării criticilor literari Șerban Cioculescu și Vladimir Streinu, urmăriți în cadrul acțiunii de verificare grup nr. 3244. Respectivul referat, în urma semnalărilor agentului „Ștefan Dragomirescu”, consemna drept incriminatoare, pentru Șerban Cioculescu, următoarele: „a primit din Franța, prin intermediul compozitorului Ion Dumitrescu, un exemplar al romanului *La Forêt Interdite* (Pădurea Interzisă) de Mircea Eliade; a primit apoi două volume de *Istorie Literară Comparată* în care era și un capitol dedicat literaturii române, capitol redactat de trădătorul de patrie Virgil Ierunca; [...] Prin soția lui Tudor Vianu, Șerban Cioculescu a primit de la Mircea Eliade cărțile: *Mythes et symboles*, *Le mite de l'éternel retour* și *Histoire des religions*; a făcut să circule toate cărțile primite din străinătate, între primii care au citit aceste cărți fiind: Vladimir Streinu și Vasile Voiculescu; a participat la unele «cenacluri literare» ținute la Vasile Voiculescu, Barbu Slătineanu și Cristina Petrescu”²⁰.

Pe de altă parte, în procesul-verbal de interogatoriu datat 29 aprilie 1959²¹, Constantin Pillat a recunoscut faptul că a citit romanul lui Mircea Eliade *Pădurea Interzisă*, ce i-a fost pus la dispoziție de Șerban Cioculescu, iar în cadrul cenaclurilor literare de la Barbu Slătineanu au fost citite de către acesta fragmente din cartea lui Emil Cioran, *Ispita de a exista*.

În cazul bunului său prieten, Vladimir Streinu, reținut la 12 septembrie 1959, hotărâtoare a fost lectura manuscrisului lui Dinu Pillat – *Așteptând Ceasul de Apoi*²², despre care acesta a declarat că era cunoscut și de Șerban Cioculescu: „în cadrul acestor întâlniri și în special la Slătineanu Barbu, s-au citit și unele scrieri cu caracter mistic, ale lui Anania, care după cum am declarat anterior cred că era legionar, precum și scrierile fugarului român din Occident, Cioran Emil *Ispita de a exista*, adusă de Voinescu Alice și citită de Cioculescu Șerban, precum și *Scrisoare către un prieten de departe* adusă și citită în 1957 de Cioculescu. Pe marginea acestor scrieri care aveau un conținut dușmănos la adresa regimului actual din R.P.R., am făcut comentarii, în cadrul cărora, în special Pillat și Cioculescu Șerban, îl elogiau pe Cioran Emil spunând că acesta ar fi «un mare poet» apreciind totodată în mod pozitiv și aceste scrieri ale fugarului Cioran. De față la citirea și comentarea acestor scrieri dușmănoase în casa lui Slătineanu Barbu, au fost în afară de el și mine, dr. Voiculescu Vasile, Voinescu Alice și nu rețin dacă și acel Lăzărescu despre care am vorbit anterior. Tot la întrunirile din casa lui Slătineanu Barbu, spre sfârșitul anului 1956, din câte știu eu, Pillat Constantin a citit fragmente din romanul său

¹⁹ *Ibidem*, f. 243.

²⁰ *Ibidem*, f. 419.

²¹ *Ibidem*, ff. 247-248.

²² Ordonanța de punere sub învinuire în ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 336, vol. 2, ff. 381-382.

mistico-legionar intitulat *Așteptând Ceasul de Apoi*, roman pe care eu îl citisem parțial mai înainte și care constituie o exaltare a organizației legionare dintr-o perioadă dinainte de 1944. În cadrul discuțiilor făcute pe marginea acestui roman, eu, Cioculescu și Slătineanu Barbu, de care îmi amintesc precis că au fost de față, am constatat că romanul este «o exaltare a tipului ideal legionar» apreciind că din punct de vedere literar scrierea lui Pillat este slabă. Nu rețin concret ce alte discuții am făcut pe marginea ei, cu această ocazie. [...] În afară de aceasta, rețin că Pillat Constantin și Cioculescu Șerban aduceau în cadrul întrunirilor, diferite știri și zvonuri dezbătute de posturile de radio capitaliste «Europa Liberă» și «Vocea Americii» și altele, pe care ei le ascultau, știri în care se vorbea în mod calomnios și se susținea că în R.P.R. nu ar exista libertate și că adevărata libertate este în Occident. [...] În anul 1958 am primit de la Cioculescu Șerban cartea fugarului legionar din Occident Mircea Eliade, intitulată *Pădurea Interzisă* ce avea un caracter dușmănos la adresa R.P.R. și pe care după ce am citit-o, i-am restituit-o lui Cioculescu, așa cum am relatat anterior»²³.

Într-un context legislativ puternic ideologizat, din mărturisirile făcute de Dinu Pillat și Nicolae Iordache (Vladimir Streinu) existau destule elemente care puteau contura o latură subiectivă a infracțiunii în ceea ce-l privește pe Șerban Cioculescu. Pentru buna rezolvare a anchetei asupra grupului Noica-Pillat, Direcția de Anchete Penale, considera, conform unei note din 2 noiembrie 1959, că arestarea sa este absolut necesară»²⁴.

Spre deosebire de Vladimir Streinu, în cazul lui Șerban Cioculescu, penalizarea politică nu s-a produs. În primul rând, marile procese politice au fost un formidabil mecanism de profilaxie socială, cei condamnați având un rol exemplificativ în propagarea fricii. Conform unei discuții cu un informator, este foarte adevărat, la o distanță de timp, după consumarea evenimentelor, mai precis la 16 august 1961, „Șerban Cioculescu n-a încetat să-și exprime îngrijorarea pricinuită de deținerea prietenului său Vladimir Streinu, repetând sursei ceea ce îi mai spusese odată: «Romanul lui Dinu Pillat i-a purtat nenorocirea lui Vladimir. Nici Călinescu, nici Vianu care au cunoscut manuscrisul lui Pillat, n-au pățit nimic. Nici tu, căci doar l-ai citit...a întrerupt sursa. Da, l-am citit»»²⁵.

Pe de altă parte, o posibilă explicație pentru neimplicarea criticului literar în procesul Noica-Pillat a fost enunțată chiar de acesta: „cred că pe mine m-a scăpat faptul că scrisesem niște articole pro-sovietice. Am avut mare noroc că l-am ascultat pe Paul Georgescu și am scris un articol plin de entuziasm despre propunerile de pace ale tov. Hrusciiov. Cred că s-a ținut seama de asta...”²⁶. În opinia noastră, mai mult decât acest articol, ceea ce l-a salvat pe Șerban Cioculescu a fost stigmatizarea lui Emil Cioran în *Un neitzschean bogomil: E. M. Cioran* – un fel de renegare a valorizării în cadrul cenaclurilor literare, a cărții lui Emil Cioran, *Ispita de a exista*, adusă de Alice Voinescu. Propunerilor de arestare privitoare la Șerban Cioculescu nu li s-a dat curs, în schimb,

²³ Procesul-Verbal de Interogator, 4 octombrie 1959 – Iordache Nicolae (Vladimir Streinu) în Idem, fond Informativ, dosar nr. 257 483, vol.1, ff. 216-217.

²⁴ *Ibidem*, f. 245.

²⁵ *Ibidem*, f. 174.

²⁶ *Ibidem*.

pentru criticul literar a urmat o perioadă de maximă precauție²⁷. Din punct de vedere literar, s-a limitat în plan intern, la articole de istorie literară²⁸, în timp ce, calea concesiilor făcută sistemului comunist prin preluarea articolului despre Emil Cioran în revista „Glasul Patriei” din 15 mai 1959 va fi urmată de altele: în 1960 publică, în paginile aceleiași reviste, însemnarea *La deschiderea anului universitar*²⁹, iar în 20 februarie 1961 inaugurează rubrica intitulată *Cartea*³⁰.

Așa cum observa Ana Selejan, din păcate pentru criticul literar, alături de articole de istorie literară, „își va exersa condeiul polemic și ironic”³¹ în încercarea de a infirma opiniile unor croniciari literari din exil, iar în perioada 1963-1967 „își va lua în serios rolul de a apăra și promova noua literatură și cultură, făcând risipă de epitete și entuziasme”³². Rămâne un colaborator al revistei până în 1972, moment în care apariția acesteia este sistată.

²⁷ În data de 20 mai 1960, o notă dată de sursa “Ștefan Dragomirescu” surprindea efectele ireversibile ale înscenărilor proceselor politice: “Sursa l-a însoțit apoi pe Șerban Cioculescu până la Academie. Pe parcurs, el a vorbit mai mult despre Vladimir Streinu. La recurs, procurorul n-a insistat asupra vinovăției lui Streinu. El are situația cea mai ușoară dintre toți cei condamnați. Dacă nu venea boroboața de la Paris am fi putut să-l scoatem. Zăbind de departe pe Emil Serghie, în poarta Academiei, Șerban Cioculescu i-a spus sursei: «Să mă ierți că nu voi mai rămâne cu voi. E de ajuns să ne vadă cineva împreună ca să-și închipuie cine știe ce» ” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257 483, vol. 1, f. 196).

²⁸ Conform unei note informative dată de „Ștefan Dragomirescu” în 19 septembrie 1961, Șerban Cioculescu i s-ar fi confesat în ceea ce privește activitatea sa publicistică: „M-au chemat la «Gazeta Literară» ca să-mi ceară să scriu un articol în care să-i atac pe scriitorii români din străinătate, în special pe C. Amărieuși și pe C. Virgil Gheorghiu. Am refuzat. I-am spus lui Vicu Mândra că eu vreau să scriu articole de istorie literară, nu polemici” (*Ibidem*, f. 170). La un interval minim de timp (nota din 19 decembrie 1961) aceeași sursă raporta: „În abordarea problemelor literare însă, Șerban Cioculescu s-a situat și de astă dată, ca și în alte discuții anterioare cu sursa, pe o poziție de persiflare a activității literare de astăzi. El a declarat textual: «Deși într-un referat semnat de 3 inși la secția critică a Uniunii, am fost acuzat că refuz să scriu despre „operele contemporane”, nu mă voi lăsa intimidat. Voi scrie numai atunci când critica va fi liberă. Ani de zile Mihail Petroveanu mi-a cerut să scriu despre opera lui Petru Dumitriu ca să-mi dovedesc prezența în actualitate. N-am scris refuzând să mă asociez la cazul admirativ dirijat» (*Ibidem*, f. 165). În paralel, un alt informator „Ștefan Vasilescu” observa aceeași atitudine, consemnată într-o notă din 4 martie 1963: „Șerban Cioculescu a ținut la C.R.S.C. o conferință, despre B.P. Hașdeu, apoi textul prescurtat al conferinței el l-a adus la redacție, unde se va publica, întocmai ca orice articol de istoriografie literară. Este sănătos, are o înfățișare fizică și morală schimbată în bine. Pe de altă parte, deși el scrie când i se cere un articol, el ține să se ocupe de probleme literare atemporale (Hașdeu, Eminescu, Slavici, Caragiale) și nu se angajează de nici o manieră, în problemele contemporane. Nu scrie despre autori tineri, cum face George Călinescu la Academie ci se situează în linie cu scriitorii de minimă combatanță politică, așa cum e I. Marin Sadoveanu, O. W. Cizek sau P. Comarnescu” (*Ibidem*, f. 116).

²⁹ „Glasul patriei”, nr. 28, 1 octombrie 1960 *apud* Ana Selejan, *Glasul Patriei un cimitir al elefanților în comunism*, Editura Vremea, București, 2012, p. 38.

³⁰ „Glasul patriei”, nr. 9, 20 februarie 1961 *apud* Ana Selejan, *op. cit.*, p. 38.

³¹ Ana Selejan, *Glasul Patriei un cimitir al elefanților în comunism*, Editura Vremea, București, 2012, p. 39.

³² *Ibidem*, p. 41.

Treptat, Șerban Cioculescu a fost reintegrat în învățământul superior, inițial ca profesor la Institutul Pedagogic din Pitești (1963-1965), iar ulterior la Facultatea de Limba și Literatura Română din București, unde a fost ales și șef de catedră (1967-1974). Pentru scurt timp, în anii 1965 – 1966, a fost redactor – șef la revista „Viața Românească”. A devenit membru corespondent al Academiei Române în 1966 și membru titular în 1974. În perioada 1967-1974 a fost directorul general al Bibliotecii Academiei Române. Odată cu relativa destindere din anii 1962-1964 revine în spațiul literar cu volumele: *Varietăți critice* (1966), *Aspecte literare contemporane 1932-1947* (1972), *Itinerar critic* (I-V, 1973-1989). Alături de revizuirea în 1969 a cărții *Viața lui I.L. Caragiale*, editată în 1940, a mai consacrat cunoscutului dramaturg volumele *I.L. Caragiale* (1967), *Caragialiana* (1974)³³.

Spre sfârșitul vieții, contribuțiile esențiale în domeniul criticii literare s-au materializat în: *Prozatori români. De la Mihail Kogălniceanu la Mihail Sadoveanu*, 1977, *Poeți români*, 1982, *Introducere în opera lui Dimitrie Anghel*, 1983; *Introduction à poésie de Tudor Arghezi*, 1983, *Argheziana*, 1985 și *Eminesciana*, 1985, *Dialoguri literare*, 1987³⁴. Și-a așternut memoriile și amintirile în volumele: *Medaliaoane franceze* (1971) și *Amintiri* (1975)³⁵.

S-a stins din viață la 25 iunie 1988. Dacă ar fi să urmărim clasificarea intelectualilor propusă de Iordan Chimet în *Ieșirea din labirint*, Șerban Cioculescu a încercat să se mențină pe poziția unui intelectual independent, să fie consecvent cu el însuși și să nu se înregimenteze în siajul ideologic comunist. A făcut concesii, nu de natură a-l angaja în mărturisiri militante însă vizibile, circumscrise campaniei împotriva existențialiștilor, declanșată încă din noiembrie 1957 și accelerată după Plenara din 9-13 iunie 1958. Perioada de relativă destindere internă începută în 1962-1964 îi va deschide posibilitatea de a aduce contribuții esențiale în domeniul criticii literare. Pentru modul în care interceptarea corespondenței a constituit una dintre cele mai uzitate metode ale structurilor de Securitate în asigurarea controlului politic asupra foștilor membri ai partidelor istorice, dar și pentru modul în care, se constituie într-o sursă esențială asupra condițiilor de viață din cadrul localităților de domiciliu obligatoriu din Bărăgan, redăm o scrisoare adresată de Adrian Marino lui Șerban Cioculescu, în 24 iunie 1957, identificată în Arhiva C.N.S.A.S.:

24 iunie 1957

Stimate Domnule Cioculescu,

Disparația mea din București și lipsa mea de semne de viață are o explicație binecunoscută: mi s-a fixat domiciliu obligatoriu în comuna Lățești, raionul Fetăști, Reg. Constanța. Se mai află aici,

³³ Academia Română, *Dicționarul General al Literaturii Române*, literele C/D, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 250.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Marian Popa, *Dicționar de literatură română contemporană*, București, Editura Albatros, 1977, p. 152.

Excluderi profesionale în perioada de instaurare a comunismului...

printre alți 70 în această situație, dl. Aurel Lencuția. N. Carandino se află la Bumbăcari, Reg. Galați.

Satul este o improvizație recentă, construit de dislocații din Banat, azi întorși acasă. Din această cauză este aproape nelocuit, nota citadină fiind dată de acești „D.O.”. Acolo, existența este cu totul primitivă, clima aspră, iar lipsurile mari. Vânt permanent, praf teribil și apă proastă. Satul este așezat pe un braț al Borcei, iar clima este în fond dobrogeană. Am acum mai multe elemente să înțeleg disperarea lui Ovidiu. De fapt, condiția morală este foarte bună, dar dezolantă este următoarea situație: nu există decât posibilități de a lucra ca zăler la I.A.S.—ul local și acelea inexistente, astfel că situația se anunță a fi destul de grea și sub acest aspect, mai grea decât acolo de unde am venit. Voi lucra probabil într-o echipă de cules de snopi, dar de la istorie literară, la Cules de paie, tranziția este cam bruscă și ciudată. Cu toții supărăm totul până la capăt și-mi vine în memorie un citat din Goethe, din *Ifigenia sa*, despre speranță...

Linștea reclusiunii, prielnică studiului și meditației, este însă — aici — o realitate. Deși pot să fac diferite lucrări, în cele mai bune condițiuni și dacă se oferă vreo ocazie, prin sfera dumneavoastră de relațiuni, care mă cunosc și pe mine, v-aș rămâne recunoscător dacă nu m-ați uita. Am în vedere, firește și situația dumneavoastră, cu atâtea analogii cu a mea...Vă rog să mă credeți, cu toată sinceritatea, că după atâția ani îmi este imposibil să mai apelez la persoane care au încetat a avea stima mea. De altfel, la București, fostul meu decan s-a arătat extrem de binevoitor și-mi oferise un post la Institutul său. Dar domnia sa nu era o legătură prea apropiată și totuși m-a surprins eficiența solitudinii arătate. Nu toți însă au arătat înțelegerea domnului Oprescu și nici eu nu m-am expus unor refugiiuri mai mult sau mai puțin politicoase. Vă mulțumesc mult și pentru intervenția făcută la bibliotecă, dar acum această posibilitate se închide. Eram totuși convins de eficacitatea ei, mai ales după convorbirea avută cu d. Perpesicius. Existau deci posibilități de existență demne, dar aici situația este deosebit de dură. Totuși un anumit lung antrenament nu-mi lipsește și sunt convins că voi depăși această dificultate. Când mi se prezintă ocazia vă citesc în Gazeta Literară cu cel mai mare interes și vă asigur că mai aveți și alți cititori aici, printre care un fost elev, dacă nu mă înșel, de la Lazăr. Chiar aseară mi-a vorbit cu mult interes de dumneavoastră, înmijlocul unui lan de floarea soarelui. Mă-ar fi plăcut mai mult o bibliotecă, vă rog să mă credeți.

Vă rog să transmiteți salutările mele D-lui Barbu și Vladimir Streinul.

Al dvs.
Adrian Marino

ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257 483, vol. 1, ff. 393-394.

Valentin VASILE

**„Sub imperiul ispitei”.
Autoturismul, românii și Securitatea în anii '70 – '80**

**“Facing Temptation”. Automobiles, the Romanians and the Securitate
in the 1970s and the 1980s**

The automobile represents a landmark in establishing and influencing social and economic relations in a certain period of time and within the boundaries of a territory. In communist Romania, the automotive industry became an issue of great interest among the population (encouraged by an accumulation of cash, credit opportunities, and the desire to purchase a luxury useful product).

Our work displays fragments of the socio-economic and political history of the last two totalitarian decades, underlying the pluses and minuses as signaled by the informative political bodies and reflected in the people's mood.

We describe the political and economic context, the activity of specialized enterprises (The Mechanical Factory in Campulung Muscel, The Car Factory in Pitesti, the “Oltcit” Factory in Craiova), the social climate and the involvement of the Securitate in what one may call “the temptation”.

Etichete: autoturism, colaborare, export, piese, defecțiuni
Keywords: car, collaboration, export, car components,
malfunction

Ispita șofatului, plăcerea „ronțăitului” motorului, admirația sau invidia semenilor, dar și componenta practică (deplasări în concedii, la serviciu, aprovizionare) au arătat cât de îndrăgit, eficace și râvnit este automobilul.

România nu a făcut excepție în privința cumpărării de autovehicule, dar s-a evidențiat rolul predilect de desfacere în perioada interbelică și în primele două decenii postbelice (mărci precum Ford, Chevrolet, Renault, Fiat, General Motors, Gaz M 20 „Pobeda”, Gaz M 21 „Volga” sau Škoda erau întâlnite pe drumurile țării).

Deplasarea rapidă, autonomia și condițiile civilizate de transport au fost suficiente motive pentru a crește spectaculos numărul autovehiculelor pe plan mondial; dacă în Occident, SUA și Japonia se produceau și se comercializau milioane de bucăți anual, nu aceeași efervescență s-a manifestat în țările socialiste ori cele sărace. Cu toate acestea, blocul comunist european nu era insignifiant, și menționăm câteva date statistice: în URSS s-au produs peste 200 de mii de autoturisme, Cehoslovacia aproape 78 de mii, RDG peste 36 de mii, iar Polonia circa 25 de mii (1965); România nu conta în prima jumătate a deceniului șase în categoria marilor producători de autoturisme. Totuși, preocupări individuale sau colective românești au existat de la începuturile fabricației de automobile. Dumitru Văsescu a inventat autovehiculul cu aburi (1880), iar

ing. Aurel Perșu s-a remarcat prin construcția primului model de autoturism cu formă aerodinamică (brevet obținut în Germania la 19 septembrie 1924).

Industria de profil s-a dezvoltat, într-o măsură covârșitoare, în perioada unuia dintre cei mai huliți conducători de stat din istoria recentă, Nicolae Ceaușescu. Noile realități socio-economice din deceniul al șaselea au reclamat, cu acuitate, adoptarea unor programe concrete de extindere a sectorului construcțiilor de mașini, în speță fabricarea de automobile. De altfel, parcul de autovehicule existent în anii '60 era unul profund îmbătrânit, uzat moral și fizic, și complet nesatisfăcător. Pe fondul creșterii nivelului de trai și solicitările pentru diverse bunuri de consum erau mai mari, inclusiv pentru autoturisme destinate persoanelor particulare; în paralel cu cererile populației trebuia acoperit și necesarul de automobile al instituțiilor statului. Așadar, erau suficiente premise pentru stimularea acestui segment economic cvasi-inexistent într-o țară aflată într-un proces de industrializare intensiv.

Studiul prezintă câteva aspecte reprezentative din activitatea celor trei unități constructoare de autoturisme, eforturile românilor de a-și cumpăra un automobil, dar și acțiunile Securității într-un sector industrial vital în „Epoca de Aur”.

Înființarea uzinelor de automobile

A. „Dacia”

Cum privirile erau ațintite spre Vestul Europei, unde tehnologia auto progresa într-un ritm alert, factorii politici de la București au decis demararea de prospecțiuni pentru obținerea unei licențe de fabricație auto. Ca urmare a aprobării notei elaborate de Comitetul de Stat al Planificării (CSP) – Ministerul Comerțului Exterior (MCE) – Ministerul Industriei Constructoare de Mașini (MICM) din 7 decembrie 1965, s-a difuzat tema și cererile de ofertă la următorii producători: Renault, Peugeot, British Motor (BM), Volkswagen, Fiat; de asemenea, s-au mai primit oferte suplimentare de la firmele Leyland – Triumph,

Nicolae Ceaușescu la volanul primului autoturism Dacia 1100, cu prilejul vizitei de lucru a conducătorilor de partid și de stat la Uzina de autoturisme Pitești (20 august 1968) în „Fototeca online a comunismului românesc”; cota: 169/1968

Alfa Romeo și Ford¹.

Pornind de la criteriile de comparație examinate în studiu (confort, performanțe, economicitate în exploatare și fabricație, calitatea de conducere, durabilitate etc.) s-a optat pentru producătorul Renault, cu un model ce ar fi trebuit să intre în producția de serie în 1969 („R 117”), dar la sugestia părții franceze s-a convenit montajului tipului

¹ ANIC, fond CC al PCR-Secția Cămară, dosar nr. 105/1966, f. 78.

„R12” (începând cu trimestrul I/1969)². Contractul între cei doi parteneri, statul român și uzina franceză, s-a semnat la București, în 6 septembrie 1966, și s-a hotărât, în prima fază, montarea unei linii pentru modelul „R8” (tip lansat în fabricație în iunie 1962), cu scopul formării personalului și demarării fabricației. Caracteristica acestui model era formula constructivă „totul în spate” (motorul, transmisia și organele de propulsie), utilizând un motor de 4 cilindri în linie, cu o cilindree de 1,108 litri și care furniza o putere maximă de 43 CP, dezvoltă o viteză maximă de 133 km/h, cu un consum de combustibil de 6,1 litri la viteză de 80 km/h³.

Prețul licenței, a documentației și a tuturor prestațiilor contractuale pentru autoturism, autoutilitară și Station cu patru uși se ridica la 42.525 mii lei valută, adică 35 milioane franci francezi (conform HCM 2004/1966); totodată, prin prevederile contractuale, producătorul din Hexagon avea obligația să livreze stocurile de piese (CKD) până la integrarea completă a fabricației și expedierea unui lot de 8.000 de autoturisme. Condițiile de plată negociate și incluse în actul de colaborare conțineau următoarele date:

- a) Licență: 20% la livrarea documentației, 80% la plăți eșalonate pe toată durata contractului (până în 1976);
- b) Colecții CKD și autoturisme: 10% la livrare, 90% în credit pe 4 ani cu 5,75% dobândă;
- c) Utilaje și instalații ce urmau a fi achiziționate de la firma Renault: 20 % până la recepția instalațiilor, 80% credit pe 8 ani cu 6% dobândă, cu condiția ca volumul minim al furniturii să fie de 12 milioane de dolari.

Printr-o scrisoare predată la semnarea contractului, regia Renault își exprima intenția de a cumpăra mărfuri românești din sectorul industriei chimice și al construcțiilor de mașini de cca 18.000.000 dolari, echivalând cu 40% din volumul importului de CKD și autoturisme pe toată durata contractului⁴.

Uzina de autoturisme din Pitești (1970) în „Fototeca online a comunismului românesc”; cota: 250/1970

² Idem, fond CC al PCR-Seția Economică, dosar nr. 66/1966, f. 1.

³ Idem, fond CC al PCR-Seția Cancelarie, dosar nr. 105/1966, f. 51.

⁴ Idem, fond CC al PCR-Seția Economică, dosar nr. 66/1966, f. 3.

Un detaliu important era amplasamentul noii fabrici; autoritățile de resort au luat în calcul trei posibile locuri (Câmpulung Muscel, Pitești – zona Sud, Colibași) și, în final, s-a optat pentru Colibași întrucât se afla în vecinătatea fabricii de piese pentru autocamioane și tractoare „Vasile Tudose”⁵. Noua unitate economică cuprindea o hală pentru montaj, o hală de presaj, o hală de finisări și anexe sociale, un pavilion administrativ și laboratoare⁶. La 20 august 1968 a avut loc inaugurarea uzinei, iar Nicolae Ceaușescu a fost beneficiarul primului automobil „Dacia 1100”. Din august 1969 s-a trecut la producerea unei noi variante denumite „Dacia 1300”, copie a modelului R 12; inițial, se stabilise achiziționarea licenței pentru R 16. Noul model era unul modern și cu o estetică plăcută, dar și economicos; alte diferențe majore față de predecesor erau cele referitoare la dispunerea soluției constructive „totul în față” (motorul, transmisia și organele de propulsie sunt în față), precum și capacitatea cilindrică a motorului (1289 cm³). Pe parcursul anului 1970 s-au lansat trei variante de echipare: „Standard”, „Super” și „1301”, iar ultimele două erau dotate cu scaune de confort superior, aparat de radio, iluminare la cutia de acte și la portbagaj, mânere de viraj și centuri de securitate, martor pentru frâna de mână, lunetă cu dezaburire⁷. Anul 1973 a coincis cu producția și comercializarea modelului „Dacia 1300 break”, urmat de modelul 1310 (o nouă mască în față cu faruri rotunde, lămpi în spate multifuncționale); de remarcat că, o parte din autoturismele exportate au fost echipate cu motoare de 1397 cm³ și cutie de viteze cu cinci trepte⁸. Până la finele regimului comunist au fost comercializate și alte variante, aproape în totalitate, derivate din modelul „Dacia 1300” și enumerăm: „Dacia 1302”, „Dacia 1310” (prevăzută cu două perechi de faruri rotunde, noi stopuri și un bord modern; autoturism construit în șase variante), „Dacia 1210”, „Dacia 1410”, „Dacia 1304” „Dacia 1200”, „Dacia 2000”, „Dacia 1320 CN 1”.

B. „ARO”

Întreprinderea „ARO” nu a însemnat primul obiectiv economic pentru Câmpulung Muscel; de altfel, încă, de la sfârșitul secolului al XIX-lea funcționa o fabrică de hârtie a companiei Letea; ulterior, s-a trecut la producția de elice și echipamente de tragere pentru Întreprinderea de avioane Brașov. La începutul deceniului cinci, unitatea economică a fost redenumită Întreprinderea de Automobile „ARO” (Automobil românesc), iar din anul 1953 a început să producă piese de schimb pentru automobilele de teren sovietice „GAZ 67” și „GAZ MM” (pistoane, supape, radiatoare, arcuri, cutii de viteză, diferențiale și până la urmă motoare complete)⁹. În anul 1957 a fost lansat primul model botezat „IMS-57”, urmat de tipul „M – 59” (1959); lansarea modelului „M – 461” (fabricat din 1964) a prilejuit intrarea pe piețele internaționale, cu începere din anul 1965¹⁰.

⁵ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 868, vol. 2, f. 411.

⁶ Chiriac Vasiliu coord., *Automobilul Istorie și tehnică*, București, Editura Flux, 1994, p. 174.

⁷ *Ibidem*, p. 177.

⁸ *Ibidem*, pp. 178-179.

⁹ Chiriac Vasiliu, *op. cit.*, p. 162.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 163-164.

Vizită de lucru a lui Nicolae Ceaușescu în județul Argeș, la Intreprinderea Mecanică Muscel (17 septembrie 1976) în „Fototeca online a comunismului românesc”; cota: 214/1976

Din anul 1966 s-a început proiectarea modelului „ARO 240”, mai târziu – familia „ARO 24”, cu cinci modele de bază și peste 60 de variante constructive (principalele elemente de noutate constau în caroseria nouă, suspensia din față independentă, creșterea stabilității prin folosirea șasiului curb)¹¹. Deceniul opt a fost marcat de automobilul din clasa de mărime medie, „ARO 10”, bazat pe elemente furnizate de la „Dacia 1300” (motor 1289 cm³, transmisie, frâne disc față, cutia de viteze, scaune, echipament electric) la care s-a mai adăugat suspensia independentă și servo frână; în câțiva ani, s-a trecut la montarea motorului de 1397 cm³ (modelul se adresa, îndeobște, tinerilor)¹².

Motorizarea pe benzină a fost pusă sub semnul întrebării odată cu prima criza petrolieră (1973), când embargoul țărilor membre ale Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) a determinat creșterea amețitoare a prețurilor la carburanți. Pe acest fond, constructorii de automobile s-au orientat spre motorină, combustibil mult mai ieftin. Uzina „ARO” era cea mai afectată, așa

¹¹ Automobilele „ARO 24” a avut două modele de bază: cu două uși („ARO 240”) și cu patru uși („ARO 241”); din aceste două modele au derivat cu modificări minime, „ARO 242” (pick-up), „ARO 243” (furgon carosat) și „ARO 244” (station wagon) (*Ibidem*, p. 167).

¹² *Ibidem*, p. 170.

încât, s-a trecut la echiparea modelelor de teren, trimise în străinătate, cu motoare Diesel. Pe fondul inexistenței producției interne s-au perfectat mai multe contracte cu firmele Daihatsu, Peugeot, Perkins și Volvo; motoarele românești „D 127” (fabricat la Întreprinderea „Tractorul” din Brașov) și „L – 27” (1984 la „ARO” Câmpulung) au fost instalate, în paralel, pe modelul „ARO 24”, începând cu anul 1978; de precizat că, tipul „ARO 10” a beneficiat de motoarele Diesel „VW” și „Pegaso”¹³. De menționat că, fabrica era formată din patru secții: Prelucrări, Piese și Subansamble, Montaje și Scule și Matrițe.

C. „Oltcit”

Cea mai mare neîmplinire a cooperării franco-române în domeniul auto a fost imposibilitatea asigurării unui succesor modelului „Dacia 1300”. Din acest motiv s-au purtat nenumărate negocieri pentru continuarea și dezvoltarea cooperării în fabricația de autoturisme între Regia Renault și industria constructoare de mașini din România. Prin prevederile planului cincinal 1975-1980 se preconiza creșterea capacității de producție a Întreprinderii de

Autoturisme (IA) Pitești până la 130-150000 buc./an, posibilă prin fabricarea unui model nou. Tratatul purtat începând cu anul 1974 s-au referit la integrarea în România în proporție de 70% ale autoturismului Renault „R 5” echipat cu motoare de o capacitate de 900-1100-1297 cm³. Ofertele întocmite de producătorul francez erau scumpe și astfel nu s-a ajuns la vreun acord (prețul solicitat pentru colecția CKD – „R 5” depășea valoarea unui autoturism „Dacia 1300”). În condițiile date s-a hotărât demararea unor discuții și cu alți constructori de automobile europeni în vederea realizării unui autoturism integrat în România; în acest scop au fost contactate firmele „Volkswagen”, „Citröen”, „Peugeot”, „Fiat” și alții. Cele mai avansate negocieri s-au derulat cu producătorii francezi; în final, s-a preferat colaborarea cu „Citröen”. Alegerea s-a efectuat pe următoarele considerente: înființarea unei societăți mixte, realizarea unui produs de concepție „Citröen” și tehnică franceză aport de capital străin, prelucrarea unei jumătăți din producția anuală (130000 buc./an), asigurarea desfacerii și a școlarizării personalului¹⁴.

Prin Decretul Consiliului de Stat nr. 424/1976 s-a aprobat constituirea Societății mixte româno-franceză „Oltcit” SA cu sediul în municipiul Craiova, pentru fabricația și comercializarea în țară și la export a autoturismelor de mic litraj, motoare, ansamble, subansamble și piese de schimb pentru produsele fabricate.

Complexul industrial „Oltcit” cuprindea șase unități de producție importante: ambutisaj-feraj, vopsitorie-caroserie, montaj general, uzină, vopsitorie de piese mici și

¹³ *Ibidem*, pp. 171-172.

¹⁴ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13846, vol. 70, ff. 254-257.

feraj ușor, magazie centrală de piese. Procesul de producție a fost conceput la nivelul tehnicii de vârf a anului 1978, cu întreaga gamă de mecanizare și automatizare cunoscute la acea dată pe plan mondial; Autoturismul era o berlină în două volume, cu trei uși, cinci locuri și tracțiune în față, produsă în șapte variante (patru versiuni pentru autoturismul de oraș, „Oltcit TA 2R” și „TA 2F”, și trei versiuni pentru autoturisme utilitare „Enterprise”), iar motorizarea era asigurată de trei motoare (652 cm³, 1129 cm³, 1299 cm³)¹⁵.

Capitalul societății mixte era de 500 milioane franci francezi, la care partea română participa cu 64% prin Centrala industrială de autoturisme (CIA) Pitești (49%) și Întreprinderea de Comerț Exterior (ICE) „Auto Dacia” (15%), iar partea franceză cu 36% prin Societatea anonimă de automobile „Citröen”. În nota de prezentare privind constituirea Societății mixte „Oltcit” s-a prevăzut că „uzina se va construi în perioada 1977-1979”, începând montajul seriei zero pentru 3-4000 autoturisme în trimestrul IV/1979 (se preconiza, inițial, o producție de 30.000 autoturisme, în 1980, mărită până la 130.000 autoturisme pe an, în 1982), iar nivelul investițiilor a fost stabilit la 2843 milioane franci francezi (în martie 1981, deja, se cheltuiseră 4.200 milioane franci francezi)¹⁶.

Termenele fixate nu s-au respectat și s-au reflectat, în mod direct, asupra numărului de automobile fabricate (până la 31 octombrie 1981 s-au produs 82 autoturisme, însă imposibil de livrat din cauza unor componente slab calitative, de proveniență franceză)¹⁷.

Prin contactul de societate acționarii români – CIA Pitești și ICE „Auto Dacia” – și acționarul francez – firma „Citröen”, au convenit ca la baza cooperării să stea următoarele principii: fabricarea unui autoturism de concepție Citröen, pentru care componentele vor fi livrate de uzinele Citröen, uzină proprie și de industria orizontală românească; asigurarea, în prima etapă a unei capacități anuale de producție de 130.000 buc. autoturisme și 28.000 motoare de 1130 cm³; finanțarea cheltuielilor din capitalul social și din credite externe și interne; producția de autoturisme urma să fie preluată în mod egal de parteneri; plățile externe pentru investiții și producție era acoperită prin livrări de autoturisme și motoare către partenerul străin. În baza acestora s-a elaborat studiul de fezabilitate al Societății mixte „Oltcit” la 3 ianuarie 1977, reactualizat și aprobat în anul 1979, conform căruia urma să se obțină pe perioada 1980-1981 un beneficiu net de 3.020 milioane franci francezi, în condițiile unei producții anuale la capacitatea de 150.000 de autoturisme și 28.000 de motoare¹⁸.

Producția fizică scăzută a condus la o producție valorică de numai 1.223 milioane franci francezi, față de 16.252 milioane franci francezi, prevăzute în studiul de fezabilitate din 1979. Pe acest fond, veniturile din încasări s-au dovedit insuficiente, iar greutățile financiare s-au amplificat prin creșterea volumului de credite și dobânzi, nerambursarea la scadențele fixate și creșterea costurilor de producție. Reflectarea situației reale de la uzina craioveană este redată sugestiv în următorul tabel:

¹⁵ Chiriac Vasiliu, *op. cit.*, pp. 182-184.

¹⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13846, vol. 68, f. 218.

¹⁷ ANIC, fond CC al PCR-Secția Economică, dosar nr. 163/1981, f. 14v.

¹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13846, vol. 70, f. 215.

Tabel 1: Rezultatele financiare ale Societății Mixte în perioada 1982-1985

în milioane franci francezi

	Prevederi studiu 1979	Realizat 1982- 1985	Diferențe ±
1. Valoarea producției din care:	16.252	1.223	- 15.029
- pentru CITROEN	8.682	767	- 7.915
- pentru AUTODACIA	7.570	456	- 7114
2. Costuri totale din care:	16.372	5.012	- 11.360
- dobânzi și comisioane	1.438	1.661	+ 223
3. Pierderi	120	3.789	+ 3.669

Sursa: ANIC, fond CC al PCR-Secția Economică, dosar nr. 309/1986, f. 4.

Pierderea de cca 3,8 miliarde franci francezi, înregistrată la 31 decembrie 1985, cuprindea diferite cheltuieli și vărsăminte la buget care nu se regăseau în structura costurilor unităților economice române (în sumă de 1,4 miliarde franci francezi, ca de exemplu: 341 milioane franci francezi diferență retribuții înregistrate pe costuri și neachitate personalului, 362 milioane franci francezi diferență nivel dobândă practică pentru întreprinderile din România, de la 5 până la 8%, și altele)¹⁹.

Principalele cauze erau influențate de situația economico-financiară, și reținem: finalizarea cu întârziere a investiției și demararea cu o cadență redusă a producției în primii ani; întârzierea gradului de integrare a componentelor s-a repercutat prin costuri suplimentare de aproximativ 30 de milioane franci francezi, cât și plata de taxe vamale de 56 de milioane franci francezi; necorelarea numărului de personal cu realizarea producției fizice, cât și neaprovizionarea ritmică cu piese și materiale a generat suplimentarea fondului de retribuire cu cca 142 milioane franci francezi; lipsa veniturilor proprii a crescut gradul de îndatorare prin angajare de credite, conducând la un volum ridicat al dobânzilor și comisioanelor bancare (33 % din totalul cheltuielilor de producție în perioada 1982-1985); nerespectarea de către Citroën a prevederilor contractuale²⁰.

Producția de automobile și desfacerea la export

Punerea în exploatare a liniei de asamblare de la Pitești și dezvoltarea capacităților de producție la „ARO” au mărit considerabil numărul de autoturisme și, totodată, au creat premise reale pentru comercializarea în exterior a automobilelor românești. Datele statistice referitoare la producția autohtonă erau încurajatoare pentru industria auto constituită în anii '60 –'70. Numărul crescând de automobile s-a evidențiat prin datele statistice întocmite în intervalul 1965-1989, așa cum rezultă din tabelul următor:

¹⁹ ANIC, fond CC al PCR-Secția Economică, dosar nr. 309/1986, ff. 4 (f/v).

²⁰ *Ibidem*, ff. 4v-5.

Tabel 2: Producția de autoturisme

Țara	Total mii bucăți		La 10.000 locuitori – bucăți – 1989
	1980	1989	
Argentina (inclusiv asamblarea)	218	125 (în 1988)	40 (în 1988)
Australia	399	332	198
Brazilia (inclusiv asamblarea)	601	313	21
Bulgaria	15	14	16
Canada	847	1.008 (în 1988)	389 (în 1988)
Cehoslovacia	184	189	121
Coreea de Sud	57	847	200
Franța	3.488	3.414	608
Germania de Est	177	217	130
Germania de Vest	3.530	4.543	736
Italia	1.445	1.970	342
Iugoslavia (inclusiv asamblarea)	186	312	132
Japonia	7.038	8.370	680
Olanda	81	136	92
Polonia	351	286	76
Regatul Unit	924	1.300	227
România	88	144	62
Spania	1.048	1.696	437
S.U.A. (vânzări)	6.376	6.808	274
Mexic (inclusiv asamblarea)	316	596	71
Suedia	268	416 (în 1987)	495 (în 1987)
U.R.S.S.	1.327	1.217	42

Sursa: *Anuarul Statistic al României 1990*, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1990, p. 700.

România a avut, inițial, un decalaj major față de producătorii din blocul socialist, pe care l-a diminuat semnificativ în deceniile șapte – opt, situându-ne pe locul cinci într-un top al producătorilor (după URSS, Cehoslovacia, RDG și Polonia) excluzând Iugoslavia. La nivel global, sub raportul miilor de bucăți produse la nivelul anului 1989, industria de profil se situa pe poziția a optsprezecea.

Dezvoltarea semnificativă a sectorului auto s-a probat prin numărul de mii bucăți ieșite de pe porțile uzinelor autohtone. De altfel, pe baza datelor oficiale, la capitolul produse industriale s-au înregistrat următoarele valori:

Tabel 3: Producția principalelor produse industriale

Produs	um	1960	1970	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Auto-turisme	Mii buc	1	24	88	92	104	90	125	134	124	129	141	144
Din acestea: Auto-turisme de oraș		-	16	79	80	89	77	107	114	105	111	120	123

Sursa: *Anuarul Statistic al României 1990*, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1990, pp. 482-483.

Producția a înregistrat un crescendo substanțial în perioada 1970 – 1982, însă a cunoscut o evoluție sinusoidală în intervalul 1983-1987, pe fondul problemelor de la Olcit și a scăderii cantităților exportate; situația s-a îmbunătățit în ultimii doi ani ai regimului comunist datorită cererii crescute de pe piața externă și a intensificării livrărilor pe plan intern.

Vânzările cu amănuntul reprezintă un indicator în privința producției și desfacerii diverselor bunuri, iar construcția de automobile nu a făcut excepție, așa cum rezultă din tabelul 3.

Tabel 4: Vânzările cu amănuntul ale principalelor mărfuri, prin comerțul de stat și cooperatist

Produs	UM	1960	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989
Auto-turisme	Mii buc.	-	25,5	83,5	48	49,9	45,3	51,3	65,7

Sursa: *Anuarul Statistic al României 1990*, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1990, pp. 592-593.

Problemele înregistrate la cele trei entități industriale („ARO”, „Dacia” și „Oltcit”), la mijlocul deceniului opt, s-au regăsit și în înzestrarea populației cu autoturisme; s-a consemnat o scădere accentuată a vânzărilor de până la 43 % (48 de mii), în 1985, față de maximul atins în 1980 (83,5 de mii). Volumul desfacerilor a cunoscut un reviriment la sfârșitul anului 1989, atingând cifra de 65,7 de mii autoturisme (78,6 % comparativ cu anul 1980).

Statistica nu ar fi desăvârșită în absența confruntării datelor privind exportul și importul de autoturisme. De la cifra modestă de 5.409 bucăți exportate, în 1970, s-a ajuns la un total de 86.762 bucăți la finele lunii decembrie 1987, în timp ce, importul a înregistrat o descreștere spectaculoasă în ultimul deceniu comunist, astfel de la 19.329 unități (1980) până la 0 achiziții (1989), așa cum reiese din tabelul 4.

Tabel 5: Exportul și importul de autoturisme

Produs	UM	1970	1980	1985	1986	1987	1988	1989
EXPORT								
Autoturisme de oraș	buc.	4	14.705	48.435	63.794	69.428	64.923	61.561
Autoturisme de teren	buc.	5.405	6.851	13.409	15.304	17.334	17.962	18.129
TOTAL	buc.	5.409	21.556	61.844	79.098	86.762	82.885	79.690
IMPORT								
Autoturisme (inclusiv cele neasamblate)	buc.	11.451	19.329	1.303	1.003	1.001	1.500	0

Sursa: *Anuarul Statistic al României 1990*, Comisia Națională pentru Statistică, București, 1990, p. 616-617, 626-627.

Scadența plăților către creditorii străini a impus adoptarea unor măsuri menite să sporească nivelul de lichidități, inclusiv crearea unui excedent comercial; astfel, a crescut constant numărul automobilelor trimise peste hotare și, totodată, s-a decis limitarea importurilor. Pe fondul preexistent și autoturismele aduse în România au înregistrat niveluri reduse în anii '80. După stingerea celei mai mari părți din datoria externă s-a observat revitalizarea pieței interne de turisme, pe de o parte pentru satisfacerea cererii uriașe, însă, pe de altă parte și din cauza unor deficiențe calitative la o serie de modele.

La plimbare cu autoturismul prin lume

Prezența automobilelor de origine românească în multe colțuri ale lumii a fost dovada cea mai palpabilă a comerțului exterior activ, o componentă semnificativă în acumularea de venituri bănești. Cultivarea relațiilor comerciale era o consecință a politicii externe a statului, dar și capacitatea organizatorică a instituțiilor implicate în procesul de contractare și desfășurare. Piețele internaționale au fost testate la începutul anilor '70 prin oferte adresate dealerilor de automobile mai reprezentativi, direct interesați în câștiguri bune pe baza unor produse ieftine și fiabile. În atari condiții, echilibrarea situației a reclamat înființarea unei structuri distincte, sub conducere ministerială, ce urma să reglementeze relațiile comerciale cu partenerii străini. Din considerentele enunțate s-a decis înființarea Întreprinderii de Comerț Exterior (ICE) „AUTO DACIA”, inițial sub tutela Ministerului Industriei Construcțiilor de Mașini (MICM), ulterior trecută în subordinea Centralei Industriale de Autoturisme (CIA) Pitești. Noua entitate desfășura toate tipurile de activități specifice domeniului auto (exporturi, importuri, achiziții licențe, subansamble, școlarizare etc.) și avea 113 angajați

din care 60 încadrați în sectoarele operative și 53 în sectoarele funcționale²¹. Organigrama instituției ne oferă câteva date indicii edificatoare despre rolul acesteia;

astfel, cele șapte sectoare operative cuprindeau: E. 61 Serviciul export Europa Occidentală, SUA, Canada (15 salariați); E. 62/63 Biroul export Africa, Orientul Mijlociu, America de Sud, Asia, Oceania (10 salariați); E. 64 Serviciul export Contribuții Țări Socialiste (CTS) (15 salariați); I. 31 Compartimentul import (patru salariați); I. 33 Compartimentul

linii de montaj, rețele de comercializare, licitații, omologări, service (cinci salariați); I. 34 Biroul contractare și derulare internă Olcit (11 salariați); S. 16 Oficiul de calcul (doi salariați)²².

Vânzările depind, într-o măsură semnificativă, de promovare și disponibilitatea de adaptare a producției în funcție de consum. Pe o piață concurențială acerbă, România a provocat senzație la începutul anilor '70, în SUA, prin exportul autoturismului de teren „ARO”. Modelul „ARO – 244” (cu patru uși laterale și caroserie metalică) echipat cu motor și transmisie „Ford” a fost de-ndată acceptat; în plus, costul unui asemenea automobil era cu cca 25% mai ieftin (aproximativ 4.000 de dolari) față de modelul similar autohton (Jeep Wagoneer, preț de catalog 5.300 de dolari)²³.

Sub raportul calitate – preț – utilitate, modelul „Dacia 1300” a repurtat un succes deosebit în Canada; perspectivele obținerii unei cote de piață semnificative s-au materializat, inclusiv, prin înființarea firmei „Terra Power” (cu capital românesc 100%) care comercializa tractoare și automobile românești. Filiala „Terra Power” Montreal a preluat vânzarea autoturismelor. Victor Jigman, director la ICE „AUTO DACIA”, declara: „Terra Power avea un show-room foarte mare, de 400 mp, în care pregăteam mașinile și tot aici aveam un depozit de piese de schimb. Eu în Canada aduceam mașinile cu vaporul. De exemplu, nava <<Pașcani>> aducea 500-600 de mașini la un transport. Împreună cu directorul comercial, canadianul Claude J. Dubois, am făcut o rețea de dealeri în provincia Quebec și ajunsesem la 20-25 de dealeri. A fost prima rețea occidentală a Daciei, o rețea la standarde înalte. Eram egali ca importatori cu Honda sau Hyundai”²⁴.

Piața vest-europeană a fost acoperită de exporturile în țări, precum Belgia, Italia, Franța, Marea Britanie, Danemarca ș.a., și au însemnat atât diverse modele

²¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8918, vol. 51, ff. 322-323.

²² *Ibidem*, f. 324 (f/v).

²³ ANIC, CC al PCR-Secția Economică, dosar nr. 9/1974, f. 216; *Ibidem*, dosar nr. 48/1973, f. 4.

²⁴ <http://www.universulargesean.ro/index.php/special/292-experiența-canadiană-a-daciei-in-perioada-comunistă>, accesat la 10 martie 2014.

„Dacia”, „ARO” (de altfel, occidentalii erau mai interesați de producția autoturismelor cu tracțiune integrală), cât și „Oltcit”. Organizarea judicioasă a permis sondarea și obținerea de noi piețe de desfacere în afara Europei sau Americii de Nord; autoturismele „Dacia” și „ARO” au ajuns pe drumurile din America de Sud (Columbia, Peru, Ecuador, Argentina, Brazilia), Caraibe (Cuba), Asia (China, țările arabe), Africa (Egipt, Algeria, Maroc, Nigeria ș.a.), dar și în țările membre ale CAER (RDG, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria).

Contractele cu diverși parteneri externi se încheiau după mai multe runde de negocieri, stabilindu-se prețurile, condițiile de plată, transportul, stocarea și valorificarea autoturismelor; de regulă, partea română era prezentă la masa tratativelor cu delegații formate din lucrători ai ICE „Auto Dacia”, MICM, MCECEI (Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale), dar și de la ICE „Dunărea”. Dintre înțelegerile cu diverși revânzători de automobile, reținem: „Aro Dacia Italiana”, „Auto-Elinco” din Grecia, „East – Europe Import Export Inc” (SUA), „Universal France”, Ciemme (Italia), „Dacia Middle East” din Dubai, „Prima Car” Olanda, „RM Motor” (Belgia), „Imex” (Iordania).

Atractivitatea automobilelor din România era dictată din trei motive: prețul scăzut de achiziție, dar și înscrierea în parametri tehnici ori asigurarea unui confort minim. Pornind de la economicitate și randament satisfăcător, volumul exporturilor a fost spectaculos; de asemenea, participarea franceză la „Dacia” și „Oltcit”, dar și adaptabilitatea „ARO” au influențat major exporturile.

Românii și automobilul

Stabilitatea locului de muncă, acumularea de resurse bănești, mirajul deținerii unui autoturism proprietate personală au fost suficiente motive pentru a începe demersurile în vederea achiziționării unui automobil. Importurile asigurau parcul de autovehicule, dar ieșirea pe piață a produselor românești („ARO”, „Dacia”) au schimbat treptat balanța în favoarea producției interne. Cumpărarea unui autoturism românesc nou se efectua într-un cadru organizatoric clar precizat; astfel, cei dornici depuneau la CEC fie suma întreagă, fie un acout de minimum 50% și se înscriau pe listele de așteptare; o altă variantă era libretul de economii cu dobândă și câștiguri în autoturisme. Persoanele interesate de procurarea unui automobil aflat în circulație puteau participa la licitațiile organizate de principalul vânzător auto, Întreprinderea de desfacere a materialelor sportive (IDMS).

Vânzarea de autoturisme cu plata în rate era efectuată prin IDMS²⁵. Autoturismul era cumpărat de către muncitori și maiștri, indiferent de mărimea

²⁵ Ansamblul comercial se afla amplasat în cartierul Militari, strada Valea Cascadelor. Acest complex era compus, în principal, din două obiective: un obiectiv care cuprinde un spațiu de depozitare și pregătire a autoturismului în vederea vânzării; un obiectiv destinat depozitării și desfacerii pieselor de schimb pentru circa 20 de tipuri de autoturisme și motociclete. Spațiul de depozitare a autoturismelor era amenajat sub forma unui parching cu o capacitate de aproximativ 1.600 de autoturisme. Parchingul de depozitare era înconjurat cu o pistă de încercare, din beton, având o lungime de 600 m, unde după alegerea tipului de mașină și a culorii caroseriei, cumpărătorul putea face primele încercări ale autoturismului („Autoturism”, nr. 10/1970, p. 12).

retribuției sau a altor venituri reale, cu un acout minim de 50% și un număr de 20 de rate lunare; celelalte categorii de personal (cu o retribuție de până la 4.000 lei lunar) urmau să plătească un avans de minimum 60%, iar restul sumei în maximum 18 rate lunare și o dobândă de 5% pe an²⁶.

Carnetul de economii oferea șansa celor norocoși de a intra în posesia unui autoturism fără cozi și liste de așteptare; depunătorii respectivului libret beneficiau de următorul avantaj: din dobânda de 4% pe an, 2% se acorda sub formă de câștiguri în autoturisme, prin trageri la sorți trimestriale, iar 2% în numerar. La tragerile la sorți participau cecurile cu un sold de minimum 5.000 lei, provenit din depuneri anterioare trimestrului pentru care se face tragerea la sorți; în fapt, era un avans pentru primirea respectivului automobil²⁷.

Procesul de achiziție a unei „Dacii”, indiferent de variantă, era unul anevoios și deloc ieftin. Prețul unitar pornea de la 70.000 lei²⁸ și a ajuns, la finele deceniului opt, până la 95.660 lei (modelul „Dacia 1320” Standard)²⁹. La 22 martie 1974 în ședința Consiliului Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale s-a discutat situația vânzărilor și prețurile de desfacere a variantei „Dacia 1300”. Structura costului respectivului model cuprindea: prețul de cost (43.636 lei), beneficiu (6.594 lei), preț de producție (50.230 lei), impozit pe circulația mărfurilor (13.352 lei), preț de livrare (63.582 lei), adaos comercial (4.058 lei), taxe termen de garanție (600 lei); asigurare ADAS (1.760 lei); valoare totală: 70.000 lei.

Din analiza efectuată a rezultat că desfacerea autoturismelor era nesatisfăcătoare, inclusiv la vânzarea în rate, din cauza prețului ridicat al produsului; în plus, tipuri similare din import erau mai ieftine și aveau unele opțiuni, cum ar fi: „Moskvich 412” cu aparat radio (1357 cm³, 50 cp, 5 locuri) 59.500 lei față de „Dacia 1300”, fără aparat radio (1289 cm³, 54 cp, 5 locuri), 70.000 lei³⁰. Optimizarea activității, creșterea volumului vânzărilor și reducerea cheltuielilor era posibilă prin reducerea prețurilor, astfel, de la 70.000 lei/buc. până la 55.000 lei/buc. (rentabilitate de 14,6% și un impozit pe circulația mărfurilor de 5 %) și desfacerea prin lor prin unitățile „service” ale întreprinderii. Propunerea a fost trimisă conducătorului statului, Nicolae Ceaușescu, iar răspunsul a fost univoc: „**NU** este indicat să reducem prețurile”³¹.

În pofida prețului destul de mare, cererea pentru „Dacia 1300” a fost din ce în ce mai semnificativă, în special în anii '80. Impresiile și experiențele proprietarilor de „Dacii 1300” noi sau „ARO” au fost consemnate în multe articole publicate în presa post-comunistă ori pe forumurile din mediul virtual. Dintre cele mai savuroase sau cele mai pertinente reținem câteva exemple:

- „...pentru o Dacie de culoare roșie trebuia sa bagi niște bani în buzunarul cuiva de ici-colo, care sa pună o vorbă bună, și întreaga serie de 50 de mașini să iasă de

²⁶ Abel Dărăban, *Caleidoscop informativ cetățenesc*, București, Editura Ceres, 1986, p. 134.

²⁷ *Ibidem*, p. 21.

²⁸ Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSR nr. 958/10 iulie 1970 publicată în „Buletinul Oficial”, nr. 87/20 iulie 1970, p. 707.

²⁹ ANIC, CC al PCR-Secția Economică, dosar nr. 114/1988, f. 5v.

³⁰ *Ibidem*, dosar nr. 10/1974, f. 8.

³¹ *Ibidem*, f. 7.

culoarea pe care o doreai tu”, povestește Laurențiu Cristea (56 de ani). Băbeanu Cornel, (46 de ani) descrie cam în același fel filierele care „te ajutau, pentru o sumă mică, să îți iei mașina pe care o doreai... La IDMS te duceai și îți așteptai rândul. Până să ajungi la tine vorbeai cu diverși tipi. De la cel care băga benzina în rezervor, pentru că îți puneau numai un litru-doi, până la cel mai apropiat PECO, și până la băieții care aduceau mașinile din parcul auto. N-aveai voie acolo să vezi mașinile. Puteai să ceri ce culoare voiai la mașină; și se spunea că nu au, sau că sunt rezervate, sau că au probleme cu motorul. Atunci fie că te întâmpina cineva care știa toate demersurile pe acolo și vorbea cu cine trebuie, fie te duceai după unul din băieții ăia și îi băgai și tu, acolo, ceva în buzunar”³²;

- Sandu Ionete, București: „atunci când m-am prezentat să ridic mașina de la IDMS din Valea Cascadelor, m-am simțit la fel de emoționat ca la nuntă, ba chiar purtam costumul de ginerică. Țin minte că am ajuns de dimineață, să nu ia altul înainte, fiindcă auzisem că la final de program trebuia să iei ce îți dădeau ei, neavând de unde alege. Cu toată graba mea, în acea zi de marți, trei ceasuri rele din 1983, am avut de ales între trei mașini. Prima roșie, a doua roșie și a treia, evident, tot roșie! Singura veste bună era aceea că toate trei erau „hibrid”, adică nici 1300, nici 1310, ci un fel de model de tranziție care pe loc m-a bucurat, dar care mi-a scos peri albi de câte ori am fost în Service cu ea”³³.

- Constantin Stroe, director la Întreprinderea de Automobile „Dacia”, referitor la modelele cu dedicație pentru nomenclatură sau cei cu relații, declara: „M-am interesat cine a lansat ideea asta și e vorba tot de băieții politici, cei din sistemul de informații care trebuiau să se pună bine cu șefii de la București: «Lăsați tovarășu, că vă urmăresc eu mașina», și ăla psihologic trăia cu impresia că i se face o mașină mai bună decât una de serie. Mai mult, marea majoritate a mașinilor urmărite au primit de la muncitori accidente din astea invizibile, împunsături de șurubelnițe pe dedesubt prin locuri ascunse, încât mi-ar fi rușine ca inginer să spun că o mașină urmărită pe bandă de cineva anume este mai bună decât cea prevăzută în caietul de sarcini”³⁴.

- Marinică Fologea, fost vicepreședinte administrativ „ARO”: „Un <<ARO>> cu îmbunătățiri care costa oficial 100.000 de lei se vindea atunci, cu comisioanele aferente, și cu 400-450.000 de lei. Nu cumpăra oricine pe vremea lui Ceaușescu „ARO”. Trebuia să fii destul de tare, să ai aprobări de la Ana Mureșan, ministrul Comerțului. Se stătea la coadă, se făceau repartiții la nivel de minister”³⁵.

Industria de autoturisme în vizorul Securității

Departamentul Securității Statului (DSS) a supravegheat activitățile întreprinderilor de autoturisme („ARO”, „Dacia”, „Oltcit”) și a surprins în detaliu

³² „Evenimentul Zilei”, 19 septembrie 2004; <http://forum.softpedia.com/topic/233647-dacia-1310/>, accesat la 5 martie 2014.

³³ <http://www.evz.ro/detalii/stiri/amintiri-din-epoca-de-aur-prima-dacie-prima-teapa-o-mai-simt-si-acum-1023043.html>, 11 Februarie 2013, accesat la 5 martie 2014.

³⁴ <http://www.gandul.info/reportaj/dacia-ultimul-deceniu-de-comunism-si-primul-de-capitalism-5258519>, 4 ianuarie 2010, accesat la 5 martie 2014.

³⁵ adevarul.ro/news/societate/dosar-fabrici-uzine-vile-ruine-1_50aca1187c42d5a663872882/index.html, 7 februarie 2011, accesat la 5 martie 2014.

procesul de producție, planurile de desfacere și deficiențele din respectivul domeniu. Informările adresate direcțiilor centrale sau organelor de partid evidențiază mecanismele funcționale ale industriei de profil.

Serviciile II (contrainformații economice) din cadrul Inspectoratelor Județene de Securitate Dolj și Argeș, în conformitate cu atribuțiile și sarcinile fixate, au colectat o serie de date referitoare la stările de facto existente la cele două unități (Întreprinderea de Autoturisme „Dacia” și „ARO” Câmpulung Muscel) pe parcursul a peste trei decenii (1968-1989). Deschiderea dosarului de obiectiv „Întreprinderea de Autoturisme Pitești” (13 volume cuprinzând note, procese verbale, adrese, referate, fotografii, studii) a conturat o imagine de ansamblu asupra evoluției entității respective, dar, în linii generale, și a întregului sector al construcțiilor de mașini.

Dosarele de obiectiv au fost completate de dosarele de urmărire informativă (DUI), precum și cele de rețea (informatorii structurilor informative) sau penale (persoanele anchetate, judecate și/sau condamnate pentru diverse delictе). Urmărirea informativă era focalizată pe anumite persoane sau grupuri de indivizi încadrați la uzinele auto și care, prin acțiunile lor, au produs o serie de disfuncționalități (calitatea necorespunzătoare a unor autoturisme, probleme intervenite în sistemul de aprovizionare cu materii prime, defecțiunile constatate la piesele de schimb, deficiențele apărute în exportul de automobile).

O analiză sintetică a sarcinilor de plan de către ofițerii ce deserveau pe linie de securitate „IA” Pitești, „ARO” sau Societatea Mixtă „Oltcit”, presupunea atingerea următoarelor obiective: preveniri (calitatea necorespunzătoare a unor repere), deschideri DUI, recrutări, introducerea rețelei informative în case conspirative, analiza rețelei informative, prelucrări contrainformative, semnalarea stărilor de spirit, remiterea de informații la organele de Miliție; efectuarea de controale în obiectivele economice³⁶.

Situația exporturilor a devenit delicată, în anii '80, pe fondul plângerilor crescânde asupra calității autoturismelor; o mulțime de adrese trimise producătorilor români menționau o serie de probleme la turismele autohtone. Sesizările se refereau la următoarele aspecte:

- gama „Dacia”: defecțiuni la sistemul electric și la sistemul de frânare; scurgeri lichide (răcire, uleiuri, rezervoare); vopsire și retușuri de proastă calitate; oxidarea elementelor de caroserie și a elementelor cromate; zgomot la cutiile de viteze, diferențial și motor; acumulatori descărcați;

- gama „ARO”: defecțiuni la motoarele diesel „L 27”; consum sporit de ulei de motor cauzat de uzura prematură; instalații electrice parțial nefuncționale; defecțiuni pompe injectie; scurgeri ulei de motor, cutii viteze și diferențial;

- la gama componentelor, reclamațiile se refereau în principal la jentile auto produse de Fabrica de la Drăgășani, subordonată „CIA” Pitești și exportate în SUA. Reclamațiile fuseseră expediate de la dealerii din Grecia, Anglia, Canada, Italia, Belgia, Ungaria, Columbia, Iordania și RDG. Deși majoritatea acestora au fost remediate, în perioada pregătirii pentru vânzare sau de garanție, s-au pierdut contracte și s-a creat o publicitate negativă la adresa autoturismelor provenite din România³⁷.

³⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 883, vol. 3, ff. 165-166.

³⁷ *Ibidem*, dosar nr. 8918, vol. 51, f. 224.

Așadar, pericolul pierderii unor piețe de desfacere a necesitat adoptarea unor măsuri imediate de relansare și promovare a exportului; pe acest fond, structurile informative au primit sarcini suplimentare. Acțiunile Securității vizau:

- contractele și discuțiile preliminare, de prospectare a unor piețe sau firme erau luate în control de serviciile de informații (cunoașterea partenerilor de afaceri, potențialul comercial și financiar, trăsăturile de caracter, atitudinea față de statul român și obiectivele urmărite); organizarea tratativelor și a acțiunilor protocolare (introducerea unor surse în delegațiile de negociatori; mărirea volumului de export; stingerea amiabilă a unor divergențe, îmbunătățirea condițiilor de plată);
- intensificarea activităților referitoare la sporirea calității autoturismelor prin cunoașterea mai aprofundată a problemelor rezultate în procesul tehnologic și față de specificația contractuală (fluxul de producție, control, recepție, expediție sau cu alte sarcini pe linie de export);
- executarea unui control de securitate permanent în rândul comercianților și inițierea unor acțiuni pentru neutralizarea celor semnalate cu preocupări de a culege date și informații de natură să prejudicieze interesele economice³⁸.

Delegațiile externe erau atent monitorizate, iar obținerea datelor din intimitatea grupului era asigurată de folosirea mijloacelor specifice (percheziții secrete, instalarea de tehnică operativă, dirijarea surselor informative). Supravegherea străinilor era motivată din următoarele motive: suspiciuni de spionaj economic, culegerea de date despre problema respectării drepturilor și libertăților cetățenilor români, înșelarea părții române prin neplata autoturismelor trimise la export. A doua cauză era exemplificată de cazul comerciantului iordanian „Dinu”, președintele firmei „Imex Corporation”, luat în lucru prin DUI la data de 18 octombrie 1984. Acesta a încercat de mai multe ori să preia autoturismele „Dacia”, fără respectarea condițiilor contractuale, ultima dată în 1984, pretinzând pentru importul a 100 autoturisme un acreditiv negarantat de banca iordaniană; de altfel, avea o restanță de 34.000 dolari, reprezentând contravaloarea a 10 autoturisme „Dacia” exportate în 1982 și piesele de schimb aferente. În cadrul urmăririi informative a lui „Dinu” s-a stabilit că, pe lângă amăgirea producătorilor români, voia să obțină repartiție pentru un apartament în Pitești, sediul viitoarei reprezentanțe, și aranjarea unei căsătorii a fiului său, aflat la studii în România, pentru obținerea cetățeniei române³⁹.

Totodată, prin folosirea mijloacelor muncii de securitate, s-au constatat preocupările străinilor de a culege de date și informații referitoare la aspectele de viață socială și politică; obținerea de informații secrete cu privire la producția de export, capacități disponibile și posibilități de pătrundere pe piața internațională; „ademenirea” salariaților din sectoarele de comerț exterior cu diverse atenții și cadouri în schimbul furnizării unor informații confidențiale⁴⁰.

Un alt obiectiv al Securității era să-și facă simțită prezența în vegherea fluxului de producție, de la semnalarea problemelor de fabricație până la prevenirea unor acte de sabotaj. De altfel, în cadrul „I.A.” Pitești se manifestau o serie de abuzuri și nereguli

³⁸ *Ibidem*, f. 249.

³⁹ *Ibidem*, f. 327 (f/v).

⁴⁰ *Ibidem*, f. 328v.

comise de către unii angajați. În schimbul unor avantaje materiale, unii angajați din cadrul secției Presaj, introduceau tablă mai groasă față de cea prevăzută de documentație (0,9 mm față de 0,7 mm) ceea ce contribuia la uzura prematură a matrițelor și suprasolicitarea preselor. O îndeletnicire de bază era sustragerea de piese fie din secțiile de prelucrare, fie din secția montaj, sau pur și simplu se descompletau unele autoturisme. Aceste sustrageri au culminat cu „tentativa de sustragere a unui motor complet având și cutia de viteze montată, de către șeful secției. Motorul a fost descoperit de pază într-un autocamion ce transporta deșeuri în momentul când se intenționa scoaterea pe poartă. În final nu s-a luat nici o măsură deoarece s-a motivat că acest act a fost întreprins pentru verificarea vigilenței personalului de pază”⁴¹.

În cadrul activităților referitoare la prevenirea livrării la export de mărfuri necorespunzătoare calitativ, lucrătorii structurilor informative au obținut date că unele loturi de autoturisme „Dacia” și „Aro” prezentau diferite defecte de fabricație. Aceste neajunsuri au fost puse în discuția colectivelor de muncă, iar persoanele direct răspunzătoare – 28 la „IA” Pitești și 16 la „IA ARO” au fost sancționate administrativ cu reducerea retribuției cu 10%, timp de două-trei luni. Totodată, organele de informații au intervenit la trei unități colaboratoare ale „IA” Pitești pentru livrarea unor repere de calitate în vederea respectării unor contracte de export (vopsea de la Întreprinderea „Policolor” București, oțel OLT 65-15 X 3 produs la „Combinatul de Oțeluri Speciale Târgoviște” și cămăși pentru motor turnate la „Combinatul de articole tehnice din cauciuc Pitești”)⁴².

Stările de spirit ale personalului respectivelor unități economice era un indicator suplimentar pentru situația economico-financiară; în multe rânduri, lipsa pieselor de schimb sau calitatea precară a componentelor livrate de furnizori, defectarea unor mașini și scule, imposibilitatea respectării tehnologiei de fabricație cauzau întârzieri majore în producție. Pierderile trebuia acoperite fie din alocarea de resurse bugetare suplimentare, fie din reduceri salariale sau concedieri de personal. Despre situația financiară delicată și perspectivele sumbre relatau o serie de angajați, în scrisorile trimise rudelor, și reținem:

- Ionescu Alexandru din Mioveni: „serviciul la noi, cu situația economică actuală a devenit nesigur de la o zi la alta [...] salariile la compartimentele TESA ale uzinei au fost diminuate pentru plan cu 13,8 % și nici nu avem mari renunțări atât la produsele uzinei vechi cât și ale „Dacia”, plus problema importurilor de oțeluri și piese”;

- Matei Maria din Pitești: „eu nu am mai lucrat să mai iau bani de la 1 februarie 1981, că au plecat două linii de mașini la Topoloveni cu o parte din muncitori [...] am rămas restul de oameni, dați disponibili la personal”;

Enăchescu Adi din Colibași: „... pe la uzină s-a strâns situația. Trebuie să dea afară 4.000 muncitori [...] S-au scos aproape toate autobuzele de pe rutele de peste 50 km, le scoate și pe cele care trec de 30 km, și iarăși o să plece muncitori din uzină”⁴³.

Reținerile bănești din drepturile salariale au fost frecvente în ultima decadă comunistă; inițial, doar personalului TESA (cca 2.000) li se opreau între 300-1.000

⁴¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 883, vol. 3, f. 129.

⁴² *Ibidem*, dosar nr. 8918, vol. 51, f. 214.

⁴³ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 702, f. 29.

lei/lună pentru neîndeplinirea sarcinilor de plan; ulterior, măsura s-a extins la toți angajații (pe baza deciziilor de imputare privind lipsa pieselor la inventar ori sustragerea lor din autoturismele scoase din montaj), astfel încât, s-au recuperat 865.660,9 lei (decizia nr. 500/1983) și 448.500 lei (decizia nr. 1465/1984)⁴⁴. La Societatea mixtă „Oltcit” Craiova se estima că, la începutul lunii august 1989, 2.249 muncitori direct productivi urmau să primească numai 54,6% din retribuția aferentă lunii iulie, iar pentru alți 1.426 salariați nu era asigurată retribuția din cauza inexistenței lichidităților⁴⁵.

Temerile pentru pierderea locurilor de muncă erau cvasi-generale și unele s-au adeverit; astfel, la societatea „Oltcit”, 806 persoane au fost detașate la alte unități ori au primit preaviz de desfacere a contractului de muncă, urmând ca aceeași măsură să aplice în cazul altor 1.600 de salariați. Pe acest fond mulți nu se preocupau de realizarea sarcinilor de serviciu, solicitau învoiri pentru a-și găsi noi locuri de muncă, iar calitatea lucrărilor executate nu era corespunzătoare⁴⁶.

O colaborare echivocă: „Oltcit”

Societatea mixtă româno-franceză „Oltcit” ar fi trebuit să aducă prestigiu și venituri financiare substanțiale celor două părți, însă lucrurile au evoluat pe alte coordonate. Situația economico-financiară a societății s-a înrăutățit continuu – pierderile înregistrate însumau circa 6 miliarde franci francezi (3 mai 1985) –, iar integrarea autoturismului cu componente 100 % românești era imposibilă⁴⁷.

Capitalul social redus a necesitat angajarea de credite mari, la care dobânzile au crescut amețitor; în plus, cheltuielile financiare suplimentare conjugate cu consecințele întârzierii producției și a integrării în România cu peste doi ani (majorare a cheltuielilor de punere în funcțiune cu 187 milioane franci francezi) au produs influențe negative asupra întreprinderii, incapabilă să plătească ratele și dobânzile bancare⁴⁸. În studiul de fezabilitate din 1979 nu erau prevăzute plăți pentru dobânzile la creditele contractate; în plus, colecțiile de piese și materiale cumpărate din Franța s-au scumpit semnificativ, printr-o decizie unilaterală a producătorului francez. Totodată, „Citroën” a anunțat că nu mai achiziționa autoturisme la prețurile de vânzare stabilite în contract, ci la prețul zilei. Deși pe piețele occidentale automobilul se ieftinea, în România s-a cerut creșterea costului de achiziție cu până la 45%, iar respectivele măsuri au agravat și mai mult situația „Oltcit”⁴⁹.

Deoarece la nivel de întreprinderi, centrale și ministere nu s-a urmărit asigurarea capacităților de fabricare a pieselor și materialelor și livrarea lor în cantitățile și de calitate cerută, producția a fost limitată (planurile au fost constant reduse). Lipsa de piese și materiale a determinat nerespectarea programelor de livrare și a dezorganizat activitatea întreprinderii; în anumite perioade, mai frecvent între 1-15 ale lunii, fabricația era practic oprită. În ianuarie 1983, ca urmare a lipsei de piese, colecții CKD din Franța

⁴⁴ *Ibidem*, dosar nr. 691, f. 199.

⁴⁵ *Ibidem*, dosar nr. 13.846, vol. 69, f. 321.

⁴⁶ *Ibidem*, vol. 70, f. 263.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. 69, f. 291.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 294.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar nr. 13.846, vol. 68, f. 166 (f/v).

și din țară, a fost întreruptă activitatea de producție, acordându-se concedii de odihnă, însă și fără plată, unui număr de 2.342 persoane din totalul de 2.937 angajați⁵⁰.

Această situație, precum și diminuarea retribuției, a stârnit valuri de nemulțumiri și exista posibilitatea declanșării unor acțiuni de protest; reacția factorilor politici și ai conducerii unității s-au transpus prin noi promisiuni sau reluarea parțială a activității.

Colapsul era inevitabil, pe de o parte din cauza constructorului francez (interesat să-și răscumpere participațiunea și să obțină un profit cât mai generos), iar pe de altă parte inactivitatea sau incapacitatea industriei românești din anii '80 de a susține tehnologic producția, precum și povara creditelor externe. Prin scrisoarea din 12 aprilie 1988, „Citröen” a denunțat contractul și a amenințat cu boicotul în cazul neîntreruperii producției. După mai multe contacte s-a ajuns la masa negocierilor, în octombrie 1989, iar rezultatele au fost cuprinse în informarea transmisă CC al PCR, Secția Economică. Din conținuturile notei a reieșit că partenerul francez nu mai voia derularea contractului atât din cauza nerespectării clauzelor contractului inițial (volumul producției, asigurarea piețelor cu autoturismul obiect al contractului, echilibrul financiar), cât și a continuării integrării „Oltcit”, varianta „TA 2 R”; totuși, constructorul din Hexagon ar fi fost interesat să încheie un nou acord pentru producția de vehicule total integrate în România⁵¹. În concluzie, bilanțul colaborării româno-franceze a fost unul dezamăgitor, așa cum reiese din datele furnizate CC al PCR, și menționăm: 61.437 bucăți trimise în Franța din 545.000 prevăzute (11,25%), iar pe piața internă au fost livrate 44.749 unități din 535.000 stabilite în contract, în perioada 1982-31 august 1988⁵².

Concluzii

Fascinația automobilului cuprinde categorii largi socio-profesionale indiferent de regimul politic, iar dezvoltarea acestui sector economic aduce venituri însemnate la bugetul statului. Un indicator semnificativ e dat de potențialul pieței de desfacere, care, la rândul-i, e influențată de posibilitățile financiare ale cumpărătorilor individuali și de capacitățile de achiziție ale persoanelor juridice. Pentru societatea românească din anii '60 – '80 autoturismul era un bun cu întrebuințare îndelungată, ademenitor, însă scump. Cu toate acestea mirajul deținerii unui autoturism proprietate personală era cvasi-unanim în rândurile populației.

Un alt aspect ce trebuie reținut e disponibilitatea statului pentru dezvoltarea sectorului construcțiilor de mașini, în speță automobile. Pornind de la acest deziderat, prin planurile economice centralizate, s-au alocat sume consistente pentru investiții, cumpărarea de licențe, integrarea componentelor auto în industria românească, creșterea producției și, cel mai important, obținerea și extinderea piețelor de desfacere externe. Colaborările cu constructorii occidentali au adus recunoaștere, calitate și comenzi pentru autoturismele produse la Pitești sau Craiova; de asemenea, capacitățile corpului ingineresc autohton s-au probat în realizarea autoturismului original românesc „ARO”, cu un imens succes internațional (de altfel, în anii '80, cca 85% din producție

⁵⁰ *Ibidem*, vol. 69, f. 192.

⁵¹ ANIC, CC al PCR-Secția Economică, dosar nr. 495/1989, f. 1.

⁵² *Ibidem*, dosar nr. 626/1988, f. 22.

era exportată). Populația sedusă de binefacerile automobilului a apelat la diverse strategii de economisire și împrumut pentru cumpărarea unuia; de altfel, relația proprietar – autoturism era una specială, de la diminutive de genul „Roșcata”, „Roșcățica” până la „tunatul” mașinii (eleroane, aripioară, bandă de cauciuc aplicată pe uși, boxe auto din import, volane îmbrăcate în piele) sau rezolvarea diverselor probleme tehnice sub sintagma ”Dă-i drumu’, că merge și așa!”.

Pe ansamblu, implementarea și dezvoltarea industriei auto românești a produs o serie de efecte benefice și reținem: crearea de noi platforme industriale, asigurarea de locuri de muncă, profesionalizarea salariaților, dezvoltarea „industriei pe orizontală” (înființarea de unități producătoare de piese, echipamente pentru autoturismele autohtone), extinderea serviciilor conexe, contribuții la urbanizarea teritorială.

Discursul propagandistic s-a bazat pe capitalul de imagine pozitiv adus de exporturile automobilelor, în special în anii ’70; dincolo de registrul politic, autoturismele „Dacia” și „ARO” reprezintă niște mărci consacrate care au contribuit la ceea ce se numește „brand” de țară.

Securitatea Statului, prin acțiunile sale, a evidențiat aspectele de ordin negativ, de la procesul de fabricație până la cel de desfacere; cu toate acestea informările, concluziile și recomandările au influențat într-o măsură variabilă rezultatele economice. Din seria disfuncționalităților ivite pe parcursul ultimului deceniu comunist, cu efecte negative grave, menționăm: întocmirea de planuri de producție nerealiste (mărite constant și raportate ca îndeplinite, deși rezultatele erau net inferioare), plata datoriilor externe a contribuit la scăderea importurilor de materie primă pentru realizarea diverselor componente auto (înlocuirea cu produse de calitate îndoielnică), defecțiuni la automobilele trimise în străinătate, diminuarea randamentului fabricilor și creșterea cheltuielilor de producție și salarizare (reparații, garanții suplimentare, degradare autoturisme), acumularea de pierderi financiare, formarea unor relații clientelare la achiziționarea autoturismelor.

Industria constructoare de autoturisme din anii comunismului, și nu numai, a fost dominată de ispita câștigului financiar de pe urma vânzării automobilelor, seducerea populației cu mijloace de deplasare moderne și confortabile și implementarea noilor tehnologii; dereglările apărute pe parcurs aparțin în principal factorului politic (acordarea sau reducerea de fonduri bănești, optica asupra evoluțiilor economico-sociale interne și respectarea angajamentelor financiare internaționale) și, în plan secund, capitalului uman implicat în industria respectivă (directori, maiștri, muncitori, cercetători).

III. Sistemul totalitar comunist: aspecte ideologice, culturale și sociale

Alina ILINCA

Liviu Marius BEJENARU

Infernul marilor epurări și problema mărturisirilor din procesele staliniste de la Moscova și din democrațiile populare

**The Inferno of Intensive Purges and the Issue of Confessions
in Stalin's Show Trials in Moscow and Popular Democracies**

In order to ensure a cohesion policy in the 20th century, the communist regimes invoked the existence of a conspiracy against them. An example would be the launch of the Great Terror in the Soviet Union. The trials had the purpose of eliminating Stalin's real or imaginary opponents, but they also had pedagogical implications, as Annie Kriegel stated, functioning as mechanisms for social prevention.

The most striking side of the trials resided in the fact that the victims were forced to confess their "crimes". Torture was used to force confessions. Besides, the defendants' desire to protect their families or faith in the infallibility of the Party also determined them to take that step. Show trials, accusations, self-incriminations and public repentance were meant to prove the existence of a vast conspiracy against the whole society and to call for increased vigilance. Therefore the victims of Stalin's "second revolution" were forced to become accomplices to their own destruction, thus celebrating the victory of the regime.

Political repression in Eastern Europe was based on the same techniques used in the Moscow trials, such as torture, suggestions and dialectical arguments, which led to a moral defeat of the victims and instilled a sense of "objective guilt" by magnifying the consequences of some minor mistakes and enhancing the idea of sacrifice for the Party. Thus the defendants were encouraged to be loyal to the Party even if they were victims of the most abominable slanders and were facing death. All these aspects have been underlined in Arthur Koester's novel "Darkness at Noon".

Etichete: stalinism, comunism, procese spectacol, epurări, mărturisiri.

Keywords: Stalinism, communism, show trials, purge, confessions.

„Erau prea tare prinși în plasa propriului lor trecut, în plasa de păianjen pe care singuri și-o țesuseră, conform legilor proprii lor etici încâlcite și proprii lor logici întortocheate; toți erau vinovați, deși nu de acele fapte de care se acuzau ei înșiși. Ieșirea lor din scenă se petrecea în conformitate strictă cu regulile ciudatului lor joc. Publicul nu aștepta de la ei cântece de lebedă. Trebuiau să acționeze după carte și rolul lor era urletul lupilor în noapte”.

Arthur Koestler, *Întineric la amiază*

„Nimic nu e mai caracteristic pentru mișcările totalitare în general, și pentru faima de care se bucură liderii lor în particular”, observa Hannah Arendt, „decât uimitoarea repeziciune cu care ei sunt uitați și surprinzătoarea ușurință cu care pot fi înlocuiți”¹.

Încă din 1903, în lucrarea *Ce-i de făcut?*, Lenin a formulat regulile unui partid de tip nou, care trebuia să ajungă la putere în Rusia pe cale violentă. Partidul conceput trebuia să cuprindă un număr restrâns de persoane, Lenin arătând că o organizație de revoluționari trebuia, în primul rând, să aibă în componența ei oameni a căror profesiune o constituie activitatea revoluționară, unul din principalele lui argumente fiind acela că este „mult mai greu să găsești o duzină de oameni inteligenți, decât o sută de proști”. Prin „oameni inteligenți”, Lenin înțelegea revoluționarii de profesie².

Această organizație revoluționară trebuia să aducă oameni din toate păturile societății, criteriul de selecție fiind schimbat, în sensul că s-a trecut de la apartenența de clasă, pe care pune accentul Marx, la dobândirea conștiinței revoluționare, pe care o propovăduia Lenin. Pentru liderul bolșevic, conștiința revoluționară era un produs al cunoașterii teoretice, iar mișcarea revoluționară un produs al organizării politice, trăsătura distinctivă a membrilor de partid fiind aceea că ei nu reprezentau nici o clasă³. Devoțiunea lor se manifesta față de partid, iar loialitatea ultimă, testul supremei încercări, îi aparținea, de asemenea, acestuia⁴. În acest sens, Troțki afirma în 1924: „Nici unul din noi nu dorește sau nu este în stare să pună în discuție voința partidului. Este clar că partidul are întotdeauna dreptate. Noi putem avea dreptate numai cu partidul și prin el, căci istoria nu a prevăzut o altă cale de a nu greși. Englezii obișnuiesc să spună: «Țara mea, bună sau rea»; indiferent că greșeste sau are dreptate, ea este țara mea. Noi avem o justificare istorică mult mai bună când afirmăm, indiferent dacă are dreptate sau greșeste în unele cazuri individuale, acesta este partidul meu. Iar dacă partidul adoptă o decizie pe care unul sau altul dintre noi o consideră incorectă, vom spune: corect sau greșit, acesta este partidul meu, iar eu voi suporta până la capăt consecințele acestei decizii”⁵. De asemenea, unui membru de partid, chiar și viața personală înceta să-i mai aparțină din momentul în care acesta intra în rândurile comuniștilor; dacă se dovedea

¹ Hannah Arendt, *Originele totalitarismului*, Humanitas, București 1994, p. 403.

² Dmitri Volkogonov, *Lenin. O nouă biografie*, Editura Orizonturi – Lider, București, f. a., p. 96.

³ Samuel P. Huntington, *Ordinea politică a societăților în schimbare*, Polirom, Iași, 1999, p. 291.

⁴ *Ibidem*, p. 292.

⁵ Cit. în Robert Conquest, *Marea Teroare. O reevaluare*, Humanitas, București, 1998, p. 142.

nedemn, trebuia admonestat de tovarășii săi și, în cazul în care nu se îndrepta, era lipsit de numele onorabil de comunist⁶.

Pentru criticii revoluției ruse, leninismul nu era marxism sută la sută, ci o formă de iacobinism revoluționar sau de blanquism insurecțional. Revoluția din octombrie 1917 nu reprezenta decât o tactică bine pusă la punct de a cuceri puterea politică prin forță, cu alte cuvinte un puci reușit. Genialitatea lui Lenin a constat însă, după cum sublinia istoricul american Martin Malia, în faptul că partidul bolșevic era, în același timp, o elită de conspiratori, dar și un instrument de mobilizare a maselor⁷.

Explicarea istoriei omenirii prin lupta de clasă o găsim încă din debutul *Manifestului Partidului Comunist*, lucrare apărută în 1848. Pentru bolșevism, lupta de clasă reprezenta, de asemenea, principiul esențial al doctrinei politice, dar, în absența proletariatului, aceasta a devenit o luptă politico-militară a partidului-stat împotriva tuturor celor care i se împotriveau, contra realității în ultimă instanță⁸. Dictatura proletariatului – termen folosit de Marx pentru a indica perioada imediat următoare revoluției proletare, când clasa muncitoare, folosind puterea de stat, îi va lichida pe exploatare și va crea o economie socialistă – va deveni, în concepția leninistă, dictatura Partidului Comunist asupra întregii societăți. Convins de faptul că iacobinii au pierdut puterea deoarece nu au ghilotinat destulă lume, iar Comuna din Paris a fost înfrântă deoarece nu și-a împușcat toți dușmanii, Lenin a instituit teroarea în masă, care nu numai că a devenit o armă redutabilă împotriva oponenților, dar și un mijloc administrativ pentru rezolvarea tuturor problemelor politice.

După apariția Partidului Bolșevic, Lenin a adăugat un principiu, conform căruia amoralul era moral, dacă se subordona interesului partidului, și care a influențat gândirea comuniștilor de pretutindeni. Înființând CEKA⁹, poliția politică a regimului, după ce a ajuns la putere, Lenin a introdus un alt principiu al vieții de partid, cel al intoleranței, doctrina leninistă îmbrăcând mantia agentului de poliție¹⁰.

Revoluția din octombrie a creat procedeul folosirii permanente a forței de către Partid pe tot parcursul edificării socialismului. Primatul statului în raport nu doar cu cetățeanul, ci cu însăși ființa umană (cele mai mici abateri de natură administrativă care intrau în componența sistemului de organizare a întreprinderilor și instituțiilor au devenit infracțiuni de drept comun sau cu caracter special, contra securității statului), a făcut necesară elaborarea unor norme și reglementări cu caracter mai curând politic decât juridic. „Dușmanii poporului”, ca și „dușmanii de clasă”, împotriva cărora trebuiau să lupte bolșevicii, îi presupuneau atât pe dușmanii „obiectivi”, cât și pe cei „subiectivi”, adică „elemente ostile” și „periculoase”, care, prin ceea ce făceau și prin ceea ce intenționau erau ostili puterii comuniste și pregătiți să o înfrunte¹¹. Definiția

⁶ Adam B. Ulam, *Bolșevicii. Triumful comunismului în Rusia. O istorie intelectuală*, Corint, București, 2009, p. 539.

⁷ Martin Malia, *La tragédie soviétique. Histoire du socialisme en Russie, 1917-1991*, Éditions du Seuil, Paris, 1995, p. 111.

⁸ *Ibidem*, p. 113.

⁹ Comisia Extraordinară Panrusă pentru Combaterea Contrarevoluției, Speculei, Sabotajului și Abuzului în Serviciu de pe lângă Consiliului Comisarilor Poporului.

¹⁰ Dmitri Volkogonov, *op. cit.*, p. 32.

¹¹ Dominique Colas, *Genealogia fanatismului și a societății civile*, Nemira, București, 1998, p. 329.

dată de Lenin dușmanilor puterii sovietice era atât de largă, încât echivala cu a considera ca atare pe oricine era arestat de poliție. „Război pe viață și pe moarte împotriva bogătașilor și întreținuturilor lor, împotriva intelectualilor burghezi, război pungașilor, trântorilor și huliganilor”. În conformitate cu acest text din 27 decembrie 1917, totalitatea populației putea fi plasată fie sub denumirea de bogătași și intelectuali burghezi (vechea societate civilă), fie sub cea de pungași, trântori și huligani (partea poporului care nu se preta la evidență și control)¹². Astfel, conform lui Carl Schmitt, distincția specifică regimurilor comuniste era deosebirea dintre prieten și inamic, dintre „noi” și „ei”¹³.

Această atitudine a lui Lenin provenea dintr-o anumită cultură politică sau din ceea ce Kennet Jowitt considera a fi un set de convingeri și sentimente ce determină atitudini și comportamente ce se constituie într-o consecință și, în același timp, un răspuns la antecedentele fostei experiențe și identități¹⁴. Din acest punct de vedere, cultura politică a bolșevicilor provenea din natura dublei existențe a partidului în perioada țaristă: una la suprafață și alta subterană, unde se luau deciziile și erau împărtășite secretele¹⁵. Odată ajuns la putere, Lenin a practicat aceleași metode, trăgând o linie despărțitoare între inițiați, anturajul său și restul societății¹⁶. În același timp, perioada războiului civil și-a pus amprenta pe cultura politică a bolșevicilor, care avea să se bazeze de acum înainte pe „campanii” și „mobilizări”¹⁷, făcând ca nu puțini membri de partid să se arătate îngrijorați că partidul comunist părea să se fi transformat dintr-un partid muncitoresc într-un partid războinic de soldați¹⁸. Chiar și conducerea centralizată a economiei care a dirijat industrializarea forțată din Uniunea Sovietică se realiza prin „planuri”, fiind mai aproape de o operație militară decât de o întreprindere economică¹⁹.

Suprimarea grupărilor politice și a publicațiilor ostile bolșevicilor nu a eliminat deosebirile de vederi, ci le-a mutat centrul de greutate în chiar interiorul partidului. Astfel, liderii se vedeau puși în fața unei dileme: fie să sacrifice unitatea și avantajele ce

¹² Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, Humanitas, București, 1993, p. 252. A se vedea și Stéphane Courtois, *Comunism și totalitarism*, Polirom, Iași, 2011, p. 197.

¹³ *Apud* Dominique Colas, *op. cit.*, p. 327.

¹⁴ Kennet Jowitt, *An organizational approach to the study of political culture in Marxism-Leninism systems*, în „The American Political Science Review”, vol. 68, nr. 3/september 1974, pp. 1171-1191.

¹⁵ Referindu-se la domnia țarului Nicolae I, unul din revoluționarii afiliați cercului Petrașevski făcea următoarea remarcă: „În Rusia totul este secret sau fals și de aceea nu poți avea informații de încredere despre nimic...Politica guvernului este să țină multe lucruri secrete ori să mintă în legătură cu ele...Sclavii încearcă, de bunăvoie sau nu, să anticipeze dorințele opresorilor lor. Pornind de aici, tendința spre secrete și spre minciună a devenit un obicei pentru noi” (*Apud* Adam B. Ulam, *Bolșevicii. Triumful comunismului în Rusia. O istorie intelectuală și politică*, Corint, București, 2009, p. 53 și urm.).

¹⁶ Stelian Tănase, *Clienții lui tanti Varvara. Istorie clandestină*, Humanitas, București, 2005, p. 8.

¹⁷ Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice. De la Lenin la Stalin (1917-1953)*, Corint, București, p. 203.

¹⁸ Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945. Național-Socialism și Bolșevism*, Editura Runa, Grupul Editorial Corint, București, 2005, p. 284.

¹⁹ Eric Hobsbawm, *Secolul extremelor*, Editura Lider, București, f. a., p. 440.

decurgeau din ea, tolerând diferențele de opinie în interiorul partidului, fie să riște osificarea organelor sale de conducere și, prin aceasta, pierderea contactului cu membrii de rând prin interzicerea dizidenței, atunci când aceasta avea un caracter organizat. Alegând cea de-a doua alternativă, Lenin a creat condițiile pentru instaurarea regimului stalinist²⁰. În felul acesta, rezoluția adoptată de către Congresul al X-lea al Partidului, rămasă mult timp secretă, autoriza „Comitetul Central să aplice, în toate cazurile de încălcare a disciplinei, de repunere în discuție sau de tolerare a fracționismului, toate măsurile necesare, mergând până la excluderea din partid”. Era, după cum se exprima Troțki „extinderea regimului politic al statului în viața internă a partidului conducător” (este adevărat, Troțki vedea interzicerea fracționismului ca pe o măsură excepțională, la care trebuia să se renunțe odată cu ameliorarea situației)²¹. Deosebirea dintre acești oponenți consta în faptul că, pentru Stalin, aceștia erau apropiați și oamenii lui Lenin, precum și potențialii săi concurenți²².

Trăsătura esențială a noului regim politic putea fi redusă la unitatea bazată pe disciplină și acceptarea necondiționată a deciziilor luate de organele superioare de conducere, a faptului că nu exista alt adevăr decât cel formulat de secretarul general al partidului, subordonând astfel știința comandamentelor politice²³.

Una din inovațiile lui Stalin a fost crearea unei autorități supreme, încarnată în persoana secretarului general al partidului, care avea în orice moment competența de a se pronunța dacă o idee aparținea sau nu doctrinei politice a marxismului²⁴. În ajunul funeraliilor lui Lenin, Stalin pronunță, la al II-lea Congres al Sovietelor, discursul funebru, asemănător unei predici religioase, încheiat cu șase jurăminte solemne de credință față de șeful dispărut. Foarte curând, în interiorul partidului, el vorbește ca un cleric altor clerici, atrăgându-le atenția că, de acum, s-a terminat cu controversele pe marginea textelor lui Marx sau cu disputele doctrinare asupra naturii raporturilor dintre Partid și clasa muncitoare. Partidul începea să semene tot mai mult cu o preoțime unită în jurul unei Biserici, vorbind, ca și aceasta, o singură limbă. De aceea, rezoluțiile congreselor pot fi asemănaate enciclicelor papale, în timp ce declarațiile liderilor se situează în același registru cu pastoralele²⁵, după cum și catehismul simplu, dogmatic, la care a redus Stalin marxism-leninismul era ideal pentru prezentarea acestor idei primei generații de alfabetizați²⁶. Disputele dintre lideri, care purtau în jargonul specific denumirea de „lupte fracționiste”, aminteau de disputele teologice, codificate în același

²⁰ Richard Pipes, *Scurtă istorie a revoluției ruse*, Humanitas, București, 1998, p. 328.

²¹ Lev Troțki, *Thermidorul sovietic*, în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 276.

²² Richard Pipes, *op. cit.*, p. 362. Tot la Congresul al X-lea al PC(b) din 1921, Lenin a cerut „să se procedeze la o curățire a rândurilor partidului, prin excluderea celor „ce se strecuraseră în partid, toți cei străini de partid: elementele necinstite, birocate, lipsite de fermitate”, în scopul „îmbunătățirii componenței și a unității sale” (*Lenin. Scurtă schiță biografică*, Editura Politică, București, 1967, p. 162).

²³ Georges Labica, *Le marxisme entre science et utopie*, în „Mots”, nr. 1, vol. 35/1993, pp. 19-38.

²⁴ Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism. Its origins, growth and dissolution*, 3. *The Breakdown*, Oxford University Press, New York, 1978, p. 4.

²⁵ François Furet, *Trecutul unei iluzii. Esen despre ideea comunistă în secolul XX*, Humanitas, București, p. 145.

²⁶ Eric Hobsbawn, *op. cit.*, p. 451.

limbaj sub denumirea de „apărarea liniei partidului”²⁷. Când Stalin a comparat, în martie 1937, Partidul cu o armată, iar pe cei circa 3-4 mii de înalți lideri de partid cu corpul generalilor, pe cei 30-40 de mii de cadre medii cu corpul de ofițeri și pe cei 100-150 de mii de activiști de partid cu subofițerii²⁸, era de la sine înțeles că el se considera conducătorul acestei armate, a cărei conducere nu vroia să o împartă cu nimeni.

Plănuind strivirea vechii gărzi a partidului, Stalin a avut în vedere faptul că, după un timp, fiecare generație revoluționară devenea un obstacol în dezvoltarea ulterioară a ideilor pentru care această generație îmbătrânită luptase până atunci. Însuși Lenin avea obiceiul să spună că revoluționarii de peste 50 de ani trebuiau să fie trimiși la străbuni²⁹. La rândul său, scriitorul Artur Koestler făcea următoarele remarci la adresa vechii gărzi a partidului: „Erau niște oameni obosiți. Cu cât ajunseseră mai sus în ierarhie, cu atât erau mai obosiți. N-am văzut nicăieri altundeva în structura ierarhică superioară a partidului oameni mai obosiți decât cei din vechea gardă. Nu era numai efectul muncii până la epuizare și a tensiunii nervoase. Era trecutul care îi apăsa și acea regulă după care, în orice moment, miza era viața unui om. Nimic nu-i mai putea speria. Nimic nu-i mai surprindea. Dăduseră tot ce aveau”³⁰.

Lenin s-a arătat exasperat și față de noua birocrăție ce se instaurase în stat. „E de ajuns să privești cum ținem mereu ședințe, cum lucrăm în comisii, ca să poți spune că vechiul Oblomov a rămas, și va trebui vreme îndelungată să-l speli, să-l cureți, să-l scarmeni și să-l scuturi”³¹, mai adăuga el. La rândul său, Feliks Dzerjinski, care, pe lângă funcția de șef al poliției politice, cumulasă și pe cea de comisar al poporului pentru comunicații, se exprima în aceiași termeni ca și liderul bolșevic: „Cu toată agitația aparentă și reală, care caracterizează organele noastre, ajunge să urmărești cum se rezolvă o problemă, cum circulă o hârtie într-o instituție, pentru a te convinge că aparatul nostru lucrează cu viteză de melc. (...) Rezolvarea și aprobarea definitivă, chiar și în chestiunile mărunte, se face de conducătorii cei mai sus puși. (...) Întreprinderile sunt copleșite de tot felul de cereri de a pune la dispoziția forurilor superioare diferite informații, situații, date statistice, care, până la urmă, formează un nesfârșit șuvoi de hârtii, ce silește întreprinderile să întrețină un personal numeros și în care se îneacă orice acțiune vie”³².

Birocratizarea nu afecta numai statul, ci și aparatul de partid. Mai mult, la nivel regional, conducerea partidului presată de la Moscova de a realiza planuri de producție nerealiste, dovedise măiestrie în arta disimulării și în raportarea de bilanțuri false. Pentru Stalin, însă, anchilozarea partidului nu venea de la centru, ci de la „clica provincială”, care formase adevărate „cercuri familiale” și care era angajată într-o vastă conspirație,

²⁷ Pavel Câmpeanu, *Ceaușescu, anii numărătorii inverse*, Polirom, Iași, 2002, p. 117.

²⁸ I.V. Stalin, *Despre lipsurile muncii de partid și despre măsurile pentru lichidarea troțchiștilor și a altor fățarnici. Raport și cuvânt de încheiere la Plenara CC al PC(b) al URSS din 3-5 martie 1937*, Editura Partidului Muncitoresc Român, București, 1952, pp. 29-30.

²⁹ Edvard Radzinsky, *Stalin*, Editura Aquila, București, 2003, p. 365.

³⁰ Cit. în Rosamond Richardson, *Coșmarul roșu. În inima clanului Stalin*, Editura Press, București, 2000, p. 215.

³¹ Citat în F.E. Dzerjinski, *Despre îmbunătățirea muncii aparatului de stat (23 iunie 1926)*, în *Opere alese*, Editura Politică, București, 1959, p. 313.

³² *Ibidem*, p. 312

„vizând sabotarea construcției socialismului”. Folosindu-se de moartea lui Kirov, liderul partidului de la Leningrad, survenită ca urmare a unui atentat, Stalin a afirmat că țara era ținta nenumăratelor acte de sabotaj, spionaj și diversiune, pretext pentru distrugerea rețelelor de solidaritate, ce se creaseră în interiorul partidului³³.

În optica stalinistă, dușmanii puterii sovietice nu erau numai cei care acționau în mod deschis, ci și cei care încercau să se ascundă sub o mască, aceea a carnetului de partid: „dușmanii poporului vor duce o politică de fățarnicie și, ducând o politică de fățarnicie, se vor camufla sub masca de bolșevic, de membru de partid, pentru a câștiga încrederea și a-și deschide drum spre organizațiile noastre”³⁴. Începând din Evul Mediu, o întreagă literatură a fost dedicată temei trădătorului. Aceasta întrucât trădătorul este cel care „încalcă solidaritatea așteptată și acceptată de colectivitate, încrederea oferită, cuvântul său; el abandonează, chiar vinde sau denunță persoana sau comunitatea a căreia îi acorda fidelitate. Uneori trădătorul este un apropiat, un prieten, obiect al dragostei noastre, care va pactiza chiar cu inamicii noștri”³⁵. În perioada stalinistă, tema trădătorului strecurat în rândurile partidului a fost folosită de către regim pentru a-și legitima epurările, ca și pentru a-și ascunde propriile erori sau propriile decepții.

Așa cum observa Troțki, lupta pentru succesiunea lui Lenin era aceea a intereselor și a forțelor, iar nu a argumentelor³⁶. Metoda lui Stalin de argumentație, care se poate regăsi încă din primele sale articole din 1905, se exprima prin formulări specifice, precum „este un lucru dovedit”, utilizată în locul dovezii, în scopul de a conferi greutate unei afirmații foarte controversate și „nu este întâmplător”, folosită pentru a exprima legătura dintre două evenimente, atunci când nu existau mărturii ale acestei conexiuni puțin probabile. De pildă, o afirmație de genul „nu este oare clar că, atâta timp cât există încercuirea capitalistă, vor exista la noi sabotori, spioni, diversioniști și asasini, trimiși în țara noastră ca agenți ai statelor străine?”³⁷ era greu de contrazis, mai ales într-un stat totalitar cum era Uniunea Sovietică, iar ideea că nimic nu era accidental deschidea posibilitatea de a considera fiecare greșeală și slăbiciune ca făcând parte dintr-un complot conștient³⁸. Logica sa conspiratorial-paranoică a cuprins astfel întreaga societate, fiind urmată și de o epidemie a denunțurilor, acesta fiind singurul mod prin care se putea demonstra fidelitatea față de autorități și de a scăpa de această vinovăție prin asociere, pentru a-și satisface dorința de răzbunare, în cazul denunțurilor anonime, sau pentru obținerea de avantaje personale³⁹. Cei care recurgeau

³³ Nicolas Werth, *Repenser la «Grande Terreur»*. L'URSS des années trente, în „Le Débat”, nr. 122/ novembre-décembre 2002, pp. 119-139.

³⁴ I.V. Stalin, *op. cit.*, p. 6.

³⁵ André Petitat, *Secret și forme sociale*, Polirom, Iași, 2003, p. 97.

³⁶ Lev Troțki, *op. cit.*, f. 266.

³⁷ I.V. Stalin, *op. cit.*, p. 11.

³⁸ Robert Conquest, *op. cit.*, p. 76.

³⁹ Analizând epidemia de denunțuri specifică acelor ani, istoricul Martin McCauley a ajuns la următoarea concluzie: „Înainte de 1937, acestea trebuiau numai să dea impresia că sunt adevărate pentru a-și face efectul, după 1937, adevărul nu mai conta. Cu un denunț puteai obține ușor ceea ce-ți doreai. Dacă șeful era găsit vinovat, puteai fi promovat. Dacă vecinii erau deportați, se elibera un apartament. Relațiile personale deveniseră un pericol, pentru că oricui îi putea scăpa ceva ce putea fi raportat apoi la poliție. Spontaneitatea și sinceritatea erau de

la acest procedeu doreau să arate că singura rațiune pentru care întrețineau legături de prietenie sau se salutau cu acuzatul era doar un pretext pentru a-l spiona și a-l demasca în final drept sabotor, troțkist, spion al străinătății sau fascist⁴⁰. Această gestionare polițienească a socialului⁴¹ avea, evident, rolul ei, și anume de a proclama existența unui complot dirijat împotriva partidului și a țării, atât din interior, cât și din exterior, pentru a asigura legitimitate regimului. În definitiv, era logic, așa cum observa Ernst Nolte, „ca un partid care întotdeauna combătuse dușmani, înainte de orice altceva, să-și caute dușmanii în propriile rânduri. Însă, chiar populația de rând, care suferise deja atât de mult”, continua istoricul german, „nu a fost nici pe departe cruțată”⁴².

Analizând aspectele terorii roșii din 1918-1919, istoricul american Richard Pipes afirma că, la începutul anilor '20, Rusia sovietică devenise un veritabil stat polițienesc, în sensul că poliția politică, organizată ca un stat în stat, ajunsese să-și întindă tentaculele pretutindeni⁴³. Mai nuanțat, Martin Malia sublinia faptul că, perioada dintre moartea lui Lenin și cucerirea deplină a puterii de către Stalin a fost una în care poliția politică, sub conducerea succesivă a lui Dzerjinski, Meijinski și Iagoda, și-a păstrat autonomia tehnică și specificul muncii pentru care a fost înființată. Odată cu numirea lui Ejov, arăta Malia, „organele”, după cum erau numite serviciile de securitate, au cunoscut o creștere considerabilă a efectivelor, iar misiunea lor principală a constat, de acum înainte, în a servi drept armă contra Partidului. Astfel, sfera controlului personal al lui Stalin s-a extins de la controlul asupra partidului, realizat în anii '20, la controlul asupra guvernului, proces încheiat în anii '30 și, în cele din urmă, la sistemul supravegherii polițienesci a întregii țări⁴⁴.

Înainte de anul 1936, continua Malia, Uniunea Sovietică era o societate aflată sub amenințarea poliției politice, dar nu era un stat polițienesc, adică unde poliția să fie omniprezentă. Au existat, desigur, și în timpul lui Lenin, episoade ale terorii îndreptate împotriva populației, dar teroarea nu a cuprins întreaga societate. Malia aprecia acest

domeniul trecutului. Părinții se fereau să vorbească deschis în fața copiilor, de teamă că vorbele lor puteau fi repetate la școală, cu consecințe dezastruoase. Dacă era condamnat capul familiei, întreaga familie cădea în dizgrație. Soțiile și copii puteau fi expulzați din orașe și obligați să locuiască la cel puțin 105 kilometri distanță. Viața celor condamnați era relativ ușoară înainte de 1937. Nu și după. Soțiile erau internate în lagăre de muncă, iar copii mici erau închiși în institute speciale” (Martin McCauley, *Stalin și stalinismul*, Meteor Press, București, 2010, p. 111).

⁴⁰ Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 426.

⁴¹ Expresia îi aparține lui Nicolas Werth, *Repenser...*, p. 126.

⁴² Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 214.

⁴³ Richard Pipes, *op. cit.*, p. 211. Se poate vorbi, însă, și de o moștenire a țarismului în acest sens. Astfel, Ohrana, poliția politică a țarului, avea puteri nelimitate, comparativ cu celelalte forțe polițienesci din Europa acelor vremi, a căror activitate era reglementată prin lege. Ohrana avea puteri nelimitate, putând să cerceteze, să trimită la închisoare sau să deporteze după bunul său plac. În acest sens, Piotr Struve, liberal convertit la marxism, scria că deosebirea esențială dintre Rusia și restul Europei era dată de omnipotența poliției politice, de care depindea supraviețuirea țarismului. Totuși, Rusia țaristă nu a fost niciodată un stat polițienesc în totalitate, deoarece, comparativ cu dimensiunile ulterioare sovietice, puterile Ohranei erau utilizate doar cu moderație (Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Editura All, București, 1994, p. 18).

⁴⁴ Martin Malia, *op. cit.*, p. 335.

fapt ca pe una din rațiunile prin care Stalin a reușit să-și pună în aplicare teroarea; nici partidul, nici cetățenii, și cu atât mai mult armata sau poliția politică, ale cărei sedii deveniseră locuri ale groazei, fiind urâtă de populație, nu au crezut că aceasta se va desfășura cu o asemenea anvergură, toată lumea fiind prinsă, realmente, pe picior greșit. Începând cu anul 1936 și până la moartea lui Stalin, cu excepția unor perioade de respiró datorate desfășurării celui de-al Doilea Război Mondial, URSS a fost un stat polițienesc, care funcționa cu ajutorul terorii⁴⁵. „Teroarea devine totală când ea ajunge independentă de orice opoziție: ea domnește supremă când nimeni nu-i mai stă în cale. Dacă respectul legii este esența guvernării netiranice și absența legii este esența tiraniei, atunci teroarea este esența dominației totalitare”⁴⁶.

Referindu-se la procesele de la Moscova din anii '30, istoricul Roy Medvedev, marxist-leninist prin formație, cita din jurnalul uneia din victimele Marii Terori, care își punea următoarea întrebare: „De ce atâția oameni devotați revoluției și gata să moară pentru ea, oameni care au trecut prin închisorile și deportările țariste și nu o dată au văzut moartea cu ochii, de ce atât de mulți dintre acești oameni au cedat la anchetă și au semnat procese-verbale false, «mărturisind» tot felul de crime pe care nu le-au săvârșit niciodată?”⁴⁷.

Explicațiile acestor „mărturisiri” și „auto-denumțuri” sunt multiple, studierea acestora putând explica în bună măsură resorturile intime ale exercitării puterii în cadrul regimului comunist.

O primă explicație în obținerea mărturisirilor din partea acuzaților consta în folosirea torturii în cadrul anchetelor, autorizată chiar de Stalin, deoarece, potrivit propriilor sale afirmații, nici un om nu putea să reziste atunci când asupra sa se exercita o presiune astronomică⁴⁸.

Referindu-se la folosirea torturii pentru a obține recunoașterea și mărturisirea învinuirilor, Roy Medvedev afirma că aceasta nu avea nimic comun cu etica socialistă, dar convenea perfect tuturor staliștilor. În sprijinul afirmației sale, el îl cita pe Arthur Koestler, al cărui roman *Întineric la amiază*, este considerat a oferi explicația mărturisirilor publice. Astfel, anchetatorul Ivanov, încercând să-l convingă pe acuzatul Rubașov de justetea represiunilor, îi spune acestuia: „principiul după care scopul scuză mijloacele este și va rămâne singura regulă de etică politică; orice altceva este doar trâncăneală fără rost și-ți scapă printre degete. (...) Nu există decât două concepții de etică umană și ele se află la poluri opuse. Una din ele este creștină și omenoasă, declară individul sacrosanct și afirmă că regulile de aritmetică nu trebuie aplicate unităților umane. Cealaltă pornește de la principiul fundamental că un țel colectiv justifică orice mijloace și nu numai că îngăduie, dar chiar cere ca individul să fie în orice mod

⁴⁵ *Ibidem*, p. 346.

⁴⁶ Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 602.

⁴⁷ Roy Medvedev, *Despre Stalin și stalinism. Consemnări istorice*, Humanitas, București, 1991, p. 238.

⁴⁸ Robert Conquest, *op. cit.*, p. 110; Jean Elleinstein, *Staline*, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1984, p. 216.

subordonat și sacrificat comunității, care poate dispune de el ca de un cobai sau de un miel ce trebuie jertfit”⁴⁹.

Retorica lui Ivanov nu era împrumutată – așa cum încerca să convingă Medvedev – din vocabularul politic stalinist, ci seamănă izbitor cu concepția lui Lenin despre morală, desprinsă dintr-o cuvântare la un congres al organizației de tineret Comsomol, din octombrie 1920: „Moralitate este ceea ce servește distrugerii vechii societăți exploatare și unirii tuturor oamenilor muncii”⁵⁰. Concepția sovietică despre noile principii ale procedurilor judecătorești se putea desprinde și din afirmația lui Dzerjinski, făcută în 1918: „Ce argument ar putea fi mai convingător decât mărturisirea acuzatului?”, vechiul revoluționar bazându-se pe faptul că într-o țară semianalfabetă cum era Rusia, deloc deprinsă cu rolul dominant al legilor, principiul „doar el singur a recunoscut” era absolut convingător, iar procurorul-acuzator din procesele staliniste, A.I. Vișinski, în numeroasele sale scrieri, a fundamentat științific acest principiu de bază al procedurii judecătorești, când considera că „mărturisirea inculpatului este împărțirea dovezilor”⁵¹. Scopul acestor mărturisiri nu era cel din zorii modernității, când, așa cum observa Michel Foucault, justiția avea nevoie de „ultimele cuvinte ale unui condamnat”, pentru ca victima să autentifice într-un fel sau altul chinurile pe care le îndura, sau din rațiuni de propagandă înaintea fiecărui proces, pentru a se forța astfel mâna unei justiții bănuite a fi prea îngăduitoare⁵². Ele nu se asemănau nici cu procesele medievale, când, pentru a ascunde faptul că mărturisirile au fost obținute prin tortură, acuzatul trebuia să facă o a doua mărturisire în fața publicului⁵³. Mărturisirile din procesele staliniste trebuiau să arate lumii întregi vinovăția acuzaților, scoțându-se astfel în evidență inocența lui Stalin și a URSS, victime ale unui complot de mari dimensiuni⁵⁴. Rubașov, personajul din *Întineric la amiază*, își înțelege călăii și le aprobă actele, devenind complicele lor la propria-i pieire. Astfel, el „nu se gândea deloc la absurda poveste despre un atentat la viața Numărului 1; cu mult mai mult îl interesa personalitatea lui Ivanov însuși. Ivanov spusese că rolurile lor puteau fi la fel de bine inversate; aici avea neîndoiește dreptate. (...) Aveau același standard moral, aceeași filozofie, gândeau în aceiași termeni. Regulile jocului erau stabilite. Nu se admiteau variații decât în detalii”⁵⁵. În felul acesta, se stabilea o legătură afectivă între victime și călăi, ceea ce în psihologia experimentală se numește sindromul Stockholm⁵⁶, pentru că, în definitiv, epuratori și

⁴⁹ Roy Medvedev, *op. cit.*, p. 324; Arthur Koestler, *Întineric la amiază*, Editura Albatros, București, 1991, pp. 117-118.

⁵⁰ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 327.

⁵¹ Edvard Radzinsky, *op. cit.*, p. 457.

⁵² Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, Humanitas, București, 1997, p. 112.

⁵³ Alois Hahn, *Contribution à la sociologie de la confession et autres formes institutionnalisées d'aveu*, în „Actes de la recherche en sciences sociales”, vol. 62-63/juin 1986, pp. 54-68.

⁵⁴ Jean Elieinstein, *op. cit.*, p. 217.

⁵⁵ Arthur Koestler, *op. cit.*, p. 83.

⁵⁶ Léon Poliakov, *Les totalitarismes du XXe siècle. Un phénomène historique dépassé?*, Librairie Arthème Fayard, Paris, 1987, p. 100.

epurați, călăi și victime au fost prinși cu toții într-un mecanism infernal al lichidării continue și fără de sfârșit⁵⁷.

Dorința de a-și proteja familia rămasă în libertate a reprezentat, la rândul său, un imbold ca acuzații să se auto-incrimineze. Reținerea rudelor ca ostatici a fost folosită de bolșevici încă din timpul războiului civil, pentru a-i determina pe foștii ofițeri țariști să lupte de partea revoluției⁵⁸, iar în timpul proceselor staliniste nu a existat nici o limită în folosirea acestei metode. Mai mult, nu era vorba doar de amenințări la adresa rudelor, soții fiind torturați în fața soțiilor și invers⁵⁹.

O altă explicație ținea și de resorturile psihologice ale personalității celor arestați. În acest sens, s-a afirmat că ar exista și ceva specific rusesc în mărturisiri, anume voluptatea autodenigrării, care amintea de personajele lui Dostoievski, idee respinsă însă de Buharin, unul dintre acuzați⁶⁰, dar și de dorința, mult mai prozaică, a autoconservării⁶¹. Însă nu numai constrângerile fizice sau morale constituiau o explicație a mărturisirilor publice făcute de opozanții lui Stalin, deoarece mulți dintre ei au retractat mărturisirile care fuseseră obținute prin tortură, iar alții au „insistat chiar în timpul cercetărilor preliminare sau la proces ca declarațiile lor privind încălcarea legalității socialiste să fie înregistrate în documentele de anchetă”⁶², după cum au existat și acuzați, cum a fost cazul lui Buharin și a fostului șef al poliției politice, Iagoda, care nu și-au recunoscut în totalitate „vinovăția”. Roy Medvedev a distins o altă explicație a faptului că acești oameni au mărturisit, respingând ferocitatea anchetatorilor ca unic argument, mai ales și pentru că nu asupra tuturor acuzațiilor au fost exercitate asemenea presiuni. „Explicația rezidă în aceea că acești oameni au fost privați brusc de terenul pe care au crescut. Acest om este asemenea unei plante, care a fost smulsă din pământ și azvârlită în voia vântului și intemperiei, lipsită de hrană, de apă și soare. Idealurile i-au fost spulberate. În fața lui se pare că nu se mai află dușmani de clasă. Poporul, poporul sovietic îi este ostil. Acest om este «un dușman al poporului». Nu mai are pe ce să se sprijine. El se rostogolește în prăpastie și nu înțelege care e cauza. De ce? Pentru ce?”⁶³.

Explicația lui Medvedev seamănă însă destul de mult cu cea a lui Stalin, când acesta se referea la riscul ca membrii de partid să piardă contactul cu masele: „Cred că bolșevicii ne amintesc de eroul mitologiei grecești Anteu. Ca și Anteu, ei sunt tari prin faptul că-și păstrează legăturile cu mama lor, cu masele care i-au născut, hrănit și educat. Și atâta timp cât își păstrează legătura cu mama lor, cu poporul, ei au toate șansele să rămână invincibili”⁶⁴. Este adevărat că maniera în care și-a construit Lenin partidul, ca pe o organizație exclusivistă, bine structurată, profesionistă, i-a făcut pe bolșevici să se considere plini de încredere în forțele proprii, disprețuitori față de alte partide sau idei și

⁵⁷ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate*, Polirom, Iași, 2005, p. 117.

⁵⁸ Richard Pipes, *op. cit.*, p. 230.

⁵⁹ Robert Conquest, *op. cit.*, p. 160.

⁶⁰ *Le procès du «Bloc des Droitiers et des Trotskistes» antisoviétique. Compte rendu sténographique des débats (du 2 au 13 mars 1938)*, publicé par le Commissariat du Peuple de la Justice de L'URSS, Moscou, 1938, p. 825.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, p. 154.

⁶³ Roy Medvedev, *op. cit.*, p. 240.

⁶⁴ I. V. Stalin, *op. cit.*, p. 47.

având o loialitate oarbă față de lider”⁶⁵. Un exemplu în acest sens este cel al lui Buharin, care a explicat în timpul procesului ce l-a făcut să-și schimbe atitudinea; izolat și expus, îndepărtat din partid, neavînd pentru ce să trăiască, el a început să-și reexamineze gândurile, iar această reevaluare l-a făcut să cedeze⁶⁶. Însă, când ne referim la aceste trăsături ale bolșevicilor, nu trebuie scăpată din vedere și o altă inovație în sistemul lor politic, apariția *nomenclaturii*, care reprezenta lista posturilor importante în care urmau să fie plasate persoane corespunzătoare. Apartenența la nomenclatură atrăgea după sine schimbarea integrală a modului de viață al activistului de partid, precum și pe cel al familiei sale. Fiecărei funcții din această piramidă restrînsă îi corespundeau un set de privilegii, care-i separau pe beneficiari de poporul al căror aleși se declaraseră⁶⁷. „Întreaga structură ierarhică a mișcărilor totalitare, de la tovarășii de drum naivi până la membrii de partid, apoi formațiile de elită, cercul intim din jurul Conducătorului și Conducătorul însuși, poate fi descrisă în termenii unei ciudate mixturi variabile de credulitate și cinism, cu care fiecare membru, după rangul și poziția sa în mișcare, va trebui să reacționeze la declarațiile mincinoase și mereu schimbătoare ale conducătorilor, ca și ficțiunea ideologică centrală și neschimbătoare a mișcării”⁶⁸.

Atunci când ne referim la trăsăturile și la modul în care se stabileau relațiile în cadrul partidului bolșevic, nu trebuie pierdut din vedere faptul că acest partid al distrugerii sociale, așa cum îl numea Ernst Nolte, se considera totuși partidul progresului și, în anumite domenii, cum ar fi lichidarea analfabetismului, lupta împotriva superstițiilor sau a lipsei de cultură și a alcoolismului, nu-l puteau contrazice nici cei mai înverșunați dușmani, i-a determinat pe membrii de partid, chiar și după ce aceștia deveniseră victimele celor mai odioase calomnii și când vedeau moartea în fața ochilor, să nu-și piardă încrederea în Partid, deoarece, cine se despărțea de partid, se despărțea de cea mai bună parte a vieții sale și ajungea, din torentul istoriei, în apa stătută a unei existențe private banale⁶⁹.

În ultimă instanță, această loialitate absolută față de partidul care se considera un factor al progresului, constituie explicația principală a incriminărilor, auto-incriminărilor și pocăinței publice ce au însoțit procesele-spectacol de la Moscova. „Mișcările totalitare sunt organizații masive ale unor indivizi atomizați și izolați. În comparație cu toate celelalte partide și mișcări, cea mai izbitoare caracteristică este impunerea unei loialități totale, fără rezerve, necondiționate și de nezdruccinat a membrilor lor individuali. Această condiție este pusă de liderii mișcărilor totalitare chiar înainte ca ei să fi cucerit puterea. Ea precede, de obicei, organizarea totală a țării sub propria lor conducere și decurge din pretenția formulată de ideologiile lor că organizația va cuprinde, în timpul său, întreaga stirpe omenească”⁷⁰. Această mistică a partidului explică, de exemplu, afirmația lui Piatakov, care se înscrie pe aceeași linie cu cea

⁶⁵ Michael Lynch, *Reacțiune și revoluție: Rusia 1881-1924*, Editura BIC ALL, București, 2000, p. 178.

⁶⁶ Robert Conquest, *op. cit.*, p. 150.

⁶⁷ Lavinia Betea, *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist*, Polirom, Iași, 2001, p. 90.

⁶⁸ Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 499.

⁶⁹ Ernst Nolte, *op. cit.*, pp. 267-268.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 426.

formulată de Troțki: „Un bolșevic adevărat și-a contopit personalitatea cu colectivitatea, cu Partidul, într-o asemenea măsură, încât el este capabil de efortul necesar pentru a se desprinde de propriile opinii și convingeri, putând în mod sincer să fie de acord cu Partidul – aceasta este proba la care este supus un adevărat bolșevic. El nu concepe viața în afara rândurilor Partidului și este gata să creadă că negrul este alb și albul este negru, dacă așa îi cere Partidul”⁷¹, sau atitudinea unui alt acuzat, care a furnizat numele a peste o sută cincizeci de membri de partid considerați potrivnici, pe motivul că „trebuie să predăm armele. Trebuie să ne întoarcem la partid în genunchi”⁷².

Mărturisirea constantă de către acuzați a păcatelor lor politice, faptul că recunoșteau că Stalin avea, în cele din urmă, dreptate, i-au făcut să accepte să se înjosească, pentru a rămâne sau a se întoarce în partid. Faptul că, în decursul anchetei, li s-a promis grațierea, i-a făcut să creadă că, atunci când politica lui Stalin va intra în impas, ei vor fi alternativa la conducerea partidului. Însă, prin cedările pe care le făcuseră de-a lungul timpului, ei contribuiseră la ascensiunea lui Stalin ca unic deținător al puterii în cadrul partidului, iar acum erau schilodiți de o loialitate abstractă⁷³. Chiar și un adept al lui Troțki declara că, în anii ascensiunii lui Stalin la putere, loialitatea față de acesta „se baza, în principal, pe convingerea că nu avea cine să îi ia locul, că orice schimbare a conducerii ar fi fost extrem de periculoasă și că țara trebuia să meargă în continuare pe același drum, pentru că oprirea în acel moment sau retragerea ar fi însemnat să pierdem totul”⁷⁴. Buharin, care îl considera pe Stalin un nou Genghis-Han, influențat de una din scrierile lui Tolstoi, *Genghis-Han cu telegraf*⁷⁵, în care scriitorul prevedea apariția unei tiranii bazată pe dezvoltarea tehnicii, afirma că, „nu în el avem noi încredere, ci în omul în care Partidul și-a pus încrederea. Este o întâmplare faptul că el a devenit un fel de simbol al Partidului”⁷⁶. De la mijlocul anilor '20, însă, Stalin era cel care personifica partidul, iar în cazul în care se dorea ca partidul să se identifice în mod real cu această personificare a sa trebuia eliminat elementul critic și concurențial din interiorul său⁷⁷.

Cele câteva pagini ale „depoziției” lui Buharin sunt mai valoroase decât multe din lucrările lui Lenin, pentru că scot în evidență tragedia întregii aventuri bolșevice, dezvăluindu-ne un om deosebit de inteligent, dar care s-a dedicat, la fel ca foarte mulți membri de partid, unei idei utopice⁷⁸. Deși l-a înfruntat pe Vișinski în ultima sa depoziție, remarcând că „mărturisirea acuzatului este un principiu medieval al jurisprudenței”⁷⁹, a admis, în final, că este „în mod obiectiv un dușman al patriei socialiste și al proletariatului internațional”⁸⁰ și a văzut în ideea politică a unei epurări generale, așa cum o numește în ultima sa scrisoare către Stalin, ceva „măreț și

⁷¹ Robert Conquest, *op. cit.*, p. 143.

⁷² *Ibidem*, p. 147.

⁷³ *Ibidem*, p. 141.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 45.

⁷⁵ Boris Souvarine, *Stalin. Studiu istoric al bolșevismului*, Humanitas, București, 1999, p. 590.

⁷⁶ Robert Conquest, *op. cit.*, p. 141.

⁷⁷ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 216.

⁷⁸ Dmitri Volkogonov, *op. cit.*, p. 327.

⁷⁹ *Le procès...*, p. 815.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 816.

cutezător”⁸¹. Prin această atitudine, Buharin, așa cum observa Paul Ricoeur, se înfățișa ca un marxist care nu era preocupat să stabilească un etalon al binelui și al răului, a crimei și a trădării, dar care, la fel ca și judecătorii săi, căuta în logica istoriei sensul actelor sale. În mod obiectiv, el se declara vinovat, deoarece istoria a demonstrat că direcția pe care Stalin angajase Partidul era cea bună; ca atare, Istoria îl declarase vinovat⁸². Asupra acestei idei s-a aplecat mai înainte Koestler, personajul cărții sale declarând: „Recunosc că sunt vinovat pentru că n-am înțeles obligativitatea fatală care se ascundea în spatele politicii guvernului și pentru că, din această cauză, am împărtășit vederile opoziției. Mă recunosc vinovat pentru că m-am lăsat condus de impulsuri sentimentale și, făcând aceasta, am intrat în contradicție cu necesitatea istorică. Mi-am aplecat urechea la bocetele celor jertfiți și, astfel, am fost surd în fața argumentelor care dovedeau necesitatea jertfirii lor. Recunosc că sunt vinovat pentru că am pus problema vinovăției și a nevinovăției mai presus decât cea a utilității și a influențelor dăunătoare. În sfârșit, recunosc că sunt vinovat pentru că am așezat ideea de om mai presus decât ideea de umanitate”⁸³. Koestler pune astfel în evidență frământările care i-au cuprins pe foarte mulți membri de partid, care își explicau rătăcirile și faptul că nu erau pătrunși de disciplina de partid, de statutul partidului și de educația comunistă, prin influențele străine cu care veniseră în partid, care îi determinau să practice un marxism cu tendințe critice. Autorul *Scrisorii unui vechi bolșevic*, care făcuse multă vâlvă în epocă, se aprecia corect pe sine și pe cei ca el, atunci când scria: „Fără să vrem, gândim într-o direcție care este critică față de orânduirea existentă; căutăm pretutindeni părțile slabe. Pe scurt, suntem cu toții critici, distructivi, nu suntem forțe constructive. E imposibil să se construiască ceva cu un asemenea material uman, cu critici și cu sceptici”⁸⁴.

A rezultat astfel o birocrație mereu pregătită să execute ordinele primite, realizându-se astfel ceea ce Troțki anticipase, și anume că „ascultarea a devenit principala virtute a bolșevicului. Sub steagul luptei împotriva opoziției s-a început înlocuirea revoluționarilor prin funcționari”. Pentru Stalin, arăta Troțki, „partidul nu avea valoare decât ca o bază ascultătoare a birourilor”⁸⁵.

Această nouă configurație a partidului s-a bazat însă pe niște realități imposibil de ignorat. Astfel, la Congresul Sovietelor din 1936, s-a constatat că 43% din populație se născuse după revoluție și, prin urmare, nu avea despre trecut decât noțiuni teoretice. Din acești „oameni fără biografie”, proveniți din tânăra generație lăcomă, nerăbdătoare și brutală, se vor selecta noile cadre ale partidului⁸⁶. „Faptul că nici măcar o foarte bună cunoaștere a marxismului și leninismului nu mai constituia nici un fel de ghid pentru comportarea politică – că, dimpotrivă, se putea urma linia partidului numai dacă se repeta în fiecare dimineață ceea ce Stalin anunțase în noaptea de dinainte – a avut, în mod natural, ca rezultat crearea aceleiași stări de spirit, a aceleiași ascultări concentrate,

⁸¹ Martin McCauley, *op. cit.*, p. 196.

⁸² Paul Ricoeur, *Le Yogi, le Commissaire, le Prolétaire et le Prophète*, în „Autres Temps, Cahiers d'éthique sociale et politique”, nr. 76-77/2003, pp. 37-50.

⁸³ Arthur Koestler, *op. cit.*, p. 141.

⁸⁴ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 216.

⁸⁵ Lev Troțki, *op. cit.*, f. 277.

⁸⁶ Boris Souvarine, *op. cit.*, p. 515.

netulburată de nici un fel de încercare de a înțelege ce anume făcea fiecare, pe care o reprezenta ingenioasa lozincă a lui Himmler pentru SS-iștii săi: «Onoarea mea este loialitatea mea»⁸⁷. „Onoarea înseamnă să slujești fără orgoliu, fără să te cruți și până la ultima consecință”, își dădea seama și Rubașov, când a fost pus în fața unui anchetator provenit din noua generație, care „n-avea tradiții sau amintiri care s-o lege de vechea lume dispărută. Era o generație născută fără cordon ombilical. Și, totuși, avea dreptate în felul ei. Trebuie să-ți retezi cordonul ombilical, să renegi și ultima verigă care te leagă de inutilele concepții despre onoare și de ipocrita bună cuviință a vechii lumi»⁸⁸.

În acest fel, noua politică de cadre a determinat preluarea posturilor-cheie din partid și din administrație de către oameni cu un nou profil psihologic, profil ce a devenit dominant în societate, acești oameni fiind cei mai adecvați practicii totalitarismului, care îl susțineau și erau gata să-l realizeze⁸⁹. O radiografie a acestui nou tip uman a realizat-o George Orwell în romanul *1984*, în care personajul principal, Winston Smith, întâlnește un membru-model al partidului totalitar al ipoteticii Anglii a anului 1984: „Winston avu un sentiment bizar, anume că individul nu era om, ci un fel de duplicat, un manechin la care nu creierul vorbea, ci laringele. Ceea ce ieșea din el erau cuvinte, dar nu vorbire în adevăratul sens al termenului, era un zgomot scos în stare de inconștiență, ca măcănițul unei rațe»⁹⁰.

Condamnarea lui Buharin și a curentului reprezentat de acesta, în ultimul dintre procesele de la Moscova desfășurate în anii 1936-1938, trebuia să legitimeze, în fața Istoriei, opera lui Stalin și să determine recunoașterea acestuia ca unicul moștenitor al lui Lenin⁹¹. Însă faptul că acuzații se recunoșteau vinovați în timpul anchetei nu era de ajuns, era necesar ca această pocăință să fie repetată și în timpul procesului. În acest sens, Rubașov îl întreabă pe anchetatorul său „la ce poate sluji Partidului faptul că membrii săi trebuie să meargă de-a bușilea prin țărână în văzul lumii întregi»⁹². Acest ritual al pocăinței, la care dictatorul i-a supus pe adversarii săi, nu avea nimic de-a face cu principiile enunțate de Machiavelli. Încă din timpul lui Lenin, bolșevismul nu putea fi asimilat unui tip de machiavelism. „În timp ce Principele este lucid și cunoaște adevărul, Lenin, orbit de ideologie, nu percepe decât un adevăr falsificat»⁹³. La Stalin, rațiunea de stat era subordonată realizării ideologiei, a delirului triumfător, al unui machiavelism de masă⁹⁴. Trebuie amintit, de asemenea, rolul și locul violenței în teoria guvernării. Machiavelli afirma că „cruzimea e bine întrebuițată (dacă se poate spune «bine» despre «rău»), când e comisă o singură dată, din nevoia de a-ți asigura puterea, când nu stăruie în aplicarea ei, ci când o preschimbi, pe cât cu puțință, în mai multe fapte folositoare

⁸⁷ Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 428.

⁸⁸ Arthur Koestler, *op. cit.*, p. 174.

⁸⁹ V. Gozman, A. Etkind, *De la cultul puterii la puterea oamenilor. Psihologia conștiinței politice*, Editura Anima, București, 1990, p. 30.

⁹⁰ George Orwell, *O mie nouă sute optzeci și patru*, Editura Univers, București, 1994, p. 50. A se vedea și Luminița Hrițcu, *Rădăcini occidentale pentru reeducarea comunistă?*, în „Arhivele Securității”, Editura Nemira, 2004, p. 190.

⁹¹ Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice...*, p. 76.

⁹² Arthur Koestler, *op. cit.*, p. 174.

⁹³ Alain Besançon, *op. cit.*, p. 265.

⁹⁴ François Furet, *op. cit.*, p. 207; Martin Malia, *op. cit.*, p. 352.

supușilor tăi. În schimb, sunt rău folosite cruzimile care, dacă la început sunt puține, cu vremea, în loc să dispară, se înmulțesc⁹⁵. În perioada postbelică a terorii, „violențele prost înfăptuite” ale lui Stalin „au crescut, în loc să scadă cu timpul”⁹⁶. Această violență nu amintea nici de practicile suveranilor, pentru care, așa cum observa Foucault, pedeapsa era și o modalitate de realizare a unei răzbunări, deopotrivă personale și publice, dat fiind că forța fizico-politică a suveranului era, într-un fel, prezentă în lege⁹⁷. Cu toate că Stalin recunoștea că „să-ți alegi victima, să-ți pregătești pe îndelete lovitura, să-ți potolești setea nespusă de răzbunare și pe urmă să te duci să te culci. Nu există nimic mai plăcut pe lumea asta”⁹⁸, ritualul la care i-a supus pe oponenții săi decurgea din ceea ce bolșevicii numeau necesitatea istorică; persoana supusă judecății partidului trebuia să-și recunoască crima, indiferent dacă a săvârșit-o sau nu, acest act devenind rațiunea necesară a propriei sale condamnări, îndeplinind astfel, concomitent, rolurile de inculpat, de acuzator, de apărător, de martor cheie și de condamnat⁹⁹. „Mărturisind, el onorează puterea absolută a celui care, sub masca împrumutată de bun comunist sau de vechi bolșevic, a știut să ghicească trăsăturile și să intre în adâncurile sufletului unui dușman al puterii sovietice. Acuzatul, cu propriile sale cuvinte, se nimicește într-o lume complet transparentă, în care viața sa este oferită ca un sacrificiu omniscienței și omnipotenței conducătorului. El se nimicește într-un Celălalt paranoic”¹⁰⁰.

Acest ritual ținea însă și de țelurile propagandistice urmărite de regim, și anume de a reafirma cu strălucire unitatea care exista între popor și conducător, deoarece, nici un regim, oricât de mult ar folosi teroarea ca mijloc de guvernare, nu se poate baza numai pe aceasta, ci trebuie să aibă în vedere particularitățile psihologice ale cetățenilor. Stabilitatea internă a sistemului era asigurată de concordanța conștiinței maselor cu particularitățile fundamentale ale organizării societății¹⁰¹, iar modul în care puterea politică a reușit să construiască o nouă identitate socială, în care tehnicile de manipulare, controlul opiniei publice și propaganda politică au jucat un rol deosebit de important, nu trebuie trecut cu vederea. După cum afirma Rubașov, „este necesar să îndesăm în capul maselor fiecare propoziție prin repetare și simplificare. Ceea ce este prezentat drept just trebuie să strălucească precum aurul; ceea ce este prezentat drept nejust trebuie să fie negru ca smoala. Pentru consumul maselor, procesele politice trebuie să fie colorate ca figurinele de turtă dulce de la târg”¹⁰².

⁹⁵ Nicolo Machiavelli, *Principele*, Editura Minerva, București, 1995, p. 46.

⁹⁶ Agnes Heller, Ferenc Fehér, *De la Yalta la Glasnost. Dezmembrarea imperiului lui Stalin*, Editura de Vest, Timișoara, 1993, p. 166. Un precept al guvernării, pe care Stalin l-a preluat de la Machiavelli, a fost acela că nimeni nu își poate consolida puterea alături de cei care l-au ajutat să o dobândească. În acest sens, Stalin a dizolvat, în mai 1935, Societatea vechilor bolșevici și Societatea deținuților politici, deoarece aminteau prea mult de Revoluția din octombrie (Michel Heller, Aleksandr Nekrich, *L'utopie au pouvoir. Histoire de l'U.R.S.S. de 1917 à nos jours*, Calman-Lévy, Paris, 1985, p. 231).

⁹⁷ Michel Foucault, *op. cit.*, p. 92.

⁹⁸ Cit. în Boris Souvarine, *op. cit.*, p. 522.

⁹⁹ Pavel Câmpăanu, *op. cit.*, p. 176.

¹⁰⁰ Dominique Colas, *op. cit.*, p. 331.

¹⁰¹ V. Gozman, A. Etkind, *op. cit.*, p. 7.

¹⁰² Arthur Koestler, *op. cit.*, p. 174.

Opinia publică fusese pregătită încă de la începutul regimului cu genul acesta de manifestări, care anunțau dispariția „omului cu suflet individual” și apariția „omului colectiv, a masei organizate”¹⁰³. În 1922, a fost organizat primul dintre marile procese publice, împotriva a 22 de socialiști-revoluționari, adversari ai bolșevicilor, și un mare număr de copii au fost aduși pentru a striga, în fața clădirii tribunalului: „Moarte socialist-revoluționarilor, moarte dușmanilor poporului”¹⁰⁴. De asemenea, agitatea pericolului extern și a străinului slujea drept liant pentru unirea tuturor membrilor societății, făcând din această amenințare, uneori supralicitată, un element esențial al existenței regimului, stabilitatea regimului totalitar depinzând în bună măsură de izolarea în care ținea lumea fictivă auto-creată în raport cu lumea exterioară¹⁰⁵. La paradele pentru sărbătorirea zilei de 1 mai, de pildă, erau aduse păpuși enorme, închipuind personalități politice din Occident, iar „mulțimea tropăie și strigă «ural», apoi, stăpânită de instincte și spirit de ostilitate, se repede cu furie la păpușile care închipuie inamicii «omului colectiv» și le sfâșie în râgete de fiare”¹⁰⁶.

Chiar și piesele de teatru mizau pe vulgarizarea personajelor, fiind exploatare sentimentele xenofobe și invidia, publicul fiind stimulat să-și exprime deschis resentimentele, care apoi erau idealizate ca expresii ale conștiinței de clasă. O asemenea piesă de teatru a fost *Mă auzi, Moscova?*, scrisă de S. Tretiakov în 1924 și pusă în scenă de viitorul cineast Serghei Eisenstein, piesa stârnind un val de entuziasm în rândul spectatorilor: „Actele al doilea și al treilea creau în public tensiunea necesară, conducând la explozia din actul al patrulea, în care muncitorii germani devastau tribuna fasciștilor. Spectatorii se ridicaseră în picioare. Se auzeau strigăte de «Acolo, acolo! Uite, contele fugi! Puneți mâna pe el!». Un student de la o universitate muncitorească, un adevărat uriaș, arăta spre cocotă, strigând: «Ce vă tot codiți? Înșfăcați-o!» și însoțindu-și îndemnul cu o înjurătură succulentă. După ce «cocota» a fost omorâtă și scoasă de pe scenă, studentul a mai înjurat o dată, satisfăcut, apoi a adăugat: «A primit ce merita!». Cuvintele răsunaseră atât de convingător, încât o doamnă în haină de blană, așezată alături, s-a pierdut cu firea, sărind în picioare și țipând speriată: «Dumnezeule! Ce se petrece aici? Ne vor omori și pe noi», după care s-a năpustit spre ieșire. Cu fiecare fascist ucis, aplauzele și strigătele se înteteau. Au existat relatări că un militar de pe unul din ultimele rânduri și-a scos revolverul și l-a îndreptat spre cocotă, dar vecinii au reușit să-l liniștească. Entuziasmul îi cuprinsese chiar și pe actori. Personaje din mulțimea aflată în fața tribunei, simpli figuranți, nemaiputându-se stăpâni, s-au alăturat muncitorilor, care îi atacau pe fasciști, trebuind să fie trași de picioare spre a fi opriți”¹⁰⁷.

Data fiind convertirea sau, mai bine zis, conformismul care se manifesta la nivelul întregii societăți, opinia publică din Uniunea Sovietică s-a arătat satisfăcută. Campania de instigare la ură dusă prin intermediul presei a fost urmată, pretutindeni în țară, de adunări populare, care adoptaseră rezoluții, în care cerea pedeapsa cu moartea

¹⁰³ Dr. Iosif I. Gabrea, *Educația și învățământul în Rusia sovietică*, Editura Librăria „Universala”, București, 1929, p. 44.

¹⁰⁴ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 328.

¹⁰⁵ Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 568.

¹⁰⁶ Dr. Iosif I. Gabrea, *op. cit.*, p. 49.

¹⁰⁷ Richard Pipes, *op. cit.*, p. 295.

pentru acești trădători¹⁰⁸. Nici o altă impresie nu și-a pus mai pregnant amprenta asupra omului simplu decât faptul, desprins din mărturisirile acuzaților, că fasciștii germani erau pregătiți de agresiune și că dispuneau de numeroase ajutoare în partid și în armată¹⁰⁹. Pentru faptul că au demascât complotul, scenariu esențial al ideologiei staliniste, procesele au avut și un rol pedagogic, fiind adevărate mecanisme de profilaxie socială¹¹⁰.

În Occident, opinia publică a manifestat îndoieli; era cu adevărat verosimil ca acești vechi bolșevici, verificați în atâtea situații, să fi devenit teroriști și asasini, pentru a lovi în propriul partid și în propriul regim? Și dacă da, ce sau cine anume îi determinase să mărturisească aceste crime, autoacuzându-se? Chiar și unii ziariști cu convingeri de stânga, cum a fost Geo Bogza, și-au exprimat opinia că adevărata cauză a proceselor de la Moscova rezidă în faptul că „dictatorii se uzează la urma urmei și ei, ca oricare om sau ca oricare mașină. Dar nu admit să fie înlocuiți. De aici vin toate convulsiile”¹¹¹. Socialistul austriac Friedrich Adler a fost primul care a comparat procesele de la Moscova cu cele ale vrăjitoarelor din Evul Mediu¹¹², iar George Orwell al cărui roman, 1984, a fost, cu timpul, privat de contextul în care a fost conceput și redus la dimensiunea unei mașini de război anticomuniste, ignorându-se faptul că lupta antitotalitară a scriitorului a fost dusă în numele ideii socialiste¹¹³, i-a urmat exemplul.

Cu toate că au existat asemenea îndoieli, opinia dominantă a observatorilor occidentali a fost aceea că declarațiile acuzaților erau plauzibile, iar juriști englezi renumiți au apreciat că procedura judecătorească era una corectă¹¹⁴. Ambasadorul american la Moscova, Joseph Davies a afirmat, respingând ideea existenței unei regii a proceselor, că, pentru a inventa asemenea puneri în scenă, era nevoie de un om cu o capacitate de a dramatiza asemănătoare lui Shakeaspeare¹¹⁵. Intelectualii antifasciști, cum a fost cazul lui Thomas Mann, Lion Feuchtwanger, Upton Sinclair, Theodore Dreiser, Nathanael West, Johannes Becher, au scris cuvinte de apreciere asupra derulării proceselor¹¹⁶. Această atitudine se vroia a fi una progresistă; orbiți de propaganda regimului, ei se autoiluzionau că aveau o concepție optimistă asupra istoriei, deoarece cine lupta împotriva lui Hitler o făcea pentru drepturi și libertăți, în sensul emancipării oamenilor¹¹⁷.

A existat și o altă viziune, prezentă la stânga franceză, care căuta să explice procesele de la Moscova prin precedentele pe care acestea le aveau în Revoluția franceză. „De ce, mă rog, ceea ce a fost adevărat în 1793 ar deveni o calomnie odioasă

¹⁰⁸ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 210.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 217.

¹¹⁰ Annie Kriegel, *Les grands procès dans les systèmes communistes. La Pédagogie infernale*, Gallimard, Paris, 1972, p. 160.

¹¹¹ Geo Bogza, *Măine în zori cei 13 fruntași bolșevici vor fi împușcați la zid!*, în „Timpul”, nr. 1104/2 februarie 1937, în ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11178, f. 235.

¹¹² Jean Elleinstein, *op. cit.*, p. 217.

¹¹³ Simon Leys, *Orwell ou l'horreur de la politique*, Collection Savoir, Herman, Paris, 1984, p. 2.

¹¹⁴ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 210.

¹¹⁵ Jean Elleinstein, *op. cit.*, p. 218.

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 217.

¹¹⁷ François Furet, *op. cit.*, p. 297.

în 1937? Nu credeți că puterile fasciste au față de prima Republică a muncitorilor și țăranilor o ură la fel de feroce ca aceea a statelor feudale față de Revoluția franceză”?, scria istoricul comunist Jean Bruhat¹¹⁸.

Ceea ce nu erau dispuși să observe comuniștii francezi, subjugăți de ideea unei similitudini între cele două evenimente, deși, departe de a fi o repetare, Octombrie 1917 era o noutate absolută, sau de a prezenta teroarea declanșată de Stalin în rândurile partidului bolșevic în numele luptei comploturilor contrarevoluționare, cu lichidarea partizanilor lui Danton¹¹⁹, era tocmai teatralitatea acestor procese, care reprezintă cheia înțelegerii Marii Terori declanșată de Stalin. Așa cum observa Rubașov, „Deci asta vă este scopul; eu să fiu diavolul în spectacolul vostru de marionete – să urlu, să scrâșnesc din dinți și să scot limba – și asta de bună voie. Danton și prietenii lui au fost scutiți măcar de asta”¹²⁰.

Ceea ce frapează cel mai mult în propaganda legată de aceste procese este virulența limbajului folosit. În cuvântul de închidere la procesul din martie 1938, ultimul din seria proceselor-spectacol de la Moscova, după ce a cerut, cu două excepții, pedeapsa cu moartea pentru acuzați, Vișinski a declarat: „Întregul popor, tineri și vârstnici, așteaptă și cere un singur lucru: trădătorii și spionii care au vândut patria noastră inamicului trebuie împușcați ca niște câini turbați! Poporul nostru cere un lucru: zdrobirea reptilelor afurite! Va trece timpul. Peste mormintele odioșilor trădători vor crește buruienile și ciulinii... Pe drumul curățat de ultimele ticăloșii și gunoaie ale trecutului, noi, poporul nostru, în frunte cu iubitul nostru conducător și învățător, marele Stalin, vom păși ca și până acum, înainte, mereu înainte, spre comunism!”¹²¹.

Violența limbajului, faptul că victimele erau obligate să-și mărturisească crimele, grija regimului ca ele să fie repetate în cadrul proceselor-spectacol, incriminările, auto-incriminările și pocăința publică, toate acestea trebuiau să demonstreze populației existența unui vast complot, care a cuprins toate straturile societății și, în consecință, să îndemne la vigilență sporită. Însă toată această teatralitate a proceselor nu avea loc doar din rațiuni propagandistice, deoarece același limbaj și ritual se păstrau și în spatele ușilor închise din birourile anchetatorilor, deși nu toate aceste mărturii erau făcute publice. Din aceste considerente, era deosebit de comod pentru anchetatori să înregistreze asemenea mărturii, fără a-i mai trece pe cei arestați prin teatralitatea unei astfel de proceduri.

La aceste întrebări a încercat să ofere unele posibile răspunsuri școala occidentală de sovietologie. Astfel, Robert Conquest, pe baza versiunilor care circulau în închisori, a explicat această anomalie prin dorința ipocrită a anchetatorilor de a păstra aparențele, întrucât absența mărturisirilor ar fi îngreunat considerabil găsirea altor inculpați.

O altă explicație ținea de faptul că sistemul bazat pe mărturisiri era mai ușor de transformat într-un stereotip al întregii desfășurări a anchetelor decât metodele mai temeinice, bazate pe înscenare. În fine, ultima explicație formulată de istoricul american

¹¹⁸ Cit. în *Ibidem*, p. 256.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 82.

¹²⁰ Arthur Koestler, *op. cit.*, p. 174.

¹²¹ *Le procès...*, p. 739.

avea în vedere faptul că, o dată cu încetățenirea principiului mărturisirilor în cadrul proceselor publice, abandonarea acestuia în cazul acuzațiilor mai puțin importanți ar fi fost considerată, implicit, în practica poliției politice, o critică la adresa proceselor, deoarece se stabilise că cel mai bun rezultat ce putea fi obținut în cadrul acestor procese era mărturisirea din partea acuzaților. În rândul anchetatorilor se încetățenise ideea că cei care obțineau mărturisiri erau considerați buni profesioniști, iar cei care nu erau priviți astfel se puteau aștepta la o viață scurtă¹²².

Un alt posibil răspuns a oferit istoricul Martin Malia. Pentru a lămuri această aparentă absurditate, Malia a adus în discuție practicile naziștilor, care se mulțumeau să-și zdrobească adversarii, fără să fie preocupați în mod deosebit de smulgerea mărturisirilor. Făcând acest lucru, ideologia nazistă demonstra că se baza numai pe folosirea violenței și a forței. Ideologia sovietică era mai complexă; cu toate că proclama violența luptei de clasă, era subordonată progresului umanității. Comunismul se dorea, așadar, o replică, o variantă a modernității, iar simpla referire la folosirea forței nu mai era de ajuns. Era, deci, inevitabil ca acești „dușmani ai poporului” să-și mărturisească „acțiunile criminale”, iar eliminarea lor să li se pară un lucru firesc.

Acesta este sensul declarațiilor lui Vișinski împotriva acelor „câini turbați” din timpul proceselor publice și a nenumăratelor avertismente din presa sovietică împotriva imensului complot a celor care doreau „restaurarea capitalismului”. Dar de ce – continua să se întrebe Malia – același limbaj era folosit și de către anchetatori, cu toate că ei știau la fel de bine ca și victimele că totul nu era decât o născocire? În opinia autorului, absurditatea acestui exercițiu nu era lipsită de sens; țelul urmărit era atât compromiterea, cât și asocierea populației la obiectivele ideologice ale regimului. Victimele „celei de a doua revoluții” realizată de Stalin erau obligate, așadar, de a se face complicități proprii lor pierderi, precum și de a absolvi regimul și de a-i celebra victoria. Chiar dacă „mărturisirile” nu erau făcute publice, existența lor era cunoscută în cadrul partidului, iar Stalin aștepta de la fiecare membru confirmarea existenței complotului; nu era necesar să crezi, ci trebuia numai să dai impresia că ești convins de „uneltirile contra URSS”¹²³.

Pentru a obține asocierea populației, punerea în scenă a acestor procese nu era suficientă, fiind necesară și îndoctrinarea acesteia. Situația de îndoctrinare modifica fundamental câmpul relației cognitive; adevărul nu era exclus, dar își pierde reperele și criteriile și era reinterpretat din perspectiva doctrinei „valabile”¹²⁴. În acest sens, *Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice*, devenit „Biblia comunistă”, și care a fost un text pedagogic excelent, în pofida minciunilor conținute și a limitelor intelectuale¹²⁵, i-a învățat pe cursanții de toate felurile și treptele (membrii de partid, militari, studenți etc.) că Uniunea Sovietică era înconjurată de inamici interni și externi,

¹²² Robert Conquest, *op. cit.*, p. 164.

¹²³ Martin Malia, *op. cit.*, p. 349.

¹²⁴ Mariana Momanu, *Educație și ideologie. O analiză pedagogică a sistemului totalitar comunist*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, p. 45.

¹²⁵ Eric Hobsbawn, *op. cit.*, p. 451.

fapt demonstrat prin procesele care au avut loc, „dușmanii poporului” fiind etichetați cu aceleași epitete ca cele folosite de Vișinski¹²⁶.

Dominația totalitară distrugea, deopotrivă, și viața privată a propriilor cetățeni. Conceptul de spațiu public a căpătat noi semnificații odată cu contribuțiile lui Jürgen Habermas, în care filozoful german analiza „procesul în cursul căruia publicul, constituit din indivizi care își folosesc rațiunea, își apropiază sfera publică aflată sub controlul autorității și o transformă într-o sferă în care critica se exercită împotriva puterii statului”¹²⁷.

Nimic din toate acestea nu se întâmpla în Uniunea Sovietică. Încă din timpul ascensiunii sale, Stalin atrăgea atenția că „există oameni care au limba pentru a o stăpâni și a o conduce ei, există și oameni care sunt stăpâniți de propria limbă și se lasă conduși de ea. Un om care are limbă, nu pentru a și-o conduce el, ci pentru a se lăsa stăpânit de propria lui limbă, nu va fi în stare să știe când și ce anume va flecări limba lui”¹²⁸. În anii Marii Terori, „spaima de spiono-manie reducea toate discuțiile la un model oficial, știut cu anticipație. Loialitatea ostentativă și afișată descuraja orice tentativă de conversație”¹²⁹. Epurările și instituționalizarea terorii au dus la pulverizarea societății civile și cvasi-atomizarea populației de către partid. În fața Partidului-stat nu a mai existat de acum încolo decât o societate fantomatică, formată din indivizi izolați, descurajați din cauza fricii de a se asocia între ei. Unul din primii scriitori ruși care au descris această lume nouă a fost Osip Mandelștam, într-o poezie despre Stalin, pentru care a și fost trimis în Gulag: „Viețuim, dar sub noi țara tace mormânt,/ Când vorbim, nu se aude măcar un cuvânt,/ Iar când vorbele par să se închege puțin/ Pomenesc de munteanul urcat în Kremlin”¹³⁰. Este adevărat, Uniunea Sovietică a acelor ani a rămas o țară a construcției și a patosului constructiv¹³¹, unde milioane de oameni se distrau fericiți, fără griji, pentru a fi în concordanță cu ideologia care proclamase „că viața a devenit mai bună, viața a devenit mai veselă”. Însă permanentul accent pus pe masele

¹²⁶ „Procese arată că aceste lepădături ale genului omenesc, Troțki, Zinoviev și Kamenev, împreună cu dușmanii poporului, puseseră la cale un complot împotriva lui Lenin, împotriva partidului, împotriva Statului Sovietic, încă din primele zile ale Revoluției Socialiste din Octombrie. Încercările provocatoare de a face să eșueze pacea de la Brest-Litovsk, la începutul anului 1918; (...) trădarea secretelor de stat și transmiterea diferitelor informații serviciilor străine de spionaj; asasinarea mișlească a lui Kirov; sabotaj, diversiuni, explozii; (...) toate aceste crime și altele asemănătoare fuseseră săvârșite în decurs de 20 de ani – precum s-a dovedit ulterior – cu concursul sau sub conducerea lui Troțki, Zinoviev, Kamenev, Buharin, Rikov și a acoliților lor, din ordinul serviciilor de spionaj burgheze din străinătate”. (*Istoria Partidului Comunist Bolșevic al Uniunii Sovietice. Curs scurt*, Editura Partidului Muncitoresc Român, București, 1948, pp. 460-461. Acest manual a fost redactat de o comisie a CC al PC(b) al URSS și aprobat de CC al PC(b), Stalin fiind cel care a stabilit versiunea finală).

¹²⁷ *Apud*, Isabelle Pailliat (coord.), *Spațiul public și comunicarea*, Polirom, Iași, 2002, p. 9.

¹²⁸ *Cuvântare la Conferința a XIII-a a PC(b) din Rusia - 1924* (AMR, fond Microfilme, rola AS1-2030, c. 611).

¹²⁹ Boris Pasternak, *Le Docteur Jivago*, Éditions Gallimard, Paris, 1958, p. 151.

¹³⁰ Martin Malia, *op. cit.*, p. 350; Jean Elleinstein, *op. cit.*, pp. 232-233; Robert Service, *Stalin. A biography*, Pan Books, London, 2004, p. 306.

¹³¹ Ernst Nolte, *op. cit.*, p. 215.

de oameni, de la participarea la manifestările politice și până la petrecerea timpului liber, care trebuiau să aibă loc în colectiv, a determinat dispariția răspunderii personale și înlocuirea acesteia cu cea colectivă. Personalitatea individului s-a dizolvat în colectiv¹³². Dominația totalitară se baza pe singurătate, care nu însemna solitudine, deoarece aceasta din urmă cerea să fie singură, în vreme ce singurătatea se arăta cel mai categoric în tovărășie cu alții¹³³. Scriitorul Arkadi Gaidar, care a fost internat în 1938 într-un spital pentru bolnavi psihici, i-a scris o scrisoare prietenului său, scriitorul Ruvim Fraerman, fiind astfel una din percepțiile cele mai realiste a faptului că populația se supunea puterii exclusiv dintr-o necesitate fizică: „Mă îngrijorează un gând – mă simt distrus...câteodată trec pe lângă adevăr, parcă nu-l observ...altă dată...adevărul mi-e pe limbă...îmi vine să-i dau glas, dar parcă o voce interioară mă avertizează: «Păzește-te! Nu vorbi! Dacă vorbești, vei pieri!»”¹³⁴.

Pentru a putea supraviețui în această nouă situație, întreaga populație a fost constrânsă să dezvolte un fel de schizofrenie permanentă¹³⁵, care s-a manifestat în adoptarea unui dublu limbaj, ce a făcut obiectul a numeroase cercetări științifice sau opere literare. În acest sens, George Orwell a vorbit de „dubla gândire”, uimindu-și contemporanii cu informațiile deosebit de exacte despre teroarea stalinistă, deși scriitorul nu fusese niciodată în Uniunea Sovietică.

În timpul Războiului Rece, represiunea a continuat cu și mai mare înverșunare, dar teatrul Terorii s-a mutat mai la vest, deoarece pedagogia sa era indispensabilă noilor democrații populare. Lupta care se dădea acum, așa cum se sublinia într-un raport al Ambasadei RPR la Praga din noiembrie 1952, era pentru „demascarea agenturilor de spionaj imperialiste americane, engleze și franceze, precum și a celor titoiste și israelite, puse în slujba spionajului american, cât și pentru demascarea troțkismului, sionismului și francmasoneriei, ca unelte ale lagărului imperialist împotriva socialismului și a păcii”¹³⁶. Conflictul din 1948 dintre Iugoslavia și Uniunea Sovietică a contribuit la o adevărată „vânătoare de vrăjitoare” în rândul partidelor comuniste din Europa de Est. În felul acesta, epurările în rândul partidelor comuniste au fost lansate pentru a-i stârpi pe „conspiratorii ascunși”¹³⁷.

Represiunea politică din Europa de Est a folosit aceleași procedee ca în procesele de la Moscova; tortura, sugestiile și argumentele dialectice, care au dus la înfrângerea morală a acuzaților și la insuflarea sentimentului de „culpabilitate obiectivă” prin metoda amplificării unor greșeli minore, dar și a ultimului sacrificiu închinat Partidului, la care se referă Koestler în romanul său¹³⁸. Există și două mărturii în acest sens, cele ale lui Artur London și Eugen Löbl, acuzați în procesul liderului comunist cehoslovac Rudolf Slanski. London a mărturisit că, în timpul anchetei, a trăit

¹³² Edvard Radzinsky, *op. cit.*, p. 449.

¹³³ Hannah Arendt, *op. cit.*, pp. 616-617.

¹³⁴ Edvard Radzinsky, *op. cit.*, p. 449.

¹³⁵ Martin Malia, *op. cit.*, p. 351.

¹³⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13029, vol. 5, f. 1.

¹³⁷ Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 149.

¹³⁸ François Fejtő, *L'affaire Rajk, quarante ans plus tard*, în „Vingtième Siècle, Revue d'histoire”, nr. 25/ianviers-mars 1990, pp. 75-84.

sentimentul că a devenit victima propriului partid, pentru care a sacrificat tot ce avea mai bun¹³⁹, iar Löbl a fost convins că, în timpul anchetei, i se administrau droguri, pentru a-l face să mărturisească¹⁴⁰, procedeu condamnat de jurisprudența occidentală¹⁴¹. De asemenea, pe lângă virulența limbajului din timpul anchetei și procesului¹⁴², London a adus în discuție și injuriile cu caracter antisemit pe care a trebuit să le îndure, în conformitate cu logica polițienească despre lume a regimurilor staliniste, care vedeau în evreu pe cosmopolitul și sionistul mai mult sau mai puțin compromis în diferite cazuri de spionaj¹⁴³.

În cadrul proceselor staliniste din Europa de Est, au existat și victime care și-au fabricat propriul sistem de acuzare, ajutându-și în felul acesta călăii. Unul dintre aceste cazuri a fost cel al lui Belu Zilber, martor și acuzat în procesul Pătrășcanu. Legătura lui Zilber cu Partidul și, implicit, cu organele de anchetă este una voluptuos-psihanalică¹⁴⁴: „Nu mă puteam despărți de partid, cum nu se pot unii despărți de femeia vieții lor, curvă, hoată și sperjură. A căzut la femeie, spune poporul. Marxismul practicat din tinerețe devine vițiu. Căzusem la partid. Presimțeam ce mă așteaptă, dar nu mă puteam rupe de această abstracție denumită partid. Numai cine a învățat texte marxiste pentru litaniiile ședințelor poate scăpa de abulie. La ceilalți se schimbă probabil ceva în celulele nervoase, tânjesec după partid, blestemă, dar la prima chemare uită tot răul”¹⁴⁵, existând și o naivitate declarativă de îndrăgostit în felul în care își ridică greșelile față de femeia adorată (Partidul Comunist) la rangul de orori și de culpă cosmică¹⁴⁶.

Un alt comunist român schilodit de o loialitate abstractă față de partid a fost și generalul Ion Eremia, condamnat în 1959 la 25 de ani închisoare, pentru faptul de a fi încercat să treacă peste graniță, pentru a fi publicat în străinătate, manuscrisul romanului său *Gulliver în Țara Minciunilor*, o satiră la adresa stalinismului. Când se afla în închisoare, a fost ridicat de Securitate și ținut timp de două luni în sediu acesteia, fiind nevoit să dea declarații despre unii lideri ai partidului, altele față de cele date în timpul anchetei penale. Ion Eremia, nu numai că dă curs cererii de a-și deschide sufletul în fața partidului („M-am străduit să spun adevărul numai pentru faptul că partidul a aruncat în adâncurile tragediei mele, pe care eu însumi mi-am creat-o, o rază luminoasă, spunându-mi: «Măi omule, noi tot mai credem că a rămas ceva bun în tine! Deschide-ți sufletul în fața partidului!»). Se putea să nu-l deschid? Se putea oare să nu spun adevărul?”), ci alege

¹³⁹ Artur London, *L'aveu. Dans l'engrenage de procès de Prague*, Gallimard, Paris, 1968, p. 116.

¹⁴⁰ Eugen Löbl, *Procès a Prague. Un survivant du procès Slansky parle...*, Éditions Stock, Paris, 1969, p. 27.

¹⁴¹ A se vedea, în acest sens, *L'aveu dans la procédure pénale*, în „Revue internationale de droit comparé”, vol. 3, nr. 3/juillet-septembre 1951, pp. 516-541.

¹⁴² Astfel, la fel ca în procesele de la Moscova și în cele din Europa de Est, s-a cerut în tiradele procurorilor acuzatori pedeapsa cu moartea pentru „câinii turbați”, deosebirea constând în faptul că aceasta urma să aibă loc prin spânzurare și nu prin împușcare (François Fejtő, *op. cit.*, p. 80).

¹⁴³ Artur London, *op. cit.*, p. 218.

¹⁴⁴ Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conștiința românească. Memorialistica și literatura închisorilor și lagărelor comuniste. Eseu de mentalitate*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Polirom, Iași, 2005, p. 138.

¹⁴⁵ Andrei Șerbulescu (Belu Zilber), *Monarhia de drept dialectic*, Humanitas, București, 1991, p. 45.

¹⁴⁶ Ruxandra Cesereanu, *op. cit.*, p. 139.

calea întoarcerii în genunchi la partidul împotriva căruia se ridicase („Îmi este rușine de mine, pentru faptul că m-am ridicat împotriva acelui partid care mie mi-a dat totul, iar eu lui nimic, care mi-a dat încredere, viață îmbelșugată, ranguri, care pe mine m-a răsfățat chiar, iar eu am lovit în el pe la spate, am aruncat cu noroi și am uneltit împotriva lui”)¹⁴⁷.

În explicarea capitulării sale în fața partidului trebuie să ținem cont, în mod evident, de situația sa din acel moment, aceea de condamnat fără speranța de a mai supraviețui eliberării. Există însă și o altă explicație a acestei capitulări, care ține de mistica de partid; speranța de a fi reprimat în partid după ce fusese exclus, simțământ pe care îl încearcă și după eliberarea din închisoare, dar, mai ales, credința în moralitatea absolută și a adevărului absolut, pe care îl deține partidul. În ultimă instanță, totul ținea de acea formulă simplă, de necontrazis, care nu admitea altă interpretare, decât cea a acceptării sale celei mai directe, mai fatale și mai clare, și anume că, măcar din instinct de conservare, partidul însemna duplicitate¹⁴⁸.

Deși, la fel ca în procesele de la Moscova, o parte a opiniei publice din Occident s-a arătat neîncrezătoare față de aceste noi puneri în scenă, stânga franceză a avut o altă viziune asupra lucrurilor, considerând că cea mai simplă explicație a faptului că acuzații au mărturisit este aceea că ei sunt vinovați. În fața acestui raționament apăsător totuși o nedumerire: admitând că sunt vinovați, pare totuși surprinzător că acuzații mărturisesc. Însă această îndoială a fost spulberată repede în fața unui alt raționament; ar fi fost cu atât mai surprinzător să li se facă un proces dacă nu ar fi mărturisit, iar faptul de a mărturisi nu e ceva excepțional, deoarece 95% dintre criminali mărturisesc, dacă li se pun în față dovezi și mărturii irefutabile; excepțional este tocmai refuzul de a mărturisi¹⁴⁹. Există, de asemenea, și comparația cu revoluția franceză. Julien Benda, care, într-un text mai puțin cunoscut, publicat în decembrie 1938, afirma că fascismul și comunismul sunt două tipuri diferite de totalitarism, unul rău și altul bun, deoarece, spre deosebire de fascism, în comunism există și o perspectivă a transformării sociale¹⁵⁰, a respins argumentele celor care puneau la îndoială veridicitatea procesului din Ungaria: „De ce ați vrea, dragă prietene, s-a adresat el lui François Fejtő, să vă cred mai degrabă pe dumneavoastră, decât pe Stalin? În orice revoluție există inevitabil agenți străini, indivizi infiltrați și trădători. Gândiți-vă doar la Danton sau la Mirabeau. De ce căutați să mă convingeți că Ungaria ar face excepție?”¹⁵¹.

În fața acestui delir al socialismului triumfător, populația a adoptat atitudinea păstrării tăcerii în privința propriilor convingeri, în măsura în care aceasta era posibilă. Czesław Miłosz a numit această atitudine *Ketman*, un termen preluat de la Gobineau, care a petrecut o mare parte din viață în Persia, studiind religiile și moravurile populației

¹⁴⁷ Mircea Suci, Mircea Chirițoiu, „Cazul generalului Eremia” sau despre o încercare nereușită de a-l da jos de la putere pe Gheorghiu-Dej (IV), în „Cotidianul”, nr. 242/23 februarie 1999, p. 16.

¹⁴⁸ Miron Bergmann, *Tinerețea unui comisar politic. (O jumătate de secol mai târziu)*, Editura Albatros, București, 2004, p. 86.

¹⁴⁹ Christian Duplan, Vincent Giret, *Viața în roșu. Pionierii, Varșovia, Praga, Budapesta, București, 1944-1968*, vol. I, Editura Nemira, București, 1997, p. 138.

¹⁵⁰ François Furet, *op. cit.*, p. 321.

¹⁵¹ Christian Duplan, Vincent Giret, *op. cit.*, p. 175.

locale¹⁵². Există însă și situații când tăcerea nu era suficientă, când ea putea fi interpretată drept mărturisire. Atunci, recomanda Gobineau, „nu numai că trebuie să renunțăm public la propriile păreri, dar se recomandă să folosim tot felul de tertipuri pentru a-l înșela pe adversar. Se va exprima orice mărturie de credință care să-i placă acestuia, se vor ține tot felul de ritualuri, considerate a fi dintre cele mai absurde, se vor falsifica propriile cărți, vor fi folosite orice mijloace de inducere în eroare. În felul acesta, se vor dobândi o mare mulțumire și merit că te-ai ocrotit pe tine și pe ai tăi, că nu ai expus prețioasa credință contactului dizgrațios cu necredinciosul și, în sfârșit, că, înșelându-l pe acesta și menținându-l în eroare, s-au abătut asupra lui dezonoarea și mizeria spirituală pe care le-a meritat”¹⁵³. În regimurile comuniste, această atitudine a populației a fost ilustrată cel mai convingător de Vaclav Havel într-un eseu, atunci când a vorbit despre responsabilul unei prăvălii cu zarzavaturi, care plasase în vitrină, printre cepe și morcovi, lozinca „Proletari din lumea întreagă, uniți-vă!”¹⁵⁴.

Acest triumf al Partidului-stat asupra populației a creat, fără ca regimurile comuniste să-și dea seama, premisele eșecului final. După ce s-a pus capăt proceselor spectacol, prăpastia existentă între mitul comunist și realitățile cotidiene nu a mai putut fi acoperită decât printr-o teroare permanentă, legitimată prin fantezia unei conspirații universale. În același timp însă, legitimitatea ideocratică a Partidului a fost în întregime absorbită în persoana lui Stalin, construcție care reprezenta o reușită extraordinară și fără precedent, dar care avea și punctele sale slabe, deoarece a indus în rândul populației un imobilism care a pus în discuție viitorul regimurilor comuniste¹⁵⁵.

După moartea lui Stalin, schimbările produse în URSS, cum ar fi caracterul de masă al partidului, reducerea rolului poliției politice, dispariția terorii arbitrară, au avut rolul de a asigura pentru o vreme liantul ideologiei comuniste și simbolul coeziunii puterii. Spargerea blocadei informaționale despre adevărata față a comunismului a jucat un rol important în căderea acestor regimuri. Așa cum afirma Artur London, în august 1970, „există o diferență între Praga anilor '50 și cea de astăzi. În acea perioadă acuzatul era singur, izolat. El mărturisea și o mare parte a populației credea mărturisirile sale. Astăzi, cei care apar în fața tribunalului știu ce crede opinia publică despre ei. Ei nu sunt deloc singuri”¹⁵⁶.

În procesul de transformare a condiției umane, doctrina marxistă postula că unilateralitatea și schilodirea spirituală a oamenilor nu țineau în primul rând de particularitățile individuale, ci de relațiile sociale¹⁵⁷. Preconizând schimbarea acestora prin intermediul revoluției, bolșevicii aveau, de asemenea, și o viziune a omului nou care urma să se nască. Astfel, Troțki afirma în 1924: „Omul va deveni, în fine, o ființă armonioasă. El va începe prin a controla procesele semiconștiente, apoi și pe cele

¹⁵² Czesław Miłosz, *Gândirea captivă*, Editura Humanitas, București, 1999, p. 67.

¹⁵³ *Ibidem*.

¹⁵⁴ Vaclav Havel, *Puterea celor lipsiți de putere. În memoria lui Jan Patočka*, în Idem, *Viața în adevăr*, Editura Univers, București, 1997, pp. 52-130.

¹⁵⁵ Martin Malia, *op. cit.*, p. 352.

¹⁵⁶ *Apud* Annie Kriegel, *op. cit.*, p. 186.

¹⁵⁷ Ștefan Bârsănescu (coord.), *Istoria pedagogiei. Manual pentru liceele pedagogice și institutele pedagogice de 2 ani*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, p. 214.

inconștiente ale organismului său: respirația, circulația, digestia, reproducerea, ajungând să le subordoneze în măsura dorită controlului rațiunii și voinței...Omul își va putea controla emoțiile, ridicându-și instinctele la înălțimea conștiinței, făcându-le transparente...reușind să creeze un tip biologic superior, un supraom...Omul va deveni incomparabil mai puternic, mai înțelept, mai iubit. Corpul îi va fi mai armonios, mișcărilor mai ritmice, vocea mai melodiosă. Viața va atinge forme de o teatralitate dinamică”¹⁵⁸.

Aceste mecanisme de autoreglare, autocontrol și disciplinare a ființei umane, au apărut încă din momentul în care civilizația a luat locul barbariei, nefiind nevoie pentru aceasta de o revoluție sângeroasă. Cât despre profetia lui Troțki, anume că „tipul uman mediu va ajunge la anvergura unui Aristotel, Goethe sau Marx”¹⁵⁹, aceasta nu avea cum să se realizeze într-un regim care vedea în suprimarea libertăților individuale calea prin care se putea ajunge la dezvoltarea personalității umane. Tipul uman pe care bolșevicii l-au creat a fost cel din lagărele de concentrare, „niște marionete înfiorătoare cu chipuri omenesti, care se comportă cu totul asemenea câinelui din experiența lui Pavlov, care reacționează la toate cu perfectă previzibilitate, chiar când ele merg spre propria lor moarte, și care nu fac nimic altceva decât să reacționeze. Acesta este adevăratul triumf al sistemului”¹⁶⁰. În cele din urmă, bolșevicii au eșuat în încercarea de depășire a condiției umane, deoarece au pierdut din vedere un adevăr elementar al guvernării unei societăți; niciodată autoritatea nu trebuie utilizată în scopuri ideologice¹⁶¹.

În studiul său *Eroul în istorie*, scris în 1943, filosoful american Sidney Hook făcea o distincție între liderul evenimential, sub a cărui conducere au loc transformări importante, și liderul evenimentist, care descătușează forțele istoriei și se transformă apoi în stăpânitorul și modelatorul lor¹⁶². În ceea ce privește locul și rolul lui Stalin în istorie, nici una din aceste trăsături ale personalității puse în evidență de filosoful american nu se regăsesc la liderul bolșevic. Cariera sa nu poate fi explicată decât ca o aspirație încâpățanată, neîntreruptă, către scopul utopic al societății comuniste, iar Marea Teroare prin lipsa de încredere în capacitatea sa de a evalua situațiile sau, așa cum se spunea în limbaj comunist, „de a face o analiză marxistă”, capacitate prin care se evidențiasse Lenin¹⁶³. În timpul când Stalin s-a aflat la conducerea Uniunii Sovietice, membrii nomenclaturii au fost numai niște sclavi puternici, aflați întotdeauna pe marginea prăpastiei, puterea și privilegiile lor fiind mereu umbrite de un *memento mori*. Însă, încercarea sa disperată de a împiedica birocrăția să preia puterea și să se constituie ca o clasă conducătoare osificată, așa cum avea să se întâmple mai târziu în perioada lui Brejnev, a eșuat și prin aceasta și acel proiect al modernizării pe care îl concepușe¹⁶⁴.

¹⁵⁸ Cit. în Richard Pipes, *op. cit.*, p. 36.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ Hannah Arendt, *op. cit.*, p. 590.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 367.

¹⁶² *Apud* Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *La cele mai înalte nivele*, Editura Elit, București, 1995, p. 668.

¹⁶³ Eric Hobsbawn, *op. cit.*, p. 451.

¹⁶⁴ *Ibidem*. Există mai multe abordări în studiul stalinismului, cele mai interesante fiind cele promovate de școala revizionistă. Unii reprezentanți acestei școli, cu precădere sovietologul Sheila Fitzpatrick, au respins ideea potrivit căreia instrumentul cel mai eficient care asigura

În lucrarea sa despre Stalin și fenomenul bolșevismului, Boris Souvarine, unul din adepții dezamăgiți de ideea comunistă, îl caracteriza în felul următor pe liderul bolșevic: „Trebuie să știm că poți deveni «prinț» sau prim-secretar de partid «prin ticăloșie», altfel spus, prin mijloace îndreptate împotriva poporului, să devii prinț «pe o cale ticăloasă și abominabilă», ca Agatocle din Sicilia. «Nu se poate spune că este un merit să-ți ucizi concetățenii, să-ți trădezi prietenii, să fii fără credință, fără milă, fără religie; asemenea procedee te pot duce la putere, dar nu la glorie...Bestiala lui cruzime și neomenie, ca și nenumăratele lui ticăloșii, nu-i permit să fie vestit printre personajele cele mai ilustre...». Aceste cuvinte nu-i aparțin nici lui Marx, nici lui Hegel, nici lui Freud, ci lui Machiavelli. Trebuie cu toate astea să învățăm să le citim”¹⁶⁵.

funcționarea regimului era constrângerea, concepție împărtășită de școala totalitarismului. Cercetările revizionistilor au arătat că mulți cetățeni acceptaseră și adoptaseră valorile stalinismului, în special șansele pe care le-a oferit acesta în ceea ce privește sistemul educațional, așa cum a fost cazul cu inginerii și directorii, care au devenit aliații regimului. Pe de altă parte, aceste elite, provenite din revoluția lui Stalin impusă de sus, s-au întors la valorile tradiționale rusești. Epurarea unei părți din aceste elite, precum și faptul că ele adoptaseră valorile burgheze, a însemnat o desprindere a Uniunii Sovietice de socialism? Răspunsul nu este ușor de dat, chiar și Troțki, în cele mai virulente critici ale sale, nu a calificat sistemul stalinist drept nesocialist.

O altă abordare în studiul stalinismului a fost oferită de istoricul Moshe Lewin, care considera că noul regim a fost rezultatul „degenerării” Partidului Comunist într-un organism ierarhic administrativ, care a considerat că poate folosi orice mijloc de constrângere pentru a-și atinge țelurile, dar pe măsură ce forța era folosită din ce în ce mai mult, cu atât mai confuză devenea situația. În urma colectivizării forțate și a demarării procesului de industrializare, țăranii au invadat orașele, pe care apoi le-au „ruralizat”, îndepărtând Rusia din drumul ei spre modernizare.

În fine, adepții întâietății istoriei sociale în detrimentul celei politice, printre care și Stephen Kotkin, au definit stalinismul ca pe o nouă civilizație, dovedind cât de departe au ajuns studiile sovietice față de momentul de glorie al școlii totalitarismului (A se vedea, pe larg, în Martin McCauley, *op. cit.*, p. 59).

¹⁶⁵ Boris Souvarine, *op. cit.*, p. 592.

Mária PALASIK

Mothers, wives, daughters and sisters in Hungarian society between 1945 and 1956

Mame, soții, fiice și surori în societatea maghiară dintre anii 1945 și 1956

Scopul acestui studiu este de a urmări schimbările în poziția femeii din societatea maghiară, până la 1956, în contrast cu poziția acesteia înainte de Al Doilea Război Mondial. Viața de zi cu zi a femeilor înainte de Revoluție și preocupările lor la începutul anilor cincizeci, dificultățile de aprovizionare au contribuit la tensiunile politice din toamna anului 1956. Apoi, este prezentat modul în care femeile, ca grup, au acționat în octombrie și noiembrie 1956. Poveștile individuale arată implicarea lor în timpul Revoluției, cu un frumos exemplu de solidaritate între femei, în timpul demonstrației din 4 decembrie 1956.

Etichete: femeia, societatea maghiară, viață cotidiană

Keywords: women, Hungarian society, daily life

Let us make women visible in history! Wherever their roles differ from those of men, let us distinguish them, and lift the veil – as was the expectation in the historiography of women in the 1970s first in the United States, then in Western Europe, as a consequence of the processes launched during the social movements of 1968. One consequence was that women's studies were recognized, were allowed to exist. The centres, which focused on these studies, undertook the struggle to make the discipline respectable and scholarly. In Hungary it took a lot longer; the first results came after the regime change in 1989. Biographies of outstanding women were published, as were works about institutions related to women's existence: associations, schools, unions. Monographs on the struggle for women's suffrage and related organizations, the first women politicians and significant scientists were published. Women's studies forged ahead in big strides. Historiography sensitive to gender issues became increasingly the norm.

Yet, in Hungary, the focus was on showing women's participation in areas where it was already obvious. For the time being, the research does not really cover women's role in hidden dimensions – in social resistance and opposition.

The purpose of this essay is to follow the changes in the position of women in Hungarian society before 1956, contrasted with their position prior to World War II. The daily life of women before the Revolution and their concerns in the early fifties, the difficulties in obtaining supplies, may have contributed the political tensions in the fall of 1956. Then I will examine how women, as a group, acted in October and November 1956, how their individual stories tie in with the Revolution. Next I try to classify the sentences passed after the defeat of the Revolution, especially as regards

women. I will also discuss the beautiful example of women's solidarity, the silent demonstration of December 4, 1956.

The position of women in Hungarian society and their everyday existence before the Revolution

In the decade following World War II the position of women in Hungarian society changed drastically. The process immediately after the war was to result in civic and political equality for women. They were given the right of suffrage, most institutions of higher learning and most careers opened up, the status of children born out of wedlock was regulated in law. All this was the outcome of the process of democratization and the achievement of the multiparty coalition government.

By 1949, however, a one-party system and a Stalinist type of dictatorship had prevailed, during which power was transferred to the Hungarian Workers' Party [Magyar Dolgozók Pártja – MDP] and its leader Mátyás Rákosi. Women now appeared in a new light. According to the ideology of state socialism, women were considered the equals of men, nor was this simply propaganda¹. There was a genuine attempt at emancipation: in “building socialism” women and men had to start with equal opportunities in all areas. The role model for this new ideology was the woman who stood her ground both in production and in housekeeping; the prestige of the women working outside the home was raised above the woman who merely worked in the home. Moreover the general expectation was that the woman, whether working in the home or holding a paying job, should be part of civil society, should participate in politics.

Employment and political life

The range of employment for women underwent a transformation in the aftermath of World War II. Stalinism in Hungary – as in the other socialist countries – included forced industrialization based on heavy industry for making the means of production and allowing the huge development of the arms industry, and of a forced rate of collectivization into kolhoz-like cooperatives of the smallholdings that made up most of agriculture. During this extensive industrialisation period, the government tried to solve the lack of labour force by employing women, pretending the need for emancipation rather than admitting their urgent need for workforce. In 1941, 27.3% of women were earning an income, whereas in 1956 the percentage rose to 31.5% — from 1.150 million to 1.417 million in absolute numbers. But there was significant change in job structure; while the number of women employed in agriculture (farm work) diminished, their numbers grew in industry and commerce (the service sector). By 1956 the number of women employed in areas other than agriculture exceeded those engaged in farming by 120,000. Almost one half (47.3%) of women of working age earned a living. From the early fifties the family with two wage-earners became the norm. The low wages were enough to force women to work outside the home; in the first half of the fifties, as a result of extensive industrialization, the regulations changed,

¹ See Mária Schadt, *„Fetőrekvő dolgozó nő”: nők az ötvenes években*. Pécs, Pannónia könyvek., 2003, *passim*.

sometimes prohibiting, sometimes encouraging women to engage in physical (or manual) labour (for instance, the iconic figure of the tractor driver, first the poster child then, two years later, banned from the machine). By 1953 the number of women employed in industry reached 371,000, having increased more than 3.5-fold within 3 years². Thus 35% of all those employed in industry were women.

Although the thaw following Stalin's death in 1953 put an end to the aggressive propaganda regarding the employment of women, the process could not be stopped. The government directive 2076/1956 (31 May) ordained that the council of provincial towns should take care of finding employment for women at the local level. It ordained that the men would be gradually shifted from those positions which could be performed by women or the physically challenged.

The income of women fell behind the income earned by men, by 30% on the average³.

By 1956 the ratio of women performing skilled tasks increased considerably. Large numbers became skilled or semi-skilled. The number of those enrolled in technical courses and night school increased. More than half of all students enrolled in high school in the academic years 1956-57 were girls, and 27.7% of those in higher education were women. The number of women with diplomas doubled in relation to 1949. In 1958, 6 % of the engineers, more than 20% of physicians, and almost fifty percent of pharmacists and teachers (including high school teachers) were women.

Although there was no break through the glass ceiling at the higher echelons, women had at least a token presence in the upper ranks of administration, even among the CEOs of various institutions. According to the statistics from September 1957, 6.6% of the engineers in enterprise were women, 2.8% of them in leading positions. The ratio of engineers in planning offices was 4.8% but only 0.4% of those at the higher ranks. There was a lag in incomes as well; the most common explanation for the discrepancy was that women-engineers were generally too young, since the educational institutions did not admit them until 1946. This explanation, however, was only partly valid; the reality was that the starting pay of women at the beginning of their career was lower than in the case of men.

Women made their appearance in civil society as well; women were accepted in political life, even though their numbers did not increase. Between 1948 and 1957 two women occupied cabinet positions: Anna Ratkó became Minister of Health, the first female minister ever, Mrs. József Nagy became Minister of Light Industry from September 1955 and joined Imre Nagy's second cabinet, until October 3. The leading party office of MDP, the Central Committee had 13 women members between 1948 and 1956. Six of the 90 members were women in 1956. However, there were no women in the Secretariat or in the Political Bureau. The parliamentary cycle of 1953 to 1958 included 62 women mps.

² Mária Palasik, *A nők tömeges munkába állítása az iparban az 1950-es évek elején* in *Házastárs, munkatárs, vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*. Eds. Mária Palasik, Balázs Sipos, Budapest, Napvilág Kiadó, 2005, pp. 78-101.

³ In 1956 the monthly average earnings of workers and employees was 1235 forint, of which the men's 1,500, while the female was around 1050 forint.

Regarding the political participation of women we should note that political emancipation did not facilitate the adoption of the Soviet model of state socialist system. First, after 1949 the Hungarian Women's Democratic Association (MNDSZ) as the only women's political organization could not spread advocacy function among women, since communist ideology and the political will of the Hungarian Workers' Party had a negative impact on its activities; this ideology confirms that gender equality is inherent to a socialist society. As a result, it could not have created a true advocacy for women's; on the contrary, they likely presented obstacles to forming a positive social image of women politicians.

Control over Women's Bodies

The eternal debate is about who has the right to control a woman's body: the man, the state, or, perchance, women themselves? This is an ongoing issue in our own days. Particularly, who has the right to decide over an unwanted pregnancy. State intervention goes back as far as the late 19th century in the case of Hungary. According to Act V of 1878 abortion was considered a crime for a period of almost 80 years. The pregnant mother was liable to 2 to 3 years jail sentence, the physician, the midwife and other persons were subject to prison terms up to five years. Since the law was not specific, its practical application was rather liberal: in case of illness, if the woman's interest demanded, any obstetrician or internal medical doctor, could perform the abortion without legal consequences, upon referral by a specialist. In 1933 the Supreme Court sanctioned the legal practice by its decision of KBI/116/1933. This signified that those who had the means could undergo abortion at a private clinic but, for the majority, popular abortion technique remained the only option.

On February 14, 1945 - as soon as the fighting was over in Budapest — the National Committee of Budapest, at the head of the city's administration, rescinded all pertinent regulations; henceforth abortion became free and could be performed in any medical institution. The official justification given was that women may have been weakened during the siege as a consequence of the deprivations in food or health treatment, and their health or the health of their offspring, should not be further in jeopardized⁴. In reality, however, the modification was warranted by the acts of rape committed by the soldiers of the Soviet army in 1945⁵. Thereafter the regulations fluid until 1951. Neither the coalition parties, nor the Hungarian Workers' Party ventured to incur domestic backlash.

Archival sources reveal that more stringent controls were adopted from February 1951⁶. In a note to Ernő Gerő, Mátyás Rákosi proposed, in connection with tax benefits for giving birth, that the reward be introduced after the sixth child, "considering that we want to intervene against abortion. The Minister of Public Health

⁴ Györgyi Garancsi, *A születésszabályozás a Rákosi rendszerben*. Szakdolgozat, Budapest, ELTE, BTK, Szociológiai, Szociálpolitikai Intézet és Továbbképző Központ, 2001, p. 96.

⁵ Andrea Pető, *Abortőr perek és „bajba jutott nők” 1952-ben*. In *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*, Mária Palasik, Balázs Sipos eds., Budapest, Napvilág Kiadó, 2005, pp. 300-320.

⁶ The number of live birth was 182.206 in 1938, 169.120 in 1946, 195.567 in 1950, and 190.645 in 1951.

undertook to draft legislation; the draft was distributed to physicians in every district in June 1951. Both physicians and the Ministry of Justice objected to threatening women seeking abortion with prison terms. Although the government delayed its decision, apparently stricter measures were implemented. By spring of 1952 the press recorded show trials against doctors and midwives performing illegal abortions.

Finally, in June 1952 the Ministry of Health officially modified the regulations authorizing abortion, by its instructions of EuM 81/34/1952. Abortion in general became illegal, with two exceptions: if the foetus was predictably seriously damaged, or if the mother's health was at stake. In other words, other justifications, including rape, or the transmission of STD, nor were social reasons such as too many children, housing problems, were no longer acceptable. Nor was the age of the mother taken into consideration. Abortions were authorized only as the outcome of a long and humiliating process, carried out at two parallel levels⁷.

In January 1953 all "institutions and their employees" were required to report any pregnancy that came to their attention,⁸ followed by same obligation placed on physicians and midwives⁹. The administration of these measures led to criminal investigations. In case of intervention, the scrapings or the foetus had to be submitted to the institution performing autopsies. If abortion was suspected the physicians were required to perform mirror observations of the uterus to ascertain the legality of the procedure used. Any artificial intervention had to be reported to the police within 24 hours. A network of watchdogs was established, particularly in the countryside; the county physicians and midwives were required to report abortions to the local health office, whence the data were forwarded to the county police¹⁰.

By its directive 9863/1953 IM number II, the Ministry of Justice could bring the culprit to court, even beyond the illegal abortion, for aggravating circumstances. In this case "aggravation" signified that those involved in abortions could be accused endangering life and physical integrity of a person¹¹. Physicians protested that abortion included the category of endangering bodily integrity by definition; hence there was no need to institute special measures against it. The application of these measures was what made it possible to extend the prison terms meted out for the crime up to 7.5 years, without altering the law. The prosecutors, judges and detectives were regularly monitored to make sure they were sufficiently strict in applying the law. It is noteworthy, moreover, that these measures were never made public¹².

The climax of the whole period as far as birth control was concerned was the document entitled *Határozat az anya- és gyermekvédelem továbbfejlesztéséről* [Directive regarding further protection for mother and child] published in the Magyar Közlöny

⁷ Mária Palasik, *Állami beavatkozás a születésszabályozásba a Ratkó-korszakban*, Manibotai Egyetem, Winnipeg, May 29, 2004.

⁸ National Archives of Hungary (Magyar Országos Levéltár, MOL) 276-96-3 EüM. 8100-1/1953. I. 15. EüM direction.

⁹ MOL 276-96-3 EüM. 8100-2/1953. I. 15. EüM direction.

¹⁰ Györgyi Garancsi, *op. cit.*, p. 51.

¹¹ MOL 276-96-20 IGAZ.

¹² The number of live birth increased between 1952-1954, it was 185.820 in 1952, 207.000 in 1953, 223.000 in 1954, and decreased after 1954: 210.430 in 1955 and 192.736 in 1956.

[Hungarian bulletin] of February 8, 1953¹³. This placed the prospect of severe punishment, without equivocation, of all those involved in abortion. Interruption of pregnancy could be allowed only in case of 16 types of illnesses, and only in a state institution. The publication of this measure, however, was not the beginning of a campaign, as commonly believed, but rather the end of strict controls. In April 1953 Minister Ratkó, the person responsible for the repressive measure, was relieved of her post. From July 1953 the era associated with the name of Imre Nagy had its impact. At the beginning the change, the thaw could be felt mainly in the application of the measures; the punitive measures were not rescinded overnight. As a consequence of the nationwide amnesty many persons incarcerated because of abortion were set free¹⁴. On December 13 the Supreme Court adopted the principle that “women should be punished less severely, and education should be emphasized instead”¹⁵. Abortions performed for social reasons became far more common, a major step toward liberalization. Further concessions were granted at the beginning of 1954, as a consequence of which the members of the abortion committees were given more leeway to allow for the medical point of view. Then the Supreme Court condemned the practice of sentencing based on aggravation. About half of all sentences were suspended. As a consequence the number of reported abortions increased dramatically.

In 1956 12,748 children were born out of wedlock, whereas the total number of births was 192,810. This represented a decrease of thirty thousand in relation to 1954, but an increase of 23,000 in relations to the following year (1957). The primary factor was a resolution adopted by the Council of ministers (or cabinet)¹⁶ revoking the ban on abortions. From then on pregnancies could be interrupted on account of the mother’s state of health, or some other personal or family circumstance; even in the absence of such circumstances abortions were allowed if the mother insisted. One outcome, of course, was that in 1956 the number of illegal abortions performed decreased considerably, down to 15,900 from the 103,000 recorded in 1952. By the same token the number of reported abortions increased from 43,700 in 1952 to 123,600 in 1956. The resolution was a milestone in women’s history in another way: the manufacture of birth control devices was legalized and sold at reasonable prices.

¹³ MOL 276-96-2 EüM.

¹⁴ Including the 674, breaking the pregnant woman.

¹⁵ MOL XIX-C-2-d 9. box.

¹⁶ 1047/1956 (VI. 3.) MT resolution.

Table 1. Number of accused and convicted women because of abortion (1938–1955)

Year	Abortion	
	Accused	Convicted
1938	n. a.	522
1950	764	447
1951	1 025	768
1952	1 383	911
1953	1 834	1 568
1954	797	506
1955	785	476

Source: Andrea, Pető, *Abortőr perek és „bajba jutott nők” 1952-ben*, in *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*. Mária Palasik, Balázs Sipos eds. Budapest, Napvilág Kiadó, 2005. p 304.

The daily life of women

While the roles of women expanded by women becoming involved in production, that of men did not change. The propaganda confirmed that domestic chores were still the domain of women. While work outside the home was not new for women, never before had such a large number taken advantage of the opportunity. The life of most families changed dramatically. Providing for and supervising children became a problem, since there was room in the nurseries only for a fraction of the infants. In 1956, for every one thousand children there was room for only 45. The situation in the kindergarten was somewhat better. There was room for 130,833 children of kindergarten age out of a total of 167,800. Daytime care for primary schoolers could accommodate only 5% of the age group.

Working women were entitled to 12 weeks of maternity leave, of which 4 weeks were recommended for the period before delivery. Mothers with infants had to be granted a period of 9 months for breastfeeding, twice a day in the case of small infants, once for the older ones when the workplace or nursery was far from the home, making this impossible. Then the mother was entitled to three additional months of leave without pay. Free food was awarded to mothers in case of the child becoming ill, until age one. Hence the life of working women was filled with anxiety, what to do if the child got sick? Many were compelled to give up their job and become housewives once again, for the time being.

The need for labour was met by mobilizing those of working age in the countryside, removing them from the bosom of their family, from the familiar environment. Where employment was assured there was no guarantee of appropriate lodging. It was common for families to become separate from loved ones, wife and husband going their separate ways, while the child remained with grandparents somewhere in the country. Subletting of apartment was also common, as was the renting out of a bed, or the temporary sharing of living space. The latter forced many to live together, as required by the authorities; strangers were quartered in rooms that were part of a larger apartment. The rooms may have been private, but the kitchen and the bathroom had to be shared.

Obtaining provisions often became a hardship, because the hours of operation of grocery store did not necessarily correspond to the hours on the job. Although the regime of food coupons was a thing of the past, goods were still in short supply, including bread, lard, sugar, cooking oil or meat, as well as firewood in the winter. Often the funds to purchase these items were lacking; the majority of families had no cash reserves, they lived from day to day. The selection of goods was limited in other areas too - clothing for children, pampers, shoes, or even textiles. Ready - made clothing was unavailable, and even the quality of the textiles (compared to nowadays) was inadequate. There was a lack of detergents, of cleaning supplies. There were no washing machines; the tub had to be used for the purpose. It was not just the washing machines; even pots and pans were in short supply. It comes as no surprise that in the statistics enumerating articles available, radio, motorbikes, bicycles, stoves, or sewing machines are mentioned, but there is no mention of any small appliance.

Sunday was the only day of rest during the week but, for most women this merely entailed more drudgery. There were few official holidays and even those days were filled with political activities in which participation was usually mandatory. A directive issued by the cabinet in 1952 stipulated that December 26 would no longer be a holiday and, in 1953, another directive did away with Easter Monday.

Women in the revolution

These generations assumed enormous sacrifices resulting in a change in the perceptions of women and of their role. The working woman became a fact of life; her voice within the family was enhanced by the fact that she contributed her income. Many women felt more self-confident because of the respect gained at the workplace. But many of them continued to live in very dire poverty. The everyday existential worries for living, the difficulties in securing the necessities of life, and the oppressive political atmosphere contributed to the political tensions in the fall of 1956. The majority of women who joined the revolution lived under deplorable conditions. They felt they had nothing to lose by turning to the revolution. [Actually, some of them lost their life during the reprisals.]

Nevertheless, we must concede that the 12 days of the Revolution of 1956 belonged to the men. Analyzing the photos taken on the streets we may assert that at the demonstration on the afternoon of October 23 there were many women, mostly university students (Picture 1.).

Picture 1. Budapest, 23 October, Students of Eötvös Loránd University
Collection of István Pászti.

By the time dusk had set we find fewer and fewer women at the Felvonulási tér, where the Stalin statue was demolished (Picture 2.). We may well ask ourselves, why? Were they expected home by sunset? Were they busy preparing dinner for the family and minding the children? Or did they assume the events would go beyond what they had anticipated? If we examine the photos taken at the Parliament building on October 25, you do not see many women in the crowd (Picture 3.).

Picture 2. Budapest, Felvonulási tér, evening of 23 October,
People at the Stalin Monument
Photo by Lajos Müller, MTI

Picture 3. Budapest, 25 October, People at the Parliament
Photo by Sándor Bojár, MTI

In the next group of pictures we detect women with rifle across the shoulders among the various groups of insurgents (Pictures 4-6). Hence there were some who fought alongside the men, or cooked and did the laundry for the men, or even filled bottles with petrol (gas) for Molotov cocktails. They fired at the Soviet tanks, or procured food. There were not many. This - that fact that women were underrepresented - is confirmed by the trial records during the days of repression.

Picture 4. Unknown woman with arms
Unknown photographer, ÁBTL

Picture 5. Unknown woman with arms
Unknown photographer, ÁBTL

Picture 6. Mrs. Béláné Havrilla and Mária Wittner
Photo by László Tóth, MTI, ÁBTL

The number of people sentenced to death by courts and executed is 229, among them were 6 women. This is 2.6 percent. Let's take a look at the list of women sentenced to death and executed¹⁷:

■ Mrs. Józsefné Angyal, Valéria Friedl (1912)	July 21, 1959
■ Mrs. Gyuláné Bakos, Erzsébet Salabert (1930)	November 28, 1958
■ Mrs. Béláné Havrilla, Katalin Sticker (1932)	February 26, 1959
■ Mária Magori (1913)	October 28, 1959
■ Erzsébet Mányi (1937)	February 2, 1957
■ Ilona Tóth (1932)	June 27, 1957

Two of the six came had a professional background. Valéria Feidl was a translator who sent reports to Austria regarding the post-revolutionary situation. Ilona Tóth was an intern in medicine who contributed to a murder, to avoid denunciation. The others were women were financially strapped, of peasant or proletarian background. Two of them were wards of the state, two had only one parent. They had not gone beyond a few years of primary school and became unskilled workers or cleaning ladies. Mrs. Gyula Bakos had been arrested by the vice squad on several occasions, whereas Mária Magori was a full-time prostitute. They suffered on account of their background¹⁸. In October 1956 they joined the revolutionaries spontaneously, simply because they were close to a group of rebels, who need their help and took her in.

¹⁷ László Eörsi, *1956 mártírjai*, Budapest, Rubicon-ház, 2006.

¹⁸ Borbála Juhász, *Mégis, kinek az emlékezte?* Rubicon, 2001/6.

During the repression, some 22,000 persons out of 34,000 were found guilty of acts committed between October 23 and December 1956. We do not have data regarding the number of women but, if we examine the database in the Budapest City Archives,¹⁹ we note there were 158 women out of 3,577 accused; thus about 4% of all accused were women²⁰.

We should also consider the charges brought against them²¹.

Table 4. Indictments Received by Women of the 1956 Hungarian revolution

Charge	Number	Percentage
Participation in armed clashes	25	14,8
Red Cross activity, first aid	16	9,5
Participating in looting	19	11,2
Provocative statements	25	14,8
Editing and distributing flyers	14	8,3
Participation in workers' and revolutionary committees, party-founding	14	8,3
Other (spying on phone conversation, putting up posters)	31	18,3
Member of the national guard	1	0,6
Getting rid of neighbours, family members or enemies – denunciation	12	7,1
Hiding weapons	5	3,0
Participation in the women's demonstration	7	4,1

We have the following information about their age. The oldest among the accused was born in 1887, charged with uttering provocative statements. The youngest were two girls born in 1941, one of whom was acting as a nurse at the Széna tér [one seat of resistance activity], while the other was filling bottles with fuel and procuring weapons from an armory in Székesfehérvár. The women in between these age groups were usually charged with provocation. Those in their twenties were producing and distributing flyers. All those in their teens joined an armed group, providing first aid, procuring food, or cooking. Fourteen women were charged with participation in revolutionary cells.

Several women were sentenced for their participation in the women's demonstration of December 4 in Budapest, just a month after Soviet troops had recaptured the city from the rebels. The occasion was the commemoration of the one-month anniversary of the Soviet invasion: László Abod, József Gáli, Gyula Obersovszky and Gyula Eörsi decided to solicit women by means of flyers, to convene on Hősök tere [Heroes Square], and place flowers on the tomb of the Unknown

¹⁹ Sarusi Kiss, Béla-Tasnádi, Ákos. eds. *Az '56-os megtorlás adatbázisa – személyek és fotók – Az 1956-os forradalmat követő megtorlás a budapesti jogszolgáltatási iratok tükrében*. [Database of the Suppression of the 1956 revolution.] Introduction by Zsuzsanna Mikó. Records of the charges and verdicts were edited by Béla Sarusi Kiss and Ákos Tasnádi. The pictorial records were prepared and edited by Gabriella Csiffáry, Budapest, Budapest City Archives, 2006.

²⁰ Mária Palasik, *Role of Women in the 1956 Revolution*, in *The 1956: Hungarian Revolution. Hungarian & Canadian Perspectives*. Eds. Christopher Adams, Tibor Egervári, Leslie Laczkó, Ottawa, University of Ottawa, 2010, pp. 110-111.

²¹ Several counts may have been brought against a person, therefore, the number of charges was more than the number of accused persons.

Soldier. In other words, the demonstration was not a spontaneous act of worried mothers, it was initiated by men; but all this does not detract from its significance.

The intention of the organizers was successful: on December 4 1956 several thousand women and girls marched with candles lit and chrysanthemums, some pushing a baby carriage. "Homage to Patriots is paid by group of women at tomb of Hungary's Unknown Soldier of World War I as they smother it with wreaths and flowers. In the background Hungarian government police and an armed car keep order. Crowd was later driven away from tomb but continued to march throughout the day." – wrote the *Life Magazine* on December 17²². The long rally by black-clad women was not attacked by Soviet soldiers and the government forces – maybe because the ambassador of India was present²³. The day after, on December 5 women went to place flags and floral tributes in Petőfi Square – where the revolution had begun on October 23. First women sang and scuffled until police finally let a few women through with flag and flowers. When they returned, Soviet armed soldiers and police drove crowd away. While Soviet and Hungarian troops lined up along the route in both days, they did not dare point their weapons at the women. The importance of the demonstration was enhanced by the fact that a curfew was in force in the whole area of the capital, and the authorities were expected to resort to force²⁴.

December 4 was a manifestation of solidarity and courage. Tyranny did not dare intervene against the silent mourning of the women, because it would have promoted the conservative image of womanhood, which is the very foundation of male power, defining women in terms of their relation to men — as mothers, daughters, sisters or wife — without autonomous articulation. Their demonstration did not threaten the establishment, yet it remains an exceptional act of defiance.

This was the only collective action by women in connection with the revolution of 1956 or from the period 1956 to 1989.

²² *Silent demonstration of women in Budapest.*

http://books.google.hu/books?id=K0IEAAAAMBAJ&pg=PA27&lpg=PA27&dq=silent+demonstration+of+women+in+Budapest&source=bl&ots=pH_geAWOto&sig=K-AGXGBYfp5Oy1dRpAPDHGBLssc&hl=hu&ei=xBAwTqmdNsWeOrjegH8&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=6&ved=0CEUQ6AEwBTgK#v=onepage&q&f=false

Downloaded on July 27 2011.

²³ Menon, Kumara Pladmanabha Sivasankava, Indian ambassador to Moscow, also represented India in Poland and Hungary.

²⁴ Zsuzsanna Bögre, *Asszonyorsok. Ötvenhatos élettörténetek elemzése*. Budapest, Ráció Kiadó 2006, pp. 64-65.

Andra-Octavia DRĂGHICIU

**Between „totalitarianism” and „terrorism”
An introductory study about the „Arab” students in the
Romanian Socialist Republic
(1974-1989)**

**Între totalitarism și terrorism. O introducere în studierea comunității
studenților arabi din România comunistă**

Studiul de față reprezintă o introducere într-un subiect mai larg, cel al activității studenților străini, îndeosebi arabi, în România anilor '70 și '80. De asemenea, este prezentată relația existentă între studenții români și cei străini, alături de impactul material și psihologic asupra celor dintâi. Studenții arabi au fost un veritabil canal de pătrundere a consumerismului occidental: blugi, videocasetofoane, casete, țigări Kent, gumă de mestecat etc. Totodată, este interesantă de observat fascinația exercitată de comportamentul, mentalitățile și ideile radicale ale studenților arabi asupra tineretului universitar românesc.

Etichete: studenți străini, arabi, Securitate, piața neagră

Keywords: foreign students, Arabs, Securitate, black market

Introduction

Seeking an independent road for the Romanian People's Republic's (RPR) economy, Gheorghe Gheorghiu-Dej, general secretary of the Central Committee (CC) of the Romanian Worker's Party (PMR) until 1965, started to establish diplomatic relations with the Third World¹ in the 1950s² and consolidated them until his death in 1965³. His successor, Nicolae Ceaușescu, took the independence policy from the USSR further and further by nurturing the ambition to befriend the most important political leaders of the East and West and mediate the conflict between the two hemispheres⁴. The Romanian Socialist Republic (RSR)⁵ therefore maintained relations with Israel even after the 1967 war, despite the attitude of all the other communist states, including the USSR⁶.

¹ South America, post-colonial Africa and Asia.

² See for example *Scântea* (the official daily) 19.12.1957, 27.03.1960, HU OSA 300-60-1 Box 218.

³ Adam Burakowski, *Dictatura lui Nicolae Ceaușescu 1965-1989. Geniul Carpaților*, București, publishing house Polirom, 2011, p. 78.

⁴ *Ibidem*, 119.

⁵ Republica Socialistă România. The name of the country was changed by the Ceaușescu administration in 1965 along with the name of the party, from PMR to PCR (Partidul Comunist Român).

⁶ Burakowski, *op. cit.*, p. 97. See also Larry L. Watts, *Ferește-mă, doamne, de prieteni. Războiul clandestin al blocului sovietic cu România*, București, publishing house RAO, 2012, p. 603.

Strong ties to the Third World remained a constant throughout Ceaușescu's regime (1965-1989). By outing his support for the independence of the post-colonial states⁷ and signing bilateral treaties with South American, African and Asian countries, the Romanian government was trying to find a market for Romanian products on the one hand and import oil and energy on the other, in order to stop being dependent on the USSR. The Middle East and the other Arab countries became a valuable partner for Romania during the oil crises in the second half of the 1970s. They benefited from Romanian credits and provided energetic products in return⁸.

The connections with the Third World were not only economic and political in nature, but also cultural and scientific. A growing number of high school and especially university students from developing countries were encouraged to come study in the RSR, probably in order to prepare for working in Romanian factories in their respective homeland, for example in Syria or Iraq⁹. They represented the direct impact of Romanian foreign policy on Romanian society in the 1970s and 1980s.

Unfortunately, this subject has been thoroughly neglected so far by historians and other scholars of social sciences. As part of a broader dissertation project about youth culture in the RSR in the last 15 years of the socialist regime, the present paper aims at opening up the issue of foreign university students in Romania¹⁰. Whether coming from South America, the Middle East, Africa or East Asia, these students have helped shape everyday life in the big university cities of Romania like Bucharest, Cluj-Napoca, Iași, Timișoara, Brașov etc. rendering the campuses a cosmopolitan character¹¹.

For some a source of bewilderment and fascination through the color of their skin and their different ways, for others reliable friends or sources of envy because of their privileges¹² and for most Romanian students¹³ a way to acquire the material means for leading a normal life, foreign students played an important part in the big city life of communist society, especially at the end of the 1970s and during the 1980s¹⁴.

⁷ See for example "România Liberă" 26.01.1968, "Scântea" 9.11.1970 and 9.01.1972, "Munca" 23.06.1971, "Scântea Tineretului" 25.05.1984, HU OSA 300-60-1 Box 218.

⁸ Burakowski, *op. cit.*, p. 174, 242.

⁹ RFE report about foreign students in RSR, HU OSA 300-60-1 Box 169.

¹⁰ Foreign students in the RSR came not only from the Third World, but also from the "West" and from the other socialist countries.

¹¹ Radio program script by N.C. Munteanu, 15.10.1986, HU OSA 300-60-1 Box 169.

¹² Foreign students in socialist Romania were exempted from political and ideological classes, they lived in separate dorms under better conditions (hot water, electrical power, heating, all of which was missing in the other dorms during the 1980s), they were allowed to possess foreign currency and buy at the "shops", they did not have to participate in patriotic work, nor pass entrance exams at the universities. In turn, they provided the Romanian state with USD. RFE report 17.07.1985, "Foreign students creating problems", HU OSA 300-60-1 Box 169.

¹³ The term refers in this paper to Romanian citizens, independently of ethnicity and mother tongue.

¹⁴ Due to Ceaușescu's decision to pay the entire foreign debt, the economy was focused on exporting as much and importing as little as possible. Measures to reduce consumption of gas, electricity and fuel were taken in all public institutions and companies and a drastic savings

The limited space allocated to this paper and the limited number of sources does not allow a detailed study regarding the category of foreign students as a whole. The focus will therefore lie on the students coming from the Arab countries, because these seem to have generated the most interest both among the Romanian students and the Romanian authorities.

“Arabii”

The sources used for the present analysis are documents from the *Securitate*¹⁵ archives in Bucharest (CNSAS), oral history interviews with Romanians who had foreign colleagues at the university, articles in the press of the RSR, as well as reports and scripts from Radio Free Europe, kept in the Open Society Archive in Budapest (HU OSA). Analyzing these materials has led to the conclusion, that students coming from Egypt, Algeria, Iraq, Syria, Sudan, Lebanon, Jordan, Libya etc. were viewed as a single group, independently of their political views or religious affiliations. The interviewed people often speak about the “Arabs”, *arabii*, as a fascinating category for itself, while the *Securitate* officers refer to the citizens of Arab countries as the biggest threat to the socialist order (among the foreign students), suspecting them of terrorism and other illegal activities and thus trying to keep them under permanent surveillance.

The duality which arises between these two types of sources represents the paradox of living in the Romanian society from the middle of the 1970s to the end of the Ceaușescu regime. On the one hand, the official foreign policy led to the increasing number of foreign students in Romanian universities, while on the other, the government was passing laws aimed at reducing the contact between foreigners and Romanian citizens, in order for the latter not to be “contaminated” by foreign, especially „Western”, ideas¹⁶. The reasons for the “Arabs” standing out were: great activity on the black market and stimulating prostitution on the one hand¹⁷ and suspicion of terrorism on the other. These two aspects shall be analyzed closely in the following chapters.

Black market activity and relationships with Romanian women

Coming to the RSR to study was for most students from the Arab world a way of escaping poor studying conditions and rigid Muslim education in their own country¹⁸. They received scholarships from the Romanian state, from their respective states through the embassies in Romania or stayed at their own expense if they came from wealthy families. Either way, they were in possession of US dollars.

With the increasing lack of products on the internal market, starting with food, clothes, soap, deodorant, not to mention luxury products like perfume, make-up,

regime was imposed on the population. This led to a remarkably low living standard with lacks in basic foods, hygiene and comfort.

¹⁵ *Securitate* was the colloquial name for the “secret” police, which was in charge with the security of the socialist state.

¹⁶ Burakowski, *op. cit.*, p. 169.

¹⁷ A phenomenon encountered in foreign students from other countries as well.

¹⁸ Gilles Kepel, *Muslim Extremism in Egypt. The Prophet and the Pharaoh*, London, University of California Press, 1993, p. 135.

quality cigarettes, coffee, electronic devices, business possibilities arose on the black market. Romanian citizens were not allowed to possess foreign currency and therefore could not shop in stores for diplomats and „shops”¹⁹. Thus having a foreign friend meant that they could buy what they needed from the shop, by changing Lei²⁰ to USD. The closer the relationship to that person was, the better were the rates and the broader the advantages²¹.

These circumstances allowed the foreign students active on the black market to make more and more money²². Some did „business” not only with Romanian students, who were their colleagues and whom they had daily contact with, but also with other Romanian citizens²³. In order to meet the high demand, Arab students who neglected their studies and concentrated on making money, travelled to the “West” and brought blue-jeans, gold and electronic devices such as cassette players²⁴. In some cases, Romanian students participated in black market activities together with foreign ones and even protected these when being questioned by the *Securitate*²⁵.

Another phenomenon linked to the foreign students, especially to the “Arabs”, was their relationship with Romanian women. Although no statistics are available, it seems that the majority of these students were men studying medicine, stomatology or different types of engineering²⁶. The relationship they had with Romanian women was twofold: a “financial” one, with material gains (money or gifts) for the women in exchange for sexual services and love affairs, which sometimes resulted in marriage.

Although each person communicating with a foreign citizen was obliged by law to write a report about the conversation within 24 hours²⁷, this would have been impossible in universities and campuses, where Romanian students were living and communicating with foreign students on a daily basis. It is interesting to observe, though, that some Romanian students preferred to befriend Greek or “Western” students and avoided the “Arabs”, which were often kept at a distance especially by male Romanian students²⁸.

The situation was different among Romanian female students. There are frequent cases of them entering long term relationships with “Arabs”, living together

¹⁹ The “shops” were stores for tourists and other foreigners who possessed foreign currency. They had a wider variety of products, from Kent cigarettes to better food and household items. Burakowski, *op. cit.*, p. 289.

²⁰ Romanian currency.

²¹ Interview with T.M. (male, born 1959 in Făgăraș, Romania, former Agronomy student in Bucharest) on 23.01.2013.

²² ACNSAS, fond Documentar, file no. 18306, vol. 1, f. 26.

²³ Idem, vol. 3, f. 45.

²⁴ RFE report about foreign students in RSR, HU OSA 300-60-1 Box 169.

²⁵ ACNSAS, fond Documentar, file no. 18306, vol. 7, f. 24.

²⁶ Some students brought along their wives and children. Interview with T.M. This category does not stand out in the documents.

²⁷ Radio program script by N.C. Munteanu, 15.10.1986, HU OSA 300-60-1 Box 169. See also Burakowski, *op. cit.*, p. 169.

²⁸ Interview with O.C. (male, born 1964 in Făgăraș, Romania, former Medicine student in *Cluj-Napoca*) on 27.01.2013.

with them in their dorms and even marrying them. This had, of course, its material advantages, from being able to live in better conditions in a dormitory for foreign students, especially during the 1980s, to having access to better food and clothing.

In order to marry a foreign citizen, Romanians had to submit a petition to the state. Once they had done so, the authorities pressured the family of the respective person (mainly females) into dissuading their children from taking this step²⁹. This, however, did not stop Romanian women from having children with “Arabs”³⁰ or even marrying them³¹.

It might be that the Muslim faith of most of the “Arabs” and the perspective of living in a Muslim country prevented some Romanian women from leaving Romania with their lovers. Nevertheless, there are a lot of cases where the spouses remained in Romania and are married to this day³², or cases of Arab students who decided to stay after having finished their studies³³.

Another way of interaction between foreign students and Romanian women was prostitution. Girls from the province outside Bucharest with little perspective after high school went to the capital where they usually found procurers putting them in touch with foreign citizens. These girls met with foreigners in the most expensive hotel in Bucharest, the Intercontinental, and were paid in jewelry, fine cigarettes and cash³⁴.

Cases of prostitution were reported in other big cities as well, like the example of a group of six girls and boys of school age, all members of the UTC organization (Union of the Communist Youth). They left their hometown Bistrița in the northern part of Transylvania and went to Brașov, where they made the acquaintance of foreign students. These would provide them with cigarettes and money in exchange for the girls’ services. Regarding it as a profitable business, the boys started to look for clients for the girls and thus received more cigarettes and blue jeans³⁵.

The *Securitate* officers also report about relationships of foreign students with schoolgirls, noting that they are “leading them to immoral and decadent actions”³⁶. Girls who were out of high school, but not “active in the work field”³⁷ and found by the authorities in the company of foreigners were even sentenced to three months

²⁹ RFE report 26.06.1985, HU OSA 300-60-1 Box 170.

³⁰ A Romanian woman is reported to have 2 children with a Libyan student without being legally married to him. They are said to have been married religiously. (ACNSAS, fond Documentar, file no. 8852, vol. 16, f. 243).

³¹ Interview with T.M.

³² Interview with O.C.

³³ The most preeminent example in Romanian society is the Palestinian born doctor Raed Arafat, secretary of state at the Ministry of Health, who stayed in Romania after finishing his medical studies at the University of Cluj-Napoca and Târgu Mureș and gained Romanian citizenship in 1998, <http://www.ms.ro/?pag=5>, last access 20.01.2014.

³⁴ Radio program script by N.C. Munteanu, 15.10.1986, HU OSA 300-60-1 Box 169.

³⁵ RFE report 12.11.1982, HU OSA 300-60-1 Box 169.

³⁶ “antrenarea acestora în unele acțiuni imorale și decadente”, author’s translation from Romanian, (ACNSAS, fond Documentar, file no. 18 306, vol. 2, f. 54).

³⁷ „încadrate în câmpul muncii”, author’s translation.

imprisonment³⁸. Others, who were found in the dorms for foreign students during nightly raids, were used as informers³⁹, so it is not surprising that most Romanian sources about the behavior of Arab students during the events of 1977 have female code names (Rodica, Sanda, Atena, Clara)⁴⁰.

Terrorism in a totalitarian state?

Little did the Romanian students know when they talked about the “Arabs” as a homogenous category. The conflicts among different Arab groups and organizations were openly perceived because of their expression in the common spaces, but their reasons and their implications remained a mystery⁴¹. What many “Arabs” brought with them from their homeland was their political orientation, in as much as different organizations were set up in the RSR with proper hierarchies and committees in the most important cities⁴². Their activity and engagement would become a mirror of the conflicts among and within the Arab states⁴³.

The reports of the *Securitate* reveal constant suspicion by the authorities regarding “Arab” students. They were kept under surveillance with the help of informers within their own groups, who spoke their language and understood their ways⁴⁴, but also by recruiting informers among their Romanian colleagues, among professors, among the administrative staff in dorms, canteens, even in hotels and restaurants⁴⁵ and last, but not least, among their “girlfriends”, as previously mentioned.

The main concern of the Romanian authorities was the “Arabs” “predisposition” to terrorism and illegal possession of weapons, as only police (*Militia*), *Securitate* and Army officers were allowed to possess firearms in the RSR⁴⁶. Keeping the suspects under surveillance was sometimes not enough for the *Securitate* officers. Raids were organized in dormitories and the rooms were secretly searched when the students were not there⁴⁷. These actions revealed the existence of different political and religious organizations like “Al Fatah”, “The Muslim Brotherhood”, “Palestinian Liberation Front” etc⁴⁸.

Among numerous and various violent and verbal clashes between different groups⁴⁹ and organizations, which often caused the authorities to mobilize and apply punishments to the people involved, two events stand out in the documents due to the

³⁸ ACNSAS, fond Documentar, file no. 18 306, vol. 10, f. 37.

³⁹ Interview with T.M.

⁴⁰ ACNSAS, fond Documentar, file no. 12639, vol. 20, f. 5.

⁴¹ Interview T.M.

⁴² ACNSAS, fond Documentar, file no. 18 306, vol. 9, f. 107.

⁴³ For more information on this topic see Fred Halliday, *The Middle East in International Relations. Power, Politics, Ideology*, Cambridge, Cambridge University Press, 2012.

⁴⁴ ACNSAS, fond Documentar, file no. 18 306, vol. 2, ff. 20-22.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 68.

⁴⁶ RFE report 31.12.1983, HU OSA 300-60-1 Box 169.

⁴⁷ ACNSAS, fond Documentar, file no. 18 306, f. 64.

⁴⁸ *Ibidem*, f. 62.

⁴⁹ Violent conflicts between groups of Kurds and „Arabs“ (Syrians and Iraqis), Interview with T.M.

mobilization of *Securitate* forces and the panic they caused: the occupation of the Egyptian embassy as a reaction to Sadat's visit in Israel in 1977 and a bomb attack on two cars belonging to Syrian students in the campus Grozăvești in Bucharest in 1985.

1977

The Arab world was divided between the two major powers during the Cold War with the states often changing position according to their political needs. Drawing a raw picture of the affiliations of Arab countries would concur with Egypt, Syria, Iraq and South Yemen being clients of the Soviet Bloc, while Israel, Iran, Saudi Arabia and Jordan were assuming close ties to the “West”, especially the USA⁵⁰. Smaller Arab states and organizations were recruited by each of these states in order to undermine the others. The most important organization of guerillas was the Palestinian Liberation Organization⁵¹, who also allied with the socialist countries⁵² and whose leader, Yasser Arafat, is said to have been a close friend of Ceaușescu's⁵³.

After the 1973 Yom Kippur war, Egypt's policy towards the USSR started to change. President Anwar El Sadat began negotiations with Israel and thus broke with the soviets. The peak of his new course in international politics was reached in 1977, when Sadat decided to start peace negotiations with Israel and visited Jerusalem. This event came as a shock to the Arab world, which divided into those approving and those disapproving the visit⁵⁴.

As the Arab states divided, so did their citizens living in the RSR as soon as they heard about it, probably from Radio Bagdad and other international radio stations, which they were listening to in their dorms⁵⁵. Syrians, Palestinians, Nasserist Egyptians and Lebanese were dissatisfied with the visit and vehemently condemned it, while citizens of the Arab Emirates and Sudan remained neutral, as their governments did⁵⁶. The children of Egyptian diplomats studying in the RSR naturally agreed with Sadat's initiative, while Jordanian students were still waiting for their country's position⁵⁷.

The protests, manifestations and sudden meetings of the different Arab groups throughout the country alarmed the *Securitate*, who immediately contacted its sources within the groups in order to find out about their intentions⁵⁸. Students from Bacău and other smaller cities planed to travel to Bucharest in order to join the anti Sadat manifestations which had already begun there⁵⁹. If the officer on duty reports

⁵⁰ Halliday, *op. cit.*, p. 67.

⁵¹ PLO.

⁵² Halliday, *op. cit.*, p. 70.

⁵³ Watts, *op. cit.*, p. 619.

⁵⁴ Gudrun Krämer, *Ägypten unter Mubarak: Identität und nationales Interesse, in: Internationale Politik und Sicherheit*, edited by Stiftung Wissenschaft und Politik Ebenhausen, vol. 22, Baden-Baden 1986, p. 147.

⁵⁵ ACNSAS, fond Documentar, file no. 12 639, vol. 20, f. 28.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 49.

⁵⁷ *Ibidem*, f. 40.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 3.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 5.

truthfully, the agents managed to prevent most of the students from leaving their respective cities, by not allowing them to board the trains towards the capital⁶⁰.

Judging by the urgent tone of the reports, the atmosphere in the dorms must have been extremely tense. In Cluj-Napoca, Arab students gathered in groups of 10 to 15 people, listened to the radio and commented the events. Voices were heard condemning Ceaușescu for this development as he had been trying to act as a mediator between Egypt and Israel⁶¹. The *Securitate* officers found 14 different manifests in the dorms expressing as many different opinions⁶². Hand written manifests were also found in Dolj and were immediately confiscated by the authorities⁶³, while Egyptian banknotes were burnt by angry students in Iași⁶⁴.

The international radio stations reported about the Arabs' protests in the „West”, in Czechoslovakia and Yugoslavia. The Romanian authorities, however, did not allow open manifestations or even symbolic protests within dorms, such as gluing a black canvas on a door, a fact that caused more tensions, this time between the students and the *Securitate*⁶⁵. Despite the attempts at controlling the situation, manifestations broke out in Bucharest in front of the Egyptian embassy on the 19th of November 1977.

In order to organize these protests, a group of students had gathered at 7 a.m. in the campus Grozăvești. The source said that a female Palestinian student (the only female Arab student mentioned in the analyzed *Securitate* documents) proposed burning the embassy down⁶⁶. The officers approximate that 250 people, the majority from Iraq, participated in the protest which ended with the occupation of the embassy. The building was poorly guarded and there were few diplomats inside. Before the authorities intervened, the students managed to send Sadat a message from within the embassy⁶⁷.

Being chased off by the militia, the protesters risked removal from the university and even expulsion. The Syrian and Iraqi embassies, which were suspected to have contributed to the manifestations, threatened the Romanian government with ceasing diplomatic relations if the protesters would be punished⁶⁸. Thus, the students could return to their dorms and resume their classes. The Union of Arab Students in Romania sent an official telegram to Sadat the next day, on the 20th of November 1977, expressing their protest and indignation⁶⁹.

Conscious that another protest would not be permitted by the *Securitate*, the students continued their activity silently by writing manifests, multiplied at the Iraqi embassy or at the PLO office. One of these manifests contained critical remarks

⁶⁰ *Ibidem*, f. 12.

⁶¹ *Ibidem*, f. 36, f. 39.

⁶² *Ibidem*, f. 39.

⁶³ *Ibidem*, f. 46.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 68.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 41.

⁶⁶ *Ibidem*, f. 172.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 149.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 131.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 132.

towards the Romanian policy, calling Ceaușescu “enemy of the Arab peoples”⁷⁰. After a few days, things resumed their normal course, though, with the *Securitate* expanding their list of monitored people.

Until...

1985

A bomb exploded under the car of a Syrian student on the 26th of May 1985 at 7.30 p.m. in the campus Grozăvești in Bucharest. Two Romanian citizens were killed and another bomb was found under a car parked nearby, also belonging to a Syrian student⁷¹. The results of the investigation showed that 9 foreigners had been planning to assassinate Syrian students⁷².

One of the students involved was an Iraqi citizen living in the campus *Regie* in the capital. When searching his dorm room, the *Securitate* found different kinds of weapons deposited in his closet. He had planned this attack together with Syrian and Jordanian students from Cluj-Napoca and Timișoara, who had traveled to Bucharest⁷³. The leader of this group managed to flee the country and was condemned to 25 years imprisonment in absentia, while the others received prison sentences from 10 to 15 years⁷⁴.

Fig. 40. Continutul containerului nr. 1, descoperit în ascuțitoarea nr. 3.

Weapons found by the *Securitate* in the dorm room⁷⁵.

The Romanian branch of the National Union of Syrian Students issued a statement on the 27th of Mai condemning the attack and demanding “death to the

⁷⁰ „Dușman al popoarelor arabe”, author’s translation. (*Ibidem*, f. 241).

⁷¹ ACNSAS, fond Documentar, file no. 8852, vol. 16, f. 1.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ *Ibidem*, f. 4.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 17.

⁷⁵ *Ibidem*.

fascist terrorists and murderers”⁷⁶. The Iraqi embassy took the prisoners under its protection and exerted pressure on the Romanian government in order to achieve their release and expulsion⁷⁷. By taking up relations with the Muslim Brotherhood in 1988, the Romanian state agreed to close the case and grant amnesty to the prisoners for a certain amount of USD and the promise, that there would be no further “terrorist” attacks on Romanian territory. Thus, on Ceaușescu’s 70th birthday in 1988 a decree of amnesty for sentences over 10 years was passed and the Arab prisoners were expelled⁷⁸.

Explosives found in the river Dâmbovița ⁷⁹.

The conclusion of the *Securitate* reports on this case is that the attack had been ordered by the Muslim Brotherhood, which had its Romanian center in Bucharest with important branches in Cluj-Napoca and Timișoara⁸⁰. These were said to have been active in Romania since 1977⁸¹. They organized different themed committees, held weekly meetings, prayed and read together from the Qur`an⁸².

Coming from Jordan, Syria, Lebanon, Sudan, Palestine, Egypt etc., the Muslim Brothers were Sunni Muslims constantly on the search for new members. They did not tolerate relationships with the „unfaithful“ and thus tried to persuade a brother to leave his Romanian girlfriend. When he refused to do so, he was expelled from the organization⁸³.

⁷⁶ „Moarte ucigașilor și teroriștilor fasciști“, author`s translation.

⁷⁷ ACNSAS, fond Documentar, file no. 8852, vol. 16, f. 25.

⁷⁸ *Ibidem*, ff. 233-236.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ *Ibidem*, ff. 63-68.

⁸¹ *Ibidem*, f. 115.

⁸² *Ibidem*, f. 117.

⁸³ *Ibidem*, f. 167.

Conclusion

This brief account of what the above mentioned sources have to offer is merely an introduction to the subject of foreign and especially Arab students in the RSR. Intensive and thorough research is yet to be conducted. However, some conclusions can be drawn regarding the impact of these students on Romanian society at the end of the 1970s and during the 1980s. An interesting question would also be what impact Romanian society has had on them.

Even though little direct cultural exchange took place between Arab and Romanian students, the Romanian youths in big cities were confronted with a phenomenon that helped not only shape their material lives, but also their minds. Seeing people with different religious rituals, different skin color and what seemed to be odd sexual behavior⁸⁴ must have raised questions into the mind of the Romanian students.

The shock of a Romanian Agronomy student in Bucharest, moving to the capital from a small town in Transylvania where he had had no contact to any foreigners whatsoever must have been great when confronted with the story of his Lebanese colleague. The latter had apparently been expelled from the USA for terrorist activities and had come to Romania to study Agronomy. It is here that he was diagnosed with leukemia. At his goodbye party in the student dormitory (he was bound to return to Lebanon) he showed his Romanian colleague bullet scars on his body and told him that he had been engaged in terrorist activities before and now that he knew he would die, he would go and take a „few Jews” with him⁸⁵.

Whether anything about this story is true is debatable and impossible to verify. Nevertheless, it is very interesting to observe the fascination these people exerted on Romanian youths raised with communist slogans and theoretically cut off from the outside world.

Another paradox of Romanian socialist society is the fact that allowing the foreign students access to Romanian universities and campuses helped practically tie Romanian youths to the outside world. Although they came from the East, Arab students were providers of “Western” culture: jeans, videos, cassettes, Kent, chewing gum etc. They could travel freely to the “West” and bring all these products that the official ideology rejected as decadent.

Confronted with these “realities”, the question inevitably arises: was the RSR really a totalitarian state as it is being portrayed in post 1989 Romania? How was it possible that there was nothing and yet a lot of people were able to procure anything (especially in the big cities and in the border regions)? Was the *Securitate* really the fierce, all controlling institution that knew everything and was everywhere? If so, how was it possible for Arab organizations to smuggle weapons into the country and organize a bomb attack in the most renowned campus in Bucharest?

⁸⁴ Interview with T.M. He perceives the following aspects as oddities: black skin and pink hands, black men going to the girls` dorms and masturbating in the car, Muslims praying on their carpets.

⁸⁵ *Ibidem*.

A close look at the documents of the *Securitate* presented in this paper clearly shows that the black market, prostitution and even “terrorism” were out of the authorities’ control. The officers complain incessantly in their reports about the poor quality of their sources and the events clearly show their inability or maybe unwillingness to prevent certain „incommodities” from happening. This being said, reaching further into the subject of foreign students in the Romanian Socialist Republic would certainly help paint a picture of daily life in big Romanian cities as it has never been exposed before.

Florian BANU

**Memorialistică *versus* document.
Studiu de caz: întrevederea confidențială dintre
Nicolae Ceaușescu și Jimmy Carter (13 aprilie 1978)**

**From Memoirs to Document. Case Study:
The Private Meeting between Nicolae Ceausescu and Jimmy Carter
(13 April 1978)**

Temporal proximity to certain historical events has enabled contemporary historians to carry out a proper evaluation of some protagonists' testimonies. The so-called "oral history" has undergone a continuous expansion in the last decades, its share among historical sources equalling that of written documents. However, historical research has proved that mystification and distortion of facts occur to a far greater degree in oral accounts than in written documents.

The present work compares written records and some remakes of an important historical event: the confidential meeting between Nicolae Ceausescu, the President of the Socialist Republic of Romania and Jimmy Carter, the President of the United States of America, on 13 April 1978.

We may draw the conclusion that oral accounts about an alleged proposal to list the Romanian enterprises on the American Stock Exchange are contradicted by the record of the meeting that displays discussions about the creation of a confidential channel for negotiation between North Korea and the USA.

Etichete: Nicolae Ceaușescu, Jimmy Carter, negocieri secrete, Coreea de Nord, România, S.U.A.

Keywords: Nicolae Ceausescu, Jimmy Carter, secret negotiations, North Korea, Romania, the USA.

Problema izvoarelor istorice i-a preocupat pe istorici încă din epoca în care istoria începea să prindă contur ca o îndeletnicire de sine stătătoare a spiritului uman. Altfel spus, numărul, tipul și veridicitatea izvoarelor folosite pentru reconstituirea trecutului au reprezentat un subiect de primă importanță chiar pentru istoricii antici.

Istoria orală – un nou tip de izvor istoric?

În pofida faptului că unora dintre istoricii contemporani le place să se considere promotori ai unor „noutăți” în scrierea istoriei („descoperirea” istoriei orale, a războaielor „asimetrice”, folosirea imaginilor statice, a operelor literare sau cinematografice ca surse istorice, reconstituirea „istoriei recente” etc.), o privire mai atentă asupra istoriografiei ne conduce spre alte concluzii. Ce altceva decât „istorie

recentă” făcea Tucidide, atunci când scria despre Războiul peloponezic, în care el însuși luptase?¹ Cum ar putea fi definite relatările provenite de la martorii oculari, incluse în lucrarea sa, dacă nu „istorie orală”? Ce altceva era un conflict între un colos ca Imperiul Persan și minusculele cetăți grecești, dacă nu un „conflict asimetric”? Așadar, într-o măsură mai mare sau mai mică, „toate-s vechi și nouă toate”, după expresia lui Mihai Eminescu.

Cu toate acestea, în ultimele decenii în istoriografia românească s-a făcut și se face mult caz de așa-numita „istorie orală”, prezentată de unii entuziaști drept un adevărat panaceu al tuturor carențelor de documentare pentru un eveniment sau altul, pentru un fenomen mai amplu sau mai restrâns.

Acest accent pus pe culegerea și utilizarea de mărturii orale are mai multe explicații. În primul rând, este vorba de ieșirea societății românești dintr-un regim totalitar, care escamotase din sursele scrise oficiale o serie întreagă de evenimente și măsuri cu impact negativ și obliterate cercetarea istorică pe anumite subiecte considerate sensibile sau de-a dreptul indezirabile. Așadar, aceste „pete albe” suscitau interesul specialiștilor și al publicului larg, deopotrivă, dar istoricii se izbeau de legislația inflexibilă referitoare la accesul la fondurile de arhivă. În acest context, recursul la martorii și protagoniștii evenimentelor s-a impus ca o soluție de moment, mai cu seamă că mulți dintre acești martori erau foști inamici ai defunctului regim și, ca atare, nu avuseseră dreptul să-și expună public propriile experiențe și opinii.

În acest context, relatările de istorie orală au permis reconstituirea unor aspecte referitoare la lichidarea partidelor politice tradiționale din România, rezistența armată anticomunistă, impunerea colectivizării, urmărirea opozanților politici etc. Pe baza acestora, s-au întreprins în anii '90 primele tentative de scriere a unor istorii ale regimului comunist, istoricii angajați în astfel de demersuri încercând să convingă publicul (și, uneori, chiar pe ei înșiși!) că apelul la documentul istoric nu este o condiție *sine qua non* a cercetării istorice.

În acest sens, istoricul francez Jean François Soulet, referindu-se la un anumit fetișism care, în opinia sa, tindea să se creeze printre unii istorici ai epocii contemporane și ai așa-numitei „istorii recente”, vizavi de importanța covârșitoare a unor documente din arhivele mai mult sau mai puțin secrete, nota:

„De altfel, nu ne convine chiar deloc să mai relativizăm caracterul «unic», «de neînlocuit», atribuit unor documente încă inaccesibile? Nu e acesta un fetișism al interzisului și secretului? Nu tot ceea ce este «confidențial» e și de importanță capitală”².

Subliniind și faptul că în epoca actuală numeroase decizii majore nu mai sunt consemnate în scris, împiedicând astfel cercetătorul arhivelor să acceadă la resorturile intime ale anumitor evenimente, istoricul amintit îl cita pe unul din excelenții cunosători ai culiselor lumii diplomatice și politice, Henri Kissinger: „Înainte a acestei

¹ Potrivit lui Mircea Florian, „în opera *Războiul peloponezic* a lui Tucidide, general nenorocos și om politic în dizgrație, istoria ca știință, cu metodele ei specifice, este prefigurată. După cuvintele criticului Albert Thibaudet, «ea (această operă) rezumă tot așa de bine istoria viitoare ca și istoria trecută: e o *ktema es aei*» (o construcție pentru totdeauna)” – Mircea Florian, *Introducere în filosofia istoriei*, București, Editura Garamond, f.a., p. 31.

² Jean François Soulet, *Istoria imediată*, București, Editura Corint, 2000, p. 45.

epoci de comunicare instantanee, instrucțiunile date unui negociator trebuiau să fie conceptuale și, de aceea, ele ofereau o schiță a concepțiilor oamenilor politici; în epoca telecomunicărilor ele sunt în general tactice sau tehnice și, în consecință, nu indică nici scopurile, nici considerațiile ultime. Dosarele oficiale ale epocii noastre nu ne dezvăluie neapărat ce hotărâri au fost luate în mod secret, dublând căile oficiale și nici ce afaceri au fost tratate doar oral, fără a lăsa vreo urmă în arhive”³.

Fără îndoială, atât istoricul Soulet, cât și diplomatul Kissinger au perfectă dreptate. Este superfluu să subliniem evidența că istoricul are datoria de a nu-și opri cercetările în fața unor fonduri de arhivă inaccesibile, recurgând, în compensare, la surse colaterale, și, totodată, are obligația de a nu interpreta *stricto sensu* litera documentului. De asemenea, istoricul trebuie să fie conștient de faptul că multe probleme au fost tratate doar oral, numeroși oameni politici cunoscând și temându-se de consecințele pe termen lung pe care le pot avea anumite decizii, dispoziții, ordine date, mai ales atunci când acestea încălcau flagrant legile în vigoare sau normele nescrise ale onoarei, eticii și moralei unanim acceptate. Așadar, relatările unor actori ai evenimentelor, fie ele făcute „la cald”, fie rememorări, nu trebuie evitate de istoricul profesionist, ba, dimpotrivă, ele trebuie căutate și valorificate în aceeași măsură ca și alte tipuri de izvoare istorice.

Un „breaking news” care nu s-a produs: listarea unităților economice socialiste pe bursă!

Din nefericire, uneori, rigoarea profesională a fost pusă de unii cercetători între paranteze, de dragul spectaculosului, a relatărilor cu iz publicistic, mai cu seamă dacă informațiile puse în circulație proveneau din cercurile unor „inițiați” și, ca atare, erau greu verificabile.

Prin prezentul demers ne-am propus analiza unui astfel de caz, mai precis a presupusei oferte a președintelui Jimmy Carter „de a introduce România în economia de piață mondială”. Prima mențiune a unei astfel de oferte (?) este făcută de istoricul Ioan Talpeș într-o lucrare publicată în urmă cu câțiva ani⁴. Susținând că deține informația încă din 1985⁵ și că după 1990 aceasta i-a fost confirmată chiar de Zbigniew

³ *Ibidem*.

⁴ Ioan Talpeș, *În umbra marelui Hidalgo*, rememorări consemnate de Horia Alexandrescu, volumul I, București, Editura Vivaldi, 2009, pp. 55-63.

⁵ Potrivit relatărilor domnului Talpeș, în august 1985, în timp ce participa la lucrările Congresului Mondial de Istorie de la Stuttgart, ar fi fost invitat de „o personalitate reală și marcantă” la o masă la restaurantul „Mercedes”. Aici, misteriosul personaj i-ar fi conflat faptul că românii sunt „deja condamnați”, iar România a fost deja vândută. Istoricul român susține că ar fi întrebât „unde și la cât suntem evaluați, ce reprezentăm, la ce nivel, pentru că nu aveam o imagine a cum poate fi cumpărată o țară ca a noastră”. Răspunsul a fost „Păi voi, la ora actuală, valoarea cam 30 de miliarde de dolari!”, cuvinte ce i-ar fi provocat domnului Talpeș următoarea reacție: „Mi-a venit să râd. «Cum, domnule, România doar 30 de miliarde?!», de vreme ce cunoșteam o evaluare cu mult mai mare, din 1978. Dar, atunci nu fusese vorba de o cumpărare a țării, ci de o garanție oferită lui Ceaușescu pentru translatarea economiei românești în cotația burselor occidentale. Iar cifra avansată în acel moment era de... 170 de miliarde de dolari! Or, acum era vorba de numai 30 de miliarde” – Ioan Talpeș, *op. cit.*, p. 29. De unde știa maiorul Talpeș, cercetător la Centrul de

Brzezinski, Ioan Talpeș nu ezită să relateze în termeni destul de plastici o așa-zisă propunere confidențială făcută de președintele Carter lui Nicolae Ceaușescu. Pe scurt, în cadrul acestei întâlniri, Carter ar fi propus, nici mai mult, nici mai puțin, decât „cotarea economiei românești la bursele occidentale”, evaluată atunci la aproximativ 170 miliarde de dolari⁶!

O astfel de relatare, venită de la un istoric militar care, în plus, a deținut și funcția de director al Serviciului de Informații Externe în perioada 1992-1997, trebuie privită cu maximă atenție, cititorul având, natural, tendința de a-i acorda deplin credit.

Veridicitatea aserțiunilor generalului Ioan Talpeș cu privire la senzaționala propunere americană din 1978 este consolidată de preluarea⁷ lor într-o lucrare a istoricului american Larry L. Watts, publicată în anul 2011⁸.

Potrivit acestuia, „Administrația Carter, convinsă că România era singura din Pactul de Varșovia care poseda capacitatea și dorința de a părăsi Blocul dominat de sovietici, a decis să-i ofere posibilitatea să facă exact acest lucru pentru un viitor economic și politic total diferit. Oferta a fost făcută în timpul vizitei în S.U.A. din aprilie 1978, când președintele Carter a recunoscut explicit cooperarea Bucureștiului cu precedentele administrații S.U.A. și rolul esențial al conducătorului român în procesul de pace din Orientul Mijlociu. Într-o întâlnire la care au participat numai președintele Carter, Zbigniew Brzezinski, Nicolae și Elena Ceaușescu și translatorul român, Sergiu

Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, despre propunerea din 1978, presupusă a fi ultrasecretă, rămâne un mister!

⁶ Suma în sine este exorbitantă și, raportată la cursul monedei americane din 1978, pare încă și mai greu de realizat, chiar de către un consorțiu bancar! Pentru comparație, în anul 1975 **totalul datoriilor țărilor în curs de dezvoltare se ridica la 116,3 miliarde dolari**, față de numai 51,4 miliarde în anul 1970 – cf. *World Development Report, 1978*, The World Bank, August 1978, p. 23. De asemenea, tot pentru o mai bună comparație, amintim și faptul că în anul 1976 plata de dobânzi la datoria publică externă a României se cifrase la 122 milioane dolari – *ibidem*, p. 93.

⁷ Informația a fost preluată și prelucrată literar și în excelentul roman istoric al lui Nicolae Cristache, *Un erou blestemat. Ceaușescu, în toată mărișoara și sminteala sa*, București, Editura Enciclopedică, 2012. Astfel, în cap. 14, dedicat vizitei în S.U.A. din aprilie 1978, autorul reia informația lui Talpeș cu privire la „translatarea economiei românești la economia de piață capitalistă și un ajutor de 170 de miliarde de dolari”, imaginând următorul dialog: „- Știu cât de greu este, i-a spus Jimmy; România nu are nici experiența și nici finanțarea unui astfel de proiect fabulos; de aceea, urmează ca țara mea și un grup de bănci americane să facă evaluările ce se impun și să garanteze pentru a putea fi cotate la bursă. Planul mi se pare și mie extravagant, se recunoscut el, am totuși încredere în reușita lui; pentru că, dacă nu l-aș cunoaște pe autor, aș fi spus din start că este o utopie; doar că autorul acestui fantastic proiect, domnule Ceaușescu, este nimeni altul decât celebrul Zbigniew Brzezinski. – Adică, a tradus Nicu pe limba lui oferta americană, îmi propuneți să începeți cu mine disoluția C.A.E.R.” – Nicolae Cristache, *op. cit.*, p. 222. Întrucât autorul a inserat în romanul său numeroase documente istorice și relatări ale unor personalități, preluarea necritică a informației oferită de Ioan Talpeș se constituie, în opinia noastră, într-o validare indirectă a acesteia.

⁸ Vezi Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura Rao, 2011, p. 705.

Celac⁹, Carter s-a oferit să listeze la Bursă industria României, evaluată atunci la aproximativ 147 (sic!) miliarde de dolari”¹⁰.

Având în vedere că autorul este cetățean american, precum și faptul că pe parcursul lucrării folosește nenumărate surse din arhive ale S.U.A. și ale altor state, ne așteptăm ca și în acest caz sursa indicată să fie un document american declassificat. Din păcate, trimiterea făcută este la lucrarea amintită a domnului Ioan Talpeș, precum și la afirmațiile acestuia din emisiunea *Talk Șoc*, difuzată de televiziunea N24 în 15 martie 2006, ora 23.00.

Istoricul Larry Watts nu numai că nu pune sub semnul întrebării veridicitatea unei astfel de propuneri, dar aduce chiar o serie de argumente în favoarea acestei ipotetice inițiative americane. În acest sens, autorul citat arată că „mișcarea fusese calculată nu numai pentru a include economia României «în sistemul occidental de evaluare», deschizând astfel calea pentru investiții, tranzacții, achiziții și acces la expertize critice, dar și pentru «a genera o dezertare în spațiul sovietic»”. De asemenea, se aprecia că propunerea președintelui Carter „nu a fost o simplă oportunitate de a reconecta economia României la lumea occidentală (vizita având deja ca rezultat un mare număr de acorduri economice S.U.A. – România)”¹¹.

Critica izvoarelor istorice – între senzaționalul publicistic și rigoarea științifică

Deși informația despre o astfel de propunere americană era în măsură să retraseze cadrul relațiilor bilaterale și să genereze noi ipoteze explicative pentru comportamentul României în cadrul lagărului comunist în perioada următoare, ecoul afirmațiilor domnului Talpeș în rândul istoricilor a fost minim. Din câte știm, doar academicianul Dinu C. Giurescu a făcut o succintă analiză a acestei ipotetice propuneri într-un articol din aprilie 2012¹².

Analizând afirmațiile domnului Talpeș, academicianul Giurescu consideră că se impun câteva întrebări: „A fost făcută această propunere în termenii de mai sus?”, „Avem vreo confirmare a acestei oferte din altă sursă?”, „Propunerea americană, dacă

⁹ De fapt, Talpeș susține că propunerea i-a fost făcută de Carter lui Ceaușescu „la un «tête-à-tête», dar „Nicolae Ceaușescu nu a înțeles nici mecanismul și nici despre ce era vorba, de fapt. Oricum a fost foarte surprins, iar atunci când era surprins de ceva se bloca pur și simplu. Răspunsul său a fost ceva de genul «vedem, discutăm», dar discuția s-a oprit aici, după care la Blair House a urmat o noapte de coșmar, Ceaușescu încercând să analizeze propunerea pe toate părțile. Firește că avea drept principal consultant pe Elena Ceaușescu, care – fiind deja academician, sau oricum urma să devină – a explodat, spunându-i: «Aștia vor să ne cumpere, Nicule!»... Cert e că, pentru lămuriri, a fost invitat, cum vă spuneam, Brzezinski” – Ioan Talpeș, *op. cit.*, p. 59.

¹⁰ Larry L. Watts, *op. cit.*, p. 705.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Vezi Acad. Dinu C. Giurescu, 1978 – propunerea Președintelui S.U.A., Jimmy Carter, în revista „Art-Emis Academy. Magazin literar-artistic și de opinie”, sâmbătă, 28 aprilie 2012 (disponibilă la <http://www.art-emis.ro/istorie/962-1978-propunerea-presedintelui-sua-jimmy-carter.html> , consultat în 30 noiembrie 2013).

era pusă în practică, aducea asumarea treptată, de către România, a economiei de piață?”, „A examinat N. Ceaușescu propunerea?”.

Dacă la primele întrebări, răspunsul istoricului este ambiguu¹³, la ultima întrebare echivocul dispare: „Da. După cât se pare, s-a consultat cu soția sa Elena Ceaușescu. Prima doamnă i-ar fi spus: *«Aștia vor să ne cumpere Nicule!... Auși Nicule, adică toată România valorează 170 miliarde de dolari?! Aștia sunt niște capitaliști!»*. În afara relatării memorialistului Ioan Talpeș nu dispunem, până în prezent, de o confirmare a spuselor Elenei Ceaușescu. Dar avem răspunsul liderului român care «a refuzat orice abordare în termenii propuși de americani»¹⁴.

Acceptarea ideii de răspuns al liderului român echivalează, în opinia noastră, cu validarea informației furnizate de Ioan Talpeș, academicianul Dinu C. Giurescu lăsând să se înțeleagă că această propunere a fost formulată, dar americanii și-au ales greșit omul și, poate, momentul:

„A intuit Nicolae Ceaușescu consecințele acceptării propunerii americane? Că P.C.R. ar putea pierde monopolul puterii, că întregul mecanism politico-economic socialist s-ar destrăma în România? Probabil că și-a dat seama. Liderul P.C.R. avea o inteligență nativă ascuțită, și era absolut convins de superioritatea construcției socialiste. A te întoarce la capitalism era pentru dânsul, de negândit! Să ne reamintim atitudinea lui până în decembrie 1989. Atunci, în 1978, aproape nimeni nu proiecta (cu excepția liderilor de la Beijing) modalitatea de a trece la o economie capitalistă, care să mențină monopolul puterii Partidului comunist. Liderii comuniști chinezi au reușit însă să realizeze o asemenea transformare care, până în prezent, a cuprins peste 300 milioane de locuitori din R.P. China. Dar pentru șeful P.C.R. și al statului, a menține sistemul politic socialist și a construi o economie capitalistă nu era o alternativă posibilă”¹⁵.

Nicolae Ceaușescu – o enigmă pentru americani?

Pornind de la aceste ultime considerații ale lui Dinu C. Giurescu, pe care le împărtășim întrutotul, ne punem întrebarea dacă americanii puteau fi atât de naivi încât să facă o propunere de o asemenea importanță fără un studiu minuțios al personalității lui Nicolae Ceaușescu și al concepțiilor politice care-l animă pe acesta. O propunere „exotică”, în măsură să-l irite inutil pe liderul român sau chiar să producă o reacție vehementă, care să-l pună pe președintele american într-o situație stânjenitoare, era un element deloc dezirabil în economia unei vizite la nivel înalt. Pe de altă parte, este bine știut faptul că una din principalele preocupări ale serviciilor de informații a fost și este colectarea de informații despre liderii politici, fie ei adversari sau aliați, în scopul

¹³ Astfel, la prima întrebare, Dinu C. Giurescu evită un răspuns tranșant, preferând să spună că „autorul memoriilor este un cercetător informat”, iar în ce privește confirmarea informației de o a doua sursă, se rezumă la enunțarea unei posibilități: „O confirmare sau o nuanțare am putea-o obține și de la diplomatul român care a fost interpret oficial la întâlnirea în doi între președinții Nicolae Ceaușescu și Jimmy Carter”.

¹⁴ Dinu C. Giurescu, *loc. cit.*

¹⁵ *Ibidem.*

Memorialistică versus document. Studiu de caz: întrevădarea confidențială...

realizării unor profiluri psihologice care să permită anticiparea reacțiilor acestora în diverse situații¹⁶.

Pornind de la informații publice (discursuri și declarații tipărite, televizate sau transmise la radio, fotografii, limbaj non-verbal) sau obținute prin mijloace speciale, analiștii americani realizau periodic studii asupra relațiilor de putere dintre figurile marcante ale nomenclaturii statelor comuniste¹⁷, asupra comportamentelor acestora în timpul negocierilor și a modului de luare a deciziilor, a atitudinii față de război¹⁸ sau față de problemele economice¹⁹, asupra tipului de personalitate căruia îi aparțin.

Deși nu am identificat în documentele declasificate de C.I.A. disponibile *on-line* nici o astfel de analiză a psihologiei liderului român, suntem convinși că ele există în

¹⁶ În acest sens, într-un astfel de studiu, realizat în 1979, se arăta că : „A continuing concern in predicting governmental decisions and evaluating the potential for aggressive action by Communist nations is the judgment and emotional stability of the leadership” - Jerold M. Post, *Aging Communist Leaders: Psychological Considerations*, în „Studies in Intelligence”, vol. 23, no. 1, spring 1979, p. 1-8, disponibil on-line la http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/49/aging_commu.pdf (consultat în 7 septembrie 2013).

¹⁷ În 30 octombrie 1957 C.I.A. realiza o analiză intitulată „Differences in Temperament Among Soviet Leaders As Shown By Their Approach To Policy Issues. 1945 - 1957”. Potrivit autorilor, analiza reprezenta „o încercare de a determina previziunile personale și înclinațiile politice ale liderilor sovietici de nivel superior prin analiza rolului jucat în diverse dispute politice post-război”. Printre cei „analizați” se numărau Jdanov, Malenkov, Beria, Molotov, Hrușciov, Mikoyan, Jdanov, Kaganovici – cf. http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0001408622.pdf (consultat în 6 septembrie 2013). Foarte interesantă este și o analiză din iulie 1973 despre încercările lui Mao Tze-Tung și Ciu En-Lai de a reinstaura controlul civil asupra aparatului guvernamental, atât la nivel regional, cât și la nivel provincial – cf. „China’s Regional And Provincial Leaders: The Purge Of The Military, the Rise of Old Party Cadres” - http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/14/polo-38.pdf

¹⁸ Vezi studiul „The Attitudes of North Vietnamese Leaders Toward Fighting and Negotiating”, întocmit de C.I.A. în 25 martie 1968, disponibil la http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/14/esau-36.pdf (consultat în 6 septembrie 2013).

¹⁹ De exemplu, un studiu întocmit de C.I.A. în 1979 și intitulat „USSR: How Soviet Leaders View Their Economic Problems” analiza opiniile formulate cu diverse ocazii de personalități ca Leonid Brejnev sau premierul Kosîghin asupra unor aspecte precum managementul economiei, alocarea resurselor, rata investițiilor, cheltuielile militare, problemele agriculturii pentru a concluziona: „For the time being, Soviet leaders perceive no need for radical change in either their present system of running the economy or their resource allocation priorities, despite the economic dilemmas that confront them”. De asemenea, autorii studiului subliniau inexistența unor facțiuni care să se confrunte pe teme economice: „...we have no evidence that the Soviet leadership as a whole is divided into clearly identifiable factions on economic issues” - http://www.foia.cia.gov/sites/default/files/document_conversions/89801/DOC_0000515552.pdf (consultat în 6 septembrie 2013).

arhivele americane²⁰ și o eventuală consultare a lor ar contribui din plin la înțelegerea modului în care președintele român era perceput în S.U.A.

În plus, elementele care să clarifice optica lui Ceaușescu asupra căii de urmat de către România erau suficient de multe și ușor de identificat. De exemplu, în timpul unei convorbiri cu un grup de ziaști americani, desfășurată la 8 iulie 1977, Nicolae Ceaușescu reitiera hotărârea sa de a menține România pe drumul edificării socialismului, indiferent de relativa destindere intervenită în relațiile internaționale și de semnarea acordului de la Helsinki. În acest sens, el sublinia că la Helsinki „noi am pornit de la necesitatea respectării dreptului fiecărui popor de a-și soluționa problemele așa cum dorește el, de a găsi calea colaborării dintre state respectând orânduirea socială din fiecare țară”²¹.

Cu același prilej, Nicolae Ceaușescu a transmis părții americane mesajul că reînnoirea clauzei națiunii celei mai favorizate²² de către S.U.A. nu reprezintă un factor de presiune suficient de puternic pentru a determina o reorientare a politicii românești: „Retragerea acestei clauze ar pune în discuție înseși acordurile existente între Statele Unite și România și, desigur, aceasta nu ar fi de natură să contribuie la un progres al colaborării. Doresc însă să subliniez că dezvoltarea României s-a realizat și fără această clauză și, desigur, țara noastră se va putea dezvolta în continuare și fără ea. Dezvoltarea României nu este condiționată de existența sau neexistența clauzei și a unor raporturi corecte, de deplină egalitate în drepturi cu Statele Unite”²³.

Atașamentul lui Nicolae Ceaușescu față de ideea triumfului socialismului în fața capitalismului reiese cu pregnanță și dintr-un interviu acordat trimisului special al postului britanic de televiziune B.B.C., David James Guthrie Sells²⁴, în data de 30 ianuarie 1978. La întrebarea lui D.J. Sells: „Privind lumea din perspectiva celei de-a 60-a aniversări, când sărbătoriți și 45 de ani de activitate politică, prevedeți crize inevitabile în

²⁰ Convingerea noastră se întemeiază pe faptul că printre materialele declassificate de C.I.A., dar indisponibile în format digital, se numără și următoarele documente: „Intelligence Memorandum Ceausescu's Vulnerabilities” (13 p.), „US - Romanian Economic Relations: The Ceausescu Visit” (11 p.), „Weekly Summary Special Report Romania: The Ceausescu Style” (11 p.), „Romania: The Outlook for Ceausescu” (32 p.), „Nicolae Ceausescu” (1 p.) și „Nicolae Ceausescu: Romania's Maverick Leader” (1 p.) – cf. http://www.foia.cia.gov/search-results?search_api_views_fulltext=Ceausescu&field_collection=

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate. Rapoarte, cuvântări, interviuri, articole. Ianuarie – septembrie 1977*, Editura Politică, București, 1977, p. 532.

²² La 28 iulie 1975 Congresul S.U.A. a votat introducerea clauzei națiunii celei mai favorizate în relațiile economice cu România – Fundația Europeană Titulescu, *Istoria politicii externe românești în date*, coordonator: Ion Calafeteanu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 460.

²³ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 533.

²⁴ David James Guthrie Sells era corespondent al emisiunii „Newsday” a B.B.C., consacrată analizei unor evenimente politice interne sau externe de mare impact, precum și prezentării unor personalități marcante din Marea Britanie și din alte state. În perioada 1952-1966 lucrase pentru agenția Reuter, fiind corespondent la Roma, Varșovia, Bonn și Bruxelles. Ulterior, între 1971-1976 a fost corespondentul B.B.C. pentru știri de televiziune din Orientul Mijlociu – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar nr. 6/1978, f. 17.

lume? Prevedeți o criză inevitabilă a capitalismului? Ar afecta aceasta politica Dumneavoastră?”, Nicolae Ceaușescu a oferit următorul răspuns:

„(...) În ce privește criza inevitabilă a capitalismului, el se află deja în criză de mult timp. Societatea aceasta ca atare mai dispune de forțe, dar, practic, trebuie până la urmă să facă loc unei orânduiri mai drepte și mai bune care să pună capăt inegalităților sociale și naționale, să realizeze o lume în care atât pe plan național să-și asigure dreptatea socială și echitatea sub toate aspectele, cât și pe plan internațional, să se pună capăt inegalităților economice, să se asigure crearea unei noi ordini economice internaționale, progresului general al tuturor statelor, dar îndeosebi celor rămase mai în urmă, totodată să se instaureze o lume a păcii și colaborării internaționale”²⁵.

Încă și mai lămuritor pentru optica lui Nicolae Ceaușescu este răspunsul la întrebarea referitoare la ce anume și-ar dori să se îplinească în viitorul apropiat: „În cuvântul meu ca răspuns la felicitările și urările pe care le-am primit cu prilejul celei de-a 60-a aniversări și a 45 de ani în activitatea de mișcare revoluționară, am menționat că pentru România viitorul trebuie să conștie în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate, pe baza programului partidului elaborat de Congresul al XI-lea, că trebuie să facem totul pentru a asigura poporului român o viață demnă, liberă, independentă și, totodată, să întărim necontenit relațiile internaționale, să contribuim la înfăptuirea securității în Europa, la soluționarea problemelor litigioase și, în primul rând, a celor din Balcani și din Orientul Mijlociu, să se realizeze pași concreți pe calea dezarmării, înfăptuirea noii ordini economice internaționale, pentru o lume a colaborării între toate națiunile”²⁶.

Viziunea lui Ceaușescu asupra problemelor internaționale și a evoluției viitoare a României se desprinde foarte bine și din răspunsurile oferite ziaristului american John Paul Wallach, de la Trustul de presă „Hearst Newspapers”, în cadrul interviului din 28 martie 1978. Cu această ocazie, s-a insistat asupra impactului avut de Actul Final de la Helsinki și s-a discutat despre rezultatele reuniunii de la Belgrad a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, dar și despre temele care se conturau pentru agenda vizitei în Statele Unite: problema respectării drepturilor omului, extinderea colaborării economice și culturale româno-americane, procesul de pace din Orientul Mijlociu, tratativele pentru dezarmare, relațiile dintre S.U.A. și China. Pe parcursul discuției, ziaristul american a insistat să afle opinia lui Nicolae Ceaușescu asupra procesului de pace din Peninsula Coreei. J. P. Wallach a abordat problema frontal: „Veți duce cu dumneavoastră propuneri din partea coreenilor pentru președintele Carter asupra acestui subiect (negocierile Nord-Sud – n. ns. F.B.)?”²⁷.

Cu diplomatie, Nicolae Ceaușescu a evitat un răspuns clar: „Cred că, dacă Statele Unite doresc realmente să se ajungă la o soluție negociată, sunt perspective în direcția aceasta”.

Importanța acestei probleme pentru partea americană transpare din faptul că, după ce se discută despre îmbunătățirea relațiilor americano-chineze, despre situația din Balcani, despre conflictul dintre Somalia și Etiopia, despre tensiunile dintre Rhodesia și

²⁵ *Ibidem*, f. 5-6.

²⁶ *Ibidem*, f. 7.

²⁷ *Idem*, dosar nr. 27/1978, f. 27.

Africa de Sud, despre activitățile propagandistice ale ungarilor din S.U.A. și după ce Wallach face o intervenție în favoarea istoricului Vlad Georgescu, subiectul nu este uitat.

Nemulțumit de eschiva lui Nicolae Ceaușescu, ziaristul american revine, de această dată mult mai direct: „A fost numai un singur răspuns la care nu am avut certitudinea că v-am înțeles bine. Dacă într-adevăr aveți un mesaj de pace din partea coreenilor pe care îl veți duce în S.U.A.?” Ceaușescu a preferat, în continuare, menținerea ambiguității, răspunzând: „Sper să am prilejul să discutăm problema păcii și unificării Coreei cu președintele Carter. Știu că Republica Populară Democrată Coreeană, președintele ei, Kim Ir Sen²⁸, dorește să se ajungă la o normalizare a relațiilor cu S.U.A., sigur, pe calea respectării independenței și a dorinței de unificare pașnică a poporului coreean”²⁹.

Așadar, în opinia noastră, nimic din cele expuse de Nicolae Ceaușescu în diverse luări de poziție, în discursuri sau în interviuri recente nu i-ar fi îndreptățit pe analiștii americani să considere oportună o propunere de tipul celei pe care Ioan Talpeș susține că ar fi formulat-o președintele Carter.

Vizita lui Nicolae Ceaușescu în S.U.A. în aprilie 1978 – context internațional și agenda de lucru

Ajunși în acest punct al analizei noastre, trebuie să precizăm importanța acordată de liderul de la București acestei vizite, precum și care erau obiectivele vizitei lui Nicolae Ceaușescu în S.U.A.

Invitația de a efectua o vizită în S.U.A. a fost făcută prin intermediul ambasadei de la București, după ce secretarul de stat Cyrus Vance a trimis, în 19 august 1977, ambasadorului american o telegramă cu următorul conținut: „ambassador is authorized to extend on behalf of president Carter an invitation for president Ceausescu to pay a state visit to the United States (2 days in Washington, 4 days elsewhere in the U.S.) in the first half of 1978. Invitation includes mrs. Ceausescu, should the president desire to bring her. Ambassador may extend the invitation in whatever manner he believes most appropriate. 2. Once invitation is extended, we will proceed to select a mutually convenient date”³⁰.

Orizontul previzibil al vizitei a început să se contureze încă din 26 august 1977 când, prin telegrama nr. 06283, ambasada americană de la București informa Departamentul de Stat că ministrul român de externe, George Macovescu, a comunicat dorința părții române ca vizita lui Nicolae Ceaușescu în S.U.A. să aibă loc după 15 martie 1978. Motivul invocat era acela că, după vizita precedentă efectuată în perioada iernii (4-7 decembrie 1973), Nicolae Ceaușescu ar prefera o perioadă a anului mai

²⁸ Kim Ir Sen (Kim Il-sung) (n. 15 aprilie 1912, d. 8 iulie 1994), secretar general al Partidului Muncii din Coreea. A condus Coreea de Nord de la fondarea statului în 1948, până la moartea sa, în calitate de prim-ministru (1948-1972) și apoi de președinte (1972-1994) - http://ro.wikipedia.org/wiki/Kim_Ir-sen

²⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar nr. 27/1978, f. 47.

³⁰ <http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=189544&dt=2532&dl=1629>

favorabilă. Evident, totodată, Macovescu s-a interesat și asupra datei preconizate de partea americană³¹.

În ceea ce privește obiectivele vizitei, acestea pot fi grupate în două mari categorii: obiective economice și obiective politico-diplomatice. În primul rând, se dorea o dezvoltare mai accentuată a relațiilor bilaterale, în special cele ținând de dezvoltarea comerțului, precum și de obținerea unor noi licențe tehnologice de vârf. În acest scop, pe lângă solicitarea prelungirii clauzei națiunii celei mai favorizate, au fost planificate întâlniri cu figuri de primă importanță din lumea financiar-bancară și industrială a Statelor Unite.

Pe de altă parte, Ceaușescu era personajul în care atât liderii arabi, cât și oamenii politici israelieni³² păreau să aibă încredere, deci implicarea sa în procesul de pace era dorită atât de cele două părți aflate în conflict, cât și de S.U.A. De asemenea, liderul român era perceput ca având relații excepțional de bune cu conducerea de la Beijing, iar partea americană era interesată într-o accelerare a procesului de normalizare a relațiilor americano-chineze. Nu în ultimul rând, medierea României era dorită și în problema relațiilor dintre Coreea de Nord și cea de Sud, urmărindu-se crearea unui canal confidențial de negociere, după modelul folosit în timpul conflictului americano-vietnamez.

Eforturile Coreei de Nord de a crea un canal de negociere cu Statele Unite s-au intensificat sensibil după venirea lui Jimmy Carter la Casa Albă, pornindu-se de la promisiunile făcute de acesta în campania electorală cu privire la reducerea prezenței militare americane în Coreea de Sud³³. În acest scop, liderii nord-coreeni au apelat la bunele oficii ale unor diplomați acreditați la Washington. Potrivit telegramei ambasadei României nr. 085374 din 22 octombrie 1977, eforturile nord-coreenilor au plecat de la declarațiile lui Carter din campania electorală referitoare la reducerea numărului de soldați din peninsula coreeană, precum și de la potențialul sprijin al U.R.S.S.-ului, Chinei și al câtorva state nealinate de a susține procesul de pace³⁴. Potrivit lui Nicolae M.

³¹ Telegrama a fost declassificată în 22 mai 2009 și poate fi consultată la <http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=195291&dt=2532&dl=1629>

³² Potrivit relatărilor făcute ambasadorului american la Tel Aviv de către premierul Menahem Begin, în 7 septembrie 1977, după vizita sa în România (25-29 august 1977), impresiile acestuia erau cât se poate de favorabile: „Begin appraised Ceausescu as a very shrewd and intelligent political leader. He characterized him as a man of strong moral authority. He was appalled that no one in Ceausescu's entourage ever said a word in his presence, contrasting this with his own adviser's propensity for interrupting and correcting him” - <http://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=206132&dt=2532&dl=1629>

³³ Vezi discuțiile dintre Nicolae Ceaușescu și Kong Jin Tae, vicepremierul Consiliului Administrativ și conducător al delegației guvernamentale economice a R.P.D. Coreene, purtate la București, în 20 iunie 1977. Cu această ocazie vicepremierul nord-coreean arăta necesitatea intensificării eforturilor de unificare, pornind de la faptul că „În timpul campaniei prezidențiale americane s-au făcut referiri la Coreea, în sensul în care, dacă va fi ales, Jimmy Carter va promova o politică de reducere a trupelor americane din Coreea în următorii 4-5 ani de zile” - <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/118273> (consultat în 27 noiembrie 2013).

³⁴ Textul integral al telegramei este disponibil la <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114880>

Nicolae, ambasadorul României la Washington, nord-coreenii au trimis mesaje prin intermediul unor șefi de state din Africa și Asia, precum președintele Gabonului și ex-premierul pakistanez Z.A. Bhuto. De asemenea, în timpul vizitei președintelui Iosip Broz Tito în Coreea de Nord, acesta ar fi fost rugat să transmită dorința Phenianului de a iniția un dialog în problema coreeană. Acesta a transmis mesajul către Casa Albă prin intermediul lui Edvard Kardelj, dar răspunsul președintelui Carter a condiționat orice discuții de includerea cu drepturi egale a sud-coreenilor la negocieri³⁵. Eșecurile repetate i-au determinat pe nord-coreeni să-și pună speranțele într-un demers al liderului român.

Acest obiectiv al părții române, de mediere Nord-Sud, așa cum o dovedește și întrebarea ziaristului Wallach, era deja cunoscut mediilor internaționale. În 10 aprilie 1978, cu doar două zile înainte de începerea vizitei președintelui Ceaușescu în S.U.A., *Associated Press* relatează: „Viitorul celor două state coreene constituie unul din subiectele probabile ale convorbirilor pe care președintele Nicolae Ceaușescu le va avea cu președintele Carter. Se face, de asemenea, afirmația că președintele român este purtătorul primei oferte de pace a Phenianului în cei 25 de ani de la încetarea războiului coreean”. În sprijinul acestei ipoteze, se arată că „cu două săptămâni în urmă, la 27 martie, președintele Ceaușescu a primit la București o înaltă oficialitate guvernamentală de la Phenian, care, după cum se crede, i-a înmănat un mesaj din partea liderului nord-coreean, Kim Ir Sen. Mesajul conține – după cum se afirmă – această primă ofertă a Coreei de Nord de convorbiri de pace”³⁶. Purtătorul acestui mesaj ar fi fost Hă Jung Suk, membru al C.C. al Partidului Muncii din R.P.D. Coreea, vicepreședinte al Comitetului Permanent al Adunării Populare Supreme și secretar general al „Frontului democratic pentru reunificarea Patriei”.

În realitate, trimisul special a fost Kim Iong Nam, secretar al C.C. al Partidului Muncii, dar ultimele solicitări ale părții nord-coreene au fost transmise de către Sin In Ha, ambasadorul R.P.D. Coreene la București, în cadrul unei audiențe pe care Nicolae Ceaușescu i-a acordat-o în 4 aprilie 1978³⁷. Cu această ocazie, ambasadorul coreean a arătat că Kim Ir Sen își exprimă „o gratitudine deosebită pentru faptul că stimatul tovarăș Nicolae Ceaușescu, exprimându-și sprijinul total față de noul proiect și noua orientare a Partidului Muncii din Coreea menite să urgenteze soluționarea problemei unificării Coreei, a dat asigurări că va acționa în mod activ pentru abordarea cererii părții coreene în timpul vizitei în S.U.A.”.

În plus, ambasadorul a transmis cele mai recente indicații de natură tactică ale Phenianului:

„Conducătorul nostru m-a însărcinat să vă adresez rugămintea sa de a se explica bine președintelui S.U.A. și administrației S.U.A. poziția partidului nostru față de actualele cercuri de dominație din Coreea de sud și orientările partidului nostru cu privire la accelerarea unificării patriei, precum și problema dialogului cu S.U.A.; poziția și orientările pe care vi le-am prezentat dumneavoastră prin intermediul mesajului și al

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. - Relații Externe, dosar nr. 27/1978, f. 66.

³⁷ Nota de audiență este disponibilă la

http://digitalarchive.wilsoncenter.org/assets/media_files/000/009/606/9606.pdf (consultată la 27 noiembrie 2013).

trimisului special. De asemenea, am fost însărcinat să vă prezint în mod suplimentar următoarele probleme:

1. În primul rând este vorba de problema reluării dialogului între Nord și Sud și crearea de noi condiții favorabile accelerării unificării patriei.

După cum a subliniat deja iubitul și stimatul nostru conducător în scrisoarea pe care v-a adresat-o, atâta timp cât Pak Cijan Hi³⁸ va rămâne la «putere» în Coreea de sud este greu de conceput pacea și securitatea în Peninsula Coreei și nu se poate vorbi de unificarea pașnică a țării noastre.

Pak Cijan Hi este un element pro-japonez, scizionist, ațățător de război și fascist în sensul adevărat al cuvântului. Astăzi, sporirea pericolului de război în Peninsula Coreei, suprimarea democrației și violarea drepturilor omului, continuarea dezmembrării Coreei și crearea de noi obstacole în calea unificării, toate acestea sunt rezultatul dominației fasciste a lui Pak Cijan Hi”.

Partea coreeană indica chiar și un posibil succesor al dictatorului sud-coreean, subliniind că „despre această problemă n-am spus nimănui până în prezent, și pentru prima dată vă aducem la cunoștință numai dumneavoastră, tovarășe Nicolae Ceaușescu”. Alegerea nord-coreenilor era Iun Bo Săn, „un om care, din august 1960 până în martie 1962 a fost președintele Coreei de sud”, „sută la sută un anticomunist și un element pro-american bine cunoscut și în S.U.A.”. Potrivit informațiilor puse la dispoziția lui Ceaușescu, acesta „a fost eliberat în anul trecut din închisoare, unde fusese întemnițat în legătură cu publicarea de către el, împreună cu numeroase personalități democratice din Coreea de sud, a «Declarației pentru salvagardarea națiunii și a democrației» împotriva dictaturii fasciste» a lui Pak Cijan Hi”³⁹. În opinia liderului nord-coreean, „cu un astfel de element am putea discuta problema unificării, cu toate că și el este o persoană pro-americană. Dacă vor instala o persoană ca Iun Bo Săn în Coreea de sud, S.U.A. vor putea să-și mențină și prestigiul lor și ar fi mai bine și pentru interesele S.U.A., decât să aibă urmări negative ca cele de pe urma protejării în continuare a lui Pak Cijan Hi”.

Așadar, Nicolae Ceaușescu urma să plece la Washington nu doar ca lider de partid și de stat și mediator al procesului de pace din Orientul Mijlociu, ci și ca mesager secret al Coreei de Nord. În vederea atingerii acestor obiective, atât de ambițioase, și asigurării unei imagini pozitive a României și a președintelui ei, precum și pentru evitarea oricăror incidente neplăcute, pregătirile au fost extrem de minuțioase⁴⁰. Pentru

³⁸ **Pa(r)k Cijan Hi (Park Chung Hee)** (1917-1979), general și om politic sud-coreean. Membru al juntei care a preluat puterea în 1961. Președinte al țării (1962-1979), a instituit legea marțială (1972) și, printr-o reformă constituțională, și-a acordat puteri depline, devenind președinte pe viață. A supraviețuit câtorva tentative de asasinat, orchestrate de nord-coreeni, dar a sfârșit asasinat de șeful propriilor gărzii, la 26 octombrie 1979. În timpul conducerii sale dictatoriale, Coreea a cunoscut, în pofida unor ample frământări sociale, o perioadă de rapidă creștere economică (așa-numitul „miracol de pe râul Han”), printr-o industrializare accelerată, dublată de o politică educațională riguroasă - http://en.wikipedia.org/wiki/Park_Chung-hee

³⁹ http://digitalarchive.wilsoncenter.org/assets/media_files/000/009/606/9606.pdf

⁴⁰ La începutul lunii februarie 1978 consilieri români s-au deplasat la Washington și au înmânat omologilor americani materiale referitoare la situația respectării drepturilor omului în România (inclusiv o listă cu persoane care așteptau viza americană pentru a părăsi țara), o scurtă istorie a

o cât mai bună documentare și informare a lui Nicolae Ceaușescu, Ministerul Afacerilor Externe a întocmit un amplu dosar-documentar ce includea următoarele aspecte: sinteza relațiilor României cu S.U.A., fișa acțiunilor și problemelor în curs de rezolvare, situația intervențiilor americane privind plecări de cetățeni români în străinătate și căsătorii mixte, situația din comunitatea americană de origine română, Banca de export-import (Eximbank) a S.U.A., creditele C.C.C. (*Commodity Credit Corporation*), o prezentare generală a Statelor Unite ale Americii, lista membrilor cabinetului american, biografiile principalelor personalități care urmau a fi întâlnite în cursul vizitelor, însoțite de fotografiile șefului statului și ministrului de externe, relațiile României cu Banca Internațională de Reconstrucție și Dezvoltare (BIRD), relațiile României cu Fondul Monetar Internațional (FMI)⁴¹.

De asemenea, înaintea plecării în S.U.A. au fost purtate discuții atât cu Anwar as-Sadat, președintele Republicii Arabe Egipt, care a efectuat o vizită la București în 11-12 februarie 1978, cât și cu ministrul de Externe al Israelului, Moshe Dayan, aflat și el în vizită la București în perioada 2-5 aprilie 1978.

În același scop, al succesului deplin al vizitei, au fost declanșate tatonări în vederea încheierii viitoarelor negocieri de factură economică prin contracte ferme, prin sondarea mediului de afaceri american și stabilirea unei agende ambițioase de întâlniri cu figuri de prim rang.

Nu au fost neglijate nici un fel de pârghii pentru asigurarea unui succes cât mai deplin al demersurilor românești. O atenție aparte a fost acordată sensibilizării unor grupări de presiune și de *lobby* de la Washington, fapt ce relevă o bună cunoaștere a culiselor mecanismelor decizionale din cadrul Congresului S.U.A. În acest sens, merită amintit faptul că, în timpul discuțiilor purtate la 4 aprilie 1978 între Moshe Dayan și Nicolae Ceaușescu, a fost obținută promisiunea unui *lobby* favorabil României în vederea desfășurării vizitei președintelui român la Washington în condiții cât mai bune. Pentru conturarea contextului în care a fost obținută această promisiune, vom reproduce un fragment din stenograma întâlnirii celor doi oameni politici:

„**Moshe Dayan:** (...) Doresc să folosesc acest prilej pentru a vă exprima ceea ce i-am comunicat și ministrului dumneavoastră de externe, profunda noastră recunoștință pentru modul în care s-a realizat emigrarea evreilor de aici în Israel.

Vă transmit, domnule președinte, mulțumirile țării noastre. Știm că aproape 80 la sută din cei aproape jumătate de milion de evrei, aflați în România după cel de-al doilea război mondial, sunt în Israel. Ei reprezintă cel mai constructiv element al țării. Sunt doctori, ingineri, specialiști, cea mai bună parte a populației țării. Pentru toate acestea, vă suntem profund recunoscători.

Știu că dumneavoastră, domnule președinte, și probabil și ministrul de externe, veți pleca în curând în Statele Unite și dacă oamenii noștri vor putea fi de folos cu ceva, vom fi foarte bucuroși să facem tot ce veți considera util. Nu avem multă influență în

României și a relațiilor româno-americane, un rezumat al biografiilor membrilor delegației române (cuprinzând inclusiv indicații despre corecta pronunțare a numelor) – cf. Violeta Cristea, *La Casa Albă*, în „Jurnalul Național”, 23 ianuarie 2006, disponibil la <http://jurnalul.ro/vechiul-site/old-site/suplimente/editie-de-colectie/la-casa-alba-29539.html#>

⁴¹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. - Relații Externe, dosar nr. 44/1978, ff. 52-193.

Memorialistică versus document. Studiu de caz: întrevădarea confidențială...

America, nu avem un cuvânt greu, dar dacă evreii de acolo sau prietenii noștri mai apropiați din Senat sau din Congres vor putea, o vom face.

Tov. Nicolae Ceaușescu: Un cuvânt greu de spus aveți, cu toate că aveți divergențe pe problemele păcii, dar divergențe care cred că vor fi soluționate în mod pozitiv pentru încheierea păcii. Sigur, cred că într-adevăr poate ar fi bine, ținând seama de faptul că aveți relații bune cu mulți membri ai Congresului, că, în general, cu comunitățile evreiești din Statele Unite am avut întâlniri și avem relații bune, însă s-ar putea ca să puneți un cuvânt ca să fie mai activi pentru a rezolva problema cu clauza.

Moshe Dayan: Voi vorbi cu ambasadorul nostru de acolo. Primul ministru va fi la Washington la sfârșitul lui aprilie, în orice caz vom comunica prin ambasadă. Dacă vom putea, sigur, domnule președinte, vom face tot ce putem, cu bucurie și din toată inima”⁴².

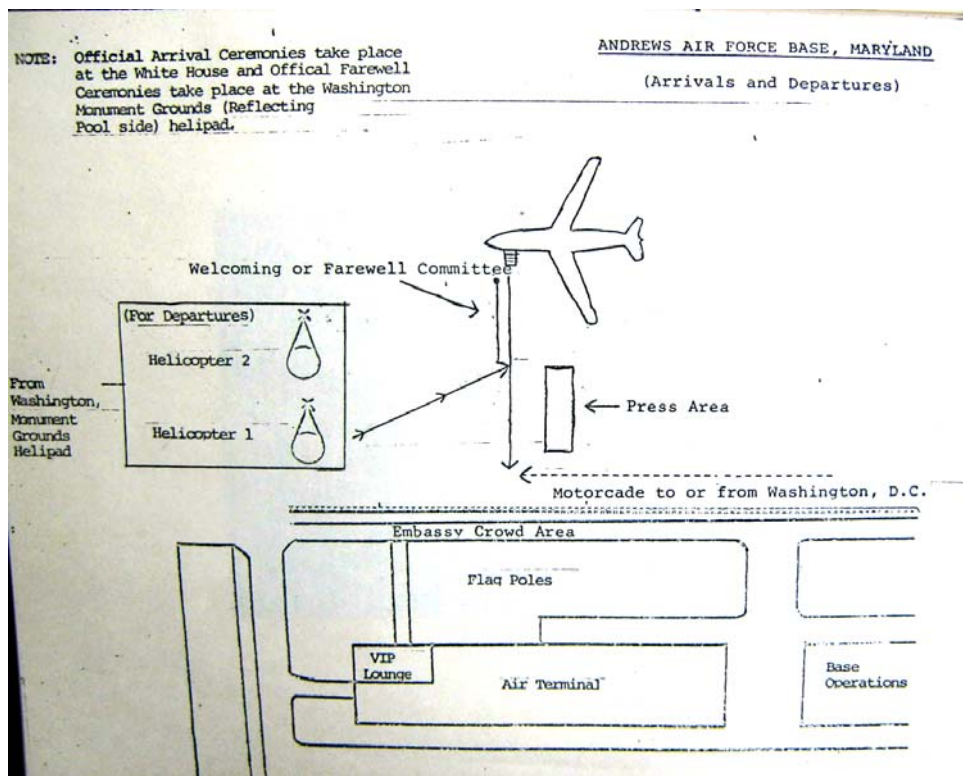
*Fototeca online a comunismului românesc, cota 64/1978, [Fotografia #BA294]
Primirea de către președintele Nicolae Ceaușescu a ministrului Afacerilor Externe al
Israelului, Moshe Dayan*

Dialogul Nicolae Ceaușescu - Jimmy Carter: între oficial și confidențial

Vizita președintelui Nicolae Ceaușescu s-a desfășurat între 12 și 17 aprilie 1978 și a avut, cum era și firesc, un program foarte riguros. Sosirea aeronavei prezidențiale Boeing 707 la baza aeriană Andrews a avut loc în 11 aprilie, la ora 18,00, iar la 18,05

⁴² Idem, dosar nr. 31/1978, f. 12.

coloana oficială începea deplasarea spre reședința pentru oaspeții președintelui S.U.A., Blair House, 1651 Pennsylvania Avenue, N.W. Sosirea a avut loc la ora 18,30 și a fost urmată de activitățile specifice instalării delegației române și de o cină privată.

Schema desfășurării ceremoniilor de sosire și plecare în cadrul aeroportului bazei militare Andrews, Maryland (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Relații Externe, Vizite Externe, dosar nr. 1/1978)

Convorbirile oficiale la nivel înalt s-au derulat la Washington în două runde, prima având loc în ziua de 12 aprilie 1978, iar cea de-a doua în 13 aprilie. Din partea română⁴³, la convorbiri au participat Nicolae Ceaușescu, președintele R.S.R., Gheorghe

⁴³ În acest punct trebuie să precizăm că suita oficială care îl însoțea pe președintele Ceaușescu era formată din Gheorghe Oprea, Ștefan Andrei, Vasile Pungan și Ioan Avram. Pe lângă suita oficială, pe parcursul vizitei în S.U.A., alături de cuplul prezidențial, s-au mai aflat următoarele persoane: Constantin Mitea, redactor-șef al ziarului „Scânteia”, Nicolae Ecobescu, ambasador, șeful Protocolului de Stat, g-ral. lt. Nicolae Stan, aghiotant-șef al președintelui R.S.R., Nicolae Năstase, secretar personal al președintelui, Ion Pop D. Popa, medic personal al președintelui, Sergiu Celac, secretar interpret, Violeta Năstăsescu, secretară interpretă, Constantin Mateescu, stenodactilograf, Vicențiu Constantinescu, stenodactilograf. Garda personală era formată din col. Ion Băjenaru, aghiotant, col. Marin Neagoe, aghiotant, mr. Ștefan Levențiu, ofițer de gardă, cpt. Nicolae Badea, ofițer de gardă, mr. Ion Popa, ofițer cu verificări tehnice, cpt. Nicolae Rădulescu, ofițer de gardă. Personalul de deservire era format din ospătarii Anghel Melinte și Adam Vasile și

Oprea, prim viceprim-ministru, Ștefan Andrei, ministrul Afacerilor Externe, Vasile Pungan, ministru la Președinția R.S.R. și șef al grupului de consilieri ai lui Nicolae Ceaușescu, Ioan Avram, ministrul Industriei Construcțiilor de Mașini, Nicolae M. Nicolae, ambasadorul României la Washington. Partea americană a fost reprezentată de Jimmy Carter, președintele S.U.A., Cyrus Vance, secretar de stat, Zbigniew Brzezinski, consilier al președintelui S.U.A. pentru problemele securității naționale, George S. Vest, asistentul secretarului de stat pentru probleme europene, Rudolph Aggrey, ambasadorul Statelor Unite la București.

În cadrul primei runde de convorbiri, problemele abordate au fost două: în primul rând, procesul de pace din Orientul Mijlociu, urmat apoi de discuții pe marginea relațiilor americano-sovietice. Fără a insista asupra conținutului acestor probleme, ne vom limita la a menționa faptul că Jimmy Carter a apreciat că eforturile S.U.A. și ale României pentru soluționarea conflictului din Orientul Mijlociu „au fost complementare”, subliniind faptul că „noi am beneficiat și am apreciat informațiile și sfaturile pe care le-am primit de la dumneavoastră, din partea reprezentanților dumneavoastră”⁴⁴.

În ceea ce privește a doua problemă, Carter l-a informat pe Nicolae Ceaușescu asupra apropiatei vizite a lui Cyrus Vance la Moscova și a lui Andrei Gromîko la Washington, etapă premergătoare unei viitoare întâlniri între Carter și Leonid Brejnev. În opinia președintelui american, „divergențele internaționale, cele două țări ale noastre le-au rezolvat între timp și avem doar trei-patru probleme”⁴⁵. Cele mai importante se dovedeau a fi aspectele referitoare la tratatul SALT și cele ridicate de „pătrunderea sovieticilor în Africa”, în special în Angola și Etiopia.

coafeza Polixenia Ciobanu. Grupul de presă îi cuprindea pe Ion Cumpănașu, director general al Agerpres, Eugen Florescu, redactor la „Scântea”, Petre Dumitrescu, fotoreporter color și alb-negru, Ion Miclea, fotoreporter, Ilie Ciurescu, redactor-șef adjunct televiziune, Sergiu Stejar și Virgil Cojocar, operatori televiziune, Pantelie Tuțuleasa, operator regizor cinematografie, Justin Băghină, telex Agerpres. Echipajul avionului prezidențial Boeing 707 era format din g-ral. mr. Gheorghe Cristian, comandantul aeronavei, col. Nicolae Milea, comandant echipaj, mr. Ion Bularca, comandant echipaj secund, lt. col. Nicolae Teohari, navigator de bord, col. Tiberiu Podoleanu, tehnic de bord, col. Alexandru Lăniceanu, comandant echipaj, mr. Petre Tenie, comandant echipaj secund, col. Vasile Pătulea, navigator de bord, col. Paul Drăgulescu, tehnic de bord, col. Dumitru Neagu, inginer avion motor, lt. col. Viorel Tosa, inginer aparatură electrică de bord, lt. col. Mircea Manolescu, inginer radio și radiolocație, lt. col. Augustin Odina, telegrafist, lt. col. Florin Bejan, inginer mecanic avion, Petre Ionescu, maestru de bord, lt. col. Vasile Marincea, cpt. Nicolae Dicu și cpt. Ion Tălpeanu, ofițeri gardă. În mod ciudat, de pe lista oficială lipsește Ion Mihai Pacepa! Totuși, pe o variantă în limba engleză (*Members of the Official Romanian Party*), după „His Excellency Nicolae Ecobescu, Chief of Protocol”, apare un „Lt. Gen.” cu numele șters cu pastă corectoare, urmat de funcția deținută „Minister of State in the Interior Ministry”. Evident, numele șters era cel al lui Ion Mihai Pacepa, fiind urmat în listă de „Lt. Gen. Nicolae Stan, Aide-de-Camp to the President” - A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. - Relații Externe, Vizite Externe, dosar nr. 1/1978, f. 132 ș.u. Afirmația noastră se bazează pe faptul că Ion Mihai Pacepa apare pe lista invitaților la diverse dineuri organizate în onoarea delegației române exact cu titulatura din dreptul numelui „anonimizat” de pe lista amintită.

⁴⁴ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. - Relații Externe, dosar nr. 44/1978, f. 9.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 13.

Nicolae Ceaușescu a apreciat progresele făcute în relațiile sovieto-americane, dar a ținut să precizeze că, „fiind vorba de probleme care privesc întreaga lume, trebuie să vă spun deschis – cum este obiceiul meu – că soluționarea acestor probleme între Statele Unite și Uniunea Sovietică nu va soluționa problemele care preocupă omenirea. Vor exercita o influență pozitivă, dar rămân multe probleme care nu pot fi soluționate numai de Statele Unite și Uniunea Sovietică, cu tot rolul mare pe care îl au ele în viața internațională ca superputeri”. În plus, Ceaușescu a ținut să sublinieze:

„Aș dori să repet ceea ce am mai spus în două împrejurări, că noi considerăm că relațiile dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică nu trebuie să se realizeze în detrimentul sau în spatele sau pe seama altor state, fie ele mari, fie ele mici. Experiența istorică a demonstrat că asemenea înțelegeri nu sunt viabile”.

În acest context, Nicolae Ceaușescu a adus în atenție și rolul pe care trebuie să-l aibă unele „grupări de state”, precum și „rolul tot mai important pe care îl joacă Republica Populară Chineză”.

Prima rundă de convorbiri a fost încheiată de gazdă, Jimmy Carter spunând următoarele:

„Sper că vom avea timp, atât diseară în particular⁴⁶, cât și mâine dimineață să discutăm problema Republicii Populare Chineze. De asemenea, să discutăm pregătirea viitoarei întâlniri de la Madrid, ca o continuare a acordului de la Helsinki”.

Așadar, în această primă rundă de convorbiri nu poate fi vorba despre inedita propunere invocată de istoricul Ioan Talpeș. Restul zilei de 12 aprilie a fost foarte dens în activități: președintele Nicolae Ceaușescu a acordat un interviu postului de televiziune A.B.C., după care a primit și a discutat, pe rând, cu o serie de personalități americane de prim-rang: Michael Blumenthal, ministrul Finanțelor, dr. Sidney Hartman, ministru *ad-interim* al Comerțului, Robert Bergland, ministrul Agriculturii, și Walter E. Washington, primarul orașului Washington, care i-a înmănat președintelui român „cheia orașului”.

În aceeași zi, 12 aprilie, Nicolae Ceaușescu a participat la un dejun de lucru oferit de secretarul de stat al S.U.A., Cyrus Vance, în saloanele Departamentului de Stat. Au participat, din partea română, Gheorghe Oprea, Ștefan Andrei, Vasile Pungan, Ion Avram și Nicolae M. Nicolae. Din partea americană, au participat la discuții Zbigniew Brzezinski, Warren Christopher, secretar de stat adjunct, Matthew Nimetz, consilier al Departamentului de Stat, George S. Vest, asistentul secretarului de stat pentru probleme europene, William Luers, adjunctul asistentului secretarului de stat pentru problemele europene, Sidney Harman, locuitor al secretarului comerțului, și Rudolph Aggrey, ambasadorul S.U.A. la București⁴⁷.

⁴⁶ Această invocare a unor „discuții particulare” se face, în opinia noastră, cu privire la discuțiile ce vor fi purtate în timpul dineului de stat de la Casa Albă din seara zilei de 12 aprilie. Istoricul Ioan Talpeș oferă o cronologie eronată a discuțiilor dintre cei doi președinți, susținând că o discuție privată ar fi avut loc în Biroul Oval în prima zi a vizitei, aceasta desfășurându-se, de fapt în 13 aprilie. Totodată, admite că „e greu de localizat momentul în care Jimmy Carter i-a făcut lui Nicolae Ceaușescu acea propunere fabuloasă, istorică! E posibil însă să fi fost chiar în timpul dineului, care s-a terminat aproape de miezul nopții” – Ioan Talpeș, *op. cit.*, p. 56. În opinia noastră însă, este foarte puțin probabil ca propunerile invocate de Ioan Talpeș să fi fost făcute... la un dineu!

⁴⁷ *Ibidem*, f. 31.

Imagine din timpul dineului oferit de președintele Carter oaspeților români în seara de 12 aprilie 1978 (A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R.-Relații Externe, Vizite Externe, dosar nr. 1/1978)

Biroul Oval și „secretele” președinților

A doua rundă a discuțiilor dintre cei doi președinți a avut loc în ziua de 13 aprilie, după un mic dejun luat la Blair House, împreună cu o serie de senatori americani⁴⁸. Așa cum menționează istoricul Constantin Moraru, această rundă „a avut două componente distincte, una separată de o oră, în Biroul Oval, care a avut un caracter special („Strict secret” după document), cealaltă oficială, în sala de tratative”⁴⁹. Deși se numără printre puținii cercetători care au studiat stenograma întrevăderii separate dintre cei doi șefi de stat⁵⁰, domnul Constantin Moraru nu insistă asupra

⁴⁸ Și în acest caz, Ioan Talpeș îmbină faptele reale cu unele imaginare sau inexacte. Potrivit autorului citat, cu acest prilej senatorul Henry Jackson ar fi adus în discuție libertatea de emigrare, în cauză fiind „aproape 1000 de cazuri de cetățeni români care așteptau dreptul de emigrare”, lucru ce l-ar fi enervat pe Nicolae Ceaușescu, astfel că, întors în țară, „au primit drept de emigrare vreo... 50” – Ioan Talpeș, *op. cit.*, p. 62. Potrivit datelor Ministerului Afacerilor Externe, în anul 1977, din 2572 cereri prezentate pentru plecarea definitivă sau temporară în S.U.A., au fost aprobate 2014 și au părăsit țara 1911 persoane, iar în anul 1978 (până la 21 martie) fuseseră aprobate 268 de cereri și părăsiseră țara 290 persoane. În cazul plecărilor în Israel, în anul 1977, din 1647 cereri prezentate au fost aprobate 1514 și au părăsit țara 1405 persoane. Până la 21 martie 1978, din cele 338 de cereri prezentate au fost aprobate 336 și au ieșit din țară 216 persoane – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. - Relații Externe, dosar nr. 44/1978, f. 83.

⁴⁹ Constantin Moraru, *Evoluția relațiilor româno-americane. Importanța întâlnirilor la nivel înalt*, în Ambasador Nicolae Ecobescu (coord.), *România. Supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece. Comunicări, articole, studii*, București, Fundația Europeană Titulescu, 2013, p. 632.

⁵⁰ Vezi anexa la acest studiu.

acestei discuții, mulțumindu-se să enumere principalele subiecte abordate, între acestea aflându-se „problema coreeană”⁵¹.

În opinia noastră, această „problemă coreeană” a reprezentat miza acestei discuții private, solicitată de partea română, după cum lasă să se înțeleagă președintele S.U.A. („putem face un schimb de păreri asupra problemelor care prezintă interes pentru dumneavoastră”). Această afirmație pleacă de la faptul că, pe parcursul discuției, soluționarea problemei coreene a reprezentat *singurul subiect abordat în exclusivitate în acest cadru restrâns*. Celelalte probleme (clauza națiunii celei mai favorizate, emigrarea evreilor și reunificarea familiilor, relațiile americano-chineze, problema Orientului Mijlociu) au fost discutate, pe larg, și în celelalte întrevederi, în cadru largit.

Așa cum singur o spunea, Nicolae Ceaușescu era un mesager personal⁵² al președintelui Kim Ir Sen („m-a rugat să vă prezint unele considerente ale lui privind soluționarea problemei coreene”). Obiectivul său era acela de a-l convinge pe președintele S.U.A. să accepte deschiderea unui canal de negociere directă cu Phenianul, excluzând de la discuții liderii de la Seul.

După cum reiese din stenograma discuției, reacția de moment a lui Jimmy Carter a fost de a respinge posibilitatea unor negocieri bilaterale, prin excluderea de la discuții a Coreei de Sud. Așadar, demersul confidențial realizat de Nicolae Ceaușescu părea să fi eșuat, dat fiind că președintele Carter a declarat textual: „Noi nu ne putem amesteca în afacerile interne din Coreea de Sud și nu vom schimba guvernul de acolo prin forță sau printr-o intervenție americană”. Totuși, evoluția ulterioară a evenimentelor de la Seul și asasinarea lui Pak Cijan Hi i-au condus pe liderii nord-coreeni la concluzia că mesajul lor („obstacolul principal îl constituie președintele Pak Cijan Hee”) a ajuns la urechile cui trebuie.

În 16 noiembrie 1979, Kim Ir Sen îi trimitea lui Nicolae Ceaușescu o scrisoare în care menționa: „După cum știți, în ziua de 26 octombrie a.c. în Coreea de Sud s-a produs un incident în care dictatorul Pak Cijan Hi a fost împușcat mortal de către un colaborator credincios al său. Noi considerăm că aceasta este o uneltire premeditată

⁵¹ Constantin Moraru, *loc. cit.*, p. 632.

⁵² După expresia lui Nicolae Ceaușescu, „personal am relații de prietenie cu președintele Kim Ir Sen”. Aceste relații datau de foarte mult timp și se pare că liderul coreean avea deplină încredere în președintele României. De altfel, printre alte gesturi de prietenie și susținere, Nicolae Ceaușescu trimisese în Coreea de Nord o echipă de medici români pentru a se îngriji de sănătatea lui Kim Ir Sen (în martie 1974) și, ulterior, acesta a venit, se pare, chiar în România pentru unele tratamente efectuate de o echipă de medici francezi – A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe Nicolae Ceaușescu, dosar nr. 7 C, f. 65-66. Ulterior, în octombrie 1975, Kim Ir Sen îi scria lui Nicolae Ceaușescu: „Am fost profund mișcat pentru faptul că Dumneavoastră, tovarășe Nicolae Ceaușescu, aflând de starea sănătății mele, ați considerat aceasta ca o problemă a Dumneavoastră proprie și, acordându-i o atenție cu totul deosebită, ați selecționat personal și mi-ați trimis un grup de medici dintre cei mai valoroși din țara Dumneavoastră. (...) Datorită eforturilor neprecupețite ale colectivului de medici români și a tratamentului aplicat, sănătatea mea s-a restabilit în mare măsură. (...) De fiecare dată când mă gândesc la bunăvoința și eforturile de care au dat dovadă medicii români, îmi amintesc de Dumneavoastră, tovarășe Nicolae Ceaușescu, și simt aproape sentimentele Dumneavoastră de caldă prietenie” – *ibidem*, f. 72.

pusă la cale de către S.U.A. cu scopul de ameliora criza politică și haosul social care s-a aprofundat la maximum, datorită demonstrațiilor și răscoalei tineretului studios și poporului împotriva «guvernului» din Pusan, Masan și din toate colțurile Coreei de Sud, precum și pentru a menține cu orice preț baza dominației lor coloniale”⁵³.

Concluzia era clară: „odată cu sfârșitul firesc al dictatorului sud-coreean, putem spune că a fost înlăturat unul din marile obstacole care stăteau în calea reunificării patriei”⁵⁴. Pe cale de consecință, bunele oficii de mediator ale lui Ceaușescu erau solicitate încă o dată: „vă adresăm rugămintea de a sprijini poziția noastră cu privire la reunificarea patriei pe care am elaborat-o recent, ținând seama de situația actuală și pentru a exercita o influență și mai mare în vederea realizării tratativelor între noi și S.U.A.”⁵⁵.

Revenind la discuția confidențială a celor doi șefi de state, subliniem că stenograma realizată de translatorul părții române, domnul Sergiu Celac, nu cuprinde nici o referire la aspectele invocate de Ioan Talpeș. După încheierea acestei discuții, la ora 11,30, au fost reluate discuțiile în cadru lărgit printr-o prezentare succintă a aspectelor discutate, realizată de către președintele Carter:

„Am avut cu domnul președinte Ceaușescu o discuție foarte interesantă. Domnul președinte Ceaușescu, probabil, va împărtăși miniștrilor dânsului și eu voi împărtăși miniștrilor mei părerile, cu scopul de a economisi timpul care ne rămâne. Printre problemele discutate au fost următoarele: statutul națiunii celei mai favorizate pentru România (...). De asemenea, cei doi președinți au hotărât ca să schimbe informații și sfaturi. Fiecare îl va informa pe celălalt despre anumite vizite internaționale pe care le va face, fără a dezvălui, bineînțeles, anumite secrete. Vizita următoare a României în China și Coreea. De asemenea, s-au discutat efectele prezenței forțelor militare în alte țări și aceasta a fost pentru mine foarte folositoare. La ora 12,00 se va semna comunicatul comun al celor două țări la care vor fi prezente și soțiile celor doi președinți. În timpul care o să ne rămână până atunci, vom discuta alte probleme”⁵⁶.

⁵³ *Ibidem*, f. 155.

⁵⁴ *Ibidem*, f. 156.

⁵⁵ *Ibidem*, f. 158.

⁵⁶ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar nr. 42/1978, f. 15.

*Fototeca online a comunismului românesc, cota 121/1978, [Fotografia #BA351]
Aspect din timpul convorbirilor oficiale din ziua de 13 aprilie 1978*

Restul zilei de 13 aprilie a fost consacrat de Nicolae Ceaușescu unor întâlniri cu oameni politici americani (precum senatorul Henry Jackson) și cu personalități din lumea financiară și mediul de afaceri (dr. Hondrick J. Witeveen, directorul general al Fondului Monetar Internațional, J. P. Austin, președintele companiei „Coca-Cola”, A. Hammer și A. Gore, președinți ai companiilor „Occidental Petroleum” și „Island Crook”).

În intervalul 14-16 aprilie Nicolae Ceaușescu a vizitat statele Tennessee, Texas, Louisiana și New York, având întâlniri cu Harry Morgan, președintele fundației „Friendship Ambassadors”, David Rockefeller, președintele Băncii „Chasse Manhattan”, Arthur Schneier, președintele Comitetului de Sprijin al României în acțiunea de înlăturare a urmărilor inundațiilor și cutremurului, Gabriel Hauge, președintele firmei „Manufacturers Hanover Trust”, Klutznik Philip, președintele „Congresului Mondial Evreiesc”, John O. Logan, președintele companiei „Universal Oil Product”, William Norris, președintele corporației „Control Data”. De asemenea, s-a întâlnit cu oameni de afaceri din Dallas, cu reprezentanții cercurilor de afaceri legate de Federația asociațiilor evreiești din S.U.A., cu Milton Rosenthal, președinte al Consiliului Economic Româno-American și cu Edward Koch, primarul orașului New York. Nu au lipsit din program întâlniri cu reprezentanți ai comunității cetățenilor americani de origine română, precum

și vizite la Centrul Spațial al N.A.S.A. de la Houston și la Muzeul Metropolitan din New York⁵⁷.

Așadar, un program extrem de încărcat în care este aproape imposibil să se mai fi „strecurat” o întâlnire confidențială cu președintele Carter, mai cu seamă dacă luăm în considerare rigorile agendei unui președinte al S.U.A. În acest context, la capătul trecerii în revistă a vizitei efectuate în S.U.A. și a discuțiilor purtate între Nicolae Ceaușescu și Jimmy Carter, putem să afirmăm că documentele de arhivă, altminteri destul de minuțioase, nu au păstrat nici cel mai vag ecou al unei propuneri atât de senzaționale, precum încearcă să ne convingă domnul Ioan Talpeș, invocând o confidență a fostului consilier Zbigniew Brzezinski.

În acest context, menționăm faptul că propunerea lui Jimmy Carter de a avea loc un schimb reciproc de informații între cei doi președinți, formulată în cadrul discuției confidențiale, a fost pusă în practică.

În perioada 15-20 mai 1978, Nicolae și Elena Ceaușescu au efectuat o vizită la Beijing, unde au avut loc discuții cu Hua Guofeng, președintele C.C. al P.C. Chinez și premier al Consiliului de Stat, și a fost semnat un acord româno-chinez de colaborare economică și tehnică pe termen lung. De aici, președintele român s-a deplasat în Coreea de Nord pentru discuții cu președintele Kim Ir Sen. Cu prilejul acestei întâlniri a fost discutat și modul în care partea americană a reacționat la propunerile nord-coreene⁵⁸.

⁵⁷ Vezi, pe larg, *Vizita de stat a președintelui Nicolae Ceaușescu în S.U.A. Aprilie 1978*, București, Editura Politică, 1978.

⁵⁸ Aceste discuții au avut loc în a doua zi a vizitei, în 2 iunie 1978, și, potrivit minutei întocmite cu această ocazie, opiniile exprimate au fost următoarele: “Comrade Nicolae Ceausescu informed about the conversations he had with President Jimmy Carter regarding the Korean problem, at the request of comrade Kim Il Sung.

Comrade Kim Il Sung informed that he asked President Tito to press the United States of America to accept negotiations regarding the Korean matter. The response was the same: the United States of America cannot remove Park Chung Hee and they want trilateral negotiations. The Koreans understands the difficulties the United States of America is facing, because of the economic crisis and the opposition in Congress regarding this matter. The problem of initiating discussions between the Democratic People’s Republic of Korea and the United States of America was discussed with the comrades in South Korea. They are currently against initiating trilateral negotiations. Of course, trilateral negotiations have some disadvantages, but they also have numerous advantages that cannot be neglected. During those negotiations many problems like the democratization of the South Korean society, the release of the prisoners from jails, the legalization of political parties in South Korea and the initiation of peaceful negotiation between different parties and organizations from the North and the South, could be solved” - <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/114456>

*Fototeca online a comunismului românesc, cota 163/1978, [Fotografia #BA393]
Aspect de la prezidiul mitingului prieteniei româno-coreene organizat în dimineața zilei de 21 mai
1978 pe stadionul „Moranbon” din Phenian, cu prilejul vizitei oficiale întreprinse de Nicolae
Ceaușescu în R.D.P. Coreea. În imagine, Nicolae Ceaușescu și Kim Ir Sen. (21.V.)(20-23.V.1978)*

În 22 august 1978 ambasadorul american la București făcea o comunicare confidențială cu privire la întâlnirea Carter – Sadat – Begin de la Camp David și la evoluția relațiilor S.U.A. cu R. P. Chineză. Comunicarea ambasadorului american a fost precedată de precizarea că „este însărcinat de secretarul de stat Vance să comunice ministrului Afacerilor Externe **un mesaj oral** (subl. ns. – F.B.) din partea președintelui Carter destinat președintelui Ceaușescu”⁵⁹. În acest fel, mesajul oral și-a găsit, în final, corespondența scrisă în nota întocmită cu ocazia primirii ambasadorului american, astfel încât valabilitatea străvechiului dicton „verba volant, scripta manent” a fost încă o dată validată.

Deci, practica unor mesaje orale, a unor înțelegeri verbale a existat și există încă în raporturile internaționale, dar, într-o măsură mai mică sau mai mare, arhivele conservă și unele **urme scrise**, mai mult sau mai puțin fidele, ale acestora. Să fi fost o excepție propunerea de la Washington, din aprilie 1978?

⁵⁹ A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe Nicolae Ceaușescu, dosar nr. 9 S, f. 66.

Concluzii

Un principiu al dreptului roman sună astfel: *Testis unus, testis nullus!* Cu alte cuvinte, o singură mărturie echivalează cu nici o mărturie. Extraordinara propunere americană de a lista la bursă industria României socialiste, dacă ar fi existat cu adevărat, era un fapt istoric în măsură să producă o reevaluare fundamentală a poziției S.U.A. față de România la finele deceniului al optulea! Strategia americană de destabilizare a blocului statelor socialiste ar fi trebuit reanalizată în întregime, iar rolul țării noastre în acest „mare joc” ar fi fost cu totul altul. Din nefericire, nici o altă sursă, în afară de istoricul Ioan Talpeș, nu confirmă o astfel de acțiune.

După ce am încercat să demonstrăm, pe parcursul studiului nostru, că nimic nu-i îndreptățește pe analiștii americani să considere că Nicolae Ceaușescu ar fi acceptat o astfel de propunere, ne-am străduit să arătăm, pe baza documentelor de arhivă, că timpul fizic nu a permis o întâlnire de tipul celei evocate de domnul Talpeș și că singura discuție confidențială dintre cei doi președinți se regăsește consemnată chiar de către traducător, domnul Sergiu Celac. Pe de altă parte, admitând că o astfel de propunere ar fi fost totuși formulată, cum se face că s-a păstrat un secret atât de deplin? Nici translatorul, nici unul din membrii delegației române, nici măcar atotștiutorul Ion Mihai Pacepa⁶⁰ nu amintesc de așa ceva, ceea ce nu-l împiedică pe Ioan Talpeș să cunoască acest demers american încă din anul 1985!

Desigur, evoluția cercetărilor istorice nu mai îndreptățește o abordare radicală, precum cea a lui Fustel de Coulanges, care obișnuia să proclame „L'histoire se fait avec des texts!”⁶¹. Cei mai mulți istorici au abandonat de mult maniera strict pozitivistă de studiere a trecutului. Influentul Lucien Febvre nu ezita să afirme în 1952 că „L'histoire se fait avec des documents écrits, sans doute. Quand il y en a. Mais elle peut se faire, elle doit se faire, sans documents écrits s'il n'en existe point. Avec tout ce que l'ingéniosité de l'historien peut lui permettre d'utiliser pour fabriquer son miel, à défaut des fleurs usuelles. Donc, avec des mots. Des signes. Des paysages et des tuiles. Des formes de champ et de mauvaises herbes. Des éclipses de lune et des colliers d'attelage. Des expertises de pierres par des géologues et des analyses d'épées en métal par des chimistes”⁶².

Foarte frumos spus și perfect adevărat! În cazul când documentele lipsesc, este obligația istoricului să încerce să le suplinească făcând apel la cuvinte, simboluri și orice alte elemente și metode care i-ar putea acoperi lacunele documentare. Dar, are oare dreptul istoricul să ignore documentele existente și să lase frâu liber fanteziei?

Pentru istoric, o regulă de bază este suspectarea permanentă a izvoarelor din cel puțin două puncte de vedere: al autenticității și al autorității⁶³! În cazul de față, atât

⁶⁰ Potrivit lui Ioan Talpeș, „se pare că la acel moment a fost de față și Pacepa, iar dacă el face parte dintre inițiații acestei lumi, nu numai în minciuni, ci și în realități, ar putea să confirme episodul, deși nici Celac nu trebuie să fie exclus, el fiind translatorul oficial” – Ioan Talpeș, *op. cit.*, p. 56.

⁶¹ *Apud* Mircea Florian, *op. cit.*, p. 55.

⁶² Lucien Febvre, *Combats pour l'histoire*, Librairie Armand Colin, Paris, 1952, p. 428.

⁶³ Mircea Florian, *op. cit.*, p. 54.

autenticitatea mărturiei lui Brzezinski, cât și autoritatea celui ce a pus-o în circulație (fără a fi un participant direct la evenimente și fără o a doua sursă) ne îndreptătesc să credem că, până la ivirea unor informații noi care să infirme reconstituirea propusă în paginile de față, amintita propunere americană este, în cel mai bun caz, o simplă încercare de explicație în manieră racursi a relațiilor româno-americane din ultimul deceniu de existență a regimului comunist din România.

Anexă:

Strict secret

NOTA DE CONVORBIRE

La 13 aprilie 1978, tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, a avut o întrevedere separată cu Jimmy Carter, președintele Statelor Unite ale Americii, în Salonul Oval al Casei Albe, Washington.

Convorbirea a început la orele 10,30 și s-a încheiat la 11,30.

Jimmy Carter:

Avem câteva momente pentru a discuta împreună, numai noi doi.

Cred că avem relații foarte bune între țările noastre. Eu m-am simțit bine în cadrul primului contact cu dumneavoastră.

Înainte de a intra în sala de tratative, putem face un schimb de păreri asupra problemelor care prezintă interes pentru dumneavoastră.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

După cum am menționat și ieri, apreciez că relațiile dintre țările noastre merg bine. Trebuie să declar că sunt deosebit de mulțumit de vizită și de convorbirile avute până acum.

Cred că am stabilit raporturi bune și am putea cădea de acord să continuăm dezvoltarea lor. Ținând seama că și până acum au fost necesare unele contacte, pe diferite căi, poate ar fi util să stabilim ca și în viitor, în afară de ambasade, să aibă loc asemenea contacte, atunci când apar probleme.

Jimmy Carter:

Aș dori foarte mult acest lucru. Am putea face aceasta prin schimburi de scrisori personale, chiar și atunci când nu este vorba de crize sau de probleme deosebite, numai pentru un schimb de păreri.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

De acord.

Am avut azi dimineață o întâlnire cu un grup de senatori cu care am discutat, printre altele, și problema clauzei națiunii celei mai favorizate. Am ajuns împreună la concluzia că s-ar putea iniția, cel puțin pentru moment, o îmbunătățire care să nu mai facă necesară discutarea în fiecare an a problemei în Congres, urmând ca rezolvarea definitivă să aibă loc ulterior.

Jimmy Carter:

Înțeleg.

Doresc să vă vorbesc foarte deschis, pentru că este o problemă care mă preocupă și pe mine. Desigur, înțelegeți că ar fi necesară o schimbare a legii de bază existentă pentru a prelungi acordarea clauzei pe o perioadă mai lungă de un an. Această lege a fost adoptată din capul locului ca o reacție față de restricțiile impuse de Uniunea Sovietică emigrației evreilor. Recent, anume în ultimele 4-5 luni, emigrarea evreilor din Uniunea Sovietică a crescut mai mult decât dublu. Aceasta, desigur, nu se referă în mod direct la România. Știu că în privința României Congresul este receptiv, în sensul că va accepta prelungirea clauzei pentru încă un an.

Eu înțeleg că este mult mai bine să existe o bază pe termen lung, dar nu sunt îngrijorat de menținerea statutului României în baza legii actuale, cu condiția ca Congresul și cu mine să considerăm că problema drepturilor omului nu constituie obiect de preocupare. Nu dorim să ne amestecăm în problemele interne ale României, dar este un fapt că în țara noastră se manifestă mult interes față de reunirea familiilor și emigrarea evreilor, ca un factor major, aplicabil tuturor țărilor care beneficiază de clauza națiunii celei mai favorizate. Sper că această situație nu creează probleme deosebite pentru dumneavoastră.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

În ceea ce îi privește pe evrei, practic nu este o problemă. Avem contacte destul de strânse cu guvernul Israelului, iar ei nu mai ridică problema pentru că ea nu mai există.

În privința reunirii familiilor, eu nu aș spune că mai este vorba de aceasta deoarece războiul s-a terminat demult, dar se pune problema unor căsătorii pe care, în general, le rezolvăm favorabil, ținând seama și de dorința părinților, precum și de alte considerente care uneori nu ne permit să dăm aprobarea. Noi trebuie să ținem seama de ceea ce gândesc părinții, la noi acesta este un fapt chiar în țară, cu atât mai mult când este vorba de căsătorie cu un străin.

Revenind la problema clauzei, poate că s-ar găsi o soluție provizorie, în sensul trimerii ei într-o comisie a Congresului, fără a mai avea loc dezbateri anuale în plen. Chiar autorii amendamentului Jackson – Vanik gândesc în acest sens.

Jimmy Carter:

Dorința mea și a Administrației este de a menține statutul națiunii celei mai favorizate pentru România și de a spori comerțul dintre țările noastre. În comunicările particulare dintre noi, orice informație pe care mi-o veți da va fi folosită în avantajul țării dumneavoastră. Vom face tot ce este posibil, la fel ca și în anii trecuți, pentru a-i informa pe liderii Congresului asupra atitudinii pozitive a României pentru a obține clauza. Vom face tot ce se poate, în limitele procedurilor legale, pe baza informațiilor documentare primite de la dumneavoastră, pentru a prezenta lucrurile cum trebuie. Considerăm că acordarea clauzei este și în avantajul țării noastre, nu este o favoare pentru țara dumneavoastră și este în interesul comerțului bilateral.

V-aș putea pune o întrebare? Sunt foarte preocupat de folosirea crescândă a forței și echipamentelor militare, precum și a trupelor cubaneze de către Uniunea Sovietică în Africa. Aș dori să vă întreb dacă împărtășiți această îngrijorare, desigur, dacă nu aveți obiecții față de punerea problemei și considerați posibil să răspundeți.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

În principiu, România se pronunță împotriva prezenței forțelor militare ale altor state pe teritoriile unor state independente. Ca atare, ca să spun deschis, nu salutăm deloc nici prezența trupelor cubaneze în Africa, deși oficial a fost solicitată de guvernele respective. După părerea noastră, ar fi mult mai bine dacă nu ar fi acolo.

Jimmy Carter:

Mă interesează foarte mult vizita dumneavoastră în China și întâlnirile cu liderii chinezi. Noi dorim ca relațiile noastre cu China să se normalizeze. Schimbul de informații prin oficiile de aici, de la Washington, și de la Pekin este corespunzător, dar mai dorim să îmbunătățim relațiile. Consider deosebit de util și v-aș ruga, în limitele cuviinței și, dacă apreciați, cu cunoștința chinezilor, să-mi trimiteți o scrisoare particulară după vizita dumneavoastră. Aceasta ar veni în sprijinul acțiunilor noastre în relațiile cu China. Avem nevoie de bunele dumneavoastră oficii pentru îmbunătățirea acestor relații. Ele nu sunt rele, nu se înrăutățesc, dar încă nu se îmbunătățesc.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Desigur, normalizarea relațiilor dintre China și Statele Unite merge cam greoi. Poate ar fi bine de gândit la impulsivitatea procesului de normalizare deplină, inclusiv stabilirea de relații diplomatice. Aceasta presupune, desigur, soluționarea problemei Taiwanului, adică punerea în practică a ceea ce Statele Unite au recunoscut deja – că Taiwanul este parte integrantă a Chinei și, deci, privește exclusiv China.

Ținând seama de schimbările foarte rapide care au loc în viața internațională, ar fi deosebit de important ca între China și Statele Unite să existe relații diplomatice. China joacă și va juca un rol tot mai important în viața internațională, fără a mai vorbi de programele sale de dezvoltare economică rapidă și de marile posibilități pe care le pot avea Statele Unite în această privință.

Jimmy Carter:

Singura problemă importantă care mai rămâne este legată de faptul că avem un tratat de apărare mutuală cu Republica China, adică Taiwanul, iar Republica Populară Chineză nu este pregătită să declare că disputa cu Taiwanul va fi rezolvată prin mijloace pașnice. Dacă se poate găsi limbajul, formula semantică pentru rezolvarea acestei probleme, atunci vom putea acționa rapid în direcția normalizării relațiilor cu China. Cred că și ei împărtășesc dorința noastră de a vedea rezolvată această problemă. Dacă reușim, singurul stat pe care noi îl vom recunoaște va fi Republica Populară Chineză.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Conducătorii chinezi au declarat nu o dată că problema Taiwanului poate fi rezolvată în mod pașnic. Eu cred că ei au această intenție. Dacă Statele Unite se vor retrage, nici nu va fi nevoie de folosirea forței, având în vedere legăturile foarte strânse care există cu populația din Taiwan.

Un angajament în această privință față de Statele Unite cred că ar fi însă greu de obținut. Am spus astăzi și în discuția cu membrii Senatului că nici Statele Unite nu ar admite să dea garanții altora în probleme care le privesc direct și, deci, nici China nu va face aceasta. Ar trebuie, prin urmare, ca lucrurile să fie soluționate fără a crea probleme artificiale în calea normalizării.

Jimmy Carter:

Dorința noastră este să acționăm mai rapid în direcția normalizării. Vom acționa în acest sens.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Eu îl voi informa pe președintele Hua Kuo-fen despre discuția cu dumneavoastră asupra acestor probleme. Desigur, vă voi informa și pe dumneavoastră despre gândurile lui, despre felul cum văd lucrurile conducătorii chinezi. Cred, însă, că Statele Unite și dumneavoastră sunteți acum în măsură să dați o rezolvare rapidă. Nu ar trebui amânat prea mult.

Jimmy Carter:

Aceasta este intenția mea.

Nu vom încerca să folosim relațiile cu Uniunea Sovietică împotriva Chinei și nici viceversa. Dorim să fim prieteni cu amândoi, la fel ca și dumneavoastră. Aceasta este poziția pe care dumneavoastră ați menținut-o atât de bine.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Acesta este un lucru bun, cred că menținerea actualiei stări de lucruri creează anumite suspiciuni la conducerea chineză. De aceea, normalizarea mai rapidă a relațiilor ar demonstra aplicarea în practică a politicii pe care ați anunțat-o.

Aș dori să ridic o problemă legată de Republica Populară Democrată Coreeană, de Coreea în general.

În cadrul vizitei în Extremul Orient, voi vizita și Coreea, precum și Vietnamul, Kampuchia și Laosul. Relațiile noastre sunt foarte bune cu Coreea de Nord, iar personal am relații de prietenie cu președintele Kim Ir Sen. Pe această bază, m-a rugat să vă prezint unele considerente ale lui privind soluționarea problemei coreene. Ei ar dori să ajungă la o îmbunătățire a relațiilor cu Statele Unite, plecând de la angajamentul dumneavoastră de a realiza retragerea trupelor americane din Coreea de Sud. Ei consideră că inițierea unor convorbiri directe în această problemă ar fi deosebit de utilă. De asemenea, ei asigură că vor ține seama de interesele Statelor Unite în Coreea de Sud. Ei au în vedere ca reunificarea țării să se realizeze sub forma unei federații, menținându-se orânduirile sociale existente în sud și în nord. După părerea lui Kim Ir Sen, obstacolul principal îl constituie președintele Park Cijan Hee (sic!). El caracterizează regimul din sud ca fascist, iar politica sa ca pro-japoneză. El ar accepta să trateze cu orice alt președinte în sud, care să fie agreat de Statele Unite, cum ar fi, de pildă, Ian Bo Sîn, fost președinte în anii 1960-62, care are relații bune cu S.U.A. Sigur, acesta este numai un exemplu, dar orice personalitate care ar introduce un regim democratic în sud și ar fi agreată de Statele Unite ar fi acceptabilă pentru a duce tratative. Ian Bo Sîn nu este comunist și este în prezent consilier al Partidului Noii Democrații din sud.

Am prezentat toate acestea pentru a sublinia că felul în care vede Kim Ir Sen soluționarea problemei ar deschide calea realizării unor relații noi și în această parte a lumii.

Jimmy Carter:

Voi fi foarte scurt. Nu consider că este răspunderea mea și nici a lui Kim Ir Sen să hotărâm cine să fie președinte în Coreea de Sud. Acest lucru îl hotărăște poporul de acolo, care, de altfel, l-a ales pe președintele Park în cadrul unor alegeri libere.

Aici avem o problemă. Kim Ir Sen dorește să aibă loc o întâlnire directă între reprezentanții Statelor Unite, reprezentanții lui și cei ai președintelui Park?

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Nu dorește să aibă nici un fel de relații cu președintele Park, pentru motivele pe care le-am spus. În privința alegerilor democratice în Coreea de Sud, mi s-a spus că ceilalți candidați la președinție au fost arestați și nu s-au putut prezenta. Ei ar dori ca Statele Unite să nu-l mai sprijine pe Park Cijan Hee și consideră că forțele interne din Coreea de Sud sunt în măsură să rezolve problemele pe o cale nouă, democratică.

Ei sunt gata să discute cu Statele Unite. Dacă nu va mai fi președinte Park, ei sunt gata, de asemenea, să trateze cu orice alt președinte ales în mod democratic în sud.

Jimmy Carter:

Aceasta este poziția lor istorică. Șansa ca președintele Park să fie răsturnat sau schimbat este foarte mică. Noi nu ne putem amesteca în afacerile interne din Coreea de Sud și nu vom schimba guvernul de acolo prin forță sau printr-o intervenție americană.

Dacă Kim Ir Sen nu dorește să se întâlnească cu conducerea actuală din sud, nu văd posibilitatea realizării unei întâlniri. Nu mă pot întâlni cu Kim Ir Sen în absența reprezentanților guvernului sud-coreean.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Cu Coreea de Sud aveți relații, de ce să nu purtați discuții și cu Coreea de Nord?

Jimmy Carter:

După cum știți, noi ne aflăm acolo în baza unei rezoluții a O.N.U. Noi suntem în favoarea reunificării. De altfel, reprezentanții militari s-au întâlnit mereu la paralela 38. Statele Unite nu reprezintă, însă, un factor politic de dominație în sud. Ne aflăm acolo pentru a asigura menținerea unei păci fragile.

Nu pretindem a avea conducerea politică în Coreea de Sud și nici nu dorim aceasta. Angajarea de negocieri politice cu conducătorii nord-coreeni, în absența președintelui Park, ar însemna să ne asumăm o postură falsă.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Aș mai dori să revin încă o dată asupra posibilității ca reprezentanții dumneavoastră să se întâlnească cu O.E.P. Această problemă este, oricum, la ordinea zilei. De aceasta este legată impulsivitatea procesului de pace în Orientul Mijlociu.

Ei ar dori ca aceasta să se realizeze fie în secret, fie public. Mi-au declarat că o majoritate din cadrul O.E.P. poate accepta deja un asemenea curs.

Jimmy Carter:

Înțeleg.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Dacă ajungeți la această concluzie, ar fi bine.

Jimmy Carter:

V-am explicat ieri poziția noastră. Voi fi, însă, bucuros să mai facem schimburi de idei pe această temă, pe măsură ce se modifică situația.

Acum suntem foarte dornici să vedem cu ce propuneri va veni Egiptul și apoi să se realizeze un teren pentru continuarea tratatelor între Egipt și Israel. Cred că introducerea în discuție a O.E.P. în prezent ar fi un factor de natură să complice lucrurile. Mai târziu poate că va fi mai rezonabil.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Nu este vorba de participarea lor în general, ci numai la discutarea problemei palestiniene.

Memorialistică versus document. Studiu de caz: întrevădarea confidențială...

Jimmy Carter:

Nu cred că Egiptul ar dori în prezent ca O.E.P. să se însereze în discuții, iar de Israel sunt sigur că nu dorește. Cred că și Hussein este de aceeași părere.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu:

Președintele Sadat dorește ca O.E.P. să participe la discutarea problemei palestinene, iar nu a problemelor Egiptului. Aceeași părere o are și Hussein și Assad.

Jimmy Carter:

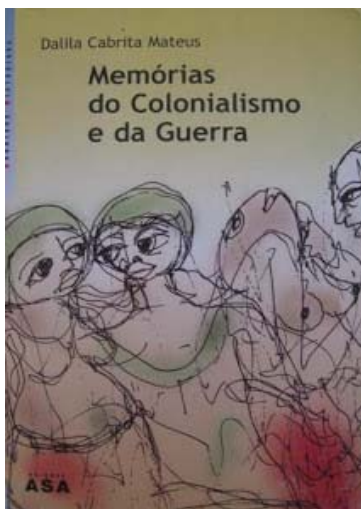
Assad da, de Hussein nu sunt sigur. Oricum, noi vom fi deschiși la minte.

Redactat: S. Celac

Exemplar unic.

A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R. – Secția Relații Externe, dosar nr. 42/1978, ff. 19-29.

IV. Recenzii. Note de lectură

Dalila Cabrita Mateus “Memórias do Colonialismo e da Guerra”¹, Porto, Editura ASA Edições, 2006, 670 p.

“Aceasta este o carte despre tortură și durere, despre sânge și moarte”² (p. 5). Așa începe prezentarea celei de-a doua cărți de interviuri autoarea portugheză Dalila Cabrita Mateus³. Publicat în 2006, volumul, care cuprinde 40 de interviuri și se extinde pe aproape 700 de pagini, face parte din anexele tezei sale de doctorat, susținută la Institutul Universitar din Lisabona (ISCTE-IUL) în 2004. Specializată în istoria politică și instituțională a perioadei contemporane, Dalila Cabrita Mateus se dedică inițial istoriei coloniale, în special rolului jucat de poliția politică

portugheză⁴ în războiul colonial, pentru ca mai apoi, în ultimii ani, să-și extindă studiile către interpretarea unor momente structurale din istoria recentă a Angolei și Mozambicului; un parcurs firesc având în vedere densitatea faptelor istorice și legăturilor inseparabile dintre acestea. Lucrările sale au fost în mod punctual contestate, dar au marele merit de a aduce la lumină mărturii inedite și de a pune mereu în cauză rolul memoriei și al istoriei oficiale, în respectivele spații.

Analizând contextul portughez, angolez și mozambican, observăm că în ultimii ani s-au înmulțit considerabil lucrările despre războiul colonial și decolonizare, o bună parte fiind opera jurnaliștilor sau actorilor politici și/sau militari din trecut. De cele mai multe ori, este vorba despre relatări inedite și capabile să provoace versiunile oficiale ale istoriei care, contextual sau intenționat, se construiesc pe adevărate supremații ale uitării. În mod evident, toate formulările în acest sens presupun un anumit grad de excludere, selecție, putere, uitare, interes, exagerare, autocenzură sau resentiment. Considerăm că volumul de față, care cuprinde 40 de interviuri luate, în mare parte, unor

¹ În traducere *Memorii despre Colonialism și despre Război*.

² Traducere personală. În original: *Este é um livro de sofrimento e de dor, de sangue e morte*.

³ Desenul de pe copertă îi aparține pictorului mozambican Malangatana Valente Ngwenya, închis între 1964-1965 sub acuzația de partizan al principalei mișcări de eliberare națională FRELIMO (Frente de Libertação de Moçambique – Frontul de Eliberare din Mozambic). Împreună cu el sunt închiși o serie de intelectuali printre care și poeții Rui Nogar și José Craveirinha. În 2006, la cea de-a 70-a aniversare a avut loc în Portugalia o expoziție cu desenele pictorului realizate în perioada detenției (http://casacomum.org/cc/arquivos?set=e_917).

⁴ *Polícia Internacional e de Defesa do Estado* (PIDE). Poliția internațională de apărare a Statului este constituită sub această titulatură în 1945. În 1954 sunt create delegațiile din Angola și Mozambic, care abia în 1957 își încep efectiv și activ munca. În 1969 titlatura se schimbă în *Direcção-Geral de Segurança* (DGS), Direcția Națională de Siguranță, dar practicile sale rămân aceleași.

foști deținuți politici angolezi, mozambicani, guineeni, dar și unor foști actori politici portughezi, se încadrează în aceste aprecieri, aducând la lumină atât aspecte ale memoriei oficiale, dominante, cât și “memorii subterane”. Aici intervine rolul cercetătoarei care, în mod eficient, completează sau infirmă relatările intervievaților cu note de subsol rezultate din cercetarea arhivistică sau consultarea altor surse bibliografice complementare. Mateus recurge, așadar, la o încrucișare de date care permite, acolo unde este posibil, validarea și verificarea informațiilor obținute.

Lucrarea are o structură simplă care cuprinde: a) o scurtă prezentare a cărții; b) corpul, format din cele 40 de interviuri; c) două anexe, dintre care una detaliază siglele folosite în text, iar cealaltă prezintă o listă aproape exhaustivă a închisorilor și lagărelor de concentrare din Angola (17), Mozambic (12), Guinea-Bissau (2) și Insulele Capului Verde (1)⁵.

Așa cum reiese din descrierea făcută de autoare în prezentarea cărții, dar și în scurtul rezumat care însoțește fiecare interviu, intervievații sunt: foști deținuți politici din Angola, Mozambic, Guinea-Bissau și avocații acestora portughezi sau naționali, foști dirigenți ai mișcărilor de eliberare națională din Angola și Mozambic, partizani, un cadru al poliției politice, un african care îl admira pe Salazar, un fost preot catolic portughez în Angola și un coordonator al unui ziar clandestin împotriva colonialismului și al războiului colonial (p. 5). Deși prezentarea este clară, consider că este prea succintă și lipsită de un cadru teoretic mai bogat în care să fie dezvoltate termeni precum istorie orală, memorie sau poliție politică, termeni menționați recurent de-a lungul interviurilor. În acest sens, se remarcă nu numai lipsa unei introduceri propriu-zise, cât și a unei concluzii care să prezinte o reflexie și/sau interpretare mai profundă și detaliată a faptelor descrise. Aceste aspecte pot fi ușor explicate prin faptul că încadrarea teoretică și interpretarea istorică și socială a datelor se regăsește în lucrarea de doctorat a autoarei, din care sunt extrase interviurile, în timp ce scopul lucrării de față este probabil acela de a fi prezentată sub o formă exclusiv informativă și apelativă pentru toate genurile de public.

După o scurtă introducere biografică interviurile, în mare parte destul de extinse⁶, se desfășoară după metoda interviului semi-structurat, organizarea fiind determinată și delimitată de o încadrare temporală cuprinsă aproximativ, dar nu exclusiv, între 1945 și 1974⁷. Ca aspect important al muncii metodologice și al validării informațiilor cercetătoarea transcrie și în mare parte confirmă și corectează interviurile, ceea ce presupune o mai mare atenție de ambele părți, dar și o mai mare intervenție asupra textului final. De asemenea, Mateus traduce în paranteză emoțiile manifestate de intervievați, completând astfel relatările și transpunându-le într-un cadru cât mai real. Interviurile semi-direcționate sunt completate de metoda istoriei de viață, care aduce

⁵ Cifrele din paranteză indică numărul de închisori și lagăre de concentrare existente în fiecare teritoriu.

⁶ După numărul de pagini putem aprecia că o medie a majorității interviurilor s-ar ridica la aproximativ o oră și jumătate.

⁷ Datele corespund cu formarea PIDE și respectiv cu Revoluția Garoafelor din Portugalia, lovitura militară de stat din 25 aprilie 1974 care marchează sfârșitul formal al celei de a doua Republici Portugheze, mai bine cunoscută sub titulatura salazaristă de *Estado Novo* (Stat Nou).

informații noi în special despre închisorile din Angola și Mozambic, despre metodele de detenție și tortură aplicate în funcție de statutul rasial, socio-economic sau de gen. Mitul dictaturii “ușoare” și al colonialismului “diferit” promovat de Statul Nou portughez se spulberă încă de la primele pagini⁸. Relatările sincere, sensibile, dureroase, binevoitoare, făcute în deplina cunoștință a importanței scrierii istoriei confruntă în scris, deținuți și torționari, opozanți sau prieteni trasând o adevărată hartă a brutalității și opresiunii promovată de poliția politică portugheză în închisorile din teritoriile ocupate din Africa.

Probabil aspectul meritoriu al interviurilor este că aduc, pe lângă simpla relatare a unor fapte la persoana întâi, reflexii despre propriul parcurs politic și personal, adesea inseparabil, al intervievaților, capabili să interpreteze efervescența anilor 60 ai mișcărilor de eliberare națională și ai independențelor naționale din Africa. În același timp, prezintă drumul de la clandestinitate, gherilă, închisoare la funcțiile politice și sociale post-independență, în multe cazuri autochestionând opțiunea de a continua cu același partid politic în pofida momentelor politice tensionate și a luptelor interne. De remarcât aici este cazul mozambican; în perioada post-independență apar lagărele de reeducare, unde pe lângă diverși “paria” ai societății (prostitute, alcoolici, autorități tradiționale etc.) sunt închiși fără o culpă formulată în instanță și foști deținuți politici acuzați de colaborare cu fostul regim și de sprijinirea unei posibile lovitură de Stat împotriva FRELIMO. Câțiva ajung să facă din nou închisoare în aceleași închisori în care fuseseră deținuți și în timpul sistemului colonial, iar alții sunt arestați la domiciliu⁹.

Opțiunea de a prezenta în aceeași carte interviuri cu foști deținuți politici din cele trei foste colonii portugheze, chiar dacă este vorba despre aparent același colonialism în teritorii diferite, aduce la lumină multe nuanțe, practici de tortură diferite, influențe regionale distincte și o altă abordare a vieții clandestine și a cotidianului.

Unul dintre principalele aspecte abordate în interviuri este cel al condițiilor de detenție, de aceea este important să semnalizăm anumite particularități. Atât în Angola, cât și în Mozambic, majoritatea deținuților afirmă că nu existau condiții diferite de detenție în funcție de rasă, gen sau statut socio-economic. Cu toate acestea, au existat

⁸ Între aproximativ 1927 și 1961 în Angola, Mozambic și Guineea-Bissau este în vigoare Statutul Indigenatului (*O Estatuto do Indigenato*), un statut politic, civil și criminal prin care se face diferențierea dintre populația colonizatoare și nativii africani, împărțiți în indigeni și asimilați. Chiar dacă nu se poate compara cu cazul sud-african, Statutul rămâne până astăzi dovada cea mai evidentă a segregării rasiale instituționalizate din coloniile portugheze din Africa. La fel de evident este că Statutul rămâne informal în vigoare chiar și după revocarea sa din 1961. Vezi: Carvalho, Agostinho de, *Estatuto do Indigenato*, în “Boletim Geral das Colónias”, 25, 1949, pp. 61-80; Meneses, Maria Paula, *O “indígena” africano e o colono “europeu”: a construção da diferença por processos legais*, în “E-cadernos CES”, 7, 2010, pp. 68-93; Neto, Maria da Conceição, *Ideologias, contradições e mistificações da colonização de Angola no sec. XX*, “Lusotopie”, 1997, pp. 327-359.

⁹ Mateus, Dalila Cabrita; Mateus, Álvaro, *Nacionalistas de Moçambique*, Alfragide, Leya, Portugal, 2010. De asemenea, un aport important pentru o analiză destul de completă a acestor problematici o reprezintă articolul lui Thomaz, Omar Ribeiro, “*Escravos sem dono*” a experiência social dos campos de trabalho em Moçambique no período socialista, “Revista de Antropologia”, São Paulo, USP, v. 51, no. 1, 2008, pp. 177-214.

cazuri în care statutul de asimilat sau profesia¹⁰, au dus la condiții de detenție mai suave, asta însemnând că deținutul nu era bătut, putea să stea într-o celulă cu mai puține persoane, sau singur, și avea o alimentație mai bună (p. 71). Un fost deținut politic mozambican sugerează că elita mișcărilor de eliberare națională beneficia în închisoare de un tratament diferențiat. Atât în Angola, cât și în Mozambic au existat naționaliști albi închiși alături de compatrioții săi. Numărul femeilor închise a fost de asemenea destul de mare. Cu toate acestea, nu se poate face o aproximare exactă a numărului total. Se relatează mai multe abuzuri produse asupra femeilor în închisorile angoleze, decât în cele mozambicane. Din păcate, în volumul de față numărul femeilor intervievate este semnificativ mai mic decât cel al bărbaților (trei din patruzeci). Așa cum rezultă din interviul angolezei Ana Inglês, o posibilă explicație ar fi că puține au supraviețuit ororilor vremii sau pur și simplu anilor. Aceasta aproximează că din numărul total de 554 de femei prezente în ultima închisoare prin care a trecut ar mai fi în viață doar 6 (p. 100). Un alt aspect fundamental care reiese din acest interviu este existența închisorilor particulare, fie ale fermierilor, fie ale anumitor companii cum era și cazul *Diamang*¹¹. Odată cu începerea războiului pentru eliberare națională aceste închisori, folosite în mod normal pentru a închide angajații suspectați sau acuzați de orice fel de nereguli, încep să fie folosite ca închisori pentru populația neagră sau considerată simpatizantă a “teroriștilor”. După cum reiese, nu exista un proces legal, un avocat sau o specificare clar formulată a perioadei de închisoare, aceasta rămânând la latitudinea inchișitorilor sau a “vânturilor vremii”. În majoritatea situațiilor PIDE este singurul tribunal. Este și cazul Ana Inglês, reținută în 1961 la o fermă particulară, în condiții inumane, împreună cu cele patru fiice minore, în timp ce își vizita soțul aflat acolo la lucru. Acesta este ucis cu brutalitate, iar la scurtă vreme soția și fiicele trec în sistemul penitenciar oficial de unde ies în arest la domiciliu aproape de 25 aprilie 1974 (pp. 91-100). Mâncarea pe care Ana Inglês o primește în închisoare apare în relatările majorității deținuților politici angolezi “Fasole cu gândaci și orez cu nisip” (p. 98). Nu era cel mai rău caz. Mulți au fost uciși prin înfometare (pp. 42, 121, 133, 218).

Celula era de obicei foarte mică (trei pe patru) și avea un vas sanitar. Când aveau nevoie să bea apă trebuiau să tragă apa și să bea. Era apa pe care o beau și cu care se spălau. În Mozambic, pictorul Malangatana Valente Ngwenya povestește că trebuiau să ceară apă ori de câte ori le era sete, dar nu întotdeauna o primeau. “În celulă, chiar dacă încercam să menținem o anumită igienă, aveam ploșnițe și era imposibil să evităm mirosurile urâte¹²” (p. 638). “Norocoși” puteau fi considerați cei care aveau un suport din lemn pe care să se întindă. Majoritatea deținuților nu aveau loc în celule, dormeau și mureau în picioare, sau, când erau mai puțini, dormeau încovoiați pe cimentul pe care gărzile se asigurau că-l udă mereu aproape de ora de culcare (pp. 17, 43, 44, 564). La fel de recurentă este și tortura prin izolare absolută pentru perioade destul de îndelungate de timp care variau de la o săptămână la cinci ani (pp. 84, 171). În aceste situații era

¹⁰ Este cazul avocatului mozambican Domingas Arouca, la care apar referiri în numeroase interviuri.

¹¹ În Angola, firmă exploatatoare de diamante cu capital belgian și britanic.

¹² Traducere personală. În original: *Na cela, embora tentássemos manter uma certa higiene, tínhamos percevejos e era impossível evitar os maus cheiros.*

restricționat și contactul cu familia. “Statuia”, arsurile, bătaia compulsivă, tortura somnului, violurile în cazurile femeilor sunt practici de tortură menționate aproape în întregime de toți deținuții.

Relația post-independență dintre torționari și deținuți sau torționari și societatea civilă, avocații care i-au apărat pe deținuții politici în puținele procese existente, munca forțată (p. 240), numeroasele trupe “civile portugheze”, masacrele, gropile comune, asociațiile legale din anii ‘50-’60 care se constituie ca paravan pentru întâlnirile politice clandestine (p. 123) sunt tot atâtea realități, nu neapărat ignorate, dar prea puțin explorate, atât arhivistic cât și la nivelul istoriei orale. “Se discută mult, dar nu se scrie. Cred că e foarte bine că scrieți. Pentru a perpetua memoria noastră colectivă” (p. 50), spune Albino Magaia, fost deținut politic în Mozambic¹³. “Uite eu nu-mi amintesc ca vreunul dintre noi să fi însoțit pe cineva care ar fi vrut să cunoască îndeaproape locurile prin care am trecut. Dar eu am avut preocuparea de a o duce pe fiica mea la Victoria Falls ca să-i arăt locurile prin care am trecut eu” (p. 123), sunt cuvintele lui Ângelo Chichava, deținut mozambican¹⁴. Oamenii vor să-și spună istoriile, în Angola, în Mozambic, în Guineea-Bissau, în Portugalia. La o privire atentă a realităților care ne înconjoară observăm că se simte o nevoie tot mai acută a Istoriei la plural, în detrimentul Istoriei unice. Este provocarea tacită a acestei cărți și datoria pe care o sădește în noi orice mărturie care ne este încredințată.

Iolanda Vasile

Liviu Țăranu (ed.), *Românii în „Epoca de Aur”. Corespondență din anii '80*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, 284 p.

Lipsa accesului la documente a constituit una dintre principalele cauze ale faptului că, până în urmă cu puțini ani, istoriografia românească contemporană s-a axat preponderent pe perioada regimului Gheorghiu-Dej și a anilor '60-'70 și mult mai puțin pe cea a ultimului deceniu al dictaturii comuniste. Abia în ultimul timp, odată cu ridicarea restricțiilor privind cercetarea materialelor întocmite de P.C.R. (la A.N.R.) și de fosta Securitate (accesibile acum integral la C.N.S.A.S.), au început să apară volume și studii dedicate acestei

¹³ Traducere personală. În original: *Conversa-se muito, mas não se escreve. Acho, pois, muito bem que escreva. Para perpetuar a nossa memória coletiva.*

¹⁴ Traducere personală. În original: *Ora não me lembro de algum de nós ter acompanhado alguém que quisesse conhecer de perto os sítios por onde passámos. Mas eu tive o cuidado de levar a minha filha a Victoria Falls e de lhe mostrar os sítios por onde passei.*

perioade, dar în continuare numărul lor este redus.

Tocmai de aceea este lăudabilă decizia cercetătorului Liviu Țăranu de a edita un volum cu documente referitoare la anii '80, o perioadă foarte puțin cercetată științific până în prezent. Lucrarea a fost publicată sub o dublă egidă, a Institutului Revoluție Române din Decembrie 1989 și a C.N.S.A.S., o colaborare ce s-a dovedit până acum pe deplin fructuoasă, conducând la apariția mai multor volume de documente circumscrise tematicii activității organelor de Securitate în ultimii ani ai regimului Ceaușescu. Prezentul volum cuprinde un număr de 39 de documente create de Securitate, provenite în integralitate din Arhiva C.N.S.A.S. De reținut este faptul că toate sunt inedite, ele nefiind studiate de niciun alt cercetător până în prezent și, ca atare, nici folosite în vreo lucrare științifică, ceea ce sporește importanța introducerii lor în circuitul istoriografic.

Singular este și criteriul de selecție a documentelor editate: sinteze, rapoarte și note întocmite de Securitate pe baza interceptării corespondenței private a cetățenilor români, atât a celei interne, cât și a celei trimise și primite din străinătate. Tipologia materialelor reflectă foarte clar starea de spirit a populației în anii '80, dar editorul nu s-a mulțumit cu o simplă prezentare a acesteia, ci a dorit s-o subsumeze unei tematici bine alese, și anume deoalarea „cauzelor care au condus la implozia din decembrie 1989”. În opinia noastră, obiectivul avut în vedere a fost nu doar atins cu prisosință, ci chiar depășit. Pe viitor, nicio cercetare serioasă a premiselor ce au condus la Revoluția din 1989 nu va putea fi efectuată fără consultarea acestui volum. Peste tot, aproape la fiecare pagină de corespondență interceptată, transpare nemulțumirea, generalizată și într-o accentuare continuă, a întregii populații față de condițiile de viață din România. Oamenii deplâng în scrisori lipsurile alimentare cronice, întreruperea curentului electric, corupția endemică, birocratizarea excesivă și incompetența factorilor politici și statali, condițiile grele de muncă (nesiguranta locului de muncă și chiar șomajul), criza socială și economică etc. Lecturarea volumului oferă fără echivoc imaginea unei societăți adusă la capătul răbdării, ce clocotea de frustrare și nemulțumire, așteptând doar o scânteie și un context favorabil pentru a exploda. Credem că așa se și explică nu doar înlăturarea rapidă și totală a regimului Ceaușescu (spre deosebire de celelalte state foste comuniste, unde dictaturile au fost înlocuite gradual și de obicei pe cale pașnică), ci și violența pe alocuri extremă și inumană a revoluționarilor din decembrie 1989, care nu au ezitat să linșeze simpli angajați ai Securității sau Miliției și chiar să le profaneze cadavrele (precum la Otopeni, Cugir etc.).

Bine selectate de editor, documentele reflectă în mod elocvent evoluția stării de spirit a românilor în deceniul nouă, surprinzând momentele în care noi și noi motive de nemulțumire se adăugau celor deja existente, pe măsură ce contextul socio-economic intern se degrada vizibil de la an la an. Se observă pașii rapizi făcuți de regimul Ceaușescu spre falimentul generalizat al statului și societății, iar lipsa de speranță a populației în o îmbunătățire a situației transpare aproape din fiecare scrisoare interceptată.

La începutul anilor '80, locuitorii României erau nemulțumiți mai ales de absurditatea întreruperilor de curent electric. Făcute sub pretextul economisirii energiei, de multe ori ele generau pagube ce depășeau cu mult sumele economisite: utilaje și mașini defecte, efective de animale decedate din cauza frigului, procese tehnologice

costisitoare întrerupte etc., fără a mai pune la socoteală sistarea activității productive („Din cauza curentului electric stagnează și treaba la serviciu. Ni se oprește lumina când avem lucrări mai urgente”). Un locuitor din Cislădie îi scria în 1981 unui prieten din R.F.G.: „Se face economie la curent electric, se întrerupe permanent și atunci mașinile de la fermă se răcesc și totul se strică. Nu vrea nimeni să se gândească la astea. Totul se face fără cap aici. Urmările sunt evidente: pagube de 100 de ori mai mari decât eventualul curent electric economisit”. Într-o altă scrisoare se arată că „la ferma de stat, din cauza frigului, au murit 400 de porci”. Gravitatea impactului întreruperilor de curent electric asupra economiei era recunoscut chiar și în rapoartele Securității¹⁵.

Lipsa curentului electric era resimțită îndeosebi în mediul rural, întreruperile fiind cotidiene și mai ales seara și noaptea (practic curent era doar ziua), în pofida faptului că aici consumul era foarte redus (numărul de aparate electrocasnice deținute fiind mult mai mic decât cel al populației urbane). Țăranii au reînceput să folosească lămpile cu petrol („e de răsul lumii, ca pe timpul bunicilor”), dar și combustibilul se găsea cu greutate („Nu mai avem lumină și nici petrol sau lumânări. Ne-am înapoiat cu sute de ani în nivelul de trai”). Desigur, și această măsură a atras după sine efecte negative, în principal încetarea oricărei activități economice la lăsarea serii („Nu mai știm ce să facem cu lipsa de curent electric. Până seara la ora 18 trebuie să terminăm tot ce avem de făcut”). Nu în puține cazuri, pentru a-și putea rezolva treburile casnice sau agricole la lumina zilei, muncitorii ce locuiau la țară și făceau naveta zilnică la întreprinderi recurgeau la tot felul de metode (de regulă oferirea unor plocioane șefilor – vin, țuică, găini etc.) pentru a pleca mai repede de la serviciu, ceea ce se reflecta și în activitatea uzinei. Greutăți aveau și elevii din mediul rural, nevoiți nu de puține ori să învețe la lumina lumânării, ceea ce nu avea cum să nu se resimtă în performanțele lor școlare.

În anii '80, întreruperea frecventă și la nivelul întregii țări a curentului electric, pentru populația civilă, dar și pentru industrie, anulează aproape întregul efect pozitiv al electrificării țării, foarte probabil cea mai importantă realizare economică a regimului

¹⁵ Spre exemplu, într-un raport din 5 noiembrie 1985, Securitatea din I.J. Alba, arăta că activitatea întreprinderilor din județ era sever afectată de foarte dese întreruperi de curent. Spre exemplu, în luna octombrie, la Întreprinderea de Utilaj din Alba Iulia se înregistraseră 305 decuplări totale și 222 limitări de putere la cota de avarie (ce permitea doar iluminatul, nu și funcționarea utilajelor), iar la Întreprinderea de Produse Refractare din Alba Iulia 381 întreruperi de alimentare. Raportul evidențiază toate efectele negative aferente acestei situații: planul de producție nu era realizat, ceea ce ducea la diminuarea salariilor angajaților („motiv pentru care se creează și unele nemulțumiri”) și la producerea de întârzieri beneficiarilor; dese sistări ale proceselor tehnice duceau la o calitate deficitară a produselor, numărul rebuturilor crescând substanțial („întreruperile și limitările de energie electrică fac imposibilă respectarea tehnologiilor de tratament termic”); scăderea durabilității utilajelor folosite în producție din cauza șocurilor electrice, fiind necesară repararea sau înlocuirea lor mai frecventă; apariția unor pericole de explozie sau incendiu prin supraîncărcarea unor utilaje răcite cu curent electric etc. Securitatea demonstra și faptul că aceste „economii” aveau de fapt un efect contrar: la I.A.M.U. Blaj „peste 50% din șarjele din luna octombrie au fost reintroduse în cuptoare, înregistrându-se în acest fel un consum aproape dublu de gaz metan și energie electrică” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 330, vol. 1, ff. 229, 273).

comunist. Degeaba propaganda elogia – pe bună dreptate – faptul că P.C.R. reușise să aducă energia electrică în toate locuințele (mai vechiul deziderat al lui Lenin), dacă populația beneficia de curent doar câteva ore pe zi.

Populația încerca să treacă peste lipsa curentului electric văzând partea uneori hilară a lucrurilor: „avem repetiție la cor și să ne vedeți cum cântăm la lumina lumânărilor”; „am sărbătorit ziua de naștere la lumina lumânărilor”; „scriu la lumânare și ar fi foarte romantic dacă nu s-ar întâmpla acest lucru în fiecare seară”.

Documentele editate sunt definitorii și pentru reliefaarea gravei crize alimentare prin care a trecut România în ultima decadă a dictaturii lui Nicolae Ceaușescu. Ele surprind foarte bine evoluția stării de spirit a populației cauzată de lipsurile alimentare cronice, de la nemulțumiri locale și speranța că problema se va remedia, la disperarea ce a determinat chiar solicitarea introducerii cartelelor și blazarea din ultimii ani ai regimului Ceaușescu, când nimeni nu mai aștepta absolut nimic bun de la conducătorul statului.

Penuria de alimente ce s-a manifestat vizibil începând din anii 1980-1981 a generat o adevărată stare de disperare în rândul populației. Problema era că acestea erau vândute rar și în cantități mici, astfel încât puține persoane reușeau să le cumpere. Cea mai afectată era chiar populația activă, întrucât până se termina programul de muncă alimentele puse în vânzare erau deja cumpărate de pensionari sau țărani („se mai dau câte ceva, dar numai dimineața și atunci dă năvală lumea liberă și mai ales țărănimea”), iar atunci când reușeau să mai găsească câte ceva cozile erau imense: „Ca să poți procura un litru de lapte, trebuie să fii prezent la centrele de desfacere de la ora 5 dimineața, căci după 6³⁰ nu mai avem ce lua”; „Aici avem o viață care numai viață nu se numește. Umblăm toată ziua ca niște câpiați după alimente. Unt nu găsim, de lapte și zahăr nu mai vorbim”; „Nu mai știm încotro s-o luăm după alimente. Să alergi bezmetic din prăvălie în prăvălie, că nu știi la ce oră se dă ceva și de multe ori vii cu plasa goală”; „Ce zile trăim! Totul se rezumă la o alergare nebună după mâncare”. Toate acestea determinau o parte a locuitorilor să vadă emigrarea ca singură soluție pentru o viață mai bună: „E foarte greu de trăit aici, că nu găsim ce ne trebuie, fiind nevoiți să suferim. E tare rușinos pentru zilele noastre! Suntem hotărâți să plecăm de aici și nici un fel de piedici ori necazuri nu ne vor schimba această hotărâre”.

Inițial, populația a crezut că era vorba de o disfuncționalitate locală, sperând în îndreptarea acesteia („așteptăm din zi în zi remedierea acestei situații critice”). Prin schimburile de scrisori, locuitorii încercau să afle dacă nu cumva în alte zone ale țării situația era mai bună, ceea ce le-ar fi oferit și lor perspectiva revenirii la normalitate („Nu găsești absolut nimic, nu știu ce-o să ne mai facem (...) Nu mai am ce cumpăra. Oare unde o să ajungem? Și la voi e la fel?”; „la voi tot criză alimentară este?”; „Cu criza asta ce mai e pe la voi? Pe aici tot mai rău din zi în zi”). Dar penuria de alimente s-a accentuat de la o zi la alta, iar cozile au devenit tot mai mari, cu stresul de rigoare: „Toată energia omului se risipește ba la rând la chibrituri, ba la coadă la lapte, dar nu orice rând, ci unul de 300-500 persoane. Acum nu-mi pot imagina un magazin în care să intru și să găsesc ce-mi trebuie”; „lumea a devenit atât de nervoasă la coadă sau mai degrabă sălbatică”; „Stau câte o zi la coadă și se mai iau și la bătaie”; „Aici o ducem rău. Când vin mezeluri sau carne, ouă etc. este moarte de om”. Treptat, întreaga populație a conștientizat faptul că era vorba de o stare generală de lucruri și că nu erau prea multe

perspective de îmbunătățire: „și la noi alimentele se iau la fel de greu ca și acolo, pentru că și aici este tot România”; „nu știu pe la Constanța cum stau lucrurile, dar pe la noi e foarte rău. Nu găsești absolut nimic (...) cred că nici voi nu aveți altă soartă”; „Nu știu, toate județele trec printr-o situație ca a noastră sau numai Gorjul și Doljul?”.

De-a dreptul disperată era însă situația persoanelor bolnave, ce trebuiau să țină regim, precum și a celor cu copii mici, care reușeau foarte greu să le acopere acestora necesarul de lactate și carne: „Suntem foarte distruși, tata este bolnav. Ar trebui să-i dau mai multe lactate și nu pot procura (...) este jale mare”; „la lapte se face rândul de la orele 4⁰⁰”; „Nu vă puteți da seama ce grozăvie să vezi la șase dimineața copii lângă mamele lor stând la coadă pentru a putea cumpăra ceva de mâncare. Este îngrozitor”; „Adulții rabdă, dar dacă copiii cer pâine și nu ai de unde să le dai, ce faci?”.

În mediul rural, anumite produse de strictă necesitate (zahăr, ulei, petrol – folosit mai ales la lămpi) erau vândute raționalizat și numai în schimbul predării către stat a unor produse agricole sau zootehnice – sfeclă de zahăr, floarea soarelui, păsări, ouă, iepuri, porci, taurine etc. („pentru 1 kg de zahăr pe lună trebuie să dai ouă”), însă animalele erau greu de crescut în lipsa unor loturi proprii mari de pământ ori a cerealelor ieftine („Cum să contractăm, când nu avem pământ ca să putem ține animale?”).

În anumite localități, situația era acutizată și mai mult de dorința autorităților locale de a se evidenția prin economiile ce le făceau, desigur toate exclusiv pe spinarea populației. Spre exemplu, în vara anului 1981, liderii locali de partid din Cluj au oferit una dintre cele mai mari contribuții de alimente din țară la fondul centralizat de stat, cu scopul de a obține titlul de oraș erou al muncii. Iar situația s-a reflectat imediat prin lipsurile alimentare grave în oraș: „la Cluj este cumplit cu aprovizionarea, cozile interminabile, iar măcelăriile s-au închis toate din lipsă de marfă”; „Aici e mare sărăcie. Sunt cozi interminabile. Clujul este o catastrofă”; „Aici nu se găsește nimic de mâncare, lapte nu, carne nu, salam nu. Toate cu mari cozi”. Din nou, singurul refugiu psihologic a fost hazul de necaz: „pe la cozi fiind, am auzit și o poezie: «Clujul e erou, stai la coadă pentru un ou»”; „bine că nu sunt nici frigidere, tot nu avem la ce le folosi”.

Toate acestea le-au determinat pe multe persoane să solicite reintroducerea cartelelor, care măcar le ofereau certitudinea obținerii unor alimente („zile întregi stăm la rând și de multe ori nu luăm nimic”). În iunie 1981, într-un Apel anonim trimis unei instituții din Cluj se cerea: „Faceți economate muncitorești, dați tichete, cartele la muncitori, ca să nu stea la coadă toată noaptea ca dimineața tot să nu se ajungă să cumperi la copii unt, zahăr, smântână, brânză, carne, oase etc.”. Într-o sinteză din 7 iulie 1981, U.S. „S” chiar evidenția acest aspect: „Rețin atenția unele propuneri «de a fi cartelate alimentele de bază», întrucât «acestea, fiind puse în vânzare de obicei dimineața, sunt accesibile numai celor care nu lucrează, îndeosebi pensionarilor»”. Și, într-adevăr, după cartelarea produselor de strictă necesitate (ulei, zahăr, făină, mălai), se constată o atenuare a nemulțumirilor populației în acest sens („într-un fel e mai bine, că era dezastru să stai la coadă”), ce-i drept și pe fondul unei blazări generalizate determinată de multitudinea de lipsuri.

Lipsa cronică de produse alimentare a generat însă și o altă situație rușinoasă pentru statul român, numeroși cetățeni, lipsiți de altă perspectivă, fiind nevoiți să solicite cu disperare organizațiilor caritabile occidentale – de regulă celor religioase – precum și

Crucii Roșii, să le trimită pachete cu mâncare, medicamente și haine. Doar în lunile iulie-august 1981 au sosit în țară peste 2.000 de colete cu astfel de ajutoare, conținând zahăr, făină, concentrate pentru copii etc. O situație care spune totul despre starea în care ajunsese România după 35 de ani de comunism și doar 15 ani de regim Ceaușescu: locuitorii unei țări cu o agricultură bine dezvoltată („grâнарul Europei”) erau nevoiți să trăiască din mila occidentalilor, ajungând să cerșească până și făină.

Cum era și firesc, lipsurile alimentare au condus la creșterea infracțiunilor economice, mai exact a furturilor de la C.A.P. sau din întreprinderi, un fenomen ce s-a resimțit apoi o perioadă și după căderea regimului comunist.

De găsierea pe piața legală a unor produse străine „de lux” (țigări, cosmetice etc.) nici nu putea fi vorba, iar faptul că acestea se vindeau din abundență în alte țări socialiste făcea să genereze chiar atitudini de depreciere a țării, omițându-se uneori faptul că vinovat era regimul lui Nicolae Ceaușescu și nu poporul român („Am fost de curând în Cehoslovacia. Acolo găsești totul, de la țigări Kent la bijuterii, covoare etc. Este o țară tot socialistă, cu singura deosebire că e într-adevăr civilizată”). În anii '80, în România nu doar că nu se vindeau bijuterii din aur, dar ajunsese o adevărată problemă până și procurarea verighetelor („Tinerii care se căsătoresc în România noastră socialistă nu găsesc verighete”). De altfel, aproape toți muncitorii români ce plecau la muncă în exterior, mai ales în țările arabe, cumpărau în primul rând bijuterii din aur pentru membrii familiei, unii implicându-se și în traficul ilegal cu astfel de obiecte.

Și de această dată, singurul refugiu al populației l-a constituit, adeseori, autoironia. În 1981, un doctor din Cluj îi scria următoarele unui amic din R.F.G.: „Ieri am avut o zi norocoasă, căci am cumpărat 5 suluri de hârtie igienică și 2 cutii de detergenți. Vezi, viața mai are și asemenea bucurii mărunte, despre care voi nici nu știți. De aceea viața voastră este monotonă și plictisitoare”.

În scrisorile românilor de la începutul anilor '80 este consemnată și apariția unui nou factor de nemulțumire: frigul din locuințe. Penuria de lemne de foc și de cărbuni i-a afectat pe românii din mediul urban ce nu erau conectați la rețeaua de gaze. O scrisoare adresată unei instituții de stat era aproape disperată: „Avem copii și în casele noastre este frig, deoarece nu ni se dau lemne de foc și cărbuni (...) Ne-a ajuns cuțitul la os! Vrem lemne și cărbuni!”). În toamna lui 1982, când Primăria București a decis dezafectarea balcoanelor închise la apartamente, cetățenii orașului, dar și întregi asociații de proprietari, au trimis un mare număr de scrisori instituțiilor statului, în care cereau anularea acestei hotărâri, motivând că fuseseră nevoiți să facă aceste amenajări din cauza „existenței unor temperaturi scăzute în apartamente”.

Nici minoritățile etnice nu erau mai satisfăcute, interpretând aproape fiecare măsură a autorităților române ca având un caracter naționalist, cu toate că unele dintre stările de fapt erau generate de incompetența, proasta organizare sau, mai ales, de nepăsarea unor factori locali. În 1981, mai mulți maghiari din Deva erau pe bună dreptate nemulțumiți de faptul că la clasele de limbă maghiară din oraș predau mulți învățători și profesori români, unii dintre aceștia chiar fără a cunoaște limba maghiară („Ce fel de limbă maternă mai poate fi asta? (...) Nici activitatea pionierească nu se desfășoară în limba lor, cu toate că sunt peste 500 de copii. Se mai pot ei numi egali cu colegii lor români?”).

Din numeroase scrisori reiese sistemul de conducere catastrofal al unor obiective economice, incompetenței directorilor adăugându-i-se birocratizarea, centralismul și nepăsarea. Numirea în funcțiile superioare de conducere fiind practic făcută de organele de partid, sistemul a generat promovarea în mediul economic a numeroase persoane lipsite de calitățile necesare postului ocupat, ceea ce a determinat deseori o activitate deficitară, pentru care însă nu era tras nimeni la răspundere („dacă întreprinderea merge prost, nu se afectează punga șefului și nici uzina nu dă faliment, ca la capitaliști”). Realizările industriale ale regimului, care în mod normal ar fi fost de lăudat, nu erau în bună parte decât imense găuri negre în economie, generând pierderi financiare imense, ce erau decontate exclusiv de populație. O problemă ce s-a răsfrânt apoi mulți ani după căderea regimului comunist, afectând serios economia României postdecembriste.

Documentele relevă și o realitate prea puțin cunoscută referitoare la ultimul deceniu comunist, aceea a nesiguranței locului de muncă. Începând din 1981, ca efect al aplicării politicilor convenite cu F.M.I., dar și al recesiunii economice tot mai pronunțate (căreia regimul Ceaușescu nu avea să-i găsească niciodată rezolvarea), au avut loc multe reorganizări ale instituțiilor și întreprinderilor, ceea ce s-a tradus în concedierea a numeroși angajați și reducerea salariilor. Într-un foarte mare număr de scrisori se fac referiri la aceste aspecte: „la Tractorul au concediat 300 persoane”; „azi au primit preaviz 30 de muncitori”; „navetiștii nu vor mai avea loc la noi în fabrică”; „vor fi date afară 600 persoane”; „s-au făcut restructurări de vreo 200 de muncitori”; „la mine la serviciu i-a dat pe toți afară, iar din funcționari am rămas numai eu”. Se încerca astfel relocarea forței de muncă înspre mediul rural („cei care au școli de tractoriști vor pleca pe ogoare”, „până acum ne aduceau țăranii la oraș, acum îi forțează să se înapoieze la câmp”), ceea ce urma să ducă însă la reducerea efectelor pozitive ale unei alte realizări a regimului comunist – urbanizarea populației rurale (considerăm că această politică a reprezentat o necesitate pentru România, fără a fi însă de acord cu ritmul accelerat și forțat – prin confiscarea pământului – în care ea a fost transpusă în practică, fapt ce a generat numeroase efecte negative, unele foarte grave).

Volumul demolează, într-un mod convingător, unul dintre miturile postdecembriste, acela al siguranței locului de muncă în comunism. Documentele editate demonstrează că nu se mai poate susține punctul de vedere oficial, conform căruia în R.S.R. nu existau șomeri, și arată că în ultima decadă a regimului Ceaușescu era departe de a exista o stabilitate a postului deținut, ceea ce afecta psihicul angajaților. În fapt, situația unei persoane concediate în România comunistă era chiar mai proastă decât în statele capitaliste, întrucât ea nu beneficia de ajutor de șomaj, care nu era prevăzut în nici un act normativ, din moment ce fenomenul nu era recunoscut. În 1981, un locuitor din jud. Galați scria următoarele: „Traiul oamenilor muncii se înrăutățește, în loc să se îmbunătățească, fiind lipsiți de existența zilei. Am fost concediat de către întreprindere fără să am vreo abatere, fiind pus în situația să nu-mi pot câștiga pâinea. În altă parte nu am găsit de lucru, spunându-mi-se că au ordin să scoată afară și din alte întreprinderi. Nu știu ce să fac și cum să procedez. Pe nimeni nu interesează viața poporului și totul se tratează cu indiferență”. În același an, cuvinte asemănătoare erau puse pe hârtie și de către o șomeră din Săcele: „Am intrat și eu în restructurarea muncitorilor de la I.T.A. Brașov, fără a se lua nici un fel de prevedere asupra fiecărui muncitor, lăsând copii fără

pâinea de care au nevoie în fiecare zi. Pe unde intru în audiență mi se spune că e o dispoziție prezidențială să se dea muncitorii afară”. O persoană din București scria: „Sunt într-o situație care seamănă cu un vis negru. După 28 de ani de muncă mi se cere să plec cu toată familia la Giurgiu. Nu știu încotro s-o apuc”.

Tot în 1981, 24 de foști salariați ai I.S.C.A.P. Bacău au semnat o scrisoare comună cu următorul conținut: „Am fost dați afară 100 salariați de la I.S.C.A.P. Bacău, după o vechime în serviciu de 15-35 ani. Am ajuns la disperare, muritori de foame! Ne-am vândut lucrurile din casă. Nu avem decât să venim toți cei circa 100 de muncitori, împreună cu familiile, în fața C.C. al P.C.R.”. Amenințarea cu protestul a determinat mobilizarea rapidă a conducerii Securității, în scopul prevenirii producerii acestuia, sens în care trebuiau să acționeze concertat Direcția a II-a, Direcția I și I.J. Bacău.

Documentele din volum relevă și faptul că efectul negativ al tuturor acestor stări de lucruri din economia României nu s-a lăsat prea mult așteptat. Cum era și firesc, gravele disfuncționalități din industrie sunt observabile mai ales la produsele exportate și la contractele economice externe, populația din țară fiind deja obișnuită cu calitatea ce lăsa mult de dorit a produselor și serviciilor pentru a-și mai manifesta nemulțumirea. Calitatea foarte slabă a produselor livrate de firmele românești, inadecvarea lor la condițiile climaterice, coroborată cu neseriozitatea și incompetența celor trimiși pentru remedierea problemelor semnalate de către clienții externi, au dus în scurt timp la pierderea celor mai importante piețe occidentale. Documentele editate reflectă foarte bine acest fenomen. În 1980, România vindea produse și echipamente și executa lucrări preponderent în state puternic dezvoltate, precum S.U.A., Canada, R.F.G., Franța, Belgia, Suedia, Portugalia etc., aducând în țară sume mari în valută convertibilă. În schimb, în a doua parte a deceniului nouă firmele românești erau angrenate în proiecte aproape exclusiv în state arabe și africane, slab sau foarte slab dezvoltate (Siria, Libia, Irak, Iran, Egipt, Burundi, Mozambic etc.), lucrând pe credit sau în sistem barter (mai ales contra produse petroliere). Diferențe majore apar și în ce privește tipul de contracte. Dacă în primul caz românii instalau linii de fabricație, mașini și echipamente, în cel de-al doilea munca se reducea la săparea unor canale de irigații, construirea unor drumuri etc. Până și aceste contracte erau adjudecate de România aproape numai pentru că oferea prețul cel mai mic (chiar mult sub cel oferit de state precum Bulgaria sau Cehoslovacia) ori pentru că statele contractoare nu prea aveau altă alternativă, în condițiile în care firmele occidentale nu riscau să muncească acolo, fiind zone de conflict (Irak, Iran etc.) sau aflate sub embargo comercial (Libia). Prețul mic cerut de români a dus însă la reducerea semnificativă a salariilor muncitorilor din exterior, la care s-a adăugat și faptul că nici măcar această remunerație nu era plătită în întregime și la timp, întrucât chiar și clienții arabi și africani, nemulțumiți de întârzierile mari și de calitatea scăzută a lucrărilor, refuzau să achite întreaga sumă convenită până la remedierea deficiențelor. Toate acestea au determinat frustrarea muncitorilor români („fiecare se consolează cu faptul că în țară e și mai rău”), care au devenit și mai dezinteresați de muncă, astfel încât lucrările contractate erau executate tot mai lent, ceea ce atrăgea și mai mult nemulțumirea beneficiarilor. Un cerc vicios din care era aproape imposibil de ieșit fără o atitudine fermă din partea organelor de conducere de la București, care erau însă mult prea anchilozate pentru a reacționa, ele rămânând total indiferente față de accentuatul regres al României în domeniile comerțului și afacerilor

economice exterioare. Afirmările unui muncitor din Libia sunt edificatoare în acest sens: „Este iadul pe pământ. Așa dezorganizare, proastă înțelegere a problemelor de către marea majoritate a capetelor, nu cred că s-a mai văzut. Nu se rezolvă nimic, nu se face nimic. Toată lumea face ce face doar pentru el, își caută acoperirea în hârtii”.

În a doua parte a anilor '80, românii ce munciau în exterior au început să fie tot mai preocupați de activități aflate în afara sferei celor pentru care fuseseră trimiși din țară, canalizându-și eforturile spre afaceri ilicite sau spre efectuarea unor „ciubucuri” la particulari. Pasajele din unele scrisori sunt elocvente: „Am vorbit cu maistrul și voi ieși două luni la ciubuc (...) Cu munca nu mă omor”; „cu ciubucurile mă descurc onorabil”; „toți caută să-și umple cât mai mult buzunarele și fără nici un fel de scrupule”; „unii caută să-și însușească venituri suplimentare prin furturi și speculă”.

Calitatea slabă a lucrărilor efectuate de firmele românești, incompetența și indolența în rezolvarea defecțiunilor apărute, precum și comportamentul necorespunzător al muncitorilor, au condus la apariția unor reacții depreciative la adresa românilor în aproape în toate statele în care România executa aceste contracte. Până și locuitorii unor state foarte slab dezvoltate, cu mult inferioare României din punct de vedere economic, cultural și social, precum cele africane sau arabe, se exprimau peiorativ la adresa românilor, cerându-le fără jenă să se întoarcă acasă. Spre exemplu, un revizor irakian a întrerupt toate lucrările de pe un șantier de construcții din Hilla, pe motiv că „românii nu fac treabă bună”, spunându-le direct «Plecați în România!». În timp ce locuitorii unui stat african îi numeau pe români „sclavi”, numărul mare de furturi comise de cetățenii României în Irak le-a atras acestora apelativul de „Ali-Baba”, muncitorii cinstiți plângându-se că din acest motiv „trebuie să suportăm toate cuvintele urâte adresate de cetățenii irakieni (...) nu putem ieși în oraș după cumpărături, că numai cuvinte urâte ne sunt adresate”.

În fapt, realitățile din ultimul deceniu al României conduse de Ceaușescu, foarte bine surprinse în volum, mai ales atunci când acestea erau comparate nu cu cele din statele occidentale, ci cu situațiile din țările comuniste, i-au determinat chiar și pe unii dintre locuitorii țării să afirme cu amărăciune că „am ajuns ultimii oameni de pe glob”.

Nu putem încheia fără a ne exprima opinia cu privire la ceea ce considerăm că ar fi „punctele slabe” ale volumului. Am folosit ghilimelele, întrucât apreciem că cele expuse mai jos în niciun caz nu pot să știrbească cu ceva din valoarea deosebită a documentelor editate. Poate doar potențialul lucrării în ansamblul ei nu a fost pe deplin valorificat.

Astfel, semnalăm lipsa din *Indicele* de la final a numelor a numeroase persoane ce apar în documente (Iulian Vlad, Emil Macri, Romus Dima, col. Mocanu, Mircea Todoran ș.a.). Desigur, respectarea imperativelor editoriale este necesară, dar nu credem că trebuie să se facă în detrimentul rigurozității științifice.

Editorul s-a dovedit a fi parcimonios cu inserarea unor note biografice referitoare la „actorii” principali ai documentelor din volum, ofițerii de Securitate. Pe lângă numărul lor redus, acestea au vizat doar lideri ale căror biografii sunt arhicunoscute, fiind publicate în mai multe lucrări, precum Iulian Vlad (observăm și faptul că s-a strecurat o inevitabilă eroare, notele de la p. 66 și 173 fiind identice). Totodată, credem că foarte utilă ar fi fost oferirea unor detalii biografice referitoare la cadrele de Securitate ce au deținut funcții superioare de conducere în cadrul U.S. „S” ori

în serviciile corespondente din țară (gen.-mr. Bucur Nicolae, col. Mărginean Gavril, col. Marinescu Constantin), fiind vorba de ofițeri ce semnează deseori documentele editate și pe deasupra sunt prea puțin cunoscuți chiar și de către specialiști.

Opinăm că era necesară și oferirea mai multor note explicative cu privire la documentele editate, fapt ce ar fi facilitat înțelegerea adecvată a subiectelor la care se refereau oamenii în corespondență, întrucât ofițerii de Securitate au scos uneori pasajele din context. Tot în legătură cu acest aspect, utile ar fi fost și unele precizări suplimentare (fie în studiul introductiv, fie în note de subsol acolo unde situația o impunea) referitoare la măsurile luate de unitățile de Securitate ce au interceptat corespondența: semnalare pe linie de partid; informativ-operative; simplă reținere din circuitul poștal (doar „în cazurile deosebite” trecându-se și la identificarea autorilor) etc. Chiar și pentru specialiștii în istorie contemporană și cu atât mai mult pentru publicul larg, modul concret de lucru al Securității nu este pe deplin cunoscut, uneori fiind apreciat în mod eronat, iar detalierea acestuia credem că ar fi ajutat la înțelegerea mecanismului de funcționare a interceptării corespondenței. Spre exemplu, precizarea „caz semnalat la...” nu trebuie să conducă automat la ideea că respectiva persoană a fost pusă în urmărire informativă calificată, măsură ce se lua doar dacă aceasta era cunoscută ca având atitudini „dușmănoase” asemănătoare, aflându-se așadar în vizorul organelor de represiune.

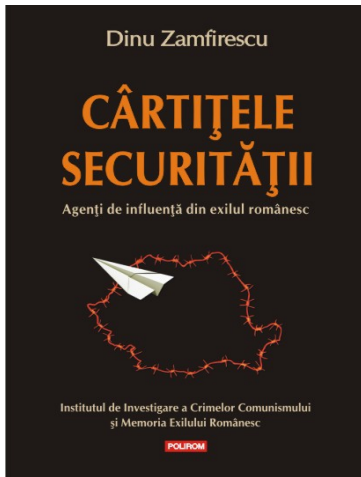
O atenție mai mare credem că trebuia acordată și corectării (prin note de subsol) a erorilor comise de ofițerii de Securitate sau de autorii scrisorilor, întrucât acestea pot conduce la distorsionarea adevărului istoric. Spre exemplu, în 1982 Franța nu mai era membru N.A.T.O., după cum afirmă un ofițer de Securitate în Doc. 21, p. 174. Chiar dacă creatorii documentelor nu au semnalat prin paranteze pasajele scoase din corespondență, editorul ar fi trebuit să dea dovadă de acribie și să o facă, întrucât scrisorile respective sunt la rândul lor documente istorice, cu atât mai mult cu cât unul dintre scopurile editării a vizat tocmai prezentarea brută a opiniilor locuitorilor României deceniului nouă.

Scrisorile interceptate de Securitate și editate în prezentul volum sunt elocvente pentru situația în care ajunsese România sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu: lipsuri generalizate, foamete, întuneric, frig, lipsa oricărei perspective de îmbunătățire a vieții. Valoarea lucrării rezidă tocmai în tipologia documentelor selectate de editor, fiind vorba de mărturii directe ale locuitorilor României ultimului deceniu de dictatură comunistă. Nu avem de-a face cu interpretări sau analize, ci cu realitatea brută și frustă, care ne arată fără echivoc ce simțeau românii în acea perioadă funestă, starea de spirit reală. Oricine citește acest volum va înțelege fără probleme de ce în zilele Revoluției pe străzile majorității orașelor importante din România au ieșit mase mari de oameni, care au înfruntat cu eroism gloanțele doar pentru a scăpa de Nicolae Ceaușescu și de regimul comunist.

Documentele editate nu doar că ne relevă pe deplin starea de spirit existentă în țară la finele regimului comunist, precum și majoritatea motivelor ce i-au determinat pe români să declanșeze revoluția din decembrie 1989, ci oferă și explicații pentru starea de lucruri din România postcomunistă, mai ales din primele două decenii: corupția endemică din toate sectoarele statului, birocratizarea excesivă, indolența angajaților instituțiilor, promovarea incompetenței prin sistemul „P.C.R.” („pile-cunoștințe-

relații”), blazarea unei mari părți a populației și lipsa de reacție în fața situațiilor neconvenabile etc.

Liviu Pleșa

Dinu Zamfirescu, *Cârțițele Securității. Agenți de influență din exilul românesc*, Iași, Editura Polirom, 2013, 254 p.

De multe ori, cititorul răsfoiește o carte pornind exclusiv de la numele autorului, făcând abstracție de cât de incitant este titlul acesteia, de cât de atrăgătoare este coperta sau de prestigiul editurii. În cazul volumului pe care intenționăm să-l prezentăm în rândurile de față, autorul, domnul Dinu Zamfirescu, este binecunoscut atât românilor care și-au trăit o parte a vieții peste hotare, cât și publicului din țară.

Notorietatea în rândul primei categorii de potențiali cititori se datorează faptului că Dinu Zamfirescu este o figură marcantă a exilului românesc, autor a numeroase articole și studii publicate în presa anticomunistă din Occident și corespondent la Paris al secției române a postului de radio BBC timp de 14 ani.

Pentru iubitorii de istorie din țară, Dinu Zamfirescu reprezintă nu doar autorul unor lucrări de istorie¹⁶, ci și persoana care a condus Institutul pentru Memoria Exilului Românesc de la înființare, în anul 2003, și până în anul 2010, când această instituție a fuzionat cu Institutul pentru Cercetarea Crimelor Comunismului din România. În prezent, autorul este președintele Consiliului Științific al IICCMER și membru în Colegiul Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității.

Revenind la celelalte motive pentru care o carte intră în atenția cititorului, trebuie spus că, în cazul de față, pe lângă autor, titlul, coperta și editura reprezintă tot atâtea motive de a-ți stârni interesul. Într-o lume în care activitatea serviciilor secrete pare să influențeze tot mai mult nu doar derulările evenimentelor în plan politic, economic și militar, ci și existența cotidiană a cetățenilor, firește că termeni precum „cârțiță” sau „agenți de influență” atrag atenția. Pe de altă parte, conturul din sârmă ghimpată al

¹⁶ *Mișcarea Legionară în țară și în exil: puncte de reper (1919-1980)*, cronologie documentară de Dinu Zamfirescu, București, Editura Pro-Historia, 2005; *România la Conferința de Pace de la Paris*, ediție îngrijită de Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre, Veronica Nanu, vol. 1-2, București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 2007-2011; Dinu Zamfirescu, *Și noi am condamnat comunismul: din exilul parizian*, București, Editura Paideia, 2008; INMER, *Urme pierdute, urme regăsite: cazul Silviu Crăciunăș*, ed. îngrijită de Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre, Iulia Moldovan, studiu introductiv de Iulia Moldovan și Dumitru Dobre, București, Editura Militară, 2008.

hărții României, peste care se suprapune un avion de hârtie îndreptat spre Vest (simbol al precarității căilor de evadare și al efemerității speranței de libertate) se constituie într-o copertă foarte reușită, semnată de Carmen Parii.

Volumul cuprinde, de fapt, trei studii de caz, mai mult decât elocvente pentru problematica enunțată chiar din titlu, precedate de un *cuvânt înainte* și succedate de o bibliografie a problemei. De asemenea, autorul a realizat și un indice de nume, facilitând astfel consultarea lucrării.

În cadrul *cuvântului înainte*, autorul aduce o seamă de precizări importante. Mai întâi, este explicată alegerea titlului volumului prin faptul că „operațiunile de influențare a exilului de către regimul comunist din țară prin intermediul unor agenți ai Securității” au avut rezultate remarcabile, provocând, „într-o anumită măsură”, „fărămițarea” exilului.

În al doilea rând, autorul face câteva precizări terminologice foarte utile, examinând aria semantică a termenilor „exil”, „emigrație” și „diasporă”. Astfel, în opinia autorului, dacă *exilatul* este o persoană „care și-a părăsit țara de baștină din motive politice” și, odată stabilit într-o țară străină, continuă să se manifeste împotriva regimului politic care i-a provocat plecarea, *emigrantul* „este persoana care și-a părăsit țara, stabilindu-se definitiv sau temporar în altă țară, forțat de împrejurări mai generale, social-economice, și care în noua sa reședință nu are altă preocupare decât una profesională și de integrare” (p. 7). O altă nuanță este introdusă de autor și în momentul în care face precizarea că „exilul ca entitate este cuprins în sfera mai largă a noțiunii de «diasporă», neavând „amplitudinea” acesteia.

Interesantă este și definiția *agentului de influență*, acesta fiind o persoană „recrutată de Securitate prin tot felul de mijloace, cu scopul de a influența, în favoarea regimului comunist, și uneori de a compromite personalități sau chiar organisme ale exilului” (p. 7)¹⁷.

În pofida preocupării pentru definirea exactă a termenilor, am remarcat faptul că autorul nu a mai zăbovit asupra termenului „cârțiță”, considerând, probabil, că acesta este de mult timp familiar celor cu minime lecturi în domeniul spionajului. Totuși, întrucât experiența proprie ne-a arătat că cel mai adesea se consideră „cârțiță” doar agentul infiltrat sau recrutat în interiorul unui serviciu de informații advers, am socotit nu lipsit de importanță să arătăm că autorul a folosit termenul în mod corect, aria de acoperire a acestuia fiind ceva mai largă decât se crede îndeobște.

În acest sens, o lucrare de specialitate menționează faptul că „în jargonul serviciilor de informații, «cârțița» desemnează un agent clandestin, plasat într-un loc strategic, de unde este în măsură să informeze despre un adversar politic, un lider militar sau un concurent industrial, comercial etc. «Cârțița» poate funcționa într-un

¹⁷ O lucrare relativ recentă oferă nu mai puțin de patru definiții ale *agentului de influență*, una dintre acestea fiind următoarea: „persoană folosită de către un serviciu de informații care profită de statutul social și poziția profesională pentru a influența opinia publică sau factorii de decizie din anumite domenii, în așa fel încât să faciliteze și să promoveze obiectivele țării pentru care lucrează respectivul organ de informații” - Col. (r) Traian Stambert, col. (r) Liviu Găitan, col. Gheorghe Dragu (r), *Limbajul serviciilor secrete. Dicționar explicativ. Servicii de informații și de securitate*, București, Editura Paco, 2010, p. 37.

minister, un stat major, un laborator de cercetare, o administrație, un serviciu de informații sau politic ș.a., iar prin postul pe care îl deține are acces la date secrete”¹⁸.

Așadar, plasarea sau recrutarea unor agenți de influență în interiorul organizațiilor exilului românesc poate fi comparată cu activitatea „clasică” a „cârțișelor”, chiar dacă organizațiile exilului nu erau structuri guvernamentale, militare, industriale sau comerciale. Esențiale în definirea activității de „cârțișă” a unor agenți sunt, potrivit experților, acțiunile de culegere de informații și de dezinformare și manipulare.

De altfel, în opinia autorului, acțiunile Securității împotriva exilului pot fi grupate în patru mari categorii:

1. acțiuni de infiltrare în sânul exilului a unor agenți trimiși din țară, care fie se stabileau în Occident (cazul Silviu Crăciunaș¹⁹), fie făceau o veritabilă „navetă” între Centrala de la București și zonele operative din Occident (cazul lui Petru Comarnescu);
2. recrutarea unor colaboratori din rândul membrilor exilului, dar și din rândul cetățenilor străini, colaboratori folosiți în scopul influențării exilului „în sensul intereselor așa-zis patriotice ale țării” (p. 8) și al creării unor disensiuni sau al compromiterii unor personalități sau organizații cu manifestări mai dure împotriva regimului de la București;
3. acțiuni desfășurate sub acoperirea reprezentanțelor oficiale ale regimului, fie că erau diplomatice, economice sau culturale;
4. „încercări de compromitere a celor mai virulenți exponenți ai exilului românesc” (p. 8).

Fiecare „tip” de acțiune este ilustrat de către autor, prin exemple extrase din dosarele Securității cu privire la modul de acțiune asupra lui Emil Georgescu, Paul Goma, Victor Frunză. De asemenea, categoria cetățenilor occidentali intrați în serviciul Securității este ilustrată prin cazul Daniel Marius, *alias* Michel Hamelet, autorul unei biografii a lui Nicolae Ceaușescu, publicată în 1971 la Paris²⁰ și la București²¹.

Cazurile alese de domnul Dinu Zamfirescu pentru a ilustra modul de dirijare și de acțiune a agenților de influență ai Securității sunt cât se poate de elocvente, fiind vorba de personalități de marcă: Virgil Veniamin, Eftimie Gherman, Pamfil Șecaru.

Pentru a înțelege de ce atenția autorului s-a oprit, din multitudinea de cazuri atestate de documente, la aceste trei personaje, vom aduce în atenție câteva date biografice.

Astfel, Virgil Veniamin, născut la 2 mai 1906, în Bacău, absolvise Facultatea de Drept și pe cea de Litere și Filozofie din București, după care obținuse doctoratul în Drept, la Paris, în 1930. Ulterior, devine profesor în cadrul Facultății de Drept din

¹⁸ Radu Cristescu, *Spionajul și contraspiionajul pe înțelesul tuturor. Mic dicționar al serviciilor secrete*, București, Editura Evenimentul Românesc, 2000, p. 33.

¹⁹ *Urme pierdute, urme regăsite: cazul Silviu Crăciunaș*, ediție îngrijită de Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre și Iulia Moldovan, studiu introductiv Iulia Moldovan și Dumitru Dobre, București, Editura Militară, 2008.

²⁰ Michel-P. Hamelet, *Nicolae Ceausescu*, Paris, Seghers, 1971, 191 p.

²¹ Michel-P. Hamelet, *Nicolae Ceausescu: biografie și texte selectate*, București, Editura Politică, 1971, 227 p.

București, ținând cursuri de drept civil și la Școala Militară de Ofițeri de Poliție din Capitală. Membru al baroului, ocupă o serie de funcții importante, intrând și în viața politică, unde ajunge chiar secretar general adjunct al P.N.Ț.

A părăsit ilegal România în februarie 1948, printr-o rețea pusă la punct de Silviu Crăciunaș. Ajuns în Franța, cere și obține azil politic la 20 martie 1948, înscriindu-se în Consiliul Partidelor Democratice Române, care se transformă în mai 1949 în Comitetul Național Român (C.N.R.), cu sediul la New York. Veniamin a devenit delegatul C.N.R. pentru Europa și a preluat responsabilitatea editării publicației *La Nation Roumaine*.

În paralel cu activitatea în cercurile exilului românesc, Veniamin a devenit cercetător la „Centre National de la Recherche Scientifique” și colaborator al Institutului de Drept Comparat, precum și membru în diverse asociații profesionale.

Așadar, având în vedere elementele enumerate succint până aici, devine perfect inteligibilă opțiunea Securității, concretizată într-un referat din 17 iulie 1952, de a-l recruta ca agent (p. 16-20).

Eftimie Gherman, cel de-al doilea agent de influență cu valențe de exemplu, a avut o evoluție cel puțin la fel de spectaculoasă. Născut la 18 ianuarie 1894 la Lăpușnicul Mare, jud. Caraș-Severin, într-o familie modestă, Eftimie Gherman urmează doar școala primară și câteva clase gimnaziale după care e nevoit să intre ucenic la un brutar din Oravița. Ajuns în contact cu cercurile socialiste, pleacă în 1912 la Budapesta, unde îi cunoaște pe socialiștii români Ion Flueraș și Iosif Jumanca, apoi la Viena, unde intră în contact cu Cristian Racovski, George Grigorovici și, implicit, intră în atenția autorităților austro-ungare. Încorporat și trimis pe front în 1914, face propagandă pacifistă, motiv pentru care este arestat și condamnat la moarte de un tribunal militar, pedeapsa fiindu-i comutată în 20 de ani de închisoare. Eliberat, participă la Marea Unire de la Alba Iulia și, tot în decembrie 1918, contribuie la înființarea Uniunii Minerilor din România, deținând postul de secretar-general al acesteia în perioada 1923-1939. În 1920 a fost ales deputat al Partidului Social Democrat (PSD), fiind reales fără întrerupere până în 1938. Se înscrie în Frontul Renașterii Naționale, motiv pentru care PSD îl exclude din rândurile sale. Între 1940-1941 a avut domiciliu forțat în stațiunea Poneasa. Reprimit în PSD, votează la congresul din 10 martie 1946 pentru participarea la alegeri a PSD pe liste proprii, separat de Blocul Partidelor Democratice (BPD). Intrat, din nou, în atenția Siguranței, a decis în toamna anului 1947 să părăsească țara. Inițial, ajuns la Viena, a contactat socialiștii austrieci, care i-au obținut o viză pentru Franța. La Paris a beneficiat de sprijinul lui Guy Mollet, secretar general al Partidului Socialist Francez și în 1948 înființa Grupul Sindicaliștilor și al Socialiștilor Români din Exil. De asemenea, a devenit copreședinte al Internaționalei Partidelor Socialiste din Exil, cu sediul la Londra, și stabilește legături cu sindicatele și cu partidele socialiste din Anglia, R.F.G., Suedia, Austria, Italia, Franța, Canada. Colaborează la emisiunile posturilor de radio B.B.C., „Europa Liberă” și „Vocea Americii”.

În acest context, e lesne de înțeles de ce, pentru Securitate, Eftimie Gherman era socotit un „pește mare”. Cum a căzut acesta în năvodul Securității și a devenit, din lider al exilului, agentul „Laurențiu” se poate afla din captivanta expunere a domnului Zamfirescu (p. 53-90).

Ultima personalitate din cadrul exilului asupra căruia și-a oprit atenția autorul este nimeni altul decât Pamfil Șeicaru. Considerat unul dintre cei mai de seamă ziariști din

istoria presei românești a secolului al XX-lea, plasat la egalitate sau în fața unor Nicolae Iorga, Tudor Arghezi sau Stelian Popescu, Pamfil Șeicaru a avut un destin excepțional, subsumat parcă sintagmei „agonie și extaz”. Născut la 6 septembrie 1894, într-o familie originară, se pare, din Șeica Mare a Mărginimii Sibiului, a urmat școala elementară și primele clase la Liceul „Sfinții Petru și Pavel” din Ploiești, pentru a obține bacalaureatul în 1914 la Bârlad, în cadrul renumitului liceu „Gheorghe Roșca Codreanu”. Tot la Bârlad a avut loc și debutul său în presă, la 1 iunie 1911, prin publicarea scenetei „Pe nemâncate” în revista locală „Freamătul” (p. 93). Ulterior, încă elev, scrie pentru mai multe publicații, inclusiv una a Partidului Conservator.

Plecat la București după absolvirea liceului, se înscrie la Facultatea de Drept și continuă colaborarea cu diverse publicații. După izbucnirea Primului Război Mondial, Șeicaru, tânăr sublocotenent și comandant al unui pluton de mitraliere, se remarcă în luptele din linia întâi, fiind decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” și „Croix de Guerre”.

După război își reia activitatea de presă, colaborează cu diverse personalități ale vieții politice și culturale și fondează în 1928 ziarul „Curentul” care, în scurt timp, a devenit al doilea din țară, ca tiraj, după „Universul”. Afacerile i-au prosperat în întreaga perioadă interbelică, iar prestigiul său a fost consolidat prin primirea în Academia Română, în 1941.

La 9 august 1944²² Pamfil Șeicaru a părăsit legal România, la indicația mareșalului Ion Antonescu și a lui Mihai Antonescu, stabilindu-se inițial la Viena, unde-și trimisese deja familia, apoi la Palma de Mallorca și, ulterior, la Madrid. În 4 iunie 1945, Șeicaru a fost condamnat la moarte în contumacie, cel dintâi dintr-un prim lot de 12 ziariști găsiți „vinovați de crime de război și de dezastrul țării”²³.

Aflat în exil, Șeicaru rămâne la fel de activ ca și în țară, publicând „articole, eseuri, portrete ale unor oameni politici români, precum și lucrări mai ample” (p. 100), dar, în scurt timp, problemele financiare încep să-și spună cuvântul. Încă din 1948 a fost nevoit să caute sprijin financiar la personaje precum Alice Cantacuzino sau Nicolae Malaxa, dar fără succes. În aceste condiții, își câștigă existența din colaborarea la unele publicații, precum „Chemarea”, editată la Paris, împreună cu Alexandru Cristescu și N.S. Govora, sau „Liberty and Justice – Publication for Central and South Europe”.

În ciuda activității sale susținute, Pamfil Șeicaru continuă să ducă o existență modestă, marcată de o serie de privațiuni materiale, care au indicat de altfel Securității un potențial punct vulnerabil al redutabilului ziarist. La acesta se adăugau „atitudinea lui Pamfil Șeicaru față de partidele democratice din țară, precum și a reprezentanților acestora din exil, ca și înfierarea de către Pamfil Șeicaru a actului de la 23 august 1944 și a autorilor săi, cu precădere regele Mihai” (p. 110).

Potrivit documentelor studiate de domnul Dinu Zamfirescu, prima acțiune ce viza atragerea la colaborare a lui Pamfil Șeicaru a fost elaborată de U.M. 0123/I (Direcția Generală de Informații, fosta D.I.E.) la 21 decembrie 1963, după ce acesta

²² După unele surse, plecarea ar fi avut loc la 12 august.

²³ Vezi, pe larg, Ioan Opriș, *Procesul ziaristilor „naționalisti” (22 mai – 4 iunie 1945)*, București, Editura Albatros, 1999; Emil Rus (editor), *Delictul de opinie: procesul ziaristilor. 1945*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012.

publicase în octombrie 1963 „un articol elogios la adresa regimului din țara noastră și a tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej” (p. 114).

Evoluțiile politice de la București, mai cu seamă ecoul extraordinar al „Declarației cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale”, adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din 15-22 aprilie 1964, și decretele din vara aceluiași an prin care cvasi-totalitatea deținuților politici din România erau eliberați, au înlăturat ultimele ezitări ale lui Șeicaru, astfel încât, începând din acest an, figurează în documentele Securității cu numele de cod „Vlad”.

Dintre acțiunile în care Securitatea intenționa să-l folosească pe „Vlad”, amintim „demascarea crimelor săvârșite de legionari”, cu accent pe asasinarea lui Nicolae Iorga și Virgil Madgearu, promovarea volumului *Karl Marx despre români* în Occident, „popularizarea realizărilor economice ale țării noastre” (p. 115), combaterea prin presă „a propagandei dușmănoase țării, desfășurată de vârfurile emigrației reacționare române” (p. 118).

Activitatea lui Șeicaru a fost, se pare, apreciată la superlativ, căci într-o notă din 18 octombrie 1966 se propunea ca „să se intervină la Consiliul de Stat al R.S. România pentru a anula condamnarea la moarte a lui «Vlad», hotărâtă prin sentința nr. 2 din mai 1945 a Tribunalului Poporului” (p. 119). Propunerea Securității a fost aprobată de conducerea Partidului, astfel încât în 12 decembrie 1966, Consiliul de Stat a emis Decretul nr. 977²⁴, prin care Pamfil Șeicaru era grațiat (p. 119-120).

De la această dată și până la 21 octombrie 1980, când Pamfil Șeicaru s-a stins din viață, în vârstă de 86 de ani, se poate spune că activitatea strălucitului ziarist în sprijinul acțiunilor de propagandă și influență concepute la București a fost una de excepție. Edificator în acest sens este o notă a Securității din 27 august 1976 (așadar, la zece ani de la grațiere!), redactată în perioada vizitei întreprinse de Șeicaru în România (21-31 august) în care se menționa:

„Nutrind sentimente românești, ca urmare a acțiunilor de apropiere și influențare, începând cu anul 1964, Pamfil Șeicaru a adoptat o atitudine și poziție realiste față de țara noastră, devenind un susținător al politicii externe a României. Astfel:

- A acționat pe lângă oameni politici din străinătate pentru sprijinirea intereselor R.S. România, îndeosebi pe linia promovării adevărului istoric și a combaterii propagandei iredentiste.

- A editat și difuzat un mare număr de cărți și lucrări favorabile statului nostru, cum sunt: «Istoria presei românești», prin care scoate în evidență activitatea președintelui R.S. România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe linia destinderii internaționale și industrializării țării; «Karl Marx – Însemnări despre români»; «Dunărea, fluviu la cinci mări»; «România în marele război» (destinată combaterii propagandei iredentiștilor

²⁴ Sursa indicată de Dinu Zamfirescu, care reproduce integral decretul, este A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 86, vol. 5, f. 2. Respectivul decret a fost publicat în anul 2011 și de istoricul Gheorghe Buzatu, cu mențiunea că a fost identificat în „arhivele fostului C.C. al P.C.R.”, dar fără o trimitere exactă – cf. Gheorghe Buzatu, *Nicolae Ceaușescu. Biografii paralele. Stenograme și cuvântări secrete. Dosare inedite. „Procesul” și execuția*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2011, pp. 427-429.

maghiari și a altor acțiuni propagandistice antiromânești²⁵); «Ping-Pong diplomatic», «Orhideea politică»; «Un filosof istoric – I. Petrovici».

- În prezent, are sub tipar cărțile «Securitatea europeană» (în care se evidențiază justetea politicii țării noastre) și «Testamentul apocrif al lui Petru cel Mare»; preconizează elaborarea altor materiale destinate combaterii iredentismului. De asemenea, cu prilejul aniversării centenarului independenței naționale a României, intenționează publicarea unor lucrări dedicate acestui eveniment» (p. 221).

Așadar, o activitate extraordinară, pe măsura talentului și a puterii de muncă absolut uluitoare a lui Pamfil Șeicaru! Problema care o pune autorul în finalul prezentării celor trei cazuri de agenți de influență instrumentați de regimul comunist este tocmai aceea de evaluare a activității acestora.

Din perspectiva „celui care a trăit 20 de ani în exil și alți 30 sub regimul din țară”, Dinu Zamfirescu apreciază că cei trei „sunt de condamnat moralmente” „pentru că au încercat să-i dezarmeze pe cei care duceau, așa cum se putea, din afara țării, lupta împotriva comunismului, pe cei care o continuau în străinătate” (p. 242).

Această concluzie se întemeiază și pe o analiză a motivelor care i-au făcut pe respectivii exilați să accepte „pactul cu Diavolul”. Autorul consideră că „din documente nu reiese că vreunul din cei trei ar fi făcut-o din cauze de degenerescență fiziologică”. De asemenea, prezumția că „lipsa trăirii directe în țară” le-ar fi alterat „percepția reală asupra celor suferite de cei rămași acasă” este respinsă, căci, „prin pozițiile pe care le ocupau în exil, toți trei beneficiau de informații complete” (p. 242). Nici teama de repercusiunile unui refuz al colaborării asupra rudelor din țară nu este considerată ca o ipoteză explicativă a gestului celor trei, căci „nu se poate spune că Virgil Veniamin își denunța colegii sau căuta să-i influențeze pe alții din cauza faptului că avea familia în țară. El și-a început colaborarea după ce familia i-a ajuns în străinătate” (p. 242). Atunci?

Autorul nu ne oferă o explicație proprie, preferând, asemenea lui Sherlock Holmes în dialogurile cu dr. Watson, să-și „oblige” cititorul la un efort propriu de analiză prin eliminarea ipotezelor false și a pseudo-explicațiilor și prin enunțarea unei întrebări cu caracter incitant:

²⁵ Potrivit autorului, „diverșii emisari trimiși pe lângă Pamfil Șeicaru îl intoxica cu «pericolul unguresc», iredentismul maghiar fiind, de fapt, „tema lansată de Ceaușescu pentru a deturna preocupările românilor de la realitățile cotidiene în care coborâse România și a le da o altă preocupare decât cea de a supraviețui, un fel de misiune de recuperare a Transilvaniei, care era, bineînțeles, românească și care nu era amenințată de a fi predată Ungariei” (p. 217). În opinia noastră, o astfel de „deturnare” a atenției era puțin probabil să se realizeze, căci în momentul când nu găsești pâinea „cea de toate zilele” și orbecăi pe scările blocului cu electricitatea întreruptă e puțin probabil să te consolezi cu triumful asupra iredentismului! Pe de altă parte, documentele din arhivele românești și străine atestă faptul că atât o bună parte a emigrației maghiare, cât și cercurile conducătoare de la Budapesta nu s-au resemnat nici o clipă cu hotărârile luate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Demersurile referitoare la Transilvania întreprinse de liderii maghiari pe lângă Stalin și Hrușciov, dar și, ulterior, pe lângă Brejnev sunt consemnate în documentele vremii, iar activitatea propagandistică desfășurată de emigrația maghiară a atins cote extraordinare, menținând așa-zisa problemă a Transilvaniei și a persecutării maghiarimii în atenția marilor cancelarii până în ziua de astăzi.

„Doar caracteristicile lor individuale, caracteriale, să-i fi împins să-și trădeze principiile pe care afirmau că le reprezintă și în realitate să-și trădeze poporul din care proveneau?” (p. 242).

Această întrebare, cumulată cu observația că dintre cei trei, doi erau intelectuali, Veniamin și Șeicaru, iar „Gherman era un autodidact, activist politic și sindical, dar și el într-un contact direct cu intelectualii din țară și apoi cu cei aflați în majoritatea statelor occidentale”, arată intenția autorului de a-și îndrepta cititorul spre o mai atentă evaluare a rolului intelectualului în societățile moderne, mai ales în cele confruntate cu totalitarismul, fie el de extremă dreaptă sau stângă.

Asemenea lui Julien Benda în celebra sa lucrare despre „intelectualii care trădează”²⁶, domnul Dinu Zamfirescu își forțează cititorul să gândească, să evalueze biografii sinuoase și contexte social-politice complexe, punându-i la îndemână, alături de propriile opinii, documentele fruste provenite din arhivele Securității.

Această intenție transpare cu claritate din rândurile de final ale volumului pe care l-am prezentat aici: „...este necesar pentru noi, românii, să ne asumăm toate cele trecute, bune și rele, așa cum le-a înregistrat istoria reală. Demitizarea unor frumoase legende ne pune în fața responsabilităților ce ne incumbă în calitate de cetățeni. Și nu numai în aceste trei cazuri, ci în general, când vorbim despre istoria noastră. Să nu ne mai construim «basmelor românilor» că «așa dă bine!»” (p. 243).

Așadar, pe urmele lui Nietzsche, care își îndemna cititorii la 1889 în lucrarea sa *Amurgul idolilor*, să facă filosofia „cu ciocanul”, lovind fără teamă în „idoli” pentru a vedea care dintre ei sună a gol, domnul Dinu Zamfirescu nu ezită să-i invite pe cercetători la o apropiere lipsită de inhibiții de „idoli” contemporani, „lovind” cu instrumentele cercetării științifice în „statuile” acestora, pentru a vedea câte rămân în picioare, rezistând la proba timpului. În ceea ce ne privește, considerăm că cercetările în arhivele devenite accesibile recent vor mai fisura sau redesena profilul adevărat al multora dintre cei care s-au urcat sau au fost urcați pe pedestale de înălțimi, uneori, amețitoare.

De altfel, o promisiune în acest sens vine chiar de la autorul volumului prezentat aici, care ne avertizează că va detalia într-o lucrare viitoare modul în care „i s-au plătit 500.000 de dolari șefului unui partid de extremă dreapta din Franța pentru a-l promova ca parlamentar european pe un agent de influență” (p. 13). Așadar, nu ne rămâne decât să așteptăm noul volum, care se anunță la fel de incitant ca și cel prezentat în rândurile de față.

Luminița Banu

²⁶ Julien Benda, *Trădarea cărturarilor*, traducere de Gabriela Creția, București, Editura Humanitas, 2008.

Dumitru Dobre, *O istorie în date a exilului și emigrației românești (1949-1989)*, cuvânt înainte de Dinu Zamfirescu, București, Editura Militară, 2013, 339 p.

Istoriografia română, în general, dar mai cu seamă cea referitoare la istoria contemporană, înregistrează o supărătoare puținătate a instrumentelor de lucru. Dicționarele și enciclopediile cu privire la un aspect sau altul al istoriei ultimului secol sunt, în ciuda unor realizări recente²⁷, rare și, uneori, conținutul științific este destul de precar. În ceea ce privește istoriografia exilului românesc, numărul instrumentelor de lucru este încă și mai redus, cel mai redutabil fiind, în opinia noastră, cel

realizat de Florin Manolescu²⁸.

Desigur, odată cu înființarea Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc (INMER)²⁹, condus de domnul Dinu Zamfirescu, o personalitate a exilului românesc, suficient de multe aspecte ale istoriei exilului românesc au fost aduse în atenția, deopotrivă, a publicului larg și a breslei istoricilor.

Unul dintre cei mai prolifici cercetători ai acestui institut s-a dovedit a fi domnul Dumitru Dobre³⁰, a cărui ultimă lucrare intenționăm să o prezentăm în

²⁷ C.N.S.A.S., *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar*, coord. Florica Dobre, autori: Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareș, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, studiu introductiv: Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004; Andrei Muraru (coord.), Clara Mareș, Dumitru Lăcătușu, Cristina Roman, Marius Stan, Constantin Petre, Sorin Cucerai, *Dicționarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, studiu introductiv de Cristina Roman, postfață de Marius Oprea, Iași, Editura Polirom, 2008; Mihai Burcea, Marius Stan, Mihail Bumbeș, *Dicționarul ofițerilor și angajaților civili ai Direcției Generale a Penitenciarelor. Aparatul central (1948-1989)*, vol. 1-2, Iași, Editura Polirom, 2009; Octavian Roske (coord.), *România. 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea. Vol. I literele A-E*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, vol. II, literele F-O, 2012; Dan Cătănuș (coord.), *România. 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Instituții de partid, de stat, obștești și cooperatiste*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012.

²⁸ Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003, 799 p. (ediția a II-a revizuită și adăugită – 2010, 830 p.).

²⁹ INMER a fost înființat și a funcționat conform [Hotărârii Guvernului nr. 656 din 5 iunie 2003](#), cu modificările din HG nr. 917/2004 și HG nr. 195/2007, având ca obiect de activitate culegerea, arhivarea și publicarea documentelor referitoare la exilul românesc din perioada 1940-1989, precum și rezolvarea unor probleme pendinte legate de fostul exil.

³⁰ Istoric militar ca formație, Dumitru Dobre s-a aplecat cu multă acribie asupra problemelor exilului, rezultatul cercetărilor sale concretizându-se într-o serie de volume realizate împreună cu

rândurile de față. Rod al unei investigații de amploare în fondurile arhivistice din țară și din străinătate și al parcurgerii minuțioase a presei exilului și a bibliografiei de specialitate, volumul a fost publicat sub auspiciile Editurii Militare, beneficiind și de o lansare în cadrul Salonului de Carte „Polemos – istorie, științe politice, securitate și apărare”, ajuns la cea de-a IX-a ediție (6-9 noiembrie 2013).

Volumul se deschide cu un *cuvânt înainte*, semnat de Dinu Zamfirescu, care conține o serie de precizări foarte utile pentru un cititor mai puțin familiarizat cu subiectul lucrării. Astfel, încă de la început, sunt clarificate noțiunile de *exil* și *emigrație*. Potrivit domnului Zamfirescu, noțiunea de *exil* poate fi definită drept „părăsirea țării, cu sau fără voia exilatului, pentru motive politice, din cauza unor persecuții aplicate subiecților de către regimuri autoritare sau totalitare”, în vreme ce *emigrația* „cuprinde o sferă mult mai largă de subiecți, înglobându-i pe toți acei naționali dintr-un stat pe care îl părăsesc, din varii motive, și se stabilesc în alt stat”. Pornind de la aceste definiții, se observă că statutul de emigrant îl include și pe cel de exilat, fără ca reciproca să fie valabilă, căci dacă emigranții, în general, „își caută propășirea în altă țară”, exilații, deși au firești preocupări de integrare-supraviețuire în societățile gazdă, „rămân cu preocuparea unei activități și acțiuni politice evidențiate în legătură cu țara de baștină”.

Pornind de la această taxonomie, se impune atenției următoarea observație: „aceia care au părăsit România din motive politice au constituit o minoritate în sânul emigrației, pe întreaga perioadă 1949-1989, numărul lor fiind de aproximativ 300-400 de militanți”. Venind de la un membru al exilului cu ștate vechi de activitate, o astfel de afirmație este de natură să îndemne la o reevaluare a palmaresurilor anticomuniste, mai mult sau mai puțin fictive, cu care diverse personaje, aflate peste hotare înainte de 1989, se mândresc astăzi.

Datele privind exilul și emigrația au fost ordonate de către autor alfabetic, în funcție de țara-gazdă, fiind inventariate nu mai puțin de 28 de state, de la Anglia până la Venezuela. În cadrul fișei consacrate unui stat, informațiile au fost structurate cronologic, cele mai vechi referindu-se la anii 1949-1950, dar existând state la care expunerea începe din anii '60 (Peru, 1963) sau chiar '80 (cazul Ungariei, unde prima înregistrare este din 1 aprilie 1988).

Volumul beneficiază și de două anexe foarte valoroase, prima dintre acestea fiind un „inventar” al organizațiilor exilului și emigrației românești (grupate, de asemenea, pe țări), iar cea de-a doua cuprinzând un indice al presei editate de românii

tineri cercetători: INMER, *Personalități ale exilului românesc în arhivele Securității*, ediție îngrijită de Dumitru Dobre, Iulia Huiu, Veronica Nanu, București, Editura Corint, 2007; INMER, *România la Conferința de Pace de la Paris*, ediție îngrijită de Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre, Veronica Nanu, vol. 1-2, București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 2007-2011; INMER, *Sursele Securității informează*, ediție de documente întocmită de Dumitru Dobre, Iulia Huiu, Mihaela Toader, București, Editura Humanitas, 2008; INMER, *Urme pierdute, urme regăsite: cazul Silviu Crăciunaș*, ed. îngrijită de Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre, Iulia Moldovan, studiu introductiv de Iulia Moldovan și Dumitru Dobre, București, Editura Militară, 2008; INMER, *Onoare și glorie: exilul militar românesc și Campania din Est (22 iunie 1941 – 23 august 1944)*, ediție de Luminița Banu, Dumitru Dobre, Iulian Mânzu, București, Editura Fundației Culturale Gheorghe Marin Speteanu, 2008; INMER, *10 Mai în exil*, editori Dumitru Dobre, Laura Vlădoiu Stancu, București, 2009.

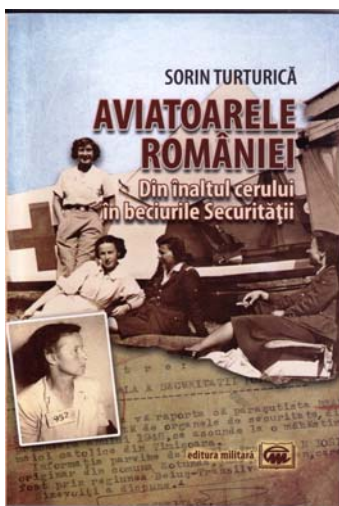
de peste hotare. Și în cazul presei, autorul a optat pentru gruparea revistelor și ziarelor pe țări, iar enumerarea s-a făcut alfabetic. E de remarcat faptul că în rândul organizațiilor exilului și emigrației românești autorul a operat o necesară selecție, marcând cu un asterisc pe acelea favorabile regimului de la București și, deci, susceptibile de a fi fost create/utilizate de serviciile speciale din țară.

Valoarea lucrării ca instrument de lucru este sporită prin includerea unor consistente „reper bibliografice”, o adevărată comoară pentru orice cercetător aflat la început de drum în studierea problemelor atât de complexe ale istoriei exilului românesc. În același timp, parcurgerea acestei veritabile bibliografii a problemei oferă cititorului o primă imagine a efortului de cercetare făcut de autor în vederea elaborării lucrării. De la parcurgerea unor fonduri de arhivă deținute de Arhivele Naționale Istorice Centrale, de Ministerul Afacerilor Externe, C.N.S.A.S. sau I.I.C.C.M.E.R. și până la presa exilului, de la studierea unor lucrări memorialistice sau a unor analize publicate în țară și în străinătate, se pare că nimic nu a scăpat acribiei domnului Dumitru Dobre în încercarea sa de identificare fie și a celei mai mărunte informații.

De asemenea, trebuie subliniat faptul că studierea volumului este facilitată de indicele antroponimic inserat în finalul lucrării, astfel încât identificarea datelor referitoare la Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Brâncuși, George Enescu, Matei Cazacu, Theodor Cazaban și atâtea alte personalități să poată fi făcută cu maximum de rapiditate.

Parcurgerea volumului îi prilejuiește cititorului surprize din cele mai plăcute, acesta descoperind în informațiile culese cu răbdare de furnică, după cum aprecia Dinu Zamfirescu, noi și nebanuite aspecte ale activității unor personalități sau a unor organizații care erau urmărite cu sufletul la gură de numeroși români confrunțați cu barajul informațional al mass-media din țară.

Ca o apreciere de final, considerăm că lucrarea publicată de domnul Dumitru Dobre este o reușită din toate punctele de vedere, contribuind într-o măsură semnificativă la o mai bună cunoaștere a istoriei unei părți a poporului român care, „din varii motive – politice, economice și/sau de altă natură”, după cum o spune chiar autorul, și-a dus existența pe meridiane și paralele mai mult sau mai puțin îndepărtate.

Luminița Banu

Sorin Turturică, *Aviatoarele României. Din înaltul cerului în beciurile Securității*, București, Editura Militară, 2013, 208 p.

Cartea istoricului militar Sorin Turturică – *Aviatoarele României – Din înaltul cerului în beciurile Securității* ne propune o reconstituire a destinului neprielnice pe care femeile de excepție – *îndrăgostite ale*

aerului – le-au urmat în perioada comunistă. Cartea a fost structurată în douăsprezece capitole, constituindu-se într-unul din puținele exemple de carte istorică scrisă cu talent literar. În ceea ce ne privește, nu vom face referințe asupra fiecărui capitol în parte, cât vom încerca să ne oprim atât asupra principalelor probleme pe care le-au întâmpinat primele avioane, din punct de vedere legal, în momentele de început ale aviației române, cât și asupra experiențelor tragice ale acestora, după instaurarea comunismului.

Încă de la început, autorul ne introduce în problema spinoasă a întemeierii aviației române de către Aurel Vlaicu, Mihail Cerkez și George Valentin Bibescu – trei personalități care – „nu au colaborat pentru a crea cu mijloacele modeste ale fiecăruia ceva solid, dimpotrivă s-au concurat” (pag. 12).

În ceea ce privește istoria feminină a aviației românești, aceasta a fost sincronă cu ceea ce se întâmpla în plan mondial, marcată, însă, de unele particularități, datorate, în principal, reticenței mediului militar românesc în a accepta intrarea femeilor în diferite segmente de activitate pe care le administra.

Primul brevet de aviator acordat unei femei - așa cum ne precizează autorul - a fost emis de Aeroclubul Franței în data de 8 martie 1910 pentru Élise Deroche, cunoscută sub numele de Raymonde de Laroche.

Pionierele aviației românești au fost puse în situația de a obține acest brevet în afara țării, ceea ce face ca reușitele lor să fie, mai degrabă, victorii personale decât alinierea imediată la noua epocă de deschidere socio-profesională pe care o presupuneau inovațiile tehnice. Astfel, Elena Caragiani a obținut brevetul de aviator de la Aeroclubul Franței, la 6 februarie 1916, după ce în România i se refuzase dreptul de a se prezenta la un astfel de concurs, pe motiv că era femeie.

Cazul Smarandei Brăescu este și mai spectaculos, în măsura în care a obținut mai întâi brevetul de parașutist, a doborât recordul mondial *feminin* de înălțime la saltul cu parașuta în 2 octombrie 1931 în țară, iar pe cel mondial la 19 mai 1932 după executarea unui salt de la 7.100 m deasupra câmpiei Sacramento din California. De-abia după dobândirea unei asemenea cărți de vizită, a urmat cursurile de pilotaj ale școlilor Curtiss-Wright și Roosevelt Field din apropierea New York-ului și a obținut brevetul de pilot la 8 octombrie 1932.

În paralel cu eforturile Smarandei Brăescu, o întâmplare nefericită a deschis drumul brevetării ca aviator în România, și pentru femei. Afacerea aeronautică a inginerului Mircea Cantacuzino a fost preluată, după dispariția sa prematură la 25 mai 1930 în urma unui accident aviatic, de către sora sa – Ioana Cantacuzino, care devine și prima femeie brevetată în România, la scurt timp, urmându-i și alte pasionate ale aviației – Florica Delescu, Valeria Ionescu, Felicia Bădiliță, Mariana Știrbey, Mariana Drăgescu, Nadia Russo, Virginia Duțescu.

Pagini semnificative sunt acordate și debutului a cinci dintre avioanele mai sus-menționate în cadrul manevrelor militare din anul 1938, pentru misiuni de transport și legătură, precum și unui aspect mai puțin studiat și cercetat până în prezent, și anume aportul „Escadrilei Albe” – o subunitate aeriană încadrată cu femei și înființată în cadrul Aviației civile (iunie 1940) după model suedez – în misiuni sanitare.

După al Doilea Război Mondial, contextul politic și social a fost covârșitor pentru întreruperea cursului normal al destinului multora dintre avioanele României: Ioana Cantacuzino se retrage în ultimii ani ai vieții la conacul de la Călimănești, jud.

Vâlcea, Smaranda Brăescu se alătură unui grup de parașutiști militari, conduși de cpt. Mihail Țanțu, care „*au dorit să se pună la dispoziția P.N.Ț. în vederea unei acțiuni de amploare*” (pag. 125) în eventualitatea unui conflict între Est și Vest și a unei intervenții militare americane, imediat după sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Intrată în clandestinitate, parcursul său postbelic nu a putut fi identificat cu claritate, de către structurile informative ale vremii, rămânând până în ziua de astăzi neelucidat.

Virginia Duțescu a fost condamnată pentru presupuse fapte de trădare, iar după eliberarea sa în 1953 a fost recrutată ca informatoare, exploatându-se îndeosebi, *sentimentul de frică deosebită față de organele de Securitate* – devenind, mai degrabă, o victimă a puterii comuniste, decât un instrument al acestei puteri. Instaurarea regimului comunist a însemnat, de asemenea, supraviețuirea în condiții de precaritate - Mariana Știrbey, sau detenția și domiciliul obligatoriu - Nadia Russo, în timp ce, un caz aparent fericit a fost cel al Irinei Burnaia, plecată din România, alături de Traian Udriski – pilotul regelui Mihai I, după abdicarea acestuia.

În esență, prezentul volum a fost elaborat în baza a trei categorii de surse – periodice interbelice, documente de arhivă, jurnale și memorii - complementare pentru încercarea autorului de a prezenta momentele-cheie ale evoluției aviației românești și ale începuturilor feminine ale zborului românesc, în condițiile în care perioada comunistă a fost o sincopă în ceea ce privește perpetuarea în memoria colectivă a multor secvențe de istorie. Din paleta de lucrări speciale și memorialistice consultate, doar două titluri: *Amazoanele cerului* de Vasile Firoiu și *Îndrăgostitele aerului* de Constantin Gheorghiu, au fost întocmite în perioada comunistă. În raport direct cu evenimentele petrecute după 1989, dezvoltarea segmentului de literatură biografică prin publicarea de memorii, jurnale sau scrieri autobiografice a reușit să recupereze mărturii esențiale despre personaje și personalități, deschizătoare de drumuri în mai multe domenii de activitate, între care și aviația română. În cazul cărții istoricului Sorin Turturică, informațiile de tip autobiografic, fie că provin din interviurile pe care aviatoarele României le-au acordat în periodicele interbelice, fie că au fost transpuse în Memorii, fie că, așa cum s-a petrecut cu Memoriile Ioanei Cantacuzino, acestea s-au constituit într-un fond arhivistic personal, aflat în momentul de față la Filiala Vâlcea a Arhivelor Naționale, au furnizat în mare parte date și detalii esențiale în reconstituirea evoluției aviației feminine, dificil, poate, de sesizat, doar prin studierea documentelor de arhivă. În ciuda acestui efort, biografiile lor sunt inegale, din cauza, fie lipsei de surse, așa cum se precizează la pagina 67 - „date disponibile există mai ales despre ultimele două”, din cele cinci românce care deveniseră aviatore în anul 1935 - Florica Delescu, Valeria Ionescu, Felicia Bădiliță, Mariana Știrbey și Mariana Drăgescu, fie datorită faptului că s-au pierdut – cazul însemnărilor despre experiența tragică a războiului scrise de Nadia Russo (pag. 97).

Pe de altă parte, apelul la mărturiile autobiografice nu exclude importanța bazei documentare arhivistice pe care se întemeiază: fond *Subsecretariatul de Stat al Aerului* de la Arhivele Militare Române, fond *Președinția Consiliului de Miniștri, Cabinetul Militar* de la Arhivele Naționale Istorice Centrale și fondurile *Informativ, Penal, Rețea și S.I.E.* de la C.N.S.A.S.

Sursele documentare provenite de la C.N.S.A.S. merită un comentariu aparte. În primul rând, pe 7 martie 1953 intervenea Ordinul Ministerului Securității Statului nr.

224 prin care s-a organizat un serviciu de evidență pe lângă aparatul central al acestuia, cu rolul de a realiza o înregistrare centralizată a dosarelor și a prelucra materialele de arhivă ale fostelor structuri de informații – Siguranță, S.S.I., Jandarmerie. Așa se explică faptul că o parte din documente, regăsite ulterior în dosarele Securității, provin din aceste arhive, în măsura în care unele dintre avioanele României au fost, din motive politice, și în atenția structurilor de informații sus-menționate. În al doilea rând, documentele provenite din fondurile de arhivă ale C.N.S.A.S. oferă date, până acum necunoscute, asupra măsurilor represive ale statului comunist cu efecte în parcursul uman și profesional al Aviațoarelor României. Curajul și aportul voluntar al acestora în cadrul operațiunilor de salvare din timpul celui de al Doilea Război Mondial nu le-a ferit de excese ale sistemului comunist.

În timp, este posibil ca noi documente, mărturii sau date importante să întregescă acest segment inedit din istoria aviației, însă cartea istoricului Sorin Turturică, rod al unui imens efort de documentare, reprezintă o primă sinteză de acest fel în România.

Raluca Nicoleta Spiridon

„Arhiva Moldaviae”, Iași, nr. I/2009, 483 p.; nr. II/2010, 465 p.; nr. III/2011, 476 p.; nr. IV/2012, 544 p.

În 2009 a fost lansat la Iași primul număr al revistei „Arhiva Moldaviae”. Motivul pentru care am ales să scriem acum câteva impresii, a fost inspirat de lansarea ultimelor numere ale publicației, pe data de 11 iunie 2014, lansare urmată de o dezbatere pe marginea evoluției revistei până la acest moment, un fel de bilanț de parcurs al acesteia. Încă de la început, revista a ocazionat o serie de întrebări cu privire la tematica acesteia și la locul pe care ar trebui să-l ocupe în rândul revistelor științifice. Astfel, s-a pus problema a ceea ce ar trebui să însemne istoria regională și care este importanța studierii ei. Această problematică a fost abordată și de către editorul șef, Dorin Dobrințu, în cuvântul introductiv din primul număr al revistei. Una din primele întrebări ridicate de către acesta este cea privind spațiul geopolitic acoperit de către studiile prezente în revistă sau după cum acesta se întreabă retoric: „la care Moldovă ne referim?”. În generosul cuvânt introductiv se aduc unele răspunsuri, ideea generală fiind aceea că indiferent de contextul politic în care s-a regăsit și s-a dezvoltat acest spațiu de-a lungul timpului, există, totuși, o Moldovă simbolică, spirituală. În contextul existenței acestui spirit și zestre intelectuală și culturală specifică acestui spațiu, se impune ca necesară existența unei reviste istorice, care să adune în paginile sale studii dedicate acestui spațiu. Cu ocazia întâlnirii dedicată evaluării revistei, un cunoscut profesor de la

Universitatea din Iași, Mihai Cojocariu, a folosit chiar expresia de „sentimentalism moldovenesc”, cu referire la acest spațiu cultural. Poetic și expresiv spus, însă răsfoind paginile celor patru numere ale revistei, constatăm cu plăcută surpriză că intenția echipei editoriale de a depăși limitele unei istorii regionale, în sensul clasic al cuvântului, a fost îndeplinită. După cum se explică și în cuvântul introductiv din primul număr: „un trecut în bună parte comun face atât de necesară o tratare comună, deschisă, cere un dialog între cercetătorii cu specializări și cu opinii diferite. Revista va încuraja reconstituirea istoriei acestui spațiu în contextul istoriei Europei central-estice, știut fiind că doar prin comparație, prin raportare la alte spații cunoașterea istorică are de câștigat.” („Arhiva Moldaviae”/2009, p. 31).

Proiectul acestei reviste a fost inițiat și este susținut de un întreg colectiv de specialiști în istorie. Bordul editorial al acestei reviste, format din: Cristian Anița, Ludmila Bacumenco-Pîrnău, Ștefan Bosomiu, Cătălin Botoșineanu, Mihai Chiper, Ligia Dobrințu, Cătălina Mihalache și Mihai Mîrza, dorește să recupereze simbolic, să spunem, istoria spațiului moldovenesc. Acest colectiv este dublat și întărit de bordul științific internațional ce numără 49 de membri, aceștia reprezentând centre universitare și de cercetare din: Iași, București, Chișinău, Paris, Washington, Gainesville, Londra, Budapesta, Los Angeles, Mainz, Huntington, Rădăuți, Viena, Cluj Napoca, Liverpool, Moscova și Zürich.

În ceea ce privește structura revistei, apreciem prezența constantă a unor rubrici, precum: studii de istorie, documente, dezbateri, note bibliografice, recenzii și viața științifică. Prezența acestui element de continuitate întărește credibilitatea și autoritatea științifică a revistei. Această structură cuprinde o arie destul de largă a formelor de scriere istorică. Însă, rubrica rezervată studiilor de istorie ni se pare a fi cea mai consistentă și mai valoroasă în acest sens. Astfel, în cadrul acestei rubrici se pot regăsi o serie de subteme ce se modifică de la un număr la altul, precum: „Genealogii”, „Istorie instituțională”, „Estul României între ocupația sovietică și instalarea comunismului”, „Primul Război Mondial”, „Universitatea din Iași de la sfârșitul secolului XIX până la al Doilea Război Mondial” ș.a. Tocmai pentru că studiile din această rubrică sunt din cele mai consistente sub raportul surselor folosite și al complexității analizei, considerăm totuși că spațiul dedicat acestora ar trebui să fie mai mare în raport cu cel dedicat celorlalte grupaje. Și pentru a exemplifica diversitatea subiectelor abordate voi enumera câteva dintre ele. Astfel, în cele patru numere se regăsesc studii privind: muzeistica românească din a doua jumătate a secolului XIX, studiile de istorie de la Universitatea din Iași până la începutul perioadei interbelice, politica culturală comunistă în domeniul teatral în anii '50, problemele procesului de tranziție al Republicii Moldova sau reflecții asupra Revoluției române din 1989. După cum se poate observa, paleta de subiecte este una destul de diversă și cuprinzătoare, fără a se impune, simbolic, o anumită graniță a ceea ce înseamnă sau ar trebui să însemne Moldova.

Apreciem în mod deosebit existența rubricii „Documente”, unde sunt repuse în valoare o serie de documente, privind subiecte de cele mai diverse, documente ce nu au fost îndeajuns valorificate până în acest moment sau nu au fost puse, încă, în circuitul științific. Remarcăm, în acest caz, studiul lui Cătălin Botoșineanu privind școlile normale din orașul Iași în perioada interbelică („Arhiva Moldaviei”, nr. IV/2012, pp. 335-402).

Subiectul acestui studiu îl constituie învățământul preuniversitar din România și așa cum autorul ne spune încă de la început, subiectul nu a fost până acum o prioritate în istoriografie. Oferirea acestui spațiu de manifestare în care pot fi publicate astfel de studii, le reamintește istoricilor și în general celor preocupați de studierea istoriei că nu pot înțelege un fenomen național sau internațional, fără a cunoaște toate elementele care l-au provocat. Deși uneori, aceste subiecte par destul de mărunte, ele contribuie ca o piesă de puzzle la realizarea unei imagini cât mai complete și mai corecte a unui spațiu geopolitic. Tot în aceeași ordine de idei, remarcăm și studiul scris de Igor Cașu și Virgil Pâslariuc, despre un dosar datat în 1946 și identificat în Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova care cuprinde o serie de scrisori și note referitoare la includerea în RSR Moldovenească a județelor basarabene Hotin, Ismail și Cetatea Albă („Arhiva Moldaviae”, nr. II/2010, pp. 275-370).

Dintr-o perspectivă generală, se poate remarca profesionalismul cu care s-au realizat studiile cuprinse în cele patru numere ale revistei. Fiecare dintre ele este bine documentat, sunt precizate în mod explicit sursele, iar analiza este una argumentată și profesionist construită. De aceea, susținem ideea că cel puțin unul dintre obiectivele propuse de către echipa editorială și anume realizarea unui „vehicol pentru dezbateră istoriografică”, a fost realizat. Contribuțiile dintre cele mai diverse, în ceea ce privește temele abordate, dar și profilul autorilor ne întărește încrederea că scopul echipei editoriale de a crea și de a promova un material care să intre în circuitul istoriografic de înaltă calitate este deja îndeplinit.

Considerăm că avantajul unui asemenea tip de revistă este cel de a concentra și de a direcționa studiile pe un anumit spațiu geopolitic (valorificând sensul istoric deplin al Moldovei, în consonanță și cu unele evoluții de dată recentă privind diminuarea moștenirii politicilor de tip kominternist), aducând unele explicații mai detaliate cu privire la sensul evoluției sale în contextul național și internațional. Contribuțiile științifice nu se limitează însă doar la acest spațiu, ci ating și probleme ale României moderne și contemporane, precum și ale spațiului Europei central-estice.

Cristina Preutu (Facultatea de Istorie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)

ABREVIERI

ACNJ, Arhiva Comandamentului Național al Jandarmeriei
ACNSAS, Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
AMAE, Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
AMI, Arhiva Ministerului de Interne
AMR, Arhivele Militare Române
ANIC, Arhivele Naționale Istorice Centrale
ANR, Arhivele Naționale ale României
art., articol
ASRI, Arhiva Serviciului Român de Informații
ASSC, Arhiva Secretariatului de Stat pentru Culte
BIRD, Banca Internațională pentru Reconstrucție și Dezvoltare
BO, Buletinul Oficial
BOR, Biserica Ortodoxă Română
CAER, Consiliul de Ajutor Economic Reciproc
CC al PCR, Comitetul Central al Partidului Comunist Român
CEPECA, Centrul de Perfecționare a Cadrelor de Conducere
CFAU, Comandamentul Forțelor Armate Unite din Tratatul de la Varșovia
CFP, Combinatul Fondului Plastic
CI, contrainformații
CIE, Centrul de Informații Externe
CIS, Fondul pentru cheltuieli informative speciale
CM, colonie de muncă
CMOB, Comandamentul Miliției Orașului București
CNCR, Conferința Națională „Comunismul Românesc”
Col., colonel
Com., comuna
Coord., coordonator
CP, Cod Penal
CPEx, Consiliul Politic Executiv
Cpt., căpitan
CR, contrarevoluționar
CSS, Consiliul Securității Statului
CTOT, Comandamentul pentru Tehnica Operativă și Transmisiuni
CTS, Comandamentul Trupelor de Securitate
DGIE, Direcția Generală de Informații Externe
DGP, Direcția Generală a Poliției
DIE, Departamentul de Informații Externe
DMRU, Direcția Management Resurse Umane
DO, domiciliu obligatoriu
DRO, Organizația Revoluționară a Dobrogei
DRS, Direcția Regională de Securitate
DRSP, Direcția Regională de Securitate a Poporului
DRSS, Direcția Regională a Securității Statului

DSS, Departamentul Securității Statului
 DUI, Dosar de urmărire informativă
 DV, dosar de verificare
 EIBMBOR, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
 FMI, Fondul Monetar Internațional
 GAS, Gospodărie Agricolă de Stat
 GB, Glasul Bisericii
 g-ral mr., general maior
 HCM, Hotărâre a Consiliului de Miniștri
 i.e. – informații externe
 IJ, Inspectoratul Județean
 IKGS, Institutul pentru Cultură și Istorie Germană în Sud-Estul Europei (Institut für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas), München
 IMB, Inspectoratul Municipiului București
 INST, Institutul Național pentru Studiarea Totalitarismului
 IPS, Înaltpreasfințitul
 ISDR, Istoria Statului și Dreptului Românesc
 ISJ, Inspectoratul de Securitate Județean
 Jud., județul
 KAS, Konrad Adenauer Stiftung
 lt. col., locotenent colonel
 lt. maj., locotenent major
 lt., locotenent
 MADOSZ, Uniunea Oamenilor Muncii Maghiari din România (Romániai Magyar Dolgozók Szövetsége),
 MAE, Ministerul Afacerilor Externe
 MAI, Ministerul Afacerilor Interne
 MAN, Marea Adunare Națională
 MCE, Ministerul Comerțului Exterior
 MFA, Ministerul Forțelor Armate
 MI, Ministerul de Interne
 MNR, Mișcarea Națională de Rezistență
 MO, Monitorul Oficial
 MONT, Mobilizarea și organizarea națiunii și teritoriului
 Mr., maior
 MSS, Ministerul Securității Statului
 NKVD, Narodnii Komissariat Vnutrennih Del (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne)
 PCM, Președinția Consiliului de Miniștri
 PCR, Partidul Comunist Român
 PCUS, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
 PMR, Partidul Muncitoresc Român
 PNL, Partidul Național Liberal
 PNP, Partidul Național Popular
 PNT, Partidul Național Țărănesc

pp, prevăzută și pedepsită
PSD, Partidul Social Democrat
RPR, Republica Populară Română
RSR, Republica Socialistă Română
SDDO, Serviciul Dislocări și Domicilii Obligatorii
SIG, Supravegherea informativă generală
Slt., sublocotenent
SMT, Stațiunea de Mașini și Tractoare
SRI, Serviciul Român de Informații
SSI, Serviciul Special de Informații
TO, tehnică operativă
Tov. tovarăș
UAP, Uniunea Artiștilor Plastici
UM, unitate militară
USLA., Unitatea Specială de Luptă Antiteroristă
UTC, Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

Florian Banu – consilier superior CNSAS; licențiat al Facultății de Istorie a Universității „Dunărea de Jos” – Galați (1997); doctor în istorie al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol” – Iași (2001); autor al câtorva zeci de articole și studii pe teme de istorie a aparatului represiv al regimului comunist, istoria mișcării de rezistență armată și istorie economică; volum recent: *„Și nu ne duce pe noi în ispită...”*. România și „războaiele minții”. Manipulare, propagandă și dezinformare (1978-1989), Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.

Liviu-Marius Bejenaru – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie, Universitatea „Al. Ioan Cuza”, Iași (1992); studii postuniversitare – specializarea științe politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București (1994). Studiu recent publicat: *România anilor '80 în optica lectorilor americani de la Universitatea „A.I. Cuza” din Iași*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 4(46)/2013.

Iuliu Crăcană – consilier superior CNSAS, licențiat al Universității Dunărea de Jos din Galați, secția de Istorie-Filozofie (1994-1998), licență în drept la Universitatea „Titu Maiorescu” București (2009), studii aprofundate de istorie: „Partide și sisteme politice în România – a doua jumătate a secolului al XIX-lea, prima jumătate a secolului al XX-lea”, doctor în istorie – Universitatea București (2012). Autor al mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Studiu publicat recent: *Securitatea contra Paul Goma în În căutarea rostului pierdut. 20 de călănțe în cultura națională*, Iași, Editura Timpul, 2007.

Andra-Octavia Drăghiciu – stipendiată a Ministerului Austriac pentru Știință și Cercetare (BMFW) în colegiul doctoral al Facultății de Studii Central-Europene a Universității în limba germană „Andrássy Gyula” Budapesta; licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea Viena (2011), bursă Herder (2010-2011); volum în lucru „Bewegtes Mitteleuropa” – comunicări prezentate la conferința internațională a doctoranzilor organizată de colegiul doctoral al Facultății de Studii Central-Europene, Universitatea Andrássy Gyula, Budapesta (volum în colaborare).

Oana Ionel (Demetriade) – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași (1999); bursier Erasmus la Università degli Studi di Bari, Italia (2000); studii aprofundate în cadrul Universității „Al. I. Cuza” Iași (2000); coautor și coeditor al mai multor volume editate în cadrul CNSAS: *Un sfert de veac de urmărire: documente din dosarele secrete ale generalului Nicolae Rădescu*, documente selectate și editate de Monica Grigore, Oana Ionel, Dragoș Marcu, studiu introductiv de Gheorghe Onișoru, București, Editura Enciclopedică, 2004; *Lupta mea pentru sindicate libere în România. Terorismul politic organizat de statul comunist*, ediție îngrijită, studiu, note și selecția documentelor de Oana Ionel și Dragoș Marcu, postfață de Marius Oprea, Iași, Editura Polirom, 2005; *Eroi pentru România-Brașov, 15 noiembrie 1987*, Editura Semne, București, 2007 (coautor). Volum recent: Nicolae Pascu, *În mijlocul*

văltorii: Note și amintiri politice, ediție îngrijită, studiu, note, indice și anexe documentare de Oana Ionel, București, Editura Enciclopedică, 2010.

Nicolae Ioniță – consilier asistent CNSAS, licențiat al Facultății de Arhivistică din cadrul Academiei de Poliție “Al. Ioan Cuza”. Studiu publicat recent: *Francmasoneria română în dosarele Securității. Între „procesul francmasonilor” și problema „Oculă” în Tudor Sălăgean*, Marius Eppel (coord.), *Masoneria în Transilvania. Repere istorice*, Cluj Napoca, Editura International Book Access, 2007.

Alina Ilinca – consilier superior CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); doctor în economie (2009). Studiu recent publicat: *„Familia, celula de bază a societății”. Căsătorie, divorț și comportament sexual reproductiv în România comunistă* (coautor), în Maria Nicoleta Turliuc (coord.), *Gen, muncă, familie și schimbare*, Institutul European, Iași, 2013.

Mária Palasik – profesor asociat la Budapest University of Technology and Economics, licențiată a „Eötvös Loránd” University of Arts and Sciences, doctor în istorie (2005). A publicat mai multe studii pe teme de istorie urbană, istoria politică a Ungariei și rolul femeii în istoria recentă. Studiu recent: *Role of Women in the 1956 Revolution*, in *The 1956: Hungarian Revolution. Hungarian & Canadian Perspectives*, eds. Christopher Adams, Tibor Egervari, Leslie Laczkó, Ottawa, University of Ottawa, 2010.

Adrian Nicolae Petcu – consilier principal CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie a Universității București (2000). Coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, București, 2007. Coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea și Cultele*, București, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Galați, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galați, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); *Mitropolitul Antonie Plămădeală – detalii biografice*, partea I, Editura Andreiană, 2011 (în colaborare cu Mihai Plămădeală); editor al volumului Mihai Plămădeală, *Refugiul – deznădejde și speranțe*, Muzeul Brăilei, 2012; coautor al proiectului „Fototeca Ortodoxiei Românești”.

Liviu Pleșa – consilier superior CNSAS, licențiat al Facultății de Istorie și Filologie a Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia (1999). Coautor și coeditor al mai multor volume, autor al unor studii pe teme privind mișcarea de rezistență armată, organizarea și activitatea Securității, represiunea împotriva intelectualilor etc. Volum recent: *Organizația de rezistență condusă de maiorul Nicolae Dabija (1948 – 1949)*, București, Editura CNSAS, 2009 (editor).

Raluca Nicoleta Spiridon – consilier principal CNSAS, licențiată a Facultății de Istorie, Universitatea din București (1999); Master în Istoria ideilor și a mentalităților, Facultatea de Istorie a Universității din București (2005); Volum recent: *Intelectuali români în arhivele comunismului*, București, Editura Nemira, 2006 (în colaborare).

Valentin Vasile – consilier asistent CNSAS, absolvent al Facultății de Istorie, Universitatea din București, promoția 2002. Absolvent Master „România în secolul XX”, Facultatea de Istorie, Universitatea din București, (2004), doctor în istorie (2011). Volum recent: *Afacerea „Evangelistul”. Vizita lui Billy Graham în România (1985)*, Cluj, Editura Argonaut, 2010 (coautor).

Tipărit la: M.G. Trading Service SRL, București

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa CNSAS:

str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poștal 030 671,

București, sector 1,

tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro